

komentarji

kmetovanje

orodje
opravila

SLOVENSKI
LINGVISTIČNI
ATLAS 3.2

Slovenski lingvistični atlas 3

Kmetovanje

2

Komentarji

Založba ZRC

<i>Zbirka</i>	Jezikovni atlasi ISSN 2232-5255
<i>Urednica zbirke</i>	Jožica Škofic
	Slovenski lingvistični atlas 3 Kmetovanje <i>2 Komentarji</i> (= SLA 3.2)
<i>Avtorji</i>	Jožica Škofic, Januška Gostenčnik, Vito Hazler, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež, Mojca Kumin Horvat, Vlado Nartnik, Nina Pahor, Vera Smole, Matej Šekli, Danila Zuljan Kumar
<i>Skice</i>	Urša Kogelnik
<i>Uredili</i>	Jožica Škofic, Matej Šekli, Nina Pahor
<i>Recenzirali</i>	Klara Šumenjak, Barbara Ivančič Kutin
<i>Izdal</i>	ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
<i>Zanj</i>	Kozma Ahačič
<i>Založila</i>	Založba ZRC, ZRC SAZU
<i>Zanjo</i>	Oto Luthar
<i>Glavni urednik založbe</i>	Aleš Pogačnik
<i>Podlaga na naslovnici</i>	Tine Logar, zapis govora vasi Kneža (T033), 1967, arhiv Dialektološke sekcije ISJFR
<i>Oblikovanje naslovnice</i>	Brane Vidmar
<i>Prelom</i>	Syncomp, d. o. o.
<i>Tisk</i>	Collegium Graphicum, d. o. o.
<i>Naklada</i>	300
<i>Prva izdaja, prvi natis</i>	
<i>Ljubljana 2023</i>	
<i>Izid knjige je podprla</i>	Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) s sredstvi iz leta 2022. Publikacija je nastala v okviru programa <i>Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju</i> (P6-0038) ter projekta <i>i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij</i> (L6-2628), ki ju je sofinanciral ARRS.

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'282:63
912.43(497.4):81

SLOVENSKI lingvistični atlas. 3, Kmetovanje [Kartografsko gradivo] / Jožica Škofic ...
[et al.]. – 1. izd., 1. natis. – 1:750.000. – Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023. –
(Zbirka Jezikovni atlasi, ISSN 2232-5255)

Vsebina: 2: Komentarji / [uredili Jožica Škofic, Matej Šekli, Nina Pahor ; skice Urša Kogelnik].
ISBN 978-961-05-0748-2 (zv. 2)
COBISS.SI-ID 164234243

COBISS.SI-ID 163442435
ISBN 978-961-05-0750-5 (PDF)

Prva e-izdaja je pod pogoji licence CC BY-NC-ND prosto dostopna kot pdf (<https://doi.org/10.3986/9789610507499>) in kot html na portalu Fran (<https://doi.org/10.3986/9789610507505>).

Jožica Škofic,
Januška Gostenčnik, Vito Hazler, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež,
Mojca Kumin Horvat, Vlado Nartnik, Nina Pahor, Vera Smole,
Matej Šekli, Danila Zuljan Kumar

Slovenski lingvistični atlas 3

Kmetovanje

2
Komentarji

Ljubljana 2023

Knjigo posvečamo 70. obletnici smrti Frana Ramovša.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Hvala vsem zapisovalcem in narečnim govorcem,
brez katerih SLA ne bi mogel nastati.

VSEBINA

1	Uvod (Jožica Škofic)	11
1.1	Iz zgodovine <i>Slovenskega lingvističnega atlasa</i>	13
1.2	Metoda komentiranja jezikovnih podatkov v SLA 3	16
1.3	Metoda kartiranja jezikovnih podatkov v SLA 3	18
1.4	K uvodnim kartam v SLA 3	20
1.5	K seznamom narečnega besedja v SLA 3	21
1.6	V SLA 3 zajeta vprašanja iz Vprašalnice SLA (s prevodi)	22
1.7	Abecedni seznam vprašanj v SLA 3 s številko vprašanja in komentarja/karte	31
1.8	Točke SLA 3, razporejene po številkah, z zapisovalci in letom zapisa krajevnega govora	34
1.9	Abecedni seznam točk SLA 3	48
1.10	Avtorji komentarjev in kart v SLA 3	54
1.11	Morfološka analiza (Matej Šekli)	56
1.12	Etnološki vidik obravnave materialne kulturne dediščine v slovenskih narečjih (Vito Hazler)	64
2	Komentarji	67
	V181.01 kmet (3/1)	69
	V185.01 gruntar (3/2)	73
	V186.01 bajtar (3/3)	77
	V547.01 polje (3/4)	83
	V548.01 njiva (3/5)	86
	V572.01 leha (3/6)	89
	V286.02 plug – splošno in enojni plug (3/7)	93
	V286(b).01 dvojni plug (3/8)	99
	V286a.01 ralo (3/9)	104
	V287.01 lemež (3/10)	109
	V288.01 črtalo (nož pri plugu) (3/11)	113
	V289A.01 držalo (ročice) pri plugu (3/12)	116
	V294.01 mlačev (3/13)	120
	V293.01 mlatiti (3/14)	123
	V292.01 mlatič (3/15)	126
	V290.01 cepec (3/16)	128
	V289B.01 držalo pri cepcu (3/17)	131
	V291.01 gožva (3/18)	135
	V297.01 vejati (3/19)	139
	V296.01 velnica (3/20)	144
	V295.01 pleva (3/21)	149
	V198.01 ličkati (3/22)	151
	V198a.01 ružiti (3/23)	155
	V196.01 meti (3/24)	159

V188.01 mleti (3/25)	164
V187.01 mlin (3/26)	167
V189.01 moka (3/27)	171
V190.01 otrobi (3/28)	173
V549.01 travnik (3/29)	176
V550.01 senožet (3/30)	180
V551.01 laz (3/31)	184
V311.01 klepati (3/32)	187
V312.01 kositi (3/33)	190
V308.01 kosa (3/34)	193
V309.01 osla (3/35)	196
V310.01 oselnik (3/36)	199
V303.01 seno (3/37)	202
V306.01 otava (3/38)	205
V307.01 vnuka (druga otava) (3/39)	207
V305.01 mrva (3/40)	211
V313.01 sušiti (3/41)	215
V314.01 obračati (seno) (3/42)	218
V304.02 kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč (3/43)	221
V304(b).01 kopica sena za čez zimo (3/44)	225
V299.01 kozolec (3/45)	228
V300.01 stebri kozolca (3/46)	233
V301.01 late kozolca (3/47)	237
V302.01 stol v kozolcu (3/48)	241
V304a.01 ostrv, ostrnica (3/49)	244
V266.01 voz (3/50)	248
V270.01 lojtrnik (3/51)	252
V276B(a).01 prednji del voza (3/52)	260
V276B(b).01 zadnji del voza (3/53)	265
V276A.01 opleni (3/54)	269
V273.01 deska na vozu (3/55)	273
V273(a).01 spodnja deska na vozu (3/56)	277
V273(b).01 stranska deska na vozu (3/57)	281
V268.01 kolo (3/58)	286
V269.01 pesto (3/59)	289
V275.01 os (3/60)	292
V275(a).01 lesena os (3/61)	295
V275(b).01 železna os (3/62)	299
V277.01 sora (3/63)	302
V274.01 vaga (3/64)	305
V274(a).01 velika vaga na ojesu (3/65)	308
V274(b).01 vprežna vaga (3/66)	312
V267.01 oje (štanga) (3/67)	316
V283.01 jarem (3/68)	320
V283(a).01 jarem za enega vola (3/69)	323
V283(b).01 jarem za dva vola (3/70)	328

V284.01 igo (3/71)	332
V278.01 zavora (3/72)	337
V279(a).01 zavreti z verigo (3/73)	342
V279(b).01 zavreti z zavoro (3/74)	347
V280.01 cokla (za podkladanje kolesa) (3/75)	351
V765a(b).02 žrd (3/76)	355
V285(a).01 kljuka pri verigi (3/77)	357
V271.01 ročni voziček (3/78)	361
V271(a).01 ročni voziček z dvema kolesoma (3/79)	367
V271(b).01 ročni voziček s štirimi kolesi (3/80)	373
V272.01 ročica (3/81)	377
V783.01 sedlo (3/82)	380
V281.02 sani (3/83)	382
V281(b).01 otroške sani (3/84)	388
V282.01 smuči (3/85)	392
V319.01 koš (3/86)	396
V320.01 jerbas (3/87)	401
V471.01 oprtni koš (3/88)	408
V472.02 brenta (3/89)	416
V804(a).01 breme (3/90)	420
V470.01 palica (3/91)	423
V321B.01 lesa (3/92)	427
V455.01 planina (3/93)	431
V453.01 stan – tamar (3/94)	436
V160.01 plot (3/95)	441
V460.01 ograja (3/96)	445
V462.01 pletena ograja (3/97)	450
V461.01 kol ograje (3/98)	456
V463.01 deske ograje (3/99)	461
V454A.01 pastir – splošno (3/100)	467
V454A(a).01 pastir za celo vas (3/101)	471
V454A(b).01 pastir za enega gospodarja (3/102)	475
V454B(a).01 planšar (3/103)	478
V454B(b).01 planšarica (3/104)	481
V456.01 sir (3/105)	484
V459.01 sesiriti se (3/106)	487
V457.01 sirotka (3/107)	491
V458.01 skuta (3/108)	494
V465.02 pinja (3/109)	497
Komentarji z obstojško-pomenskimi kartami	501
V284.03 igo – pomen (3/110)	501
V321A.02 dera – pomen (3/111)	503
V305.02 mrva – pomen (3/112)	507
V196.07 meti – pomen (3/113)	509
V551.02 laz – pomen (3/114)	512
V550.02 senožet – pomen (3/115)	514

3 Besedno kazalo (Jožica Škofic)	517
4 Odzadnji seznam iztočnic v besednem kazalu (Jožica Škofic)	583
5 Literatura (Jožica Škofic, Karmen Kenda-Jež)	599
6 Krajšave in simboli (Jožica Škofic)	619
7 Summary (Jožica Škofic; translation Tjaša Jakop)	623

1 Uvod

1.1 Iz zgodovine Slovenskega lingvističnega atlasa

Dialektologija je veda, ki tako na sinhroni kot diahroni ravni raziskuje zemljepisno omejene različice posameznih jezikov, to je narečja in krajevne govore. Razširjenost narečij in njihovo klasifikacijo je mogoče prikazati z narečno karto – v atlasu je natisnjena posodobljena karta slovenskih narečij (različica 2023), ki so jo na temelju *Karte slovenskih narečij* Tineta Logarja in Jakoba Riglerja iz leta 1983 in sodobnih dialektoloških spoznanj pripravili sodelavci Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (ISJFR) ZRC SAZU. Lingvistično geografijo/geolingvistiko kot eno izmed smeri dialektologije pa bolj kot meje med jeziki ali njihovimi narečji zanima prostorska razširjenost posameznih jezikovnih pojavov v enem ali več jezikih, kar prikaže na jezikovnih kartah oz. v jezikovnih/lingvističnih atlasih. Za geolingvistiko kartografski prikaz zemljepisne razporeditve izbranega jezikovnega gradiva ni samo rezultat, temveč predvsem izhodišče za njegovo interpretacijo in nadaljnje raziskovanje jezika.

Slovenski lingvistični atlas (SLA), temeljno delo sodobne slovenske dialektologije in geolingvistike, je zasnoval Fran Ramovš leta 1934, po drugi svetovni vojni pa so se na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša dejansko začele priprave nanj (Kenda-Jež 2000: 196). Tako mreža krajev kot vprašalnica za SLA sta bili v tem času večkrat preurejeni. Danes je v SLA zajetih 417 krajevnih govorov, vprašalnica za SLA pa obsega 870 oštevilčenih vprašanj (V001–V666, V700–V870); skupaj s podvprašanji jih je 3065. Vprašanja so razdeljena na petnajst pomenskih sklopov (1. Telo, 2. Obleka, 3. Hiša, 4. Vas, 5. Prazniki, 6. Orodje, 7. Živina, 8. Rastline, 9. Planina, 10. Bolezni, 11. Čas, 12. Pokrajina, 13. Družina, 14. Štetje, 15. Razno) ter na gramatična vprašanja, ki zajemajo predvsem glasoslovno in oblikoslovno ravnino jezika (od vprašanja V700 dalje).

Gradivska zbirka, ki je shranjena v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani, danes obsega okrog 720 zapisov krajevnih govorov, tj. 367.090 listkov v digitalizirani kartoteki, ki je urejena po vprašanjih, in 390 zvezkov (ter dodatno še 182 zvezkov zunaj mreže SLA), kjer je gradivo urejeno po krajih. Večino gradiva je zapisal Tine Logar sam ali njegovi študenti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, nekaj tudi drugi slovenski jezikoslovci. Po letu 2000 so sodelavci in sodelavke Dialektološke sekcije zbirko dopolnili z zapisi 51 doslej neraziskanih krajevnih govorov (predvsem v zamejstvu). Vse arhivirano gradivo je poskenirano in urejeno tudi v elektronski obliki ter je sodelavcem dostopno preko računalniškega strežnika. Ob jezikoslovni analizi za objavo v SLA se gradivo postopno vnaša tudi v elektronsko podatkovno zbirko.

V drugi polovici 20. stoletja je na podlagi analize za SLA zbranega narečnega gradiva nastalo več razprav Tineta Logarja in Jakoba Riglerja. Leta 1988 je bila objavljena prva leksična karta s poimenovanji za *cvetnonedeljsko butaro* Vere Smole, Francka Benedik pa je leta 1990 poleg leksične karte za poimenovanje *gozda* objavila tudi prvo fonetično karto o refleksih jata v besedi *sneg* – vse so bile

pripravljene na karti z mrežo točk SLA iz leta 1984, ki se do leta 2010 ni več spreminjala. V knjižni obliki je leta 1999 izšel uvodni zvezek, tj. *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas* avtorice Francke Benedik (s spremno študijo Karmen Kenda-Jež). Vse do leta 2008 objavljene karte iz SLA (med njimi predvsem leksične, nekaj tudi glasoslovnih in oblikoslovnih) so ponovno izdajo doživele s publikacijo *Ponovne objave člankov s kartami za Slovenski lingvistični atlas (do leta 2008)*, objavljeno na zgoščenci in dosegljivi tudi spletu (http://bos.zrc-sazu.si/c/Dial/Ponovne_SLA/P/index.html in <https://sla.zrc-sazu.si/#v>), ki so jo uredili Peter Weiss, Jožica Škofic in Karmen Kenda-Jež.

Do leta 2000 so bile karte za SLA risane ročno na tiskano podlago, leta 2001 pa so bile objavljene prve karte, izdelane s pomočjo računalniških orodij in geografskih informacijskih sistemov (GIS) – izdelala jih je Jožica Škofic v sodelovanju z različnimi, večinoma zunanjimi sodelavci. V Prostorsko-informacijskem centru ZRC SAZU sta Zoran Stančič in Tomaž Podobnikar po predlogi karte za SLA dotlej že izdelala poskusno digitalizirano karto z mejami Slovenije, vodovjem, večjimi mesti in oštevilčenimi kraji, ki so zajeti v mrežo SLA, ter njihovimi koordinatami. Podjetje Syncomp je v sodelovanju s Karmen Kenda-Jež izdelalo nabor osnovnih simbolov, imenovan SLSlovan, ki ga je bilo mogoče uporabiti pri kartiranju tako fonetičnih kot leksičnih kart. Leta 1996 je o možnosti uporabe GIS v raziskavah slovenskih narečij prvi pisal Zoran Stančič, ki je ob izboljšanju in avtomatizaciji kartiranja poudaril tudi možnost izrabe GIS za kompleksnejše analitične operacije v dialektologiji in lingvistični geografiji. Tudi zato, da bi lahko pripravili primerno podatkovno zbirko za SLA ter narečno gradivo začeli kartirati in analizirati s pomočjo GIS, je bilo treba pripraviti ustrezen nabor črk in diakritičnih znamenj za zapis in kasnejšo jezikoslovno analizo izredno raznolikega narečnega gradiva, zato je Peter Weiss razvil vnašalni sistem ZRCola (<https://zrcola.zrc-sazu.si/>), ki temelji na standardu Unicode, dodatni znaki pa so danes v pisavi ZRCola razporejeni na področju zasebne rabe tega standarda. Peter Weiss je pripravil tudi nabor simbolov za kartiranje, in sicer je leta 2005 zasnoval pisavo SIMBola na podlagi simbolov, ki so v rabi pri OLA, ALE in v drugih (predvsem slovanskih) jezikovnih atlasih. Elektronsko osnovno geografsko karto slovenskega jezikovnega prostora (tudi zamejstva) z reliefom, vodami in državnimi mejami ter večjimi mesti v merilu 1 : 750.000 in 1 : 1.100.000 je za SLA pripravila Jerneja Fridl z Geografskega inštituta Antona Melika (GIAM) ZRC SAZU. Peter Pehani z Inštituta za antropološke in prostorske študije (IAPŠ) ZRC SAZU je s pomočjo podatkovne zbirke Geodetskega zavoda Slovenije določil geografske koordinate točk iz mreže SLA in položaj simbolov ob točkah ter v sodelovanju z dialektologiji pripravil digitalizirano karto slovenskih narečij; ta karta je bila leta 2023 posodobljena v skladu z najnovejšimi ugotovitvami slovenskih narečjeslovnih raziskav. Leta 2000 je Tomaž Seliškar razvil dialektološko podatkovno zbirko SlovarRed. Ta zajema gradivo, ki je v zbirki zapisano v izvorni fonetični transkripciji z uporabo pisave ZRCola in opremljeno s podatki o zapisovalcih, kraju, času in zanesljivosti zapisa ter s skeni rokopisnih zapisov iz listkovnega arhiva za

SLA ipd. Povezana je z geografskim informacijskim sistemom ArcGIS, ki omogoča elektronsko kartiranje gradiva. Leta 2007 je bila objavljena prva karta (avtorice Jožice Škofic), narejena s pomočjo podatkovne zbirke SlovarRed in GIS (SLA V420 *krompir*).

Objavljene obravnave narečnega gradiva iz arhiva za *Slovenski lingvistični atlas* kažejo na kontinuirano skrb za čim bolj strokovno objavo tega pomembnega dela slovenske jezikovne in kulturne dediščine, pa tudi na strokovno rast raziskovalcev, ki v projektu sodelujejo, in na razvoj stroke same, tj. slovenske dialektologije in geolingvistike. Po skoraj 80 letih od zamisli in več kot 60 letih, ki so pretekla od začetka zbiranja narečnega gradiva po vprašalnici za SLA, je leta 2012 (z letnico 2011) izšel prvi zvezek *Slovenskega lingvističnega atlasa – Človek: telo, bolezni, družina* (SLA 1.1 Atlas in SLA 1.2 Komentarji), in sicer tudi s pomočjo aplikativnega projekta *Besedje iz pomenskega polja »človek« v slovenskih narečjih – geolingvistična predstavitev* (L6-9529-0618-07), ki sta ga v letih 2007–2010 sofinancirali Javna agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Leta 2016 je izšel drugi zvezek *Slovenskega lingvističnega atlasa – Kmetija* (SLA 2.1 Atlas in SLA 2.2 Komentarji) z besedjem, ki poimenuje hišo, prostore in opremo v njej, gospodarska poslopja in nekatera domača opravila. Tudi to delo je nastalo s finančno podporo aplikativnega projekta *Materialna kulturna dediščina v slovenskih narečjih – geolingvistična predstavitev* (L6-4042), ki sta ga v letih 2011–2014 sofinancirali ARRS in SAZU. V letih 2016–2023 je teklo delo za tretji zvezek *Slovenskega lingvističnega atlasa – Kmetovanje*. SLA 3 prinaša besedje iz tematskega sklopa kmetovanje – kmečki posestniki, obdelovalne površine, kmečka opravila in orodja, voz in njegovi deli, planinsko pašništvo.

1.2 Metoda komentiranja jezikovnih podatkov v SLA 3

Skupaj s kartografskimi metodami so se v t. i. pripravljanih člankih oblikovali tudi različni tipi komentarjev: od zelo enostavnih, ki so le prostorsko umestili kartirane lekseme z navajanjem točk iz SLA (in lekseme grobo etimološko pojasnili), do bolj razširjenih, ki so zbrane narečne lekseme primerjali z ustreznim besedjem oz. njegovo predstavitvijo v različnih slovarskih, dialektoloških in geolingvističnih delih, ali komentarjev, ki so izbrano pomensko oz. besedno polje obravnavali tudi interdisciplinarno (npr. z etnološkega, naravoslovnega, geoinformacijskega, družbenozgodovinskega vidika). Leta 2007, ko je stekel projekt priprave 1. zvezka SLA, so sodelujoči dialektologi (Jožica Škofic kot vodja projekta, Vera Smole, Vlado Nartnik, Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež, Danila Zuljan Kumar, Matej Šekli, Peter Weiss in Mojca Horvat, ki se jim je leta 2009 pridružila Januška Gostenčnik) tako na osnovi lastnih geolingvističnih izkušenj kot študija drugih lingvističnih atlasov (zlasti *Češkega jezikovnega atlasa* in *Slovanskega lingvističnega atlasa* (OLA)) začeli oblikovati enotno obliko komentarja v SLA. V njem naj bi ob uvodni predstavitvi gesla in z njim povezane problematike opozorili na posebnosti kartiranja ter na morebitno obravnavo teh leksemov v strokovni literaturi, v morfološki analizi kot temeljnem delu interpretacije narečnega gradiva pa pojasnili način poknjžitve leksemov, ki omogoča njihovo medsebojno primerljivost in razširjenost v slovenskem jezikovnem prostoru. Za 2. in 3. zvezek SLA sta bila zaradi specifičnosti teme dodana še razdelek z etnološko osvetlitvijo obravnavanega pojma (avtorja Vita Hazlerja) in skica poimenovane predmetnosti (avtorice Urše Kogelnik).

Vsak komentar v SLA je torej sestavljen iz sedmih razdelkov:

1. V **Gradivu** je natančneje kot v sami vprašalnici predstavljen pomen na karti predstavljenega narečnega besedja. Tu je opozorjeno na morebitno dvoumnost vprašanja ali večpomenskost v vprašalnici navedenega leksema in na s tem povezano problematičnost interpretacije. Predstavljena so tudi morebitna pojasnila zapisovalcev in njihovi časovno-stilni označevalniki gradiva.
2. V **Morfološki analizi** je prikazana oblikovna/morfemska zgradba poknjžitvenih oblik kartiranih leksemov v praslovanski izrazni podobi. Poknjženi obliki leksema sledi njen praslovanski transponat, slednjemu pa njegovi besedotvorni predhodniki oziroma tujejezični viri.
3. Razdelek **Posebnosti kartiranja** je namenjen pojasnilom h kartografski metodi. Tretji zvezek SLA zajema leksično-besedotvorne in obstojško-pomenske karte, ki so po dogovoru simbolne, ne glede na to, da bi bila marsikatera karta morda preglednejša, če bi razširjenost posameznih leksemov in njihovih tvorjenk označili z izoleksami. Z izoglosami so označena območja nekaterih zanimivih pojavov drugih jezikovnih ravnin (večinoma glasoslovne in oblikoslovne), ki sicer najverjetneje ne bi bili prikazani na nobeni karti v katerem od načrtovanih (neleksičnih) zvezkov SLA. Gre zlasti za zanimive glasovne razvoje ali oblikoslovne posebnosti leksično sicer ne zelo raznolikega gradiva.

V tem razdelku so izpostavljene tudi enkratnice, enkratne besedne zveze, opisna poimenovanja, opisi in nekartirano gradivo, ki je na karti označeno s kazalko na komentar ali je nerelevantno (tj. besednovrstno ali pomensko neustrezno). Z barvami simbolov so označeni pomenski odtenki kartiranega gradiva.

4. V razdelku **Uporabljena dodatna literatura** so navedene kazalke predvsem k tistim bibliografskim enotam v Literaturi, ki tam niso označene z zvezdico. Gre tako za različne slovarje slovenskega ter drugih sosednjih in slovanskih jezikov, kot za različne monografije in članke s področja jezikoslovja (dialektologije, etimologije, zgodovine slovenskega jezika, primerjalnega jezikoslovja) ter etnologije, zgodovine itd.
5. V razdelku **Primerjaj** je opozorjeno na tista vprašanja iz Vprašalnice SLA, ki zajemajo iste izraze kot obravnavano vprašanje in kjer gre morda za pomensko prepletanje zapisanih narečnih izrazov – navedena je številka vprašanja in vprašanje samo ter zaporedna številka zvezka SLA, v katerem je leksem že obravnavan, skupaj s številko komentarja oz. karte. Nato je opozorjeno še na druge jezikovne atlase, ki bodisi zajemajo slovenski jezikovni prostor v celoti – torej dva mednarodna jezikovna atlasi, v katerih je zajet slovenski jezik, tj. OLA (*Slovanski lingvistični atlas*) in ALE (*Evropski lingvistični atlas*), bodisi zajemajo le njegov manjši del – torej regionalni jezikovni atlas Rade Cossutta, tj. SDLA-SI (*Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre*), in atlasi sosednjih jezikov, tj. ALI (*Atlas italijanskega jezika*), ASLEF (*Furlanski zgodovinski, jezikovni in etnografski atlas*) ter HJA (*Hrvaški jezikovni atlas*), LinGeH¹ (*Lingvistična geografija Hrvaške v evropskem kontekstu*) in ÚMNYA (*Novi madžarski narečni atlas*).² Številka ob kratici atlasa označuje številko vprašanja (ali karte) iz tega atlasa, medtem ko vprašanje samo tu ni navedeno (razen če morda ne gre za popolnoma enak pomen). Prav primerjava z vprašanji in gradivom iz teh atlasov lahko raziskovalcem in drugim bralcem dopolnjuje informacijo o narečni leksiki in njeni razširjenosti, ki jo daje SLA.
6. V razdelku **Etnološka osvetlitev** etnolog Vito Hazler na kratko predstavlja vsakega od obravnavanih pojmov s področja kulturne dediščine, saj menimo, da samo jezikoslovna analiza ne more pojasniti raznolikosti poimenovanj, ki so nastala v različnih okoljih (pokrajinah) ter različnih časovnih obdobjih in torej na različnih stopnjah razvoja tradicionalnega kmetovanja v slovenskem prostoru ter se včasih bolj, včasih manj spremenjena obdržala do danes.
7. Tudi v 3. delu SLA je dodan razdelek **Skica**, ki še dodatno vizualizira v komentarjih predstavljene pojme, čeprav tu seveda niso zajeti vsi njihovi (pokrajinski, razvojni ...) tipi. Avtorica skic je arhitektka Urša Kogelnik.

¹ LinGeH je projekt Hrvatske zaklade za znanost, št. 3688. Vprašalnica LinGeH je pripravljena na osnovi vprašalnic za HJA (*Hrvatski jezični atlas*) in dopolnjena po vprašalnicah za OLA, ALE, LAIČAG (*Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora*) in JAPRK (*Jezični atlas pomorske i ribarske kulture Dalmacije i Kvarnera*). Za vprašalnico se zahvaljujemo vodji projekta dr. Dunji Brozović Rončević z Univerze v Zadru.

² Pri HJA, LinGeH in ÚMNYA gre le za primerjavo z vprašanji iz vprašalnic za te atlase, ki sicer še niso izšli.

1.3 Metoda kartiranja jezikovnih podatkov v SLA 3

V *Slovenskem lingvističnem atlasu* se je oblikoval poseben sistem hierarhizacije simbolov, ki temelji na premišljeni in uveljavljeni praksi *Slovanskega lingvističnega atlasa*. Ker gre večinoma za leksično-besedotvorne karte, so natančno določeni le pomeni nekaterih simbolov, o izbiri večine pa so se odločali avtorji sami. Pri tem so sledili dogovoru, da oblika simbola predstavlja koren oz. jedro leksema, njegova notranja izpolnjenost pa njegovo tvorjenost – izbira simbola temelji na morfološki analizi leksema.

Pomen simbolov:

- zvezdica (ob številki kraja desno zgoraj) pomeni »komentar« in se uporablja, če je za posamezni krajevni govor zapisanih več leksemov (s simbolom sta lahko v posamezni točki kartirana največ dva leksema); vsi leksemi, ki so na karti označeni s tem znakom, so navedeni tudi v 3. točki komentarja;
- črta pod številko kraja pomeni »ni zapisa« (ta znak ima le T406, kjer ni več mogoče najti slovenskih govorcev);
- poševnica levo ob številki kraja pomeni, da na določeno vprašanje v zapisu krajevnega govora ni odgovora;
- velika petkraka zvezda na karti označuje enkratnico; ta znak imajo vse enkratnice na posamezni karti, vse pa so navedene tudi v 3. točki komentarja;
- različni osnovni liki (krog, trikotnik, kvadrat, pravokotnik, pet- ali šestkotnik in drugi bolj zapleteni liki) na karti označujejo lekseme z različnimi koreni oz. besedotvornimi podstavami; slovnični morfemi (tj. končnice) pri kartiranju niso upoštevani, ampak imajo na karti leksemi, zapisani v stranskih oblikah, enak znak kot leksem, zapisan v imenovalniku oz. nedoločniku, v legendi in morfološki analizi pa je zapisana samo osnova takega leksema s stičnim vezajem (npr. *kol-* za *kol, kolo, kola, kole ...*);
- morfološko relevantni morfemi so tudi morfemi za spol, če je ta nedvoumno razviden iz gradiva (sicer je kartirana le osnova besede brez končnice);
- tvorjenke s skupnim korenem in različnimi obrazili (besedotvorne različice) so označene z različnimi notranjimi izpolnitvami istih osnovnih likov;
- enaka notranja izpolnitev različnih likov na posamezni karti predstavlja enako besedotvorno obrazilo tvorjenk z različnim korenem/besedotvorno podstavo na tej karti;
- enkratne tvorjenke s skupnim korenem so na karti prikazane z istim osnovnim likom, v katerem je zvezda;
- osnovni liki v kombinaciji z drugimi (notranjimi) osnovnimi liki (večinoma) označujejo zloženke, sestavljene iz dveh besedotvornih podstav, ki v legendi že imata svoj simbol;
- osnovni liki z dodatnim znakom zunaj lika označujejo večbesedni leksem s prilastkom in jedrom, ki ga ponazarja osnovni lik:

- besedna zveza z ujemalnim (pridevniškim) prilastkom je označena z dodatnim znakom pod likom, ki ponazarja jedro besedne zveze;
- besedna zveza z (navadno) neujemalnim (desnim, nepridevniškim) prilastkom je označena z dodatnim znakom nad likom, ki ponazarja jedro besedne zveze;
- predložna zveza je označena z dodatnim znakom na levi strani lika, ki ponazarja jedro besedne zveze;
- enkratne besedne zveze s skupnim jedrom so na karti prikazane z istim osnovnim likom, v katerem je zvezda, in s piko (ali drugim dodatnim znakom) pred, pod ali nad likom;
- če je večbesedni odgovor, katerega jedro besednovrstno ustreza vprašanju, na meji med opisom in stalno besedno zvezo in ne tvori areala (= t. i. priložnostnica), dobi znak za »opisno poimenovanje«;
- znak za »opis« označuje odgovore, ki niso besednovrstno ustrezni, elipse z zamolčanim jedrom besedne zveze, metonimije ipd.;
- znak »ni poimenovanja« označuje odgovore kot »beseda ni znana, ne poznamo, ne uporabljamo, se ne rabi, ni izraza, opišejo, opis«; če je za kak krajevni govor ob tem zapisano, da za določeni pomen rabijo samo nemško besedo, a ne povedo, katero, je na karti to označeno z znakom za komentar;
- znak »ni izraza« je uporabljen samo na pomenskih kartah, in sicer v primerih, ko izraz (v smislu leksem = izraz/pomen) z iskanim pomenom v posameznem krajevnem govoru ni bil zapisan;
- znak »nerelevanten odgovor« označuje odgovor, ki je pomensko neustrezen zaradi morda napačne interpretacije vprašanja;
- znak »ni podatka« je uporabljen v točkah, za katere je vprašalnica sicer izpolnjena, a manjka celoten tematski sklop vprašanj (npr. za besede iz poglavja Planina).

Karta Položaj simbolov ob točkah SLA ponazarja položaj prvega in drugega kartiranega leksema ob številki kraja, ki je točka SLA, saj pravilo, da je prvi simbol kartiran levo ob točki, drugi pa pod njo, zaradi prevelike gostote točk ni bilo mogoče vedno ustreči. Razporeditev simbolov za odgovore v posamezni točki tudi ne sledi nujno kronološkemu načelu (da imajo torej starejši zapisi prednost pred mlajšimi), ampak imajo navadno zapisi Tineta Logarja prednost pred študentskimi idr. zapisi, večkrat zapisani leksemi pa imajo v posamezni točki prednost pred le enkrat zabeleženimi.

Z izoglosami so označeni nekateri pojavi drugih jezikovnih ravnin (največkrat glasoslovne ali oblikoslovne). Izoglosne karte so lahko kombinirane s simbolnimi (leksično-besedotvornimi) ali napisnimi.

1.4 K uvodnim kartam v SLA 3

Da bi lahko pravilno interpretirali zbrano narečno leksično gradivo, karti slovenskih narečij in narečni karti s številkami točk iz mreže SLA sledita še karti, ki predstavljata zgodovino zbiranja narečnega gradiva za SLA. Čeprav je bilo prvotno predvideno, da bo vse krajevne govore po vprašalnici za SLA zapisal en sam raziskovalec v razmeroma kratkem času (Tine Logar je res sam zapisal skoraj 200 krajevnih govorov), se je zbiranje gradiva zelo zavleklo in so zadnji zapisi nastali šele tik pred pripravo SLA 3. To dejstvo je predstavljeno na dveh kartah: na karti Zapisovalci je razvidno, katere govore je raziskoval in zapisal Tine Logar, katere so zapisali člani Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (predvsem ob pripravljanju posameznih zvezkov SLA) in katere so zapisali drugi raziskovalci (med njimi zlasti jezikoslovci slovenisti in študenti slavistike/slovenistike ljubljanske, mariborske in koprške univerze).

Ker so prvi zapisi nastali že leta 1946, zadnji pa šele leta 2020 (kar je prikazano na karti Čas zapisa), so zapisi na prvi pogled morda neprimerljivi, a vpogled v strukturo in starost informantov vendarle kaže, da gre pri večini zapisov za generacije tistih narečnih govorcev, ki so se rodile in odraščale še v tradicionalnem slovenskem kmečkem okolju (o tem v Kenda-Jež 2002a).

Med zadnjimi so po vprašalnici za SLA nastali zapisi krajevnih govorov na robu slovenskega jezikovnega prostora v vseh sosednjih državah. Ker v nekaterih točkah slovenskih govorcev ni več, smo poiskali informante v najbližjih sosednjih krajih in tako dokumentirali obstoj in podobo slovenskega jezika v tem prostoru. Kot kontrolne točke smo leta 2010 v dogovoru s hrvaškimi dialektologi v *Slovenski lingvistični atlas* vključili tudi sedem krajevnih govorov na Hrvaškem, in sicer zlasti na podlagi kajkavistične literature, ki za nekatere govore medmurskega, zgornjesotelskega, gorskokotarskega in buzetskega narečja na več mestih poudarja različne slovenske razvoje, skupne slovenske in kajkavske pojave ali vsaj vpliv sosednjih slovenskih narečij na te obmejne, v mnogočem tudi prehodne in mešane govore. Večino teh krajevnih govorov smo skupaj zapisali slovenski in hrvaški dialektologi. S tem so se začele načrtne raziskave narečnega kontinuuma na obeh straneh meje. Zbrano gradivo slovenski dialektologi analiziramo z metodami genetskega jezikoslovja, kot so se uveljavile pri delu za *Slovenski lingvistični atlas* (OLA), pri čemer izhajamo iz *Izhodiščnega splošno-slovenskega fonološkega sistema* (Logar 1981) in razprav *Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu* (Rigler 1963b) in *Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu I* (Rigler 1967), oboje ponovno v Rigler 2001. Natančnejše raziskave v SLA zajetih krajevnih govorov na Hrvaškem (npr. Šekli 2013a, 2013b, 2018; Gostenčnik 2013a, 2013b, 2014a, 2014b, 2018, 2020, 2023) v zadnjih letih so pokazale, da gre (po navedenih genetskojezikoslovnih merilih) za avtohtone govore slovenskega jezika, zato smo jih uvrstili med regularne točke Slovenskega lingvističnega atlasa, v skladu s temi ugotovitvami pa smo posodobili tudi Karto slovenskih narečij.

1.5 K seznamom narečnega besedja v SLA 3

Ob komentarju vsako karto v atlasu spremlja tudi gradivski indeks, tj. seznam dokumentiranega narečnega besedja, ki je kljub problematičnosti spreminjajoče se fonetične transkripcije ostalo zapisano tako, kot je shranjeno v arhivu. V času, ko se je zbiralo gradivo za SLA, se je slovenska narečna transkripcija postopoma spreminjala, zlasti ob uskladitvi s transkripcijo, ki se je uveljavila pri *Slovanskem lingvističnem atlasu*. Ker pa zapisi za SLA niso natančno sledili tem dogovorom in se je nova transkripcija le počasi uveljavljala, zapisov vsega gradiva brez ponovnega (in prezamudnega) preverjanja na terenu ni več mogoče uskladiti. Ob neenotnem zapisu samoglasniške kakovosti in količnosti, različic dvoglasnikov in fonetičnih različic soglasnikov je najbolj problematičen zapis naglaševanja. Da ne bi prišlo do napačne interpretacije naglasov, je v uvodu k Atlasu objavljena karta s prikazom tonemskih in netonemskih krajevnih govorov, zajetih v SLA. Tudi fonetična transkripcija v seznamih narečnega besedja je pojasnjena v enem od uvodnih poglavij Atlasa.

Gradivo za vsako vprašanje je razporejeno po številkah krajev od T001 do T417. Če je bil kak krajevni govor zapisan večkrat oz. od več avtorjev, si zapisi sledijo kronološko, med seboj pa so ločeni s podpičjem (odgovori iz istega zapisa so med seboj ločeni z vejico in zapisani v enakem zaporedju kot v zvezku ali na listku). Če zapisovalec ni zapisal odgovora, je to v tem seznamu označeno s poševnico (ta znak je uporabljen tudi, če je listek prazen ali če je na njem črta ali prečrtana ničla ali če v gradivu piše, da se informant ne spomni besede ali ne ve odgovora). Če je v gradivu zapisano, da beseda ni znana, je to v seznamu označeno s križcem. Kontekst kartiranega leksema je v gradivu zapisan v oglatih oklepajih, slovnične oznake pa so v okroglih oklepajih. V okroglih oklepajih je zapisana tudi opomba zapisovalca o pomenu zapisanega izraza na obstojko-pomenskih kartah.

SLA 3 je opremljen tudi z besednim kazalom in odzadnjim seznamom iztočnic v besednem kazalu.

1.6 V SLA 3 zajeta vprašanja iz Vprašalnice SLA (s prevodi)

V *Slovenski lingvistični atlas 3* je zajeto besedje iz pomenskega polja »kmetovanje«. Vprašanja za besedje iz tega sklopa so v vprašalnici za SLA večinoma uvrščena v razdelke IV. *Vas* (vprašanja V180–V181, V185–V190, V196, V198–V198a), VI. *Orodje* (vprašanja V266–V285(a), V286–V314, V319–V321B), IX. *Planina* (vprašanja V453–V465, V470–V472) in XII. *Pokrajina* (vprašanja V547–V551, V572), nekaj vprašanj pa je zaradi asociativne povezanosti z drugimi iskanimi besedami razpršenih tudi po drugih razdelkih: III. *Hiša* (V160), *Gramatična vprašanja* (V765(b), V783 in V804(a)) – skupaj 108 leksičnih in 6 obstojško-pomenskih vprašanj. V SLA 3 smo vprašanja prerazvrstili v smiselne sklope, zato se številke komentarjev in kart ne ujemajo s številkami vprašanj: vprašanju, ki uvaja temo zvezka, sledita vprašanja za velikega in majhnega kmeta, nato pa vprašanja, povezana z delom na polju (vključno s shranjevanjem in predelavo žita) in travniku (vključno s pravilom krme). Sledijo vprašanja o vozu in njegovih sestavnih delih ter sklop vprašanj o drugih pripomočkih za transport ljudi in tovorov. Tematski sklop kmetovanje, predstavljen v 3. zvezku SLA, se smiselno zaokroža z vprašanji iz tematskega sklopa planinsko pašništvo in predelava mleka.

- 3/1 V181.01 **kmet** *E* farmer *D* Bauer, Landwirt *F* paysan *I* contadino *Fri* contadin
P крестьянин *H* zemljoradnik, seljak, težak *M* paraszt, gazdálkodó
- 3/2 V185.01 **gruntar** *E* large farmer *D* Großgrundbesitzer *F* paysan propriétaire,
grand fermier *I* contadino ricco *Fri* bacan, paug *P* зажиточный крестьянин
H vlasnik večeg posjeda *M* gazdagparaszt, nagygazda
- 3/3 V186.01 **bajtar** *E* tenant farmer *D* Keuschler *F* journalier possédant une petite
propriété; habitant d'une chaumière *I* piccolo contadino *Fri* piçul contadin
P бедный крестьянин *H* vlasnik vrlo malenog težačkog posjeda *M* zsellér,
törpebirtokos, szegényparaszt
- 3/4 V547.01 **polje** *E* tilled land *D* Feld *F* champ *I* coltivo *Fri* tavielle *P* поле
H oranica, njiva, polje *M* mező
- 3/5 V548.01 **njiva** *E* tilled field *D* Acker *F* champ labouré *I* campo *Fri* cjump
P нива *H* njiva, oranica *M* szántóföld
- 3/6 V572.01 **leha** *E* 1. selion, strip field; 2. dead furrow; 3. garden bed *D* 1. Ackerbeet;
2. /; 3. Beet *F* 1. champ (cultivé); 2. billon; 3. plate-bande, parterre *I* 1. campo
(stretto); 2. porca tra due solchi; 3. porca di un orto *Fri* 1. jeche (cjump stret); 2.
cumiere; 3. jeche (tal ort) *P* полоса, гряда *H* 1. njiva, pogotovo uža; 2. dio njive
između dvije brazde; 3. odijeljena ploha obrađene zemlje na vrtu, gređica *M* bakhát
- 3/7 V286.02 **plug** – **splošno** in **enojni plug** *E* single plow *D* einschariger Pflug
F charrue *I* aratro, aratro semplice *Fri* vuarzine *P* однолемешный плуг
H jednobrazdni plug *M* egyes eke

- 3/8 V286(b).01 **dvojni plug** *E* double plow *D* zweischariger Pflug *F* bisoc, charrue à deux socs *I* aratro doppio *Fri* vuarzenon *P* двухлемешный плуг *H* dvobrazdni plug *M* dupla eke
- 3/9 V286a.01 **ralo** *E* scratch plow *D* Hakenpflug, Arl *F* araire *I* aratro senza versoio *Fri* vuarzine cence versôr *P* соха *H* ralo *M* kapálóeke
- 3/10 V287.01 **lemež** *E* plowshare *D* Pflugschar, Schar *F* soc *I* vomere *Fri* fier di arâ *P* лемех *H* lemeš *M* ekevas
- 3/11 V288.01 **črtalo (nož pri plugu)** *E* coulter *D* Pflugmesser, Sech *F* coudre *I* coltro *Fri* coltri *P* чересло, нож *H* crtalo, nož *M* csoroszlya
- 3/12 V289A.01 **držalo (ročice) pri plugu** *E* (plow) handle *D* Pflugsterz, Sterz, mn. Sterzen *F* age *I* stegola *Fri* mantie (de vuarzine) *P* ручка плуга *H* gredelj, plaz *M* ekeszarv
- 3/13 V294.01 **mlačev** *E* threshing *D* Dreschen (das Dreschen) *F* battage (du blé) *I* trebbiatura *Fri* batidure (dal forment) *P* молотьба *H* vršidba *M* cséplés
- 3/14 V293.01 **mlatiti** *E* to thresh *D* dreschen *F* battre en grange *I* trebbiare *Fri* bati (il forment) *P* молотить *H* vršiti, mlatiti *M* csépel
- 3/15 V292.01 **mlatič** *E* thresher *D* Drescher *F* batteur en grange *I* trebbiatore *Fri* trebiadôr *P* молотильщик *H* mlatac *M* cséplő
- 3/16 V290.01 **cepce** *E* flail *D* Dreschflegel *F* fléau *I* correggiato *Fri* batali *P* цеп *H* cijep, mlat *M* csép, cséphadaró
- 3/17 V289B.01 **držalo pri cepcu** *E* (flail) staff *D* Stiel *F* manche *I* manfanile *Fri* mani (dal batali) *P* ручка *H* kraći dio cijepa, koji služi kao držalo pri mlaćenju *M* a cséphadaró nyele
- 3/18 V291.01 **gožva** *E* (flail) thong *D* Dreschelriemen *F* courroie *I* gombina *Fri* coree (dal batali) *P* приуз, гужик *H* gužva (sredoveža) *M* telek, közszíj
- 3/19 V297.01 **vejati** *E* to winnow *D* worfeln *F* vanner *I* mondare (il grano) *Fri* vandi *P* веять *H* vijati, plijeвити *M* rostál
- 3/20 V296.01 **velnica** *E* (winnowing) scoop *D* Getreideschaufel *F* pelle à vanner *I* pala (del grano) *Fri* palote (di forment) *P* лопата, совок *H* vijača *M* szelelőrosta
- 3/21 V295.01 **pleva** *E* chaff *D* Spelze *F* balle, glume *I* pula *Fri* bule *P* полова, мякина *H* pljeva *M* pelyva
- 3/22 V198.01 **ličkati** *E* to husk, to shuck *D* Türkenfiedern *F* décortiquer le maïs *I* scartocciare (il granturco) *Fri* disfueâ (une panole) *P* чистить, очищать верхние листья с кукурузного початка, шелушить *H* komušati *M* (kukoricát) foszt
- 3/23 V198a.01 **ružiti** *E* to shell *D* ribbeln *F* égrener le maïs *I* sgranare (il granturco) *Fri* disgragnelâ (une panole) *P* лущить *H* runiti *M* (kukoricát) morzsol
- 3/24 V196.01 **meti** *E* to tread (millet) *D* Hirsekörner von Spelzen durch Zertreten trennen *F* piler le millet *I* sgranare il miglio calpestandolo *Fri* folpescjâ e disgragnelâ il mei *P* рушить *H* gaziti (mencati, meti) *M* hántol
- 3/25 V188.01 **mleti** *E* to grind *D* mahlen *F* moudre *I* macinare (il grano) *Fri* masaná (il forment) *P* молоть *H* mljeti *M* öröl

- 3/26 V187.01 **mlin** *E* mill *D* Mühle *F* moulin *I* mulino *Fri* mulin *P* мельница
H mlin *M* malom
- 3/27 V189.01 **moka** *E* flour *D* Mehl *F* farine *I* farina *Fri* farine *P* мука *H* brašno
M liszt
- 3/28 V190.01 **otrobi** *E* bran *D* Kleie *F* son *I* crusca *Fri* semule *P* отруби
H ovojnica (ovojni dio zrna pšenice ili raži odstranjen mljevenjem) *M* korpa
- 3/29 V549.01 **travnik** *E* meadow *D* Wiese *F* pré *I* prato *Fri* prât *P* луг, покос
H livada, sjenokoša *M* rét, kaszáló
- 3/30 V550.01 **senožet** *E* (mountain) hayfield *D* Wiese, Bergwiese *F* prairie, terrain
fauché une fois par an *I* prato, in genere in collina, falciato una volta all'anno
Fri prât, pal plui in culine, che si lu see une volte par an *P* луг, покос, сеножать
H sjenokoša *M* havasi rét
- 3/31 V551.01 **laz** *E* clearing *D* Neuland, Neubruch *F* novale, terrain défriché
I novale *Fri* novâl *P* рочисть *H* proplanak, lazina *M* irtás
- 3/32 V311.01 **klepati** *E* to peen *D* dengeln *F* chapler *I* martellare (la falce) *Fri* bati
(il falcet) *P* клепать *H* klepati, otkivati *M* kalapál
- 3/33 V312.01 **kositi** *E* to mow *D* mähen *F* faucher, couper l'herbe *I* falciare *Fri* seâ
P косить *H* kositi *M* kaszál
- 3/34 V308.01 **kosa** *E* scythe *D* Sense *F* faux *I* falce *Fri* falcet *P* коса *H* kosa
M kasza
- 3/35 V309.01 **osla** *E* whetstone *D* Wetzstein *F* pierre à aiguiser, affiloir *I* cote
Fri cõt *P* брусок, оселок *H* brus (osla) *M* kaszakó
- 3/36 V310.01 **oselnik** *E* whetstone holder *D* Kumpf *F* coffin *I* portacote *Fri* codâr
P чехол для хранения оселков *H* vudir *M* tokmány, kaszakõtartó
- 3/37 V303.01 **seno** *E* first crop hay, first cutting hay *D* Heu *F* foin *I* fieno *Fri* fen
P сено *H* sijeno *M* széna
- 3/38 V306.01 **otava** *E* second crop hay, second cutting hay *D* Grummet *F* regain,
foin de seconde coupe *I* fieno agostano *Fri* altiül *P* отава *H* otava *M* sarjúszenia
- 3/39 V307.01 **vnuka (druga otava)** *E* third crop hay, third cutting hay *D* dritter
Schnitt *F* foin de troisième coupe *I* fieno terzuolo *Fri* muiart *P* трава третьего
покоса *H* otavić *M* fattyú sarjúszenia
- 3/40 V305.01 **mrva** *E* 1. dried hay; 2. hay chaff *D* Heuicht *F* 1. foin; 2. brin (d'herbe)
I 1. paglia; 2. pagliuzza *Fri* paie *P* труха, сенная пыль *H* tirje, trine *M* murugy,
szénatöredék
- 3/41 V313.01 **sušiti** *E* to dry (hay) *D* heuen *F* faner (l'herbe) *I* seccare *Fri* secjâ
P сушить *H* sušiti *M* szárít
- 3/42 V314.01 **obračati (seno)** *E* to turn (hay) *D* wenden *F* retourner le foin
I rivoltare *Fri* voltâ *P* ворошить *H* obrtati sijeno *M* (szénát) forgat
- 3/43 V304.02 **kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** *E* haycock (of
uncured hay) *D* Heuhöcker, Heuhaufen *F* meulon, tas de foin pour la nuit
I covone *Fri* cõt *P* копна *H* kup *M* szénaboglya

- 3/44 V304(b).01 **kopica sena za čez zimo** *E* haystack (for winter storage) *D* Heuhöcker, Heuhaufen *F* meule, grand tas de foin pour l'hiver *I* pagliaio *Fri* mede *P* стог, скирда (омет) *H* plast, kup *M* petrence
- 3/45 V299.01 **kozolec** *E* hayrack *D* Heuharpfe, Kесе *F* séchoir à céréales ou à foin *I* essicatoio aperto per fieno *Fri* tieze di len pal fen *P* козолец – деревянное открытое строение для сушки сена, кормов *H* sjenik (kajk. kozol, kozole) *M* szénaszárító állvány, szénakunyhó
- 3/46 V300.01 **stebri kozolca** *E* hayrack columns *D* Steher, Pfosten *F* poteaux du séchoir à céréales ou à foin *I* pilastri dell'essicatoio del fieno *Fri* pâi che a tegnin sù une tieze pal fen *P* столбы козольца *H* stupovi, potpornji kozolca *M* szénaszárító oszlop
- 3/47 V301.01 **late kozolca** *E* hayrack rails *D* Heuharpfe Stangen *F* traverses du séchoir à céréales ou à foin *I* pertica della rastrelliera dell'essicatoio del fieno *Fri* stangiis pal fen intune tieze *P* жерди козольца *H* poprečna greda, kolac, zatezni stup na kozolcu *M* szénaszárító léc
- 3/48 V302.01 **stol v kozolcu** *E* hayrack platform *D* Harpfstuhl, Kesner, Kesenmandl *F* dispositif en forme de chaise dans le séchoir *I* elemento a forma di sedia dell'essicatoio del fieno *Fri* toc fat a cjadree intune tieze pal fen *P* подвесное сиденье в козольце *H* konstrukcija slična stolici u kozolcu *M* nyereg
- 3/49 V304a.01 **ostrv, ostrnica** *E* hay pole *D* Hiefelstange, Hiefler *F* tige dénudée servant au séchage du foin *I* essicatoio di foraggio ricavato da un tronco *Fri* taie cuinçade par picjâ a secjâ la mangjadure *P* шест, жердь *H* tanje deblo ili vrh debbla s prikraćenim granama koji se koristi za sušenje krmiva *M* szénaszárító állvány, ágaskaró, oszró, öszró
- 3/50 V266.01 **voz** *E* wagon *D* Waagen *F* chariot, char agricole *I* carro *Fri* cjar *P* воз, телега *H* (zaprežna) kola, voz, kar *M* szekér
- 3/51 V270.01 **lojtrnik** *E* rack wagon *D* Leiterwagen *F* chariot à ridelles *I* carro con le sponde che ricordano scale *Fri* briscje *P* мажара (регионал.) *H* kola sa stranicama koje podsjećaju na ljestve (lojtre, dreki) *M* szénásszekér
- 3/52 V276B(a).01 **prednji del voza** *E* forecarriage, front running gear *D* Vorderwagen *F* train avant *I* partita anteriore (del carro) *Fri* braçadure di denant *P* передняя часть телеги, передок *H* prednji trap *M* a szekér eleje
- 3/53 V276B(b).01 **zadnji del voza** *E* rear running gear *D* Hinterwagen *F* train arrière *I* partita posteriore (del carro) *Fri* braçadure di daûr *P* задняя часть телеги, задок *H* stražnji trap *M* a szekér hátulja
- 3/54 V276A.01 **oplen** *E* bolster *D* Kipfstock, Drehkranz, Drehschemel *F* traverse servant de support aux ranchers *I* scannello (della partita del carro) *Fri* cussin adalt *P* поперечно расположенная подвижная палка в передней и задней части воза, в который втыкаются ручицы *H* pomično namješten poprečni kolac na prednjem i stražnjem dijelu zaprežnih kola u koji se utaknu ručke *M* vánkosfa

- 3/55 V273.01 **deska na vozu** *E* board (on a wagon) *D* Brett *F* planche *I* tavolo del carro *Fri* paradane suntun cjar *P* доска на телеге *H* daska na zaprežnim kolima *M* szekérszka
- 3/56 V273(a).01 **spodnja deska na vozu** *E* floorboard (on a wagon) *D* Brücke *F* planche de fond *I* fondo (del carro) *Fri* (plan dal) scjalâr *P* нижняя доска на телеге *H* donja daska na zaprežnim kolima *M* alsó szekérszka
- 3/57 V273(b).01 **stranska deska na vozu** *E* sideboard (on a wagon) *D* Seitenwände *F* planche latérale *I* sponda (del carro) *Fri* bree di scjalâr *P* боковая доска на телеге *H* postranična daska na zaprežnim kolima *M* oldalsó szekérszka
- 3/58 V268.01 **kolo** *E* wheel *D* Rad *F* roue *I* ruota *Fri* ruede *P* колесо *H* kotač, kolo *M* kerék
- 3/59 V269.01 **pesto** *E* hub *D* Nabe *F* moyeu de la roue *I* mozzo (della ruota) *Fri* cjâf (de ruede) *P* осевое отверстие, ступица *H* središnji dio kotača kroz koji prolazi osovina *M* kerékagy
- 3/60 V275.01 **os** *E* axle *D* Achse *F* essieu *I* asse (delle ruote) *Fri* cjarpint *P* ось *H* osovina *M* tengely
- 3/61 V275(a).01 **lesena os** *E* wooden axle *D* Holzachse *F* essieu en bois *I* asse di legno (delle ruote) *Fri* cjarpint di len *P* деревянная ось *H* drvena osovina *M* fatengely
- 3/62 V275(b).01 **železna os** *E* iron axle *D* Eisenachse *F* essieu en fer *I* asse di ferro (delle ruote) *Fri* cjarpint di fier *P* железная ось *H* metalna osovina *M* vastengely
- 3/63 V277.01 **sora** *E* reach *D* Langwiede *F* flèche *I* freccia del carro *Fri* cjaçuele (dal cjar) *P* дрог, дрога, дрожина *H* čvrsti kolac koji povezuje stražnji i prednji dio zaprežnih kola *M* nyújtó
- 3/64 V274.01 **vaga** *E* doubletree *D* Ortscheit *F* palonnier *I* bilancia senza bilancini (finimento) *Fri* balance cence belancins (furniment) *P* вага *H* kratak kolac na zaprežnim kolima, plugu, na kojega se zategne zaprežna užad *M* hámfá
- 3/65 V274(a).01 **velika vaga na ojesu** *E* neck yoke *D* Wagscheit, Klippschwengel, Schwengel *F* maître-palonnier *I* bilancia (finimento collegato ai bilancini) *Fri* balance (furniment che si picjin i belancins) *P* оглобля *H* velika »vaga« na rudu *M* hámfá
- 3/66 V274(b).01 **vpřežna vaga** *E* whippletree *D* Sprengwaage, Spielwaage *F* petit palonnier *I* bilancino (finimento) *Fri* belancin (furniment) *P* впряжная вага *H* zaprežna »vaga« *M* kiséfa, bókony
- 3/67 V267.01 **oje (štanga)** *E* shaft *D* Deichsel *F* timon *I* timone *Fri* tamon *P* дышло, оглобля *H* rudo *M* rúd
- 3/68 V283.01 **jarem** *E* yoke *D* Joch *F* joug *I* giogo *Fri* jôf *P* ярмо, хомут *H* jaram, igo *M* járom
- 3/69 V283(a).01 **jarem za enega vola** *E* single (ox) yoke *D* Joch *F* joug simple *I* giogo per un bue solo *Fri* jovet *P* ярмо для одного вола *H* jaram za jednog vola *M* egyes járom

- 3/70 V283(b).01 **jarem za dva vola** *E* double (ox) yoke *D* Doppeljoch *F* joug double *I* giogo per due buoi *Fri* jôf (par une pline) *P* ярмо для двух волов *H* jaram za dva vola *M* páros járom
- 3/71 V284.01 **igo** *E* neck or head yoke *D* Joch, Stirnjoch *F* jouguet, joug frontal *I* giogo di nuca o frontale *Fri* jovet (a cuel o a cuars) *P* иго *H* igo *M* iga
- 3/72 V278.01 **zavora** *E* brake *D* Bremse *F* frein *I* martinicca *Fri* sieraie (fren) *P* тормоз *H* kočnica *M* fêk
- 3/73 V279(a).01 **zavreti z verigo** *E* to use a brake chain *D* mit der Bremskette bremsen *F* freiner avec la chaîne *I* frenare una o più ruote con la catena *Fri* frenâ une ruede (ancje plui) cu la cjadene *P* тормозить цепью *H* lancem prouzročiti da se zaprežna kola kreću sporije ili zaustave *M* lánccal fékez
- 3/74 V279(b).01 **zavreti z zavoro** *E* to use a brake block *D* bremsen *F* freiner avec le frein *I* frenare *Fri* frenâ *P* тормозить тормозом *H* kočnicom prouzročiti da se zaprežna kola kreću sporije ili zaustave *M* fékkel fékez
- 3/75 V280.01 **cokla (za podkladanje kolesa)** *E* skid shoe, clog *D* Bremsschuh *F* sabot *I* scarpa (per le ruote) *Fri* scarpe (dal cjar) *P* тормозной башмак *H* kočnica obješena na lanac koja se uglavi pod kotač *M* fêkrapucs, talabor, csúsztató
- 3/76 V765a(b).02 **žrd** *E* boom-pole, binding pole *D* Wiesbaum *F* arbre *I* perticone posto in cima al fieno caricato sul carro *Fri* jubâl (pal fen) *P* слегка *H* dugačak, deblji kolac koji se uzdužno položi na vrh snopa sijena te priveže na oba kraja kako bi se učvrstio teret *M* nyomórúd, kötőfa
- 3/77 V285(a).01 **kljuka pri verigi** *E* grab hook *D* Kettenhaken *F* crochet de chaîne *I* gancio *Fri* rimpin *P* крюк на цепи *H* kljuka na lancu *M* lánchorog
- 3/78 V271.01 **ročni voziček** *E* handcart *D* Handwagen *F* charrette (à bras) *I* carretto (a mano) *Fri* cjaruĉ *P* тележка *H* ručna kolica, tačke *M* kékizoksi
- 3/79 V271(a).01 **ročni voziček z dvema kolesoma** *E* two-wheeled handcart *D* einachsiger Handwagen/Handkarren; zweirädriger Handwagen *F* charrette (à bras) à deux roues *I* barroccino *Fri* cjaruĉ (cun dôs ruedis) *P* тачка двухколесная *H* omanje prijevozno sredstvo slično zaprežnim kolima na dva kotača za prijevoz dobara, stvari, tereta *M* kordé
- 3/80 V271(b).01 **ročni voziček s štirimi kolesi** *E* four-wheeled handcart *D* zweiachsiger Handwagen *F* charrette (à bras) à quatre roues *I* carretto (a mano a quattro ruote) *Fri* cjaruĉ (cun cuatri ruedis) *P* тележка четырехколесная *H* omanje prijevozno sredstvo slično zaprežnim kolima na četiri kotača za prijevoz tereta *M* négykerekű kordé
- 3/81 V272.01 **ročica** *E* bolster stake *D* Kipfe *F* rancher, montant amovible destiné à maintenir le chargement *I* 1. asta da infilare verticalmente nello scannello; 2. stanga del barroccino; 3. timone del carretto a mano *Fri* 1. stadei; 2. stangje di un cjar; 3. tamon di un cjarut *P* ручица *H* 1. svaki od četiriju kolaca koji se utaknu u »oplen« kao potpora na stranama zaprežnih kola; 2. svaki od dvaju duguljastih djelova, nastavaka zaprežnih kola za držanje; 3. rudo ručnih kolica *M* rakonca

- 3/82 V783.01 **sedlo** *E* saddle *D* Sattel *F* selle *I* sella *Fri* siele *P* седло *H* sedlo
M nyereg
- 3/83 V281.02 **sani** *E* sled *D* Schlitten *F* traîneau *I* slitta *Fri* slite *P* сани *H* sanjke
M szánkó
- 3/84 V281(b).01 **otroške sani** *E* children's sled *D* Rodel, Kinderrodel, Schlitten
F luge *I* slittino *Fri* slitute *P* детские санки *H* dječje sanjke *M* gyerek szánkó
- 3/85 V282.01 **smučī** *E* skis *D* Ski, Schi *F* skis *I* sci *Fri* schîs *P* лыжи *H* skije
M síléc
- 3/86 V319.01 **koš** *E* dossier, wicker basket carried on the back *D* Korb *F* panier
I cesta *Fri* zei (a man) *P* корзина *H* koš *M* kosár
- 3/87 V320.01 **jerbas** *E* round wicker basket *D* Korb *F* corbeille *I* panier *Fri* cosse
(a man) *P* круглая корзина с плоским дном *H* okrugla košara s ravnim dnom
M kosár
- 3/88 V471.01 **oprtni koš** *E* dossier, wicker basket carried on the back *D* Rückentragkorb,
Kraxe *F* hotte en osier *I* gerla *Fri* cosse (su la schene) *P* заплечный короб
H naprtnjača; ledna, teretna košara *M* hátikosár
- 3/89 V472.02 **brenta** *E* grape hod *D* Tragbütte, Brente *F* hotte en bois *I* brenta
Fri brente *P* чан, деревянная посуда для переноски на спине *H* brenta
M puttony
- 3/90 V804(a).01 **breme** *E* (shouldered) burden *D* Last *F* fardeau *I* carico *Fri* sjame
P ноша, тяжелый предмет, который обычно носят на плечах *H* breme
M teher
- 3/91 V470.01 **palica** *E* rod, pole *D* Stock *F* bâton *I* bastone *Fri* baston *P* палка
H palica *M* pálca
- 3/92 V321B.01 **lesa** *E* fruit drying rack *D* Dörrflechte, Dörrhürde *F* séchoir à fruits
I graticcio (per la frutta) *Fri* gridiç (di suiâ pomis) *P* плодосушилка *H* sušilica
voća *M* gyümölcsaszaló
- 3/93 V455.01 **planina** *E* mountain pasture *D* Alm *F* alpage, paccage alpestre *I* malga
Fri mont (malghe) *P* горное пастбище *H* pašnjak; zatravljena čistina, uglavnom
u brdima, namijenjena ispaši, moguće s prenočištima za pastire i stajama za
blago *M* hegyi legelő
- 3/94 V453.01 **stan – tamar** *E* 1. Alpine herdsman's cottage; 2. cote *D* 1. Sennhütte;
2. Unterstand *F* 1. bergerie; 2. enclos, parc à moutons *I* 1. baita del malgaro; 2.
ricovero, tettoia per il bestiame della malga *Fri* 1. casere (baite); 2. tamar o loze
(di mont) *P* загон, овчарня *H* 1. pastirska nastamba; 2. ograđen prostor za blago,
jednostavna građevina za obitavanje životinja u planini; 3. stan, pojata (katun)
M kunyhó
- 3/95 V160.01 **plot** *E* pale fence *D* Zaun *F* palissade *I* palizzata *Fri* palade *P* забор
H plot *M* palánk
- 3/96 V460.01 **ograja** *E* fence *D* Zaun, Umzäunung *F* clôture *I* recinto *Fri* cente
P изгородь *H* ograda *M* kerítés

- 3/97 V462.01 **pletena ograja** *E* wattle fence *D* Flechtzaun *F* claire-voie, treillis *I* incannucciata (recinto) *Fri* gridiç (cente) *P* плетень *H* pletena ograda *M* fonott kerítés
- 3/98 V461.01 **kol ograje** *E* fence post *D* Zaunpfosten *F* pieu, palis *I* palo del recinto *Fri* pâl intune cente *P* кол забора *H* kolac ograde *M* kerítéskaró
- 3/99 V463.01 **deske ograje** *E* fence board *D* Zaunbretter *F* planches d'une palissade *I* assi della staccionata *Fri* stangijs intune stangjade *P* доски изгороди *H* daska, letva ograde *M* kerítésdeszka
- 3/100 V454A.01 **pastir – splošno** *E* herdsman (shepherd, cowherd, etc.) *D* Hirte, Hirt *F* berger *I* mandriano *Fri* armentâr *P* пастух *H* pastir (čoban) *M* pásztor
- 3/101 V454A(a).01 **pastir, ki pase za celo vas** *E* village herdsman (shepherd, cowherd, etc.) *D* Viehüter, Hüter, Halter *F* gardeur de bétail pour tout le village *I* mandriano comunale *Fri* armentâr (di une vile) *P* пастух, который пасет скотину всей деревни *H* pastir, koji čuva i vodi stoku na ispašu za sve selo, tj. za više vlasnika *M* falupásztor
- 3/102 V454A(b).01 **pastir, ki pase za enega gospodarja** *E* private herdsman (shepherd, cowherd, etc.) *D* Hirte, Hirt *F* gardeur de bétail pour un seul propriétaire *I* mandriano (per un solo proprietario) *Fri* armentâr (par nome un paron) *P* пастух, который пасет скотину одного хозяина *H* pastir, koji čuva i vodi stoku na ispašu za jednog gospodara (vlasnika) *M* pásztor
- 3/103 V454B(a).01 **planšar** *E* Alpine herdsman (shepherd, cowherd, etc.) *D* Senn, Senne *F* berger d'alpage *I* malgaro *Fri* malghês *P* альпийский пастух *H* pastir, koji vodi na ispašu i hranom na planinama opskrbljuje stoku, najčešće goveda te se bavi preradom mlijeka *M* hegyi pásztor
- 3/104 V454B(b).01 **planšarica** *E* Alpine herdsman (shepherdess, cowherdess, etc.) *D* Sennerin *F* bergère d'alpage *I* malgara *Fri* malghese *P* альпийская пастушка *H* planinka, stanarica (dij.); žena koja vodi na ispašu i hranom na planinama opskrbljuje stoku, najčešće goveda te se bavi preradom mlijeka *M* hegyi pásztor
- 3/105 V456.01 **sir** *E* cheese *D* Käse *F* fromage *I* formaggio *Fri* formadi *P* сыр *H* sir *M* sajt
- 3/106 V459.01 **sesiriti se** *E* to curdle *D* gerinnen *F* se cailler, se coaguler *I* accagliare *Fri* saglâ *P* свернуться, свертываться *H* zasiriti se *M* megsavanyodik
- 3/107 V457.01 **sirotko** *E* whey *D* Molke *F* petit-lait *I* siero (del latte) *Fri* sîr *P* сыворожка *H* sirutka *M* savó
- 3/108 V458.01 **skuta** *E* 1. (whey) ricotta; 2. (whole-milk) ricotta *D* Topfen *F* fromage blanc, caillebotte *I* ricotta *Fri* scuete *P* творог *H* skuta *M* túró
- 3/109 V465.02 **pinja** *E* (butter) churn *D* Butterfass *F* baratte *I* zangola *Fri* pigne *P* маслобойка *H* stap, (dij. tunjica) *M* köpülő
- 3/110 V284.03 **igo – pomen** *E* igo – meaning *D* igo – Bedeutung *F* Que signifie igo? *I* Cosa vuol dire igo? *Fri* Ce vuelial dî igo? *P* igo – значение *H* igo – značenje *M* igo – jelentése

- 3/111 V321A.02 **dera** – **pomen** *E dera* – meaning *D dera* – Bedeutung *F* Que signifie *dera*? *I* Cosa vuol dire *dera*? *Fri* Ce vuelial dî *dera*? *P dera* – значение *H dera* – značenje *M dera* – jelentése
- 3/112 V305.02 **mrva** – **pomen** *E mrva* – meaning *D mrva* – Bedeutung *F* Que signifie *mrva*? *I* Cosa vuol dire *mrva*? *Fri* Ce vuelial dî *mrva*? *P mrva* – значение *H mrva* – značenje *M mrva* – jelentése
- 3/113 V196.07 **meti** – **pomen** *E meti* – meaning *D meti* – Bedeutung *F* Que signifie *meti*? *I* Cosa vuol dire *meti*? *Fri* Ce vuelial dî *meti*? *P meti* – значение *H meti* – značenje *M meti* – jelentése
- 3/114 V551.02 **laz** – **pomen** *E laz* – meaning *D laz* – Bedeutung *F* Que signifie *laz*? *I* Cosa vuol dire *laz*? *Fri* Ce vuelial dî *laz*? *P laz* – значение *H laz* – značenje *M laz* – jelentése
- 3/115 V550.02 **senožet** – **pomen** *E senožet* – meaning *D senožet* – Bedeutung *F* Que signifie *senožet*? *I* Cosa vuol dire *senožet*? *Fri* Ce vuelial dî *senožet*? *P senožet* – значение *H senožet* – značenje *M senožet* – jelentése

Prevod: *E* (**angleško**) Donald Reindl; *D* (**nemško**) Martina Piko-Rustia, Uši Sereinig; *F* (**francosko**) Agata Šega; *I* (**italijansko**) Giorgio Cadorini; *Fri* (**furlansko**) Giorgio Cadorini; *P* (**rusko**) Marija V. Jasinska; *H* (**hrvaško**) Dunja Brozović Rončević; *M* (**madžarsko**) Marija Bajzek Lukač.

1.7 Abecedni seznam vprašanj v SLA 3 s številko vprašanja in komentarja/karte

bajtar	V186.01	3/3
breme	V804(a).01	3/90
brenta	V472.02	3/89
cepec	V290.01	3/16
cokla (za podkladanje kolesa)	V280.01	3/75
črtalo (nož pri plugu)	V288.01	3/11
dera – pomen	V321A.02	3/111
deska na vozu	V273.01	3/55
deske ograje	V463.01	3/99
držalo (ročice) pri plugu	V289A.01	3/12
držalo pri cepcu	V289B.01	3/17
dvojni plug	V286(b).01	3/8
gožva	V291.01	3/18
gruntar	V185.01	3/2
igo	V284.01	3/71
igo – pomen	V284.03	3/110
jarem	V283.01	3/68
jarem za dva vola	V283(b).01	3/70
jarem za enega vola	V283(a).01	3/69
jerbas	V320.01	3/87
klepati	V311.01	3/32
kljuka pri verigi	V285(a).01	3/77
kmet	V181.01	3/1
kol ograje	V461.01	3/98
kolo	V268.01	3/58
kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč	V304.02	3/43
kopica sena za čez zimo	V304(b).01	3/44
kosa	V308.01	3/34
kositi	V312.01	3/33
koš	V319.01	3/86
kozolec	V299.01	3/45
late kozolca	V301.01	3/47
laz	V551.01	3/31
laz – pomen	V551.02	3/114
leha	V572.01	3/6
lemež	V287.01	3/10
lesa	V321B.01	3/92
lesena os	V275(a).01	3/61
ličkati	V198.01	3/22

lojtrnik	V270.01	3/51
meti	V196.01	3/24
meti – pomen	V196.07	3/113
mlačev	V294.01	3/13
mlatič	V292.01	3/15
mlatiti	V293.01	3/14
mleti	V188.01	3/25
mlin	V187.01	3/26
moka	V189.01	3/27
mrva	V305.01	3/40
mrva – pomen	V305.02	3/112
njiva	V548.01	3/5
obračati (seno)	V314.01	3/42
ograja	V460.01	3/96
oje (štanga)	V267.01	3/67
oplen	V276A.01	3/54
oprtni koš	V471.01	3/88
os	V275.01	3/60
oselnik	V310.01	3/36
osla	V309.01	3/35
ostrv, ostrnica	V304a.01	3/49
otava	V306.01	3/38
otrobi	V190.01	3/28
otroške sani	V281(b).01	3/84
palica	V470.01	3/91
pastir – splošno	V454A.01	3/100
pastir, ki pase za celo vas	V454A(a).01	3/101
pastir, ki pase za enega gospodarja	V454A(b).01	3/102
pesto	V269.01	3/59
pinja	V465.02	3/109
planina	V455.01	3/93
planšar	V454B(a).01	3/103
planšarica	V454B(b).01	3/104
pletена ograja	V462.01	3/97
pleva	V295.01	3/21
plot	V160.01	3/95
plug – splošno in enojni plug	V286.02	3/7
polje	V547.01	3/4
prednji del voza	V276B(a).01	3/52
ralo	V286a.01	3/9
ročica	V272.01	3/81
ročni voziček	V271.01	3/78

ročni voziček s štirimi kolesi	V271(b).01	3/80
ročni voziček z dvema kolesoma	V271(a)a.01	3/79
ružiti	V198a.01	3/23
sani	V281.02	3/83
sedlo	V783.01	3/82
seno	V303.01	3/37
senožet	V550.01	3/30
senožet – pomen	V550.02	3/115
sesiriti se	V459.01	3/106
sir	V456.01	3/105
sirotka	V457.01	3/107
skuta	V458.01	3/108
smučī	V282.01	3/85
sora	V277.01	3/63
spodnja deska na vozu	V273(a).01	3/56
stan – tamar	V453.01	3/94
stebri kozolca	V300.01	3/46
stol v kozolcu	V302.01	3/48
stranska deska na vozu	V273(b).01	3/57
sušiti	V313.01	3/41
travnik	V549.01	3/29
vaga	V274.01	3/64
vejati	V297.01	3/19
velika vaga na ojesu	V274(a).01	3/65
velnica	V296.01	3/20
vnuka (druga otava)	V307.01	3/39
voz	V266.01	3/50
vprežna vaga	V274(b).01	3/66
zadnji del voza	V276B(b).01	3/53
zavora	V278.01	3/72
zavreti z verigo	V279(a).01	3/73
zavreti z zavoro	V279(b).01	3/74
železna os	V275(b).01	3/62
žrd	V765a(b).02	3/76

1.8 Točke SLA, razporejene po številkah, z zapisovalci in letom zapisa krajevnega govora

Seznam krajev z zapisi govorov po vprašalnici za SLA je pripravljen na osnovi seznama iz *Vodnika po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas* (SLA) (Benedik 1999). V tem seznamu je nekaj popravkov: krajevna imena v Sloveniji so posodobljena po knjigi *Priročni krajevni leksikon Slovenije* (Orožen Adamič idr. 1996) in s pomočjo podatkov na Wikipediji (https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_naselij_v_Sloveniji). Krajevna imena v Italiji so usklajena z imeni iz priročnika *Slovenska krajevna imena v Italiji / Toponimi Sloveni in Italia* (Merku 1999), krajevna imena v Avstriji pa z imeni iz knjige *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem / Die Slowenischen Ortsnamen in Kärnten* (Zdovc 2010) – na prvem mestu so v obeh primerih navedena slovenska imena, pomišljaju sledi še uradno italijansko in nemško ime (enako velja tudi za krajevna imena na Madžarskem).

Poleg popravkov uradno spremenjenih krajevnih imen ta seznam vsebuje tudi nekaj tehničnih popravkov. Nekateri kraji so postali del večjih mestnih naselij, vendar so v seznamu navedeni kot samostojni kraji z navedkom mesta, katerega del je naselje, v oklepaju. Izpuščena so imena večjih krajev, ki jim upravno pripadajo manjši kraji, ki so točke SLA (v prvotnem seznamu so bila ta imena navedena za pomišljajem ob imenu manjšega kraja). Prav tako so izpuščena imena zaselkov bolj razpršenih naselij – tu so navedena le uradna krajevna imena.

V tabeli so po kronološkem zaporedju navedeni tudi zapisovalci posameznih krajevnih govorov in letnica njihovega zapisa.

Točka	Kraj	Zapisovalec	Leto
T001	Brdo pri Šmohorju – Egg bei Hermagor	Ivan Grafenauer	1958
T002	Borlje – Förolach	Ivan Grafenauer	1961
T003	Blače – Vorderberg	Ivan Grafenauer	1958
T004	Bistrica na Zilji – Feistritz an der Gail	Ivan Grafenauer	1960
T005	Ukve – Ugovizza	Tine Logar	1967
T006	Podklošter – Arnoldstein	Ivan Grafenauer	1960
T007	Rikarja vas – Riegersdorf	Ivan Grafenauer	1959
T008	Rateče	Tine Logar Jožica Škofic	1952 2018
T009	Kranjska Gora	Miroslava Smolej Dušan Pirc	1959 1969
T010	Marija na Zilji – Maria Gail	Herta Lausegger Matej Šekli, Karmen Kenda-Jež	1985 2013
T011	Loče – Latschach	Ivan Grafenauer	1959

T012	Podravlje – Förderlach	Tine Logar	1961
		Ivan Grafenauer	1962
T013	Kostanje – Köstenberg	Tine Logar	1961
T014	Teholica – Techelsberg	Matej Šekli	2020
T015	Breznica – Frießnitz	Marija Janežič	1961
T016	Sveče – Suetschach	Tine Logar	1962
T017	Hodiše – Keutschach	Tine Logar	1962
T018	Čahorče – Tschachoritsch	Tine Logar	1962
T019	Slovenji Plajberk – Windisch Bleiberg	Tine Logar	1964
T020a	Žihpolje – Maria Rain	Herta Lausegger	1985
T020b	Zabrda – Saberda	Januška Gostenčnik	2017
T021	Žrelec – Ebenthal	Herta Lausegger	1985
T022	Pokrče – Poggersdorf	Januška Gostenčnik	2017
T023	Radiše – Radsberg	Vera Smole	2014
T024	Sele – Zell Pfarre	Tine Logar	1964
T025a	Mohliče – Möchling	Tjaša Jakop	2013
T025b	Kamen – Stein im Jauntal	Karmen Kenda-Jež	2017
T026	Tinje – Tainach	Tine Logar	1962
T027	Škocijan – St. Kanzian am Klopeiner See	Ivan Grafenauer	1962
T028	Žitara vas – Sittersdorf	Tine Logar	1962
T029	Obirsko – Ebriach	Ludvik Karničar	1980
T030	Bela – Vellach	Danila Zuljan Kumar	2012
T031	Lepena – Leppen	Danila Zuljan Kumar	2017
T032	Djekše – Diex	Tine Logar	1961
T033	Kneža – Grafenbach	Alenka Logar	1967
		Tine Logar	1967
T034	Grebinj – Griffen	Mojca Kumin Horvat	2013
T035	Ruda – Ruden	Jožica Škofic	2019
T036	Rinkole – Rinkolach	Tine Logar	1964
T037	Globasnica – Globasnitz	Tine Logar	1962
T038	Vidra vas – Wiederndorf	Tine Logar	1964
T039	Belšak – Weißenstein	Tine Logar	1961
T040	Šentanel	Janko Mikic	1974
T041	Libeliče	Tine Logar	1958
T042	Koprivna	Tine Logar	1959
T043	Črna na Koroškem	Tine Logar	1952
		Marija Oprešnik	1962
T044	Ravne na Koroškem	Tine Logar	1952
T045	Dobrova pri Dravogradu	Majda Blaznik	1971
T046	Pameče	Tine Logar	1952

T047	Brda	Marija Perše	1972
T048	Straže (Mislinja)	Tine Logar	1952
T049	Pernice	Karmen Kenda-Jež, Peter Weiss	2013, 2019
T050	Sv. Primož na Pohorju	Tine Logar	1955
		Jelka Kordež	1985
T051	Vuzenica	Drago Vobovnik	1959
T052	Radlje ob Dravi	Ana Renčelj	1959
T053	Ribnica na Pohorju	Tine Logar	1955
T054	Lovrenc na Pohorju	Tine Logar	1955
T055	Zgornja Kapla	Zinka Zorko	1960
T056	Bila – San Giorgio di Resia	Tine Logar	1962
		Jakob Rigler	1962
T057	Njiva – Gniva	Tine Logar	1962
		Jakob Rigler	1962
T058	Osojani – Oseacco	Tine Logar	1962
		Jakob Rigler	1962
T059	Solbica – Stolvizza	Tine Logar	1962
		Jakob Rigler	1962
T060	Breg – Pers	Danila Zuljan Kumar	2009
T061	Bardo – Lusevera	Tine Logar	1965
T062	Viškorša – Monteaperta	Tine Logar	1965
T063	Černjeja – Cergneu di Sopra	Danila Zuljan Kumar	2009
T064	Breginj	Tine Logar	1951
T065	Robidišče	Tine Logar	1951
T066	Log pod Mangartom	Tine Logar	1952
T067	Trenta	Tine Logar	1948
		Tine Logar	1960
		Jakob Rigler	1960
T068	Bovec	Tine Logar	1952
T069	Kred	Tine Logar	1951
T070	Kobarid	Tine Logar	1951
T071	Drežnica	Tine Logar	1955
		Jože Kurinčič	1977
T072	Zatolmin	Helena Čujec	1965
T073	Čiginj	Justina Fon	1959
T074	Marsin – Mersino	Lučana Budal	1979
T075	Matajur – Montemaggiore	Tine Logar	1965
T076	Livek	Tine Logar	1958
		Zvezdana Škorjanc	1976
T077	Dreka – Drenchia	Tine Logar	1965
T078	Podbonesec – Pulfero	Tine Logar	1963

T079	Jeronišče – Jeronizza	Tine Logar	1963
T080	Špeter – San Pietro al Natisone	Tine Logar, Liliana Spinozzi Monai	1989
T081	Ošnije – Osgnetto	Tine Logar	1963
T082	Mirnik – Mernico	Danila Zuljan Kumar	2006, 2017
T083	Brdice pri Kožbani	Tine Logar	1956
T084	Medana	Tine Logar	1956
T085	Kozana	Milena Židanik	1976
T086	Kojsko	Tine Logar	1956
T087	Števerjan – San Floriano del Collio	Danila Zuljan Kumar	2006, 2017
T088	Oslavje – Oslavia	Ana Primožič	1976
T089	Ročinj	Tine Logar	1952
T090	Avče	Helena Bavdaž Tine Logar	1950–1960 1952
		Alenka Božič	1971
T091	Kanal	Tine Logar	1952
T092	Kal nad Kanalom	Tine Logar	1955
T093	Deskle	Tine Logar	1952
T094	Podlešče (Banjšice)	Tine Logar	1956
T095	Lokve	Tine Logar	1952
T096	Grgar	Tine Logar	1952
T097	Solkan	Tine Logar Majda Bratuž Ilka Češnovar Marjeta Živec Maja Nemec	1954 1959–1960 1966 1972 1984
T098	Trnovo	Tine Logar	1953
T099	Šempas	Tine Logar	1953
T100	Šempeter pri Gorici	Ana Merljak	1975
T101	Sovodnje – Savogna d’Isonzo	France Mermolja Tjaša Jakop	1975 2017
T102	Miren	Tine Logar Lucija Budin Marta Pavlin	1954 1967 1981
T103	Renče	Stanislava Lukežič	1968
T104	Branik	Tine Logar	1948
T105	Doberdob – Doberdò del Lago	Tine Logar	1969
T106	Opatje selo	Tine Logar	1954
T107	Komen	Tine Logar	1954
T108	Šmarje	Sonja Horvat	1981

T109	Štanjel	Tine Logar	1948
		Majda Zalesjak	1959
		Jože Hočevar	1960
T110	Kopriva	Jožica Bandelj	1966
T111	Mavhinje – Malchina	Irena Širca	1966
T112	Križ – Santa Croce	Evelina Umek	1960
		Rada Košuta	1986
T113	Prosek – Prosecco	Lučka Abram	1981
T114	Boljunec – Bagnoli della Rosandra	Lučka Abram	1983
T115	Plavje	Ksenija Ferluga	1983
T116	Osp	Tine Logar	1957
T117	Prešnica	Tine Logar	1956
		Sonja Poles	1978
T118	Dekani	Tine Logar	1955
		Mirjam Ostrouška	1976
T119	Kubed	Tine Logar	1952
T120	Podgorje	Tine Logar	1956
T121	Korte	Tine Logar	1957
T122	Krkavče	Tine Logar	1957
T123	Pomjan	Tine Logar	1957
T124	Lopar	Tine Logar	1958
T125	Trebeše	Tine Logar	1957
T126	Sočerga	Tine Logar	1956
T127	Rakitovec	Tine Logar	1956
T128	Skrilje	Sonja Horvat	1981
T129	Ajdovščina	Tine Logar	1953
		Mirka Pestelj-Braniselj	1979
T130	Gaberje	Marija Pegan	1960
T131	Vipava	Tine Logar	1951
T132	Štjak	Tine Logar	1954
T133	Podnanos	Tine Logar	1948
		Irena Žvanut	1962
		Marija Lozej	1969
T134	Dutovlje	Marija Ravbar	1960–1961
T135	Sežana	Tine Logar	1954
T136	Opčine – Opicina	Ana Kalc	1960
		Lučka Abram	1983
T137	Kolonkovec (Trst) – Coloncovez (Trieste)	Robert Petaros	1961
		Danica Kraljevič	1969
T138	Draga – Draga Sant’Elia	Alenka Mihalič	1975
T139	Hrpelje	Tine Logar	1952

T140	Bukovje	Tine Logar	1948
T141	Planina	Tine Logar	1948
T142	Razdrto	Sonja Horvat	1968
T143	Senožeče	Tine Logar	1948
T144	Matenja vas	Marija Žitko	1959
T145	Slavina	Tine Logar	1948
T146	Klenik	Ada Vidovič-Muha	1962
T147	Knežak	Tine Logar	1948
T148	Dolnja Košana	Tine Logar	1952
		Dragica Pupis	1971
		Darja Morelj	1982
T149	Barka	Majda Polh	1973
		Majda Andolšek	1976
T150	Tatre	Tine Logar	1958
T151	Pregarje	Tine Logar	1958
T152	Hrušica	Jakob Rigler	1959
T153	Podgrad	Tine Logar	1958
T154	Sabonje	Jakob Rigler	1959
T155	Trnovo (Ilirska Bistrica)	Tine Logar	1952
		Ave Fabjančič	1974
		Alenka Piriš	1984
T156	Jelšane	Tjaša Jakop	2014
T157	Podgraje	Tine Logar	1958
T158	Rut	Tine Logar	1961
		Zorka Kos	1976
T159	Podbrdo	Marta Torkar-Berginc	1959
		Mirjam Drole	1982
T160	Porezen	Magda Valentinčič	1960
T161	Most na Soči	Tine Logar	1951
		Jelka Kušar	1959
T162	Grahovo ob Bači	Tine Logar	1951
T163	Čepovan	Tine Logar	1952
T164	Gorenja Trebuša	Tine Logar	1962
T165	Šebrelje	Tine Logar	1951
T166	Cerkno	Tine Logar	1951
		Sonja Močnik	1959–1960
		Slavica Bric-Makuc	1982
T167	Srednja Kanomlja	Maja Bitenc, Karmen Kenda-Jež	2017
T168	Laniše	Olga Treven-Bertok	1961
T169	Idrija	Tine Logar	1950
		Vlada Božič	1959–1960
		Marinka Petrič	1965
		Lidija Novak	1970

T170	Črni Vrh	Tine Logar	1947
		Ivan Tominec	?
T171	Godovič	Tine Logar	1947
T172	Hotedršica	Tine Logar	1947
T173	Logatec	Tine Logar	1953
T174	Vrhnika	Jelka Ravbar	1959
T175	Mala Ligojna	Tine Logar	1948
T176	Horjul	Tine Logar	1946
		Tine Logar	1983
T177	Polhov Gradec	Tine Logar	1947
T178	Dobračeva (Žiri)	Marija Stanonik	1972
T179	Lučine	Marija Jurjevič	1982
T180	Leskovica	Almira Kavčič	1966
T181	Poljane nad Škofjo Loko	Tine Logar	1947
		Romana Debeljak	1990
T182	Bukov Vrh	Marija Rupar	1983
T183	Javorje	Tine Logar	1948
T184	Gabrk	Barbara Fojkar	1964
T185	Pungert	Francka Benedik	1971
T186	Žabnica	Alenka Oblak	1960
T187	Zgornje Bitnje	Tine Logar	1948
		Matko Oman	1963
		Katjuša Kopač	1971
		Helena Križnar	1972
T188	Zgornja Sorica	Tine Logar	1947
T189	Zali Log	Tine Logar	1947
T190	Podlonk	Tine Logar	1947
T191	Železniki	Tine Logar	1947
		Frančiška-Breda Kosec	1979
T192	Dražgoše	Tine Logar	1947
		Francka Kavčič	1983
T193	Selca	Tine Logar	1947
		Terezija Leben-Pivk	1968–1969
T194	Praprotno	Tine Logar	1947
T195	Dovje	Regina Razinger	1967
T196	Srednja vas v Bohinju	Tine Logar	1954
T197	Bohinjska Bela	Josip Zupan	1959–1960
T198	Zgornje Gorje	Rosana Čop	1976
T199	Slovenski Javornik	Milena Peternel	1959
T200	Breg	Majda Pogачnik	1962
T201	Radovljica	France Vurnik	1959
		Vesna Šavs	2009

T202	Kropa	Tine Logar	1952
		Irena Resman	1975
		Jožica Škofic	1993
T203	Ljubno	Danijela Kaučič	1959
T204	Lom pod Storžičem	Tone Pretnar	1967
T205	Zgornje Jezersko	Tine Logar	1953
T206	Bašelj	Tine Logar	1947
		Mojca Seliškar-Terseglav	1971
T207	Kokra	Cilka Rezman	1959
T208	Stražišče (Kranj)	Tine Logar	1947
		Gertruda Markič	1959
		Marija Kovačič	1967
T209	Primskovo (Kranj)	Urška Snedic	1959–1960
T210	Šenčur	Martin Kadivec	1961
T211	Cerklje na Gorenjskem	Tine Logar	1947–?
		Žagar	?
T212	Valburga	Milena Jenko	1959–1960
T213	Spodnja Senica	Jerica Planinc	1998
T214	Dobrova	Tine Logar	?
T215	Zgornje Gameljne	Mirko Ramovš	1959
T216	Črna pri Kamniku	Tina Škorjanc	1960
T217	Tunjice	Marija Albreht	1974
T218	Srednje Jarše	Marta Pirnat	1983
T219	Dolsko	Tone Vrbovšek	1960
T220	Stebljevek	Tine Logar	1951
T221	Okrog pri Motniku	Franc Drolc	1960–1961
T222	Obrše	Tine Logar	1951
T223	Krašnja	Tine Logar	1951
		Jožica Škofic	2018
T224	Moravče	Tine Logar	1951
T225	Vače	Tine Logar	1952
T226	Čemšenik	Tine Logar	1952
T227	Izlake	Tine Logar	1952
T228	Plešivica	Tine Logar	1947
T229	Vnanje Gorice	Vlado Nartnik	1965
T229	Vnanje Gorice	Marija Pezdir	1955–?
T230	Borovnica	Marija Štrumelj	1967
T231	Rakitna	Jakob Rigler	1959
		Peter Kovačič	1975
T232	Rakek	Tine Logar	1948
T233	Begunje pri Cerknici	Jakob Rigler	1959

T234	Cerknica	Tine Logar	1948
		Antonija Brezec	1959
		Jože Petrovčič	1972
		Iztok Razdrih	1972
		Breda Petrovčič	1985–1986
T235	Lipsenj	Irena Škrbec-Otrin	1969
T236	Nova vas	Jakob Rigler	1960
		Lidija Drobnič	1981–1982
T237	Stari trg pri Ložu	Tine Logar	1948
T238	Vrhnika pri Ložu	Majda Murovec	1961
T239	Ig	Jakob Rigler	1960
T240	Grosuplje	Jaka Müller	1963
T241	Velika Račna	Ivanka Šircelj	1970
T242	Rašica	Jakob Rigler	1959
T243	Podgorica	Milan Šuštar	1959
T244	Sv. Gregor	Jakob Rigler	1960
		Zinka Dvořak-Modic	1962
T245	Sodražica	Vladka Vrtačnik	1959
T246	Kolenča vas	Jakob Rigler	1960
T247	Ribnica	Jakob Rigler	1959
		Vera Špirič	1960
		Marjana Pakiž	1973
T248	Dolenja vas	Jakob Rigler	1959
T249	Rudnik (Ljubljana)	France Žagar	1983
T250	Studenc (Ljubljana)	Vlado Nartnik	1966
T251	Janče	Vlado Nartnik	1966
T252	Šmartno pri Litiji	Francka Benedik	1987
		Vera Smole	2013
T253	Gorenje Brezovo	Ivanka Kozlevčar	1956
T254	Stična	Ivan Strmole	1959
T255	Muljava	Jakob Rigler	1964
T256	Zagradec	Jakob Rigler	1964
T257	Ambrus	Jakob Rigler	1960
T258	Žužemberk	Jakob Rigler	1964
T259	Malo Lipje	Jože Škufca	1960–1961
T260	Mačkovec pri Dvoru	Jakob Rigler	1964
T261	Tihaboj	Vera Smole	1986
T262	Šentrupert	Lojze Gerden	1960
		Vera Smole	1985
T263	Mirna	Jakob Rigler	1965
T264	Trebnje	Joža Vertot	1972
		Barica Smole	1982

T265	Gorenji Vrh pri Dobrniču	France Novak	1960
T266	Dobrnič	Jakob Rigler	1964
T267	Mokronog	Jakob Rigler	1965
		Meta Uhan	1977–1980
T268	Brezovica pri Mirni	Katjuša Zakrajšek	1969
T269	Vavta vas	Janez Dular	1983
T270	Podhosta	Janez Dular	1983
T271	Uršna sela	Jožefa Jevnikar	1983
T272	Koroška vas	Saša Vojtech Poklač, Vera Smole	2006–2010
T273	Novo mesto	Malči Goričar	1959
T274	Smolenja vas	Jože Prešeren	1961
T275	Gabrje	Vera Smole, Danila Zuljan Kumar	2011–2013
T276	Zavinek	Janez Dular	1983
T277	Sela pri Šentjerneju	Ivanka Hosta	1982
T278	Kostanjevica na Krki	Vera Smole	1995
T279	Babno Polje	Albinca Lipovec	1966
T280	Lazec	Januška Gostenčnik	2013, 2017
T281	Osilnica	Tine Logar	1957
T282	Delač	Jože Gregorič	1983
T283	Banja Loka	Milojka Štampfl-Glavič	1983
T284	Spodnja Bilpa	Ljubica Žužek	1976
T285	Predgrad	Zlata Bižal	1961–1962
T286	Stari trg ob Kolpi	Tine Logar	1956
T287	Dobliče	Tine Logar	1957
T288	Dragovanja vas	Janez Mušič	1963–1964
T289	Dragatuš	Tine Logar	1957
T290	Vinica	Tine Logar	1957
T291	Preloka	Tine Logar	1957
		Danica Mrzljak-Kaplan	1960–1961
T292	Adlešiči	Tine Logar	1957
T293	Vavpča vas	Tine Logar	1956
T294	Podzemelj	Tine Logar	1957
T295	Grm pri Podzemlju	Ana Žunič	1959–1960
T296	Metlika	Tine Logar	1957
T297	Planinska vas	Marija Zupančič	1966
T298	Dobovec	Danica Štrtak	1982
T299	Svibno	Martina Orožen, Karmen Kenda-Jež	2010
T300	Turje	Martina Orožen	1956
T301	Radeče	Tine Logar	1956

T302	Lokavec	Martina Orožen	1962
T303	Žigon	Tine Logar	1954
T304	Sevnica	Tine Logar	1956
		Tatjana Horjak-Hafner	1983
T305	Ložice (Gorenji Leskovec)	Olga Kožar	1955–?
T306	Leskovec pri Krškem	Tine Logar	1956
T307	Dobeno	Jožica Škofic	2014
T308	Velika Dolina	Irena Godec	1979
T309	Solčava	Marta Orešnik, Peter Weiss	2018
T310	Luče	Anica Kocijan	1955–?
T311	Ljubno ob Savinji	Tine Logar	1951
		Irena Goričan	1973
T312	Gornji Grad	neznani zapisovalec	1947–1952
		Tine Logar	1951
T313	Meliše	Marija Kolenc	1979
T314	Spodnje Kraše	Peter Weiss	1984
T315	Nizka	Erna Zajamšek	1969
T316	Mozirje	Tine Logar	1952
		Marija Rutar	1966
		Melita Steiner	1973
T317	Motnik	Tine Logar	1951
		Alenka Vilfan	1955–?
		Mirko Orehovec	1979
T318	Šentgotard	Tine Logar	1951
T319	Vransko	Tine Logar	1951
T320	Gomilsko	Tine Logar	1953
T321	Šoštanj	Tine Logar	1952
T322	Rečica ob Paki	Francka Benedik	1971
T323	Črnova	Ivana Baloh	1959
T324	Ložnica pri Žalcu	Viljem Kralj	1962
T325	Kasaze	Tine Logar	1953
T326	Vojnik	Tine Logar	1953
		Milena Kolenko-Smisil	1980
T327	Svetina	Petrina Ocvirk	1959
T328	Proseniško	Irena Šumec	1972
T329	Šentjur	Tine Logar	1953
T330	Šentrupert	Tine Logar	1954
T331	Slivnica pri Celju	Ivan Potrata	1970
T332	Žusem (Dobrina)	Ivanka Povše	1970–1980
T333	Zadrže	Tine Logar	1953
T334	Zibika	Mira Založnik	1960
T335	Poljčane	Tine Logar	1953

T336	Spodnja Polskava	Tine Logar	1955
T337	Ratanska vas	Tine Logar	1956
T338	Tlake	Helena Erjavec	1968
T339	Dobovec pri Rogatcu	Jurij Rojs	1966
T340	Podčetrtek	Tine Logar	1954
T341	Planina pri Sevnici	Tine Logar	1953
T342	Prevorje (Lopaca)	Martin Lupše	1963
T343	Pilštanj	Tine Logar	1953
T344	Kozje	Tine Logar	1954
T345	Bistrica ob Sotli	Tine Logar	1953–1954
		Dragomira Kunej	1981
T346	Zgornja Sušica (Bizeljsko)	Tine Logar	1954
T347	Pišece	Tine Logar	1954
		Branka Medved	1969
T348	Sromlje	Marinka Kostanjšek-Mahne	1982
T349	Kapele	Mojca Kumin Horvat	2013, 2017
T350	Šentlenart (Brežice)	Marija Zorko	1968
T351	Mostec	Jože Toporišič	1961
T352	Vitanje	Tine Logar	1953
T353	Skomarje	Marija Štefančič	1965
T354	Žiče	Tine Logar	1953
T355	Kebelj	Danica Korošec	1991
		Jožica Škofic	2017
T356	Zafošt (Slovenska Bistrica)	Rozalija Brdnik	1960
T357	Lobnica	Tine Logar	1955
T358	Pivola	Jana Valenti	1973
T359	Miklavž na Dravskem Polju	Ivan Žigart	1963
		Daniela Sintič	1969
T360	Lučane – Leutschach	Zinka Zorko	1985
T361	Zgornji Slemen	Mihaela Fike	2007
T362	Zgornja Kungota	Tine Logar	1958
T363	Šentilj v Slovenskih goricah	Tine Logar	1963
		Tadeja Janiš	2004
T364	Zgornja Velka	Ljudmila Veinhandl	1981
		Mihaela Koletnik	2012–2014
T365	Kremberk	Mihaela Koletnik	1994
		Mihaela Koletnik	2012–2014
T366	Spodnja Voličina	Tine Logar	1958
		Mihaela Koletnik	2012–2014
T367	Negova	Mihaela Koletnik	1994
		Mihaela Koletnik	2012–2014

T368	Črešnjevci	Mira Vrečič	1959
		Mihaela Koletnik	2012–2014
T369	Brengova	Bernard Rajh	1975–1976
		Bernard Rajh	1985
T370	Sveti Jurij ob Ščavnici	Rudolf Kolarič	1954
		Alenka Kocbek	1959
		Vida Korošak	1959
T371	Veržej	Danica Muhič	1979
T372a	Križevci pri Ljutomeru	Rudolf Kolarič	1954
T372b	Gajševci	Angela Dolamič-Masten	1971
T373	Bučkovci	Jasna Nagode	1970
T374	Ljutomer	Rudolf Kolarič	1953
		Mirko Nidorfer	1985
T375	Gibina	Jožica Tomašek	1964
T376	Sveti Tomaž	Rudolf Kolarič	1955
T377	Miklavž pri Ormožu	Rudolf Kolarič	1952
T378	Juršinci	Jožica Škofic	2005
T379	Podvinci	Anica Vela	1962
T380	Cvetkovci	Jožica Hanzelič	1979
T381	Ormož	Rudolf Kolarič	1953
		Alenka Plohl	1985
T382	Središče ob Dravi	Rudolf Kolarič	?
T383	Ptujska Gora	Mojca Kumin Horvat	2013, 2017
T384	Žetale	Mojca Kumin Horvat	2013, 2017
T385	Podlehnik	Sonja Horvat	1980
T386	Cirkulane	Martina Orožen	1962
		Olga Kac	1967
T387	Cankova	Tjaša Jakop	2013, 2017
T388	Gorica	Irena Celec	1960
		Šarlota Šiftar	1973
T389	Martjanci	Tine Logar	1958
T390	Strehovci	Jože Horvat	1983
T391	Beltinci	Albina Černi	1972
T392	Gomilica	Jože Ftičar	1957
		Jože Horvat	1963
		Irena Lebar	1986–1988
T393	Nedelica	Rozalija Čeh	1959
T394	Velika Polana	Jože Ftičar	1957
T395	Gornja Bistrica	Regina Utroša	1983
T396	Hotiza	Jože Ftičar	1957
T397	Večeslavci	Majda Domijan	1983
T398	Grad	Tine Logar	1958

T399	Gornji Petrovci	Janez Glažar	1967
T400	Križevci	Tine Logar	1958
T401	Kančevci	Mojca Kumin Horvat	2013, 2017
T402	Šalovci	Slava Prelec	1985
T403	Markovci	Tine Logar	1958
T404	Gornji Senik – Felsőszölnök	Marija Kozar-Mukič	1976
		Francek Mukič	1978
		Marija Bajzek	1983
		Mária Magdolna Horváth	1986
T405	Slovenska vas – Rábatótfalu	Mojca Kumin Horvat	2014, 2017
T406	Ženavci – Jennersdorf	ni zapisa	/
T407	Banfi	Tjaša Jakop	2017
T408	Hum na Sutli	Tjaša Jakop	2017
T409	Dubravica	Tjaša Jakop	2017
T410	Čabar	Jožica Škofic	2017
T411	Ravnice	Karmen Kenda-Jež	2013, 2017
T412	Ravna Gora	Januška Gostenčnik	2018
T413	Brest	Tjaša Jakop	2017
T414	Žetinci – Sichelndorf	Zinka Zorko	1988
		Mojca Kumin Horvat,	2014, 2017
		Matej Šekli	
T415	Radvanje – Rothwein	Marjeta Placet	2010
T416	Vas	Tine Logar	1957
T417	Novi Kot	Januška Gostenčnik	2018

1.9 Abecedni seznam točk v SLA 3

Adlešiči	T292	Cankova	T387
Ajdovščina	T129	Cerklje na Gorenjskem	T211
Ambrus	T257	Cerknica	T234
Avče	T090	Cerkno	T166
Babno Polje	T279	Cirkulane	T386
Banfi	T407	Cvetkovci	T380
Banja Loka	T283	Čabar	T410
Bardo – Lusevera	T061	Čahorče – Tschachoritsch	T018
Barka	T149	Čemšenik	T226
Bašelj	T206	Čepovan	T163
Begunje pri Cerknici	T233	Černjeja – Cergneu di Sopra	T063
Bela – Vellach	T030	Čiginj	T073
Belšak – Weißenstein	T039	Črešnjevci	T368
Beltinci	T391	Črna na Koroškem	T043
Bila – San Giorgio di Resia	T056	Črna pri Kamniku	T216
Bistrica na Zilji – Feistritz an der Gail	T004	Črni Vrh	T170
Bistrica ob Sotli	T345	Črnova	T323
Blače – Vorderberg	T003	Dekani	T118
Bohinjska Bela	T197	Delač	T282
Boljunec – Bagnoli della Rosandra	T114	Deskle	T093
Borlje – Förolach	T002	Djekše – Diex	T032
Borovnica	T230	Dobeno	T307
Bovec	T068	Doberdob – Doberdò del Lago	T105
Branik	T104	Dobliče	T287
Brda	T047	Dobovec	T298
Brdice pri Kožbani	T083	Dobovec pri Rogatcu	T339
Brdo pri Šmohorju – Egg bei Hermagor	T001	Dobračeva (Žiri)	T178
Breg	T200	Dobrníč	T266
Breg – Pers	T060	Dobrova	T214
Breginj	T064	Dobrova pri Dravogradu	T045
Brengova	T369	Dolenja vas	T248
Brest	T413	Dolnja Košana	T148
Breznica – Frießnitz	T015	Dolsko	T219
Brezovica pri Mirni	T268	Dovje	T195
Bučkovci	T373	Draga	T280
Bukov Vrh	T182	Draga – Draga Sant’Elia	T138
Bukovje	T140	Dragatuš	T289
		Dragovanja vas	T288
		Dražgoše	T192
		Dreka – Drenchia	T077

Drežnica	T071	Kamen – Stein im Jauntal	T025b
Dubravica	T409	Kanal	T091
Dutovlje	T134	Kančevci	T401
Gaberje	T130	Kapele	T349
Gabrje	T275	Kasaze	T325
Gabrk	T184	Kebej	T355
Gajševci	T372b	Klenik	T146
Gibina	T375	Kneža – Grafenbach	T033
Globasnica – Globasnitz	T037	Knežak	T147
Godovič	T171	Kobarid	T070
Gomilica	T392	Kojsko	T086
Gomilsko	T320	Kokra	T207
Gorenja Trebuša	T164	Kolenča vas	T246
Gorenje Brezovo	T253	Kolonkovec (Trst) –	
Gorenji Vrh pri Dobrniču	T265	Coloncovez (Trieste)	T137
Gorica	T388	Komen	T107
Gornja Bistrica	T395	Kopriva	T110
Gornji Grad	T312	Koprivna	T042
Gornji Petrovci	T399	Koroška vas	T272
Gornji Senik – Felsőszölnök	T404	Korte	T121
Grad	T398	Kostanje – Köstenberg	T013
Grahovo ob Bači	T162	Kostanjevica na Krki	T278
Grebinj – Griffen	T034	Kozana	T085
Grgar	T096	Kozje	T344
Grm pri Podzemlju	T295	Kranjska Gora	T009
Grosuplje	T240	Krašnja	T223
Hodiše – Keutschach	T017	Kred	T069
Horjul	T176	Kremberk	T365
Hotedršica	T172	Križ – Santa Croce	T112
Hotiza	T396	Križevci	T400
Hrpelje	T139	Križevci pri Ljutomeru	T372a
Hrušica	T152	Krkavče	T122
Hum na Sutli	T408	Kropa	T202
Idrija	T169	Kubed	T119
Ig	T239	Laniše	T168
Izlake	T227	Lepena – Leppen	T031
Janče	T251	Leskovec pri Krškem	T306
Javorje	T183	Leskovicica	T180
Jelšane	T156	Libeliče	T041
Jeronišče – Jeronizza	T079	Lipsenj	T235
Juršinci	T378	Livek	T076
Kal nad Kanalom	T092	Ljubno	T203

Ljubno ob Savinji	T311	Nedelica	T393
Ljutomer	T374	Negova	T367
Lobnica	T357	Nizka	T315
Loče – Latschach	T011	Njiva – Gniva	T057
Log pod Mangartom	T066	Nova vas	T236
Logatec	T173	Novi Kot	T417
Lokavec	T302	Novo mesto	T273
Lokve	T095	Obirsko – Ebriach	T029
Lom pod Storžičem	T204	Obrše	T222
Lopar	T124	Okrog pri Motniku	T221
Lovrenc na Pohorju	T054	Opatje selo	T106
Ložice (Gorenji Leskovec)	T305	Opčine – Opicina	T136
Ložnica pri Žalcu	T324	Ormož	T381
Lučane – Leutschach	T360	Osilnica	T281
Luče	T310	Oslavje – Oslavia	T088
Lučine	T179	Osojani – Oseacco	T058
Mačkovec pri Dvoru	T260	Osp	T116
Mala Ligojna	T175	Ošnije – Osgnetto	T081
Malo Lipje	T259	Pameče	T046
Marija na Zilji – Maria Gail	T010	Pernice	T049
Markovci	T403	Pilštanj	T343
Marsin – Mersino	T074	Pišece	T347
Martjanci	T389	Pivola	T358
Matajur – Montemaggiore	T075	Planina	T141
Matenja vas	T144	Planina pri Sevnici	T341
Mavhinje – Malchina	T111	Planinska vas	T297
Medana	T084	Plavje	T115
Meliše	T313	Plešivica	T228
Metlika	T296	Podbonesec – Pulfero	T078
Miklavž na Dravskem Polju	T359	Podbrdo	T159
Miklavž pri Ormožu	T377	Podčetrtek	T340
Miren	T102	Podgorica	T243
Mirna	T263	Podgorje	T120
Mirnik – Mernico	T082	Podgrad	T153
Mohliče – Möchling	T025a	Podgraje	T157
Mokronog	T267	Podhosta	T270
Moravče	T224	Podklošter – Arnoldstein	T006
Most na Soči	T161	Podlehnik	T385
Mostec	T351	Podlešče (Banjšice)	T094
Motnik	T317	Podlonk	T190
Mozirje	T316	Podnanos	T133
Muljava	T255	Podravlje – Föderlach	T012

Podvinci	T379	Ruda – Ruden	T035
Podzemelj	T294	Rudnik (Ljubljana)	T249
Pokrče – Poggersdorf	T022	Rut	T158
Polhov Gradec	T177	Sabonje	T154
Poljane nad Škofjo Loko	T181	Sela pri Šentjerneju	T277
Poljčane	T335	Selca	T193
Pomjan	T123	Sele – Zell Pfarre	T024
Porezen	T160	Senožeče	T143
Praprotno	T194	Sevnica	T304
Predgrad	T285	Sežana	T135
Pregarje	T151	Skomarje	T353
Preloka	T291	Skrilje	T128
Prešnica	T117	Slavina	T145
Prevorje (Lopaca)	T342	Slivnica pri Celju	T331
Primskovo (Kranj)	T209	Slovenji Plajberk –	
Prosek – Prosecco	T113	Windisch Bleiberg	T019
Proseniško	T328	Slovenska vas – Rábatótfalu	T405
Ptujska Gora	T383	Slovenski Javornik	T199
Pungert	T185	Smolenja vas	T274
Radeče	T301	Sočerga	T126
Radiše – Radsberg	T023	Sodražica	T245
Radlje ob Dravi	T052	Solbica – Stolvizza	T059
Radovljica	T201	Solčava	T309
Radvanje – Rothwein	T415	Solkan	T097
Rakek	T232	Sovodnje – Savogna d’Isonzo	T101
Rakitna	T231	Spodnja Bilpa	T284
Rakitovec	T127	Spodnja Polskava	T336
Rašica	T242	Spodnja Senica	T213
Ratanska vas	T337	Spodnja Voličina	T366
Rateče	T008	Spodnje Kraše	T314
Ravna Gora	T412	Središče ob Dravi	T382
Ravne na Koroškem	T044	Srednja Kanomlja	T167
Ravnice	T411	Srednja vas v Bohinju	T196
Razdrto	T142	Srednje Jarše	T218
Rečica ob Paki	T322	Sromlje	T348
Renče	T103	Stari trg ob Kolpi	T286
Ribnica	T247	Stari trg pri Ložu	T237
Ribnica na Pohorju	T053	Stebljevek	T220
Rikarja vas – Riegersdorf	T007	Stična	T254
Rinkole – Rinkolach	T036	Straže (Mislinja)	T048
Robidišče	T065	Stražišče (Kranj)	T208
Ročinj	T089	Strehovci	T390

Studenec (Ljubljana)	T250	Turje	T300
Sv. Gregor	T244	Ukve – Ugovizza	T005
Sv. Primož na Pohorju	T050	Uršna sela	T271
Sveče – Suetschach	T016	Vače	T225
Sveti Jurij ob Ščavnici	T370	Valburga	T212
Sveti Tomaž	T376	Vas	T416
Svetina	T327	Vavpča vas	T293
Svibno	T299	Vavta vas	T269
Šalovci	T402	Večeslavci	T397
Šebrelje	T165	Velika Dolina	T308
Šempas	T099	Velika Polana	T394
Šempeter pri Gorici	T100	Velika Račna	T241
Šenčur	T210	Veržej	T371
Šentanel	T040	Vidra vas – Wiederndorf	T038
Šentgotard	T318	Vinica	T290
Šentilj v Slovenskih goricah	T363	Vipava	T131
Šentjur	T329	Viškorša – Monteaperta	T062
Šentlenart (Brežice)	T350	Vitanje	T352
Šentrupert	T262	Vnanje Gorice	T229
Šentrupert	T330	Vojnik	T326
Škocijan – St. Kanzian am Klopeiner See	T027	Vransko	T319
Šmarje	T108	Vrhnika	T174
Šmartno pri Litiji	T252	Vrhnika pri Ložu	T238
Šoštanj	T321	Vuzenica	T051
Špeter – San Pietro al Natisone	T080	Zabrda – Saberda	T020b
Štanjel	T109	Zadrže	T333
Števerjan – San Floriano del Collio	T087	Zafošt (Slovenska Bistrica)	T356
Štjak	T132	Zagradec	T256
Tatre	T150	Zali Log	T189
Teholica – Techelsberg	T014	Zatolmin	T072
Tihaboj	T261	Zavinek	T276
Tinje – Tainach	T026	Zgornja Kapla	T055
Tlake	T338	Zgornja Kungota	T362
Trebeše	T125	Zgornja Sorica	T188
Trebnje	T264	Zgornja Sušica (Bizeljsko)	T346
Trenta	T067	Zgornja Velka	T364
Trnovo	T098	Zgornje Bitnje	T187
Trnovo (Ilirska Bistrica)	T155	Zgornje Gameljne	T215
Tunjice	T217	Zgornje Gorje	T198
		Zgornje Jezersko	T205
		Zgornji Slemen	T361
		Zibika	T334

Žabnica	T186	Žigon	T303
Železniki	T191	Žihpolje – Maria Rain	T020a
Ženavci – Jennersdorf	T406	Žitara vas – Sittersdorf	T028
Žetale	T384	Žrelec – Ebenthal	T021
Žetinci – Sichelndorf	T414	Žusem (Dobrina)	T332
Žiče	T354	Žužemberk	T258

1.10 Avtorji komentarjev in kart v SLA 3

Januška Gostenčnik	3/19 (V297.01 vejati), 3/20 (V296.01 velnica), 3/50 (V266.01 voz), 3/51 (V270.01 lojtrnik), 3/52 (V276B(a).01 prednji del voza), 3/53 (V276B(b).01 zadnji del voza), 3/54 (V276A.01 opleni), 3/55 (V273.01 deska na vozu), 3/56 (V273(a).01 spodnja deska na vozu), 3/57 (V273(b).01 stranska deska na vozu), 3/58 (V268.01 kolo), 3/59 (V269.01 pesto), 3/60 (V275.01 os), 3/61 (V275(a).01 lesena os), 3/62 (V275(b).01 železna os), 3/63 (V277.01 sora), 3/64 (V274.01 vaga), 3/65 (V274(a).01 velika vaga na ojesu), 3/66 (V274(b).01 vprežna vaga), 3/67 (V267.01 oje (štanga)), 3/77 (V285(a).01 kljuka pri verigi), 3/110 (V284.03 igo – pomen)
Januška Gostenčnik, Nina Pahor	3/71 (V284.01 igo)
Tjaša Jakop	3/22 (V198.01 ličkati), 3/23 (V198a.01 ružiti), 3/25 (V188.01 mleti), 3/26 (V187.01 mlin), 3/27 (V189.01 moka), 3/28 (V190.01 otrobi), 3/82 (V783.01 sedlo), 3/83 (V281.02 sani), 3/84 (V281(b).01 otroške sani), 3/85 (V282.01 smuči), 3/94 (V453.01 stan – tamar), 3/95 (V160.01 plot), 3/96 (V460.01 ograja), 3/97 (V462.01 pletena ograja), 3/99 (V463.01 deske ograje), 3/105 (V456.01 sir), 3/106 (V459.01 sesiriti se), 3/107 (V457.01 sirotka), 3/108 (V458.01 skuta), 3/109 (V465.02 pinja)
Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež	3/98 (V461.01 kol ograje)
Tjaša Jakop, Vera Smole	3/45 (V299.01 kozolec), 3/46 (V300.01 stebri kozolca), 3/47 (V301.01 late kozolca), 3/48 (V302.01 stol v kozolcu)
Karmen Kenda-Jež	3/16 (V290.01 cepec), 3/17 (V289B.01 držalo pri cepcu), 3/24 (V196.01 meti), 3/35 (V309.01 osla), 3/36 (V310.01 oselnik), 3/49 (V304a.01 ostrv, ostrnica), 3/86 (V319.01 koš), 3/87 (V320.01 jerbas), 3/88 (V471.01 oprtni koš), 3/89 (V472.02 brenta), 3/90 (V804(a).01 brema), 3/91 (V470.01 palica), 3/92 (V321B.01 lesa), 3/111 (V321A.02 dera – pomen), 3/113 (V196.07 meti – pomen)

Mojca Kumin Horvat	3/4 (V547.01 polje), 3/5 (V548.01 njiva), 3/6 (V572.01 leha), 3/29 (V549.01 travnik), 3/30 (V550.01 senožet), 3/31 (V551.01 laz), 3/34 (V308.01 kosa), 3/72 (V278.01 zavora), 3/73 (V279(a).01 zavreti z verigo), 3/74 (V279(b).01 zavreti z zavoro), 3/75 (V280.01 cokla), 3/76 (V765a(b).02 žrd), 3/78 (V271.01 ročni voziček), 3/79 (V271(a).01 ročni voziček z dvema kolesoma), 3/80 (V271(b).01 ročni voziček s štirimi kolesi), 3/114 (V551.02 laz – pomen), 3/115 (V550.02 senožet – pomen)
Matej Šekli, Nina Pahor	3/68 (V283.01 jarem), 3/69 (V283a.01 jarem za enega vola), 3/70 (V283b.01 jarem za dva vola)
Jožica Škofic	3/1 (V181.01 kmet), 3/2 (V185.01 gruntar), 3/3 (V186.01 bajtar), 3/32 (V311.01 klepati), 3/33 (V312.01 kositi), 3/41 (V313.01 sušiti), 3/42 (V314.01 obračati (seno)), 3/81 (V272.01 ročica), 3/93 (V455.01 planina), 3/100 (V454A.01 pastir), 3/101 (V454A(a).01 pastir, ki pase za celo vas), 3/102 (V454A(b).01 pastir, ki pase za enega gospodarja), 3/103 (V454B(a).01 planšar), 3/104 (V454B(b).01 planšarica)
Jožica Škofic, Vlado Nartnik	3/13 (V294.01 mlačev), 3/14 (V293.01 mlatiti), 3/15 (V292.01 mlatič), 3/18 (V291.01 gožva), 3/21 (V295.01 pleva)
Danila Zuljan Kumar	3/7 (V286.02 plug – splošno in enojni plug), 3/8 (V286(b).01 dvojni plug), 3/9 (V286a.01 ralo), 3/10 (V287.01 lemež), 3/11 (V288.01 črtalo (nož pri plugu)), 3/12 (V289A.01 držalo (ročice) pri plugu), 3/37 (V303.01 seno), 3/38 (V306.01 otava), 3/39 (V307.01 vnuka (druga otava)), 3/40 (V305.01 mrva), 3/43 (V304.02 kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč), 3/44 (V304(b).01 kopica sena za čez zimo), 3/112 (V305.02 mrva – pomen)

1.11 Morfološka analiza (Matej Šekli)

V razdelku *Morfološka analiza* je prikazana oblikovna/morfemska zgradba kartiranih leksemov. Poknjženi obliki leksema, ki je natisnjena krepko in morfemsko ni segmentirana, sledi njen praslovanski transponat, slednjemu pa njegovi besedotvorni predhodniki oziroma tujejezični viri.

Iztočnice v morfološki analizi so razvrščene po besednih družinah od najpogostejših, tj. najbolj razširjenih, k redkejšim leksemom, pri čemer netvorjenemu, nižje stopnje tvorjenemu leksemu sledijo besedne zveze z istim jedrom oz. druge tvorjenke z istim korenem. Neprevzetemu besedju načeloma sledi prevzeto besedje iz jezikov v stiku, na koncu je navedeno morfološko nejasno besedje.

Z velikimi črkami so zapisani glasovi, ki v posameznih narečnih govorih sporadično izkazujejo neregularne odraze (npr. **Kmet** < *(*kъmet*)-ъ ← rom. *komete < lat. *comes*, rod. ed. *comitis* ‘spremljevalec, družabnik’ ($K \geq x$ v T097, T148, T180)). Z vezajem (tj. brez podane končnice) so označene oblike, pri katerih iz zabeleženega gradiva (v neosnovnih sklonskih oblikah) ni bilo vedno mogoče izluščiti osnovne oblike (imenovalnika) oziroma se leksem pojavlja v različnih slovničnih številih (npr. **koles-** < **kol-es-* ← *kol-o, rod. ed. *kol-es-e ‘kolo’). V morfološki analizi so ob osnovni slovarski obliki leksema (brez slovničnega označevalnika) za nestično poševnico zapisana tudi druga slovnična števila, v katerih se pojavlja posamezni leksem (v oklepaju je dodan slovnični označevalnik (npr. **jarmc-** < *arъm-ьc-ь / *arъm-ьc-i (im. mn.)).

V atlasu prikazano besedje se glede na izvor deli na neprevzeto in prevzeto. Neprevzeto besedje je bilo v slovenske narečne krajevne govore podedovano iz praslovanščine ali je nastalo v slovenščini oziroma v eni od njenih starejših časovnih različic. Prevzeto besedje je bilo v slovenske krajevne govore prevzeto iz (zemljepisno) stičnih ali nestičnih idiomov. V obeh primerih je podano njegovo izhodišče ali/in etimon.

Izhodišče je »(pri avtohtonih besedah) razvojna stopnja besede, iz katere so se v času samostojnih jezikovnih razvojev po glasovnih zakonih razvili posameznojezični refleksi; (pri izposojenkah) tujejezična beseda, ki je (posredna ali neposredna) predloga za izposojjo v več jezikov« (Snoj 2003: XVIII).

»Za etimologijo besede je ključno vodilo njen formalni = izrazni del, pomenski del in realija, na katero se nanaša, pa sta pri iskanju najbolj ustreznega besedotvornega ali le pomenskega predhodnika = etimona, ki etimološko razlago sploh omogoča, nujna in obvezna usmerjevalca« (Furlan 2013: 23).

1.11.1 Neprevzeto besedje

Pri neprevzetem besedju je najprej navedena poknjžena oblika leksema, ki je natisnjena krepko in morfemsko ni segmentirana. Za znakoma < oziroma ≤, ki nakazujeta regularno oziroma neregularno jezikovno spreminjanje, je podan praslovanski

transponat, ki je opremljen z zvezdico kot znakom rekonstrukcije in je morfološko segmentiran. Pri tem ne gre samo za praslovanske rekonstrukte (tj. praslovanske oblike, ki so nastale v praslovanščini), temveč tudi za panhrone praslovanske transponate (tj. oblike, ki so lahko praslovanske ali pa so nastale kasneje v posameznih slovenskih narečnih govorih, upošteva je po inerciji praslovanske besedotvorne, glasovne in naglasne zakonitosti ali pa tudi ne), ki so samo zapisani v praslovanski glasovni podobi.

Praslovanski rekonstrukti in transponati ter njihovi besedotvorni predhodniki (motivirajoče besede) so podani v rekonstruirani glasovni podobi pozne praslovanščine. »V tradiciji primerjalnega jezikoslovja slovanskih jezikov praslovanska rekonstrukcija ni razumljena kot prikaz zgodovinsko realnega praslovanskega glasovnega sistema v nekem točno določenem času in na nekem točno določenem prostoru, temveč kot panhrone abstrakcija glasovnega izhodišča vseh slovanskih jezikov. Tako razumljena, dogovorna praslovanska rekonstrukcija vključuje tiste praslovanske glasovne spremembe, ki so splošnoslovanske, ne pa tudi tistih, ki so nesplošnoslovanske, ne glede na njihovo relativnokronološko zaporedje.« (Šekli 2014: 299)

1.11.1.1 Glasovna podoba

Praslovanska rekonstrukcija oziroma transpozicija predvideva naslednji glasovni sistem:

- a) samoglasniki (vokali): **i*, **y* (*jery*, srednji *i*-jevski samoglasnik, »trdi i«), **u*, **b* (*jer*, sprednji polglasnik, palatalni redukcijski samoglasnik), **v* (*vor*, zadnji polglasnik, velarni redukcijski samoglasnik), **e*, **o*, **e* (sprednji nosni samoglasnik), **o* (zadnji nosni samoglasnik), **ě* (*jat*, ki je bil najverjetneje široki *e*-jevski samoglasnik), **a*;
- b) dvoglasniške zveze (dvofonemska zaporedja kratki samoglasnik + jezičnik v položaju pred soglasnikom): **CerC*, **CelC*, **(C)orC*, **(C)olC*; **CbrC*, **CblC*, **CbrC*, **CblC*;
- c) zvočniki (sonanti): drsnika (glajda) **j* [j], **v* [v]; jezičnika (likvidi) **r*, **l*; nosnika (nazala) **m*, **n*;
- č) nezvočniki (obstruenti): ustničnika (labiala) **p*, **b*; zobniki in dlesničniki (dentali in alveolari) **t*, **d*; **s*, **z*; trdonebniki (palatali) **tʲ*, **dʲ*, **nʲ*, **lʲ*, **rʲ*; **č*, **š*, **ž* [**č̣*, **ṣ̌*, **ẓ̌*]; **šč*, **žž* [**šč̣*, **žẓ̌*]; **c*, **z*, **s* [**ć*, **ź*, **ś*]; mehkonebniki (velari) **k*, **g*, **x*.

1.11.1.2 Oblikoglasna podoba

S stališča oblikovne/morfemske podobe leksema so problematični praslovanski trdonebniki **tʲ*, **dʲ*, **nʲ*, **lʲ*, **rʲ*; **č*, **ž*, **š*; **šč*, **žž*, ki so nastali po praslovanski jotaciji (**tj*, **dj*, **nj*, **lj*, **rj*; **kj*, **gj*, **xj*; **skj*/**stj*, **zgj*/**zdj* > **tʲ*, **dʲ*, **nʲ*, **lʲ*, **rʲ*; **č*, **ž*, **š*; **šč*, **žž*) oziroma po poenostavitvi soglasniških sklopov (**kt^E*/**gt^E*/**xt^E* > **t^E*).

Pri tem je do tovrstnih soglasniških sprememb pogosto prišlo prav na morfološki meji, posledica česar je, da so v teh primerih prvotne morfološke meje leksema nerazvidne.

Na morfoloških mejah pojavljajoče se praslovanske glasovne preme, ki so nastale po praslovanski starejši regresivni (prvi) palatalizaciji velarov oziroma so se iz podedovanih tvorjenk razširile na tvorjenke istega tipa, s stališča morfološke analize niso problematične (npr. **ročnik** < *roč-bn-ik-b ← *roč-bn-b ← *roč-a ‘roka’).

Na morfoloških mejah pojavljajoče se praslovanske glasovne preme, ki so nastale po praslovanski jotaciji ali s poenostavitvijo soglasniških sklopov oziroma so se iz podedovanih tvorjenk razširile na tvorjenke istega tipa, pa so s stališča morfološke analize v nekaterih primerih problematične, saj brišejo razvidnost morfoloških mej, ki so na primer pred nastankom jotacije potekale med netrdonebnikom in *j. V primeru, da podajanje praslovanskega trdonebnika na razvidnost poznopraslovanske morfološke zgradbe oblike ne vpliva, je v morfološki analizi podan trdonebnik. Tako so na primer podane pripone **-it-b*, **-ar-b*, **-č-b*, **-č-a*, **-ač-b*, **-ač-a* in ne morda **-it-j-b*, **-ar-j-b*, **-k-j-b*, **-k-j-a*, **-ak-j-b*, **-ak-j-a* (npr. **nožič** < *nož-it-b ← *nož-b ‘nož’; **gospodar** < *gospod-ar-b ← *gospod-b ‘gospod, gospodar’; **kotač** < *kot-a-č-b ← *kot-a-ti ‘valiti, valjati’; **strgača** < *strbg-a-č-a ← *strbg-a-ti *strug-ø ‘drgniti (z ostrim orodjem)’; **rogač** < *rog-ač-b ← *rog-b ‘rog’; **glavača** < *golv-ač-a ← *golv-a ‘glava’). V primeru, da oblika s praslovanskim trdonebnikom vpliva na morfološko analizo, sta podani poznopraslovanska oblika s trdonebnikom in oblika pred glasovno spremembo (npr. **paša** < *paš-a (< *pas-j-a) ← *pas-ti ‘pasti’). Na ta način so predstavljena tudi nekatera zaporedja pripon kot **-bñ-b* (< **-bn-j-b*) in **-bñ-ak-b* (< **-bn-j-ak-b*) (npr. **gornjec** < *gor-bñ-bc-b ← *gor-bñ-b (< *gor-bn-j-b) ← *gor-ě ‘gori, zgoraj’ ← *gor-a ‘gora’; **vetrnjak** < *vě-tr-bñ-ak-b (< *vě-tr-bn-j-ak-b) ← *vě-tr-b ‘veter’ ← *vě-ti ‘pihati’).

Praslovanski soglasniki, ki so se izgubili po praslovanski poenostavitvi soglasniških sklopov, so nakazani v oklepaju (npr. **osek** < **o(b)-sěk-b* ← **o(b)- + sěti* (< *sěk-ti) ‘seči, sekati’).

Kot praslovanski transponati so prikazani tudi leksemi, ki praslovanskih glasovnih sprememb ne izkazujejo, saj gre za relativno mlade tvorjenke (npr. **lehica** < *lěx-ic-a ← *lěx-a ‘gredica, pas obdelane zemlje’).

1.11.1.3 Besedotvorna podoba

Praslovansko izhodišče in njegov morebitni etimon sta morfološko segmentirana na morfeme, in sicer so prikazani korenski, besedotvorni in končniški morfem.

Leksemi so na praslovanski sinhroni ravni besedotvorno nemotivirani ali netvorjeni (tj. z morfološko zgradbo koren + končnica) ali besedotvorno motivirani ali tvorjeni (tj. z morfološko zgradbo koren + (vsaj eno) besedotvorno obrazilo + končnica).

Leksem je gledano sinhrono tvorjen, če je v opazovanem jezikovnem sistemu mogoče najti njegovega besedotvornega predhodnika (njegovo motivirajočo besedo) in/ali njegovo besedotvorno obrazilo:

- a) prisotnost besedotvornega predhodnika in prisotnost besedotvornega obrazila neposredno kažeta na tvorjenost leksema (npr. **breme** < *ber-me, rod. ed. *ber-men-e 'breme' ← *bьr-a-ti *ber-q 'nabirati, zbirati'; **klinec** < *kl-in-ьc-b ← *kl-in-ь 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči');
- b) prisotnost samo besedotvornega predhodnika (npr. **pleter** < *plet-er-ь ← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti') ali samo besedotvornega obrazila (npr. pripona *-ic-a v **žlica** ≤ *lьžic-a 'žlica' (SLA 2)) posredno kažeta na tvorjenost leksema, pri čemer je tvorjenost leksema nakazana samo v primeru, da je besedotvorni predhodnik (praslovansko) sinhrono razviden (npr. **konec** < *kon-ьc-b ← *kon-ь 'konec, začetek', toda **lonec** < *lonьc-b 'glinen lonec, glinena skleda' (SLA 2)).

Leksem je gledano sinhrono netvorjen, če v opazovanem jezikovnem sistemu ni mogoče najti ne njegovega besedotvornega predhodnika ne njegovega besedotvornega obrazila (npr. **leha** < *lěx-a 'gredica, pas obdelane zemlje').

Besedotvorni predhodniki (motivirajoče besede) so leksemi, iz katerih so kartirani leksemi tvorjeni. V morfološki analizi je pri večbesednih leksemih prikazan izvor vseh enobesednih leksemov, iz katerih je večbesedni leksem nastal (npr. **drevo za krompir** < *derv-o za (krompir)-j-b ← *derv-o, rod. ed. *derv-es-e 'drevo' + *za 'za' + *(krompir)-j-b 'krompir' (← kor. nem. *Gruntpirn, Grumper, Krumpir*, štaj. nem. *Grundbir* 'krompir, zemeljska hruška'), pri enobesednih tvorjenih leksemih pa je navedena celotna besedotvorna veriga tvorjenke (npr. **posestnik** < *po-sěs-t-ьn-ik-ь ← *po-sěs-t-ь (< *po-sěd-t-ь 'kar je zasedeno, zavzeto, pridobljeno v last') ← *po-sěs-ti 'zasesti' ← *po- 'po' + *sěs-ti (< *sěd-ti) 'sesti'; **polaganje** < *po-lag-a-n-ьj-e ← *po-lag-a-ti ← *po-lož-i-ti ← *po- 'po' + *lož-i-ti 'postavljati, polagati'); navedeni so tudi pridevniki na *-ьn-ь, *-en-ь, *-ьsk-ь, *-ьj-b ... (npr. **travnik** < *trav-ьn-ik-ь ← *trav-ьn-ь ← *trav-a 'krma'; **lesenjak** < *lěs-en-ak-ь (< *lěs-en-j-ak-ь) ← *lěs-en-ь ← *lěs-ь 'les'; **lojtršček** < *(lojtr)-bšč-ьk-ь ← *(lojtr)-ьsk-ь ← *(lojtr)-a ← bav. srvnem. *lojter* 'lestev').

Pregibne besedne vrste so navedene v svoji osnovni obliki. Samostalniki so podani v imenovalniku (ednine oziroma množine, če gre za samomnožinski samostalnik); če samostalnik izkazuje premeno osnove, je podan tudi rodilnik; če izhodišče za slovenščino ni praslovanski imenovalnik, je podana oblika, iz katere je nastala slovenska oblika (navadno tožilnik), oz. praslovanski imenovalnik in rodilnik ali kateri drugi odvisni sklon (npr. **ostrv** < *ostr-ьv-ь ← *ostr-y, tož. ed. *ostr-ьv-ь ← *ostr-ь 'oster'; **kamen** < *ka-men-ь ← *ka-my, tož. ed. *ka-men-ь 'kamen'). Pridevniki so navedeni v imenovalniku ednine moškega spola. Glagoli se navajajo v nedoločniku (npr. **vejati** < *vě-j-a-ti ← *vě-ti 'pihati'), prva oseba ednine sedanjika je dodana v primeru, da glagol v korenu izkazuje prevoj (npr. **vlak** < *volk-ь 'vlečenje, vleka' ← *velí (< *velk-ti) *vьlk-q 'vleči') 'razprostirati, postiljati, nastiljati').

Predpone sestavljenih glagolov in samostalnikov ter morebitni enakozvočni predlogi so pomensko razloženi na sledeči način: *jbz- oz. *jbz 'iz', *medb- oz. *medb in *medi- oz. *medi 'med', *na- oz. *na 'na', *ob-/*obb-/*obb- oz.

*ob/*obb/*obv 'ob, pri, okoli', *orz- 'raz-', *ot-/*otb- 'od, proč' oz. *otb 'od', *per- 'skozi, prek, čez, k', *perdb- oz. *perdb 'pred', *po- 'po', *podb- oz. *podb 'pod', *pri- oz. *pri 'pri', *sb(n)- oz. *sb(n) z or. 'skupaj z', *sb(n)- oz. *sb(n) z rod. 'od zgoraj navzdol', *u- 'proč', *vb(n)- 'v', *vzb- 'gor, nazaj', *za- oz. *za 'za'.

Če zaradi glasovnih sprememb (npr. sodobnega samoglasniškega upada) iz narečnega gradiva ni možno nedvomno ugotoviti izvora obravnavanega morfema, je navedenih več možnosti (npr. **izkopač/skopač** < *j_{bz}-kop-a-č-b / *sb(n)-kop-a-č-b ← *j_{bz}-kop-a-ti / *sb(n)-kop-a-ti ← *j_{bz}- 'iz' / *sb(n)- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *kop-a-ti 'kopati').

1.11.1.4 Pomenska podoba

V razdelku *Morfološka analiza* je podan tudi pomen neprevzetega izhodišča kartiranega leksema in/ali njegovega etimona.

V primeru, da je izhodišče leksema podedovano iz praslovanščine, je podan njegov praslovanski leksikalizirani pomen (in ne njegov prvotni pomen, tj. pomen, ki ga je leksem imel ob svojem nastanku; informacijo o prvotnem pomenu leksema podaja etimološki slovar) (npr. **polje** < *pol^l-e 'polje' in ne morda *'kar je široko, prostrano', saj gre za samostalniško izpeljanko iz pridevnika ide. *polh_i- 'širok, prostran').

V primeru, da izhodišče leksema ni podedovano iz praslovanščine, je navadno naveden njegov transponat ter transponatov(i) besedotvorni predhodnik(i), pomen pa je naveden samo pri besedotvornem predhodniku, saj je prvotni (tj. neleksikalizirani) pomen tvorjenke sestavljiv iz pomena besedotvornega predhodnika in pomena besedotvornega obrazila (npr. **osipač** < *o(b)-syp-a-č-b ← *o(b)-syp-a-ti ← *o(b)- 'pri, okoli' + *syp-a-ti 'sipati' (← *sup-ti *sbp-q 'suti, sipati')).

Pomenske spremembe, do katerih je prišlo od praslovanščine do slovenščine, so razvidne iz primerjave med navedenim praslovanskim in kartografiranim pomenom (npr. pri odgovoru na vprašanje SLA V285(a).01 'kljuka pri verigi' je med drugim naveden leksem **ključ** < *kluč-b 'ključ', iz česar je razvidno, da je od praslovanščine do slovenščine prišlo do pomenske spremembe *'ključ' ≥ 'kljuka pri verigi').

1.11.2 Prevzeto besedje

Pri prevzetem besedju je najprej navedena poknjžena oblika leksema, ki je natisnjena krepko in morfemsko ni segmentirana. Za znakom ←, ki nakazuje smer prevzema leksema, je podan transponat, ki je opremljen z zvezdico kot znakom rekonstrukcije in je morfemsko segmentiran. Prevzete prvine leksema, ki so lahko koren, izpeljani koren ali besedotvorno obrazilo, so zapisane v okroglih oklepajih, zunaj oklepaja so navedeni neprevzeti morfemi.

Tujejezični viri so tisti leksemi, ki so bili prevzeti v slovenščino in v njej oblikovno prilagojeni (tj. tisti, ki se pregibajo z neničto končnico) ali tudi ne (tj. tisti,

ki se pregibajo z ničto končnico), ter tisti leksemi, ki so v slovenščini služili kot besedotvorna podstava za tvorbo novih leksemov. Kot tujejezični viri slovenskega narečnega leksema so navedeni samo neposredni viri (bližnje izhodišče), in sicer v tisti časovni (kronolekt) ter zemljepisni (geolekt) in družbeni (sociolekt) različici tujega jezika, ki je bila glede na glasovno podobo slovenskega leksema rekonstruirana kot najverjetnejši vir. V morfološki analizi niso dalje razčlenjeni.

Glasovna podoba izhodišča leksema je določena na osnovi narečne glasovne podobe dokumentiranega leksema. Če narečna glasovna podoba leksema ne izkazuje narečnih glasovnih sprememb, je kot izhodišče vzeta slednja (npr. **gmajna** < *(*gmajn*)-a ← srvnem. *gemeine* ‘občinska skupna posest’). Če narečna glasovna podoba leksema kaže na narečne glasovne spremembe, je podobno kot pri neprevzetem besedju potrebno upoštevati slednje (npr. **dilja** < *(*diĭ*)-a ← nem. *Diele* ‘deska’, pri čemer se v narečnih govorih z otrditvijo trdonebnika *ĭ* pojavlja [dila]).

Prevzete tujejezične prvine, ki so zapisane v okroglih oklepajih, so lahko koren v širšem smislu (npr. **paradana** < *(*paradan*)-a ← furl. *paradane* ‘deščena pregrada’), izpeljani koren (npr. **vrtlec** < **v(ɔrtɔl)-bc-b* ← **v(ɔrtɔl)-ɔ* ← rom. *ortulu < lat. *hortulus ‘vrtiček’ ← *hortus* ‘vrt’ (SLA 2)), besedotvorno obrazilo (npr. **gruntaš** < *(*grunt*)-(aš)-b ← srvnem. *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’, nem. *Grunt* ‘tla, zemlja, temelj, osnova’), končnica, ki je prevzeta samo skupaj z leksemom (npr. **prvi tajo** < *pɔrv-ɔ-j-ɔ (*taj*)-o ← *pɔrv-ɔ ‘prvi’ + *(*taj*)-o (← ben. it. *taio* ‘rez’)). Protetični glasovi, ki so nastali v slovenščini oziroma v eni od njenih starejših časovnih različic, stojijo zunaj oklepaja (npr. **vrt** < **v(ɔrt)-ɔ* ← rom. *ortu < lat. *hortus* ‘vrt’; **jevželj** < **j(evžĭ)-ɔ* ← bav. srvnem. *heüsel*, srvnem. *hiuselĭn*, *hiusel* ‘hišica, hiška’ (SLA 2)). Tujejezične osnove moškega spola na -r so se v slovenščini navadno integrirale v mehki sklanjatveni vzorec moške o-jevske sklanjatve (gledano sinhrono »s podaljšavo osnove z -j-«), kar je ponazorjeno s pripono *-j- zunaj oklepaja (npr. **želar** < *(*želar*)-j-b ← srvnem. *seller* ‘kočar, najemnik, dninar’; **montanjur** < *(*montanur*)-j-b ← furl. *montagnâr*, *montagnûl* ‘hribovec’).

Če zaradi jezikovne podobnosti različnih možnih tujejezičnih virov v prvi vrsti na glasovni ravni slednji ni nedvoumno jasen, je navedenih več možnih virov, pri čemer je prvi med navedenimi tisti, ki je najbolj verjeten. Tovrstni problem se pogosto pojavlja pri določanju različnih geolektov in sociolektov furlanščine in italijanščine (npr. **kolon** < *(*kolon*)-ɔ ← furl. *colon*, it. *colono* ‘kmet, najemnik’; **pal** < *(*pal*)-ɔ ← furl. *pal*, ben. it. *pal*, it. *palo* ‘kol, drog’) ter kronolektov nemščine (npr. **grunt** < *(*grunt*)-ɔ ← srvnem. *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’, nem. *Grunt* ‘tla, zemlja, temelj, osnova’). V nekaterih primerih ni mogoče določiti niti, iz katerega jezika je leksem prevzet; v tem primeru je navedenih več možnih izvorov, ki so med seboj ločeni z enojno poševnico (npr. **frata** < *(*frat*)-a ← furl. *frate* ‘poseka, krčevina’, it. *fratta* ‘grmovje, goščava, živa meja’ / kor. nem. *Frate*, tirol. nem. *Fratte* ‘poseka, gozdna jasa’).

Pri izposojenkah iz narečne nemščine, tj. iz (predvsem koroških in štajerskih) (južno)bavarskih narečij – nemška narečja, ki so (bila) v stiku s slovenščino, se

uvrščajo v bavarsko oziroma bavarsko-avstrijsko narečno skupino zgornje/južne nemščine, pri čemer se za staro- in srednjevisokonemško obdobje uporablja termin *bavarsko* (nem. *bairisch*), za novovisokonemško obdobje pa (tudi) termin *bavarsko-avstrijsko* (nem. *bairisch-österreichisch*); v pričujoči publikaciji se za vse tri kronolekte uporablja pojem *bavarsko* –, natančen vir v razpoložljivi literaturi ni vedno dokumentiran, je pa razpoznaven po svojih narečnih glasovnih lastnostih (kot sta npr. onezvenečenje nemških vzglasnih zvonečih nezvočnikov in prehod $a > o$). V tem primeru je navedena knjižna nemška oblika z dodatkom *po bav. nem. prehodu*, pri čemer so v oklepaju navedene nar. nem. glasovne spremembe (npr. **topler/toplar** < **(topler)-j-b / *(toplar)-j-b* ← nem. *Doppler* ‘kar je dvojno’ (po bav. nem. prehodu $d- > t-$)). Glasovne spremembe, ki so nastale v tujejezičnem viru, ki iz zapisa njegovih starejših časovnih različic niso razvidne in na katere je mogoče sklepati samo na osnovi slovenskih izposojenk, so ustrezno komentirane (npr. **kajžljjar/kajžljjer** < **(kajžlar)-j-b / *(kajžler)-j-b* ← avstr. nem. *Keuschler* (po nar. nem. prehodu $eu > ai$, pred prehodom srvnem. $ž > š$) : **kajšljjar/kajšljjer** < **(kajšlar)-j-b / *(kajšler)-j-b* ← avstr. nem. *Keuschler* (po nar. nem. prehodu $eu > ai$, po prehodu srvnem. $ž > š$)). Nemški srednji *l* je bil lahko prevzet s slovenskim trdonebnikom *l* (npr. **dilja** < **(dil)-a* ← nem. *Diele* ‘deska’) ali slovenskim srednjim *l* (npr. **kajla** < **(kajl)-a* ← nem. *Keil* ‘klin, zagozda’).

Poseben problem predstavlja besedje, ki je bilo v slovenske narečne krajevne govore prevzeto iz slovenskega knjižnega jezika. Ker ne gre za besedje, v narečne govore podedovano neposredno iz praslovanščine, oziroma za besedje, iz neprevzetih ali prevzetih prvin tvorjeno v narečnih govorih, bi bilo v skladu s predstavljenim metodologijo tudi to besedje treba prikazati kot prevzeto iz drugega sociolekta (npr. **štedilnik** < **(štedilnik)-b* ← knj. slov. *štedilnik* (SLA 2)). Prevzema iz knjižnega jezika v vseh primerih ni mogoče nedvoumno ugotoviti. Na prevzem lahko kaže glasovna podoba leksema. Če se na primer v narečnem govoru z močnim samoglasniškim upadom pojavlja oblika brez samoglasniškega upada, je zelo verjetno, da je bila beseda prevzeta iz knjižnega jezika (npr. **brisača** < **(brisač)-a* ← knj. slov. *brisača* < **brys-a-č-a* ← **brys-a-ti* ‘drgniti’ (SLA 2)). V narečnem govoru se »tujka« iz knjižnega jezika lahko tudi glasovno prilagodi, s čimer je prevzem še težje ugotoviti.

1.11.3 Poknjiževanje iztočnic

Leksemi z istim izhodiščem, a z različno glasovno podobo v posameznih slovenskih narečnih govorih, ki je posledica divergentnega spreminjanja v času na glasovni ravnini v okviru glasovnih sprememb, so bili poknjiženi na dva načina, in sicer etimološko-zgodovinsko in glasovno-pravopisno.

Etimološko-zgodovinsko poknjiževanje v slovenščini upošteva praslovanški izvor leksema (etimološko načelo) ter spreminjanje glasovne podobe leksema v okviru regularnih glasovnih sprememb od praslovanščine do časa pravopisne in

pravorečne standardizacije knjižne slovenščine v 16. oziroma 19. stoletju (zgodovinsko načelo). Tako so poknjiženi etimološko jasni leksemi in so natisnjeni neležeče (npr. **pitnik** < *pit-ьn-ik-ъ ← *pit-ьn-ъ ← *pit-a-ti ‘hraniti’).

Glasovno-pravopisno poknjiževanje pomeni prenos narečne glasovne podobe leksema v najbližjo knjižno (glasovno poknjiževanje) ter zapis te izrazne podobe s črkovnim sestavom knjižne slovenščine (pravopisno poknjiževanje). Tako so poknjiženi etimološko ne povsem jasni leksemi in leksemi z neregularnim glasovnim razvojem ter so natisnjeni ležeče (npr. *locne*, nejasno (ESSJ II: 147); *njiva* < *ńiv-a ≤ *niv-a ‘njiva’).

1.12 Etnološki vidik obravnave materialne kulturne dediščine v slovenskih narečjih (Vito Hazler)

Raziskovanje materialne kulturne dediščine ostaja ena od temeljnih nalog sodobne etnologije. V zadnjih desetletjih je veda tudi na tem področju razvila vrsto metodoloških novosti, saj se njena raziskovalna pozornost ne usmerja zgolj na gradiva, ampak tudi na njegove ustvarjalce in uporabnike. Tem načelom smo (kolikor je bilo mogoče) poskušali slediti tudi v predstavitvi posameznih pojmov oziroma vprašanj, s katerimi smo po načelih strnjenih enciklopedičnih opisov predstavili bistvo posameznega etnološkega pojava in zlasti najbolj znano narečno terminologijo, ki je sicer topografsko natančno določena v priloženih zbirnih seznamih in na kartah. Prav tako smo poskušali predstaviti njegovo funkcionalnost, glavne oblikovne značilnosti in predvsem vpetost pojava v prostorski, časovni in socialni okvir. To še zlasti velja za tiste kulturne pojave oziroma obravnavana vprašanja, ki so vsebinsko zahtevnejša in večinoma komplementarna z drugimi raziskovalnimi vidiki oziroma raziskovalnimi dejavnostmi. Iz teh razlogov so nekatera gesla bolj, druga manj obsežna, so pa vsa bolj ali manj izvirni raziskovalni dosežek avtorjev oziroma so nastajala ob uporabi podatkov iz (navedene) razpoložljive literature in različnih pisnih virov.

Kolikor je bilo le mogoče, smo v predstavljanju posameznih pojmov sledili načelom celostnosti (kompleksnosti – v pomenu raziskovalne interdisciplinarnosti) in celovitosti (kompletnosti – v pomenu raziskovanja horizontalne in vertikalne umeščenosti pojava v prostor in označevanja njegovih temeljnih značilnosti), kjer smo zlasti pri označevanju najbolj raznovrstnih in zahtevnih pojavov poskušali predstaviti njihovo interaktivnost in funkcionalnost v odnosu do okolice, do drugih sorodnih pojavov, do nosilcev in uporabnikov in podobno.

Pri več vprašanjih teh načel ni bilo mogoče v celoti upoštevati, saj je bil vsebinski okvir marsikje že zaradi narave samega pojava relativno omejen in v raziskovalnem postopku ni omogočal razvitja ustreznih analiz, sintez in interpretacij. Nadaljnje raziskave bodo zagotovo omogočile pridobitev novih spoznanj o lastnostih in značilnostih pojavov, kar pa je pravzaprav tudi eden od namenov projekta *Slovenski lingvistični atlas*. Upamo, da bo etnološko označevanje materialnih pojavov spodbudilo zanimanje za našo kulturno dediščino, jezikovno izročilo in tradicijo nasploh ter okrepilo raziskovalno odličnost tudi na tem, sicer (pre)večkrat spregledanem strokovnem področju.

Etnološka pojasnila povzemajo predstavitve pojmov v *Slovenskem etnološkem leksikonu* (SEL 2004) in navedeni etnološki literaturi, ki je razvezana v 5. poglavju Literatura. Več gesel je napisanih povsem na novo, pri obravnavi nekaterih pojmov sta bila pomembna svetovalca tudi informatorja na terenu: Ivan Podgrajšek iz Zlakove nad Zrečami je samouk, kot je bil njegov oče, človek nešteti znanj in veščin, ukvarjal pa se je z mizarstvom, kolarstvom, orodjarstvom, tesarstvom, kritjem streh s skrilom in verjetno še s čim. Doma so imeli manjšo kmetijo, ki jo je vrsto let širil s kupovanjem okoliških zemljišč. Znan je tudi kot prvovrsten

obdelovalec suhe svinjine, ki jo med drugim suši na zvoniku bližnje podružnične cerkve sv. Martina, katere oskrbnik – ključar je že vrsto let. Silvester Gaberšček je doma iz Tolmina, po izobrazbi je diplomirani etnolog in je v zadnjih desetletjih kot državni sekretar deloval na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije. Velja za odličnega poznavalca Tolminskega in predvsem tamkajšnjega kmečkega življenja, zlasti materialne kulture planinskega pašništva, sirarstva in ledinskih imen. Obema je avtor etnoloških pojasnil v SLA 3 za pomoč zelo hvaležen.

2 Komentari

Komentar in karta: 3/1

SLA V181.01 'kmet'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'kdor ima zemljo in jo obdeluje ter se s tem preživlja', knj. *kmèt* (ě), je v narečjih najpogostejši leksem *kmet* (z opombami »manjši kmet« v T008, »bolj bogat« ob nevtralnem *paver* v T022 ter »novejše« ob starejšem *gazda* v T349 oz. »redko« ob pogostejšem *paver* v T352 in T357). Po pogostosti mu sledi poimenovanje *paver* (z opombo »zaničljivo« ob nevtralnem *kmet* v T169, »starejše« ob mlajšem *kmet* v T146, T211 in T223, »redkeje« ob pogostejšem *kontadin* v T058, »novo« ob starejšem *pura* v T003). Manjši areal tvori še poimenovanje *kontadin*, druga poimenovanja so zelo redka ali enkratnice.

Enkratni leksem *pošident* v T084 ima v opombi pripisan pomen 'samostojen kmet'. Pomensko neustrezen je leksem *kmetavzar* v T239 z označevalnikom »slabšalno«.

2. Morfološka analiza

K//met < *(*k̄met*)-*ɔ* ← rom. *komete < lat. *comes*, rod. *comitis* 'spremljevalec, družabnik' (z narečno asimilacijo *Km* ≥ *xm* v T097–T104, T109, T115, T117–T119, T121–T124, T138–T139, T144, T146, T148–T155, T168, T170–T172, T174, T179, T181–T183 in T234 (Ramovš 1924: 230); // ≥ *u* v T074–T075, T079–T081 in T083–T084; // ≥ *i* v T077 in T081; // ≥ *o* v T065 in T097)

gospodar < *gospod-ar-ɔ ← *gospod-ɔ 'gospod, gospodar'

pura < *(*pur*)-*a* ← stvnem. *gi-būro*, srvnem. *ge-būr(e)* 'sosed, sovaščan, kmet' (po bav. nem. prehodu *b* > *p*-)

paver < *(*pavr*)-*ɔ* ← bav. nem. *Pauer* 'kmet' (nem. *Bauer* 'kmet')

birt < *(*birt*)-*ɔ* ← srvnem. *wirt* 'gospodar'

virt < *(*virt*)-*ɔ* ← nem. *Wirt* 'gospodar'

gruntar < *(*grunt*)-*ar-ɔ* ← *(*grunt*)-*ɔ* ← srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova'

gruntnjar < *(*grunt*)-(n)-*j-ar-ɔ* ← verjetno že nemška tvorjenka iz srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (Šekli 2022: ustno)

gruntner < *(*grunt*)-(n-er)-*j-ɔ* ← verjetno že nemška tvorjenka iz srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (Šekli 2022: ustno)

kontadin < *(*kontadin*)-*ɔ* ← furl. *contadin* 'kmet', it. *contadino* 'kmet'

pošident < *(*pošident*)-*ɔ* ← furl. *possident* 'posestnik', it. *possidente* 'posestnik'

kolon < *(*kolon*)-*ɔ* ← furl. *colono*, it. *colono* 'kmet, najemnik'

gazda < *(*gazd*)-a ← hrv. *gazda* 'gospodar'

seljak < *sed-l-ak-ъ (← *sed-l-j-ak-ъ) ← *sed-l-o 'vas' (← *sed-ti 'sesti') / *(*selak*)-ъ ← hrv., srb. *seljak* 'kmet'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pošident* v T084, *birt* v T345, *gazda* v T349 in *gospodar* v T409.

Kot enkratnici z *grunt*- sta kartirana leksema *gruntnar* v T313 in *gruntner* v T315.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta s simbolom za komentar kartirana enkratnica *kolon* 'majhen kmet' v T084 in *paver* v T313.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *kmetavzar* v T239.

Z rdečo izogloso je na karti označena narečna asimilacija *Km- ≥ xm* v leksemu *kmet* v T097–T104, T109, T115, T117–T119, T121–T124, T138–T139, T144, T146, T148–T155, T168, T170–T172, T174, T179, T181–T183 in T234.

Z zeleno izogloso je na karti označen vrinjeni *u* v sklopu *-km-* v T074–T075, T079–T081 in T083–T084, vrinjeni *o* v sklopu *-km-* v T065 in T097 ter vrinjeni *i* v sklopu *-km-* v T077 in T081.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V180.01 *kmetija* (2/1), V129B.01 *slaba hiša* (2/3), V185.01 *gruntar* (3/2), V186.01 *bajtar* (3/3); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 3724 *spolovinar*; ASLEF: 3377 *spolovinar*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kmet je lastnik zemlje, ki jo obdeluje in se s tem povsem ali deloma preživlja. Najpogosteje je posestnik njiv, travnikov in gozdov ter ponekod tudi senožeti in gorskih pašnikov, tudi manj rodnih ali povsem kamnitih gorskih površin (Savinjske Alpe, Karavanke), zemljišč z glinokopi in kamnolomi, do srede 20. stoletja ponekod ob Tržaškem zalivu (kot kmet in ribič) tudi ribolovnih površin.

Za razumevanje položaja kmeta v vsakokratni družbi in njegove vloge v javnem življenju (v lokalni upravi, v različnih verskih in drugih interesnih skupnostih ter v vsakodnevnih ali občasnih neformalnih združenjih) je pomembna označitev kmečkega prebivalstva po njegovem premoženjskem stanju in s tem povezanim družbenem položaju, ki se je lahko ohranjal za daljša ali krajša časovna obdobja – na Slovenskem se je na podlagi presoje obsega lastništva zemlje in grajenih stavb, nepremičnih in premičnih naprav, orodij, prevoznih sredstev, strojev idr. izoblikovala razdelitev kmetov po njihovem gmotnem položaju, na katerem sta temeljila tudi nekdanji popis in ovrednotenje zemljišč, npr. v franciscejskem katastru iz srede prve polovice 19. stoletja. Najbolj značilna in splošno razumljiva družbena delitev kmetov tako

v njihovem okolju kot v državnopravnih ustanovah in zakonodaji je (bila) delitev na velike, srednje in male kmete ter lastnike nadpovprečno obsežnih zemljišč – veleposestnike, ponekod tudi gruntarje, in lastnike zelo majhnih zemljiških posesti z le eno ali dvema stavbama – bajtarje. Vrednost kmečkih posesti so ocenjevalci in odmerjevalci davkov praviloma določali ne le glede na površinski obseg kmetiji pripadajočih zemljišč, ampak tudi glede na njihovo donosnost – z donosnostjo zemljišč so se izoblikovale tudi različne predstave o dohodkovnem in s tem premoženjskem stanju kmetov. Pojmovanje razlik v velikosti kmečke posesti in družbenem položaju kmetov je bilo zato v različnih (naravnih) okoljih zelo različno.

Lastniki bolj ali manj obsežnih obdelovalnih in gozdnih površin s statusom kmeta danes lahko tudi ne obdelujejo zemlje in jo le oddajajo v najem, in sicer sorodnikom ali lastnikom sosednjih zemljišč – takšna razmerja so posebej pogosta v odmaknjenih in gospodarsko manj razvitih območjih, kjer so se lastniki kmetij odselili v večja gospodarska središča in se zaposlili v industriji in drugih neagrarnih dejavnostih, svojo zemljo pa oddajajo v najem kmetom ali polkmetom, ki s pomočjo takšnega najemništva razvijajo in utrjujejo svojo kmetijsko dejavnost in izboljšujejo svoj gmotni položaj. Zlasti na obrobjih industrijsko razvitih mest pa prihaja tudi do nepremišljene odprodaje kakovostne zemlje malih in srednjih kmetov za pozidavo in s tem do propadanja ali manjšanja kmetij, ki sčasoma postajajo moteč prežitek znotraj urbanega okolja ali na njegovem robu. Tudi različna krizna obdobja in politične spremembe po 2. svetovni vojni so manjšale število kmetov. Po uveljavitvi zemljiškega maksimuma in omejevanju nekaterih pravic do uporabe vodnih virov so se občutno krčile možnosti samozadostnega kmečkega gospodarjenja, zato so se številni kmetje zaposlovali v industriji, postali so t. i. polkmetje, nekateri so celo opustili kmetovanje. Posedovanje obdelovalne zemlje in gozdov ter delo na kmetiji v 70. in 80. letih 20. stoletja niso bile vrednote, ki bi ljudi privabljale v kmečko okolje, zato so številni kmečki gospodarji ostali neporočeni, kmetije pa so bile opuščene.

Prim.: Baš 1967; Baš 1974; Bogataj 1978; Bogataj 1982; Bogataj 1996; Kerenčič 1939; Kolarič 1939; Ložar 1944; Makarovič 1995; Melik 1936; Ramšak 1996; Ravnik 1996; Sedej 1983; Sedej 1989; Umek 1970; Vilfan 1970; Žgeč 1935

7. Skica

Komentar in karta: 3/2

SLA V185.01 'gruntar'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'lastnik grunta, velik kmet', knj. *gruntar* (*û*), je v narečjih najpogostejši leksem *gruntar* (z opombo »redko« v T109, T144, T156 in s pomenskimi pojasnili »ki ima planino« v T005, »večji kmet« v T008, »ima cel grunt« v T244 in »ima četrť grunta« v T248 (tu ob *podružniku*, ki ima »pol grunta«) ter »ti so imeli manj zemlje kot pavri« v T365, »ima zemljo« v T201 in »ima šume, ima zemljo« v T412); v T223 ima leksem novejši pomenski odtenek »tak kmet, ki si je veliko nagrabil«. Redkejšje so besedotvorne različice *gruntaš*, *gruntnar/gruntner* (z opombo »redko« v T109) in *gruntnjar*.

Tem leksemom po pogostosti sledita poimenovanji *kmet* (z opombo »ima konje« v T377) in *paver* (z opombo »ki ima planino« v T005 in »ima strašno dosti grunta« v T366) – obe poimenovanji sta zapisani tudi v različnih besednih zvezah z levimi prilastki. Poimenovanje *kulak* ima v T404 opombi »prej« oz. »slabšalno«. Druga poimenovanja so manj pogosta in/ali zemljepisno razpršena: *kolon* v T085 ima opombo »gruntar je bil kolon, vendar jih v Kozani nikoli ni bilo«, *želar* v T370 ima opombo »posestnik brez konj«.

Za T082, T094, T101, T106, T161, T168, T300, T332 in T372 je v opombah zapisano, da tam pojma ali besede *gruntar* ne poznajo.

2. Morfološka analiza

Kmet < *(*kъmet*)-ъ ← rom. *komete < lat. *comes*, rod. *comitis* 'spremljevalec, družabnik' (*K* ≥ *x* v T097, T148 in T180 (Ramovš 1924: 230))

velik(i) K//met < **vel-ik-ъ(-j-ъ)* (*kъmet*)-ъ ← *vel-ik-ъ 'velik' (← *vel-ъ 'velik') + *(*kъmet*)-ъ (*K* ≥ *x* v T103, T117, T124 in T150–T151; // ≥ *u* v T080; // ≥ *i* v T081)

(ta) večji kmet < (**t-*) *veť-bj-ъ-j-ъ* (*kъmet*)-ъ ← (**ta/*tъ/*tě/*te* 'ta') + *veť-bj-ъ 'večji' + *(*kъmet*)-ъ

bogat kmet < *bog-at-ъ (*kъmet*)-ъ ← *bog-at-ъ 'bogat' (← *bog-ъ 'delež') + *(*kъmet*)-ъ

dober kmet < *dobr-ъ (*kъmet*)-ъ ← *dobr-ъ 'dober' + *(*kъmet*)-ъ

težak kmet < *tež-ъk-ъ (*kъmet*)-ъ ← *tež-a 'teža' + *(*kъmet*)-ъ

grobi kmet < *grъb-ъ-j-ъ (*kъmet*)-ъ ← *grъb-ъ 'hrapav, neraven, kriv' + *(*kъmet*)-ъ

gorši kmet < *gor-bš-ъ-j-ъ (*kъmet*)-ъ ← *gor-j-bš-ъ-j-ъ (← *gor-ъk-ъ 'vroč' ← *gor-ě-ti 'goreti') + *(*kъmet*)-ъ

- močen kmet** < *moč-ьn-ъ (*kъmet*)-ъ ← *moč-ь 'moč' + *(*kъmet*)-ъ
- premožen kmet** < *per-mož-ьn-ъ (*kъmet*)-ъ ← *per-moči ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *moči (< *mog-ti) 'moči, zmoči, biti dovolj močan, sposoben' + *(*kъmet*)-ъ
- topelšni kmet** < *(*topel*)-ьš-ьn-ъ-j-ъ (*kъmet*)-ъ ← avstr. nem. *Doppel* 'par, dvojica' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) + *(*kъmet*)-ъ
- Kmetavzar** < *(*kъmet*)-(avz)-ar-ь (*Km ≥ xm* v T149) (prim. Bajec 1950: 77)
- gospodar** < *gospod-ar-ь ← *gospod-ь 'gospod, gospodar'
- veliki gospodar** < *vel-ik-ъ-j-ъ *gospod-ar-ь* ← *vel-ik-ъ 'velik' + *gospod-ar-ь
- posestnik** < *po-sěs-t-ьn-ik-ъ ← *po-sěs-t-ъ (< *po-sěd-t-ъ 'kar je zasedeno, zavzeto, pridobljeno v last') ← *po-sěs-ti 'zasesti' ← **po-* 'po' + *sěs-ti (< *sěd-ti 'sesti')
- veleposestnik** < **vel-e-po-sěs-t-ьn-ik-ъ* ← *vel-ъ 'velik' + *po-sěs-t-ъ
- veljak** < *vel-ak-ъ (< *vel-j-ak-ъ) ← *vel-ъ 'velik'
- (ta) bogati** (< **t-*) *bog-at-ъ-j-ъ* ← (*ta/*ta/*tě/*tę 'ta') + *bog-at-ъ
- bogatec** < *bog-at-ьc-ъ
- bogatinec** < *bog-at-in-ьc-ъ
- bogataš** < **bog-at-(aš)-ъ*
- cel zemljak** < *cěl-ъ zeml-ak-ъ ← *cěl-ъ 'zdrav, nepoškodovan' + *zeml-a 'zemlja'
- podružnik** < *po-druž-ьn-ik-ъ ← **po-* 'po' + *drug-ъ 'tovariš, prijatelj, sopotnik'
- gruNtar** < *(*grunt*)-ar-ь ← *(*grunt*)-ъ ← srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (*N ≥ 0* v T130)
- veliki gruntar** < *vel-ik-ъ-j-ъ (*grunt*)-ar-ь ← *vel-ik-ъ 'velik' + *(*grunt*)-ъ
- gruntner** < *(*grunt*)-(n-er)-j-ъ ← verjetno že nemška tvorjenka iz srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (Šekli 2022: ustno)
- gruntnar** < *(*grunt*)-(n-ar)-j-ъ ← verjetno že nemška tvorjenka iz srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (Šekli 2022: ustno)
- gruntnjar** < *(*grunt*)-(n)-j-ar-ь ← verjetno že nemška tvorjenka iz srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova' (Šekli 2022: ustno)
- gruntaš** < *(*grunt*)-(aš)-ъ
- pura** < *(*pur*)-a ← stvnem. *gi-būro*, srvnem. *ge-būr(e)* 'sosed, sovaščan, kmet' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
- cel pura** < *cěl-ъ (*pur*)-a ← *cěl-ъ 'zdrav, nepoškodovan' + *(*pur*)-a
- paver** < *(*pavr*)-ъ ← bav. nem. *Pauer* 'kmet' (nem. *Bauer* 'kmet')
- velik(i) paver** < *vel-ik-ъ-(j-ъ) (*pavr*)-ъ ← *vel-ik-ъ 'velik' + *(*pavr*)-ъ

- najtavečji paver** < **na-i-ta-več'-bj-b-j-b* (*pavr*)-*ṽ* ← *na 'na' + členica *-i* + **ta/*tṽ/*tē/*tę* 'ta' + *več'-bj-b* (← *vel-b 'velik') + *(*pavr*)-*ṽ*
- bogat paver** < *bog-at-ṽ (*pavr*)-*ṽ* ← *bog-at-ṽ + *(*pavr*)-*ṽ*
- težki paver** < *tež-bk-ṽ-j-b (*pavr*)-*ṽ* ← *tež-a 'teža' + *(*pavr*)-*ṽ*
- pavrinjak** < *(*pavr*)-*iń-ak-ṽ* (< *(*pavr*)-*in-j-ak-ṽ*)
- birt** < *(*birt*)-*ṽ* ← srvnem. *wirt* 'gospodar'
- velik birt** < *vel-ik-ṽ (*birt*)-*ṽ* ← *vel-ik-ṽ 'velik' (← *vel-b 'velik') + *(*birt*)-*ṽ*
- virt** < *(*virt*)-*ṽ* ← nem. *Wirt* 'gospodar'
- hofovec** < *(*xof*)-*ov-bc-ṽ* ← nem. *Hof* 'kmečka posest, dvor'
- želar** < *(*želar*)-*j-b* ← srvnem. *seller* (< *seldener, seldner*) 'kočar, najemnik, dninar' (> bav. nem. *Söller* 'kočar')
- pesicar** < *(*pesicar*)-*j-b* ← nem. *Besitzer* 'lastnik' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
- grospezicer** < *(*grospezicer*)-*j-b* ← nem. *Großbesitzer* 'veleposestnik' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
- kajžar** < *(*kajž*)-*aṽ-ṽ* ← *(*kajž*)-*a* ← bav. nem. *Kaise, Kaische, Keische* (pred prehodom srvnem. *ž > š*)
- (ta) veliki kontadin** < (**t-*) *vel-ik-ṽ-j-b* (*kontadin*)-*ṽ* ← (**ta/*tṽ/*tē/*tę*) + *vel-ik-ṽ 'velik' + furl. *contadin*, it. *contadino* 'kmet'
- bogat kontadin** < *bog-at-ṽ (*kontadin*)-*ṽ* ← *bog-at-ṽ + *(*kontadin*)-*ṽ*
- kolon** < *(*kolon*)-*ṽ* ← furl. *colon*, it. *colono* 'kmet, najemnik'
- bakan** < *(*bakan*)-*ṽ* ← furl. *bacan* 'posestnik'
- gazda** < *(*gazd*)-*a* ← hrv. *gazda* 'gospodar'
- veliki gazda** < *vel-ik-ṽ-j-b (*gazd*)-*a* ← *vel-ik-ṽ 'velik' (← *vel-b 'velik') + hrv. *gazda* 'gospodar'
- kulak** < *(*kulak*)-*ṽ* ← rus. *kulak* 'premožen kmet', 'stiskač, oderuh'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pesicar* v T015, *virt* v T043, *kolon* v T085, *kajžar* v T197, *veljak* v T234, *podružnik* v T248, *grospezicer* v T360, *hofovec* v T035 in *želar* v T372.

Kot enkratnica z *bogat-* je kartiran leksem *bogatinec* v T295.

Kot enkratnica s *-posestnik* je kartiran leksem *veleposestnik* v T368.

Kot enkratnica z *grunt-* je kartiran leksem *gruntinjar* v T313.

Kot enkratnica z *pavr-* je kartiran leksem *pavrinjak* v T383.

Kot enkratna besedna zveza je kartiran leksem *cel zemljak* v T233.

Kot enkratne besedne zveze s *kmet* so kartirani leksemi *gorši kmet* v T077, *premožen kmet* v T112, *močen kmet* v T116, *težak kmet* v T230 in *grobi kmet* v T414.

Kot enkratna besedna zveza z *gospodar* je kartiran leksem *veliki gospodar* v T384.

Kot enkratna besedna zveza z *gruntar* je kartiran leksem *veliki gruntar* v T220.

Kot enkratne besedne zveze s *paver* so kartirani leksemi *bogat paver* in *najtavečji paver* v T055 ter *težki paver* v T383.

Kot enkratna besedna zveza z *birt* je kartiran leksem *velik birt* v T329.

Kot enkratna besedna zveza z *gazda* je kartiran leksem *veliki gazda* v T399.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so s simbolom za komentar kartirani leksemi *gruntar* v T043, T155 in T316, *gruntner* v T109, *kmet* v T169, *velik kmet* v T097 in T202, *topelšni kmet* v T414, *posestnik* v T386, *paver* v T310 ter *želar* v T370.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T082, T094, T101, T106, T161, T168, T300, T332 in T372.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V181.01 *kmet* (3/1), V186.01 *bajtar* (3/3), V293.01 *kmetija* (2/1), V129B.01 *slaba hiša* (2/3); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Gruntar je izraz za osebo, najpogosteje moškega, ki ima ali je imel v lasti večje površine obdelovalne zemlje in gozda. Gruntar je (bil) lastnik velike kmetije, ki se je v fevdalni dobi imenovala tudi *huba* in je v našem prostoru zavzemala okrog 12 ha obdelovalne zemlje, tj. toliko, da je na njej lahko preživela ena družina.

V nekaterih vzhodnih delih osrednje Slovenije se je beseda *gruntar* obdržala predvsem kot oznaka za nadpovprečno premožnega kmeta, mlinarja, žagarja in trgovca z lesom, ki je bil lahko lastnik ne le obsežnih gozdov in obdelovalne zemlje, ampak tudi več stanovanjskih in različnih gospodarskih poslopij. Njihove velike hiše so bile največkrat zidane iz kamna in apna, ki so jih prej kot drugi manj premožni posestniki, srednji in mali kmetje, prekrivali s skrilom in z žgano opeko. Velike gruntarske hiše so bile značilne za gospodarsko razvitejša območja, zlasti za Gorenjsko in tudi za nekatera območja Štajerske. Vidne in v prvotni podobi zadovoljivo ohranjene gruntarske posesti, predvsem pa njihove stanovanjske in gospodarske stavbe so od 80. let 20. stoletja tudi predmet spomeniškovarstvenih obravnav. Nekatero gruntarske domačije so zgledno obnovljene in so pomemben del krajevnih turističnih zanimivosti ter predmet pogostih strokovnih in znanstvenih obravnav. Prim. še etnološko pojasnilo k V181.01 *kmet* (3/1).

Prim.: Baš 1967; Baš 1974; Bogataj 1978; Bogataj 1982; Bogataj 1996; Melik 1936; Ravnik 1996; Sedej 1983; Sedej 1989; SEL 2004; Umek 1970; Vilfan 1970

Komentar in karta: 3/3

SLA V186.01 'bajtar'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'lastnik zelo majhnega kmečkega posestva', knj. *bájtar* (*â*), so v gradivu za SLA najpogosteje zapisani leksemi *bajtar* oz. *bajter* (z opombami, da ima bajtar »samo hišo« v T154, »samo bajto, nič zemlje« v T155 in »ima samo eno kravico« v T201 ter da gre za zaničevalno poimenovanje za tistega, ki »ima malo ali nič« v T417) ter redkejšje tvorjenke z istim korenem, tj. *bajtljar* oz. *bajtljer* in *bajtnar* oz. *bajtner* (zaradi narečnih glasovnih razvojev in različnih stopenj oslabitev pona-glasnih samoglasnikov ni mogoče z gotovostjo določiti distribucije pripon *-ar* in *-er*, zato so v tem komentarju obravnavane skupaj). Po pogostosti mu sledita poimenovanji *kajžar* oz. *kajžer* (z opombo, da je bil kajžar tisti, ki je »imel malo zemlje« v T155, T242, T417, ki »ima hišo in malo zemlje« v T154, in da je to »četrt gruntarja« oz. ima »četrt grunta« v T248 – enako pojasnilo ima tudi poimenovanje *podružnik* v T173; v T146 ima *kajžar* opombo, da je to poimenovanje starejše kot *bajtar*) z redkejšimi različicami *kajžljar* oz. *kajžljer* in *kajšljar* oz. *kajšljer* (v T387 s pomenskimi pojasnilom 'mali kmet'). Pogost je tudi leksem *kočar* (z opombo, da »je imel lastno koč« v T359 in T374 oz. da je bil »še revnejši kot želar« v T370) z redkejšimi besedotvornimi različicami *kočljar* oz. *kočljer* in *kočnar* (z opombo, da je »moral hoditi k pavrom na delo, da se je lahko preživiljal« v T365) oz. *kočner*.

Nekoliko redkejša in bolj razpršena so poimenovanja *sebenjek* oz. *sebenjak* (z opombo, da je »imel majhno hišo in kako kravico« v T252 in da je to »pol kmet, pol delavec« v T264), *sebenjač*, *osebenjek* (z opombama, da »nima svoje hiše« v T254 in »kdor je brez premoženja, gostač« v T411) in *osebenik*. Redka so tudi poimenovanja *želar* (z opombami, da »ima več živine kot bajtar in manj kot kmet; kmet vozi s konji, želar s kravami« v T373, da »dela z voli in kravami, zlasti v hribih, med vinogradi« v T377, da »ima majhno kmetijo« v T374 oz. je »mali kmet« v T392, »srednji kmet« v T366 ali je »na polju mali posestnik« v T386) ter *viničar* (z opombo, da so »viničarji imeli stvari v najemu, brez lastnega premoženja« v T383), *vencar* (z opombo »najemnik, viničar« v T372 in T378 in »stanovanjski najemnik z delovno protiuslugo« v T392) in *vencarlin* (z opombo »pomočnik v goricah, brez zemlje« v T407) oz. *vencerl*. Redkeje se uporabljajo tudi besedne zveze *mali* oz. *majhen* ali *reven kmet*. Druga poimenovanja so še redkejša ali enkratnice. Med njimi ima *polovinar* v T087 opombo, da »je delal na pol; pol njemu, pol gospodarju«, *klehar* v T158, da je to »zelo star izraz«, *fitar* v T248, da »tudi hiše nima«, *lastinar* v T303 je »srednji kmet«, *štantar* v T347 »nima hiše«, *ofer* v T359 ima opombo, da je bil to »najemnik, kočja je bila kmetova last«, leksem

štuntar je »osebenjek« v T376, leksem *štuntnar* »podnajemnik« v T372, *nagornjak* v T377 »ima ca. 10 oralov zemlje, dela s kravami in volmi zlasti v hribovitem, vinogradnem terenu«, *siromak* v T378 je »revež, sirota«, *težak* v T409 pa je »bil plačan« v primerjavi s hlapcem, ki je »delal zastonj«.

Na to, da pojma ne poznajo, je opozorjeno v T082 z opombo »v Brdih so bili koloni, ki so bili podložni gospodarju, ali svobodni kmetje; *gruntar* bi ustrezalo gospodarju, *bajtar* kolonu; izraza *bajtar* in *gruntar* pa po celotnih Brdih nista znana«. V T094, T101, T106, T234 in T375 je v opombah zapisano, da tam pojma ali besede *bajtar* ne poznajo.

2. Morfološka analiza

bajtar/bajter < *(*bajt*)-ar-b / *(*bajt*)-(er)-j-b (Furlan 2013: 77) ← *(*bajt*)-a ← ben. it. *baita*, furl. *baite* 'koča, bajta'

bajtljar/bajtljer < *(*bajt*)-(l-ar)-j-b / *(*bajt*)-(l-er)-j-b (Šekli 2022: ustno)

bajtnar/bajtner < *(*bajt*)-(n-ar)-j-b / *(*bajt*)-(n-er)-j-b (Šekli 2022: ustno)

bajten < *(*bajt*)-bn-ɔ

kajžar/kajžer < *(*kajž*)-ar-b / *(*kajž*)-(er)-j-b ← *(*kajž*)-a ← bav. nem. *Kaise*, *Kaische*, *Keische* 'kajža, koča' (pred prehodom srvnem. *ž* > *š*)

kajžnik < *(*kajž*)-bn-ik-ɔ

kajžljar/kajžljer < *(*kajžlar*)-j-b / *(*kajžler*)-j-b ← avstr. nem. *Keuschler* (po nar. nem. prehodu *eu* > *ai*, pred prehodom srvnem. *ž* > *š*)

kajšljar/kajšljer < *(*kajšlar*)-j-b / *(*kajšler*)-j-b ← avstr. nem. *Keuschler* (po nar. nem. prehodu *eu* > *ai*, po prehodu srvnem. *ž* > *š*)

kočar/kočer < **kq̄t*-ar-b / **kq̄t*-(er)-j-b ← **kq̄t*-a 'koča'

kočljar/kočljer < **kq̄t*-(l-ar)-j-b/**kq̄t*-(l-er)-j-b (Šekli 2022: ustno)

kočnar/kočner < **kq̄t*-(n-ar)-j-b/**kq̄t*-(n-er)-j-b (Šekli 2022: ustno)

kočni < **kq̄t*-bn-ɔ-j-b

sebenjek/sebenjak < *seb-ĕn-j-ɔk-ɔ/*seb-ĕn-j-ak-ɔ ← *seb- 'sebe'

sebenjač < *seb-ĕn-j-ač-ɔ

osebenjek < **o(b)-seb-ĕn-j-ɔk-ɔ* ← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + *seb- 'sebe'

osebenjkar < **o(b)-seb-ĕn-j-ɔk-ar-ɔ* ← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + *seb- 'sebe'

osebenik < **o(b)-seb-ĕn-bn-ik-ɔ* ← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + *seb- 'sebe'

želar < *(*želar*)-j-b ← srvnem. *seller* (< *seldener*, *seldner*) 'kočar, najemnik, dninar' (> bav. nem. *Söller* 'kočar')

viničar < *vin-bn-ič-ar-ɔ ← *vin-bn-ic-a ← *vin-bn-ɔ ← *vin-o 'vino'

vencar < *(*vencar*)-j-b ← srvnem. *wīnzer*, nem. *Winzer* 'vinogradnik' ob naslonitvi na nem. *Wein* 'vino'

vencerl < *(*vencerl*)-ɔ ← stvnem. *wīnzuril* 'vinogradnik' ob naslonitvi na nem. *Wein* 'vino'

vencerlin < *(*vencerlin*)-ɔ ← nem. *Winzerlein* 'majhen vinogradnik' ob naslonitvi na nem. *Wein* 'vino'

kolon < *(*kolon*)-*ɔ* ← furl. *colon*, it. *colono* 'kmet, najemnik'
štantar < *(*štant*)-*ar-ɔ* ← nem. *Stand* 'stojnica', 'stoja, položaj, stan'
polovinar < *pol-ov-in-ar-ɔ ← *pol-ov-in-a ← *pol-ɔ 'polovica'
podružnik < *po-druž-bn-ik-ɔ ← **po-* 'po' + *drug-ɔ 'tovariš, prijatelj, sopotnik'
maseljčar < *(*masl*)-*ɔč-ar-ɔ* ← *(*masl*)-*ɔc-ɔ* 'četrt grunta' ← *(*masl*)-*ɔ* ← avstr. nem. *Maßlein* 'mera'
kmet < *(*kɔmet*)-*ɔ* ← rom. *komete < lat. *comes*, rod. *comitis* 'spremljevalec, družabnik'

mali k/met < *mal-ɔ-j-ɔ (*kɔmet*)-*ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *(*kɔmet*)-*ɔ*
 (// ≥ *i* v T077)

majhen K/met ≤ *mal-ix-bn-ɔ (*kɔmet*)-*ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *(*kɔmet*)-*ɔ* (*K* ≥ *x* v T104 in T124, T150–T151 (Ramovš 1924: 230); // ≥ *u* v T079–T080)

reven kmet < *(*rěv*)-*bn-ɔ* (*kɔmet*)-*ɔ* ← *(*rěv*)-*a* (← bav. srvnem. *röuwe, srvnem. *riuwe*, iz česar se je razvilo današnje nem. *Reue* 'kesanje, žalost, bolečina, trpljenje, slab izgled') + *(*kɔmet*)-*ɔ*

ubogi kmet < *u-bog-ɔ-j-ɔ (*kɔmet*)-*ɔ* ← *u-bog-ɔ 'ubogi' (← **u-* 'proč, dol' + *bog-ɔ 'delež') + *(*kɔmet*)-*ɔ*

mali posestnik < **mal-ɔ-j-ɔ po-sěs-t-bn-ik-ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *po-sěs-t-ɔ ((← *po-sěd-t-ɔ 'kar je zasedeno, zavzeto, pridobljeno v last') ← *po-sěs-ti 'zasesti' ← **po-* 'po' + *sěs-ti (< *sěd-ti 'sesti'))

mali gruntar < *mal-ɔ-j-ɔ (*grunt*)-*ar-ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova'

mali paver < *mal-ɔ-j-ɔ (*pavr*)-*ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *(*pavr*)-*ɔ* (< bav. nem. *Pauer* 'kmet')

majhen paver ≤ *mal-ix-bn-ɔ (*pavr*)-*ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *(*pavr*)-*ɔ*

(ta) mali kontadin < (**t-*) *mal-ɔ-j-ɔ* (*kontadin*)-*ɔ* ← (*ta/*tɔ/*tě/*tę 'ta') + *mal-ɔ 'majhen' + *(*kontadin*)-*ɔ* (← furl. *contadin* 'kmet', it. *contadino* 'kmet')

ubogi kontadin < *u-bog-ɔ-j-ɔ (*kontadin*)-*ɔ* ← *u-bog-ɔ 'ubogi' (← **u-* 'proč, dol' + *bog-ɔ 'delež') + *(*kontadin*)-*ɔ*

ubožec < *u-bož-ɔc-ɔ ← *u-bog-ɔ 'ubogi' (← **u-* 'proč, dol' + *bog-ɔ 'delež')

(ta) ubogi < (**t-*) *u-bog-ɔ-j-ɔ* ← (*ta/*tɔ/*tě/*tę 'ta') + *u-bog-ɔ 'ubogi'

revež < *(*rěv*)-*ež-ɔ* ← *(*rěv*)-*a* ← bav. srvnem. *röuwe, srvnem. *riuwe*, iz česar se je razvilo današnje nem. *Reue* 'kesanje, žalost, bolečina, trpljenje, slab videz'

reven < *(*rěv*)-*bn-ɔ* ← *(*rěv*)-*a*

siromak < *sir-om-ak-ɔ ← *sir-om-ɔ 'reven, siromašen' ← *sir-ɔ 'osirotel, osamel'

siromah < *sir-om-ax-ɔ

hišar < *(*xyš*)-*ar-ɔ* ← *(*xyš*)-*a* ← stvnem. *hūs* 'hiša'

malohišnik < *mal-o-(*xyš*)-*bn-ik-ɔ* ← *mal-ɔ 'majhen' + *(*xyš*)-*a*

gostač < *gost-ač-ɔ ← *gost-ɔ 'gost'

hlevar < *xlěv-ar-ɔ ← *xlěv-ɔ 'hlev, staja'

hlapec < *xolp-ɔc-ɔ ← *xolp-ɔ 'sluga, suženj, fant'

gorman < *gor-(man)-b ← *gor-ě 'gori, zgoraj'

nagornjak < *na-gor-ǫń-ak-b (< *na-gor-ǫn-j-ak-b) ← *na 'na' + *gor-ě 'gori, zgoraj'

težak < *tež-ak-b ← *tež-a 'teža'

taberhar < *(taberx)-ar-b ← verjetno povezano z nem. *Tagwerk* 'dnevno delo' / *(taberxar)-j-b, prim. osebno ime nem. *Tagwerker*

žernadnik < *(žernad)-ǫn-ik-b ← it. *giornata* 'dan'

lastinar < *volst-in-ar-b ← *volst-b (< *vold-t-b) 'oblast, vladanje, volja'

//ofer < *(ofr)-b ← srvnem. *opfer* 'žrtev, darovanje' (// ≥ x v T415; // ≥ v v T310)

petljár < *(petlár)-j-b ← bav. nem. *Pettler* (nem. *Bettler* 'berač')

fitar < *(fit)-ar-b ← (fit)-b 'najem, nakup, najemščina, zakupščina' ← furl. *fit*, ital. *fitto*, *afitto* 'najem'

štuntar < *(štunt)-ar-b ← nem. *Stunde* 'ura'

štuntnar < *(štunt)-(n-ar)-j-b

koldiš < *(koldiš)-b ← madž. *koldus* 'berač'

klehar, nejasno (prim. bav. nem. *Kleacker*, WBÖ 2: 343, in *Klêacker* 'deteljišče', WBÖ 1: 68–69)

kucler, nejasno, morda izpeljano iz *kucelj*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *polovinar* v T087, *klehar* v T158, *gostač* v T187, *hlevar* v T191, *hišar* v T233, *fitar* v 248, *lastinar* v T303, *taberhar* v T322, *nagornjak* v T377, *vinčar* v T383, *gorman* v T386 in *petljár* v T401.

Kot enkratnica s *kmet* je kartiran leksem *kmet* v T131.

Kot enkratnica z *bajt-* je kartiran leksem *bajten* v T193.

Kot enkratnica z *osebenjek-* je kartiran leksem *osebenjkar* v T291.

Kot enkratnica z *rev-* je kartiran leksem (posamostaljeni pridevnik) *reven* v T128.

Kot enkratnica s *koč-* je kartiran leksem (posamostaljeni pridevnik) *kočni* v T314.

Kot enkratnica s *sirom-* je kartiran leksem *siromah* v T413.

Kot enkratnici s *štunt-* sta kartirana leksema *štuntar* v T376 in *štuntnar* v T372.

Kot enkratnica z *vencer-* je kartiran leksem *vencerlin* v T407.

Kot enkratna besedna zveza s *paver* je kartiran leksem *mali paver* v T405.

Kot enkratna besedna zveza s *kontadin* je kartiran leksem *ubogi kontadin* v T061.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so s simbolom za komentar kartirani leksemi *majhen kmet* v T008, *bogi kmet* v T087, *bajtar* v T090, T311 in T410, *revež* v T090 in T133, *bogi* v T109, *siromak* in *žernadnik* v T234, *maseljčar* v T238, *sebenjek* v T243 in T274, *osebenjek* v T254, *malohišnik* v T279, *kajžar* v T288, *kajžlar* v T388, *kajšljár* v T387, *kočler* v T316, *štantar* v T347, *ofer* v T359 oz. *hofer* v T415, *želar* v T366, *mali kmet* v T363, *mali gruntar* v T371, *vencar* v T372, *vencerl* v T374, *siromak* v T378, T392 in T410, *mali posestnik* v T386, *težak* v T371 in T409, *osebenjak* v T411 ter odgovor, da izraza ne poznajo, v T109 in T392.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *bajta* v T317.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T082, T094, T101, T106 in T375.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2013; WBÖ

5. Primerjaj

SLA: V181.01 *kmet* (3/1), V185.01 *gruntar* (3/2), V180.01 *kmetija* (2/1), V129B.01 *slaba hiša* (2/3); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 3382 *dninar*; ASLEF: 3729 *dninar*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

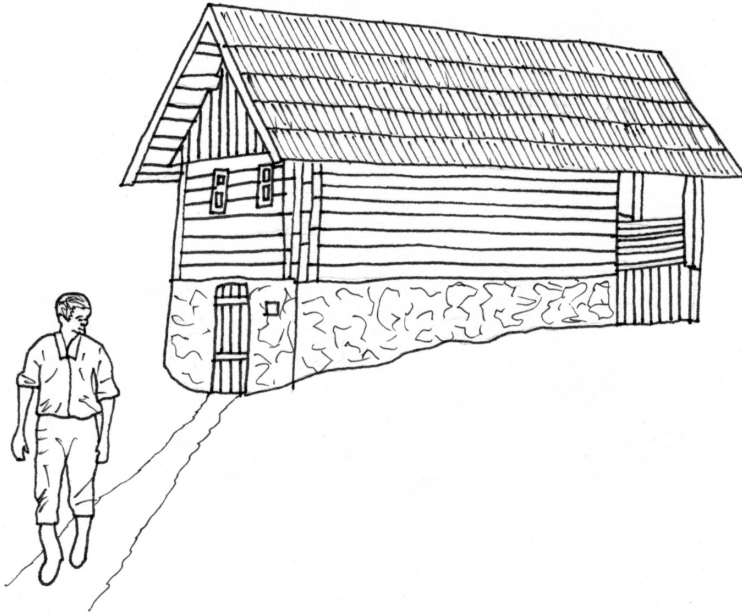
6. Etnološka osvetlitev

Bajtar je bil oseba, ki je z družino ali tudi sam stanoval v manjši, delno lesenih stanovanjski hiši, ki se je ponekod podaljševala v manjši, največkrat le enoprostorni gospodarski prostor. Bajtar je imel v lasti zelo malo zemlje, ponekod dovolj le za rejo nekaj perutnine ali tudi eno ali dve kozi ali ovci. Po gmotnem položaju je bil večinoma v ugodnejšem položaju od najemniških kočarjev, ki so prebivali v lesenih ali delno lesenih najetih kočah kmečkih gospodarjev, in tudi od viničarjev, ki so prebivali na vinogradniških območjih v prav tako najetih viničarskih hišah s skromnim gospodarskim poslopljem, ponekod tudi v udobnejših hišah ob prestižnih letnih bivaliških lastnikov vinogradov (v drugi polovici 19. in v prvi polovici 20. stoletja zlasti trgovcev, gostilničarjev v mestih, industrialcev, nižjega plemstva).

Bajtarju je večinoma pripadlo tako malo ali (tudi) nič zemlje, da ni mogoče govoriti o kakšni kmečki posesti, zato bajtarjem niso bili naloženi zemljiški davki (po Blaznik 1970: 161–185). V stavbnem in družbenem okolju bajtarjev so se še v prvi polovici 20. stoletja kot pri drugih družbenih skupinah ohranile prvobitne enoprostorne hiše ognjiščnega in kasnejšega dimničnega tipa ter preproste hiše z le dvema prostoroma, odprto vhodno vežo z odprtim kuriščem za peč v sosednji bivalni hiši, kakor so v večini slovenskega ozemlja imenovali osrednji bivalni prostor, kjer so stanovalci bivali, se prehranjevali, prenočevali, opravljali različna hišna in rokodelska dela. Kljub skromni bivalni ravni bajtarjev zlasti s primerljivim večinskim kmečkim prebivalstvom ter obrtniškim in delavskim prebivalstvom v vaseh, trgih in mestih pa urejenost in čistoča bajtarskih domov nista bili vedno nizki, pogosto sta celo bistveno presegali raven nekaterih gmotno močnejših kmetov in tudi delavstva. Hiše bajtarjev pa so bile zaradi njihovih gmotnih razmer navadno slabše gradbene kakovosti, zato so te stavbe dajale videz dotrajanih, pogosto tudi slabo vzdrževanih stavb. Prim. še etnološko pojasnilo k V181.01 *kmet* (3/1).

Prim.: Baš 1967; Baš 1974; Blaznik 1970; Bogataj 1978; Bogataj 1982; Bogataj 1996; Melik 1936; Ravnik 1996; Sedej 1983; Sedej 1989; SEL 2004; Umek 1970; Vilfan 1970

7. Skica

Komentar in karta: 3/4

SLA V547.01 'polje'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'zemljišče za gojenje kulturnih, krmnih rastlin', knj. *pólje* (ô), v največ krajevnih govorih poznajo leksem *polje* (v T223 je ob odgovoru *polje* zapisano, da te besede tam sicer ne uporabljajo). Drugi najštevilčnejši leksem *njiva* se strnjeno pojavlja v vzhodnejših narečjih, razpršeno tudi v osrednjih. Leksema *kampanja* in *grunt* sta redka in se tako kot enkratnice večinoma pojavljata v obrobni narečjih. Leksem *polje* ima ponekod dodatne pomenske opise, in sicer so to v T164 'travniki, košenice', v T216 'ravnina', v T272 'več njiv skupaj oz. vse obdelovalne površine, ki niso gozd', v T287 'gozd', v T293 ima leksem opombo »kjer raste praprot« in v T296 pomeni 'steljnik'. Za leksem *polje* ponekod pravijo, da ga ne uporabljajo (v T223) oz. ga uporabljajo redko (v T110, T258, T392 in T393).

Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so odgovori *polje*, ki je izpričan le kot ledinsko ime (v T088 'ime parcele', v T108 'ravnina pri Žabljah', v T134 »ohranjeno samo še v krajevnem imenu«, v T247 »samo v zvezi Dobre polje«, v T252 »samo v zvezi Jablansko polje«), *brajda* v T088 je 'zemlja pri hiši' in *jon* v T415 je 'del obdelane zemlje'.

V točkah T271 in T363 beseda *polje* ni znana.

2. Morfološka analiza

polje < **pol'-e* 'polje'

polja < **pol'-a* (im. ed.)

//*NJiv-* < *ńiv-a < *niv-a 'njiva' (// ≥ *g* v T022, *NJ* ≥ ∅ v T246, T257, T265, T270) (Ramovš 1924: 118–119)

laz < *laz-ъ 'ozek prehod, strm svet'

polaganje < *po-lag-a-n-bj-e ← *po-lag-a-ti ← *po-lož-i-ti ← **po-* 'po' + *lož-i-ti 'postavljati, polagati'

travnik < *trav-ъn-ik-ъ ← *trav-ъn-ъ ← *trav-a 'krma'

grunt < *(*grunt*)-ъ ← srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova'

kampanja < *(*kampań*)-a ← it. *campagna* 'polje' (Meyer-Lübke 1911: 119)

brajda < *(*brajd*)-a ← ben. it. *braid*, furl. *braide* 'majhno posestvo'

planta < *(*plant*)-a ← furl. *plante* 'rastlina, vrsta, nasad'

vale (im. mn.) < *(*val*)-e ← trž. it. *vale*, it. *valle* 'dolina'

mezeva < *(*mezev*)-a ← madž. *mező* 'polje'

mezevje < *(*mezev*)-bj-e

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *planta* v T082, *brajda* v T087, *vale* v T114 in *polaganje* v T276.

Kot enkratnici z *mezev-* sta kartirana leksema *mezevje* v T404 in *mezeva* v T405.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirani enkratnici *laz* v T067 in *travnik* v T355.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *polje* v T088, T108, T134, T164, T216, T247, T252, T287, T293 in T296, *jon* v T415 ter *brajda* v T088.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T271 in T363.

4. Uporabljena dodatna literatura

Meyer-Lübke 1911

5. Primerjaj

SLA: V548.01 *njiva* (3/5); OLA: 525; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 3065; ASLEF: 3607; HJA: 1385; LinGeH: 1213; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Polje je zemljišče z obdelovalnimi površinami na pogosto najbolj kakovostni zemlji. V pretežnem delu slovenskega prostora je razumljeno kot obdelovalno zemljišče večjih razsežnosti, ki je z redno, večinoma vsakoletno obdelavo zemlje pridobilo veliko rodovitnost in s tem večjo donosnost pridelkov, kar je lastnikom oz. uporabnikom takšnih zemljišč prineslo prednostni gmotni položaj v primerjavi z drugimi. Predvsem ravninska polja so že v začetnem obdobju zemljiške razdelitve in poselitve (v 9., 10. stoletju) imela prednost pred drugimi, po konfiguraciji bolj razgibanimi poljedelskimi in živinorejskimi območji. Obdelovanje zemlje na razsežnih ravninskih poljih je (bilo) bistveno lažje, učinkovitejše in posledično ekonomsko bolj ugodno kot v hribovitem svetu. Ravninska lega obdelovalnih površin s prevladujočimi polji in bistveno manjšim obsegom travnikov in pašnikov je lastnikom med drugim omogočala uvajanje nekaterih monokultur, kar je pospešilo tudi razvoj specializirane oblike živinoreje. Na ravninskih poljih se je prej kot drugod uveljavilo orno poljedelstvo, ki je izpodrinilo motično poljedelstvo, tudi mehanizacija kmetijstva je bila tu hitrejša. Kakovostna ravninska polja je bilo mogoče obdelovati vsako leto, čeprav so tudi tu s kolobarjenjem polja občasno puščali v prahi, neobdelana in v mirovanju ali zasejana z deteljo, da si je zemlja spočila in se obogatila z dušikom. Na Slovenskem so velika polja predvsem na Sorškem in Kranjskem polju, v Spodnji Savinjski dolini, Dravinjski dolini, na Ptujskem polju ter Ravenskem in Dolinskem v Prekmurju ter ob reki Kolpi v Beli krajini. Kakovost zemlje in razsežnost zemljišč je med drugim vplivala na njihovo donosnost, s tem pa posredno tudi na (gmotno) razslojevanje kmečkega prebivalstva. Tudi hribovskim kmetom, ki ravninskih polj in travnikov praviloma ne posedujejo, beseda *polje* večinoma pomeni predvsem obdelovalno zemljo na ravninskem svetu v dolini, ne pa tudi razgibanih obdelovalnih

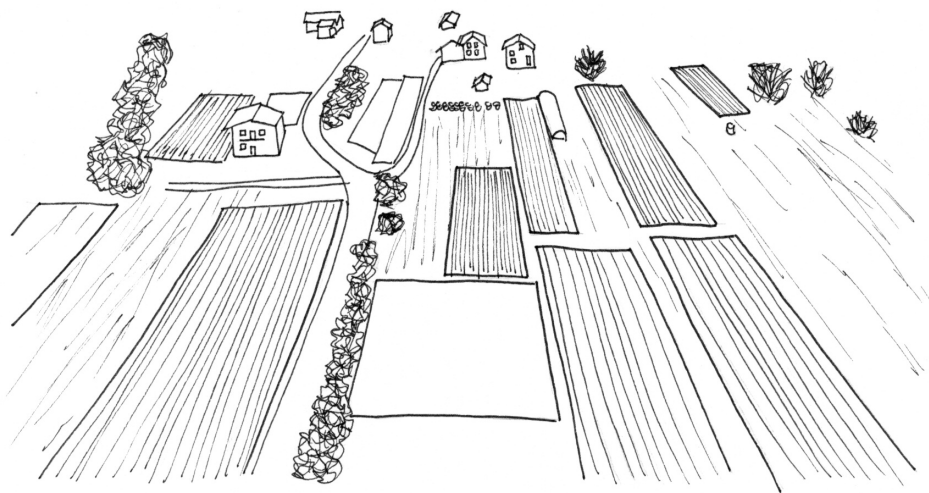

zemljišč v hribovitem svetu, kjer so večje in predvsem ravne njivske površine redke.

Današnja poljska razdelitev temelji na več kot tisočletnem razvoju in tradiciji izrabe tal. Med obdelovalnimi površinami različnih oblik na Slovenskem prevladujejo celki, grude, delci, sklenjene proge, kombinacija sklenjenih prog in pravih delcev ter nove oblike razdelitve zemljišč, ki so posledica tako načrtnega kot stihijskega poseljevanja obdelovalne zemlje zlasti po 2. svetovni vojni.

Prim.: Baš 1953–1954; Baš 1980; Grafenauer 1970; Ložar 1944; Novak 1967; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/5

SLA V548.01 'njiva'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'del zemljišča za gojenje kulturnih, krmnih rastlin', knj. *njiva* (*i*), se v večini narečij uporablja beseda *njiva*, medtem ko se *leha*, *planta*, *ogon* in *slog* v zapisanem gradivu pojavljajo redkeje. Leksemi so ponekod dodatno pomensko pojasnjeni: *slog* se v T340 uporablja v pomenu 'ena njiva', v T329 pa v pomenu 'štiri do pet metrov široka njiva', enak pomen ima leksem *ogon* v T333.

2. Morfološka analiza

//*NJi*//*Va* < *niv-a < *niv-a 'njiva' (1. // ≥ *g* v T035–T041, T044–T045, // ≥ *g* v T001–T004, // ≥ *γ* v T005, T022, // ≥ *h* v T012–T013, T016–T019, T025–T028, T032–T033, // ≥ *x* v T023, T363; 2. // ≥ *n* v T362–T363, T408; *NJ* ≥ ∅ v T047, T176, T229, T240–T241, T243, T246, T253–T255, T257, T259–T260, T265–266, T268–T270, T272, T277, T299–T300, T304, T319–T320, T322–T323, T325, T355, T387) (Ramovš 1924: 118–119); (*V* ≥ *b* v T090, T092)

njivica < *niv-ic-a

leha < *lēx-a 'gredica, pas obdelane zemlje'

ogon < **o(b)-gon-ǃ* ← **o(b)-gǃn-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gǃn-a-ti *žen-ǃ 'gnati'

slog < **sǃ(n)-log-ǃ* ← **sǃ(n)-leǃi* ← **sǃ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *leǃi (< *leg-ti) 'leči'

ograda < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ograjo' (← *gord-ǃ 'ograda')

polje < *poǃ-e 'polje'

planta < *(*plant*)-*a* ← furl. *plante* 'rastlina, vrsta, nasad'

kapus < *(*kapus*)-*ǃ* ← nem. *Kappus* 'zelje'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kapus* v T035, *polje* v T097 in *ograda* v T112.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V547.01 *polje* (3/4), V572.01 *leha* (3/6); OLA: 538; ALE: /; SDLA-SI: 518 *zaledinjena njiva*; ALI: 3065, 3737 *zaledinjena njiva*; ASLEF: 3607, 3389 *zaledinjena njiva*; HJA: 1385 *polje*; LinGeH: 932; ÚMNYa: /

6. Etnološka osvetlitev

Njiva je zemljišče različnih oblik in velikosti za pridelovanje kulturnih ali krmnih rastlin. Poleg travnikov, pašnikov, gozdov in drugih obdelovalnih površin so osrednji sestavni del večine kmetijskih posesti. Skozi čas in glede na socialni položaj lastnikov ali najemnikov so se razvijali različni načini in tehnike obdelovanja zemlje. Njive so prvotno obdelovali ročno, z različnimi orodji, nato s plugi, branami, ki so jih vlekli ljudje in živina, nato z različnimi traktorskimi priključki.

Njive se med seboj ločijo po vrsti zemlje (peščena, ilovnata), rodovitnosti (rodovitna, srednje in slabo rodovitna), obliki, velikosti, po vrsti tam posejanih ali posajenih kultur. Njive se med seboj razlikujejo tudi glede na lego in način obdelave: strmo njivo se obdeluje z motiko, ornica je obdelana z ralom ali plugom. Zemljišče se za njivo lahko uporablja več let zapored, ko pa se izčrpa, se za daljšo dobo spremeni v travnik ali pašnik. Nekatero njivo s slabšo zemljo pa je mogoče posejati le za eno leto. Zemljišče po poseki gozda in požigu drevesnih ostankov, kjer se za gnojenje zemlje uporablja zgolj pepel, je novina, taka njiva se po izčrpanju zemlje lahko ponovno prepusti zaraščanju v gozd. Ledina je opuščena, s travo zrasla njiva; pustota je neobdelana njiva, celina pa je za vselej opuščena njiva ali neobdelana zemlja nasploh.

Pri obdelovanju njiv so v sodobnem kmetijstvu pomembni načrtovano kakovostno gnojenje zemlje, oranje, brananje, sajenje in saditev, zatiranje plevela z ročnim pletjem ali škropljenjem s herbicidi ter zatiranje škodljivcev s škropljenjem pridelkov v rasti s fungicidi in insekticidi.

Ponekod dopuščajo jesensko in zimsko pašo drobnice tudi po njivah in poljih z namenom, da drobnica z iztrebki pognoji zemljo. Takšen način paše in obenem gnojenja je bil znan na območju Notranjske in južne Primorske, občasni obhodi velikih ovčjih čred so se obdržali do srede 80. let 20. stoletja, ko so bosanski pastirji prignali na območje vzhodne Slovenije večstoglave črede ovc in jih brez odškodnine prosto pasli po ravninskih njivah in travnikih. Na območju Notranjske, Brkinov in dela Krasa se je do srede 20. stoletja obdržal podoben način paše – transhumanca. Med najpomembnejšimi postopki obdelovanja njiv je kolobarjenje, tj. menjavanje setve ali saditve na eni njivi v dvoletnem ali triletnem zaporedno menjavajočem se ciklu oz. kroženju.

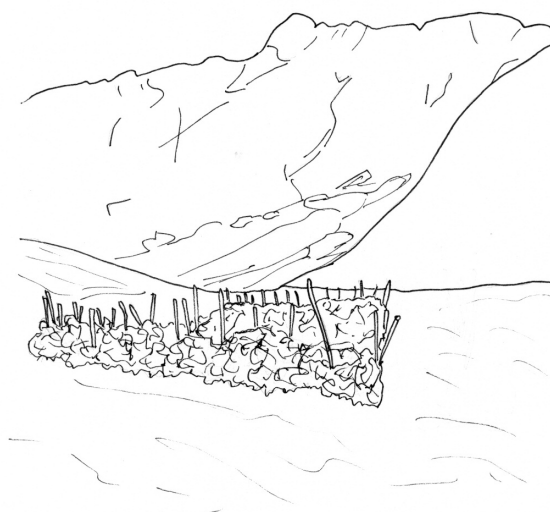
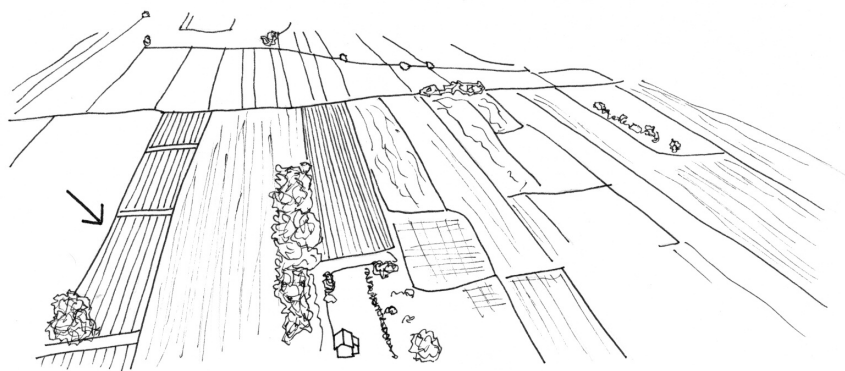
Na obliko, velikost in tudi rodovitnost njiv vplivajo različni naravni dejavniki in gmotni, v preteklosti pa tudi statusni položaj lastnikov in uporabnikov takšnih njiv. V bolj hribovitem svetu so njive večinoma manj razsežne, ponekod so zaradi pomanjkanja rodovitne zemlje ter stoletnega prizadevanja lastnikov po ohranjanju rodovitne prsti in odstranjevanju za obdelovanje motečih kamnov nastale značilne njive, pogosto nepravilnih oblik, obdane s suhozidnimi ogradami ali z večjimi in manjšimi gomilami (grobljami) kamenja. Takšnih njiv je bilo še v 50. letih 20. stoletja največ v zahodni in jugozahodni Sloveniji, npr. na Bavšici in drugih območjih med Trento in Bovcem.

Ponekod v gričevnatih in kraških pokrajinah Dolenjske se njive raztezajo na razsežnih terasasto oblikovanih zemljiščih, ki so dosežek človekovega stoletnega kultiviranja

in izboljševanja zemljišč za plužno, v novejšem času tudi strojno obdelavo. Značilen primer takšnih razsežnih in v loku oblikovanih teras so njive v Oštrcu pri Kostanjevici na Dolenjskem, kjer je posamezna njiva umeščena v dolgi in razmeroma ozki dragi. Na bolj razsežnih ravninskih območjih so njive širše in izrazito podolgovate, pogosto pravih geometrijskih ali rahlo usločenih oblik. Ponekod se njive raztezajo neposredno od kmečke domačije globoko v ravninsko polje. Tam so med njivami postavljeni tudi enojni kozolci, kjer so se sušila različna žita, ajda, detelja idr. (npr. v Bitnjah na Sorškem polju).

Prim.: Grafenauer 1970b; Hazler 1988; Hazler 1995; Ložar 1944; Smerdel 1989; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/6 SLA V572.01 'leha'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomena 1. 'njiva, zlasti ožja', 2. 'del njive med dvema razoroma' in 3. 'oddeljena ploskev obdelane zemlje na vrtu, greda', knj. *leha* (é), je v narečjih najpogostejši leksem *leha*, ki je sicer nekoliko redkejši ali celo neznan v narečjih vzhodno od Ljubljane, medtem ko ima v zahodnejših narečjih pretežno tretji pomen.

Strnjeno se pojavljajo še leksemi *postat*, *kraj*, *ogon* in *greda*, drugi leksemi se pojavljajo le po dva- do trikrat (*brazda*, *njiva*, *njivica*, *slog*, *kos*, *zelnik*, *progon* in *flika*) ali pa so enkratnice. Informatorji so ponekod pojasnili, katerega izmed treh pomenov ima leksem v določenem govoru: *progon* je v T008 'del njive med dvema razoroma'; *leha* je v T013 'sestavljena iz dvanajstih brazd', v T056, T127, T137 in T155 je 'gredica', v T057 in T180 'greda', v T067 'njiva', v T084 'brazda', v T106, T154, T242 in T255 'del njive', v T147–T148 in T152 'majhna njiva', v T322 'zaplata'; *postat* je v T371 'ožja njiva', v T377 in T395 pa 'širši del njive'; *ogon* je v T377 in T394–T396 'ozka leha', v T376 pa ima razlago »štiri brazde ali pet«; *slog* je v T349 'del njive med obema razoroma', v T376 pa »deset do dvanajst brazd«; *zelnik* v T223 je 'ozek pas njive'. Opombe informatorjev zajemajo tudi časovne označevalnike: *dolinica* v T004 »nekoč«, *leha* v T015 »redko«, v T285 pa »nekoč«. Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so odgovori *dolinica* v T001 s pojasnilom »presledek med lehama«, *meja* v T003 z opombo »je na koncu njive«, *ozara* v T201, *zare* v T027 in T355, *lega* in *šranga* v T204, *ledina* v T233 z opombo »se kosi in nič ne seje«, *breg* z opombo »strm« in *reber* v T244 z opombo »bolj strm (travnik) kot breg«, *brazda* v T317, *varenka* v T348, za katerega je bila nerelevantnost določena glede na podatke iz literature (tj. *verenka* v ESSJ IV: 300), *leša* v T375 z opombo »ob meji posekano drevje« in na podlagi tega tudi *leha* v T381, *gradec* v T405 'vrt' in *pleha* v T411 'gol, neporaščen del zemljišča; prazen predel na posejani njivi'. Zaradi pomenskega neujemanja je v nekaterih točkah neustrezen tudi odgovor *leha*, in sicer je to v T022 'reža na polju', v T031 ima leksem opombo »samo pri pšenici«, v T042 je 'vrsta, red gnoja na njivi', v T071 'brazda', v T152 'več njiv skupaj', v T236 'ledinsko ime' in 'priprava za sušenje sadja' ter v T411 'gol, neporaščen del zemljišča; prazen predel na posejani njivi'.

Za T200, T202, T231, T238, T268, T271, T300, T306, T310, T324, T328, T332, T342, T365 in T392 je v opombah zapisano, da tam besede za kartirani pomen ne poznajo.

V številnih govorih panonske, dolenske in štajerske narečne skupine leksema za prvi in drugi pomen nimajo. Leksemi za tretji pomen so kartirani na karti 2/68 za V166.01 'greda' v SLA 2.

2. Morfološka analiza

leha < *lěx-a 'gredica, pas obdelane zemlje'

lehica < *lěx-ic-a

pleha < *plěx-a 'golo, neporaščeno mesto'

greda < *gręd-a 'za obdelovanje primeren kos zemljišča, leha'

postat < *po-sta-t-ь ← *po-sta-ti ← **po-* 'po' + *sta-ti '(po)stati, (v)stati'

ogon < **o(b)-gon-ь* ← **o(b)-gъn-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gъn-a-ti *žen-ǫ 'gnati'

ogona < **o(b)-gon-a*

progon < *pro-gon-ь ← *pro-gъn-a-ti ← **pro-* 'naprej, pred, za' + *gъn-a-ti

brazda < *borzd-a 'brazda'

kraj < *krāj-ь 'skrajni rob, začetek, konec'

slog < **sъ(n)-log-ь* ← **sъ(n)-leŕi* ← **sъ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *leŕi (< *leg-ti) 'leči'

njiva < *ńiv-a ≤ *niv-a 'njiva'

njivica < *ńiv-ic-a

pas njive < *po-jas-ь ńiv-ę ← *po-jas-ь 'pas, trak' + *ńiv-a

ozka njiva < **ǫz-ъk-a-j-a ńiv-a* ← *ǫz-ъk-ь 'ozek, tesen' (← *ǫz-ь 'ozek') + *ńiv-a

kos < *kos-ь 'kos, grižljaj'

zelnik < *zel-ъn-ik-ь ← *zel-ъn-ь ← *zel-ь 'zelena rastlina'

reža < *rež-a 'razpoka'

dolina < *dol-in-a ← *dol-ь 'jama, votlina, dolina'

dolinica < *dol-in-ic-a

delec < *děl-ьc-ь ← *děl-ь 'del'

delček < *děl-ьč-ьk-ь

razklad < *orz-klad-ь ← *orz-klad-a-ti / *orz-klas-ti ← **orz-* 'narazen' + *klad-a-ti / *klas-ti (< *klad-ti) 'polagati (drugo na drugo)'

razor < *orz-or-ь (< *orz-or-j-ь) ← *orz-or-a-ti 'razorati' ← **orz-* + *or-a-ti 'orati'

rep < *rep-ь

(v)ogal < *ǫgъl-ь 'ogel' s protetičnim *v-*

osredek < **o(b)-serd-ъk-ь* ← **o(b)-* + *serd-a 'sredica'

oplaz < **o(b)-polz-ь* ← **o(b)-pelz-ti* ← **o(b)-* + *pelz-ti 'plezati'

vrsta < *vъrst-a 'obrat'

kapuSnja//k < **(kapus)-ъń-ak-ь* (< **(kapus)-ъn-j-ak-ь*) ← **(kapus)-ь* ← nem. *Kappus* 'zelje' (*ll* ≥ *n*, *S* ≥ *š* pred *ń* v T338)

flika < **(flik)-a* ← nem. *Flicke(n)* 'krpa, zaplata, košček blaga'

flek < **(flek)-ь* ← nem. *Fleck* 'madež, krpa'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *razklad* v T002, *vrsta* v T030, *razor* v T101, *rep* v T248, (*v*)*ogal in flek* v T276, *oplaz* v T295, *osredok* v T311 in *kapusnjak* v T338.

Kot enkratnica z *leh-* je kartiran leksem *lehica* v T129.

Kot enkratnici z *dolin-* sta kartirana leksema *dolina* v T002 in *dolinica* v T004.

Kot enkratnici z *del-* sta kartirana leksema *delec* in *delček* v T270.

Kot enkratni besedni zvezi z *njiva* sta kartirana leksema *ozka njiva* v T309 in *pas njive* v T410.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *postat* v T248, *ogon* v T370 ter nerelevantna odgovora *leha* v T234 z opombo »za sušenje prosa« ter *pleha* v T244.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *dolinica* v T001, *meja* v T003, *ozara* v T201, *zare* v T027 in T355, *lega* in *šranga* v T204, *ledina* v T233, *breg* in *reber* v T244, T317 *brazda*, *varenka* v T348, *leša* v T375, *leha* v T381, *gradec* v T405 in *pleha* v T411.

V T022, T031, T042, T071, T152, T236 in T411 je nerelevanten tudi odgovor *leha*, ki je zato tam kartiran s posebnim simbolom.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T200, T202, T231, T238, T268, T271, T300, T306, T310, T324, T328, T332, T342, T365 in T392.

4. Uporabljena dodatna literatura

Vnuk 2012

5. Primerjaj

SLA: V166.01 *greda* (2/68), V165(b).01 *vrt za zelenjavo in rože* (2/67); OLA: 3276; ALE: /; SDLA-SI: 495; ALI: 3692, 3783 *gredica*; ASLEF: 3347, 3695 *gredica*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Leha je večinoma ožja njiva, tudi gredica.

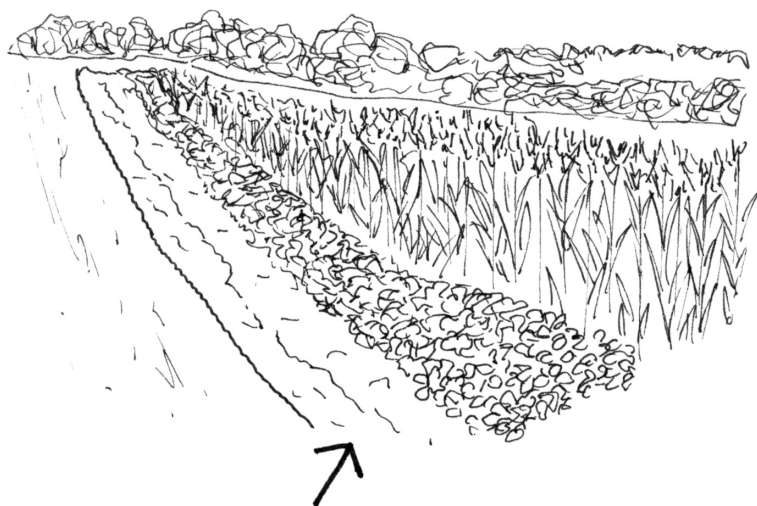
Na južnem Pohorju ožjo njivo, kjer se zemlja med oranjem obrača proti vzdolžni sredini, da se oblikuje izbočeno oblikovana njiva, kar zlasti na močvirnatih in pogosto ilovnatih tleh omogoča hitrejše sušenje namočene zemlje in s tem njeno večjo rodovitnost, imenujejo *ogon*. Njiva ima lahko enega, dva, tri, tudi več *ogonov*, med njimi so vzdolžni *razgoni*, tj. z oranjem narejeni jarki, kjer se voda izceja in odteka v smeri izcednega jarka, ki se povezuje s sosednjimi jarki, da odvečna voda odteka v bližnji potok. Ob *razgonu* je bila zemlja zaradi stalne ali pogoste vlažnosti slabše rodovitna in je bil zato tam pridelek slabši, kar je navidezno še bolj poudarilo izbočenost posameznega ogona. Oranje na ogone in priprava ožjih, manjših njiv, leh, se od 80. let 20. stoletja (tudi zaradi oranja s traktorji) vse bolj opušča.

Leho – manjšo njivo med krčevinami, drevjem in grmičevjem, kjer so iz zemlje odstranili kamenje in jo nato zorali – nekoč z ralom, pozneje s plugom ali jo obdelovali ročno – so v Soči in Trenti ponekod ogradili s plotom iz krajnikov in desk slabše kakovosti, vodoravno pritrjenih na nosilne kole.

V zgornjem delu Dravinjske doline in na južnem Pohorju so besedo *leha* uporabljali v povezavi s setvijo, ko so zrnje z enim zamahom roke enakomerno raztresali v širini *lehe* po njivi. V zvezi z *leho* je smiselno opozoriti še na izraz *leharica*, ki je na Cerkljanskem poimenovanje za plug z eno desko.

Prim.: Cevc 1995; Hazler 1975; Hazler 1988, Hazler 1995; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/7

SLA V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'orodje ali priprava za oranje' oz. 'priprava za oranje z enim lemežem', knj. *plúg* (*û*) in *plùg* (*ü*) ter *enójni plúg* (*ô û*) oz. *enójni plùg* (*ô ü*), sta najpogostejši poimenovanji *plug* in *drevo*, manj se uporabljata poimenovanji *ralo* in *oralo*. Druga poimenovanja so redka ali enkratnice.

Prvotno vprašanje V286 *plug* je bilo šele po letu 1961 razdeljeno na V286 *plug – splošno*, a) *enojni plug* in b) *dvojni plug* ter V286a *ralo*. Na karti 3/7 so kartirani tako odgovori za pomen 'plug – splošno' kot 'enojni plug', saj iz odgovorov ni mogoče nedvoumno ugotoviti, za kateri pomen oz. podpomen gre. Odgovori za 'dvojni plug' so kartirani posebej na karti 3/8 (V286(b).01).

V T010 je z opombo zabeleženo, da je poimenovanje *enojni plug* »knjižno«, v T061, da je poimenovanje *aratro* »privzeto«, v T075 in T275, da je poimenovanje *drevo* »starinsko«, v T104 pa »redko«, v T411 je ob poimenovanju *ajnfaht drevo* zapisana opomba, da »se rabi redko«. V T223 in T241 je poimenovanje *plug* označeno kot »novejše«, v T037 in T156 pa kot »staro«. Poimenovanje *lesen plug* je v T252 označeno kot »novejše«. V T353 je poimenovanje *merjasec* označeno kot »starejše«. V T010 pa je zabeleženo, da je *enojni plug* »knjižni izraz«.

V T018, T023, T026 in T155 je zapisano, da je bil *plug* železen, v T087 pa, da je bil lesen. V T169 so *plug* uporabljali za sneg, v T251 so *drevo* uporabljali za oranje, v T195 tudi za kopanje krompirja. Za T272 je v opombi zapisano, da je *drevo* leseno, okovano, z železnim lemežem, v T413 pa je *drevo* leseni plug. V T046 in T048 je zapisano, da so *merjasca* uporabljali v hribih, v T031 pa, da je bil *merjasec* 'lesen plug z železnim rezilom', *haba* pa 'plug za krompir'. V T083 je *šupil* 'plug za pletje'. V T087 je zapisano, da ima *šapin* dve majhni kolesci, levo in desno, in da so ga rabili npr. za pletje koruze. V T100 je *obračalnik drevo* »za orati na drobno«. V T105 je *šolčador* 'drevo za osipanje', prav tako se v T133 *osipalnik* uporablja za osipanje krompirja. V T032 je zapisano, da je novo poimenovanje za plug *flug*, v T067 pa, da pluga oz. dreves ne poznajo, ker prekopavajo na roke.

V T010 je leksem *plug* zapisan v orodniku ednine.

Za T034, T058, T062, T065 in T067 je v opombi zapisano, da tam nimajo plugov in zato tudi ni poimenovanj zanje.

2. Morfološka analiza

plug < *plug-ъ 'plug'

navaden/navadni plug < **na-vad-ьn-ъ(-j-ъ) plug-ъ* ← *na-vad-ьn-ъ (← *na-vad-i-ti ← **na-* 'na' + *vad-i-ti *'vleči, napenjati, vpregati') + *plug-ъ

obračalni plug < **ob-(v)orí-a-l-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← **ob-(v)orí-a-l-ьn-ъ* (← **ob-(v)orí-a-ti* (< **ob-(v)ort-j-a-ti*) ← **ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *vort-i-ti 'vračati, vrteti') + *plug-ъ

ajnfohen/ajnfohni plug < **(ajnfox)-ьn-ъ(-j-ъ) plug-ъ* ← **(ajnfox)-ьn-ъ* (← nem. *einfach* 'enojen, preprost' (po bav. nem. prehodu *a > o* in po nar. nem. prehodu *ai > ā* v T364)) + *plug-ъ

ajnfus plug < **(ajnfus)-∅ plug-ъ* ← **(ajnfus)-∅* (← nem. *ein* 'en, eden' + nem. *Fuß* 'stopalo') + *plug-ъ

enojni plug < **(j)ed-ьn-oj-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← **(j)ed-ьn-oj-ьn-ъ* (← **(j)ed-ьn-oj-ъ* ← **(j)ed-ьn-ъ* 'en, eden') + *plug-ъ

lesen plug < *lēs-en-ъ plug-ъ ← *lēs-en-ъ (← *lēs-ъ 'les') + *plug-ъ

ogonski plug < **o(b)-gon-ьsk-ъ-j-ъ plug-ъ* ← **o(b)-gon-ьsk-ъ* (← **o(b)-gon-ъ* ← **o(b)-gъn-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gъn-a-ti *'žen-o 'gnati') + *plug-ъ

enobrazden/enobrazdni plug < **(j)ed-ьn-o-borzd-ьn-ъ(-j-ъ) plug-ъ* ← **(j)ed-ьn-o-borzd-ьn-ъ* (← **(j)ed-ьn-ъ* 'en, eden' + *borzd-a 'brazda') + *plug-ъ

ta majhen plug < **t-mal-ix-ьn-ъ plug-ъ* ← **ta/*tъ/*tě/*tę* 'ta' + *mal-ix-ьn-ъ (← *mal-ъ 'majhen') + *plug-ъ

plug od železa < **plug-ъ otъ želěz-a* ← *plug-ъ + *otъ 'od' + *želěz-o 'železo'

plug na eno desko < **plug-ъ na (j)ed-ьn-o-j-ъ dъsk-o* ← *plug-ъ + *na 'na' + **(j)ed-ьn-ъ* 'eden, en' + *dъsk-a 'deska' (< **(dъsk)-a* ← rom. *deska 'lesena plošča')

plužnja < *pluž-ьn-a (< *pluž-ьn-j-a)

drevo < *derv-o 'drevo'

majhno drevo < **mal-ix-ьn-o-j-e derv-o* ← *mal-ix-ьn-ъ (← *mal-ъ 'majhen') + *derv-o

leseno drevo < **lēs-en-o-j-e derv-o* ← *lēs-en-ъ (← *lēs-ъ) + *derv-o

enojno drevo < **(j)ed-ьn-oj-ьn-o-j-e derv-o* ← **(j)ed-ьn-oj-ьn-ъ* + *derv-o

enobrazdno drevo < **(j)ed-ьn-o-borzd-ьn-o-j-e derv-o* ← **(j)ed-ьn-o-borzd-ьn-ъ* + *derv-o

ajfoh drevo < **(ajfох)-∅ derv-o* ← **(ajfох)-∅* (← nem. *einfach* 'enojen, preprost' (po bav. nem. prehodu *a > o*)) + *derv-o

ajnfahrt drevo < **(ajnfahrt)-∅ derv-o* ← **(ajnfahrt)-∅* (← nem. *einfacht* 'enojen, preprost') + *derv-o

drevo za orati < **derv-o za or-a-ti* ← *derv-o + *za 'za' + *or-a-ti 'orati'

- drevo na eno brazdo** < **deriv-o na (j)ed-ɛn-ɔ-j-ɔ borzd-ɔ* ← *deriv-o + *na 'na' + *(j)*ed-ɛn-ɔ* + *borzd-a 'brazda'
- drevcelj** < *deriv-ɛc-ɔl-ɔ
- drvina** < *drɔv-in-a ← *drɔv-a 'les, drva'
- ralo** < *or-dl-o 'ralo' ← *or-a-ti 'orati'
- leseno ralo** < **lɛs-en-o-j-e or-dl-o* ← *lɛs-en-ɔ (← *lɛs-ɔ) + *or-dl-o
- oral-** < *or-a-dl-o / *or-a-dl-a ← *or-a-ti 'orati'
- orača** < *or-a-č-a
- merjasec** ≤ *merasec/meresece* ≤ *neresece* // *mresece/*nresece ≤ *nerst-ɛc-ɔ *'ki se pari, ki je sposoben parjenja' ← *nerst-i-ti 'drstiti se, pariti se'
- samec** < *sam-ɛc-ɔ ← *sam-ɔ 'sam'
- obračalnik** < **ob-(v)ort-a-l-ɛn-ik-ɔ* ← **ob-(v)ort-a-l-ɛn-ɔ* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + (v)*ort-a-l-ɛn-ɔ*
- osipač** < **o(b)-syp-a-č-ɔ* ← **o(b)-syp-a-ti* ← **o(b)-* 'pri, okoli' + *syp-a-ti 'sipati' (← *sup-ti *sɔp-ɔ 'suti, sipati')
- plužna kolca** < **pluž-ɛn-a-j-a kol-ɛc-a* ← *pluž-ɛn-ɔ (← *plug-ɔ) + *kol-ɛc-e (← *kol-o 'kolo')
- psica** < *pɔs-ic-a ← *pɔs-ɔ 'pes'
- kuzla** < *kuz-l-a 'psica' ← *kuz 'vabni klic za pse' + hipokoristična pripona *-la*, kot npr. v *dekla* (SES) / nejasno (ESSJ II: 115)
- flug** < *(*flug*)-ɔ ← nem. *Pflug* 'plug'
- ajnfaher** < *(*ajnfaxer*)-j-ɔ ← nem. *einfacher* 'enojen, preprost'
- ajnfahter** < *(*ajnfaxter*)-j-ɔ ← nem. *einfachter* 'enojen, preprost'
- vardžina** < *(*varžin*)-a ← furl. *vuarzine* 'plug'
- vardžinon** < *(*varžinon*)-ɔ ← furl. *vuarzenon* 'osipalnik, dvojni plug'
- šolčador** < *(*šolčador*)-j-ɔ ← furl. *solčadôr* 'osipalnik'
- šolcador** < *(*šolcador*)-j-ɔ ← furl. *solzadôr* 'osipalnik'
- šapin** < *(*šapin*)-ɔ ← furl. *sapin* 'majhna dvozoba rovnica, plevelnica, pralica'
- aratro** < *(*aratr*)-o ← it. *aratro* 'plug'
- vender** < *(*vender*)-j-ɔ ← nem. *Wender* 'obračalnik' (v T040 morda v zvezi z nem. *Binder* 'snopopoveznik')
- haba** < *xab-a, nejasno (ESSJ I: 189; TSVK 4: 131)
- šupil**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *haba* v T031, *šolčador* v T078, *šupil* v T083, *obračalnik* v T100, *šolcador* v T105, *psica* v T309, *plužna kolca* v T401 in *osipač* v T409.

Kot enkratnica s *plug-* je kartiran leksem *plužnja* v T298.

Kot enkratnica z *or-* je kartiran leksem *orača* v T300.

Kot enkratnica z *drev-* je kartiran leksem *drevcelj* v T008.

Kot enkratne besedne zveze z *drevo* z levim prilastkom so kartirani leksemi *majhno drevo* v T087, *enojno drevo* v T179, *enobrazdno drevo* v T191, *ajfoh drevo* v T204, *leseno drevo* v T279 in *ajnfaht drevo* v T411.

Kot enkratna besedna zveza z *drevo* z desnim prilastkom je kartiran leksem *drevo na eno brazdo* v T417.

Kot enkratne besedne zveze s *plug* z levim prilastkom so kartirani leksemi *enojni plug* v T010, *ta majhen plug* v T022, *lesen plug* v T252, *ajnfus plug* v T363 ter *ogonski plug* v T386.

Kot enkratni besedni zvezi s *plug* z desnim prilastkom sta kartirana leksema *plug na eno desko* v T385 in *plug od železa* v T413.

Kot enkratna besedna zveza z *ralo* je kartiran leksem *leseno ralo* v T029.

Kot enkratnica z *vardžin-* je kartiran leksem *vardžinon* v T063.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *plug* v T076, T087 in T191, *merjasec* v T043, *šapin* v T087, *drevo* v T300, T335 in T413, *enobrazdno drevo* v T213, *drevešček* v T234, *kuzla* v T311 in *ajnfahter* v T339.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *trebiatriča* v T060, ki je prevzet iz it. *trebbiatrice* 'mlatilnica'.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T062, T065 in T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

TSVK 4

5. Primerjaj

SLA: V286(b).01 *dvojni plug* (3/8), V286a.01 *ralo* (3/9), V158A.01 *drva* (2/72);
OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 387, 392 *plužna kolca*; ALI: 3545 *enojni plug*, 3550 *plužna kolca*; ASLEF: 3193 *enojni plug*, 3200 *plužna kolca*; HJA: /; LinGeH: 928; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Plug je lesena ali železna priprava za drobljenje in obračanje zgornjih plasti zemlje na njivi, polju, občasno tudi na vrtu in gredah za zelišča in okrasne rastline. Plugi za oranje, tj. za pripravo zemlje za sejanje in sajenje različnih kulturnih rastlin, so bili prvotno večinoma leseni, le konica lemeža in ponekod kasneje vgrajeno črtalo sta bila železna. V razvoju ornih orodij in naprav je plug nadaljnja razvojna stopnja rala, ki je zmožeg zgolj rinjenje, ne pa tudi obračanja orane zemlje. Z vgraditvijo deske na mesto med lemež, kozolec in gredelj se je iz preprostega rala razvil za oranje učinkovitejši plug. Lesene dele pluga so kot vir dodatnega zaslužka največkrat izdelovali gospodarji manjših kmetij, rokodelci, večči obdelave lesa, le železne dele, lemež, črtalo in pozneje še desko za obračanje orane zemlje so izdelovali kovači. Po 2. svetovni vojni so lesene in doma izdelane pluge izpodrivali zmogljivejši in z več kovinskimi členi izpopolnjeni plugi iz kovaških obrtniških delavnic, dokler ni v 60. letih povsem prevladala uporaba industrijsko izdelanih plugov.

Na Slovenskem so si bili leseni plugi v osnovi podobni. Sestavljeni so iz naslednjih glavnih delov: gredelj, oplaz, kozolec, črtalo, lemež, deska in ročica. Priložena otka se uporablja za čiščenje pluga, zlasti lemeža in deske. Nosilni del pluga je gredelj, oblikovan kot navzdol ukrivljen ali povsem raven, za oranje na nagnjenih zemljiščih tudi zelo dolg leseni drog. Nanj so pritrjeni drugi deli pluga, opláz, črtalo, kozolec z leseno ali železno desko in lemežem, na konec gredlja sta pritrjeni dve (ali tri) ročici, s katerima orač uravnava oranje. Pomemben del pluga je oplaz, člen v obliki široke železne palice, ki drži plug v ravnotežju. Povezan je z desko in lemežem. Oporo plugu daje kozolec, poševno ali navpično skozi gredelj pretaknjena deščica ali zatič v oplaz. Kozolec ima lahko klinaste dodatke in zatiče za uravnavanje oranja. Večina plugov ima za rezanje zemlje navpično na gredelj in pred lemežem nasajeno črtalo. Uporabljali so ga zlasti pri oranju na težki ilovnati zemlji. Deska je najbolj prepoznavni del pluga, ki se po tej prvini loči od preprostejšega rala. Prve deske so bile lesene, poznejše železne in upognjene. Izdelovali in pogosto popravljali in povezovali z neti so jih krajevni kovači. Nekateri razvojno naprednejši plugi so imeli po tri ročice in po dve železni upognjeni deski ter po dve črtali. Pomembna naprava za učinkovitejše vodenje pluga med oranjem so kolca, ki jih orač postavi pred plug in jih prek gredlja poveže z vpreženo živino. Kolca so oblikovana kot prednji del lesenega vprežnega voza; sestavljena so iz močne prečne osi, na katero sta pritrjeni dve enaki ali različno veliki leseni kolesi (velikost je odvisna od nagnjenosti njive), in močnega lesenega ojesa z železno kljuko, ki jo orač poveže z vprego. Na kolca, ki omogočajo lažje in enakomernejše oranje, so največkrat pritrjene tudi naprave za uravnavanje globine in širine brazde. Sprva so bila kolca lesena, od 60. let 20. stoletja so bila železna, od 90. let 20. stoletja pa tako kot vprežni plug le še redko v rabi.

Po 2. svetovni vojni so se tudi na Slovenskem uveljavljali tehnično izpopolnjeni, industrijsko izdelani plugi iz železa in jekla. Vrsta sodobnih plugov s po petimi ali več deskami je priklopljenih na zmogljive traktorje. Prednost sodobnih plugov z več deskami je predvsem v zmanjševanju nepotrebne in prepogostega obremenjevanja obdelovalne zemlje s težkimi traktorji in priključki za oranje, brananje, setev, sajenje in druga dela v kmetijstvu.

V slovenskem prostoru so bili splošno razširjeni enojni plugi, ki so že prej, v 50. in 60. letih 20. stoletja v hribovitih območjih Kamniških Alp in Karavank povsem izpodrinili prvobitna, večinoma lesena rala. Leseni enojni plugi so bili zmogljivejši od ral, a je bila zamenjava ral s plugi postopna. Kmetje so pogosto zgolj tehnično izpopolnili rala in jim večinoma na desni strani, nad lemežem ter med kozolcem in ročajem oz. ročajema vgradili močno, do meter dolgo smrekovo desko, ki se je kot sestavni del pluga obdržala tudi kasneje, ko je les izpodrinilo železo in ko so pluge obrtniško in industrijsko že v celoti izdelovali iz kovin.

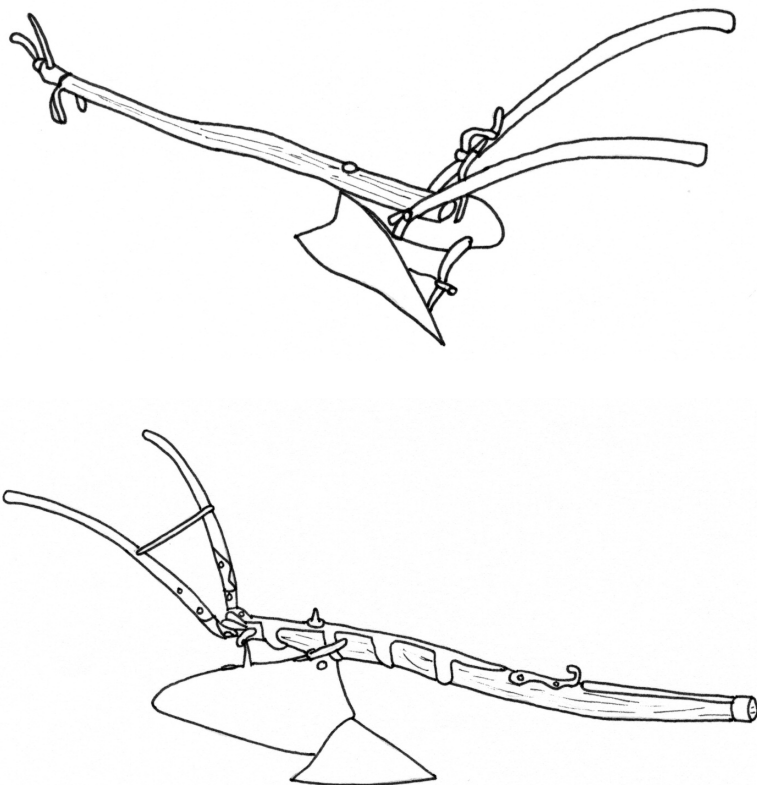
V sodobnem kmetijstvu je uporaba enojnih plugov, tj. plugov z eno orno desko, vse redkejša že od 90. let 20. stoletja. Obdržali so se le na srednjih in velikih kmetijah, ki dokupujejo in najemajo obdelovalno zemljo. Njihovi traktorji in priključki so

vse sodobnejši, zato prevladujejo plugi z dvema ali več deskami, kar še posebej velja za kmetijsko razvita območja Štajerske in Prekmurja, kjer se obdelujejo obsežna zemljišča in je gospodarsko upravičena le uporaba plugov z več deskami. Uveljavljajo se tudi enobrazdni obračalni plugi, ki omogočajo oranje v obe njivski smeri, podobno kot je takšno oranje zmogel nekdanji plug merjasec.

S posebnimi lesenimi plugi v obliki črke V so ponekod na podeželju do 70. let 20. stoletja pozimi pluzili zasnežene poti in ceste. V tak lesen plug so vpregli par volov ali krav, v spodnji Savinjski dolini večinoma par konjev. V sprednjem delu pluga je bila po navadi vgrajena prečna deska, na kateri je sedel orač, da je obtežil plug in obenem usmerjal vpreženo živino. V Spodnji Savinjski dolini so v začetku 60. let 20. stoletja take lesene pluge pripeli na traktorje, pozneje so se uveljavili sodobni pluzni priključki, pritrjeni na različna gospodarska vozila.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/8
SLA V286(b).01 'dvojni plug'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'orodje ali priprava za oranje z dvema lemežema', knj. *dvójni plúg* (*ô û*) in *plùg* (*ü*), sta v slovenskih narečjih najpogostejši poimenovanji *plug* – tudi v besednih zvezah *topelšen/topelšni plug*, *obračalni plug* in *dvobrazdni plug* – ter *drevo*. Geografsko bolj omejena, vendar pogostejša sta leksema *merjasec* ter *topler/toplar*. Zelo redko so v tem pomenu zapisana poimenovanja *ralo*, *oralo*, *orača*, *vender* in *obračalnik*. Druga poimenovanja so enkratnice.

Odgovorov na vprašanje V286(b).01 *dvojni plug* v zapisanem gradivu ni veliko oz. večkrat ni jasno, ali se zapisano poimenovanje nanaša na enojni ali dvojni plug, saj je bilo prvotno vprašanje V286 *plug* šele po letu 1961 razdeljeno na V286 *plug* – *splošno*, a) *enojni plug* in b) *dvojni plug*. Zato so na tej karti s komentarjem predstavljeni samo tisti odgovori, pri katerih je izrecno zapisano, da gre za dvojni plug, in tisti, ki jasno kažejo, da se nanašajo na pomen 'dvojni plug'.

V T013 in T017–T018 je zabeleženo, da je *plug* železen. Tudi v T031 je zabeleženo, da je *ralo* »železen plug«, *merjasec* pa »lesen plug z železnim rezilom«. V T299 je za *oračo* zapisano, da reže na dve strani, podobno je za *kuzlo* v T312 zapisano, da je to »drevo, ki reže na dva kraja«. V T252 je v opombi zapisano, da je bil samo *dvojni plug* železen, vendar je bilo teh zelo malo, v T038 pa, da se je *merjasec* uporabljal samo v hribih. V T087 je zapisano, da se je *plug* uporabljal za osipanje koruze, krompirja ter za narejanje razorjev. V T353 je zabeleženo, da *merjasca* niso uporabljali za kopanje krompirja, v T083 pa, da je *vardzenon* »plug, ki orje na obe strani«.

Leksema *obračalnik* v T255 in *kupično drevo* v T412 imata označevalnik »novejše«, leksem *merjasec* v T353 pa »starejše«.

Za T008, T058–T059, T062, T065, T067, T108, T235, T275, T283, T316, T375, T395 in T405 je v opombah zapisano, da tam ne poznajo dvojnega pluga in zato tudi ni poimenovanj zanj.

V T386 je besedna zveza *ložinski plug* poknjižena in analizirana na podlagi dodatnega slovarskega gradiva (Prašnički idr. 2016: 151).

2. Morfološka analiza

plug < *plug-ъ 'plug'

obračalni plug < **ob-(v)orí-a-l-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← **ob-(v)orí-a-l-ьn-ъ*
(← **ob-(v)orí-a-ti* (< **ob-(v)ort-j-a-ti*) ← **ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ← **ob-*
'ob, pri, okoli' + *vort-i-ti 'vračati, vrteti') + *plug-ъ

dvobrazdni plug < **dьv-o-borzd-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← *dьv-o-borzd-ьn-ъ
(← *dьv-a 'dva' + *borzd-a 'brazda') + *plug-ъ

dvojni plug < **dьv-oj-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← *dьv-oj-ьn-ъ (← *dьv-oj-ъ
'dvoj' ← *dьv-a) + *plug-ъ

ta večji plug < **t-večj-ьj-ъ-j-ъ plug-ъ* ← **ta/*tь/*tě/*tę* 'ta' + *večj-ьj-ъ
'večji' + *plug-ъ

topelšen/topelšni plug < *(*topl*)-*ьš-ьn-ъ(-j-ъ) plug-ъ* ← *(*topl*)-*ьš-ьn-ъ*
(← nem. *Doppel* 'par, dvojica' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)) + *plug-ъ
(*š* ≥ *ž* v T045)

lazni plug < **laz-ьn-ъ-j-ъ plug-ъ* ← *laz-ьn-ъ (← *laz-ъ *'ozek prehod,
strm svet' ← *lež-ti 'lesti') + *plug-ъ

ložinski plug < **lož-in-ьsk-ъ-j-ъ plug-ъ* ← *lož-in-ьsk-ъ (← *lož-in-a ←
*lož-i-ti ← *leči (< *leg-ti) 'leči') + *plug-ъ

plug z dvema klini < **plug-ъ sь(n) dьv-ě-mi kl-in-y* ← *plug-ъ + **sь(n)*
'skupaj z' + *dьv-a + *kl-in-ъ 'klin' (← *kol-ti 'klati, tolči')

plug na dva tala < **plug-ъ na dьv-a (tal)-a* ← *plug-ъ + *na 'na' +
*dьv-a + *(*tal*)-ъ (← bav. nem. *Tal* 'del' (nem. *Teil*))

plug na dve deske < **plug-ъ na dьv-ě dьsk-ę* ← *plug-ъ + *na + *dьv-a
+ *dьsk-a 'deska' (< *(*dьsk*)-a ← rom. *deska 'lesena plošča')

hajfenplug < *(*xajfen*)-*plug-ъ*, dalje nejasno

plužne (im. mn.) < *pluž-ьn-ę

plužica < *pluž-ic-a

drevo < *derv-o, rod. ed. *derv-es-e 'drevo'

veliko drevo < **vel-ik-o-j-e derv-o* ← *vel-ik-ъ 'velik' (← *vel-ъ 'velik')
+ *derv-o

železno drevo < **želěz-ьn-o-j-e derv-o* ← *želěz-ьn-ъ (← *želěz-o 'železo')
+ *derv-o

dvobrazdno drevo < **dьv-o-borzd-ьn-o-j-e derv-o* ← *dьv-o-borzd-ьn-ъ
+ *derv-o

kupično drevo < **kup-ič-ьn-o derv-o* ← nejasno + *derv-o

(ta) topelt drevo < *(*t-*) (*topelt*)-*∅ derv-o* ← *(*ta/*tь/*tě/*tę* 'ta') +
*(*topelt*)-*∅* (← nem. *doppelt* 'dvojen' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)) +
*derv-o (ESSJ IV: 200)

drevo na dve brazde < **derv-o na dьv-ě borzd-ę* ← *derv-o + *na +
*dьv-a 'dva' + *borzd-a 'brazda'

drevo za orati < **derv-o za or-a-ti* ← *derv-o + *za 'za' + *or-a-ti 'orati'

- drevo za oborati** < **derv-o za ob-or-a-ti* ← *derv-o + *za + *ob-or-a-ti (← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *or-a-ti 'orati')
- drevo na duplo** < **derv-o na (duplo)-θ* ← *derv-o + *na + *(*duplo*)-θ (← nar. hrv. *duplo* 'dvojno')
- drevo za lehe** < *derv-o za lěx-ę ← *derv-o + *za + *lěx-a 'gredica, pas obdelane zemlje'
- drevo za jarke** < **derv-o za (jark)-ę* ← *derv-o + *za + *(*jark*)-θ (← verjetno stara izposojenka iz turanskih jezikov (ESSJ I: 220))
- drevo za krompir** < **derv-o za (krompir)-j-b* ← *derv-o + *za + *(*krompir*)-j-θ 'krompir' (← kor. nem. *Gruntpirn*, *Grumper*, *Krumpir*, štaj. nem. *Grundbir* 'krompir, zemeljska hruška')
- dreves** < *derv-es-θ
- drevešček** < *derv-es-θč-bk-θ
- ralo** < *or-dl-o 'ralo' ← *or-a-ti 'orati'
- oralo** < *or-a-dl-o ← *or-a-ti 'orati'
- oralo na dva lemeža** < **or-a-dl-o na dьv-a lemež-a* ← *or-a-dl-o + *na + *dьv-a + *lemež-θ 'lemež'
- orača** < *or-a-č-a
- oboralnik** < **ob-or-a-l-θn-ik-θ* ← *ob-or-a-l-θn-θ ← *ob-or-a-ti ← **ob-* + *or-a-ti 'orati'
- merjasec** ≤ *merasec/meresecc* ≤ *neresecc* // *mresecc/*nresecc ≤ *nerst-θc-θ *'ki se pari, ki je sposoben parjenja' ← *nerst-i-ti 'drstiti se, pariti se'
- obračalnik** < **ob-(v)ort-a-l-θn-ik-θ* ← **ob-(v)ort-a-l-θn-θ* (← **ob-(v)ort-a-ti* (< **ob-(v)ort-j-a-ti*) ← **ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ← **ob-* + *vort-i-ti 'vračati, vrteti')
- osipač** < **o(b)-syp-a-č-b* ← **o(b)-syp-a-ti* ← **o(b)-* + *syp-a-ti 'sipati' (← *sup-ti *sьp-θ 'suti, sipati')
- koklja** < *kok-θl-a ← *kok-a-ti 'oglašati se z glasom kok'
- rogač** < *rog-ač-θ ← *rog-θ 'rog'
- kuzla** < *kuz-l-a 'psica' ← *kuz 'vabni klic za pse' + hipokoristična pripona *-la*, kot npr. v *dekla* (SES) / nejasno (ESSJ II: 115)
- jarkar** < *(*jark*)-*ar-θ* ← *(*jark*)-θ
- ogrebač** < **o(b)-grěb-a-č-b* ← **o(b)-grěb-a-ti* ← **o(b)-greb-ti* ← **o(b)-* + *greb-ti 'grabiti, grestiti, kopati'
- platničar** < *pol-t-θn-ič-ar-θ ← *pol-t-θn-ic-a ← *pol-t-θ 'razpolovljen, razčesnjen kos lesa' ← *pol-θ 'pol, polovica'
- dupljak** < *(*duplāk*)-θ ← nar. hrv. *dupljak* 'kar je dvojno'
- dopler** < *(*dopler*)-j-θ ← nem. *Doppler* 'kar je dvojno'
- topler/toplar** < *(*topler*)-j-θ / *(*toplar*)-j-θ ← nem. *Doppler* 'kar je dvojno' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)
- toplak** < *(*topl*)-*ak-θ*
- toplinšek** < *(*topl*)-*in-θšč-bk-θ*
- Vender** < *(*vender*)-j-θ ← nem. *Wender* 'obračalnik' (*V ≥ b* v T037)

flug < *(*flug*)-*ɔ* ← nem. *Pflug* 'plug'

vardžina < *(*varžin*)-*a* ← furl. *vuarzine* 'plug'

vardzenon < *(*varzenon*)-*ɔ* ← furl. *vuarzenon* 'dvojni plug, osipalnik'

solčador < *(*solčador*)-*j*-*ɔ* ← furl. *solčadôr* 'osipalnik'

sapin < *(*sapin*)-*ɔ* ← furl. *sapin* 'majhna dvozoba rovnica, plevelnica, pralica'

dopelhar < *(*doplx*)-*a*'-*ɔ*, dalje nejasno

angel, nejasno

meloti, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *flug* v T034, *meloti* v T040, *vardžina* v T063, *sapin* v T074, *vardzenon* v T083, *dopelhar* v T166, *rogač* v T217, *koklja* v T261, *jarkar* v T276, *ogrebač* v T278, *kuzla* v T312, *angel* v T348, *platničar* v T383 in *osipač* v T392.

Kot enkratnice s *plug*- so kartirani leksemi *plužne* v T298, *plužica* v T355 in *hajfenplug* v T359.

Kot enkratne besedne zveze s *plug* z levim prilastkom so kartirani leksemi *ta večji plug* v T022, *dvojni plug* v T252 ter *lazni plug* in *ložinski plug* v T386.

Kot enkratne besedne zveze s *plug* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *plug z dvema klini* v T169, *plug na dve deske* v T385 in *plug na dva tala* v T404.

Kot enkratnici z *drev*- sta kartirana leksema *dreves* v T082 in *drevesček* v T262.

Kot enkratne besedne zveze z *drevo* z levim prilastkom so kartirani leksemi *veliko drevo* v T087, *(ta) topelt drevo* v T187, *dvobrazdno drevo* v T213, *železno drevo* v T279 ter *kupično drevo* v T417.

Kot enkratne besedne zveze z *drevo* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *drevo za oborati* in *drevo za lehe* v T100, *drevo za orati* v T128, *drevo za krompir* in *drevo za jarke* v T269 ter *drevo na duplo* v T410.

Kot enkratnica z *oral*- je kartiran leksem *oboralnik* v T097.

Kot enkratna besedna zveza z *oralo* je kartiran leksem *oralo na dva lemeža* v T113.

Kot enkratnici s *topl*- sta kartirana leksema *toplinšek* v T338 in *toplak* v T339.

Kot enkratnica z *dopl*- je kartiran leksem *dopler* v T167.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *dvobrazdni plug* in *solčador* v T087 ter *topelšni plug* v T386.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T008, T058–T059, T062, T065, T067, T108, T235, T275, T283, T316, T375, T395 in T405.

4. Uporabljen dodatna literatura

Prašnički idr. 2016

5. Primerjaj

SLA: V286a.01 *ralo* (3/9), V286.02 *plug* – *splošno* in *enojni plug* (3/7), V158A.01 *drva* (2/72); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 388 *oralo*, 392 *plužna kolca*; ALI: 3547

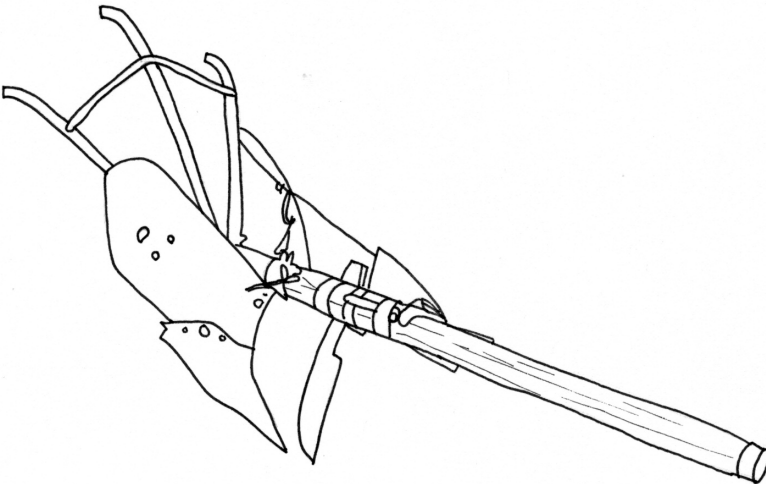
dvojni plug, 3550 *plužna kolca*; ASLEF: 3195 *oralo 'dvojni plug'*, 3200 *plužna kolca*; HJA: /; LinGeH: 928; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Dvojni plug je plug z dvema črtaloma, lemežema in deskama ter tremi ročaji (pri nas se je glede na pisne vire uveljavil šele v drugi polovici 19. stoletja). Dvojni plug je zaradi svojih tehničnih lastnosti s podvojenimi ornimi členi najbolj primerna plužna naprava za hribovita območja za oranje na strmih njivah in se je tam tudi najdlje obdržal. Dvojni plug je (bil) v rabi zlasti pri oranju »na plohk«, kar pomeni, da brazde orje od spodnjega roba njive izmenično od leve proti desni in ob isti brazdi nazaj ter pri tem zemljo vedno obrača navzgor. S takim načinom oranja se bistveno zmanjša drsenje zemlje po bregu navzdol, njiva pa ostaja rodna na isti površini več desetletij. Tako oranje se je do danes obdržalo ponekod na južnem Pohorju. O plugu – *merjascu* je Ivan Podgrajšek, tesar, krovcec, izdelovalec vozov in mali kmet iz Zlakove nad Zrečami, povedal: »Merjasec je podoben plugu, le da ima vse dvojno, le trup, *gregl*, je eden. Tudi ročice ima tri, plug pa le dve. Merjasec se pri oranju bolj nagne, zato mora imeti tri ročice in je tudi širši. Z merjascem lahko orješ gor in dol. Merjasec orje celo *fleho*, sem in tja, plug pa ne. Merjasec je bolj primeren za breg, nagnjene terene, medtem ko je plug primeren za ravninski del. Pohorci so imeli večinoma *merjasce*.« Dvojni plug se je na Slovenskem domnevno uveljavil šele v drugi polovici 19. stoletja – v pisnih virih je bil npr. 6. februarja 1889 v *Novicah* predstavljen kot tehnična novost.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/9

SLA V286a.01 'ralo'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'preprosta naprava za oranje s simetričnim lemežem, ki zemlje ne obrača', knj. *rálo* (*á*), je v arhivu SLA zbranega malo gradiva, saj gre za vprašanje, ki je bilo dodano po prenovi vprašalnice leta 1961. Največkrat odgovora ni, ponekod je zapisano, da je leksem ali njegov pomen neznan. V novejših zapisih gradivo prinaša tudi poimenovanja za orodja, ki so nadomestila ralo pri rahljanju zemlje in osipanju poljščin – npr. za osipalnik, tj. 'plugu podobno pripravo za osipanje', in okopalnik, tj. 'pripravo z rezili za okopavanje'.

Najpogosteje zapisana poimenovanja so *ralo*, *oralo* in *drevo*, poimenovanja *fligelj*, *šapin*, *merjasec*, *okopalnik*, *ogrebač*, *zagrebač*, *osipač*, *osipalnik*, *drevesček*, *obarjalec* in *plug* so zapisana redko. Druga poimenovanja so enkratnice.

Glede na podatke v zbranem gradivu so to orodje v drugi polovici 20. stoletja najpogosteje uporabljali za kopanje oz. sajenje, okopavanje in izkopavanje krompirja – tako je zapisano za T012–T013, T016, T018, T023, T028 (kjer se sicer uporabljata poimenovanji *holfater* in *obarjalec*), za T036–T039, T076, T133 (*osipalnik*), T191, T198 (*zagrebač*), T234, T240–T241, T261 (v vseh štirih točkah *drevesček*), T275 (*plug za grebati*), T297, T332 (*ogrebalnik*), T359 (*rajsar* in *kartofelrudar*), T375 (*osipač*), T380, T386 (oboje *plug*) in za T388 (*brazdjar*). V T076 je v opombi zapisano, da ima ralo simetričen lemež in se ne uporablja za kopanje krompirja. V T019 so z ralom osipali repo, v T100 so ga uporabljali za oranje, v T102 za rahljanje zemlje, v T375 pa so z njim pleli koruzo. Za T013, T017–T018, T020, T028, T032–T033, T036–T038, T155, T191, T255–T256 in T331 je v opombah zapisano, da je bilo *ralo* leseno, v T028 lahko tudi železno. V T023 *oralo* pomeni 'leseno ralo' ali 'plug z dvema deskama za izkopavanje krompirja in za oranje na neravnih površinah'. V T017 je beseda *ralo* nadpomenka za 'orodje za oranje'. V T372 za leksem *osipač* v opombi piše, da gre za osipalnik, tj. stroj za osipanje, za leksem *drbač* pa, da gre za rahljalik, tj. stroj za rahljanje. Leksema *kultivator* v T010 ter *ralo* v T231 in T234 imata označevalnik »privzeto«, leksema *oralo* v T033 ter *ralo* v T155 in T191 označevalnik »staro«, *izrovač* v T364 pa »redko«. V T231 je v opombi zapisano, da *ralo* »ni v rabi«, tudi v T236 se *ralo* v času zapisa (1960) ni več uporabljalo, za T234 pa je v opombi zapisano, da izraz *ralo* »poznajo, orodja pa ne«. Leksem *izrovač* se je v T363 v času zapisa (1981) le redko uporabljal.

Leksem *ralo* ima v T024 v opombi zapisano, da je to star izraz za 'del pluga'.

V T024, T062, T065, T067, T101, T156, T180, T187, T213, T242, T255, T279, T302, T316, T324, T328, T342, T351, T355–T356, T365–T367, T383–T385, T387, T409 in T413 je v opombah zapisano, da tam rala ne uporabljajo/ne poznajo/nimajo.

2. Morfološka analiza

ralo < *or-dl-o 'ralo' ← *or-a-ti 'orati'

ralica < *or-dl-ic-a

oralo < *or-a-dl-o ← *or-a-ti 'orati'

obarjalec < **ob-ar'-a-l-ɔc-ɔ* ← **ob-ar'-a-ti* (< *ob-ar-j-a-ti) ← *ob-or-a-ti ← **ob-* 'pri, okoli' + *or-a-ti

drevo < *deriv-o, rod. ed. *deriv-es-e 'drevo'

drevo za krompir < **deriv-o za (krompir)-j-ɔ* ← *deriv-o + *za 'za' + **(krompir)-j-ɔ* ← kor. nem. *Gruntpirn*, *Grumper*, *Krumpir*, štaj. nem. *Grundbir* 'krompir, zemeljska hruška')

drevce < *deriv-ɔc-e

drevček < *deriv-ɔč-ɔk-ɔ

drevcelj < *deriv-ɔc-ɔl-ɔ

drevesce < *deriv-es-ɔc-e

drevesček < *deriv-es-ɔč-ɔk-ɔ

drvo < *drɔv-o ← *drɔv-a 'les, drva'

plug < *plug-ɔ 'plug'

leseni plug < **lɛs-en-ɔ-j-ɔ plug-ɔ* ← *lɛs-en-ɔ (← *lɛs-ɔ 'les') + *plug-ɔ

holpcug plug < **(xolpcug)-∅ plug-ɔ* ← **(xolpcug)-∅* (← nem. *halb* 'pol, polovičen' + *Zug* 'vlak, kolona, ročaj za vleko' (prim. *Schweizerisches Idiotikon*, 559)) + *plug-ɔ

plug za grebati < **plug-ɔ za grɛb-a-ti* ← *plug-ɔ + *za + *grɛb-a-ti (← *grɛb-ti 'grabiti, grebsti, kopati')

osipač < **o(b)-syp-a-č-ɔ* ← **o(b)-syp-a-ti* ← **o(b)-* + *syp-a-ti 'sipati' (← *sup-ti *sɔp-ɔ 'suti, sipati')

osipalnik < **o(b)-syp-a-l-ɔn-ik-ɔ* ← **o(b)-syp-a-l-ɔn-ɔ* ← **o(b)-* + *syp-a-ti

okopalnik < **o(b)-kop-a-l-ɔn-ik-ɔ* ← **o(b)-* + *kop-a-ti 'kopati'

zagrebač < *za-grɛb-a-č-ɔ ← *za-grɛb-a-ti ← *za-greb-ti ← **za-* + *greb-ti 'grabiti, grebsti, kopati'

ogrebač < **o(b)-grɛb-a-č-ɔ* ← **o(b)-grɛb-a-ti* ← **o(b)-greb-ti* ← **o(b)-* + *greb-ti

ogrebalnik < **o(b)-grɛb-a-l-ɔn-ik-ɔ*

ogrinjač < **o(b)-gri(b)-ń-a-č-ɔ* ← **o(b)-gri(b)-ń-a-ti* (< **o(b)-gri(b)-n-j-a-ti*) ← ***o(b)-grɔ(b)-n-i-ti* ≤ ***o(b)-grɔ(b)-nɔ-ti* (← **ob-* + ***grɔ(b)-nɔ-ti* (≥ **gre(b)-nɔ-ti*) ← *greb-ti) (Šekli 2022: ustno)

drapač < *drap-a-č-ɔ ← *drap-a-ti 'praskati' (ESSJ I: 110)

drbač < *dɔrb-a-č-ɔ ← *dɔrb-a-ti 'praskati, drgniti' (ESSJ I: 111)

izkopač/skopač < **j_{bz}-kop-a-č-b* / **s_ṽ(n)-kop-a-č-b* ← **j_{bz}-kop-a-ti* / **s_ṽ(n)-kop-a-ti* ← **j_{bz}- 'iz' / *s_ṽ(n)- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *kop-a-ti 'kopati'*

izrovač < **j_{bz}-rov-a-č-b* ← **j_{bz}-rov-a-ti* ← **j_{bz}- + *rov-a-ti* 'riti, ruvati'

merjasec ≤ *merasec/meresece* ≤ *neresece* // *mresece/*nresece ≤ *nerst-ḡc-b *'ki se pari, ki je sposoben parjenja' ← *nerst-i-ti 'drstiti se, pariti se'

jarek < **(jark)-ḡ* ← verjetno stara izposojenka iz turanskih jezikov (ESSJ I: 220)

kolce < *kol-ḡc-e ← *kol-o 'kolo'

kultivator < **(kultivator)-j-b* ← nem. *Kultivator* 'rahljalnik'

vardžinon < **(varžinon)-ḡ* ← furl. *vuarzenon* 'dvojni plug, osipalnik'

šapin < **(šapin)-ḡ* ← furl. *sapin* 'majhna dvozoba rovnica, plevelnica, pralica'

solčador < **(solčador)-j-b* ← furl. *solčadôr* 'osipalnik'

rajsar < **(rajsar)-j-b* ← nem. *Reisser* 'strgalnik'

fligelj < **(fligl)-ḡ* ← nem. *Flügel* 'perut'

šarabolnik < **(šarabol)-ḡn-ik-ḡ* ← madž. *sarabol* 'opleti'

kartofelrudar < **(kartoflrudar)-j-b* ← nem. *Kartoffelroder* 'izkopalnik za krompir'

brazdjar, nejasno, verjetno v zvezi z *borzd-a 'brazda'

šak, nejasno

sakič, nejasno

holfater, nejasno, verjetno tvorjenka z nem. *halb* 'pol, polovičen'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kultivator* v T010, *holfater* v T028, *vardžinon* v T063, *šak* v T074, *sakič* v T080, *solčador* v T088, *drvo* v T230, *jarek* v T267, *ogrinjač* v T308, *kolce* v T326, *izkopač/skopač* v T345, *rajsar* in *kartofelrudar* v T359, *izrovač* v T364, *drbač* v T372, *brazdjar* v T388, *šarabolnik* v T397 in *drapač* v T407.

Kot enkratnica z *ral-* je kartiran leksem *ralica* v T288.

Kot enkratnica z *greb-* je kartiran leksem *ogrebalnik* v T332.

Kot enkratnice z *drev-* so kartirani leksemi *drevcelj* v T008, *drevesce* v T138, *drevček* v T181 in *drevce* v T284.

Kot enkratna besedna zveza z *drevo* je kartiran leksem *drevo za krompir* v T269.

Kot enkratna besedna zveza s *plug* z levim prilastkom je kartirana besedna *holpcug plug* v T363.

Kot enkratna besedna zveza s *plug* z desnim prilastkom je kartirana besedna zveza *plug za grebati* v T275.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *plug* v T363 in T415 ter *ralo* v T234.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *ralo* v T024 in *brana* v T169.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T024, T062, T065, T067, T101, T156, T180, T187, T213, T242, T255, T279, T302, T316, T324, T328, T342, T351, T355–T356, T365–T367, T383–T385, T387 in T409.

4. Uporabljena dodatna literatura

Schweizerisches Idiotikon (<https://www.idiotikon.ch>, dostop 5. 3. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V286.02 *plug – splošno in enojni plug* (3/7), V286(b).01 *dvojni plug* (3/8); OLA: 560; ALE: /; SDLA-SI: 388 *oralo*, 387 *plug*, 392 *plužna kolca*; ALI: 3547 *dvojni plug*, 3545 *kopač 'osipalnik'*, 3550 *plužna kolca*; ASLEF: 3195 *oralo 'dvojni plug'*, 3205 *kopač 'osipalnik'*, 3200 *plužna kolca*; HJA: 872 *lemež*; LinGeH: 931; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Ralo je večinoma lesena priprava za oranje, ki zemlje ne obrača kot plug, temveč jo v širini lemeža izriva narazen. Zato je ralo uporabno predvsem na že večkrat zoranih zemljiščih, njivah, tudi novinah, kakršne so še v začetku 20. stoletja uporabljali v nekaterih oblikah požigalništva na hribovitih območjih Savinjskih Alp in Karavank. Ralo je bilo težje uporabiti na prej nezoranih zemljiščih ali na zemljiščih z zelo težko ilovnato zemljo – lastniki takšnih zemljišč so zato zemljo najprej prekopali ročno in šele nato orali (prerinili) z ralom.

Na današnjem slovenskem ozemlju je ralo izpričano v 5., zanesljivo pa v 1. stol. pr. n. št. Poznali naj bi ga tudi Slovani. Ralo se je najbolj uveljavilo in tudi najdlje obdržalo na severnem Gorenjskem, zlasti na območju Karavank, na severozahodnem Štajerskem, v Savinjskih Alpah, na Pohorju, v severozahodnem delu Slovenskih goric, močno razširjeno in dolgo v rabi je bilo tudi v Zilji, Rožu in Podjuni. Šele ob uvajanju plugov z deskami in ral, na katere so naknadno pritrjevali deske, so ga ponekod namesto za oranje uporabljali le še kot orodje za izkopavanje krompirja, ki se je na Slovenskem močneje razširilo ob koncu 19. stoletja.

Z ralom in vpreženimi živalmi sta največkrat delala dva, gospodar, ki je najpogosteje držal ralo za ročico/ročici, in vodnik volov ali krav, ki je bil na premožnejših kmetijah hlapec, drugod pa starejši sin ali tudi gospodinja. Še v prvi polovici 20. stoletja so rala večinoma izdelovali doma in za posamezne dele v gozdu izbirali ustrezna mlajša drevesa listavcev, zlasti bukve, jesene in javorje. Pri izboru lesa so upoštevali tudi naravne krivine, da je bilo ralo čim bolj trpežno in odporno na sile natega, s čimer so se zmanjšale možnosti za okvare, zlasti za prelom lesa.

Ralo je bilo sestavljeno iz več delov. Poglavitni deli rala so bili gredelj, kozolec, oplaz z nasajenim železnim simetričnim lemežem, ročica ter držaj ali dva (pritrjena na ročico ali obdelana iz naravno oblikovanega debla z dvema vejama). Ponekod (npr. v Goriških Brdih) so za gredelj uporabili na eni strani naravno ukrivljen les, ki so ga skupaj z lemežem in ročicama nasadili na/v oplaz. Na območju Jezerskega v Karavankah so izdelovali ralo, ki je imelo za drsenje po zemlji vgrajen daljši leseni podsad s peto, spredaj nasajen lemež in pritrjen dvokraki kol, zadaj pa nasajeno ročico in nanjo nasajeno držalo ter poveznik med ročico in peto, imenovan podpora. Osrednji in rahlo upognjeni gredelj je imel povsem na konici cvek, ki je

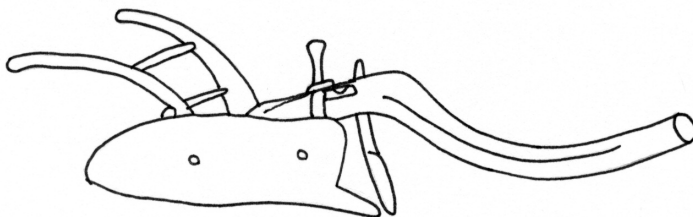
skupaj z gredanico in rinko povezoval končni del gredlja z dvokolesnimi kolcami. Višino in globino oranja je orač uravnaval z rahlo naprej upognjeno desko, *kozucem*, ki je bila nasajena na podsad in vgrajena v utor na sredini gredlja.

Spomin na ralo se je obdržal tudi na južnem Pohorju. Ivan Podgrajšek z Zlakove nad Zrečami je o ralu povedal: »Ralo je v glavnem leseno in je zemljo tiščalo, rinilo narazen. To je bilo bolj za rahlo zemljo, travnikov z njim nisi mogel orati. Na Pohorju so krčili gozdnate površine in tam so orali z ralom. Pred tem so šture in kamenje odstranili in nato zemljo zorali z ralom ali plugom. Krompir je dobro uspeval na izkrčenih površinah gozdov, ker je bila zemlja spočita. Bajtarji, *oferji*, so imeli pozimi čas kopati, *rotati*, takšne površine in spomladi so tam sadili krompir, na najemniški zemlji ali zemlji gospodarja bajte.«

Ralo je že pred desetletji izgubilo svojo uporabnost v kmečkih gospodarstvih. Pri Hlebanjevih na Srednjem Vrhu nad Gozdom Martuljkom še hranijo nekaj ral, ki so jih uporabljali za oranje njiv in izkopavanje krompirja. Rala hranijo tudi nekateri krajevni (Libeliče) in pokrajinski muzeji (Celje), v največjem številu pa Slovenski etnografski muzej, ki je v času t. i. Orlovih terenskih ekip zbral in dokumentarno uredil evropsko pomembno zbirko.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/10

SLA V287.01 'lemež'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'del pluga v obliki železnega rezila, ki zemljo izpodrezuje', knj. *lémež* (ĕ) in *lêmež* (é/é), je najpogostejše poimenovanje *lemež*, drugo najpogostejše poimenovanje je *železo* in besedna zveza s tem jedrom, tj. *plužno železo*, dvakrat tudi *zadnje železo*, redka pa so poimenovanja *ralnik*, *oralnik*, *mulpleh* ter *deska*, *dilja* in *gredelj*. Čeprav iz zapisanega gradiva ni mogoče zanesljivo ugotoviti, ali se kateri izmed odgovorov nanaša samo na lemež ali tudi na desko pri plugu, so tudi ti odgovori morfološko analizirani in prikazani na karti.

V točkah T062, T065, T067, T310, T375 in T385 izraza *lemež* ne poznajo.

2. Morfološka analiza

lemež-/lemeš < *lemež-b / *lemež-i (im. mn.) / *lemeš-b 'lemež'

plužni lemež < **pluž-ьn-ь-j-b lemež-b* / *lemeš-b* ← *pluž-ьn-ь (← *plug-b 'plug') + *lemež-b / *lemeš-b

lemežek < *lemež-bk-ь

železo < *želěz-o 'železo'

zadnje železo < **zad-ьń-e-j-e želěz-o* ← *zad-ьń-ь (< *zad-ьn-j-b) 'zadnji' (← *zad-ь 'zadnja stran') + *želěz-o 'železo'

plužno železo < **pluž-ьn-o-j-e želěz-o* ← *pluž-ьn-ь + *želěz-o

prvo železo < **pъrv-o-j-e želěz-o* ← *pъrv-ь 'prvi' + *želěz-o

spodnje železo < **sъ(n)-pod-ьń-e-j-e želěz-o* ← **sъ(n)-pod-ьń-ь* (< **sъ(n)-pod-ьn-j-b*) 'spodnji' (← **sъ(n)-* 'od zgoraj navzdol' + *pod-ь 'spodnja stran, tla') + *želěz-o

ralnik < *or-dl-ьn-ik-ь ← *or-dl-ьn-ь ← *or-dl-o 'ralo'

oralnik < *or-a-l-ьn-ik-ь ← *or-a-l-ьn-ь ← *or-a-ti 'orati'

deska < *(*dъsk*)-a 'deska' < *(*dъsk*)-a ← rom. *deska 'lesena plošča'

gredelj < *gręd-el-ь ← *gręd-a 'bruno, tram' (v T395 s prekmurskim *-l̥* > **-l̥* (Ramovš 1924: 49))

rezilo < *rěz-i-dl-o ← *rěz-a-ti 'rezati, trgati, sekati'

rezalnica < *rěz-a-l-ьn-ic-a ← *rěz-a-l-ьn-ь

podrezalo < *podь-rěz-a-dl-o ← **podь-* 'pod' + *rěz-a-dl-o (← *rěz-a-ti)

nožič < *nož-ít-ь ← *nož-ь 'nož'

otka < *otь-tьk-a ← **otь-* 'od, proč' + *tьk-nq-ti 'dotakniti se' (ESSJ II: 261)

lopata < *lop-at-a 'lopata' ← *lop-ь 'list, nekaj ploščatega'

merjasec ≤ *merasec/meresecc* ≤ *neresecc* // *mresec/*nresec ≤ *nerst-bc-b *'ki se pari, ki je sposoben parjenja' ← *nerst-i-ti 'drstiti se, pariti se'
črtalo < *čbrt-a-dl-o ← *čbrt-a-ti ← *čbrt-a 'črta'
žrd < *žbrd-b *'drog v plotu'
plug < *plug-b 'plug'
vlak < *volk-b 'vlečenje, vleka' ← *velti (< *velk-ti) *vblk-q 'vleči'
blanja < *(*blań*)-*a*, nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b*- najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem
plužna blanja < *pluž-bn-a-j-a (*blań*)-*a* ← *pluž-bn-b (← *plug-b 'plug') + *(*blań*)-*a*
železna blanja < *želēz-bn-a-j-a (*blań*)-*a* ← *želēz-bn-b (← *želēz-o) + *(*blań*)-*a*
dilja < *(*diń*)-*a* ← nem. *Diele* 'deska'
punta < *(*punt*)-*a* ← it. *punta* 'ost, konica, vrh'
špič < *(*špič*)-*b* ← nem. *spitz* 'koničast, oster'
haba < *xab-a, nejasno (ESSJ I: 189; TSVK 4: 131)
mulpleh, nejasno, verjetno v zvezi z bav. nem. (*Molt*)*plēch* 'deska pri plugu' (WBÖ 3: 335)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *nožič* v T004, *otka* v T009, *haba* v T020, *merjasec* v T035, *lopata* v T076, *črtalo* v T087, *žrd* v T112, *punta* in *špič* v T137, *plug* v T383 in *vlak* v T407.

Kot enkratnice z *-rez-* so kartirani leksemi *rezalnica* v T205, *podrezalo* v T286 in *rezilo* v T387.

Kot enkratnica z *lemež-* je kartiran leksem *lemežek* v T042.

Kot enkratna besedna zveza z *lemež* je kartiran leksem *plužni lemež* v T052.

Kot enkratni besedni zvezi z *železo* sta kartirana leksema *prvo železo* v T291 in *spodnje železo* v T346.

Kot enkratni besedni zvezi z *blanja* sta kartirana leksema *železna blanja* in *plužna blanja* v T368.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *lemež* v T368, *blanja* v T372 in *plužno železo* v T414.

Kot opis je kartirano verjetno izpustno (eliptično) poimenovanje *oralno* v T037. S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T062, T065, T067, T310, T375 in T385.

4. Uporabljena dodatna literatura

TSVK 4; WBÖ 3

5. Primerjaj

SLA: V286a.01 *ralo* (3/9); OLA: 562, 563; ALE: 259, 260 *plužna deska*; SDLA-SI: 391; ALI: 3549; ASLEF: 3198; HJA: 872, 875 *deska*; LinGeH: 931a; 831d *deska*; ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Lemež je glavno rezilo na ralu in plugu, ki v smeri oranja reže zemljo. Prvi lemeži na oralu so bili koničasti in leseni, pa tudi oplaz še ni bil povsem izoblikovan kot vodilni člen orala. V 8. in 9. stoletju se je orna zmogljivost lesenih ral bistveno izboljšala z uvajanjem železnih lemežev v obliki koničastih motik; na lesene oplaze so jih pritrjevali z nesklenjenim ploščatim obročem, ki se je držal rezilnega dela lemeža. Železni lemeži so v nasprotju z lesenimi zemljo bolj rezali in odrivali ter obenem ščitili lesene dele rala pred poškodbami in izrabo.

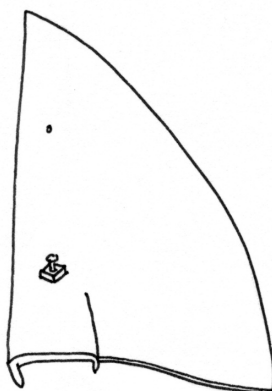
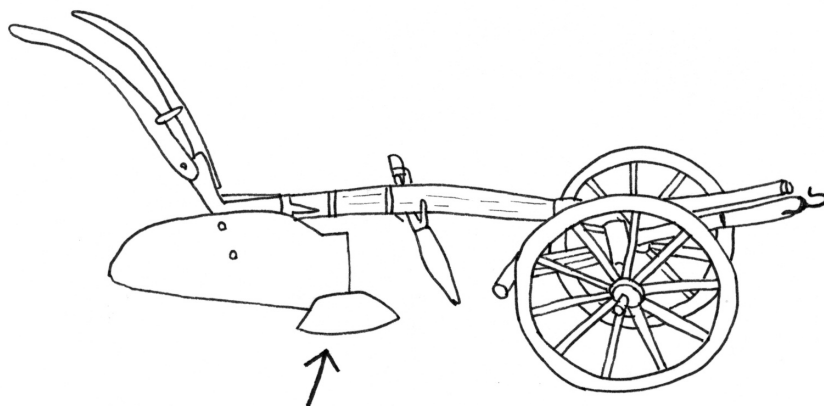
Oblika lemeža, ki med oranjem lomi, drobi zemljo, se je spreminjala sočasno z razvojem ornih naprav. Prvotne in najbolj preproste orne naprave z vprego za živino so bila rala, ki so imela praviloma somerno oblikovane železne lemeže, podobne motiki. Na bolj peščenih, rahlih zemljiščih je bilo (domnevno) možno uporabljati večje, do 40 cm dolge lemeže, na težkih ilovnatih tleh pa so zaradi težjega oranja uporabljali krajše, ožje in bolj koničaste lemeže.

Z uvajanjem plugov se je spremenila tudi oblika lemežev. Deska na (enojnem) plugu je bila praviloma pritrjena na desno stran na kozolec in nad lemež ter pod desno ročico. Zato je bil železni lemež pod leseno desko praviloma nesomeren, saj je imel izrazito povečano desno stran, da je privzdignil čim več zemlje, ki jo je nato lesena deska nad njim obračala za 180°, kar je bistveno izboljšalo način oranja. Značilno nesomerne lemeže z izrazito povečano desno stranjo so imeli razvojno posodobljeni leseni plugi z železnimi lemeži, deskami in črtali, ki jih je bilo zato mogoče še bolje oblikovno prilagoditi zelenemu načinu oranja, tj. čim bolj učinkovitemu obračanju zemlje. Takšni lemeži so praviloma štrleli iznad črte spodnjega roba deske, kar je zagotavljalo kakovostnejši zarez v zemljo, s tem pa njeno učinkovitejše obračanje.

Tudi z uvajanjem traktorskega oranja se je spreminjala oblika plugov ter oblika in velikost lemežev, ki so zdaj bolj trapezastih, trapezoidnih in drugih oblik, odvisno od načina oranja. Za razsežna ravninska polja se uporabljajo plugi z več lemeži in deskami, da se poveča učinkovitost dela in zmanjša obteževalni vpliv delovnih strojev na orno zemljo. V zadnjih letih so v rabi različne vrste sodobnih plugov, npr. obračalni, zasučni, pa tudi lemežni plugi.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Bernik 2005; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/11

SLA V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'del pluga, ki navpično reže brazde', knj. *črtálo* (*á*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *črtalo*, druga, manj pogosta poimenovanja so *rezalo*, *rezalnica*, *nož*, *nožič*, redko pa so zapisana poimenovanja *črtlada*, *črtar*, *rezanica*, *otka*, *lemež/lemeš* in *prvo železo*.

Leksem *nožič* ima v T236 označevalnik »starinsko« (ob novejšem *črtalu*). Leksema *brana* v T097 in *otka* v T169 sta morda nerelevantna odgovora.

Za T062, T065 in T067 je v opombah zapisano, da tam črtala in besede zanj ne poznajo.

2. Morfološka analiza

črta < *č_{brt}-a 'črta'

črtal- < *č_{brt}-a-dl-o / *č_{brt}-a-dl-a (im. mn.) ← *č_{brt}-a-ti ← *č_{brt}-a 'črta'

črtalnik < *č_{brt}-a-dl-_{bn}-ik-_č ← *č_{brt}-a-dl-_{bn}-_č

črtlada, nejasno, morda po metatezi iz *črtadlo*

črtar < *č_{brt}-a_r-_č

rezal- < *r_{čz}-a-dl-o / *r_{čz}-a-dl-a ← *r_{čz}-a-ti 'rezati, trgati, sekati'

rezanica < *r_{čz}-a-n-ic-a ← *r_{čz}-a-n-_č

rezanka < *r_{čz}-a-n-_čk-a ← *r_{čz}-a-n-_č

rezalnik < *r_{čz}-a-l-_{bn}-ik-_č ← *r_{čz}-a-l-_{bn}-_č

RezaLNica < *r_{čz}-a-l-_{bn}-ic-a ← *r_{čz}-a-l-_{bn}-_č ($R \geq l, L \geq \emptyset, N \geq m$ v T355)

rezilo < *r_{čz}-i-dl-o

nož < *nož-_č 'nož'

plužni nož < *pluž-_{bn}-_č-j-_č nož-_č ← *pluž-_{bn}-_č 'plužen' (← *plug-_č 'plug') + *nož-_č

nož pri plugu < *nož-_č pri plug-u ← *nož-_č + *pri 'pri' + *plug-_č

nožič < *nož-_č-_č

nožič pri drevesu < *nož-_č-_č pri derv-es-u ← *nož-_č + *pri 'pri' + *derv-o, rod. ed. *derv-es-e 'drevo'

nožek < *nož-_čk-_č

nožek pri drevesu < *nož-_čk-_č pri derv-es-u ← *nož-_č + *pri 'pri' + *derv-o

prvo železo < *pr_{čv}-o-j-e žel_{čz}-o ← *pr_{čv}-_č 'prvi' + *žel_{čz}-o 'železo'

otka < *ot_č-_čk-a ← *ot_č- 'od, proč' + *_čk-n_č-_č 'dotakniti se' (ESSJ II: 261)

lemež/lemeš < *lemež-_č / *lemeš-_č 'lemež'

lopata od vardžinona < **lop-at-a otb (vardžinon)-a* ← *lop-at-a 'lopata' (← *lop-b 'list, nekaj ploščatega') + *otb 'od' + (*vardžinon*)-*b* (← furl. *vuarzenon* 'dvojni plug')

lopatica < *lop-at-ic-a

brana < *born-a 'ostro orodje za rahljanje zemlje, prvotno odsekan vrh kakega drevesa z vejami vred'

gredelj < *gręd-el-b ← *gręd-a 'bruno, tram'

špica ≤ *stǫp-ic-a 'napera, prečka, palica' / < *(*špic*)-*a* ← nem. *Spitze* 'konica'

dilja < *(*dil*)-*a* ← nem. *Diele* 'deska'

lajšta < *(*lajšt*)-*a* ← nem. *Leiste* 'letev'

klinja < *(*klin*)-*a* ≤ *(*kling*)-*a* ← srvnem. *klinge*, nem. *Klinge* 'klina, rezilo'

talajzen < *(*talajzn*)-*b* ← kor. nem. *Tāleisen* (nem. *Teileisen*) 'črtalo' (WBÖ 5: 1558, *Eisen*)

seh < *(*sex*)-*b* ← nem. *Sech* 'črtalo'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *dilja* v T004, *talajzen* v T032, *seh* v T035, *klinja* v T053, *špica* v T101, *gredelj* v T107 in *lajšta* v T160.

Kot enkratnici s *črt*- sta kartirana leksema *črtalnik* v T220 in *črta* v T224.

Kot enkratnice z *rez*- so kartirani leksemi *rezalnik* v T031, *rezilo* v T052 in *rezanka* v T358.

Kot enkratnica z *nož*- je kartiran leksem *nožek* v T135.

Kot enkratnica z *lopat*- je kartiran leksem *lopatica* v T169.

Kot enkratna besedna zveza z *lopata* je kartiran leksem *lopata od vardžinona* v T063.

Kot enkratna besedna zveza z *nož* z levim prilastkom je kartiran leksem *plužni nož* v T385.

Kot enkratne besedne zveze z *nož*- z desnim prilastkom so kartirani leksemi *nož pri plugu* v T361, *nožič pri drevesu* v T005 in *nožek pri drevesu* v T110.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *nožič* v T009 in T109, *brana* v T097 in *otka* v T169.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *ravnilo* v T310.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T062, T065 in T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

Bajec 1950; WBÖ 5

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 394; ALI: 3552; ASLEF: 3202; HJA: /;

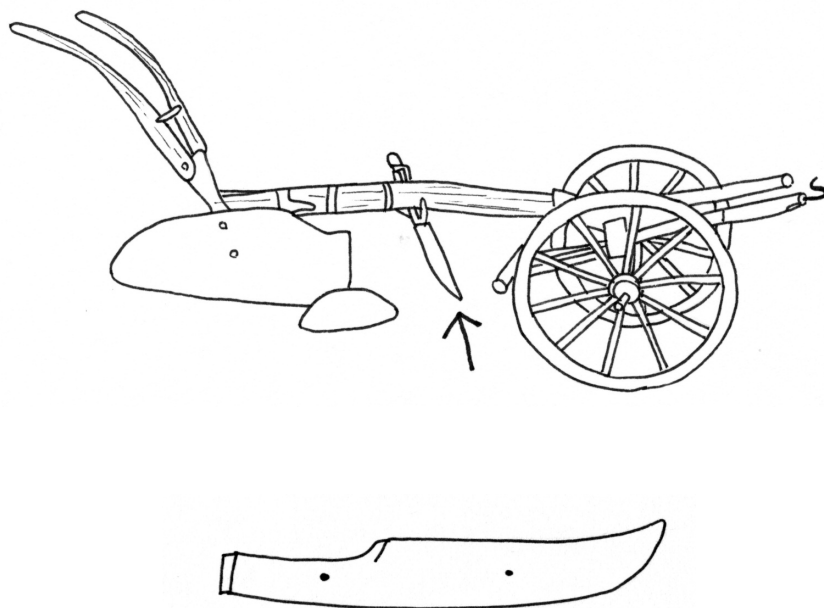
LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Črtalo je nož pri ralu ali plugu, ki je navpično nasajen v gredelj in pred lemežem reže brazdo, zato ga ponekod imenujejo tudi rezalnica. Prvotna rala niso imela vgrajenih črtal, uveljavila so se šele z razvojem orne tehnike kot dopolnilo ralom zlasti pri oranju na težki zemlji. Obrtniško in industrijsko izdelani plugi so večinoma že imeli vgrajena tudi črtala. Tehnično posebni dvojni plugi so poleg dveh desk in dveh lemežev praviloma imeli tudi po dve črtali. V 50. in 60. letih 20. stoletja so bila ponekod na Slovenskem rala brez črtal še v rabi zlasti za izkopavanje krompirja. V severovzhodni Sloveniji so za pripravljanje vrst pri sajenju krompirja ali koruze uporabljali samostojno črtalo, največkrat kot prečni tram s tremi proti zemlji obrnjenimi zobmi, ojami in ročicami. Drugod so zlasti za sajenje na manjših njivah in za delo v vrtovih (Spodnja Savinjska dolina, okolica Ljubljane idr.) uporabljali lesena ročna črtala v obliki grabelj za enakomerno zarisovanje setvene ali saditvene črte. Takšna orodja so imela vgrajena po dva ali tri lesene kline, podobne enostavno oblikovanim črtalom pri ralih in plugih.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Bernik 2005; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/12

SLA V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'podolgovati del, nastavek pluga za držanje, prijemanje', knj. *ročice* (*i*) oz. *držalo* (*á*), obstaja v slovenskih narečjih vrsta poimenovanj, med njimi sta najpogostejši *ročica* (nekajkrat zapisana v besedni zvezi *plužna ročica*) in *držalo* z različicama *držal* in *držala*. Manj pogosta so poimenovanja *roke*, *roč* oz. *ročá* z izpeljankami *ročnik*, *ročka*, *ročaj* in *priroč/preroč* ter *rog* z izpeljanko *rogelj*. Redko so zapisana poimenovanja *noge*, *manice*, *priželjc*, *plužnica*, *stegnjača*, *kozli*, *grifi*, *štilj* ter *držaj*.

V T127 je pojasnjeno, da je *zob* levi ročaj pri plugu, *pregljec* pa desni.

Odgovor *otka* v T381 in T382 z izpričanim pomenom 'orodje za odstranjevanje prsti, plevela s pluga' je pomensko neustrezen in zato nerelevanten. Ker za enak odgovor v T098 in T386 pomena ni mogoče zanesljivo ugotoviti, je tu leksem morfološko analiziran in prikazan na karti.

V T062, T065 in T067 plugov nimajo, zato tudi izrazov za 'ročice pri plugu' ne poznajo.

2. Morfološka analiza

roke (im. mn.) < *røk-ē ← *røk-a* 'roka'

roč- (m.) < *rōč-b (< *røk-j-b) / *rōč-i (im. mn.)

priRoč- < *pri-rōč-b / *pri-rōč-i (im. mn.) ← **pri-* 'pri' + *rōč-b ($R \geq l$ po disimilaciji $r-r \geq r-l$ (Ramovš 1924: 78, 314) v T388–T389, T391–T392, T385, T397–T398)

priRočje < *pri-rōč-bj-e ($R \geq l$ v T388)

preRoč- < *per-rōč-b / *per-rōč-i (im. mn.) ← **per-* 'skozi, preko, čez, k' + *røk-a ($R \geq l$ po disimilaciji $r-r \geq r-l$ v T362, T374, T377, T382, T402–T404)

ročaj- < *rōč-aj-b / *rōč-aj-i (im. mn.)

ročála < *rōč-a-dl-a ← *rōč-a-dl-o

ročálnica < *rōč-a-dl-bn-ic-a

roč- (ž.) < *rōč-a (< *røk-j-a) / *rōč-ē (im. mn.)

roče pri drevesu < **rōč-ē pri derv-es-u* ← *rōč-a + *pri 'pri' + *derv-o, rod. ed. *derv-es-e 'drevo'

ročk- < *rōč-bk-a / *rōč-bk-ē (im. mn.)

ročic- < *rōč-ic-a / *rōč-ic-ē (im. mn.)

- plužn-ročic-** < **pluž-ьn-a-j-a rōč-ic-a* / **pluž-ьny-j-ę rōč-ic-ę*
(im. mn.) ← *pluž-ьn-ъ (← *plug-ъ 'plug') + *rōč-ic-a
- ročnik-** < *rōč-ьn-ik-ъ / *rōč-ьn-ik-i (im. mn.) ← *rōč-ьn-ъ
- ročnice** < *rōč-ьn-ic-ę ← *rōč-ьn-ic-a ← *rōč-ьn-ъ
- rog-** (im. mn.) < *rog-i / *rog-ьje / *rog-ov-i ← *rog-ъ 'rog'
- rogje od pluga** (im. mn.) < **rog-ьje otъ plug-a* ← *rog-ъ + *otъ 'od' + *plug-ъ
- rožiči** (im. mn.) < *rož-íť-i ← *rož-íť-ъ
- roglj-** < *rog-ьl-ъ / *rog-ьl-i (im. mn.) / *rog-ьl-ov-i (im. mn.)
- držal-** < *dbrž-a-dl-o / *dbrž-a-dl-a (im. mn.) ← *dbrž-a-ti 'držati'
- držalce** < *dbrž-a-dl-ьc-e
- držaj** < *dbrž-a-j-ъ
- stegna** < *stegn-a ← *stegn-o 'stegno'
- stegnjač-**, nejasno, morda v zvezi s *stegna*
- plužnic-** < *pluž-ьn-ic-a / *pluž-ьn-ic-ę (im. mn.) ← *pluž-ьn-ъ ← *plug-ъ 'plug'
- plužnjaki** < *pluž-ьn-ak-i (im. mn.) ← *pluž-ьn-ak-ъ (< *pluž-ьn-j-ak-ъ)
← *pluž-ьn-ъ
- noge** (im. mn.) < *nog-ę ← *nog-a 'noga, stopalo'
- otka** < *otъ-tъk-a ← **otъ-* 'od, proč' + *tъk-nō-ti 'dotakniti se' (ESSJ II: 261)
- kozli** (im. mn.) < *koz-ьl-i ← *koz-ьl-ъ ← *koz-a 'koza'
- vile** < *vi-dl-ę 'vile' ← *vi-ti 'viti, navijati'
- zob** < *zob-ъ 'zob'
- ojnice** (im. mn.) < *oj-ьn-ic-ę ← *oj-ьn-ic-a ← *oj-ьn-ъ ← *oj-e 'oje'
- kljuke** (im. mn.) < *kľuk-ę ← *kľuk-a 'kavelj, kljuka'
- gredelj** < *gręd-el-ъ ← *gręd-a 'bruno, tram'
- klešče** < *klěšč-ę 'lesen primež'
- perače** (im. mn.) < *per-a-č-ę ← *per-a-č-a ← *pъr-a-ti *per-ō 'tolči'
- plaznica** < *polz-ьn-ic-a ← *polz-ьn-ъ ← *polz-ъ ← *pelz-ti 'plezati'
- primež** < *pri-jьm-ež-ъ ← *pri-ję-ti *pri-jьm-ō 'prijeti'
- pregljec** < *preg-ьl-ьc-ъ ← *pręťi (< *pręg-ti) 'vpreči, vprežem'
- priželjc** < **(prižl)-ьc-ъ* ← avstr. nem. *Prüsel* 'priželjc'
- prižljiči** (im. mn.) < **(prižl)-íť-i*
- drogelj** < *drog-ьl-ъ ← *drog-ъ 'drog'
- štilj** < **(štil)-ъ* ← srvnem. *stil*, nem. *Stiel* 'ročaj, držaj, držalo'
- manice** (im. mn.) < **(manic)-ę* ← trž. it. *maniza* 'kljuka, krmilo, ročica'
- mantije** < **(mantij)-ę* / **(mantije)-∅* ← furl. *mantie* 'ročaj, držaj'
- grifi** (im. mn.) < **(grif)-i* ← **(grif)-ъ* ← nem. *Griff*, srvnem. *grif* 'ročaj, držaj'
- locne**, nejasno (ESSJ II: 147)
- ore**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vile* v T032, *mantije* v T063, *plaznica* v T095, *zob* in *pregljec* v T127, *ojnice* v T141, *kljuke* v T148, *gredelj* v T186, *klešče* v T262, *perače* v T299, *primež* v T366 in *ore* v T404.

Kot enkratnica s *plug-* je kartiran leksem *plužnjaki* v T373.

Kot enkratnica s *stegn-* je kartiran leksem *stegna* v T248.

Kot enkratnica z *drž-* je kartiran leksem *držalce* v T146.

Kot enkratnici z *roč-* sta kartirana leksema *ročalnica* v T034 in *ročnice* v T117.

Kot enkratnica s *priRoč-* je kartiran leksem *priločje* v T388.

Kot enkratnica z *rog-* je kartiran leksem *rožiči* v T152.

Kot enkratnica s *prižlj-* je kartiran leksem *priželjc* v T364.

Kot enkratna besedna zveza z *rog* je kartiran leksem *rogje od pluga* v T152.

Kot enkratna besedna zveza z *roč-* je kartiran leksem *roče pri drevesu* v T236.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ročala* v T030, *držala* v T090 in *držalo* v T234, *ročka* v T097, *roči* v T109 in *roč* v T148, *roglji* v T133, *ročaji* v T152 in *ročaj* v T234, *ročke* v T187, *držaj* v T191, *drogelj* v T234, *ročica* v T392 in *locne* v T414.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *otka* v T381–T382.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T062, T065 in T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

Doria 1987; Manzini – Rocchi 1995; Cossutta 2010

5. Primerjaj

SLA: V289B.01 *držalo pri cepu* (3/17), V272.01 *ročica* (3/81); OLA 561; ALE: 258; SDLA-SI: 393; ALI: 3551; ASLEF: 3201; HJA: 873 *plaz*, 874 *gredelj*; LinGeH: 931b *plaz*, 931c *gredelj*; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

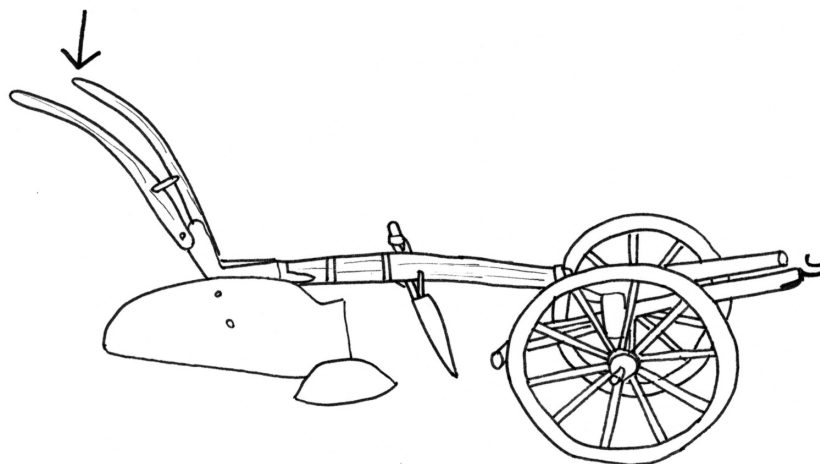
Držalo pri plugu (ročice) je priprava za uravnoteženo in usmerjeno upravljanje vprežnega pluga med oranjem. Plug z eno desko ima praviloma dve ročici z držajema za oprijemanje, tako da orač z obema rokama nadzoruje potek oranja in pazi, da se plug ne prevrne ali da ne zaide na pretrdo in za oranje neprimerno zemljišče. Praviloma plug usmerja in uravnava orač, najpogosteje gospodar kmetije ali drug izkušen in dovolj krepak član družine, medtem ko vprežene živali na povodcu in pogosto tudi z bičem usmerja oračev pomočnik, pogosto odraščajoči sin, ponekod tudi žena, hlapec idr.

Držala z ročicami pri plugu so bila različnih oblik in na različne načine povezana z glavnimi deli pluga, zlasti z gredljem, oplazem in desko. Pri starejših izvedbah plugov je bila ročica nasajena na oplaz in pritrjena na gredelj, proti zgornjemu koncu pa se je razcepila v dve krajši ali daljši držali. Pri nekaterih mlajših plugih s konca 19. in začetka 20. stoletja sta bili leseni ročici že somerno oblikovani in

pritrjeni na zadnji del gredlja ter preko železnih objemk in vijakov povezani z desko. Držali na zgornjem koncu ročic sta bili ponekod nekoliko odebeljeni in prilagojeni za držanje z rokama; nekateri držaji so bili na konceh rahlo čebulasto obdelani, da je bil oprijem orača trdnejši. V tehnološkem razvoju zadnji vlečni plugi so bili večinoma železni in obrtniško ali industrijsko izdelani. Dostopni so bili v različnih tehničnih trgovinah in kupcem predstavljeni v preglednih prodajnih katalogih. Pri teh plugih z eno (železno) desko sta bila ročaja večinoma klinasto in somerno vgrajena v železni gredelj, držali pa sta bili leseni in nataktnjeni na železni ročici. Leseni dvojni plugi so imeli praviloma vgrajene tri ročice z držaji. Srednja ročica je bila nasajena neposredno na gredelj, leva in desna pa na levo in desno desko. Ročice so bile med seboj povezane s po enim, najpogosteje železnim prečnim klinom. Plugom podobna držala in ročice so imela tudi rala, iz katerih so se razvili plugi. Ker je upravljanje z ralom zahtevalo predvsem pokončno držo začrtane smeri oranja (rinjenja zemlje), so imela preprostejša rala le močnejšo ročico s kroglastim držajem. Nekatera rala so imela enovito ročico, ki se je naravno razcepila v dve držali, za kar je izdelovalec izbral naravno raščeno mlado drevo javorja, jesena idr., ali pa so vsaj eno ali obe držali na ročico pritrdili s klini ali z železnimi objemkami. Manj pogosta so bila rala z dvema večjima in usločenima ročicama, nasajenima v oplaz, ali rala z veliko levo usločeno ročico, ki je bila nasajena na gredelj in oplaz (utrjena z lesenimi klini), in desno ročico, ki je bila z utori in klini pritrjena na veliko levo ročico. Zgoraj sta se ročici iztekli v le nekoliko bolj navzdol ukrivljena držaja.

Prim.: Baš 1968; Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Orel 1961; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/13

SLA V294.01 'mlačev'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'delo, dejavnost, povezana s spravljanjem zrnja iz klasja, latja s cepcem, mlatilnico' oz. 'čas takega spravljanja', knj. *mláček* (*ā*), je v narečjih najpogostejši leksem *mlačev*, redkeje se uporabljajo različne izpeljanke s korenem *mlač-* (npr. *mlačva*, *mlačenje*, *mlač*, *mlača*) oz. *mlat-* (npr. *mlatev*, *mlatva*, *mlatenje*, *mlat*, *mlatje*, *mlatnja*, *mlatitje*, *mlatitev*, *mlatitva* in *mlatitba*). Leksem *štrafjanje* je zapisan le v dveh krajevnih govorih v zemljepisnem stiku z nemščino.

Za točke T006, T060, T067, T126, T209 in T410 v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, saj tam žita ne pridelujejo (več), torej tudi mlatijo ne in zato ne poznajo izrazov za to dejavnost.

2. Morfološka analiza

mlat < *mol-t-b ← *mol-t-i-ti 'mlatiti' ← *mol-ti 'drobiti, mleti, tolči'

mlatev < *mol-t-ɔv-b

mlatva < *mol-t-ɔv-a

mlatnja < *mol-t-bñ-a (< *mol-t-bn-j-a)

mlatje < *mol-t-bj-e

mlatenje < *mol-t-e-n-bj-e

mlatilo < *mol-t-i-dl-o

mlatitev < *mol-t-i-t-ɔv-b

mlatitva < *mol-t-i-t-ɔv-a

mlatitba < *mol-t-i-t-bb-a (verjetno naplastitev na trpni pretekli deležnik na *-t- (tip *pě-ti → *pě-t-ɔ → *pě-t-bj-e), posplošitev tega na druge glagolske vrste (*mlat-i-t-je*) in nadaljnja izpeljava s pripono *-bb-a (*mlat-i-t-ba*)) (Sławski 1974: 61–62)

mlatidva < *mol-t-i-d-ɔv-a ≤ *mol-t-i-d-bb-a* < *mol-t-i-t-bb-a ← *mol-t-i-t-ɔv-a* (prim. Ramovš 1924: 224)

mlatidev < *mol-t-i-d-ɔv-b ≤ *mol-t-i-d-ɔv-a (T388–T389, T397–T400, T402–T404) (prim. Ramovš 1924: 224)

mlatitje < *mol-t-i-t-bj-e

mlač < *mol-ť-b (< *mol-t-j-b) ← *mol-t-i-ti 'mlatiti'

mlača < *mol-ť-a

mlačev < *mol-ť-ɔv-b

mlačva < *mol-ť-ɔv-a

mlačenje < *mol-ť-e-n-bj-e (< *mol-t-j-e-n-bj-e)

štrajfanje < *(štrajf)-a-n-bj-e ← *(štrajf)-a-n-ḃ ← *(štrajf)-a-ti ← nem. *streifen* 'oplaziti, podrsati'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici z *mlač-* sta kartirana leksema *mlač* v T004 in *mlača* v T223.

Kot enkratnice z *mlat-* so kartirani leksemi *mlatilo* v T279, *mlatitba* v T396, *mlatidva* v T127 in *mlatitje* v T051.

Kot opisi so kartirani glagolski odgovori *mlatiti* v T137, T159, T247, T310, T355 in T417, *imeti mlatiče* v T353 in T384 oz. *imeti mlatce* v T386 in T395 ter *danfati* v T372.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so s simbolom za komentar kartirani leksemi *mlatenje* v T051 in T097, *mlačva* v T097, *mlatev* v T133 in T234 ter *mlatje* v T370 ter opisni poimenovanji *kar mlatijo* v T097 in *cajt za mlatit* v T234 ter glagolska opisa *mašinimo* in *mlatimo* v T372.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *žetva* v T020 in T412.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T060, T067, T126, T209 in T410.

4. Uporabljena dodatna literatura

Slawski 1974

5. Primerjaj

SLA: V293.01 *mlatiti* (3/14), V292.01 *mlatič* (3/15); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

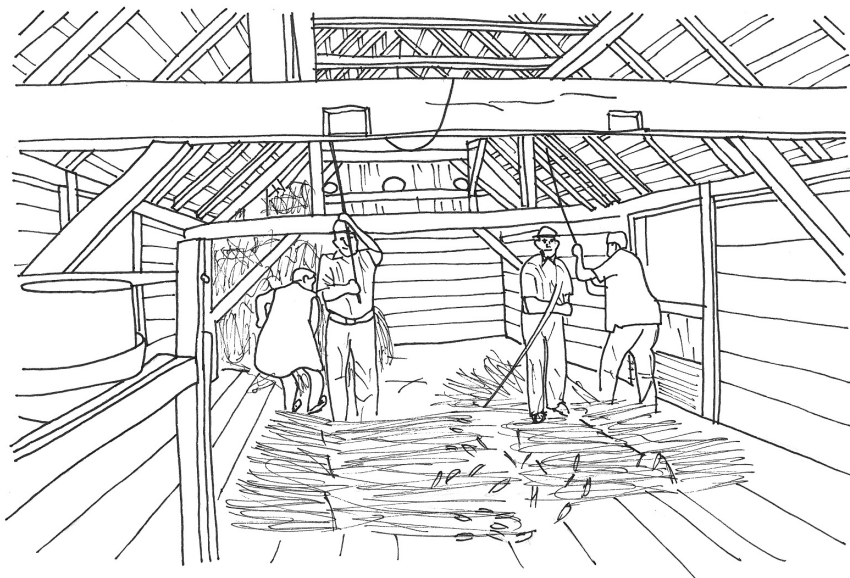
Mlačev žit in ajde s cepci, ki naj bi se v našem kulturnem okolju uveljavila že v 9. stoletju, je bila do uvedbe mlatilnic v prvi polovici 20. stoletja in nato še kombajnov v 60. in 70. letih eno najtežavnejših in opravilno najzahtevnejših del na kmetiji. Mlačev je večinoma potekala od druge polovice julija do začetka avgusta. Začetek in konec sta bila odvisna od vremenskih razmer, pa tudi od lege kmetije in njenih zemljišč, saj so v hribovitem svetu navadno žita želi nekoliko pozneje kot v dolini. Mlačev je (bila) eno od osrednjih delovnih opravil na kmetijah, povezana z vsakoletno setvijo, žetvijo in uskladiščenjem pridelane pšenice, pire, rži, ječmena, ovsu in ajde. V obdobjih ročne žetve in mlačve žit in ajde je bilo potrebno sodelovanje vse družine, pogosto pa tudi sorodnikov, sosedov in najetih mlatičev, ki jim je gospodar v času mlačve ponudil hrano in nekaterim tudi plačilo. Mlačev je bila zato nekoč eden izmed najpomembnejših kmečkih dogodkov, ki je združeval delo z različnimi oblikami družabnosti. Krajše ali daljše prekinitve dela so ponekod dopolnjevali tudi vaški posebneži, pogosto starejši govorci, ki so z izvirnimi pripovedmi znali zabavati družbo in obenem krepiti delovno vnemo mlatičev in vseh njihovih pomočnikov. Po zaključku mlačve je bila pomembna tudi končna pogostitev, navadno v popoldanskih ali večernih urah.

Mlačev je navadno potekala v suhem vremenu, da se je zrnje lažje in temeljiteje izluščilo iz klasov. Slabo omlačeni snopi slame niso krepili ugleda gospodarja in mlatičev, saj se je tako delo izkazalo za slabo zlasti takrat, kadar so jih kot škope uporabili za kritje streh. V takšne strehe so se kaj radi naselili mali glodavci, ki so na strehi »dokončali« slabo opravljeno delo mlatičev, pri tem pa po slamnati strehi navrtali luknje in pogosto povsem uničili kritino.

Prvobitna mlačev je potekala z otepanjem žitnih snopov ob desko, nagnjeno klop, sod, ogrado ali kak drug predmet. V 50. letih 20. stoletja so na podoben način na Bovškem in v Trenti še švigali (mlatili) ob deske na dvorišču domačije, nato so žitni snop omlatili še s cepcem. V istem obdobju so v Borjani pri Kobaridu žitne snope, zložene po klopi, mlatili s palicami, v Bovcu in okolici ter v Ritomečah v Brkinih pa so klasje oteпали ob rob nizke lesene ograje. V Brkinih so manjši snop položili na valjast sod in s palico udarjali po klasju, v Barki pa so snope rži oteпали po lesenem podu narobe obrnjenega velikega pletenega koša, v katerem so sicer pozimi prevažali gnoj na njive. V Pazrijah v Zilji na avstrijskem Koroškem so uporabljali mlatni stol, klop z dvema nogama. V Sabadinih pri Marezigah so snope ječmena razložili po kamnitih tlakovcih na dvorišču kmetije in s palico kleče udarjali po klasju. Tako omlačen ječmen so uporabljali za belo kavo. V sosednjem Javorju so s palico udarjali po žitnem snopu, ki ga je mlatič naslonil na sod. Mlačenje s cepci je v primerjavi z omenjenimi tehnikami bistveno izboljšalo in pospešilo tehnike mlačve. Danes pa se je mlačenje s cepci (pa tudi z mlatilnicami, ki jih poganja lokomobila in kateri od prvih elektromotorjev) obdržalo kot kulturni in predvsem turistični dogodek v nekaterih vaških in trških okoljih.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/14

SLA V293.01 'mlatiti'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen '(s cepcem, mlatilnico) spravljati zrnje iz klasja, latja', knj. *mlatiti* in *mlátiti* (*ī/á*), je najpogostejši leksem *mlatiti*, redko je v gradivu zapisana tudi njegova dovršna različica *zmlatiti*. V briškem narečju se uporablja leksem *tolčti*, v terskem in nadiškem redko tudi *tolči*. Le v nekaj točkah in razpršeno so zapisani leksemi za strojno mlatenje žita.

V T281 je ob leksemu *mlatiti* zapisano pojasnilo, da so »v starih časih mlatili s cepci, kasneje pa so mlatili tako, da so s snopi udarjali ob stol«. V T161 je leksem *švigati* pojasnjen z opombo »tolčejo s snopom ob tla«. Leksem *štrajfati* v T049 pomeni 'otepati', v T415 pa ima opombo »udarjati s snopom«.

Za več točk SLA v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, saj tam ne pridelujejo žita in torej tudi ne mlatijo (več), na kar je opozorjeno v T006 in T067.

2. Morfološka analiza

mlatiti < *mol-t-i-ti 'mlatiti' ← *mol-ti 'drobiti, mleti, tolči'

zmlatiti < **sṽ(n)-mol-t-i-ti* ← **sṽ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *mol-t-i-ti

tolči < *tblí ≤ *téli (< *telk-ti) *tblk-ǵ 'tolči, stiskati, teptati'

tolčti < *tblí-ti ← *tblí + *-*ti*

lupati < *lup-a-ti ← *lup-i-ti 'lupiti'

švigati ≤ *svig-a-ti

mašiniti < *(*mašin*)-*i-ti* ← *(*mašin*)-*a* ← nem. *Maschine* 'stroj'

mašinati < *(*mašin*)-*a-ti* ← *(*mašin*)-*a*

zmašinati/izmašinati < **sṽ(n)-(mašin)-a-ti* / **ǵbz-(mašin)-a-ti* ← **sṽ(n)-* / **ǵbz-* 'iz' + *(*mašin*)-*a-ti*

makinati < *(*makin*)-*a-ti* ← *(*makin*)-*a* ← it. *macchina*, furl. *machine* 'stroj'

štrajfati < *(*štrajf*)-*a-ti* ← nem. *streifen* 'oplaziti, podrsati'

šopati < *(*šop*)-*a-ti* ← *(*šop*)-*a* ← srvnem. *schoub* 'šop, sveženj, otep slame' (ESSJ IV: 92 *šopa*) / *(*šop*)-*a-ti* ← srvnem. *schopfen* 'tlačiti, polniti'

žlihati < *(*žlix*)-*a-ti* ← srvnem. *slicchen/slíchen* 'drobiti' (Lexer 1873–1876: 973–974), *schlich* 'zdrobljena ruda' (Lexer 1862: 220)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *žlihati* v T030, *lupati* v T056, *makinati* v T124 in *šopati* v T290.

Kot enkratnica z *-mašin* je kartiran leksem *zmašinati/izmašinati* v T035.
 Kot tretji odgovor v posamezni točki je kartiran leksem *štrajfati* v T049.
 S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T006 in T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

Lexer 1862; Lexer 1873–1876

5. Primerjaj

SLA: V292.01 *mlatič* (3/15), V294.01 *mlačev* (3/13), V297.01 *vejati* (3/19),
 V196.01 *meti* (3/24), V143B.01 *škopa* (*slama za pokrivanje strehe*) (2/21); OLA:
 655; ALE: 272; SDLA-SI: 3233; HJA: 917; LinGeH: 973; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Z mlatenjem, bodisi otesanjem in udarjanjem žitnih snopov in ajde ob določen predmet ali mlatenjem s cepci, so mlatiči spravljali zrnje iz klasja. Na južnem Pohorju so pri velikih, srednjih in malih kmetijah pri mlačvi s cepci sodelovali vsi odraščajoči otroci in odrasli družinski člani. Mlatič je moral biti star vsaj 15 do 16 let in dovolj krepke rasti, da je zdržal naporno in predvsem zelo prašno mlatenje žit in ajde. Med mlatenjem je bilo na gumnu oz. podu v gospodarskem poslopju največ šest mlatičev, ki so s cepci po vrsti in enakomerno udarjali po snopih – nad podom je zaradi zamahovanja s cepci moralo biti še najmanj štiri metre prostora. Ponekod (npr. na Pohorju) so pred mlatenjem s cepci ali mlatilnicami žitne snope tudi *štrajhali*. Pri tem starem načinu mlatenja je mlatič, moški ali ženska, vzel v roke snop in nato z njim tolkel (mlatil) po nagnjeni deski. Nato je še z leseno palico potolkel po snopu, da je iz klasja izpadlo vse zrnje.

Med mlatenjem so mlatiči pazili, da se je slamnati del žit čim manj poškodoval, polomil, ker so omlačeno žitno slamo vse do 70. in 80. let 20. stoletja uporabljali za pripravo škop za prekrivanje streh. Na Pohorju so slamo že med mlačenjem skrbno zlagali na posebej določeno mesto na petru, da so jo pozneje česali s posebnimi grabljami z močnimi lesenimi zobmi, ki so jih vtaknili v leseno steno poda. Ponekod so nepoškodovano slamo uporabljali tudi za izdelovanje kit za slamnate klobuke (območje Domžal) ali za izdelovanje različnih pletenih košar (Dolenjska, Notranjska, Kras), različnih okrasnih predmetov (Prlekija, Prekmurje) idr.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/15

SLA V292.01 'mlatič'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'kdor mlati žito', knj. *mlatič* (i), se v narečjih največ uporabljata leksema *mlatič* in *mlatec*, redko tudi *mlatovec*.

Za več točk SLA v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, saj tam ne pridelujejo žita in torej tudi mlatijo ne, na kar je izrecno opozorjeno v T006, T008, T030–T031, T063, T067, T087, T108, T126, T410 in T413, ali pa so mlatili le z mlatilnico (v T411).

2. Morfološka analiza

mlatič < *mol-t-i-č-b ← *mol-t-i-ti 'mlatiti' ← *mol-ti 'drobiti, mleti, tolči'

mlatec < *mol-t-ɔc-b

mlatovec < *mol-t-ov-ɔc-b

mlatelj < *mol-t-ɔl-b

cepec < *cěp-ɔc-b ← *cěp-i-ti 'cepiti, klati' / *cěp-ɔ 'cepec (orodje)'

cepič < *cěp-i-č-b ← *cěp-i-ti // *cěp-ič-b ← *cěp-ɔ

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica z *mlat-* je kartiran leksem *mlatelj* v T035.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *tisti, ki mlati* v T102.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *kenc* v T082, *človek* v T160, *betica* v T200 in *mašinister* v T387.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T008, T030–T031, T063, T067, T087, T108, T126, T410–T411 in T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V293.01 *mlatiti* (3/14), V294.01 *mlačev* (3/13), V290.01 *cepec* (3/16), V289B.01 *držalo pri cepcu* (3/17); OLA: 664; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Mlatič je oseba, ki s palico ali cepcem udarja, mlati na prostem po tleh ali na podu gospodarskega poslopja razložene snope, ali oseba, ki ročno otepa žito ali ajdo ob klop, sod ali kak drug predmet ali ob tla. Mlatič je tudi oseba, ki upravlja mlatilnico

s prvotnim pogonom na lokomobil (začetek 20. stoletja) in pozneje na elektromotor ali motor z notranjim izgorevanjem (po 2. svetovni vojni). Mlatiči so bili tako moški kot ženske – pri mlačvi so se gospodarji večinoma prilagajali razpoložljivi delovni sili. V Bovcu in okolici so še leta 1952 snope ob deske na kamniti ploščadi ob gospodarskem posloplju otepale zlasti ženske, v Brkinih pa so še leta 1955 na podoben način ob pločevinast sod otepali moški, ki so v levici držali manjši snop žita, v desnici pa palico in z njo udarjali po klasju. V Ziljski dolini je leta 1951 mlatič otepal oves na mlatnem stolu, nagnjeni leseni klopi z dvema nogama. Prepričanje, da je mlačev predvsem žensko delo, je prevladovalo na južnem Pohorju.

Sočasno z otepanjem s palico ali brez nje je v 50. in 60. letih 20. stoletja potekalo tudi mlatenje s cepci. »Tudi način mlatve – ponekod so mlatili samo moški, drugje pa tudi ženske – se po pokrajinah razlikuje. Vsekakor je terjalo mlatenje poleg moči in vzdržljivosti tudi nekaj privajenosti. V Mengšu in okolici so mlatili takole: mlatiči so bili običajno štirje, če pa so mlatili pri večjem kmetu, jih je bilo osem. Vsak izmed njih je imel svoje delo natančno določeno. Prva dva, ki sta veljala za glavna mlatiča, *ta velka mlatiča*, in sta tudi odpravila ter delala snope, sta bila navadno moška. Druga dva mlatiča, *ta mala dva*, sta bila navadno ženski, ki sta poleg mlatenja še grabili in preobračali slamo. En nasad [...], ki se je ravnal po velikosti prostora, je štel na vsako stran tudi po štiriinšestdeset snopov. Pri prvem nasajanju so snope obrnili, da je bilo klasje od povresla zgoraj. Ko so začeli mlatiti, so si mlatiči stali nasproti tako, da sta si stala *ta velka mlatiča* nasproti v diagonali« (Makarovič 1978: 53).

V 90. letih 20. stoletja so postali priljubljeni prikazi takrat že opuščeni kmečkih delovnih postopkov, med njimi tudi ročna mlačev pšenice in rži s cepci. Takšne prikaze nekdanjih kmečkih del so ob različnih družabnih in kulturnih prireditvah pripravljali v Muzeju na prostem Rogatec in na Juneževi domačiji v Rogaški Slatini. V obeh primerih so mlatili predvsem starejši mlatiči, doma s hribovskih kmetij, ki so to delo opravljali od mladosti pa vse do 70 in 80. let 20. stoletja.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/16

SLA V290.01 'cepec'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Zaradi diatopne narečne in regionalne sopomenskosti leksemov *cep* in *cepec* so si izpraševalci vprašanje V290 *cep* razlagali različno, tako da gradivo poleg poimenovanj za 'preprosto orodje za ročno mlačev', knj. *cépec* (ĕ), prinaša tudi poimenovanja za 'del cepca, s katerim se udarja', knj. *cép* (ê) in *cépec* (ĕ). Zbrano leksično gradivo za zadnji pomen sicer prostorsko ni popolno, njegov prikaz na karti pa je smiseln predvsem zaradi možnosti za interpretacijo leksemov, ki v gradivu niso pomensko določeni. Za pomen 'preprosto orodje za ročno mlačev' je najpogostejši leksem *cepec*, prekrivni areal leksema *cep* ima jedro v severnih primorskih narečjih, v zahodnih dolenjskih, rovtarskih in gorenjskih krajevnih govorih. Samomnožinski samostalnik *cepi* je značilen za rožansko narečje in vzhod dolenjske narečne skupine, *cepe* (m. in ž. sp.) pa za severovzhodna narečja. Najpogostejša leksema za pomen 'del cepca, s katerim se udarja' sta *cepec* in *cepič*.

Pri določanju slovničnih podatkov za oblike *cepi*, *cepe* in *cepje* so bili ob oblikoslovnih podatkih v gradivu v pomoč še narečni slovarji, prim. Bajzek Lukač 2009: 81, z ustnim komentarjem in popravkom tam navedenih slovničnih podatkov (s > ž mn.); Mukič 2005: 30; Prašnički idr. 2016; Rajh 2010: 26; TSVK 2: 21, ter dodatno posredovani podatki Mihaele Koletnik za slovenskogoriško in severnopohorsko-remšniško narečje. Za zadnje v dialektološki literaturi nismo našli pregibnih oblik, na podlagi katerih bi lahko za T049–T051 zagotovo potrdili slovnični podatek ž. im. mn., oprt na odgovore iz T049. Tudi ti pa izkazujejo omahovanje v rabi danes že zastarele besede (ž. im. mn. : s. im. ed. pri ujemanju levega prilastka).

Po podatkih zapisovalcev cepov ne poznajo v T063, T078, T121 in T268, v T061 in T067 niso mlatili, ker pšenica ali žito nasploh nista uspevala, v T410 »niso mlatili«, v T412 pa cepcev »niso imeli«. V T202 že ob prvem zapisu cepcev »skoraj« niso uporabljali. Ponekod je opozorjeno na to, da se mlati samo še z mlatilnico (T010, T411), da se cepec uporablja samo še za mlačev fižola (T027), da poimenovanja za cepec in njegove dele v času zapisa niso bila več živa (T006), da informanti poznajo (samo še) poimenovanje za orodje, ne pa več za njegove dele (T118). V T057–T059 so mlatili s palicami, v T291 pa je bil »cepec [...] narejen iz ene palice, ki je bila na enem koncu prelomljena in zvita«. V T189 in T193 je navedeno tudi poimenovanje za odebeljeni del cepa (*buča*). V T281 je leksem *cepec* označen kot »starejši«.

2. Morfološka analiza

- cep-** < *cěp-ъ (m.) / *cěp-ь (ž.) 'cepec (orodje)' ← *cěp-i-ti 'cepiti, sekati'
cepi < *cěp-i (skup., im. mn. m., im. mn. ž.)
cepe/cepje < *cěp-ę (skup., im. mn. ž.) / *cěp-ę (skup., im. mn. m.) ← *cěp-ę (tož. mn. m.) / *cěp-ъje (im. mn. m.)
cepovi (im. mn.) < *cěp-ov-i
cepovje < *cěp-ov-ъj-e
cepec < *cěp-ьc-ь
cepič < *cěp-ít-ь
cepele, nejasno, v zvezi s *cep*
- palica** < *pal-ic-a 'palica' ← *pal-ь 'debel'
mlat < *mol-t-ь ← *mol-t-i-ti 'mlatiti' ← *mol-ti 'drobiti, mleti, tolči'
mlatec < *mol-t-ьc-ь
mlatlej, nejasno, morda **mol-t(í)-ej-ь* / *mol-t-ěl-ej-ь
- ročnik** < *rǫč-ьn-ikъ ← *rǫč-ьn-ь ← *rǫk-a 'roka'
bet < *bѣt-ь 'bet'
butica < *but-ic-a *'odebeljen del (palice, tolkača)' ← *but-a-ti 'tolči'
butičina < *but-ič-in-a
- pok** < *(*pok*)-ь ← furl. *poc* 'korenina, veja'
štucelj < *(*štucí*)-ь ← stvnem. *stuzel*, nem. *Stützel* 'opora, steber'
otka < *otъ-tъk-a ← **otъ-* 'od, proč' + *tъk-nǫ-ti 'dotakniti se' (ESSJ II: 261)
gradanica, nejasno, morda povezano z *gredeljnica* (Bajec 1950: 104)
špekter, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Karta je leksično-besedotvorno-pomenska. Z rdečimi simboli so kartirani leksemi z izpričanim pomenom 'del cepca, s katerim se udarja'. Kot enkratnice so kartirani leksemi *pok* v T064, *špekter* v T102, *ročnik* v T160, *gradanica* v T217, *štucelj* 'cep' v T223 in *otka* v T379. Kot enkratnici s *cep-* sta kartirana leksema *cepele* v T339 in *cepovje* v T408. Kot enkratnica z *butic-* je kartiran leksem *butičina* v T247. Kot enkratnici z *mlat-* sta kartirana leksema *mlat* v T090 in *mlatec* v T291. Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *cepec* v T012, T090, T267 in T381, *cepe* v T246–T247 in T316, *cepič* v T345, *cep* v T258, T347 in T386 ter *cepec* 'cep' v T349 in *butica* 'cep' v T097 in T135. Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *čep* in *čepek* v T161. S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T063, T078, T087, T121, T268 in T410–T412.

4. Uporabljena dodatna literatura

Bajec 1950; Bajzek Lukač 2009; Mukič 2005; ¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/stutzel>, dostop 21. 8. 2022); Prašnički idr. 2016; Rajh 2010; TSVK 2

5. Primerjaj

SLA: V289B.01 *držalo pri cepcu* (3/13), V292.01 *mlatič* (3/15); OLA: 660, 661, 663 *del cepca, s katerim se udarja*; ALE: 273; SDLA-SI: 419, 421 *cep*; ALI: 3580, 3583 *cep*; ASLEF: 3232, 3235 *cep*; HJA: /; LinGeH: 974; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

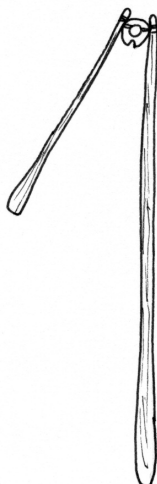
Mlačev s cepci se v različnih virih navaja v 15. in 16. stoletju, npr. v rokopisnem ravnoliškem koledarju iz leta 1415 s prikazom mlatiča s cepcem v mesecu septembru, upodobil jo je tudi Valvasor. Izbor gradiv, način izdelave in osnovna zasnova cepcev ter njihova uporaba se od prvih znanih upodobitev do srede 20. stoletja, ko so jih še uporabljali ponekod v Prekmurju, Beli krajini in Istri, ni bistveno spremenil.

Cepec je sestavljen iz lesenih palic in večinoma usnjenih ali jutastih jermenov, trakov. Glavni deli so ročnik (držalo), gožva (jermen), ki povezuje oba lesena dela cepca, in gož kot valjasti vezni člen, ter cep, s katerim mlatič udarja po razvezanih snopih žita ali ajde. Razvezane snope je mlatič pred mlačvijo po natančno določenih pravilih razložil na ustrezno urejenem mestu na dvorišču domačije ali na podu, gumnu osrednjega gospodarskega poslopja, kjer je bilo navadno dovolj prostora, da so tudi po štirje mlatiči sočasno in v enakomernem ritmu mlatili žito ali ajdo.

Držala pri cepcu so bila navadno ravna, primerno obdelana za prijem z obema rokama in ponekod v zgornjem delu okrašena, kar si je mogoče razložiti kot likovno dopolnilo ali pa morebiti tudi kot dodatno utrditev tega, z različnimi silami zelo obremenjenega dela cepca. Držalo je bilo največkrat izdelano iz bukovega, cep pa iz gabrovega lesa. Cep je bil večinoma bolj čokatih, nepravilnih in ponekod tudi rahlo grbančastih oblik, da bi bil pri mlatenju čim bolj učinkovit. Krajni del cepa je bil pogosto še rahlo kljukaste ali kobulaste oblike.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/17

SLA V289B.01 'držalo pri cepcu'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Vprašanje V289B je v preurejeni vprašalnici iz leta 1961 nadomestilo ne dovolj nedvoumno zastavljeno vprašanje V298 *ročnik*. To je bilo v prvotni vprašalnici sicer precej oddaljeno od vprašanj V290 *cepec* in V291 *gožva*, vendar se je večina odgovorov nanašala prav na držalo pri cepcu, če sklepamo po poimenovanjih ob skicah cepca v gradivu Tineta Logarja, rednih pomenskih pojasnilih Jakoba Riglerja (T231, T233, T236, T239, T242, T246, T255) in sicer redkejših opombah drugih zapisovalcev (T229–T300, T370). Zato je bilo mogoče združiti gradivo obeh vprašanj: odgovori na prvo so nastali med letoma 1946 in 1962, drugo vprašanje pa je del veljavne vprašalnice od leta 1961 do danes. Nekaj pomensko določljivih leksemov je bilo zapisanih tudi med odgovori na nekdanje vprašanje V289 'držalo'. V obeh sklopih nerelevantnih odgovorov ni bilo mogoče dovolj zanesljivo določiti. Če gre v prvem sklopu v glavnem za nihanje med splošnim poimenovanjem za držaj, ročaj pri orodju in poimenovanjem za del cepca, pa bi v drugem lahko sklepali na nezanesljivost odgovorov zaradi opuščanja ročne mlatve v drugi polovici 20. stoletja. Po Logarjevem zapisu iz leta 1954 v T097 npr. poimenovanje *butica* pomeni 'zgornji del cepca', po zapisu iz leta 1984 pa 'držalo'. Zaradi pomanjkanja primerjalnega gradiva so vprašljivi odgovori v gradivskem seznamu označeni z [?]. Za pomen 'del cepca, namenjen za držanje z rokami', knj. *držálo* (*á*), je v gradivu najpogosteje zapisan leksem *ročnik* z besedotvorno različico *ročnjak* na skrajnem severovzhodu. Tu ima izrazitejši areal še leksem *priroč*. Za pojavitve izposojenke *štilj* so značilne večje zgojitve na robnih območjih z izjemo primorske narečne skupine, vsi drugi nekoliko pogostejši leksemi (*roč*, *ročaj*, *držalo* in *palica*) pa se pojavljajo razpršeno. V T247 je beseda *štilj* označena kot redka.

Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so odgovori *glavič* v T090, *šešla* v T136 ('velnica', Cossutta 2010: 50), *locen* 'ročaj pri košari' v T169 in *štilj* (»za motiko, sekiro, kladivo, lopato, kramp, vile«) v T382.

Po podatkih zapisovalcev ročne mlatve niso več poznali v T411, cepov niso uporabljali v T063, T078 in T412, žita pa niso mlatili v T410.

2. Morfološka analiza

roka < *rǫk-a 'roka'

roča < *rǫč-a (< *rǫk-j-a)

ročka < *rǫč-bk-a

ročic- < *rǫč-ic-a / *rǫč-ic-ę (im. mn.)

- roč** < *rǫč-b (< *rǫk-j-b)
roč od cepca < *rǫč-b otb cěp-bc-a ← *rǫč-b + *otb 'od' + *cěp-bc-b (← *cěp-i-ti 'cepiti, klati')
roček < *rǫč-bk-b
ročaj < *rǫč-aj-b
priRoč- < *pri-rǫč-b / *pri-rǫč-ę (im. mn.) ← *pri- 'pri' + *rǫč-b ($R \geq l$ po disimilaciji $r-r \geq r-l$ v T368, T388, T392–T394, T396–T397) (Ramovš 1924: 78, 314)
ročalo < *rǫč-a-dl-o
ročni//k < *rǫč-bn-ik-b ← *rǫč-bn-b ($ll \geq n$ v T055, T352–T356) (Ramovš 1924: 101–102, 104–105)
ročnjak < *rǫč-bn-ak-b (< *rǫč-bn-j-ak-b) ← *rǫč-bn-b
držaj < *dbrž-a-j-b ← *dbrž-a-ti 'držati'
držal- < *dbrž-a-dl-o / *dbrž-a-dl-b / *dbrž-a-dl-a
držalce < *dbrž-a-dl-bc-e
pestnik < *pešt-bn-ik-b ← *pešt-bn-b ← *pešt-b 'pest'
cep- < *cěp-b / *cěp-i (im. mn.) / *cěp-ę (im. mn.) ← *cěp-i-ti 'cepiti, sekati'
cepec < *cěp-bc-b
cepič < *cěp-it-b
cepičnjak < *cěp-it-bn-ak-b (< *cěp-it-bn-j-ak-b)
palica < *pal-ic-a 'palica' ← *pal-b 'debel'
palica od cepu < *pal-ic-a otb cěp-u ← *pal-ic-a + *otb 'od' + *cěp-b
butica < *but-ic-a *'odebeljen del (palice, tolkača)' ← *but-a-ti 'tolči'
toporišče < *top-or-išč-e ← *top-or-b 'sekira' ← *tep-ti 'tepsti, tolči'
rog < *rog-b 'rog'
klešče < *klěšč-ę 'lesen primež'
kljuka < *kluk-a 'kavelj, kljuka'
gredelj < *gręd-el-b ← *gręd-a 'bruno, tram'
nasad < *na-sad-b ← *na-sad-i-ti ← *na- 'na' + *sad-i-ti '(po)saditi' ← *sěs-ti (< *sěd-ti) 'sesti'
otka < *otb-tbk-a ← *otb- 'od, proč' + *tbk-nq-ti 'dotakniti se' (ESSJ II: 261)
štilj < *(štil)-b ← srvnem. *stil*, nem. *Stiel* 'ročaj, držaj, držalo'
grif- < *(grif)-b / *(grif)-i (im. mn.) ← nem. *Griff*, srvnem. *grif* 'ročaj, držaj'
šprajcar < *(šprajcar)-j-b ← avstr. nem. *Spreizer* 'opornik' (ÖW 2018)
vinta < *(vint)-a ← bav. srvnem. *winte* 'vitel'
štanga < *(štang)-a ← nem. *Stange* 'drog'
bot < *(bot)-b ← madž. *bot* 'palica'
retra, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *rog* v T050, *pestnik* v T091, *nasad* v T092, *otka* v T101, *toporišče* v T102, *klešče* v T184, *šprajcar* v T197, *retra* v T200, *roka* v T285, *kljuka* v T334 ter *štanga* in *bot* v T387.

Kot enkratnici s *cep-* sta kartirana leksema *cepič* v T373 in *cepičnjak* v T401.

Kot enkratnica z *drž-* je kartiran leksem *držalce* v T146.

Kot enkratnici z *roč-* sta kartirana leksema *ročalo* v T034 in *ročka* v T413.

Kot enkratna besedna zveza s *palica* je kartiran leksem *palica od cepu* v T079.

Kot enkratna besedna zveza z *roč* je kartiran leksem *roč od cepca* v T113.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *butica* v T097, *palica* v T158 in *ročaj* v T234.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *glavič* v T090, *šešla* v T136, *locen* v T169 in *štilj* v T382.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T063, T067, T078, T087, T121, T144, T161, T187, T268, T302 in T410–412.

4. Uporabljena dodatna literatura

ÖW 2018

5. Primerjaj

SLA: V316.01 *toporišče* (2/79), V289A.01 *držalo (ročice) pri plugu* (3/12), V272.01 *ročica* (3/81), V470.01 *palica* (SLA 3/91); OLA: 662; ALE: /; SDLA-SI: 420; ALI: 3582; ASLEF: 3234; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

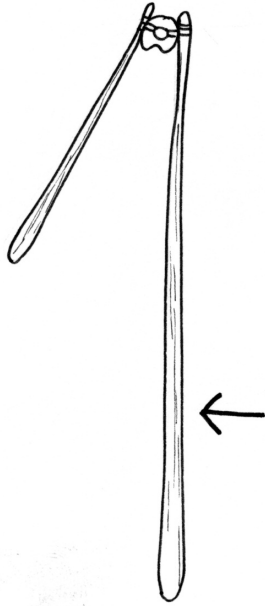
Držalo pri cepcu je močna in ravna oprijemalna palica, ki jo je z obema rokama držal mlatič, ko je z drugim delom cepca, cepom, na podu gospodarskega poslopja (ali drugi leseni in ravni površini) mlatil v krog razložene in razvezane snope pšenice, ovsa, rži, ječmena ali ajde. Izdelano je bilo iz močnega, od 2 do 3 cm debelega in od 137 do 155 cm dolgega bukovega lesa ali kakšne druge vrste lesa trdnih listavcev.

Ponekod so bila držala od oprijemalnega dela navzgor dodatno okrašena. V Vrhniku pri Ložu v Loški dolini, v Gornjem Križu pri Žužemberku in tudi v Spodnjem Doliču pri Vitanju so zgornji del okrasili in utrdili z žlebljenjem, v Malih Lipljenah pri Turjaku pa so ga oblikovali ploščato šeststrano. V Kozariščah v Loški dolini so držala krasili le na oprijemalnem delu z okroglimi zarezi in motivi iz krščanske ikonografije (prebodeno srce, sidro kot simbol upanja idr.).

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/18

SLA V291.01 'gožva'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'vez, ki veže oba dela cepca', knj. *góž* (*ô*), je v slovenskih narečjih najpogostejši leksem *gož* z izpeljankami *goža*, *gožka*, *gožva*, *gožev* in *goževka*, redkeje se uporablja leksem *vož* z izpeljankama *voža* in *vožba*. Poimenovanja s korenem *-sred-* (npr. *srednjica*, *osrednjica* in *osrednja*) so najpogostejša v primorski narečni skupini, zlasti v notranjskem, kraškem in istrskem narečju, zloženska *sredovozen* se uporablja v prekmurskem narečju, leksem *guza* pa tvori areal v dolenskem narečju. Druga poimenovanja so redka in ne tvorijo arealov.

Leksem *gožva* v T187 je 'usnjeni obroček pri plugu'. Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta odgovora *gož* v T085 s pojasnilom, da je to »usnjeni obroček pri jarmu – veže oje z jarmom«, in *gožev* v T394 in T396 s podobnim pojasnilom, da se nanaša na jarem.

Za točke T006, T063, T067, T078, T087, T101, T109, T116, T121, T144, T161, T187, T238, T268, T284, T302, T310 in T410–T413 v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, ker tam cepov ne poznajo (več), ker ne pridelujejo žita in ga ne mlatijo ročno.

2. Morfološka analiza

g//ož < *gqž-b < *vqž-b ≤ *qž-b 'vez' (Furlan 2023, 20–21) (*//* ≥ *l* v T261–T263)

ledrna gož < *(*ledr*)-*bn-a-j-a* *gqž-b* ← *(*ledr*)-*č* 'usnje' (← nem. *Leder* 'usnje') + *gqž-b

g//o//ž < *gqž-a (1. *//* ≥ *l* T254–T258, T260, T264, T266; 1. *//* ≥ *x* v T171; 2. *//* ≥ *n* v T198; *Ž* ≥ *š* v T008, T185, T307, T360; po metatezi *g-ž* ≥ *ž-g* v T206, T212)

g//ožka < *gqž-bk-a (*//* ≥ *l* v T202, T267, T270–T271, T274)

gožva < *gqž-bv-a

gožvica < *gqž-bv-ic-a

gožev < *gqž-bv-b

goževka < *gqž-ev-čk-a (*Ž* ≥ *z* v T402)

vož < *vqž-b ≤ *qž-b 'vez'

voža < *vqž-a

VožVa < *vqž-bv-a (1. *V* ≥ *θ* v T287, 2. *V* ≥ *b* v T287–T288)

voza < *vqz-a ← *vqz-b 'vez'

sredovoz < *serd-o-vqz-b ← *serd-a 'sredina' + *vqz-b 'vez'

sredovozek < *serd-o-vqz-čk-č

- sredovozn-** < *serd-o-vqz-bn-ъ / *serd-o-vqz-bn-i (im. mn.)
- sredovožek** < *serd-o-vqž-bk-ъ ← *serd-a 'sredina' + *vqž-b 'vez'
- sredovožen** < *serd-o-vqž-bn-ъ
- sredovež** < *serd-o-vež-ъ < *serd-o-vež-j-ъ ← *serd-a 'sredina' + *vež-a-ti 'vezati'
- sredoveža** < *serd-o-vež-a < *serd-o-vež-j-a
- srednja** < *serd-bñ-a-j-a ← *serd-bñ-ъ (< *serd-bn-j-ъ) ← *serd-ě '(na) sredi') ← *serd-a 'sredina'
- srednjica** < *serd-bñ-ic-a
- osrednja** < **o(b)-serd-bñ-a* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *serd-a
- osrednjica** < **o(b)-serd-bñ-ic-a*
- osredek** < **o(b)-serd-ъk-ъ*
- osrednik** < **o(b)-serd-bn-ik-ъ* ← **o(b)-serd-bn-ъ*
- obroček** < *ob-rqč-bk-ъ ← *ob-rqč-b *'kar je okoli roke, kar oklepa roko' ← **ob-* 'ob, okoli' + *rqk-a 'roka'
- ta usnjast(i) obroček** < **t- usn-bj-ast-ъ(-j-ъ) ob-rqč-bk-ъ* ← *ta/*tъ/*tě/*tę 'ta' + *usn-bj-ast-ъ (← *usn-bj-e 'usnje') + *ob-rqč-bk-ъ
- pas** < *pas-ъ < *po-jas-ъ 'pas, trak, s katerim se kaj priveže' ← *po-jas-a-ti 'privezati, opasati'
- remen** < *re-my, tož. ed. *re-men-ъ *'tisto, s čimer kaj pričvrstimo, privežemo, opašemo'
- srednji remen** < **serd-bñ-b-j-ъ re-men-ъ* ← *serd-bñ-ъ + *re-men-ъ
- cepni remen** < **cěp-bn-ъ-j-ъ re-men-ъ* ← *cěp-bn-ъ (← *cěp-ъ 'cepec (orodje)' ← *cěp-i-ti 'cepiti, sekati') + *re-men-ъ
- remenje** < *re-men-bj-e
- jermen** < *jer-men-ъ ≤ *rje-men-ъ, po kontaminaciji nar. sln. *remen* (< *re-my, tož. ed. *re-men-ъ) in stvnem. *riemen*
- jermenica** < *jer-men-ic-a
- jarem** < *arъm-ъ 'jarem'
- uSnje** < *usn-bj-e (*Snj* > *Šnj* v T097)
- koža** < *kož-a (< *koz-j-a) 'kozja koža' ← *koz-a 'koza'
- kobilica** < *kob-y-l-ic-a ← *kob-y-l-a ← *kob-y 'kobilica'
- kolce** < *kol-ъc-e ← *kol-o 'kolo'
- cepna os** < **cěp-bn-a-j-a os-ъ* ← *cěp-bn-ъ (← *cěp-ъ) + *os-ъ 'os'
- gornjec** < *gor-bñ-ъc-ъ ← *gor-bñ-ъ (< *gor-bn-j-ъ) ← *gor-ě 'gori, zgoraj'
- grlica** < *grl-dl-ic-a ← *grl-dl-o 'grlo, požiralnik'
- krpeli** (im. mn.) < *kъrp-ěl-i ← *kъrp-a 'odrezan kos tkanine'
- jazbec** < *ězv-ъc-ъ *'žival, ki živi v jami, podzemnem brlogu' ← *ězv-a 'jama, podzemni brlog' / *ěz-v-ъc-ъ *'žival jazbec s svetlimi lisami na glavi in po vratu' ← *ěz-v-ъ, barvni pridevnik
- leder** < *(*ledr*)-ъ ← nem. *Leder* 'usnje'
- ledrno** < *(*ledr*)-bn-o / *(*ledrn*)-o ← nem. *ledern* 'usnjat'

rinka < *(*rink*)-a ← bav. nem. *Rinken* 'zaponka', srvnem. *rinc*, nem. *Ring* 'krog, obroč, prstan'

rinček < *(*rinč*)-*čk*-*č*

figa < *(*fig*)-a ← srvnem. *vīge* 'figa'

rajTelj < *(*rajtl*)-*b* ← avstr. nem. *Reitel* 'čep, klin, zatič', srvnem. *reitel* 'krepelo' (Tl ≥ kl v T118)

lac < *(*lac*)-*b* ← trž. it. *lazo* 'zanka'

beka < *(*bek*)-a, nejasno, morda povezano z rom. *vinka k lat. *vincus* 'gibek, upogljiv'

žmolja < *žbm-ol-a ← *žbm-ol-i-ti ← *žę-ti *žbm-ę 'stiskati z rokami' (ESSJ IV: 473 *žmulja*, ESSJ IV: 472 *žmula* II 'moker svaljek')

guza, nejasno, morda v zvezi z *vęz-a ← *vęz-b 'vez'

pagile, nejasno

globač, nejasno

vilavka, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *globač* v T090, *beka* v T112, *rajtelj* v T118, *jarem* v T123, *kolce* v T126, *gornjec* v T133, *lac* v T137, *pagile* v T158, *žmolja* v T198, *grlica* v T201, *jazbec* v T377, *koža* v T409, *vilavka* 'jermen' v T416 in besedna zveza *cepna os* v T385.

Kot enkratnica z *gožv-* je kartiran leksem *gožvica* v T382.

Kot enkratnica z *voz-* je kartiran leksem *voza* v T172.

Kot enkratnici s *sredovoz-* sta kartirana leksema *sredovoz* v T389 in *sredovozek* v T404.

Kot enkratnica s *sredovež-* je kartiran leksem *sredovež* v T290.

Kot enkratnici s *-sred-* sta kartirana leksema *osredek* v T149 in *osrednik* v T234.

Kot enkratnica z *obroček* je kartiran leksem *obroček* v T129

Kot enkratnica z *jermen-* je kartiran leksem *jermenica* v T138.

Kot enkratnica z *leder-* je kartiran leksem *ledrno* v T387.

Kot enkratnica z *rink-* je kartiran leksem *rinček* v T202.

Kot enkratna besedna zveza z *gož* je kartiran leksem *ledrna gož* v T368.

Kot enkratna besedna zveza z *obroček* je kartiran leksem *ta usnjasti obroček* v T159.

Kot enkratna besedna zveza z *remen* je kartiran leksem *srednji remen* v T404.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so s simbolom za komentar kartirani leksemi *usnje* in *rinka* v T097, *jermen* v T129, *leder* v T202, *gož*, *osrednja* in *kobilica* v T234, *gožev* v T392, *krpeli* v T377 in *sredovožen*, *sredovožek*, *sredovozni* v T404 ter nerelevantni odgovor *gožva* v T187.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *sklep iz ledra* v T035.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *gož* v T085 ter *gožev* v T394 in T396.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T063, T067, T078, T087, T101, T109, T116, T121, T144, T161, T187, T238, T268, T284, T302, T310 in T410–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2023

5. Primerjaj

SLA: V290.01 *cepec* (3/16); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 422; ALI: 3584; ASLEF: 3236; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

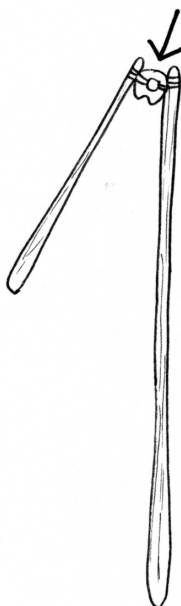
6. Etnološka osvetlitev

Gožva je obroček, izdelan iz ozkega in (lahko) večkrat navitega usnjenega traku, ki povezuje držalo in mlatilni del cepca. Preko usnjenih podaljškov je gožva privezana na žlebljeni vrhnji del držala cepca in podobno na žlebljeni utor na začetnem delu cepca, s katerim mlatič enakomerno udarja po razloženih snopih žita ali ajde.

Znanje o izdelavi cepcev se je prenašalo iz roda v rod. Izbrati je bilo treba odporen bukov les (ali les kake druge vrste) in primerno usnje za gožvo. Ob osnovni so obstajale tudi krajevne različice gožev: ponekod (npr. v Kalu - Koritnici pri Bovcu, kjer so mlatili tudi bob) je bila usnjena gožva z držalom in cepcem povezana z usnjeno ali jutasto vrvico. V Markovščini v Brkinih so še v 50. letih 20. stoletja uporabljali cepce z vitkim držalom in za polovico krajšim, a bolj krepkim cepcem, ki so ju z gožvo v obliki tuljave povezovali ozki usnjeni trakovi. V Šentpavlu pri Šentvidu pri Stični pa so imeli gožve iz večkrat navitih usnjenih obročkov, z držalom in cepcem pa so jih povezovali ozki usnjeni trakovi.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/19

SLA V297.01 'vejati'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'odstranjevati pleve in primesi iz žita', knj. *vějati* (ě), sta v narečjih najpogostejša izraza *vejati* in *veti*. Pogostejše prevzeto poimenovanje je *pajtljati*.

Ponekod je z opombo posebej izpostavljeno, da so »vejali na roko«, in sicer za izraz *vejati* v T347 oz. »na roko iz kota v kot« v T254, medtem ko je v T357 poleg odgovora *vejati* zapisano, da »vejali niso na roko«. Drugod je z opombo pojasnjeno, da je dejanje potekalo (tudi) »s strojem ali napravo«, in sicer za odgovore *retrati* v T015, *borotati* v T097, *pajtljati* v T184, T234 in T349 oz. *prepajtljati* v T275 in *bintati* v T397. Za odgovor *rorati* je v T387 v opombi zapisano, da so to počeli »z napravo *roranica*«, za odgovor *vejati* v T376 »vejati na vetrni mlin«, v T384 pa »z lesenimi vejačami«. V T387 je za odgovor *bintati* zapisano »z leseno napravo«. Nekje so vejali »z rešeti«, in sicer je to zapisano za odgovor *vejati* v T122 in *rajtati* v T349, drugod »s sitom«, in sicer za odgovor *sčinjati* v T384. Za odgovor *šapati* je v T015 zapisano, da to pomeni »otepati snope«, za odgovor *občinjati* pa je v T349 zapisano, da to pomeni »fino odstranjati pleve«. Ponekod so dodani časovni označevalniki, in sicer *pajtljati* v T189 »danes«, za odgovor *pajtljati* v T264 »starinsko« in za *presevati* v T415 »prej«. V T410 sicer poznajo izraz *vejati*, vendar je v opombi pojasnjeno, da je bil leksem prevzet od drugod. Ponekod je v gradivu zapisano, da se izraz *vejati* »opušča« (T253) oz. »ni v rabi« (T004), da »dela in besede ne poznajo več« (T006), da »beseda ni znana« (T007) oz. da »izraza ne poznajo« (T087) oz. da »ni izrazov« (v T067). V T001 je sicer podan odgovor *vejati*, vendar je poleg zapisano, da »ni znano več ne delo ne beseda«.

2. Morfološka analiza

veti < *vě-ti 'pihati'

zveti/izveti < **sṽ(n)-vě-ti* / *jḃz-vě-ti ← **sṽ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' / **jḃz-* 'iz' + *vě-ti

uveti < *u-vě-ti ← **u-* 'proč' + *vě-ti

velnikati < *vě-l-ḃn-ik-a-ti ← *vě-l-ḃn-ik-ṽ ← *vě-l-ḃn-ṽ ← *vě-l-a

vejati < *vě-j-a-ti ← *vě-ti

zvejati/izvejati < **sṽ(n)-vě-j-a-ti* / *jḃz-vě-j-a-ti ← **sṽ(n)*- / **jḃz-* + *vě-j-a-ti

vejačkati < *vě-j-a-č-ḃk-a-ti ← *vě-j-a-č-ḃk-a ← *vě-j-a-č-ḃ

vevati < *vě-v-a-ti ← *vě-ti

zvevati/izvevati < **sṽ(n)-vě-v-a-ti* / *jḃz-vě-v-a-ti ← **sṽ(n)*- / **jḃz-* + *vě-v-a-ti

- vetriti** < *vě-tr-i-ti ← *vě-tr-ь 'veter'
vetrati < *vě-tr-a-ti
uvetrati < *u-vě-tr-a-ti ← **u-* 'proč' + *vě-tr-a-ti
- plati** < *pol-ti 'močno stresati'
- obravnavati** < **ob-orv-ьn-a-v-a-ti* ← *ob-orv-ьn-a-ti ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *orv-ьn-a-ti (← *orv-ьn-ь 'raven' ← *orv-o 'ravnina, odprt svet')
- pleti** < *pel-ti *pel-v-ǝ 'pleti'
pleviti < *pel-v-i-ti / *pelv-i-ti ← *pelv-a 'pleva'
- čistiti** < *čist-i-ti ← *čist-ь 'čist'
- narejati** < *na-reǰ-a-ti (< *na-reǰ-j-a-ti) ← *na-reǰ-i-ti ← **na-* 'na' + *reǰ-i-ti (← *reǰ-ь 'vrsta')
- rešetati** < *reš-et-a-ti ← *reš-et-o 'rešeto'
- pretresti** < *per-trēs-ti ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *trēs-ti 'tresti'
- prečiniti** < *per-čin-i-ti ← **per-* + *čin-i-ti (← *čin-ь 'dejanje')
občinjati < **obь-lobь-čin-j-a-ti* ← **obь-lobь-čin-i-ti* ← **obь-lobь-* 'ob, pri, okoli' + *čin-i-ti
sčinjati/izčinjati < **sь(n)-čin-j-a-ti* / *ьz-čin-j-a-ti ← **sь(n)-čin-i-ti* / *ьz-čin-i-ti ← **sь(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' / **ьz-* 'iz' + *čin-i-ti
učinjati < *u-čin-j-a-ti ← *u-čin-i-ti ← **u-* 'proč' + *čin-i-ti
- presevati** < *per-sě-v-a-ti ← *per-sě-ti ← **per-* + *sě-ti 'sejati seme; sejati s sitom'
- trebiti** < *terb-i-ti 'čistiti (grmovje), trebiti (gozd)'
- vrgavati** < *vьrg-a-v-a-ti ← *verti (< *verg-ti) *vьrg-ǝ 'vreči'
- obrniti** < **ob-(v)ьr(t)-n-i-ti* ≤ **ob-(v)ьr(t)-nǝ-ti* ← **o(b)-* + **vьr(t)-nǝ-ti* 'vrniti, obrniti' (← *vort-i-ti 'obračati')
- hitati** < *xyt-a-ti ← *xyt-i-ti 'delati hitre gibe, tolči, grabiti, popadati' (narečna palatalizacija *x* > *š* v T120)
- premetavati** < *per-mět-a-v-a-ti ← *per-mět-a-ti ← **per-* + *met-a-ti 'metati' (← *mes-ti (< *met-ti) 'mesti, pometati, metati')
- šapati** < *šap-a-ti ← *šap-a 'spodnji del tace'
- drešati** < *drěš-a-ti ≤ *orzdrěš-a-ti ← *orzdrěš-i-ti ≤ *orz-rěš-i-ti ← **orz-* 'narazen' + *rěš-i-ti 'rešiti' (ESSJ I: 113)
- vintati** < *(*vin*)-*a-ti* ← *(*vin*)-*a* (← bav. srvnem. *winte* 'vitel') / srvnem. *winten* 'viti' (pred prehodom srvnem. *w* [ɥ] > [w])
- bintati** < *(*bint*)-*a-ti* ← *(*bint*)-*a* (← bav. srvnem. *winte* 'vitel') / srvnem. *winten* 'viti' (po prehodu *w* [ɥ] > [w])
- bintmlinati** < *(*bint*)-(mьlīn)-*a-ti* ← *(*bint*)-(mьlīn)-*ь* ← *(*bint*)-*ь* (← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *wint* 'veter') + *(mьlīn)-*ь* (← lat. *molīnum*, *molīna* 'mlin')
- pajTl̥jati** < *(*pajtl̥*)-*a-ti* ← *(*pajtl̥*)-*ь* ← bav. nem. *Beutel* 'sito' (po bav. nem. prehodu *b-* > *p-*; *T* ≥ *k* po diferenciaciji *Tl* ≥ *kl* v T009, T182, T184–T185, T187,

T189, T191, T193, T203, T206–T208, T210, T220, T234, T240, T253–T254, T299, T319, T348–T350)

spajTljati/izpajTljati < **sʷ(n)-(pajtl̥)-a-ti* / **jʷz-(pajtl̥)-a-ti* ← **sʷ(n)- / *jʷz- + *(pajtl̥)-a-ti* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T202, T307)

prepajTljati < **per-(pajtl̥)-a-ti* ← **per- + *(pajtl̥)-a-ti* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T275)

šajfljati < **(šajfl̥)-a-ti* ← **(šajfl̥)-a* ← bav. srvnem. *schāvel 'lopata'

retrati < **(rētr)-a-ti* ← **(rētr)-a* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto'

retati < **(rēt)-a-ti* ← **(rēt)-a* ≤ **(rētr)-a*

zretati/izretati < **sʷ(n)-(rēt)-a-ti* / **jʷz-(rēt)-a-ti* ← **sʷ(n)- / *jʷz- + *(rēt)-a-ti*

lejtrati < **(lejtr)-a-ti* ← **(lejtr)-a* ≤ **(rejtr)-a* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto' (po disimilaciji $r-r \geq l-r$)

mašinati < **(mašin)-a-ti* ← **(mašin)-a* ← nem. *Maschine* 'stroj'

rihtati < **(rixt)-a-ti* ← nem. *richten* 'urediti, popraviti'

cilindrati < **(cilindr)-a-ti* ← **(cilindr)-ʷ* ← nem. *Zylinder* 'valj'

roštalivati < **(roštal)-i-v-a-ti* ← **(roštal)-ʷ* ← madž. *roštál* 'rešetati'

borotati < **(borat)-a-ti* ← istr. it. *borato* 'sito; presevalnik'

binTljivati < **(bintl̥)-i-v-a-ti* ← **(bintl̥)-*, dalje nejasno, verjetno v zvezi z bav. nem. *Wintn* (im. ed. ž.) 'vitel' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T404–T405)

rorati, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *bintmlinati* v T008, *vintati* v T052, *premetavati* v T068, *lejtrati* v T073, *borotati* v T097, *obrniti* v T114, *hitati* v T120, *velnikati* v T158, *mašinati* v T159, *šajfljati* v T187, *rihtati* v T310, *drešati* v T383, *rorati* v T387, *roštalivati* v T388, *cilindrati* v T401 in *presevati* v T415.

Kot enkratnica z *-vevati* je kartiran leksem *zvevati/izvevati* v T030.

Kot enkratnici z *-veti* sta kartirana leksema *preveti* v T035 in *uveti* v T198.

Kot enkratnica z *vetr-* je kartiran leksem *vetrati* v T319.

Kot enkratnica s *ple-* je kartiran leksem *pleviti* v T136.

Kot enkratnice s *-čin-* so kartirani leksemi *prečiniti* v T298, *učinjati* v T354 in *sčinjati/izčinjati* v T384.

Kot enkratnica s *-pajtljati* je kartiran leksem *prepajtljati* v T275.

Kot enkratnica z *-retati* je kartiran leksem *zretati/izretati* v T280.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor v *kot metati* v T158.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *veti* v T009 in T208, *šapati* v T015, *bintati* v T051, *vevati*, *trebiti* in *pretresti* v T097, *rešetati* v T136, *retati* in *vejati* v T169, *pajtljati* v T187 in T234, *retati* in *obravnavati* v T193, enkratnice *virgavati* v T120, *občinjati* v T349 in *uvetrati* v T317 ter nerelevanten odgovor *oplati* v T253.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *lomiti veje* v T137.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T001–T002, T004, T006–T007, T067 in T087.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

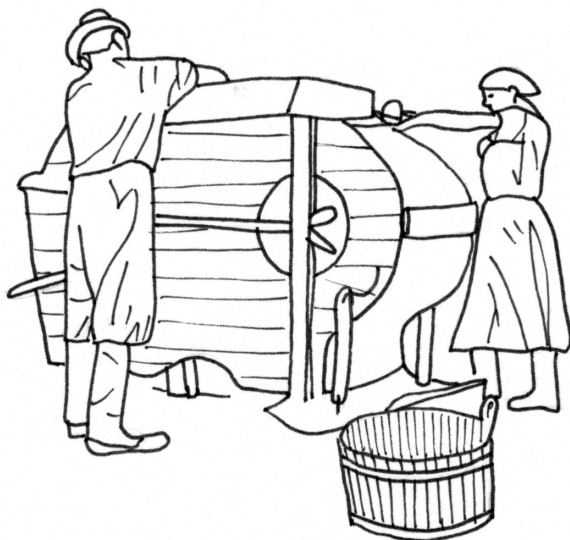
SLA: V296.01 *velnica* (3/20); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 425 *vejati, čistiti žito*, 528 *vejati (žito)*; ALI: 3588, 3761; ASLEF: 3240, 3408; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Izraz *vejati* označuje opravilo, s katerim se s pomočjo velnice v obliki lopatke ali preproste lesene naprave – vejalnika odstranjujejo pleve in druge moteče primesi iz zrnja žit in ajde. Z velnico so žita in ajdo večinoma vejali z metanjem iz enega vogala v diagonalno nasprotni vogal poda gospodarskega poslopja. Pri tem so lažje pleve in druge primesi padle na tla prej kot težja zrna. V 19. sto-letju so se pojavile prve naprave za vejanje žita – leseni vejalniki, ki so se na splošno uveljavili ob koncu stoletja, povsem pa v prvi polovici 20. stoletja. V širok lijak vejalnika so vsipali žito ali ajdo, pri tem pa so z ročico na ohišju vejalnika vrteli lopatasto kolo, ki je v notranjosti vejalnika ustvarilo močan tok zraka, ki je odpihnil pleve in moteče primesi, zrnje pa je med tresljaji postopoma drselo proti odprtini pri tleh. Spomin na mlačev in vejanje se je ohranil tudi na južnem Pohorju. Po pripovedovanju Ivana Podgrajška je v 60. letih 20. stoletja delo potekalo na naslednji način: »Mlatili so na *jež mašino*, ki so jo sprva gnali na roke, po napeljavi elektrike pa jo je gnal elektromotor. Po mlačvi so žito še z vsemi primesmi *včinjali*, stresali na reti, *redoseji*, to je na velikem lesenem situ, ki je imelo iz viter pleteno dno. Te so bile pri vseh hišah, kjer so sejali žita, ljudje pa so jih večinoma kupovali od Ribničanov. Ko so *včinjali*, so že dodobra očiščeno zrnje *dali na vejačo* in tako očistili žito. Z *vejačo* očiščeno žito so nekaj časa sušili. Ko je bilo zrnje povsem suho, so žito lahko odnesli na mletje v mlin«.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/20

SLA V296.01 'velnica'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomena 1. 'navadno lesena priprava za zajemanje žita, moke' in 2. 'lesena, lopati podobna priprava za vejanje', knj. *velnica* (ē), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *velnica*. Druga pogostejša poimenovanja z istim korenem so še *vejanica*, *vejača* in *vejnica*. Število izposojenk (na primer *bint* in *rent*) je glede na vsa poimenovanja precej majhno.

Iz samih zapisov ni vedno razvidno, na kateri pomen se odgovor nanaša. Ponekod so dodane opombe, in sicer je opredeljen 1. pomen za lekseme: *šavflja* v T035 kot 'lopatka za zajemanje žita' in v T383 'lopatica za zajemanje žita', *velnica* v T176 kot 'lesena lopatka za žito', *lopata* v T394 ima opombo »železna« in v T389 opombo »lesena« ter (*lesena*) *lopata* v T405 v pomenu 'lopatica za zajemanje žita'; podobno ima leksem *velnica* v T020 opombo »za žito basati«. 2. pomen je opredeljen za lekseme: *borotac* v T097 kot 'vejalnik', *vejača* in *šeflja* v T337 kot 'stroj', v T383 'priprava za vejanje', v T339 'lopata', v T394 še z opombo »lesena«; *bintmlin* v T008 je 'naprava za vejanje žita' in v T370 'vetrnjak', *vintovec* v T010 je 'vejalnik', *vetni mlin* v T034 je 'stroj, s katerim se je vejalo', *vevec* v T180 'priprava za čiščenje žita', *pajtelj* v T223 'stroj za ločevanje zrna od plev, ročna priprava za čiščenje žita', *vetrih* v T347 'pajkelj', *vejak* v T355 'stroj', *vetrnjak* v T377 'stroj za vejanje', *bintmul* v T405 'priprava za vejanje'; *binta* ima v T049 pomen 'vejalnik', v T050 pa opombo »velnice niso poznali, vejali so z bintami (primitiven vejalnik)«, *bintmlin* v T336 ima opombo »velnic ne poznajo«, *vejatni mlin* v T362 pa opombo »velnic nimajo, pač pa vejalnike«. Leksem *vejanica* ima ponekod oba pomena, in sicer je v T411 zapisan z opombo »vejanica tudi 'vejalnik', s katerim so navadno čistili žito; velnice niso več uporabljali za vejanje (rešeto)«, v T417 pa opombo »za vejati in za moko«. Odgovora *velnica* v T023 in *šavflja* v T025 imata pripisano zgolj opombo »za žito«. V T137 je za odgovor *šešula* zapisana opomba, da je to »tudi lesena zajemalka za vino«. V T386 je za odgovor *krnica* zapisana opomba, da je to »posoda za vejati«. Z opombo »starinsko« sta pospremljena odgovora *pajtelj* v T264 in *velnica* v T351.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je odgovor *poloč* v T234 s pojasnilom, da je to »neke vrste velnica, s katero *plajhajo* vodo iz čolna«.

Za T084 je v opombi zapisano, da se je »žito vejalo z rokami, ker so ga imeli malo«.

2. Morfoložka analiza

- velnik** < *vě-l-bn-ik-ъ ← *vě-l-bn-ъ ← *vě-l-a ← *vě-ti 'pihati'
velnica < *vě-l-bn-ic-a
velnjak < *vě-l-bń-ak-ъ (< *vě-l-bn-j-ak-ъ)
- vejec** < *vě-j-bc-ъ ← *vě-j-a-ti ← *vě-ti
vejak < *vě-j-ak-ъ
vejaš < **vě-j-(aš)-ъ*
vejača < *vě-j-a-č-a
vejačka < *vě-j-a-č-ьk-a ← *vě-j-a-č-ъ
vejanica < *vě-j-a-n-ic-a
vejančka < *vě-j-a-n-ьč-ьk-a
vejalnik < *vě-j-a-l-bn-ik-ъ
vejalnica < *vě-j-a-l-bn-ic-a
vejavec < *vě-j-a-v-bc-ъ
vejevka < *vě-j-ev-ъk-a
vejevnica < *vě-j-ev-bn-ic-a
vejnica < *vě-j-bn-ic-a ← *vě-j-bn-ъ ← *vě-j-ъ 'vejanje žita' ← *vě-ti
vejatni mlin < *vě-j-at-bn-ъ-j-ъ (*mьlĭn*)-ъ ← *vě-j-at-bn-ъ-j-ъ + **(mьlĭn)*-ъ (← lat. *molĭnum*, *molĭna* 'mlin')
- vevec** < *vě-v-bc-ъ ← *vě-v-a-ti ← *vě-ti
- vetnik** < *vě-t-bn-ik-ъ ← *vě-t-ъ 'veter' ← *vě-ti
vetnjak < *vě-t-bń-ak-ъ (< *vě-t-bn-j-ak-ъ)
vetovnik < *vě-t-ov-bn-ik-ъ
vetni mlin < *vě-t-bn-ъ-j-ъ (*mьlĭn*)-ъ ← *vě-t-bn-ъ + **(mьlĭn)*-ъ (← lat. *molĭnum*, *molĭna* 'mlin')
- vetrih** < *vě-tr-ix-ъ ← *vě-tr-i-ti ← *vě-tr-ъ 'veter' ← *vě-ti
vetrnjak < *vě-tr-bń-ak-ъ (< *vě-tr-bn-j-ak-ъ)
vetrnica < *vě-tr-bn-ic-a
vetrni mlin < *vě-tr-bn-ъ-j-ъ (*mьlĭn*)-ъ ← *vě-tr-bn-ъ (← *vě-tr-ъ) + **(mьlĭn)*-ъ (← lat. *molĭnum*, *molĭna* 'mlin')
- nečke** (im. mn.) < *nьt-ьk-ę ← *nьt-i, rod. ed. *nьt-ьv-e 'nečke, korito'
nečice (im. mn.) < *nьt-ic-ę
- rešet-** < *reš-et-o / *reš-et-a (im. mn.) 'rešeto'
rešetal, nejasno, verjetno v zvezi z *reš-et-o
- krinica** < *krin-ic-a ← *krin-i, rod. ed. *krin-bj-e 'vrsta posode'
- lopata** < *lop-at-a 'lopata' ← *lop-ъ 'list, nekaj ploščatega'
lesena lopata < **lěs-en-a-j-a lop-at-a* ← *lěs-en-ъ (← *lěs-ъ 'les') + *lop-at-a
lopatica < *lop-at-ic-a
- merica** < *měř-ic-a ← *měř-a 'mera'
- redosa** < *rěd-o-s-a ≤ *rěd-o-sě-j-a ← *rěd-ъ (→ *rěd-ъk-ъ) 'redok' + *sě-j-a (← *sě-ti 'sejati' (ESSJ III: 166))

- vintovec** < *(*vint*)-ov-*bc*-*b* ← *(*vint*)-*a* ← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *wint* 'veter' (pred prehodom srvnem. *w* [u] > [w])
- vintmlin** < *(*vint*)-(m $\bar{l}$ in)-*ɔ* ← *(*vint*)-*ɔ* (← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *wint* 'veter') + *(m $\bar{l}$ in)-*ɔ* (← lat. *molinum*, *molina* 'mlin')
- binta** < *(*bint*)-*a* ← bav. srvnem. *winte* 'vitel' (po prehodu srvnem. *w* [u] > [w])
- bint** < *(*bint*)-*ɔ* ← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *wint* 'veter'
- bintmlin** < *(*bint*)-(m $\bar{l}$ in)-*ɔ* ← *(*bint*)-*ɔ* (← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *wint* 'veter') + *(m $\bar{l}$ in)-*ɔ* (← lat. *molinum*, *molina* 'mlin')
- binTmul** < *(*bintmul*)-*ɔ* ← srvnem. *wintmül* 'mlin na veter' ($T \geq k$ po diferenciaciji $T_m \geq k_m$ v T405)
- pajTelj** < *(*pajtl*)-*ɔ* ← bav. nem. *Beutel* 'sito' (po bav. nem. prehodu *b* > *p*;
 $T \geq k$ po diferenciaciji $T_l \geq k_l$ v T185, T187, T297–T299, T350; $T \geq k$ po
diferenciaciji $T_l \geq k_l$ pred vrinenjem sekundarnega polglasnika v T202, T223)
- šavflja** < *(*šavfl*)-*a* ← nem. *Schaufel* 'lopata'
- šaflja** < *(*šafł*)-*a* ← bav. srvnem. *schāvel 'lopata'
- šeflja** < *(*šefł*)-*a* ← avstr. nem. *Schöpfel* 'zajemalka'
- reta** < *(*rēt*)-*a* ≤ *(*rētr*)-*a* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto'
- lejtra** < *(*lejtr*)-*a* ≤ *(*rejtr*)-*a* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto' (po disimilaciji
 $r-r \geq l-r$)
- rajtar** < *(*rajtar*)-*j*-*ɔ* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto'
- rajter** < *(*rajter*)-*j*-*ɔ* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto'
- roranica**, nejasno, morda v zvezi z *rorati* 'vejati'
- mašin** < *(*mašin*)-*ɔ* ← nem. *Maschine* 'stroj'
- palota** < *(*palot*)-*a* ← furl. *palòte* 'lopata'
- Šesula** < *(*šesul*)-*a* ← trž. it. *sèsola* 'lesena ali kovinska zajemalka za zajemanje
žita, ki se je včasih uporabljala v trgovinah', furl. *sèssule*, *sièssule* 'vrsta zajemalke
s kratkim ročajem' ($\mathcal{S} \geq \check{c}$ v T119)
- sesla** < *(*sesl*)-*a* ← trž. it. *sèsola*, furl. *sèssule*, *sièssule*
- kuhlja** < *(*kux*)-*ɔ*l-*a* ← *(*kux*)-*a*-*ti* ← stvnem. *kohhōn* 'kuhati'
- borata** < *(*borat*)-*a* ← istr. it. *borato* 'sito; presevalnik'
- šubla** < *(*šubl*)-*a* ← srvnem. *schūvel* 'lopata'
- binTlji** (im. mn.) < *(*bintl*)-*i*, nejasno, verjetno v zvezi z bav. nem. *Wintn*
(im. ed. ž.) 'vitel' ($T \geq k$ po diferenciaciji $T_l \geq k_l$ v T404)
- kodinje** (im. mn.), nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vintovec* v T010, *palota* v T063, *lejtra* v T073, *nečice* v T085, *šubla* v T101, *nečke* v T112, *sesla* v T113, *borata* v T136, *vintmlin* v T336, *šeflja* v T337, *redosa* v T368, *merica* v T401, *bintlji* v T404, *bintmul* v T405 in *mašin* v T414.

Kot enkratnica z *vel-* je kartiran leksem *velnjak* v T313.

Kot enkratnice z *vej-* so kartirani leksemi *vejec* v T302, *vejavec* v T304, *vejančka* v T347, *vejalnik* v T364 in *vejaš* v T392.

Kot enkratnica z *vet-* je kartiran leksem *vetnik* v T035.

Kot enkratnica z *rajt-* je kartiran leksem *rajtar* v T279.

Kot enkratnica z *vetr-* je kartiran leksem *vetrih* v T347.

Kot enkratnica z *lopat-* je kartiran leksem *lopatica* v T387.

Kot besedna zveza z levim prilastkom z *vetr-* je kartiran leksem *vetrni mlin* v T357 in T376.

Kot enkratna besedna zveza z *lopata* je kartiran leksem *lesena lopata* v T403.

Kot opisni poimenovanji sta kartirana odgovora *mašina za vejati* v T155 in *mlin za vejati* v T345.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *šavflja* v T035, *velnica* v T102 in T347, *rajter* v T280, *vetrnjak* v T372, *bintmlin* v T376, *bint* v T387 in T414, enkratnice *krnica* v T386, *roranica* v T387 in *vejačka* v T392 ter enkratna besedna zveza *lesena lopata* v T405.

Kot nerelevanten odgovor je kartiran odgovor *polač* v T234.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T067 in T084.

4. Uporabljena dodatna literatura

Rosamani 1990

5. Primerjaj

SLA: V187.01 (3/26) *mlin*, V297.01 *vejati* (3/19); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 3589; ASLEF: 3241; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

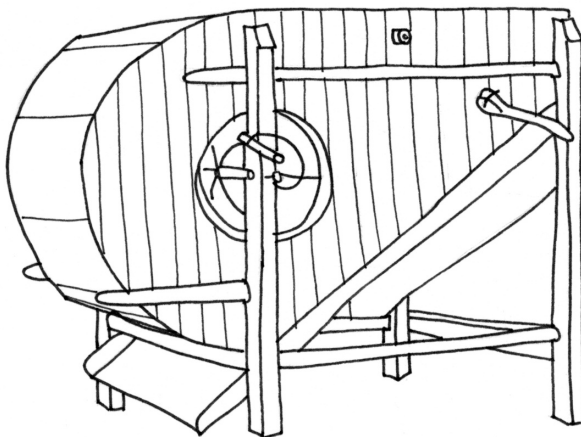
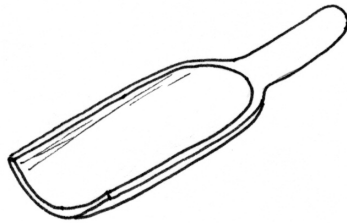
1. Velnica je lesena, lopati podobna priprava iz vbočenega zajemalnega dela in daljšega držaja za zajemanje in vejanje omlačenega žita ali ajde. Pogosteje so jo uporabljali do uveljavljanja lesenih naprav za vejanje – *vejalnikov* – konec 19. stoletja. Z velnico so po končani mlačvi žito ali ajdo premetavali iz enega v drug, diagonalno nasproten kot poda ali prostora, kjer je potekala mlačev. Med premetavanjem žita ali ajde so pleve in drugi od zrnja lažji deli prej padli na tla, v nasprotnem kotu poda pa se je nabiralo bolj ali manj očiščeno zrnje. Po potrebi so postopek ponovili. Odpadne pleve so pometli na kup in jih zavrgli na gnoj, jih uporabili kot gnojilo pred oranjem ali shranili na ustrezno mesto in jih čez zimo dodajali senu kot krmo goveji živini. Velnice so bile različnih velikosti, manjše med 35 in 25 cm. Sprva so bile povsem lesene, največkrat iz lahkega lipovega lesa. Njim podobne lopaticice, zajemalke, so uporabljali tudi v zasebnem in obrtniškem mlinarstvu. Do 60. let 20. stoletja so trgovci v špecerijskih trgovinah strankam z velnicam podobnimi lopaticami zajemali moko, sladkor in druga sipka živila za tehtanje po naročenih količinah.

2. Vejalnik je večinoma povsem lesena naprava s širokim lijakom, v katerega se vsipa žito, z lopatastim kolesom, ki se ga vrti z ročico na ohišju vejalnika, pa se

v notranjosti vejalnika ustvari močan tok zraka, ki odpihne lažje pleve in moteče primesi, zrnje pa med tresljaji postopoma drsi proti odprtini pri tleh. Vejalniki so si bili po načinu delovanja zelo podobni, čeprav so obstajale določene razlike v namestitvi izpustnih lin. Do 60. let 20. stoletja so jih izdelovali izučeni in priučeni mizarji in domači rokodelci. Vejalnik (*vintovec*) iz Malvič (Mellweg) v Zilji na avstrijskem Koroškem sodi po dosegljivih podatkih med najstarejše dokumentirane (in fotografirane) naprave za vejanje žit na slovenskem etničnem ozemlju – vključno z zobatim kolesom in pogonsko ročico je bil v celoti lesen in opremljen z letnico 1803.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/21

SLA V295.01 'pleva'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen 'trši ovoj semena žit, ki ni tesno zrasel z vsebino in se odstrani z mlatenjem', knj. *pléva* (é), je v narečjih najpogostejši leksem *pleva* oz. množinsko *pleve* (v T007, T173 z opombo, da gre za pleve pri ovsu, v T091, T096, T134, da gre za pleve pri ajdi, v T358 pa, da je to »drob od sena«) ter izpeljanka *plevje*. Redkeje se uporabljajo poimenovanje *osina* (v T096 z opombo, da gre za pleve pri pšenici) ter poimenovanja s korenem *res-*, tj. *resa* (v T173 in T279 z opombo, da gre za pleve pri pšenici, v T007 pa z opombo, da gre za pleve pri drugih žitih, ne pa pri ovsu), *resina* (v T134 z opombo, da gre za pleve pri pšenici), *resinje* in enkratnica *resinka*. Druga poimenovanja so enkratnice (leksem *revnica* v T253 ima zapisano opombo »nekateri rečejo tudi tako«).

Za točko T067 v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, saj tam (več) ne pridelujejo žita in torej tudi ne poznajo izraza za pleve.

2. Morfološka analiza

plev- < *pelv-a / *pelv-ε (im. mn.) 'pleva' ← *pel-ti *pel-v-ε 'pleti'

plevje < *pelv-bj-e

plevel < *pelv-el-ε

opleva < **o(b)-pelv-a* ← **o(b)-pel-ti* **o(b)-pel-v-ε* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *pel-ti *pel-v-ε

res- < *rēs-a / *rēs-ε (im. mn.) 'ščetina, resa (pri klasu), klas'

resin- < *rēs-in-a / *rēs-in-ε (im. mn.)

resinka < *rēs-in-εk-a

osin- < *os-in-a / *os-in-ε (im. mn.) ← *os-ε 'resa pri klasju'

mečina < *meč-in-a ← **meč(-εk)-ε* 'mehek'

revnica < *(*rěv*)-*bn-ic-a* ← *(*rěv*)-*bn-ε* ← *(*rěv*)-*a* ← bav. srvnem. *rōuwe, srvnem. *riuwe* 'kesanje, žalost, bolečina, trpljenje, slab izgled' (> nem. *Reue*)

nasen < *na-sě-n-ε / *na-sě-n-ε ← **na-* 'na' + *sě-ti 'sejati seme' / ← *na-sě-n-u (mest. ed.) ← **na-* 'na' + *sě-n-o 'seno'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *nasen* v T032, *mečina* v T124 in *revnica* v T253.

Kot enkratnica s *plev-* je kartiran leksem *opleva* v T276.

Kot enkratnica z *res-* je kartiran leksem *resinka* v T351.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

Borys 2005

5. Primerjaj

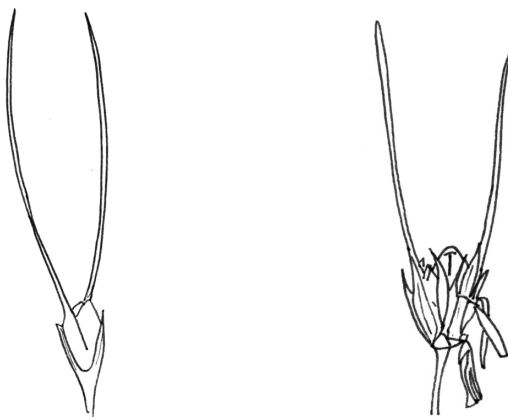
SLA: V190.01 *otrobi* (3/28); OLA: 674; ALE: /; SDLA-SI: ASLEF: 3407; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: 5

6. Etnološka osvetlitev

Pleva je trši ovoj semena, zrnja pšenice, pire, rži, ovsu in tudi ajde, ki med rastjo varuje zrnje, po dozoritvi pa otrdi in ga mlatiči poskušajo čim bolj odstraniti z zrnja. V ta namen so v preteklosti med mlačvijo žitne snope otresali, jih mlatili s palicami in cepci, konec 19. stoletja tudi že z mlatilnicami na različne pogone. Pleve in drug drobir so izdatno odstranili že pri ročnem mlatenju in čiščenju zrnja. Pri tem so uporabljali velike lesene rete, od 19. do srede 20. stoletja pa tudi lesene vejalnike. Žita in ajdo so, navadno razgrnjene na prostem, še dodatno sušili in po potrebi še z vejalniki, velnicami odstranjevali odvečne pleve. Posebne vejalnike s pogonom na elektromotor so imeli tudi mlinarji, ki so zrnje pred mletjem še dodatno očistili, da so lahko namleli kakovostne vrste moke. Z uvedbo sodobnih kombajnov se je kakovost tako omlačnih žit bistveno izboljšala, plev in drugih neželenih primesi je bistveno manj ali skoraj nič, tako da so žita in ajda po sušenju že pripravljene na mletje. Sodobni kombajni pleve z izpihavanjem stresajo na spremeljevalno vozilo ali pa jih raztresajo po njivi kot gnojilo ob naslednjem oranju. Hranljivost plev in žitne slame je nizka, kljub temu pa so ju ponekod dodajali senu kot krmo goveji živini. Pogosteje so slamo in pleve polagali živini za steljo. Zlasti ovsene in ajdove pleve so ponekod vstavljali v vzglavnike, ker naj bi bilo spanje na njih bolj zdravo in spanec trdnjši. Ponekod na turističnih kmetijah danes gostom ponujajo tudi s plevami napolnjene okrasne vrečke kot del dejavnosti domače obrti in spominkarske ponudbe.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/22

SLA V198.01 'ličkati'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'odstranjevati krovne liste s koruznega storža', knj. *ličkati* (*ī*), sta v narečjih najpogostejša leksema *ličkati* in *kožuhati*. Pogosta poimenovanja so še *slačiti*, *majiti* in *lupiti* (z različico *lupati*). Manj pogosta poimenovanja so *beliti*, *čužiti*, *likati*, *luščiti*, *žuriti*, *fincati*, *žlajsati*, *fožati* in *šopiniti* (z različico *šopinati*). Redka poimenovanja so *fidrati*, *rufati* in *ofuliti*.

Ponekod so zapisane tudi dovršne oblike glagolov, npr. *ofuliti* v T057–T059, *oličiti* v T146, *zlikati* v T378, *olupiti* v T056 in T114, *oluščiti* v T008, *razslačiti* v T177 in *ožuriti* v T102. V nekaterih točkah je glagol zapisan s samostalnikom, npr. *sirek meti* v T065, *sirek čužiti* v T071, *sirek lupiti* v T083, *lupiti panole* 'koruzne storže' v T087, *lupiti fermento* v T156 in *lupiti fermenton* v T413, *turščico majiti* v T198 ter *turščico ličkati* in *turščico luščiti* v T211.

V T275 je ob leksemu *beliti* zapisan še drugi leksem *ličkati* z opombo, da je »novejši«. V posameznih točkah brez odgovora so zapisana pojasnila, da tam »koruze ne sejejo« (v T019 in T024), »niso imeli koruze« (v T030, T412 in T417), »koruza ne dozori« (T029), »koruze ne sadijo« (v T067), »koruza ne raste« (T032, T075, T231 in T236), v T034 pa ob leksemu *fincati* piše, da »koruza tam ne raste, ker je previsoko«.

2. Morfološka analiza

likati < *lyk-a-ti ← *lyk-o 'ličje'

zlikati < **sṽ(n)-lyk-a-ti* ← **sṽ(n)-* 'od zgoraj navzdol' + *lyk-a-ti

ličiti < *lyč-i-ti ← *lyk-o

oličiti < **o(b)-lyč-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *lyč-i-ti

ličkati < *lyč-ḅk-a-ti

kožiti < *kož-i-ti ← *kož-a (< *koz-j-a) 'kozja koža' ← *koz-a 'koza'

kožuHati < *kož-ux-a-ti ← *kož-ux-ḅ ← *kož-a ($H \geq k$ v T306)

kožuhanje < *kož-ux-a-n-ḅj-e

Lupiti < *lup-i-ti 'lupiti' ($L \geq \emptyset \geq d$ v T004)

olupiti < **o(b)-lup-i-ti* ← **o(b)-* + *lup-i-ti

lupati < *lup-a-ti

Luščiti < *lušč-i-ti ← *lusk-a 'luska' ($L \geq \emptyset \geq d$ v T006, T008–T013, T017)

oluščiti < **o(b)-lušč-i-ti* ← **o(b)-* + *lušč-i-ti

meti < *mę-ti *mḅn-q 'meti, tretji, stiskati'

maniti < *mḅn-n-i-ti ≤ *mḅn-nq-ti ← *mę-ti *mḅn-q

skubiti < *skub-i-ti ← *skub-ti 'skubiti'

slačiti < *s_v(n)-(v)olč-i-ti ← *s_v(n)- + *volč-i-ti 'vlačiti' (← *velti (< *velk-ti) *v_{bl}k-q 'vleči')

razslačiti < *orz-s_v(n)-(v)olč-i-ti ← *orz- 'narazen' + *s_v(n)- + *volč-i-ti

beliti < *běl-i-ti ← *běl-_v 'bel'

drščiti < *dbr-šč-i-ti ← *dbr-sk-a-ti ← *dbr-a-ti *der-q 'delati hitre gibe', 'drgniti, lupiti, odirati

robiti < *rqb-i-ti 'luščiti' ← *rqb-_v 'rob'

videluvati < *vy-dě-l-u-v-a-ti ≤ *vy-dě-l-ov-a-ti *vy-dě-l-u-jq ← *vy-dě-l-a-ti ← *vy- 'iz' + *dě-l-a-ti (← *dě-l-o 'delo' ← *dě-ti 'delati', 'postaviti')

žuriti < *žur-i-ti ≤ *ruž-i-ti (po metatezi r-ž ≥ ž-r) < *ružž-i-ti 'luščiti, lupiti' ← *ruzg-a 'luska' / *rusk-a 'luska'

ožuriti < *o(b)-žur-i-ti ← *o(b)- + *žur-i-ti

majiti < *(maj)-i-ti ← kor. nem. *maien* 'majiti' ← nem. *Mai* 'maj'

žlajsati < *(žlajs)-a-ti ← srvnem. *slīzen*, nem. *schleifsen* 'lupiti, guliti'

šlajsati < *(šlajs)-a-ti ← nem. *schleifsen*

šopinati < *(šopin)-a-ti ← srvnem. *schopfen* 'tlačiti, polniti' (Benacchio 2022: 22–30)

šopiniti < *(šopin)-i-ti

čužiti < *(čuž)-i-ti ← *(čuž)-, nejasno, verjetno predromansko (ESSJ I: 92)

šolati < *(šol)-a-ti, nejasno, morda v zvezi z nem. *schälen* 'ličkati, lupiti' (štaj. nem. (*Woaz*) *schöln* 'lupiti (koruzo)' (Heinrich Pfandl 2022: ustno)

šoliti < *(šol)-i-ti

vezati < *vęz-a-ti 'vezati' ← *vęz-ti 'zavezati, zadrgniti'

odvezovati < *ot_v-vęz-ov-a-ti ← *ot_v-vęz-a-ti ← *ot_v- 'od, proč' + *vęz-a-ti

ofuliti < *o(b)-ful-i-ti ← *o(b)- + *ful-i-ti 'trgati, skubsti' (← onomat. *ful-)

fidrati < *(fidr)-a-ti ← nem. *Fieder* 'perje'

rufati < *(ruf)-a-ti ← nem. *rupfen* 'skubiti'

opucati < *o(b)-(puc)-a-ti ← *o(b)- + *(puc)-a-ti (← nem. *putzen* 'čistiti')

skušati < *(skuš)-a-ti ← furl. *scussâ* 'lupiti, luščiti, ličkati' (*š* ≥ *šj* v T061)

bužiti, nejasno

fožati, nejasno, morda v zvezi s *faseln* 'puliti, drgniti, vlačiti niti' (²DWB)

flincati, nejasno, morda v zvezi z nem. *pflitzen* 'drveti' / *flinzen* 'klofutati' (Unger – Khull 1903: 242) / *flientsche* 'nekaj, kar zija, se odpira' (Heinrich Pfandl 2022: ustno)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *robiti* v T006, *drščiti* v T017, *opucati* v T022, *videluvati* v T059, *kožiti* v T062, *skubiti* v T063, *maniti* v T064, *meti* v T065, *bužiti* v T067 in *odvezovati* v T204.

Kot enkratnica z *-lik/-lič-* sta kartirana leksema *oličiti* v T146 in *zlikati* v T378.

Kot enkratnica s *kožuh-* je kartiran glagolnik *kožuhanje* v T358.

Kot enkratnica z *-luščiti* je kartiran leksem *oluščiti* v T008.

Kot enkratnica s *-slačiti* je kartiran leksem *razslačiti* v T177.

Kot enkratnica z *-žuriti* je kartiran leksem *ožuriti* v T102.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *flincati* v T043 in T052, *kožuhati* v T051, *lupiti* v T202, *slačiti* v T169 in T230 ter enkratnica *vezati* v T187.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *plateljne dol dati* v T025.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T019, T029–T030, T067, T095, T231, T236, T411–T412 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

Benacchio 2022; Benedik 1996; ²DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb2/faseln>, dostop 5. 3. 2023); Kumin Horvat 2012; Kumin Horvat 2018; Unger – Khull 1903

5. Primerjaj

SLA: V198a.01 *ružiti* (3/23); V197.01 *koruza*; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 533, 485 *ličkanje*; ALI: 3775, 3678 *ličkanje*; ASLEF: 3422, 3333 *ličkanje*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Pri ličkanju koruze se z rokami odstranjuje odvečne zaščitne ovojne liste koruznega storža, preostale tri ali dva pa se uporabi za povez z drugimi enako pripravljenimi storži, ki jih nato večinoma moški ličkarji obešajo v visečo kito ali na prečne late na svislih gospodarskega poslopja ali kozolca, da bi se kuruza v naslednjih nekaj tednih dodobra posušila. V Slovenskih goricah in Prekmurju koruznemu storžu odstranijo vse liste in neoluščene koruzne storže shranijo v koruznjake. To so večinoma ozke in dokaj visoke stavbe z mrežastim ostenjem iz lat ali žice in podolgovato dvokapno streho, nekoč prekrito s slamo, sedaj večinoma z opeko.

Skupinsko ličkanje koruze se je uveljavljalo od srede 19. stoletja dalje in se obdržalo do 70. let 20. stoletja, ko so na kmetije začeli uvajati nove načine strojnega obiranja in luščenja koruze. Člani družine, kjer so na določen dan in večinoma v popoldanskih ali večernih urah načrtovali ličkanje, so povabili sosede, sorodnike in znance, da bi v nekaj urah pripravili koruzne storže za sušenje in skladiščenje. Na ličkanju se je zbralo po deset in več ljudi, kar je bilo odvisno od količine pridelane koruze in od pričakovane gostoljubnosti gostitelja. Dobro obiskana so bila predvsem ličkanja, ki so se jih udeleževali dobri govorci in opisovalci zanimivih dogodkov v vaški skupnosti in drugod, zlasti pa tista, kjer se je po končanem delu še dobro jedlo, pilo in plesalo. V bolj sproščenih okoljih so pogovore, zlasti ob ličkanju nadpovprečno velikih storžev, dopolnjevala erotična namigovanja. Gospodarji so večinoma dopuščali tudi takšne vložke, saj naj bi krepili delovno vnemo in dobro voljo.

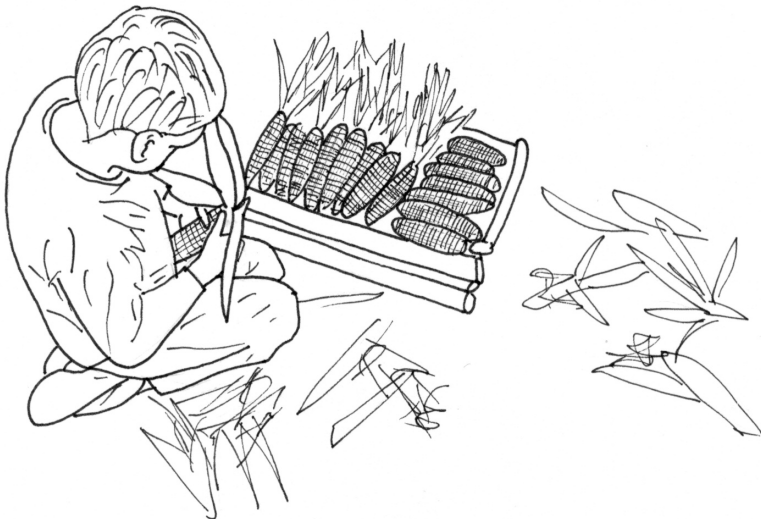
Pri ličkanju so praviloma sodelovali vsi za delo sposobni družinski člani, od otrok do starih staršev, hlapci in dekle. Vabljeni pomočniki so bili navadno že odrasli

ljudje, ki so ličkanje opravili večče in hitro. Pogosto se je naslednji dan skupina ličkarjev preselila k sosedom in nato še naprej. Kjer so na ličkanje povabili tudi revnejše sosede, so jim opravljeno delo večinoma plačali s koruzo.

Navadno je ličkanje potekalo pod osrednjim gospodarskim poslopjem, kozolcem, dovolj zavetno odprto lopo, ob manjših količinah koruze tudi v preddverjih hiš ali v osrednjem bivalnem prostoru, kjer so vso obrano koruzo ličkali samo ožji družinski člani. Po končanem ličkanju je družina počistila delovni prostor in odbrala najlepše in največje liste ličkanja za nadaljnjo obdelavo. Ponekod so jih uporabili za pletenje peharjev, košar, torb, čebeljih košnic (do 90. let 20. stoletja še ponekod v vzhodni Sloveniji), drugod so iz ličja pletli kite za izdelavo predpražnikov pred vhodi v hiše in tesnil za tesnjenje vhodov v gospodarska poslopja. Do 60. let 20. stoletja so v nekaterih krajih z ličkanjem polnili žakljevino za slamnjače. Na tako pripravljenem ličkanju je bilo spanje prijetno in udobno, vsakih nekaj dni so ob urejanju ležišč ličkanje privzdignili, ob sončnem vremenu so ga zračili na prostem. Konec 90. letih 20. stoletja je ličkanje postalo gradivo za izvirno modno oblikovanje nekaterih oblačil.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Ložar 1944; Novak 1960; SEL 2004; Šarf 1971

7. Skica

Komentar in karta: 3/23 SLA V198a.01 'ružiti'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'odstranjevati zrna s koruznega storža', knj. *luščiti* (*i*) in *lúščiti* (*ú*), se v narečjih najpogosteje uporablja leksem *luščiti*, drugi najpogostejši leksem je *ružiti*, tretji pa *robkati* z besedotvornima različicama *robiti* in *robati*. Manj pogost je leksem *mrviti*. V manjših arealih se pojavljajo še leksemi *žuriti*, *ofuliti* in *čužiti*. Del glagolskega gradiva je zapisan tudi v dovršni obliki, tj. *ostrugati* v T008, *ofuliti* v T057–T059, *omaniti* v T062, *ošujati* v T081, *ožuriti* v T096, *omrviti* v T114, *orobkati* v T201, *oružiti* v T280, T412 in T417, *naružiti* v T307, *zluščiti* v T378, T384 in T386 ter *okrušiti* v T213.

V T297 je ob leksemu *luščiti* zapisan še drugi leksem *robkati* z opombo, da se uporablja »redkeje«.

V nekaterih točkah brez odgovora so informanti pojasnili, da koruze »ne sejejo« (v T019 in T024), »ne sadijo« (v T067), »je niso imeli« (v T030), »tam ne dozori« (T029) ali »ne raste« (v T032, T075, T231 in T236).

2. Morfološka analiza

Luščiti < *lušč-i-ti ← *lusk-a 'luska' ($L \geq \emptyset \geq d$ v T004, T006, T008–T009, T011, T016–T017)

zluščiti/izluščiti < **s_o(n)-lušč-i-ti* / *j_oz-lušč-i-ti ← **s_o(n)-* 'od zgoraj navzdol' / **j_oz-* 'iz' + *lušč-i-ti

ružiti < *ruž-i-ti < *ružž-i-ti 'luščiti, lupiti' ← *ruzg-a 'luska' / *rusk-a 'luska'

oružiti < **o(b)-ruž-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *ruž-i-ti

naružiti < *na-ruž-i-ti ← **na-* 'na' + *ruž-i-ti

žuriti < *žur-i-ti ≤ *ruž-i-ti (po metatezi *r-ž* ≥ *ž-r*) < *ružž-i-ti 'luščiti, lupiti' ← *ruzg-a 'luska' / *rusk-a 'luska'

ožuriti < **o(b)-žur-i-ti* ← **o(b)-* + *žur-i-ti

žurkati < *žur-ьk-a-ti

robiti < *r_oq_b-i-ti 'luščiti' ← *r_oq_b-ь 'rob'

robati < *r_oq_b-a-ti

robkati < *r_oq_b-ьk-a-ti 'luščiti'

orobkati < **o(b)-r_oq_b-ьk-a-ti* ← **o(b)-* + *r_oq_b-ьk-a-ti

meti < *m_e-ti *m_on-_o 'meti, tretji, stiskati'

maniti < *m_on-n-i-ti ≤ *m_on-n_o-ti ← *m_e-ti *m_on-_o

omaniti < **o(b)-m_on-i-ti* ← **o(b)-* + *m_on-n-i-ti

mencati < *m_on-ьc-a-ti (verjetno ekspresivna izpeljanka iz *m_e-ti)

ofuliti < **o(b)-ful-i-ti* ← **o(b)-* + *ful-i-ti 'trgati, skubsti' (← onomatopeja **ful-*)
mrviti < *mrv-i-ti ← *mrv-a 'mrva, zdrobljeno'
omrviti < **o(b)-mrv-i-ti* ← **o(b)-* + *mrv-i-ti
čūžiti < *(*čūž*)-*i-ti* ← *(*čūž*)-, nejasno, verjetno predromansko (ESSJ I: 92)
ribati < *(*rib*)-*a-ti* ← srvnem. *rīben* 'ribati, drgniti'
ostrugati < **o(b)-strug-a-ti* ≤ **o(b)-str̥g-a-ti* ← **o(b)-* + **str̥g-a-ti* *strug-ǵ 'rezati, strgati'
okrušiti < **o(b)-kruš-i-ti* ← **o(b)-* + *kruš-i-ti 'lomiti, drobiti' ← **kr̥š-i-ti*
ošujati < **o(b)-šuj-a-ti* 'slabiti' ← **o(b)-* + *šuj-a 'kar je upognjeno, slabo' (ESSJ IV, 128)
rušiti < *ruš-i-ti 'podirati, uničevati', prvotno *'lomiti, drobiti, kopati' (← *rus-ti 'ruti')
zrušiti/izrušiti < **s̥(n)-ruš-i-ti* / *jbz-ruš-i-ti ← **s̥(n)-* / **jbz-* + *ruš-i-ti
rufati < *(*ruf*)-*a-ti* ← nem. *rupfen* 'skubiti'
mužgati, nejasno, morda v zvezi z *muzg-a-ti 'mečkati'
pužiti < *puž-i-ti, dalje nejasno
bužiti, nejasno, morda v zvezi s *pužiti*
bužgati, nejasno (ESSJ I: 56; ESSJ III: 140)
buriti, nejasno, morda po rotacizmu iz *bužiti* (ESSJ I: 54)
mržiti, nejasno
fožati, nejasno, morda v zvezi s *faseln* 'puliti, drgniti, vlačiti niti' (²DWB)
gerdžati, nejasno
krščanje, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *ostrugati* v T008, *rufati* v T040, *gerdžati* v T060, *pužiti* v T064, *bužiti* v T065, *ošujati* v T081, *buriti* v T164, *okrušiti* v T213, *mržiti* v T286 in *krščanje* v T316.

Kot enkratnici z -*žur*- sta kartirana leksema *ožuriti* v T096 in *žurkati* v T092.

Kot enkratnici z -*rob*- sta kartirana leksema *robati* v T018 in *orobkati* v T201.

Kot enkratnica z -*ružiti* je kartiran leksem *naružiti* v T307.

Kot enkratnici z -*rušiti* sta kartirana leksema *rušiti* v T025 in *zrušiti/izrušiti* v T035.

Kot enkratnica z -*mrviti* je kartiran leksem *omrviti* v T114.

Kot enkratnica z -*maniti* je kartiran leksem *omaniti* v T062.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T019, T024, T029–T030, T032, T067, T075, T095, T231 in T236.

4. Uporabljen dodatna literatura

Benedik 1996; ²DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb2/faseln>, dostop 6. 6. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V198.01 *ličkati* (3/22), V197.01 *koruza*; V196.01 *meti* (3/24), V196.07 *meti – pomen* (3/113); V305.01 *mrva* (3/40); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 534; ALI: 3777; ASLEF: 3423; HJA: /; LinGeH: 946; ÚMNYA: 168

6. Etnološka osvetlitev

Ruženje, luščenje zrnja od koruznega storža je bilo opravilo, s katerim so pridobili koruzno zrnje za mletje v moko ali zдроб. Na Slovenskem so koruzo ročno luščili na več načinov, zato so bila različna tudi poimenovanja tega opravila.

Na južnem Pohorju so koruzo najpogosteje luščili v osrednjem bivalnem prostoru, v hiši, kjer so moški in ženske posedli na dolgo klop, v sedalno desko zapičili vsak svoj nož in na njem strgali koruzni storž, da je zrnje odpadlo. Manjše ali polomljene koruzne strože so luščili tudi s prsti, vendar je bilo to luščenje počasnejše in za prste boleče. Na Kobariškem so koruzo luščili z različnimi zobatimi strgali z elipsasto odprtino – luščilec se je s palcem na eni in drugimi štirimi prsti na drugi strani oprijel zobčastega dela strgala ter tako strgal koruzni storž. V Goriških Brdih so uporabljali podobna strgala za luščenje koruze, le da so bila v celoti železna strgala izdelana v obliki črke C in na hrbtni strani niso bila elipsasto sklenjena. Tudi ta so imela spredaj par vzporednih zobatih strgal. V Horjulu so koruzo luščili z *robkovci*, ki jih je navadno v več primerkih izdelal gospodar – za odrasle z velikimi dlanmi, nekoliko manjše za ženske in še manjše za otroke. To orodje je bilo narejeno iz deščice, v katero so na gosto zabili kratke žeblje, tako da so gledali pol centimetra čez strgalno ploskev deščice. Na hrbtni strani deščice so ob krajši stranici pritrdili pas, da se je orodje bolje prilegalo dlani in je bilo luščenje koruze hitrejše ter manj boleče za prste in dlani. Robkali so tudi z drgnjenjem koruze ob koruzo, dokler se ni izluščilo vse zrnje. V Brkinih so koruzo luščili z manjšim podolgovatim kosom železa, še pogosteje s ploščato in okrog 50 cm dolgo železno letvijo, ob katero so drgnili koruzo, da je odpadlo vse zrnje (na enem koncu je imela letev pritrjeno ovalno oprijemalo). V okolici Vitanja so za luščenje koruze uporabljali napravo v obliki manjše klopi s štirimi nogami, na katero je bil na enem koncu pritrjen lesen zaboj z vgrajenim valjem, v katerega so bili nabiti kratki železni zobje. Valj je bil na enem koncu nasajen v utor, na drugem pa preko luknje povezan z lesenim ročajem, s katerim so vrteli valj in tako luščili koruzo. V Ziljski dolini so za luščenje koruze uporabili nizka sedišča, pogosto pručke. Na tak sedež so položili luščilec, tj. deščico z vgrajenim trikotnim strgalom z nabitimi kratkimi žebli. Oseba, ki je luščila koruzo, je sedla na deščico na pručki in z obema rokama drgnila storž po zobatem delu naprave. Koruzno zrnje je padalo v kad, ki je bila navadno tako velika, da so ob njej lahko posedli do trije luščilci koruze.

Koruzo so robkali sproti, zlasti ob jesenskih in zimskih večerih in jo naslednje dni peljali v mlin, kjer jim jo je mlinar zmlal bolj na grobo za zдроб ali bolj na fino za moko za žgance in peko, ostanek pri mletju, otrobe, pa so še presejali in namenili za hrano prašičem.

Eden izmed možnih načinov obdelave oličkanih, a neoluščenih koruznih storžev je bilo tudi t. i. *šrotanje*, drobljenje celih koruznih storžev za grobo mleto krmilo.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Ložar 1944; Novak 1960; SEL 2004; Šarf 1971

7. Skica

Komentar in karta: 3/24 SLA V196.01 'meti'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

V gradivu so bila poleg pomena 'ločevati zrna prosa od latov s stopanjem po njih', knj. *méti* (é), zapisana tudi poimenovanja za drugačne postopke ločevanja, npr. z otepavanjem (udarjanjem s snopom ob kaj: *šopati* v T292, *štrajhati* v T336), z mlačvijo (z uporabo cepca ali mlatilnice: *mlatiti* in *stolči* v T347) in z vršenjem z živalmi (*manati* v T023, *meti* v T198, *vršiti* v T154, T257, T259, T286, vendar npr. *vršiti* 'meti', Gregorič 2014: 495), pa tudi za odstranjevanje tršega ovoja zrnja v stopah (*štrajfati* v T035, *phati* v T167) ali njegovo drobljenje med dvema kamnoma (*meti* v T196) ter odstranjevanje plev (*menoti* v T401). Zaradi pomanjkanja podatkov o pomenu so v gradivu in na karti upoštevana vsa poimenovanja, povezana z obdelavo prosa, izločena pa tista z drugimi pomeni glagola *meti* ('premikati prste, dlan po površini kakega dela telesa in pri tem močneje pritiskati', 'kaj mečkati, stiskati med prsti, dlanmi', 'drobiti, tretji' ipd.).

V osrednjem slovenskem prostoru se najpogosteje pojavlja glagol *meti* z oblikotvornimi različicami *menoti* v prekmurskem, *maniti* v prekmurskem, terskem in nadiškem ter *manati* v rožanskem narečju. Manjši strnjeni areali leksema *mencati* so v zgornje- in srednjesavinjskem, briškem in kraškem ter kostelskem narečju, druge pojavitve so razpršene. Za obrobje so značilna poimenovanja, ki so pretežno vezana na druge postopke obdelave, v manjših arealih ali razpršeno se povsod pojavlja *mlatiti*, v vzhodnih koroških narečjih *štrajfati* 'otepati', v jugovzhodnem delu dolenske narečne skupine pa *vršiti*.

Po podatkih zapisovalcev prosa niso pridelovali oz. sploh niso poznali v T008, T019, T075, T083–T084, T086, T092, T094–T095, T097, T107, T117–T118, T123–T124, T127, T135, T164, T188, T337, T410, T412 in T417, v času zapisa pa ga niso več sejali v T013, T076, T090, T165, T232 in T353. V nekaterih točkah so drugi postopki obdelovanja prosa samo opisani. Tako so v T006 proso »šapali (izteпали) na posebnih pripravah«, v T011 se je proso »najprej „šapalo“, potem *mlatilo*«, v poznejšem obdobju pa »*mašina*[lo]«, v T054 so proso tolkli, mlatili so ga v T076, T106 (s cepci), T120 (s palicami), T370, T372, T376, T397 (s cepci ali strojem), »*vršili* (s konji ali voli)« pa v T293.

Glagol *meti* ima v slovenskih narečjih zaradi medsebojnega vpliva pregibnostnih vzorcev in križanja z enakozvočnima glagoloma *mesti metem/medem* (< *mes-ti *met-q in *mēs-ti *meṭ-q) različne uresničitve nedoločniških in sedanjiških osnov ter njihovih kombinacij. Oblikoslovna pestrost je v gradivu predstavljena z navedbo sedanjiške oblike (navadno 1. os. ed.) v oglatih oklepajih (npr. T017 *ménatà*

[*ménàm*], T055 *mêtijt* [*mêtijm*], T062 *manûte* [*mánen*], T247 *mêt* [*míajnem*], T260 *mêt* [*miénem*], T274 *mêst* [*mánam*], T279 *mîat* [*mîatęn*], T312 *mîęt* [*mîđđęm*], T326 '*me:jt* [*me:jem*]). Oblika *mêtem* (1. os. ed.) v T310 je bila pripisana nedoločniku *meti* na podlagi pregibnostnega vzorca v T312 in T316. V T244 poznajo samo še besedno zvezo *ometo proso*.

2. Morfološka analiza

meti < *mę-ti *mьn-ǫ 'meti, tretji, stiskati'

umeti < *u-mę-ti ← **u-* 'proč' + *mę-ti

ometi < **o(b)-mę-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *mę-ti

metiti < *mę-t-i-ti ← *mę-ti

menoti/manoti < *mьn-nǫ-ti

meniti/maniti < *mьn-n-i-ti ≤ *mьn-nǫ-ti

izmaniti/zmaniti < *jьz-mьn-n-i-ti / **sь(n)-mьn-n-i-ti* ← **jьz-* 'iz' /

**sь(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *mьn-n-i-ti

ven izmaniti / ven zmaniti < **ьn-ь jьz-mьn-n-i-ti* / *ьn-ь

sь(n)-mьn-n-i-ti ← *ьn-ь 'ven' + **jьz-* 'iz' / **sь(n)-* 'skupaj z;

od zgoraj navzdol' + *mьn-n-i-ti

manati < *mьn-a-ti ≤ *mę-ti *mьn-ǫ (po narečni izravnavi sedanjške in nedoločniške osnove ter naslonitvi na spregatev glagolov na *-a-ti -a-m*)

mesti < *męs-ti (< *męt-ti) 'mešati, vznemirjati, žvrkljati' / *mes-ti (< *met-ti) 'pometati' (po križanju glagolov *meti* in *mesti*)

umesti < *u-męs-ti / *u-mes-ti ← **u-* + *męs-ti / *mes-ti

mencati < *mьn-ьc-a-ti, verjetno ekspresivna izpeljanka iz *mę-ti

izmencati/zmencati < *jьz-mьn-ьc-a-ti / **sь(n)-mьn-ьc-a-ti* ← **jьz-* /

**sь(n)-* + *mьn-ьc-a-ti

tolči < *tblí ≤ *telí (< *telk-ti) *tblk-ǫ 'tolči, stiskati, teptati'

otolči < **o(b)-tblí* ← **o(b)-* + *tblí

iztolči/stolči < *jьz-tblí / **sь(n)-tblí* ← **jьz-* / **sь(n)-* + *tblí

iztepsti ≤ *jьz-tep-ti ← **jьz-* + *tep-ti 'tepsti, tolči'

otepati < **o(b)-těp-a-ti* ← **o(b)-* + *těp-a-ti (← *tep-ti)

iztepsti/stepati < *jьz-těp-a-ti / **sь(n)-těp-a-ti* ← **jьz-* / **sь(n)-* +

*těp-a-ti

teptati < *tьp-ьt-a-ti ← *tьp-ьt-ь (← *tьp-a-ti 'tolči')

zdrobiti < **sь(n)-drob-i-ti* ← **sь(n)-* + *drob-i-ti

mlatiti < *mol-t-i-ti 'mlatiti' ← *mol-ti 'drobiti, mleti, tolči'

vršiti < *ьrš-i-ti ← *ьrх-ь 'vrh'

vršajati < *ьrš-a-j-a-ti

Phati < *pьx-a-ti 'suvati, s sunkovitimi gibi ločevati pleve od zrnja' (*Px* ≥ *ux* ≥ *ux* v T167)

ophati < **o(b)-pьx-a-ti* ← **o(b)-* + *pьx-a-ti

pšeti < *pьš-ě-ti ← *pьx-a-ti *pьš-e-ši (2. os. ed.)

stopati < *stop-a-ti ← *stop-i-ti 'stopiti' (← *step-ti *step-o)
ustopati < *u-stop-a-ti ← **u-* + *stop-a-ti
veti < *vě-ti 'pihati'
vejati < *vě-j-a-ti
plevšati ← sln. *plěvša ← *plěva* (< *pelv-a 'pleva') (ESSJ III:57)
pleti < *pel-ti *pel-v-o 'pleti'
redkosejati < **rěd-ъk-o-sě-j-a-ti* ← *rěd-ъk-ъ 'redok' + *sě-j-a-ti (← *sě-ti 'sejati')
pretakati < *per-tak-a-ti ← *per-toč-i-ti ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *toč-i-ti 'točiti' (← *teči (< *tek-ti) 'teči')
švigati ≤ *svig-a-ti
žuliti < *žul-i-ti 'rezati, guliti, luščiti' ← *žul-ъ
izčinjati/sčinjati < *jbz-čin-j-a-ti / **sъ(n)-čin-j-a-ti* ← *jbz-čin-i-ti / **sъ(n)-čin-i-ti* ← **jbz-* / **sъ(n)-* + *čin-i-ti 'delati' (← *čin-ъ 'dejanje')
runiti < *ru-n-i-ti ≤ *ru-nq-ti *ru-ne-ši ← *ru-ti *ru-je-ši (2. os. ed.) 'suvati'
mučkati ≤ *męč-ъk-a-ti ← *męč-a-ti / *męč-i-ti ← *męk-ъ 'mehek'
šopati < *(*šop*)-*a-ti* ← *(*šop*)-*a* ← srvnem. *schoub* 'šop, sveženj, otep slame' (ESSJ IV: 92 *šopa*) / *(*šop*)-*a-ti* ← srvnem. *schopfen* 'tlačiti, polniti'
ribati < *(*rib*)-*a-ti* ← srvnem. *riben* 'ribati, drgniti'
štrajfati < *(*štrajf*)-*a-ti* ← nem. *streifen* 'oplaziti, podrsati'
štrajhati < *(*štrajx*)-*a-ti* ← nem. *streichen* 'gladiti'
mašiniti < *(*mašin*)-*i-ti* ← *(*mašin*)-*a* ← nem. *Maschine* 'stroj'
mašinati < *(*mašin*)-*a-ti*
čužiti < *(*čuž*)-*i-ti* ← *(*čuž*)-, nejasno, verjetno predromansko (ESSJ I: 92)
bužgati, nejasno (ESSJ I: 56; ESSJ III: 140)
rorati, nejasno
mesati, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *ribati* v T014, *plevšati* v T023, *bužgati* v T069, *čužiti* v T074, *pleti* v T133, *šopati* v T292, *teptati* v T304, *redkosejati* in *pretakati* v T308, *štrajhati* v T336, *rorati* v T353, *zdrobiti* v T365, *ščinjati* (*izčinjati/sčinjati*) v T368 in *pšeti* v 404.

Kot enkratnica z *ve-* je kartiran leksem *veti* v T051.

Kot enkratnica z *vrš-* je kartiran leksem *vršajati* v T295.

Kot enkratnica s *stop-* je kartiran leksem *stopati* v T280.

Kot enkratnici z *-met-* sta kartirana leksema *metiti* v T055 in *ometi* v T244.

Kot enkratnici z *-men-/man-* sta kartirana leksema *izmaniti/zmaniti* in *ven izmaniti / ven zmaniti* v T405.

Kot enkratnica z *-mes-* je kartiran leksem *umesti* v T146

Kot enkratnica s *-tep-* je kartiran leksem *stepsti* v T303.

Kot enkratnici s *-tolč-* sta kartirana leksema *otolči* v T071 in *iztolči/stolči* v T347.

Kot enkratnica z *mašin-* je kartiran leksem *mašinati* v T318.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor v *stopo deti* v T411.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ophati* in *ustopati* v T304, *mučkati* v T363, *mašiniti* v T382, nerelevanten odgovor *proso se čeli* v T377 in odgovor »ni poimenovanja« v T097 in T148.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *ophati ječmen*, *sirk* v T114 in *čeliti* v T376.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T011–T013, T019, T022, T024, T029–T031, T056, T083–T084, T086–T087, T092, T094, T097, T102, T107, T110, T117–T118, T123–T124, T126, T132, T134–T135, T144, T148, T155, T164–T165, T188, T201–T202, T235, T278, T330, T337, T342, T346, T351, T355, T359, T385, T410, T412 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

Gregorič 2014

5. Primerjaj

SLA: V195.01 *proso*, V196.07 *meti – pomen* (3/113), V198.01 *ličkati* (3/22), V198a.01 *ružiti* (3/23), V293.01 *mlatiti* (3/14), V297.01 *vejati* (3/19); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYa: /

6. Etnološka osvetlitev

Proso je enoletna kulturna rastlina iz družine trav, pri nas znana tudi pod imeni *hítrica* (okolica Cerknice, Loža), *grócelj* (Bela krajina) ali *žito* (Ribniška dolina). Kot kulturna rastlina se je prvič pojavilo pred približno 7000 leti na območju Kavkaza, Kitajske in drugod. Na današnjem slovenskem ozemlju so proso poznali tako staroselci kot Slovani ob naselitvi v Vzhodnih Alpah. V srednjem veku je bilo proso pomembno živilo (kaša, kruh), zlasti v kmečki prehrani, in konjsko krmilo. Od 10. stoletja dalje je proso postalo predvsem strniščni posevek, od srede 19. stoletja pa je z uveljavljanjem drugih žit ter koruze in krompirja njegova pridelava upadala. V preteklosti so proseno kašo uporabljali tudi v ljudskem zdravilstvu za zdravljenje različnih bolezni (npr. vodenice, revmatizma, črevesnih bolezni itd.). Po 2. svetovni vojni se v prehrani uporablja v zmanjšanem obsegu, najpogosteje v jedeh z mlekom in kuhanim suhim sadjem.

Gojenje prosa je bilo najbolj razširjeno na Kranjskem in Primorskem, manj na Koroškem in Štajerskem. Metje prosa se prvič omenja v 17. stoletju. Meti proso z nogami na podu ali v kakšnem drugem ustreznem prostoru osrednjega ali drugega gospodarskega poslopja je bilo do 70. let 20. stoletja pomembno delovno opravilo družinskih članov na kmetiji, njihovih sorodnikov in sosedov, ki so jim pomagali pri večinoma enodnevnem ali največ dvodnevnem metju. Proso so navadno meli na skednju, kjer je bil kot oprijemalo v leseno ostenje vgrajen vodoraven drog. Za drog so se držali z obema rokama in meli praviloma z bosimi nogami. Večinoma so bila to dekleta, tudi mlajše ženske, največkrat iz ožje družine, sosede, sorodnice. Moški so prinašali proso na izbrano mesto, ga presejali, čistili in očiščeno proseno

kašo sipali v vreče. Metje je bilo pomembno tudi kot družabni dogodek, pogosto podkrepjen z nagajivostjo.

Na južnem Pohorju so proso omeli, ga presejali z rešetom in vejali v lesenem vejalniku. V času kolin so ga uporabljali za izdelavo kašnatih klobas, v zadnjih letih pa je kašo povsem ali deloma nadomestil riž.

Ponekod so proso čistili v lesenih valjastih stopah, kamor so nasuli zrnje in z lesenim kolom ročno (Vrhnika pri Ložu, Male Vodenice pri Kostanjevici) tolkli po prosu, da se je oluščil ovoj. Drugod so za isto delo uporabljali večje nožne stope (Podlanišče, Cerkljansko).

Prim.: Bogataj 1982; Hazler 2014; Melik 1953; Valenčič 1970b; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/25 SLA V188.01 'mleti'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'z napravo drobiti žito', knj. *mléti* (é), je v večini narečij najpogostejši leksem *mleti*. Ponekod uporabljajo le dovršno obliko glagola (npr. *zmleti*, *zamleti*, *semleti*). V nekaterih točkah odgovor ni zapisan v nedoločniški obliki: v T042 je naveden del. na *-l* m. sp. ed., ponekod so navedene oblike za 1. os. ed. sed. (T117, T227, T310, T344), v T413 pa oblika za 3. os. ed. sed. V T020, T146, T252, T272 in T327 so odgovori navedeni (tudi) v namenilniku.

2. Morfološka analiza

mleti < *mel-ti 'mleti'

zmleti < **sṽ(n)-mel-ti* ← **sṽ(n)-* 'skupaj' + *mel-ti

semleti < **sṽ(n)-mel-ti* ← **sṽ(n)-* + *mel-ti

zamleti < *za-mel-ti ← **za-* 'za' + *mel-ti

3. Posebnosti kartiranja

/

4. Uporabljena dodatna literatura

Bajec 1959

5. Primerjaj

SLA: V187.01 *mlin* (3/26); OLA: 2027 (1ed); ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 5827
v mlinu se melje; ASLEF: 5702 *v mlinu se melje*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Mletje zrnja pire, pšenice, ječmena, ovsa, rži, koruze in ajde na žrmlje, v vodnih in redkeje vetrnih ter od srede 19. stoletja vse bolj gospodarsko pomembnih valjčnih mlinih je bilo do srede 20. stoletja eno najpomembnejših opravil za zagotavljanje prehrane prebivalstva in pozneje tudi krmljenih živali. Mletje žita, koruze in ajde je zahtevalo veliko izkušenj, znanja, usposobljene delovne sile in delovnega časa, kar še posebej velja za t. i. *merčne* oziroma obrtniške mline, kjer je mlinar sam ali s pomočniki ob delu preživel večino dneva.

Med kmečkim prebivalstvom se je znanje o mletju žita, koruze ali ajde večinoma prenašalo iz roda v rod, pogosto pod vplivom mlinarske dejavnosti podeželskega plemstva, ki se je v prilagojeni izvedbi prenašala v domačo, hišno mlinarsko

dejavnost. Takšno prenašanje znanja je bilo še posebej pomembno na območjih z zadostnimi količinami tekoče pogonske vode (npr. v Polhograjskih dolomitih, Kamniško-Savinjskih Alpah, v krajih ob Dobrnici in Hudinji ter njenih pritokih in ob potoku Temenica med Stranicami in Vojnikom itd.) in v krajih z ugodnimi vetrovi (Slovenske gorice, območje med Dolgo in Zbelovsko Goro, tudi nekatera območja v Julijskih Alpah itd.), ki so poganjali mline na veter.

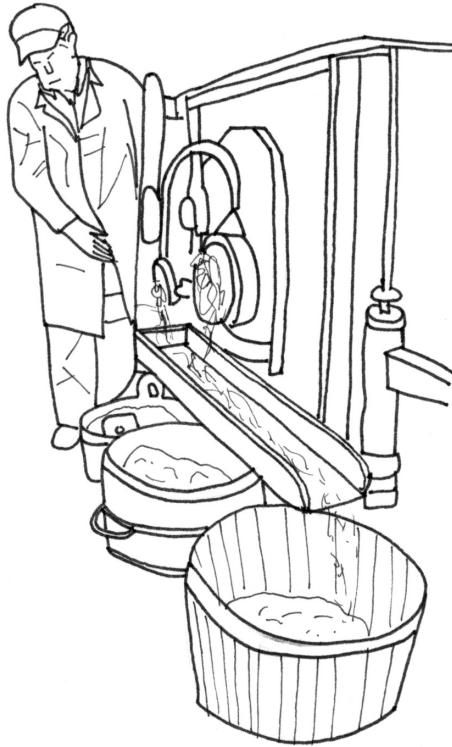
Mletje žita, koruze ali ajde doma, v lastnem mlinu, je bilo do srede 20. stoletja osnova preživetja. Lastni mlin je npr. srednje veliki Kolarjevi kmetiji na Stranicah zagotavljal kruh za družino in obenem tudi za zadostno število dninarjev skozi vse leto. Svoj mlin pod domačijo ob potoku Tesnica so uporabljali le za lastne potrebe in ga redno vzdrževali do 60. let 20. stoletja, dokler oblasti z uradniškimi ukrepi niso omajale zasebnega mlinarstva in posledično rednega vzdrževanja mlinskih naprav. Na kmetijah, kjer so ob potokih in mlinščicah še nekaj let po 2. svetovni vojni imeli lastne vodne mline, so žita, ajdo in koruzo mleli sproti, navadno na teden ali dva. Tako so ravnali tudi potem, ko so mlinske mehanizme iz mlinov preselili domov. Povečini so mleli sproti, vendar z leti vse manj pogosto, ker so tudi na kmetijah začeli opuščati redno tedensko peko kruha in so kruh raje kupovali v trgovini. Nekdanje mlinske mehanizme, ki so jih večinoma preuredili na pogon z elektromotorjem, vse pogosteje uporabljajo za mletje zrnja za krmo živini.

Mletje kakovostne moke iz žit, koruze ali ajde je od kmečkih in obrtniških mlinarjev zahtevalo tudi tehnično znanje za vzdrževanje in obnavljanje mlinskih naprav. Nekateri veliki valjčni mlini, ki še meljejo po tradicionalnih in najsodobnejših tehnoloških postopkih, so razglašeni za kulturne spomenike (npr. Ferležev mlin v Šibeniku pri Šentjurju), vsi pa so tehnično tako zanimivi in izpopolnjeni, da poleg kupcev moke, zdroba in otrobov privabljajo tudi obiskovalce na ogled mletja. Z uveljavljanjem velikih mlinskih podjetij, kot so npr. Mlinotest iz Ajdovščine, Žito iz Ljubljane, Mlinopek iz Murske Sobote, zasebno mlinarstvo Katić iz Leskovca pri Krškem idr., se je potreba po delovanju manjših zasebnih mlinov, predvsem mlinov na kamne, močno zmanjšala. Deluje jih le še peščica, pa še ti pogosto v povezavi z drugimi dopolnilnimi dejavnostmi, ki lastnikom omogočajo preživetje.

Prim.: Baš 1928; Belaj 1968/1969; Bogataj 1982; Bogataj 1989; Hazler 2014; Melik 1953; Mihelič 1985; Radinja 1979; Smerdel 1995; Titl 1988; Valenčič 1972; VSL 1997–1998; Žagar 1985

7. Skica

Komentar in karta: 3/26

SLA V187.01 'mlin'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'naprava za mletje žita', knj. *mlin* (*i*), sta najpogostejša leksema *mlin* in *malin*. V belokranjskih narečjih prevladuje leksem *malinica*. Leksem *žrmlje* 'ročni mlin' je zapisan le v treh točkah štajerske narečne skupine (v T337 s pripisom, da ima *žrmlje* »skoraj vsaka hiša«).

2. Morfološka analiza

mlin < *(*mǫlīn*)-*ɔ* ← lat. *molīnum*, *molīna* 'mlin'

maLin < *(*mǫlin*)-*ɔ* < *(*mǫlīn*)-*ɔ* ← lat. *molīnum*, *molīna* 'mlin' ($L \geq l'$ v T282; $L \geq j$ v T283)

malinica < *(*mǫlin*)-*ic-a*

žrmlje (im. mn.) < *žbrmlǰe ≤ *žbrnǰve (kolektiv) 'žrmlje, ročni mlin' ← *žbrn-y, rod. ed. *žbrn-ɔv-e 'žrmlje' (SES) / < *žbrmlǰe ← *žbrvn-a (*-*vn*-/*-*vn*'- ≥ *-*mn*'- ≥ -*ml*'-) ≤ *žbrn-ɔv-a ← *žbrn-y, rod. ed. *žbrn-ɔv-e (Ramovš 1924: 98; ESSJ)

3. Posebnosti kartiranja

/

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V188.01 *mleti* (3/25); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 5816 *vodni mlin*; ASLEF: 5689 *vodni mlin*; HJA: 925; LinGeH: 975; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Mlin je najpogosteje naprava ali obrat za mletje zrnja žit, koruze, pa tudi oljk. Razširjeni so tudi različni ročni mlinčki za drobljenje živil in raznovrstnih prehranskih dodatkov, kot so ječmenova (bela) in prava (črna) kava, kakav, cimet, mandlji, orehi, poper idr. Mlin je tudi naprava ali obrat za mletje različnih materialov, kot so kamenje, kreda, premog, minerali za barvila idr., za potrebe obrti in industrije.

Prvobitna oblika ročnih mlinov (za žito) so žrmlje, ki v osnovni izvedbi spominjajo na mehanizme mlinov z mlinskimi kamni na vodni pogon. Žrmlje je praviloma poganjala ena oseba, ki je z drugo roko stresala zrnje v osrednjo luknjo na zgornjem kamnu. Mletje z žrmljami so večkrat ponovili in nato mletje presejali s siti ter

(enotno) moko uporabili za domačo kuho ali peko, ostanke pa kot krmilo živalim. Žrmlje so se na Slovenskem najdlje ohranile na območju vzhodne in severovzhodne Slovenije (npr. širša okolica Rogatca in Donačke gore, Haloze, Jeruzalemske gorice idr.), kjer so še v 70. letih 20. stoletja ročno mleli žita in koruzo predvsem za krmo živini. Podoben način mletja kot pri žrmljah je značilen tudi za vse druge vrste mlinov z mlinskimi kamni. Takšni veliki mlini se ločijo po vrsti pogona osnovnega mlinskega mehanizma. Razvojno najstarejši so mlini na vodni pogon, ki so jih na današnje slovensko ozemlje iz Male Azije prinesli Rimljani, pri čemer so razvili tudi več tehnik vodnih mlinov, npr. takšne z več pogonskimi kolesi v eni mlinski stavbi in več mlinov v zaporedju ob istem vodotoku. Razvili so tudi osnovne oblike pogonskih vodnih koles, ki so v notranjosti mlinske stavbe poganjala mline z neposrednim ali zobatim prenosom sile za vrtenje zgornjega od dveh okroglih mlinskih kamnov, ki sta bila največkrat izklesana iz naravnega sedimentnega konglomerata. Na Slovenskem so takšne mlinske kamne klesali še pred zaježitvijo reke Save med Medvodami in Kranjem, v Šibeniku pri Šentjurju, manjše v kamnolomih rženjaka na južnem pobočju Donačke gore in drugod, nekateri mlinarji pa so mlinske kamne kupovali tudi v kamnoseških delavnicah ob reki Savi na Hrvaškem.

Mlino z mlinskimi kamni na vodni pogon se glede mlevnih mehanizmov bistveno ne razlikujejo. Različni so le dotoki pogonske vode in izvedbe pogonskih mehanizmov: 1. voda doteka po lesenih žlebovih in se zliva na leseno kolo z vgrajenimi žlebiči – nadlivni tip kolesa; 2. voda doteka po naravni ali umetni strugi pod kolo in ga obrača v hitrosti svojega toka – podlivni tip kolesa z lesenim (ponekod kovinskim) obročem in nanj pritrjenimi lopaticami; 3. močan vodni tok doteka po strugi (mlinščici) na čokato pogonsko kolo. Kmečke vodne mline je večinoma poganjalo le po eno pogonsko kolo, prirejeno na zgornjo ali spodnjo vodo. Zmogljivejši obrtniški mlino pa so večinoma imeli vsaj po dve pogonski kolesi, eno za mletje žit, drugo za pogon stop za čiščenje ječmena, prosa, ajde za prehrano in želoda za svinjsko krmo. Zmogljivejši mlino so imeli v zaporedju ob eni mlinski stavbi tudi po tri, štiri in ponekod še več pogonskih koles in z njimi povezanih več parov mlinskih kamnov.

Voda je poganjala tudi prve valjčne mline. Zaradi ropota mlinskih naprav in šumenja vode so imeli ponekod v stavbah z valjčnimi mlino tudi manjši predprostor za prevzem in pregled kakovosti zrnja ter oddajo ali prodajo moke. V obrtniških mlinih si je mlinar po predhodnem dogovoru vzel delež moke (merico), kar so imeli mlinarji označeno v mlevskem prostoru oz. tam, kjer je potekala poravnava storitve. V mlino je veljal določen red: kdor je prej pripeljal žito, je bil tudi prej na vrsti.

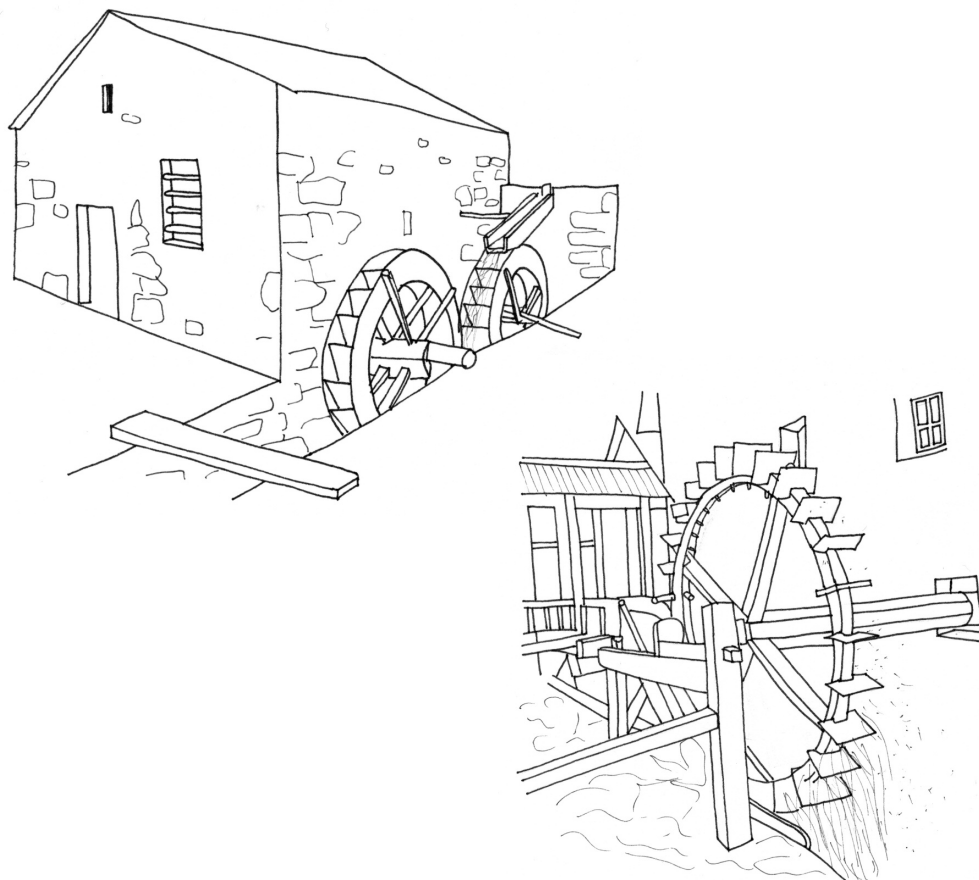
Na današnjem slovenskem ozemlju so bili mlino v pisnih virih prvič omenjeni v 9. stoletju. Njihovo število se je občutno povečalo med 12. in 13. stoletjem in je raslo vse do 30. let 20. stoletja, ko je tekoča voda na Slovenskem poganjala okoli 2000 manjših vodnih mlinov, veter okrog 70 mlinov, vodne turbine in elektrika pa okoli 40 večjih obrtniških in industrijskih mlinov.

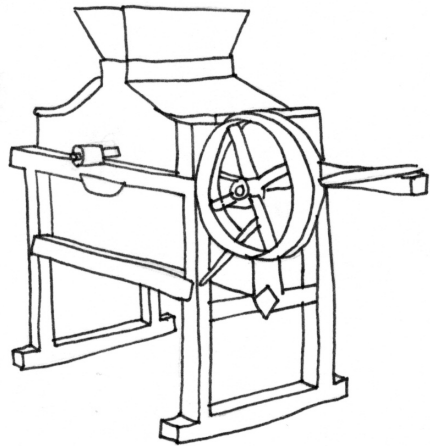
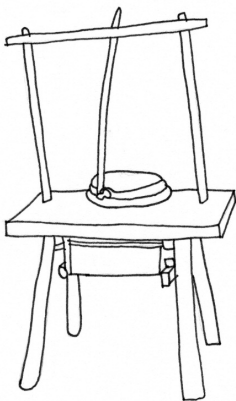
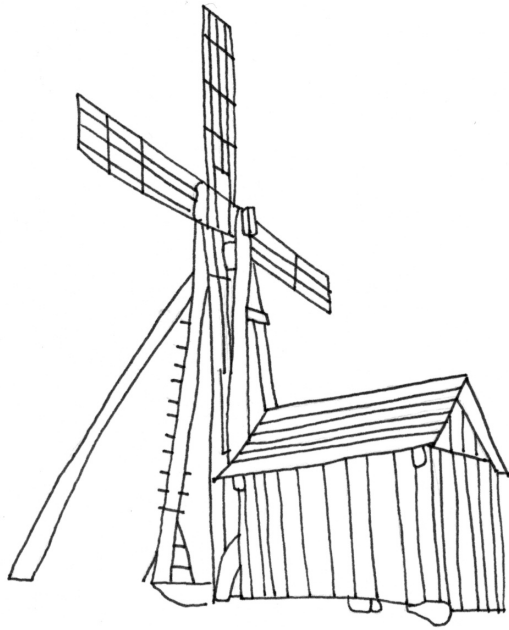
Še do srede 20. stoletja je bilo mlinarstvo najpogosteje povezano s kmetovanjem, saj so poleg obrtniških in od srede 19. stoletja tudi tehnološko naprednih industrijskih

mlinov obstajali predvsem številni kmečki mlini, tj. mlini v sestavu srednjih in velikih kmetij, poleg teh pa tudi številni kmečki mlini, ki so mleli zgolj za lastne potrebe. Ob nekaterih potokih in rečicah na Slovenskem so si vse do srede 20. stoletja mlini in tudi žage sledili drug za drugim. Tako zgoščena postavitev mlinov in žag je bila npr. ob vsem toku Hudinje in Tesnice, kjer naj bi bilo okrog 80 mlinov in žag. Nekoč so obstajali tudi grajski in samostanski mlini, a se je do srede 20. stoletja ohranilo bistveno več kmečkih mlinov, ki pa so jih lastniki po letu 1952 zaradi ukrepov državnih oblasti opustili, nekateri lastniki pa so mlinske mehanizme s kamni prenesli na svoje domove in tam še naprej mleli žita in koruzo za lastne potrebe ali za krmo živini. Po letu 2000 deluje le še okrog 20 obrtniških in predvsem s turistično dejavnostjo povezanih mlinov, večinoma na vodni pogon.

Prim.: Baš 1928; Belaj 1968/1969; Bogataj 1982; Bogataj 1989; Hazler 2014; Melik 1953; Mihelič 1985; Radinja 1979; SEL 2004; Smerdel 1995; Struna 1955; Titl 1988; Valenčič 1972; VSL 1997–1998; Žagar 1985

7. Skica

Komentar in karta: 3/27
SLA V189.01 'moka'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'v prah zmleto žito za pripravo živil', knj. *móka* (*ó*), je v večini narečij najpogostejši leksem *moka*. V panonski narečni skupini in vzhodnem delu štajerske narečne skupine pa se uporablja leksem *melja*. Leksem *gotovina* je redek, pojavlja se le na stiku s hrvaškim jezikom.

2. Morfološka analiza

moka < *mok-a 'moka'

mok < *mok-ъ

melja < *meĭ-a (< *mel-j-a) ← *mel-ti 'mleti'

gotovina < *(*gotovin*)-a ← kajk. hrv. *gotovina* 'moka'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica z *mok-* je kartiran leksem *mok* v T027.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V188.01 *mleti* (3/25); OLA: 1058; ALE: 353; SDLA-SI: /; ALI: 963; ASLEF: 2881; HJA: 777; LinGeH: 511; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

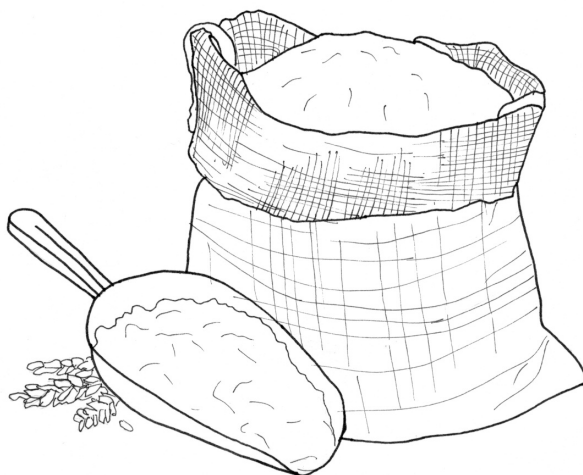
Moka je najpomembnejši izdelek pri mletju žit, koruze in ajde. Uporablja se za peko kruha in peciv ter pri kuhanju hrane za ljudi in tudi živali. V vsakdanji in prazničnih prehrani so se na Slovenskem najbolj uveljavile pšenična, ržena, ajdova in koruzna moka, do 60. let 20. stoletja ponekod tudi še ovsena, ječmenova in prosena, ki pa so dajale manj okusen kruh in druge jedi. Pšenična moka velja za najboljšo in na splošno najbolj cenjeno, saj je zlasti iz bele mogoče pripraviti kakovostne vrste kruha in peciva. Vaški in tudi trški peki so še v 60. letih navadno prodajali le črni in beli kruh, bele žemlje, občasno še drugo pekovsko pecivo, od srede 20. stoletja pa se je s postopnim dvigovanjem življenjske ravni širila ponudba različnih vrst moke in s tem tudi pekovskih kruhov.

Na južnem Pohorju so v več kmečkih mlinih ob Oplotnici, Dravinji, Hudinji in njihovih pritokih pred 2. svetovno vojno mleli predvsem enotno črno moko, saj

mlinske naprave niso bile usposobljene za pridobivanje bele moke, večinoma mlinarji tudi niso imeli ustreznih mlinskih kamnov in časa za zamudno večkratno ponavljanje mlevnega postopka, da bi namleli bolj belo moko. Mlinar je v (kmečkem) mlinu pšenico samo zmlél, ženske pa so jo doma presejale. V 80. letih 20. stoletja so redki zasebni mlinarji tehnično posodobili svojo tehnično opremo in s tem tudi ponudbo moke in drugih mlevskih proizvodov, tako da danes lahko kupcem ponudijo pirino, pšenično ali rženo (polnovredno) moko, rumeno in belo koruzno moko, ječmenovo, ajdovo, ovseno, proseno, kamutovo, konopljino moko, zmesno moko (iz več vrst zrnja: pšenice, ječmena, bele koruze, ajde), polnozrnato grobo mleto moko za graham kruh, pirin in pšenični polnozrnat zdrob, zdrob iz rumene in bele koruze ter različne kaše.

Prim.: Baš 1928; Belaj 1968/1969; Bogataj 1982; Bogataj 1989; Hazler 2014; Melik 1953; Mihelič 1985; Radinja 1979; Smerdel 1995; Struna 1955; Titl 1988; Valenčič 1972; VSL 1997–1998; Žagar 1985

7. Skica

Komentar in karta: 3/28

SLA V190.01 'otrobi'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'z mletjem odstranjeni ovojni del semena pšenice, rži', knj. *otrób* (*ô*), je v večini narečij najpogostejši leksem *otrobi* (večinoma v mn., navadno m., redkeje ž. sp.), v nekaterih govorih rovtarske in gorenjske narečne skupine z naglasom na končnem *-i* (ž. sp.), ponekod *otrobe* (ž. sp.) ali *otrobje* (m. sp.). Pogoste so tudi tvorjenke iz *posev-* oz. *posej-*, tj. *posevki* (v T138 z označevalnikom »starinsko«), *poseve*, *posevice* ter *poseje* in *poseji*. Drugi leksemi so redki in ne tvorijo arealov. Enkratnica *luski* v T079 ima pojasnilo »od koruze«.

2. Morfološka analiza

Otrob- < *otv-rqb-i (im. mn. m.) / *otv-rqb-ę (im. mn. ž.) ← *otv-rqb-i-ti 'odsekati, izluščiti' ← **otv-* 'od, proč' + *rqb-i-ti 'sekati' (*O* ≥ $\emptyset$ v T005, T404–T405)

ol/trobje < *ot-rqb-ǫj-e (*l* ≥ *b* v T057)

obloda < *ob-lqd-a ← *ob-lqd-i-ti ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *lqd-i-ti 'motiti'

obloja < *ob-lqđ-a (< *ob-lqd-j-a)

met- < *met-ь / *met-i (im. mn.) ← *mes-ti (< *met-ti) 'žvrkljati, krožno premikati, vrtinčiti'

zamet < *za-met-ь ← *za 'za' + *mes-ti (< *met-ti)

zamečka < *za-meť-ьk-a (*za-met-j-ьk-a)

mekinje < *męk-yn-ę (im. mn.) ← *męk-yn-a (< *męk-yn-j-a) ← *męk-ь 'mehak'

premek < *prēm-ьk-ь ← *prēm-i-ti 'čistiti žito'

poseve < *po-sě-v-ę (im. mn.)

posevice < *po-sě-v-ic-ę (im. mn.)

posevki < *po-sě-v-ьk-i (im. mn.) ← *po-sě-v-ьk-ь ← *po-sě-v-a-ti ← *po-sě-ti ← **po-* 'po-' + *sě-ti 'sejati'

posej- < *po-sě-j-i (im. mn. m.) / *po-sě-j-ę (im. mn. ž.) ← *po-sě-j-a-ti ← *po-sě-ti ← **po-* 'po-' + *sě-ti 'sejati'

luski < *lusk-i (im. mn.)

luskinje < **lusk-yn-* (< **lusk-yn-j-*) ← *lusk-a 'luska, pleva'

pleva < *pelv-a 'pleva'

semola < *(*semol*)-*a* ← it. *semola* 'otrobi, zdrob'

šemole < *(*šemol*)-*ę* (im. mn.) ← it. *semola* 'otrobi, zdrob'

šemolini < *(*šemolin*)-*i* (im. mn.) ← trž. it. *semolin*, it. *semolino* 'otrobi, zdrob'

noli, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *noli* v T106, *premek* v T239 in *pleva* v T412.

Kot enkratnica s *posev-* je kartiran leksem *posevice* v T410.

Kot enkratnica z *lusk-* je kartiran leksem *luski* v T079.

Kot enkratnica z *obloj-* je kartiran leksem *obloja* v T317.

Kot enkratnica s *šmol-* je kartiran leksem *šemole* v T413.

Kot tretji odgovori v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *šemolini* v T118, *luskinje* v T272 in *posevki* v T300.

Kot opisni poimenovanji sta kartirana odgovora *pomešano* v T060 in *zmešano* v T063.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *pšenica* v T088.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V295.01 *pleve* (3/21); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

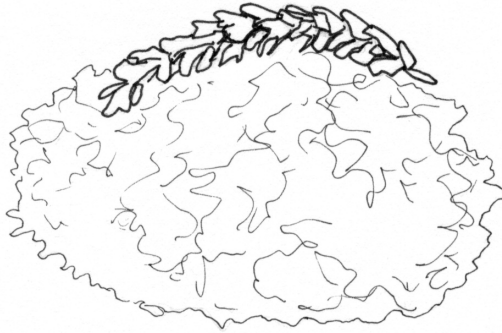
6. Etnološka osvetlitev

Otrobi so trdi zunanji ovoji semen žit – pire, pšenice, rži, ovsa, ječmena, prosa, riža –, zgrajeni iz osemenja, ovojnice in trdnih beljakovin v rastlinskih celicah. Z mletjem se otrobi odstranijo z žitnih zrn in se ločeno od moke razporejajo v nadaljnjo obdelavo in uporabo. Pri preprostejših mlevnih napravah, kot so žrmlje in mlinci na vodni ali vetrni pogon, se zmleto zrnje ni sproti presejalo, saj takšne naprave niso imele vgrajenih presejalnih naprav, ki bi odstranjevale otrobe iz moke, zato je bilo treba zmleto žito, koruzo in ajdo naknadno presejati s siti. Ta postopek je bilo treba večkrat ponoviti, da se je izločilo čim več otrobov, ki so jih najpogosteje uporabili za živinsko krmo.

V sodobni prehrani ljudi se otrobi uporabljajo kot dopolnilno hranilo in tudi kot dodatek kruhu. V nekaterih družbenih okoljih so postali prehransko zanimivi predvsem kot pomemben vir vitamina B₁, nikotinske kisline, riboflavina, železa, fosforja, magnezija in cinka. V prehrani ljudi surovi otrobi niso primerni za uživanje predvsem zaradi nevarnosti okužbe z mikroorganizmi, ki se uničijo šele s kuhanjem ali pečenjem.

Prim.: Baš 1928; Belaj 1968/1969; Bogataj 1982; Bogataj 1989; Hazler 2014; Melik 1953; Mihelič 1985; Radinja 1979; Smerdel 1995; Struna 1955; Titl 1988; Valenčič 1972; VSL 1997–1998; Žagar 1985

7. Skica

Komentar in karta: 3/29

SLA V549.01 'travnik'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 's travo poraslo zemljišče, ki se kosi večkrat na leto', knj. *trávník* (*ā*), je v narečjih najpogostejši leksem *travnik*. Drugi najpogostejši leksem je *senožet*, ki se strnjeno pojavlja v panonski narečni skupini, razpršeno pa tudi drugod. Na zamejenih območjih poznajo tudi lekseme *košenica*, *bared*, *korona* in *teren*, drugi leksemi so zapisani posamično, npr. *ledina*, *ograda*, *gmajna*, *pašnik* in *starina*. Pri redko pojavljajočih se leksemih zaradi odsotnosti podatkov o pomenu ni mogoče povsod ugotoviti, ali so ti odgovori relevantni ali ne. Podatki o pomenu in označevalniki so navedeni v opombah pri naslednjih leksemih: *travnik* v T001 »v pravljici«, v T003 »s sladko travo (seče se do trikrat za krave)«, v T020 »nezagrajen«, T057 in T059 »velik«, T083 »v ravnini«, T109 in T242 »redko«, v T233 »ni domače«, T260 »ob vodi; jih ni mnogo« in v T290 »kjer se večkrat kosi«; *log* v T003 »s kislo travo, seče se dvakrat za konje«, *paša* v T020 »zagrajen«, *teren* v T059 »v klancu«, *polje* v T076 »blizu vasi«, *senožet* v T108 »okrog vasi so hribi, travnikov v ravnini nimajo«, T116 *vala* »travnik v ravnini«, *bared* v T116 »travnik v hribu«, *košenina* v T154 »bolj na samem«, *senožet* v T164 »v planini«, *gmajna* v T198 »pašnik«, *ledina* v T198 »če je ravno«, *vrt* v T236 »blizu hiše«, *loka* v T237 »travnik ob vodi«, *ograde* v T237 »po gmajnah«, *starina* v T261 »hribska košenina«, *hrib* v T267 »če je na hribu«, *košenica* v T290 »kjer se enkrat kosi« in *zavod* v T353 »travnik za vodo«.

Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta leksema *hobelj* 'hrib' v T023 in *travnik* v T300 z opombo »ime parcel danes«.

Za T002 in T375 je zapisano, da tam beseda ni znana.

2. Morfološka analiza

traVNik < **trav-^{bn}-ik-^ɔ* ← **trav-^{bn}-^ɔ* ← *trav-a 'krma' (VN ≥ mn v T355, T360; VN ≥ mn ≥ *mm > m v T183; VN ≥ mn ≥ *nn > n v T277, T303, T324, T328, T331–T334, T337, T339, T341–T343, T345, T347, T349–T351, T404, T409, T412; VN ≥ jn v T403)

travnjak < **trav-^{bn}-ak-^ɔ* (< **trav-^{bn}-j-ak-^ɔ*)

travnič < **trav-^{bn}-i^l-^ɔ*

senožet < **sěⁿ-o-žē-^t-^ɔ* / **sěⁿ-o-žē-^t-^ɔ* ← *sěⁿ-o 'trava, seno' + **žē-^t-^ɔ* 'košnja' (← **žē-^{ti}* **žbⁿ-^o* (< **žbn-j-^o*) 'sekati, tolči')

senožeta < **sěⁿ-o-žē-^t-a* (im. ed. ž. / im. mn. s.)

senokoš < **sěⁿ-o-koš-^ɔ* ← *sěⁿ-o + **koš-^ɔ* (< **kos-j-^ɔ*) 'košnja' (← **kos-i-^{ti}* ← *kos-a 'kosa')

- košenica** < *koš-e-n-ic-a (< *kos-j-e-n-ic-a) ← *koš-e-n-ъ (< *kos-j-e-n-ъ) ← *kos-i-ti ← *kos-a
- košeNina** < *koš-e-n-in-a (< *kos-j-e-n-in-a) ($N-n \geq l-n$ v T154, T399, T401)
- ledina** < *lęd-in-a ← *lęd-o 'ledina, neobdelan svet'
- ograda** < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ograjo' (← *gord-ъ 'ograda')
- starina** < *star-in-a ← *star-ъ 'star'
- paša** < *paš-a (< *pas-j-a) ← *pas-ti 'pasti'
- pašnik** < *paš-ъn-ik-ъ ← *paš-ъn-ъ
- pašnjak** < *paš-ъn-ak-ъ (< *paš-ъn-j-ak-ъ)
- log** < *log-ъ *'nižje ležeč teren, kotlina'
- prelog** < *per-log-ъ ← *per-leŕi ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *leŕi (< *leg-ti) 'leči'
- loka** < *lŕk-a 'močvirnat travnik'
- ločica** < *lŕč-ic-a
- livada** < *(*livad*)-*a* ← hrv., srb. *livada* 'travnik'
- njiva** < *niv-a ≤ *niv-a 'njiva'
- njivača** < *niv-ač-a
- breg** < *berg-ъ 'vzpetina, breg'
- hrib** < *xrib-ъ 'gorski greben, hrbet'
- pleša** < *plěš-a (< *plěx-j-a) 'pleša' ← *plěx-a 'golo, neporaščeno mesto'
- plešnja** < *plěš-ъn-a
- kos** < *kŕs-ъ 'kos, grižljaj'
- seča** < *sěč-a (< *sěk-j-a) ← *sěŕi (< *sěk-ti) 'seči, sekati'
- laz** < *laz-ъ 'ozek prehod, strm svet'
- lazina** < *laz-in-a
- ornica** < *or-ъn-ic-a ← *or-ъn-ъ ← *or-a-ti 'orati'
- ravna** < *orv-ъn-a-j-a ← *orv-ъn-ъ 'raven' ← *orv-o 'ravnina, odprt svet'
- ravnina** < *orv-ъn-in-a
- polje** < *pol-ě 'polje'
- reber** < *rebr-ъ 'pobočje, ki je strmo, izbočeno kot del telesa, kjer so rebra' ← *rebr-o 'rebro'
- zavod** < *za-vod-ъ ← *za-ves-ti ← *za 'za' + *ves-ti (< *ved-ti) 'vesti'
- vrat** < *vort-ъ 'obračanje, obrat' ← *vъrt-ě-ti 'vrteti' / *vort-i-ti 'obračati'
- pristava** < *pri-st-a-v-a ← *pri-st-a-v-i-ti 'postaviti, zgraditi poleg' ← **pri-* 'pri' + *st-a-v-i-ti 'postavljati'
- obrov** < *ob-rov-ъ ← *ob-rov-a-ti ← **ob-* + *rov-a-ti 'riti, puliti' (← *ry-ti 'riti')
- meja** < *med-a (< *med-j-a) 'meja'
- grunt** < *(*grunt*)-*ъ* ← srvnem. *grunt* 'tla, zemlja, posestvo', nem. *Grunt* 'tla, zemlja, temelj, osnova'
- gmajna** < *(*gmajn*)-*a* ← srvnem. *gemeine* 'občinska skupna posest'
- bared** < *(*bared*)-*ъ* ← trž. it. *baredo* 'neobdelano polje, ledina' (Doria 1987: 57)

korona < *(*koron*)-a ← istr. it. *corona* 'brežina na terasi med vrstami trt'
(Manzini – Rocchi 1995: 55; Sau 2009: 74)
teren < *(*teren*)-b ← furl. *terèn* 'teren, ozemlje, področje, območje' (v T056 < *(*tereñ*)-b ← furl. *terein*)
boršt < *(*boršt*)-b ← srvnem. *forst* 'gozd'
trata < *(*trat*)-a ← stvnem. *trata* 'pašnik, sled, steza'
rovt < *(*rovt*)-b ← srvnem. *rout 'krčevina'
blek < *(*blek*)-b ← stvnem. *flēc*, srvnem. *vlēc* 'krpa'
vrt < **v(ɔrt)*-b ← rom. *ortu < lat. *hortus* 'vrt'
vala < *(*val*)-a ← trž. it. *vale*, it. *valle* 'dolina'
vokovšek, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *breg* v T023, *kos* v T061, *blek* v T076, *pleša* v T086, *ornica* v T145, *rovt* v T195, *seča* v T198, *hrrib* v T267, *obrov* v T292, *trata* v T300, *vokovšek* v T347 in *zavod* v T353.

Kot enkratnica z *njiv*- je kartiran leksem *njivača* v T123.

Kot enkratnica s *travn*- je kartiran leksem *travnič* v T074.

Kot enkratnici s *paš*- sta kartirana leksema *paša* v T020 in *pašnjak* v T392.

Kot enkratnica z *ravn*- je kartiran leksem *ravna* v T112.

Kot enkratnici z *laz*- sta kartirana leksema *laz* v T067 in *lazina* v T074.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ravnina* v T059, *gront* v T067, *vrat* v T074, *polje* v T076, *plešnja* v T084, *ledina* in *meja* v T198, *gmajna* v T067, T198 in T300, *ločica*, *log*, *ledina* in *pristava* v T234, *travnik* v T236, *ograde* v T237, *boršt* in *rebno* v T300, *prelog* v T370, *košenica* v T417 in nerelevanten odgovor *hobelj* v T023.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *travnik* v T300.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T002 in T375.

4. Dodatna literatura

Doria 1987; ESSZI; Manzini – Rocchi 1995: 55; Sau 2009: 74

5. Primerjaj

SLA: V550.01 *senožet* (3/30), V550.02 *senožet – pomen* (3/115); OLA: 678; ALE: 277; SDLA-SI: 523 *ledina*; ALI: 3066, 3067; ASLEF: 3608, 3609; HJA: 865; LinGeH: 922; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Travnik je večinoma s travniškimi rastlinami poraslo zemljišče, namenjeno predvsem za košnjo trave in občasno – zlasti v poznih poletnih in zgodnjih jesenskih mesecih – tudi za pašo živine. Raznovrstnost travnega sestava je na območju Slovenije odvisna od pedološke in petrološke sestave tal, geografske lege, zlasti pa od nadmorske

višine in s tem povezanih podnebnih razmer, kar vpliva tudi na raznovrstno izrabo travnikov. Travnike v nižinskih legah je mogoče kositi tudi trikrat letno, nato (ponekod) travo še popase živina, travnike v legah med 600 in 800 metri kosijo večinoma le dvakrat letno, nato jih popase živina, višje ležeče travnike pa podobno kot senožeti kmetje kosijo le enkrat letno. Veliki travniki so bili ponekod tudi skupne vaške gmajne, travnate površine v sestavu nekaterih vaških srenj, ki so po skupnem dogovoru odločale o vsakoletni izrabi takšnih zemljišč.

Kmetovalci predvsem nižinske in hribovske travnike ne le kosijo, ampak tudi redno oskrbujejo s spomladanskim čiščenjem, trebljenjem z branami, da odstranijo mahovje ter prezračijo in razrahljajo zemljinu, jih gnojijo z gnojevko, gnojem in mineralnimi gnojili, dodajajo apno ali fino mleti apnenec in druge dodatke, po potrebi pa zemljišča tudi izravnavajo, jih namakajo ali izsušujejo, pomlajujejo rastlinje in zatirajo škodljivce. Ponekod so spomladi travnike posipali z lesnim pepelom, kar je občutno izboljšalo donosnost travnikov in ni zmanjšalo rastlinskega sestava.

Travnike so kosili trikrat ali dvakrat letno. Vse do srede 20. stoletja so travnike kosili ročno s kosami – število koscev je bilo odvisno od velikosti travnika, razpoložljive delovne moči idr. Kosili so praviloma ob lepem vremenu in vedno v zgodnjih jutranjih urah do dopoldneva, ko se trava še ni preveč osušila (z uvajanjem motornih ročnih kosilnic in traktorjev v 70. letih 20. stoletja dnevna ura košnje ni bila več pomembna). Pokošeno travo so dva do tri dni sušili na travniku, ko pa je bila suha in primerna za spravilo, so jo naložili v kopice ali ostrvi, kasneje pa z vozovi prepeljali in shranili v senike (v začetku 90. let 20. stoletja se je uveljavilo baliranje sena).

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/30

SLA V550.01 'senožet'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'travnik, zlasti v hribovitem svetu, ki se kosi navadno enkrat na leto', knj. *senožet* (ó) in *senožét* (ê), je v narečjih najpogostejši leksem *senožet*, a ga poznajo le v nekaterih narečnih skupinah, v velikem delu zapisanih govorov pa je ta leksem (morda tudi denotat) neznan. Leksem *senožet* se tako v knjižnem jeziku kot v narečjih pojavlja v ženskem in moškem spolu, različica *senožeta* je lahko izraz v im. ed. ž. ali im. mn. sr. spola, kar pa na karti zaradi pomanjkanja podatkov o pregibanju besede ni prikazano. Strnjeno se pojavljata še izpeljanka *senožeta* in leksem *košenica*, drugi leksemi – *senokoša*, *senokoš*, *košenina*, *travnik*, *laz*, *seča*, *ograda*, *reber* in *pašnik* pa so razpršeni in redki. Precej je tudi enkratnic. Informanti so nekatere lekseme dodatno pojasnili: *rob* v T015 je »nekoliko strm«, *travnik* v T059 je »velik«, *meja* v T153 je »majhna«, *jasa* v T223 je »majhen travnik v gozdu, višje nad dolino«, *gmajna* v T233 je »tam, kjer pasejo«, *laz* v T244 je »navadno velika parcela v hribu«, v T386 pa »hribovski travnik, zaraščen z drevjem«, *breg* v T252 je »travnik na strmem pobočju«, *košenica* v T289 je pojasnjena z opombo »po hribih«, *senokoš* v T292 pa z opombo »med hosto«, zveza za *goščo* v T383 označuje »travnik v bližini gozda, ki se kosi samo enkrat«. Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so leksemi *plešnja* v T085 z opombo »predel na pobočju, ki je manj rodoviten«, *gmajna* v T155 z opombo »kjer se ne kosi« in ledinsko ime *Senožet* v T157, T213, T300, T308 in T377 oz. *Senožeta* v T402.

Pomeni leksema *senožet* so kartirani na samostojni karti.

V T011, T022–T023, T030–T031, T035, T050, T054, T086, T202, T264, T268–T269, T271, T282, T304, T306–T307, T316, T328, T332, T336, T340, T342, T349, T351, T363, T378, T380, T384–T385, T404, T409 in T413 je zapisano, da besede tam ne poznajo.

2. Morfološka analiza

senožet < **sě̃n-o-žę-t-b* / **sě̃n-o-žę-t-b* ← **sě̃n-o* 'trava, seno' + *žę-t-b 'košnja' (← *žę-ti *žbñ-ǝ (< *žbn-j-ǝ) 'sekati, tolči')

senožeta < **sě̃n-o-žę-t-a* (im. ed. ž. / im. mn. s.)

požnjak < *po-žbñ-ak-b ← *po-žbñ-b (*po-žbn-j-b) ← *po-žę-ti ← **po-* 'po' + *žę-ti *žbñ-ǝ (ESSJ III: 100)

senokoš < **sě̃n-o-koš-b* ← **sě̃n-o* + *koš-b (< *kos-j-b) 'košnja' (← *kos-i-ti ← *kos-a 'kosa')

senokoša < **sě̃n-o-koš-a* (< **sě̃n-o-kos-j-a*)

košenica < *koš-e-n-ic-a (< *kos-j-e-n-ic-a) ← *koš-e-n-ṽ (< *kos-j-e-n-ṽ) ← *kos-i-ti ← *kos-a

košeNina < *koš-en-in-a (< *kos-j-e-n-in-a) (*N-n* ≥ *l-n* v T363, T401)

travnik < *trav-ṽn-ik-ṽ ← *trav-ṽn-ṽ ← *trav-a 'krma'

travnik v strmini < **trav-ṽn-ik-ṽ vṽ(n) strṽm-in-i* ← *trav-ṽn-ik-ṽ + **vṽ(n)* 'v' + *strṽm-in-a (← *strṽm-ṽ 'strm, pokonci postavljen, trden, čvrst')

laz < *laz-ṽ 'ozek prehod, strm svet'

seča < *sěč-a (< *sěk-j-a) ← *sěti (< *sěk-ti) 'seči, sekati'

ograda < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ograjo' (← *gord-ṽ 'ograda')

reber < *rebr-ṽ 'pobočje, ki je strmo, izbočeno kot del telesa, kjer so rebra' ← *rebr-o 'rebro'

pašnik < *paš-ṽn-ik-ṽ ← *paš-a (< *pas-j-a) ← *pas-ti 'pasti'

spašnik < **sṽ(n)-paš-ṽn-ik-ṽ* / *jṽz-paš-ṽn-ik-ṽ ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' / **jṽz-* 'iz' + *paš-ṽn-ik-ṽ

polje < *pol-e 'polje'

meja < *med-a (< *med-j-a) 'meja'

rob < *rṽb-ṽ 'rob'

ravnina < *orv-ṽn-in-a ← *orv-ṽn-ṽ 'raven' ← *orv-o 'ravnina, odprt svet'

jasa < *jas-a ← *jasn-ṽ / *ěsn-ṽ 'svetel'

dobrava < *dṽb-r-av-a 'mesto, kjer je listnat, hrastov gozd' ← *dṽb-r-ṽ 'listnat, hrastov gozd' ← *dṽb-ṽ 'listnato drevo, hrast'

breg < *berg-ṽ 'vzpetina, breg'

brdine < *bṽrd-in-e ← *bṽrd-o 'hrib'

rovt < *(*rovt*)-ṽ ← srvnem. *rout 'krčevina'

bared < *(*bared*)-ṽ ← trž. it. *baredo* 'neobdelano polje, ledina' (Doria 1987: 57)

teren < *(*teren*)-ṽ ← furl. *terèn* 'teren, ozemlje, področje, območje'

za goščo < *za gṽšč-ejṽ ← *za 'za' + *gṽšč-a (< *gṽst-j-a ← *gṽst-ṽ 'góst')

strnje < *s-tṽrn-bj-e ← *s-tṽrn-ṽ ← *tṽrn-ṽ 'trn'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *polje* v T009, *rob* v T015, *požnjak* v T027, *teren* v T057, *ravnina* v T059, *bared* v T122, *meja* v T153, *jasa* v T223, *dobrava* v T292, *brdine* v T310, *zveza za goščo* v T383 in *strnje* v T415.

Kot enkratnica s *pašnik* je kartiran leksem *spašnik* v T348.

Kot besedna zveza s *travnik* je kartiran leksem *travnik v strmini* v T187.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *rovt* v T197, nerelevanten odgovor *plešnja* v T085 ter odgovor »ni poimenovanja« v T187.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *gmajna* v T155 in *oranica* v T412 ter leksem *Senožet* v T157, T213, T300, T308 in T377 oz. *Senožeta* v T402.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T011, T022–T023, T030–T031, T035, T050, T054, T086, T202, T264, T268–T269, T271, T282, T304, T306–T307, T316, T328, T332, T336, T340, T342, T349, T351, T363, T378, T380, T384–T385, T404, T409 in T413.

4. Dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V549.01 *travnik* (3/29), V550.02 *senožet – pomen* (3/115), V551.01 *laz* (3/31), V455.01 *planina* (3/93); OLA: 678 *travnik*; ALE: /; SDLA-SI: 523 *ledina*; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Senožeti so zemljiške površine, večinoma porasle z različnimi vrstami trav, ki jih lastniki in drugi uporabniki teh zemljišč namenjajo predvsem za košnjo enkrat na leto, posušeno seno, namenjeno zimski krmi živine, ko zaradi vremenskih razmer prosta paša ni mogoča, pa so takoj ali kasneje na različne načine (s samotajnimi sanmi, v rjuhah, različnih mrežah) spravljali v dolino. Senožeti so lahko zelo suhi ali mokri in vlažni travniki in ponekod v hribovitem svetu tudi s skalovjem obdana zemljišča, kjer so kosci travo večinoma lahko kosili le s koso.

Senožetne planine so nastale z delitvijo zemlje skupnih planin v 16. in 17. stoletju. Upravičenci so košnjo uravnavali po veljavnem redu glede na velikost kmetije. Zaradi oddaljenosti od doma so si na senožetih oz. na senožetnih planinah postavljali tudi začasna bivališča, ki so bila v višjih legah pogosto kamnita, drugod pa večinoma lesena in prekrita s slamo, namenjena pa so bila tako za zavetišče in prenočišče kot za shrambo sena. Kamnita zatočišča na senožetih nad gozdno mejo so bila zgrajena kot suhogradnja, torej brez vezivnega materiala. Imela so le ozek in nizek vhod z leseno ali kamnito preklado, samonosna kamnita streha pa je bila večinoma zgrajena v loku. Zavetišča na nižje ležečih senožetih so ponekod imela samo strmo, dvokapno slamnato streho, drugod so imela tudi razmeroma nizko kamnito ali iz tesanih brun zgrajeno ostenje z le nakazanim vhodom na čelni strani ali tudi brez njega, torej le odprto nizko steno in zatrep brez lesenega opaža. Senožeti so se ponekod v hribovitem svetu osrednje, zahodne in jugozahodne Slovenije obdržale vse do 60. let 20. stoletja, kasneje so zaradi spremenjenih družbenih razmer in pomanjkanja delovne sile lastniki začeli opuščati košnjo na senožetnih planinah (ponekod na Cerkljanskem je senožetna košnja še ohranjena).

Podoben način košnje travinja le enkrat na leto je bil znan tudi v bolj ravninskih predelih Slovenije. Razlogi za le enkratno letno košnjo so bili različni, med drugim oddaljenost zemljišč od domov posestnikov, slabša rodovitnost tal in močvirnat svet. Tako košnjo travnikov, poraščenih z redkim grmičevjem in samotnimi drevesi, so do nedavnega poznali ponekod po Štajerskem in v Beli krajini.

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/31

SLA V551.01 'laz'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 's travo porasel nekaj izkrčen svet v gozdu ali ob njem, navadno z njivo', knj. *lâz* (*ä*), se v narečjih najpogosteje uporablja leksem *laz*, ki je v nekaterih točkah znan le še kot ledinsko lastno ime, v mnogih točkah pa za ta pomen ni poimenovanja. Leksem je ponekod (T070, T222, T229) zapisan samo v mestniku, drugod le v množini (T004, T007, T012, T187, T223). V gradivu so sicer zapisani številni redki leksemi. Svoje majhne areale imajo leksemi *rut*, *rutič*, *rov*, *frata*, *novina* in *čistina*. Leksem *frata* je v T030 pojasnjen kot 'izsekan del gozda', v T042 je zapisano, da »tam ostanejo še štori«, v T042 zapisani leksem *novina* pomeni (tudi) 'pašnik', leksem *jasa* v T233 ima opombo »če je posejano«, *starina* v T261 pa 'hribska košenina'. Leksem *požar* v T315 ima opombo »majhen kos zemlje, ki so ga s krčenjem in požiganjem grmovja pripravili za obdelovanje«. Ponekod leksem *laz* v različnih oblikah živi le kot ledinsko ime.

Za T019–T020, T022–T023, T039, T050, T054, T086–T087, T102, T109, T117, T127, T210, T213, T306, T336, T342, T363, T367 in T405 je navedeno, da tam besede *laz* ne poznajo.

Leksem *laz* je pomensko diferenciran in razložen v komentarju V551.02 *laz – pomen*.

2. Morfološka analiza

laz < *laz-ъ 'ozek prehod, strm svet'

lazje < *laz-bj-e

lazina < *laz-in-a

laze < *laz-ъk-ъ

lazno < *laz-ъn-o ← *laz-ъn-ъ

čistina < *čist-in-a ← *čist-ъ 'čist'

novina < *nov-in-a ← *nov-ъ 'nov'

jasa < *jas-a ← *jasn-ъ / *ěsn-ъ 'svetel'

preseka < *per-sěk-a ← *per-sěti ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *sěti (< *sěk-ti) 'seči, sekati'

golosek < *gol-o-sěk-ъ ← *gol-ъ 'gol, nag' + *sěti

prelog < *per-log-ъ ← *per-lefi ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *lefi (< *leg-ti) 'leči'

krča < *kъrč-a ← *kъrč-i-ti 'trebiti grmovje, drevje'

lazna krča < **laz-ъn-a-j-a kъrč-a* ← *laz-ъn-ъ (← *laz-ъ) + *kъrč-a

košenina < *koš-e-n-in-a (< *kos-j-e-n-in-a) ← *kos-i-ti ← *kos-a 'kosa'

loza < *loz-a 'upogljiva šiba, morda leska'
pleša < *plěš-a (< *plěx-j-a) 'pleša' ← *plěx-a 'golo, neporaščeno mesto'
oplaz < **o(b)-polz-ъ* ← **o(b)-pelz-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *pelz-ti 'plezati'
senožet < *sěn-o-žę-t-ъ ← *sěn-o 'trava, seno' + *žę-t-ъ 'košnja' (← *žę-ti *žbń-ǫ
 (< *žbn-j-ǫ) 'sekati, tolči')
starina < *star-in-a ← *star-ъ 'star'
steljnik < *stěł-bn-ik-ъ ← *stěł-bn-ъ ← *stěł-a (< *stel-j-a) 'kar se nastelje,
 položi' ← *stbl-a-ti *stěł-ǫ (< *stel-j-ǫ) 'razpostirati, postiljati, nastiljati'
trebež < *terb-ež-ъ ← *terb-i-ti 'krčiti gozd, čistiti grmovje'
paša < *paš-a (< *pas-j-a) ← *pas-ti 'pasti'
ograda < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti
 'zagrajevati, delati ograjo' (← *gord-ъ 'ograda')
hriber < *xrib-r-ъ ← *xrib-ъ 'gorski greben, hrbet'
rut < *(*rut*)-ъ ← srvnem. *rūt* 'krčevina'
     rutič < *(*rut*)-it-ъ
rovť < *(*rovť*)-ъ ← srvnem. *rout 'krčevina'
frata < *(*frat*)-a ← kor. nem. *Frate*, tirol. nem. *Fratte* 'poseka, gozdna jasa'
gmajna < *(*gmajn*)-a ← srvnem. *gemeine* 'občinska skupna posest'
šajde < *(*šajde*)-ǫ / *(*šajd*)-ę (im. mn.) ← nem. *Scheide* 'meja'
tiloš < *(*tiloš*)-ъ ← madž. *tilos* 'ograda, ograjeno mesto'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *senožet* v T009, *hriber* v T033, *paša* v T035, *loza* v T144, *šajde* v T187, *ograda* v T230, *steljnik* v T248, *košenina* v T252, *starina* v T261, *pleša* v T266, *golosek* v T278, *oplaz* v T291, *prelog* v T370, *trebež* v T399 in *tiloš* v T404.

Kot enkratnice z *laz-* so kartirani leksemi *lazina* v T062, *lazno* v T080, *lazje* v T179 in *lazez* v T200.

Kot enkratnica s *krč-* je kartiran leksem *krča* v T384.

Kot enkratna besedna zveza s *krča* je kartiran leksem *lazna krča* v T069.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *njiva v bregu* v T052.

Kot opis je kartiran odgovor *ob hosti* v T276.

Kot tretji odgovor sta z znakom za komentar kartirana leksema *laz* v T003 in opisno poimenovanje *ta pusti travnik* v T187.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *steza* v T137, *požar* v T315 in *Laz-* v T015, T028, T056, T058, T062, T075, T078, T083, T103, T107–T108, T118, T123–T124, T126, T138, T154, T161, T164, T166, T178, T181, T223, T253, T255, T271, T282, T291–T292, T294, T300, T303, T307–T308, T347, T349, T351, T356, T375, T378, T380 in T387.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T019–T020, T022–T023, T039, T050, T054, T086–T087, T102, T109, T117, T127, T210, T213, T306, T336, T342, T363, T367 in T405.

4. Uporabljena dodatna literatura

Sławski 1974

5. Primerjaj

SLA: V551.02 *laz – pomen* (3/114); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMŇyA: /

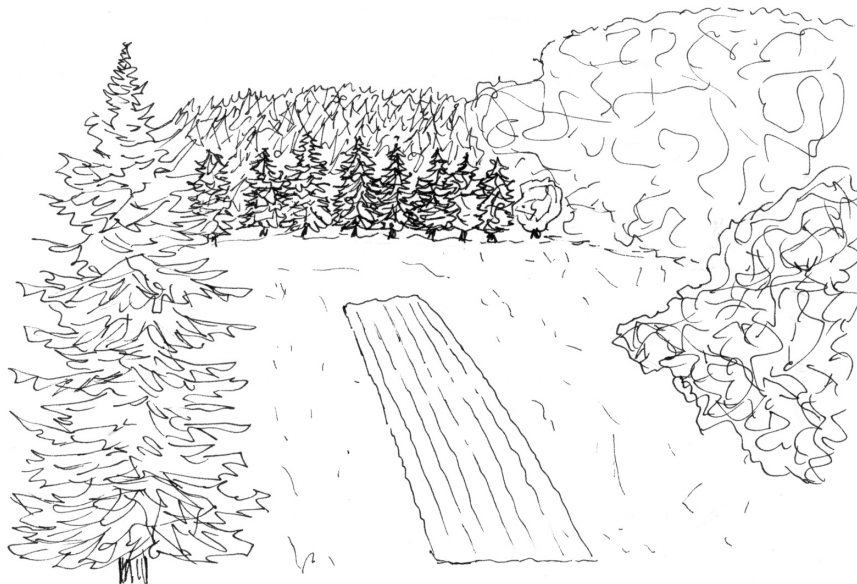
6. Etnološka osvetlitev

V Beli krajini (Golek) so z besedo *laz* poimenovali ožje travnato zemljišče ob gozdu, kjer so lastniki zemljišča občasno pasli živino pod nadzorom priložnostnega pastirja. Navadno je bil to eden izmed družinskih članov, pogosto odraščajoči otrok, fant ali dekle, pa tudi stari oče, neporočeni stric, redkeje hišni gospodar.

Podobna občasna paša na manjšem kosu travnika, predvsem v jesenskih mesecih, je bila razširjena tudi na območju vzhodne Slovenije, v okolici Rogaške Slatine, Rogatca, pod Donačko goro, na območju Haloz, južnih pobočjih Pohorja idr., kjer so še v 80. letih 20. stoletja do največ tri krave pasli odraščajoči otroci, pogosto tudi hišni gospodarji ali za delo še sposobni stari starši. V Rogaški Slatini so živino pasli na zemljiščih, pojmovno in po obliki sorodnih lazom, ki so jih imenovali *ometek* in tudi *obrež*. *Ometek* so imenovali manjše zemljišče, poraščeno s travo ob gozdu, cesti ali železniški progi, kjer je bila otežena obdelava s kosilnico ali traktorjem. Pasli so tudi na *obrežih*, tj. na brežinah, bolj strmih in s kmečko mehanizacijo težje dostopnih zemljiščih, praviloma poraščenih s travo.

Prim.: Šarf 1991; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/32

SLA V311.01 'klepati'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'z udarci kladiva tanjšati, ostriti rezilo kose', knj. *klepáti* (*á*), je v slovenskih narečjih najpogostejši leksem *klepati* (z naglasom na podstavi ali priponi) z dovršno različico *sklepati*. Druga poimenovanja so enkratnice.

2. Morfološka analiza

klepati < *klep-a-ti 'tolči, biti' ← onomatopeja **klep-*, ki posnema zvoke, nastale ob trku dveh trdih, navadno kovinskih predmetov

izklepati < **j_{bz}-klep-a-ti* ← **j_{bz}-* 'iz' + *klep-a-ti

naklepati < *na-klep-a-ti ← **na-* 'na' + *klep-a-ti

stolčti < **s_b(n)-tbl^l-ti* ← **s_b(n)-* + **tbl^li* (≤ **tel^li* (< *telk-ti) *tblk-ǝ) 'tolči, stiskati, teptati' + *-*ti*

tangljati < *(*tangl^l*)-*a-ti* ← srvnem. *tengelen*, nem. *dengeln* 'klepati'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *tangljati* v T052 in *stolčti* v T383.

Kot enkratnici s -*klepati* sta kartirana leksema *izklepati* v T290 in *naklepati* v T412.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 472 *klepalnik*; ALI: 3655 *klepalnik*; ASLEF: 3307 *klepalnik*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Klepanje kose ali srpa je bilo tako moško kot žensko opravilo pred košnjo večjega travnika ali senožeti v planini, občasno pa tudi ob vsakodnevni sprotni košnji trave. V Horjulski dolini so kose klepali praviloma klepanja večji gospodarji kmetij. Navadno so klepali proti večeru, ko so že opravili vsa glavna dela in je bilo treba kose pripraviti za košnjo naslednjega dne. Klepač je sedel na leseni trinožni *babi*, ki je imela ravno sedišče in spredaj močnejši čok z nasajenim železnim nakovalom, ki je bil pri vrhu zožen. Nanj je klepač prislonil rezilo kose in jo s kladivom enakomerno klepal od pete prot konici – neenakomerno sklepana kosa bi na izbočenih

mestih lahko pokala in se lomila. Večina kmečkih gospodarjev je imela raje kose iz tršega železa, ker so bile trajnejše in so se počasneje izrabile kot kose iz mehkejšega železa.

Na Slovenskem je znanih več načinov klepanja kos in srpov in več različnih klepalnih orodij. Na območju zahodne in jugozahodne Slovenije so bila v rabi železna klepala, ki so jih zapičili v zemljo in na njih, oprti na komolec, sede ali napol leže klepali s kladivcem. Na Kredu pri Kobaridu, na Svinu in tudi v Biljah v Goriških Brdih so takšno klepalno orodje uporabljali še sredi 20. stoletja. Nakovala so bila dolga od 50 do 57 centimetrov in so imela približno na polovici kovaško vgrajene do tri obročke, da se nakovalo med klepanjem ni pogrezalo v zemljo. Nekatera nakovala so imela pri vrhu kvadratasto prirezano ploskev, da je bilo nanje mogoče prisloniti koso in klepati s koničastim kladivom, druga nakovala pa so bila pri vrhu koničasto oblikovana in je bilo na njih mogoče učinkovito klepati le s kladivom s kvadratasto oblikovanim udarnim čelom. Podobne načine klepanja so poznali tudi v Goriških Brdih, Vipavski dolini, Brkinih, na Pivškem in tudi na južnem Dolenjskem.

Drugod je bil razširjen način klepanja s sedenjem na tri ali štirinožnem lesenem stolu, v katerega je bil na sprednji strani vstavljen močan valjast (Dravinjska dolina) ali dvonožni (Zaboršt pri Šentvidu pri Stični) podstavek, ki je ponekod imel pri tleh vstavljen klin za oporo nog. V Podjuni je bilo še v 90. letih 20. stoletja razširjeno v grobo obklesano kamnito skalo vgrajeno železno nakovalo – tako se je klepala vedno le s kosišča sneta kosa. Podoben način klepanja kose, snete s kosišča, je bil razširjen tudi na južnem in jugovzhodnem Pohorju, v Dravinjski dolini in drugod. Razlike v načinu klepanja so bile le v tem, da so nekateri klepači s kladivom udarjali po prednji, drugi pa po zadnji, hrbtni strani kose. Tudi tu je bilo klepanje praviloma opravilo moških, predvsem hišnih gospodarjev.

V večjem delu osrednje in severovzhodne Slovenije je bilo razširjeno klepanje kos in srpov s sedenjem na trinožnem lesenem stolu, na katerem so najpogosteje sedeli »po moško« ali (zelo redko) tudi postrani, »po žensko«. Koso, pritrjeno na kosišče, so klepali tako, da so imeli kosišče obrnjeno pred seboj ali za hrbtno, ob tem pa so konec kosišča položili na tla ali pa ga kako podprli. Kjer so koso klepali sneto, so jo takoj po končanem klepanju pritrdili, privili nazaj na kosišče.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Bogataj 1989; Bogataj 1999; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/33

SLA V312.01 'kositi'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 's koso, kosilnico rezati travo', knj. *kosíti* (ī), so v slovenskih narečjih najpogostejši leksemi *kositi* z dovršno različico *pokositi* ter *seči* z dovršno različico *poseči* in *sečiti*. Za nekatere točke je navedena samo dovršna oblika glagola.

2. Morfološka analiza

kositi < *kos-i-ti ← *kos-a 'kosa'

pokositi < *po-kos-i-ti ← **po-* 'po' + *kos-i-ti

seči < *sěti (< *sěk-ti) 'seči, sekati'

poseči < *po-sěti ← **po-* + *sěti

sečiti < *sěč-ti < *sěti + **-ti*

sekati < *sěk-a-ti 'sekati' ← *sěk-ti

usekati < *u-sěk-a-ti ← **u-* 'proč' + *sěk-a-ti

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica s *sek-* je kartiran leksem *sekati* v T022.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V308.01 *kosa* (3/34), V171(b).01 *sekati* (2/77); OLA: 633; ALE: 265, 278 *košnja*; SDLA-SI: 470, 466 *čas košnje*; ALI: 3654, 3646 *čas košnje*; ASLEF: 3306, 3298 *čas košnje*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Košnja trave pa tudi praproti, žita in ajde je delo, ki so ga v preteklosti večinoma opravljali s kosami in srpi. Košnja trave zajema tako velike košnje dvakrat ali trikrat letno (z izdatnim gnojenjem z gnojevko in mineralnimi gnojili se je število košenj povzpelo na štiri ali celo več) kot enkratno košnjo v senožetnih planinah in sprotno dnevno košnjo na obhišnih in manjših travnatih površinah ob njivah za dodatno krmo goveji živini, teličkom, konjem, prašičem in drobnici, vendar le, če živali niso na paši na okoliških ali planinskih pašnikih. Dnevna poznopopoldanska, večerna ali zgodnja jutranja košnja je (bila) večinoma opravilo žensk in odrasčajočih otrok.

Za glavne letne košnje so se lastniki kmetijskih zemljišč dogovarjali s svojo družinsko delovno silo, najetimi sezonskimi delavci in sosedi, sorodniki, znanci v obliki medsebojne (brezplačne) pomoči. Velike travnike so kosili v skupinah po deset in več koscev večinoma od zgodnjih jutranjih ur do poznega dopoldneva, ko se je zaradi vse bolj suhe trave košnja upočasnila in je bilo delo napornejše. Pred poldnevom so košnjo prekinili, se opoldne okrepčali s kosilom in ponekod s košnjo nadaljevali tudi proti večeru vse do mraka. Med košnjo so se kosci krepčali z jabolčnikom, hruškovcem ali vinom samorodnih trt, ki so jih redčili z vodo. Kosci so velike travnike kosili v vrstah drug za drugim in med košnjo po potrebi brusili kose z brusnim kamnom, oslo, ki so jo hranili v oselniku, zataknjenem za pasom ali trakom okoli pasu. V senožetih košnja v urejenih vrstah ni bila vedno mogoča, saj so se pogosto morali izogibati skalam in se prilagajati razgibanosti zemljišča. V 70. in 80. letih 20. stoletja se je košnja senožeti v planinah opustila predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile in sprememb v tehnologiji obdelave zemljišča na kmečkih gospodarstvih.

Osrednja ročna košnja travnikov s kosami se je obdržala do 60. in ponekod (južno Pohorje, Dravinjska dolina idr.) tudi do 70. let 20. stoletja, ko se je uveljavila košnja s traktorskimi priključki in samohodnimi motornimi kosilnicami, ki so bolj primerne za košnjo na manjših in strmejših zemljiščih, kjer je delo s traktorskimi priključki nevarno. Prve kosilnice so se na Slovenskem sicer pojavile v 30. in 40. letih 20. stoletja, bolj množično pa po 2. svetovni vojni. Zaradi tehnoloških sprememb v obdelavi travnatih površin, pa tudi zaradi zmanjševanja kmečke delovne sile in opuščanja kmetij se je košnja osredotočila predvsem na bolj ravna zemljišča, ki jih je mogoče obdelati strojno, tj. pokositi, obrniti seno in ga naložiti na samonakladalko ter ga pripeljati domov ali ga balirati in za nekaj časa shraniti kar na travniku ali ob njem.

Ročna košnja s kosami, obračanje, grabljenje in nakladanje sena na vprežne vozove so danes le še del različnih prireditev in osrednji dogodek t. i. kmečkih praznikov.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/34

SLA V308.01 'kosa'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'orodje z dolgim rezilom in dolgim ročajem za košenje trave', knj. *kôsa* (ó), se v vseh narečjih uporablja leksem *kosa*, le v terskem narečju se pojavlja leksem *falčet*.

2. Morfološka analiza

kosa < *kos-a 'kosa'

falčet < *(*falčet*)-č ← furl. *falcet* 'kosa'

3. Posebnosti kartiranja

Z izogloso je na karti označeno ohranjanje končniškega naglaševanja (oksitezeza) leksema *kosa* v T007, T010–T017, T019, T064–T065, T069–T071 in T074–T081.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V312.01 *kositi* (3/33); OLA: /; ALE: 264; SDLA-SI: /; LinGeH: /; ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kosa je orodje z rahlo ukrivljenim kovinskim (železnim) rezilom in lesenim ali kovinskim kosiščem, z enim ali večinoma dvema manjšima ročajema, prilagojenima za držanje z vsako roko posebej. Večinoma je ergonomsko prilagojena desničarjem. Uporablja se za košnjo trave, žit in nekaterih drugih krmilnih rastlin. Na videz podobne kose so vendarle bile različnih oblik in velikosti, kar je bilo odvisno od njihove namembnosti, obrtniških spretnosti kovačev in kolarjev ter predvsem od krajevne oblikovalske tradicije in načinov košnje. Kosa se je kot novo orodje v kmečkem gospodarstvu uveljavila v 13. stoletju in je postopoma v večjem obsegu nadomestila manjši ukrivljeni srp, ki se je v nekaterih (predvsem) vzhodnoslovenskih pokrajinah pri žetvi žit obdržal do 70. let 20. stoletja.

V 20. stoletju so kose izdelovali le še redki kovači, saj se je uveljavila prodaja industrijsko izdelanih kos. Kose so delale tovarne v Rušah pri Mariboru, v Šentlovrencu na Pohorju in v Trziču. Za izbiro kakovostne kose za različne vrste košnje na

ravnem ali v strmini so bili potrebni določeno znanje in izkušnje. Na Velikem Vrhu pri Šmarju - Sapu si je izkušen kosec peto kose obesil na kazalec desne roke, z nohtom sredinca leve roke pa je nekajkrat krcnil po listu, da je kosa zazvenela. Po kakovosti in polnosti zvoka in odzvanjanja je tako ocenil kakovost kose in presojal njeno trdnost, saj ni smela biti niti premeška niti pretrda. Kose iz mehkejšega železa so se sicer z lahkoto klepale in brusile, a so se zato tudi hitreje izrabile. Manj primerne so bile tudi kose iz pretrdega železa, ki jih je bilo težko klepati in so že med klepanjem rade pokale; s pretrdimi kosami je bilo tudi težje kositi, saj je bila njihov rezilna moč manjša.

Pri nasajanju železnega dela kose na kosišče so kosci upoštevali svojo velikost. Krajni prvi ročaj naj bi koscu segal do pazduhe (če je postavil kovinski del kose na tla), drugi pa naj bi bil vgrajen za dolžino njegovega komolca nižje. Tega je kosec držal z desno, krajnega zgornjega pa z levo. Na Bukovem na Cerkljanskem so imeli kosišča s koničastim zgornjim koncem, da so jih lahko zapičili v zemljo in tako lažje brusili koso. Na Slovenskem so bili uveljavljeni različni načini nasajanja prvega in drugega ročaja na kosišče. V Borjani pri Kobaridu so poznali nasaditve pod kotom 90 stopinj, na Bukovem na Cerkljanskem pod kotom 180 stopinj, v Gajničah pri Šmarju - Sapu sta bila ročaja obrnjena v isto smer, podobno nasaditev so poznali tudi na Notranjskem v Loškem Potoku, v Mokronogu pa prvega ročaja niso imeli in je kosec z levico držal končni del kosišča.

V hriboviti Zlakovi nad Zrečami so imeli kmetje po več različno velikih kos. Mladi in močni kosci so kosili z do 95 cm dolgimi kosami, starejši ljudje pa z lažjimi, do 70 cm dolgimi kosami.

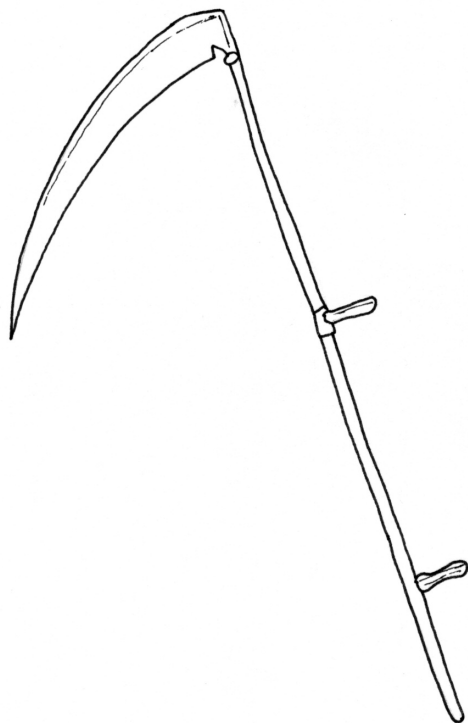
Takšne krajše kose so imele navadno širša rezila, njihov videz je bil bolj čokat. Lesena kosišča so večinoma izdelovali doma, le železni obroč za pritrditev (industrijsko izdelane) kose na kosišče je naredil kateri od zreških kovačev. Do 60. let 20. stoletja so koso le zabili na toporišče, nato se je uveljavilo pritrjevanje z enim ali dvema vijakoma.

Kose za žetev žit in ajde so bile drugače oblikovane kot navadne kose. Na železni obroček in nato na spodnji del kosišča je bil lahko pritrjen opornik v obliki polovice srca ali četrtnine kroga, kjer je bilo lahko razpeto platno ali pa so bile v lok vgrajene tanke letve. Na ta način je kosec lažje polagal požeto žito in ajdo v enakomernejše redi.

Kljub poudarjeni delovni uporabnosti kose pa so ponekod izdelovalci razvili tudi velik smisel za likovno dopolnitev kosišč.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/35 SLA V309.01 'osla'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'podolgovat kos kamna za brušenje kose', knjižno *ôsla* (*ó*), je v narečjih najbolj razširjeno poimenovanje *osla*. Meje strnjenege areala so jezikovna meja na zahodu, koroška narečna skupina na severu ter vzhodnogorenjsko in posavsko narečje na vzhodu. Na jugu meji na manjša areala leksemov *oslica* v istrskem narečju ter *brus* v belokranjskem in kostelskem narečju. Po pogostnosti sledi leksem *kamen* z besednimi zvezami *brusni kamen*, *kosni kamen*, *kamen za koso* in *kamen za (koso) brusiti*. Razširjen je v vzhodnogorenjskem podnarečju ter v koroški, štajerski in panonski narečni skupini. Na tem območju se kot drugi leksem v manjših arealih pojavlja *brus*, bolj strnjen pa je areal leksema *ostrilnik* na stiku mežiškega, severno-pohorsko-remšniškega, južnopohorskega in srednjesavinjskega narečja. Kot »starejši« je v T263 označen leksem *kamen*.

2. Morfološka analiza

osla < **os-(b)l-a* 'brus, osla'

osel < **os-(b)l-ɔ*

oslo < **os-(b)l-o*

oSlica < **os-(b)l-ic-a* ($S \geq \check{s}$ v T121)

oselnik < **os-(b)l-ɔn-ik-ɔ*

ostrilnik < *ostr-i-l-ɔn-ik-ɔ ← *ostr-i-l-ɔn-ɔ ← *ostr-i-ti ← *ostr-ɔ 'oster'

kamen < *ka-men-ɔ ← *ka-my, tož. ed. *ka-men-ɔ 'kamen'

brusni kameN < **brus-ɔn-ɔ-j-ɔ ka-men-ɔ* ← *brus-ɔn-ɔ (← *brus-ɔ) + *ka-men-ɔ ($N \geq l$ po disimilaciji $m-n \geq m-l$ v T414)

brusilni kamen < **brus-i-l-ɔn-ɔ-j-ɔ ka-men-ɔ* ← *brus-i-l-ɔn-ɔ (← *brus-i-ti) + *ka-men-ɔ

kosni kamen < **kos-ɔn-ɔ-j-ɔ ka-men-ɔ* ← *kos-ɔn-ɔ (← *kos-a 'kosa') + *ka-men-ɔ

kamen koseni < **ka-men-ɔ kos-en-ɔ-j-ɔ* ← *ka-men-ɔ + *kos-en-ɔ (← *kos-a)

kamen za koso < **ka-men-ɔ za kos-ɔ* ← *ka-men-ɔ + *za 'za' + *kos-a

kameN za (koso) brusiti < **ka-men-ɔ za (kos-ɔ) brus-i-ti* ← *ka-men-ɔ + *za (+ *kos-a) + *brus-i-ti ($N \geq l$ po disimilaciji $m-n \geq m-l$ v T414)

brus < *brus-ɔ ← *brus-i-ti

kameni brus < **ka-men-ɔn-ɔ-j-ɔ brus-ɔ* ← *ka-men-ɔn-ɔ (← *ka-men-ɔ) + *brus-ɔ

brusec < *brus-bc-b

kosir < *kos-yr-b / *kos-yr-ṽ / *kos-ěř-b / *kos-ěř-ṽ ← *kos-a

kosnjak < *kos-ḡn-ak-ṽ (< *kos-ḡn-j-ak-ṽ) ← *kos-ḡn-ṽ ← *kos-a

fihlej, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica je kartiran leksem *fihlej* v T033.

Kot enkratnici z *osl-* sta kartirana leksema *oselnik* v T010 in *oslo* v T136.

Kot enkratnica s *kos-* je kartiran leksem *kosir* v T328.

Kot enkratnica z *brus-* je kartiran leksem *brusec* v T005.

Kot enkratna besedna zveza s *kamen* z levim prilastkom je kartiran leksem *brusilni kamen* v T216.

Kot enkratna besedna zveza s *kamen* z desnim prilastkom je kartiran leksem *kamen koseni* v T399.

Kot enkratna besedna zveza z *brus* je kartiran leksem *kameni brus* v T409.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *železo za klepati koso* v T126.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *brus* v T137 in T377, *kamen* v T370, *kamen za brusiti* v T372, *kamen za (koso) brusiti* v T392 in *brusni kamen* v T415.

4. Uporabljena dodatna literatura

Benedik 1994

5. Primerjaj

SLA: V310.01 *oselnik* (3/36); OLA: 851 *brus*; ALE: 350; SDLA-SI: 410; ALI: 3573; ASLEF: 3323; HJA: /; LinGeH: 925; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Osla je naravni ali umetni, industrijsko izdelani kamen za brušenje kos in srpov, nožev in drugih rezil. Z oslo so do 60. let 20. stoletja brusili kose in srpe pri košnji trave ter žetvi žit in ajde. Kosci so nosili oslo v lesenem, roževinastem, kovinskem ali plastičnem oselniku z vodo in (ponekod) dodatkom kisa.

Osle so bile navadno podolgovatih ovalnih oblik s topimi konicami. Kosec je oslo z desnico povlekel iz oselnika, jo prijel ne enem koncu in z drugim delom v enakomernem ritmu brusil sprednjo in zadnjo stran rezila, z dlanjo leveice pa je držal zgornji zunanji rob rezila. Enakomerno ubrani zvok brušenja kose (srpa) je med drugim izkazoval ročne spretnosti kosca ali žanjice.

Osle so izdelovali kamnarji iz naravnih kamnov, ki so jih lomili v večjih podjetniških ali manjših zasebnih obrtniških kamnolomih zlasti na nekaterih območjih vzhodnega dela osrednje Slovenije. Izdelovanje osel je bilo najbolj razširjeno na območju vzhodno od Rogatca in severno od Dobovca, v hribovitem svetu z obsežnimi plastmi kremenčastih peščenjakov značilne zelenkastosive barve. Poleg osel so tam izdelovali

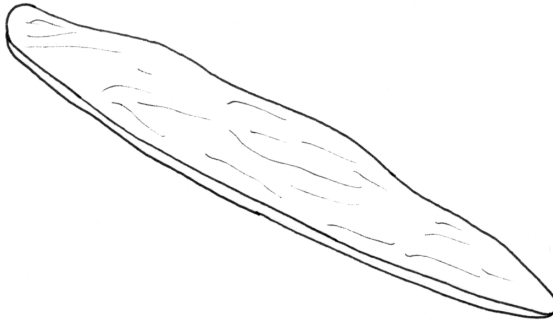

tudi manjše brusne kamne za hišno rabo in velike industrijske kamne za brušenje raznovrstnega kovaškega in drugega orodja, kakršno so npr. izdelovali v Zrečah. Zaradi nevarne pljučne bolezni, silikoze, so kamnoseško dejavnost na območju Rogatca in Dobovca opustili proti koncu 50. let 20. stoletja. Ker je bila s tem ogrožena dejavnost vse bolj rastoče kovaške in orodne industrije v Uniorju v Zrečah, so tam leta 1958 v novo ustanovljenem podjetju Comet začeli proizvajati umetne bruse na magnezitni osnovi. Poleg različnih vrst industrijskih in obrtniških brusov so izdelovali tudi osle, ročne bruse za brušenje kos, srpov, nožev idr. V Cometu so te industrijsko izdelane bruse imenovali oslovniki.

V kmetijskih trgovinah in na spletu še prodajajo osle iz umetnega kamna. Osle iz naravnega kamna iz dobovških kamnolomov pa so npr. naprodaj v Muzeju na prostem Rogatec.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Koštial 1937/1939; Kreft 2014; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Smerdel 1994

7. Skica

Komentar in karta: 3/36

SLA V310.01 'oselnik'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'posoda za shranjevanje osle pri košnji', knjižno *óselnik* (*ô*) je v narečjih najpogostejše poimenovanje *oselnik* z besedotvornima različicama *oselnjak* in *oslovník*. Njihov areal sega od primorskih in rovtarskih narečij na skrajnem zahodu do gorenjskih in rožanskega narečja v koroški narečni skupini oz. zgornje- in srednjesavinjskega narečja na severu, južneje pa prek dolenskega narečja in prehodnega pasu posavskega narečja v kozjansko-bizeljsko narečje. Zaradi prilikovanja in samoglasniškega upada ter analogičnih naslonitev na leksem *osla* ali druge besedotvorne vzorce, današnja glasovna podoba onemogoča nedvoumno določitev arealov leksemov *oselnik* (*osolnik*) in *oslovník* (prim. Rigler 1963a: 129 za gradivo južnonotranjskih govorov). V tem prikazu so kot *oselnik* kartirani vsi leksemi, ki jih je na podlagi sicer skromnega primerjalnega gradiva po posameznih raziskovalnih točkah mogoče opredeliti kot rezultat glasovnega razvoja iz **os-(b)l-bn-ik-ɔ*, tudi takrat, ko interpretacije **os-(b)l-ov-bn-ik-ɔ* ni mogoče povsem izključiti, kot *oslovník* pa le tisti leksemi, pri katerih je taka interpretacija nedvoumna.

Leksem *vodir/voder* se pojavlja v dveh arealih, v vzhodnoziljskem in rožanskem narečju ter v severovzhodnih slovenskih narečjih. V belokranjskih narečjih prevladuje leksem *tobolec*, ki se sicer posamično pojavlja tudi severneje ob meji s Hrvaško. V vmesnem pasu se od severa proti jugu od vzhodne rožanščine vse do južnopohorskega in srednještajerskega narečja izmenjujejo leksemi *šapun*, *šapur* in *čapun*, *čapur*. Na istem področju sta še dva manjša areala, leksem *pulej* ima jedro v podjurskem, *kumf* pa v zgornjesavinjskem narečju.

Kot »zastarela« oz. »starejša« leksema sta v gradivu označena *pulej* v T032 in *čapur* v T343. Po podatkih zapisovalca naj oselnikov ne bi uporabljali v T310. Leksem *kuli* (s [k] namesto narečnega [ʔ]) v T022, ki ga je informatorka v pogovoru označila za nemškega, je morda priložnostno tvorjena enkratnica.

2. Morfološka analiza

Oselnik/osolnik < **os-(b)l-bn-ik-ɔ* ← **os-(b)l-a* 'brus, osla' ($O \geq \emptyset$ v T121–T122, T125–T127)

oselnjak < **os-(b)l-bn-ak-ɔ* (< **os-(b)l-bn-j-ak-ɔ*) ($L \geq r$ v T330)

oslovník < **os-(b)l-ov-bn-ik-ɔ*

rog < **rog-ɔ* 'rog'

tulec < **tul-bc-ɔ* ← **tul-ɔ* 'oselnik, tulec'

Vo//dir / vo//der < **vod-yr'-b* / **vod-yr'-b* / **vod-ěř'-b* / **vod-ěř'-b*, dalje nejasno (ESSJ IV: 335) ($V \geq \emptyset$ v T332, T334; $// \geq j$ v T340, T380; $// \geq n$ v T400–T401)

čapun < **čap-un'-b*, dalje nejasno, morda v zvezi s *čap-a (← *čap-a-ti, ESSJ IV: 9)
čapur < **čap-ur'-b*

šapuN < **šap-un'-b*, dalje nejasno, morda v zvezi s *šap-a (← *šap-a-ti, ESSJ IV: 9)
($N \geq u \geq \emptyset$ v T019, T029, T042, T309)

šapur < **šap-ur'-b*

t//ol//bolec, nejasno, morda iz turških jezikov (ESSJ IV: 188) / < *tobol-bc-b ← *tobol-a, etimologija nejasna (ESSJ IV: 188; Borys 2005: 636; ERHJ 2: 468)
(1. $// \geq r$ v T409, 2. $// \geq m$ v T290)

kumf < **(kumf)-b* ← avstr. nem. *Kumpf* 'oselnik'

kodar < **(kodar)-j-b* ← furl. *codâr* 'oselnik'

pulej, nejasno, morda v zvezi z bav. nem. *Pulle* 'posoda, steklenica', vulg. 'žensko spolovilo' (o erotični simboliki osle in oselnika Schmidt 1952, po Smerdel 1994)

peruša, nejasno, morda v zvezi s *per-o 'pero'

kuli, nejasno

ožnik, nejasno

oslung, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kodar* v T005, *kuli* v T022, *tulec* v T115, *peruša* v T291 ter *ožnik* in *oslung* v T304.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *vodir* v T020.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T310.

4. Uporabljena dodatna literatura

Benedik 1994; Borys 2005; DWDS (<https://www.dwds.de/wb/Kumpf>, dostop 13. 8. 2022); ERHJ 2; ÖW 2018; Smerdel 1994

5. Primerjaj

SLA: V309.01 *osla* (3/35); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 411; ALI: 3573; ASLEF: 3224; HJA: 869; LinGeH: 926; ŪMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Oselnik je iz enega kosa lesa izdolbljena ali iz volovskega roga, pozneje tudi iz pločevine ali plastike izdelana posoda za hranjenje naravnega ali industrijsko izdelanega brusilnega kamna (osle). Namenjen je bil hranjenju osle med košnjo trave, žit in ajde – v njem je bila tudi voda, ponekod z dodatkom kisa, da je bilo brušenje kože ali srpa učinkovitejše.

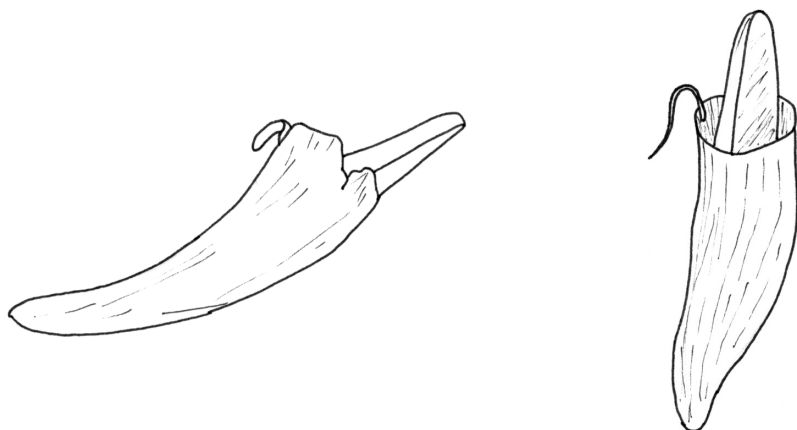
Oselniki so bili oblikovno prilagojeni koscu, ki si je oselnik večinoma pripel za pas hlač ali si ga je okrog pasu privezal z vrvico, trakom ali drugim pasom. Na osrednjem Štajerskem in tudi ponekod drugod (npr. v Goriških Brdih) so uporabljali oselnike iz volovskih rogov, ki so jih na krajnem širšem robu gladko obrusili, na bolj ploščato stran pa pritrčili železno kljuko za zatikanje oselnika za pas.

V južnem delu osrednje Slovenije in v zahodni Sloveniji so prevladovali leseni oselniki, ki so jih kosci navadno izdelovali sami. Večinoma so bili valjaste oblike, pri dnu so se podaljševali v eno ali dve konici, da je bilo mogoče oselnik zatakni v zemljo, ko je kosec malical ali počival, da se mu ne bi razlila vanj nalita tekočina. Izdelani so bili iz različnih vrst lesa listavcev. Na grobo so jih obdelali z različnimi dleti in rezili ter izvotlili z ročnimi svedri. Z drobnimi dleti in nožki so površino okrasili z različnim geometrijskim okrasjem v obliki krožnih zarez, drobnih zobčastih trikotnikov (Polje na Cerkljanskem), srčkov in letnic (Soča, Trenta), rebrastih zarez v les (Staro selo pri Kobaridu), v obliki mreže črtkanih kvadratov (Jakičevo pri Velikih Laščah) idr. Okrašeni oselniki so bili ponos koscev, saj so izkazovali krajevno prepoznavno osebno ustvarjalnost in domiselnost.

Leta 1994 je bila v Slovenskem etnografskem muzeju pregledna razstava oselnikov, ob tej priložnosti je izšel tudi slovensko-angleški katalog, delo kustodinje Inje Smerdel, v njem pa je bilo prvič objavljeno in kartirano tudi gradivo SLA za V309.01 in V310.01 za oslo in oselnik (Benedik 1994).

Prim.: Bavcon idr. 2019; Benedik 1994; Koštial 1937/1939; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Smerdel 1994

7. Skica

Komentar in karta: 3/37 SLA V303.01 'seno'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomena 'posušena trava na splošno' ter 'posušena trava prve košnje', knj *senó* (*ô*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *seno*, sledita mu *mrva* in *krma* ter nekoliko manj pogosto *foter/futer* in *ornica*. Leksemi *ledina*, *vratnina*, *starina* in *trava* so zapisani redko.

Poimenovanje *prva košnja*, ki je zapisano le nekajkrat, se nanaša samo na pomen 'posušena trava prve košnje'. Na enak pomen se nanaša enkratno poimenovanje *kosa*. Leksem *seno* ima v T228 označevalnik »redko«.

2. Morfološka analiza

seno < *sĕn-o 'seno', prvotno 'trava'

mrva < *mĕrv-a 'kar je zdrobljeno'

suha mrva < *sux-a-j-a mĕrv-a ← *sux-ĕ 'suh' + *mĕrv-a

krma < *kĕrm-a 'krma, hrana'

foter/futer < *(*foter*)-ĕ / *(*futer*)-ĕ ← svnem. *vuoter* 'krma' / nem. *Futter* 'krma'

ornica < *or-ĕn-ic-a ← *or-ĕn-ĕ ← *or-a-ti 'orati'

(*ta*) *prva košnja* < (**t-*) *pĕrv-a-j-a kos-ĕń-a* (< *kos-ĕn-j-a) ← (*ta/*ĕ/*tĕ/*te 'ta') + *pĕrv-ĕ 'prvi' + *kos-ĕń-a (← *kos-i-ti 'kositi')

prvi tajo < **pĕrv-ĕ-j-ĕ (taj)-o* ← *pĕrv-ĕ 'prvi' + *(*taj*)-o (← ben. it. *taio* 'rez')

prva toza < **pĕrv-a-j-a (toz)-a* ← *pĕrv-ĕ + *(*toz*)-a (← furl. *tose* 'rez, sečnja')

vratnina < *vort-ĕn-in-a ← *vort-ĕ 'obračanje, obrat' ← *vĕrt-ĕ-ti 'vrteti' / *vort-i-ti 'obračati'

ledina < *lĕd-in-a 'ledina, neobdelan svet' < *lĕd-o

trava < *trav-a ← *trav-i-ti 'jesti, uživati, trošiti'

starina < *star-in-a ← *star-ĕ 'star'

zelenje < *zelen-ĕj-e ← *zelen-ĕ 'zelen'

kosa < *kos-a 'kosa'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *zelenje* v T033, *prva toza* v T082, *prvi tajo* v T111 in *kosa* v T412.

Kot enkratna besedna zveza z *mrva* je kartiran leksem *suha mrva* v T221.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *seno* v T264, T267, T322, T359 in T386, *foter/futer* v T262 in T355 in *krma* v T367.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *ornica* v T092, *otava* v T195 ter *staro* v T395. V nekaterih točkah poznajo različna izraza za navedena pomena in tam, kjer so zapisovalci to zabeležili, je na karti pomen 'posušena trava na splošno' označen z zeleno barvo simbolov, pomen 'posušena trava prve košnje' pa z rdečo.

4. Uporabljena dodatna literatura

Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: 305.01 *mrva* (3/40); OLA: 684; ALE: /; SDLA-SI: 460 *seno prve košnje*; ALI: 3640 *seno prve košnje*; ASLEF: 3292 *seno prve košnje*; HJA: 895; LinGeH: 950; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Seno je splošen izraz za pokošeno in posušeno travo pa tudi ožje za travo prve košnje. Za najbolj kakovostno seno je (na Tolminskem) veljala otava, torej druga košnja, ker ima več hranilne moči in so jo zato polagali predvsem kravam, ki so telile. Košnja trave se je na Slovenskem še pred nekaj desetletji najpogosteje začinjala konec maja in končala v začetku julija. Kmetje so s prvo košnjo začeli šele takrat, ko je bila trava dovolj zrela, da se je samoosemenila, in s tem dobili tudi kakovostno seno. Razlogi za približno enomesečni razpon od začetka do konca prve košnje so bili različni, med njimi je bila najodločilnejša nadmorska višina kmetij in njihovih zemljišč, saj so bili nižinski travniki prej primerni za košnjo kot travniki v hribovitem svetu. Sodeč po dosegljivih slikovnih in pisnih virih iz 60. let 20. stoletja so npr. v Mali Lupljeni (348 m) pri Grosuplju seno prvič kosili v začetku junija, na Zlakovi (561 m) nad Zrečami okrog Alojzijevega, tj. 21. junija, na hribovitem Zelen Bregu (745 m) nad Ravnam pa šele v začetku julija. V podobnem časovnem razponu in zaporedju so kosili tudi otavo, medtem ko je bila tretja košnja v letu pogosto odvisna od ugodnih vremenskih razmer. Ponekod v hribih so travo kosili in sušili le enkrat letno, v začetku julija, nato pa se je na njej do jeseni pasla živina.

Pred prvo košnjo v letu so lastniki in najemniki travnikov najprej pregledali orodje – kose, grablje, vile, vozove, vprežne pripomočke, postopoma vse bolj dosegljivo strojno mehanizacijo, tj. kosilnice in traktorje z vsemi potrebnimi priključki, ter pripravili mesta za skladiščenje sena (na Koroškem, ponekod na južnem Pohorju, na Dolenjskem in drugod so že čez zimo dopolnjevali število ostrvi ali drogov za postavitve senenih kop, na Tolminskem in drugod pa število rjuh za povezovanje sena) in se že tedne poprej dogovarjali s kosci za plačilo ali medsebojno pomoč. Najeti kosci in grabljice so orodje večinoma prinesli s seboj, gospodar pa je praviloma poskrbel za hrano in pijačo.

Od začetka 60. let 20. stoletja se je z uvajanjem motornih kosilnic in traktorjev s priključki začela opuščati ročna košnja travnikov, s tem pa tudi obračanje, nakladanje in spravilo posušenega sena vseh košenj v tekočem letu. Zaradi uvajanja

sodobnih načinov kmetovanja in živinoreje se je povečal obseg izrabe travnatih površin tudi z različnimi načini gnojenja, zato v zadnjih letih travnike kosijo mnogo prej in tudi večkrat na leto. Prve košnje večinoma potekajo že pred naravno dozoritvijo trav. Zaradi tako intenzivne in pogoste košnje se zmanjšuje raznovrstnost rastlin na travnikih, kar med drugim vpliva na hranilno kakovost sena in s tem življenja rejenih živali, posledično pa tudi na kakovost mesa in mleka.

Suho travo (seno, otavo in ponekod še vnuko, če je niso sveže pokrmili živini) so skladiščili v skednjih in podobnih gospodarskih poslopjih. Ponekod so senu vseh treh košenj (do 70. let 20. stoletja) dodajali še žitno slamo in s tako mešanico krmili živino. Seno v širšem pomenu je bilo še večji del 19. stoletja poglavitna zimska krma goveje živine, konjev in drobnice. Sredi 18. stoletja so se s preusmeritvijo nekaterih naprednih kmečkih gospodarstev iz pašnega v hlevsko gospodarstvo pojavljale dopolnilne oblike krmljenja živali. Čeprav se je v 20. stoletju kot poglavitno krmilo uveljavila skupaj s stebli sesekljana in silirana koruza, se je od 90. let 20. stoletja ponovno uveljavilo seno, povezano v velike bale – trgovina s tako pripravljenim senom se je okrepila zlasti v 21. stoletju.

Na travniku posušeno seno ima prijeten vonj, zato je bilo ponekod še v 60. letih 20. stoletja priljubljeno spanje na senu v enem izmed gospodarskih poslopij. Spanje na sveže posušeni senu naj bi na človeški organizem delovalo pomirjujoče in krepčilno, zato ga nekateri ponujajo tudi v sodobnih oblikah turizma na kmetijah.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/38

SLA V306.01 'otava'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'posušena trava druge košnje', knj. *otáva* (*ā*), je v vseh slovenskih narečjih uveljavljeno le poimenovanje *otava*, dvakrat je zapisano poimenovanje *seno*, druga poimenovanja so enkratnice.

V T009, T304 in T417 je zapisano, da je *otava* trava druge košnje, v T159 in T202 pa, da je to »druga trava«. V T287 je ob poimenovanju *seno* pripisano pojasnilo »slabše seno po bregovih«. V T117 je ob leksemu *otava* zapisano, da »navadno kose samo enkrat«.

V T022 je zapisano, da nimajo slovenskega izraza za ta pojem.

2. Morfološka analiza

otava < *ot-av-a 'trava, ki zraste po prvi košnji' ← *ot-av-i-ti 'ponovno se pojaviti' ← **ot-* *'ponovno' + *av-i-ti 'delati, da je javno, znano, očitno'

otavčič < *ot-av-č-īf-b

podotavljenec < **podb-ot-avl-e-n-bc-b* (< **podb-ot-av-j-e-n-bc-b*) ← **podb-* 'pod' + *ot-av-i-ti

seno < *sēn-o 'seno', prvotno 'trava'

mrva < *mrv-a 'kar je zdrobljeno'

vratnina < *vort-bn-in-a ← *vort-b 'obračanje, obrat' ← *vbrt-ě-ti 'vrteti' / *vort-i-ti 'obračati'

druga košnja < **drug-a-j-a kos-bñ-a* ← *drug-b 'drug, ne ta' + *kos-i-ti 'kositi (s koso)' (← *kos-a 'kosa')

otavna košnja < **ot-av-bn-a-j-a kos-bñ-a* ← *otav-a + *kos-i-ti 'kositi (s koso)' (← *kos-a)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica je kartiran leksem *mrva* v T201.

Kot enkratnici z *otav-* sta kartirana leksema *otavčič* T069 in *podotavljenec* v T096.

Kot enkratni besedni zvezi s *košnja* sta kartirana leksema *otavna košnja* v T302 in *druga košnja* v T415.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *vratnina* v T069.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T022.

4. Uporabljena dodatna literatura

Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: V303.02 *seno* (3/37); V307.01 *vnuka (druga otava)* (3/39); OLA: 685; ALE: /; SDLA-SI: 461; ALI: 3642; ASLEF: 3293; HJA: /; LinGeH: 927; ÚMNyA: 3

6. Etnološka osvetlitev

Otava je trava druge košnje v tekočem letu. Tako kot vse druge košnje je tudi košnja otave do 60. let 20. stoletja večinoma potekala ročno, šele nato se je zaradi splošnega postopnega dviga življenjskih razmer in mehanizacije kmetijstva začela uveljavljati strojna košnja z motornimi kosilnicami in traktorji.

V času pred množično živinorejsko in kmetijsko proizvodnjo so kmetovalci kosili dvakrat do trikrat letno in otava je povsod veljala za najbolj kakovostno krmilo. Postopki košnje otave so bili povsem enaki kot pri prvi košnji trave in sušenju sena. Tudi za drugo košnjo je gospodar pridobil pomoč več koscev, ki so od zgodnjih jutranjih ur do upada rose kosili travo, ženske in odraščajoči otroci pa so raztresali in obračali otavo vsaj dva do tri dni, dokler ni bila primerna za prevoz v domača skladišča ali začasno hrambo v kozolcih ali na ostrveh neposredno na travnikih. Ko je bila otava dovolj suha, so jo pripeljali domov, pospravili na skednje, senike ali jo tudi čez zimo uskladiščili v velikih kopicah.

Otava kot seneno krmilo druge košnje je z intenzivnim gnojenjem travnikov ob uveljavljanju hlevske živinoreje vse bolj izgubljala svoj prvotni pomen najbolj kakovostnega krmila, saj se je travna donosnost travnikov zaradi intenzivnega gnojenja sicer količinsko občutno povečala, hkrati pa se je redčila številčna raznovrstnost travnih rastlin, kar je zmanjšalo kakovost in s tem hranljivost živinske krme.

Prim.: Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Smole – Peev 2007

Komentar in karta: 3/39

SLA V307.01 'vnuka (druga otava)'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen '(posušena) trava tretje košnje', knj. *vnúka* (*ū*), obstaja v narečjih vrsta poimenovanj, med njimi so najpogostejša *vnuka*, (*ta*) *druga otava*, *otavič* in *tretjača*. Manj pogosta so poimenovanja *otava*, *otavec*, *otavčič*, *otavnica*, *tretjica*, *nuljka*, *mladica* in (*ta*) *tretja košnja*. Redka ali geografsko zelo omejena pa so poimenovanja: *ljuljka*, *ornica*, *jarka*, *jarica*, *tretjinja* ter tvorjenke s korenomo *otav-*: *otavek*, *otavček*, *otavnica*, *otavnik*, *otavnjak*, *podotava*, *podotavič* in *podotavek*.

V T132 ima leksem *vnuka* označevalnik »privzeto«, v T206 pa »novejše«. Leksem *vnuka* v T201 poimenuje deteljo, pomen 'tretja košnja detelje' pa imajo leksemi *ljuljka* v T204, *nuljka* v T211 in T213 ('tretja košnja črne detelje'), *mladica* v T210, *jarka* v T254 in T256, *ornica* v T235 in *jarica* v T240 in T244. *Varnuh* v T205 pomeni »tretjo košnjo po hribih«.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *vnuka* z opombo »tretja setev na njivi« v T195.

Za T003, T006, T008, T013, T022, T042, T083–T084, T086, T097, T119, T122, T127, T152, T159, T170, T187, T189, T202, T233, T238, T260, T262, T271, T279, T280, T305, T310, T363, T403, T410 in T412 je v opombah zapisano, da tam tretje košnje in besede zanj ne poznajo.

2. Morfološka analiza

otava < *ot-av-a 'trava, ki zraste po prvi košnji' ← *ot-av-i-ti 'ponovno se pojaviti' ← **ot-* *'ponovno' + *av-i-ti 'delati, da je javno, znano, očitno'

(**ta**) **druga otava** < (**t-*) *drug-a-j-a ot-av-a* ← (**ta/*tʰ/*tě/*tę* 'ta') + *drug-ʷ 'drugi' + *ot-av-a

(**ta**) **tretja otava** < (**t-*) *tre-t-bj-a-j-a ot-av-a* ← (**ta/*tʰ/*tě/*tę*) + *tre-t-bj-b 'tretji' + *ot-av-a

zadnja otava < **zad-ʙñ-a-j-a ot-av-a* ← *zad-ʙñ-b (< *zad-ʙñ-j-b ← *zad-ʷ 'zadnja stran') + *ot-av-a

ta mala otava < **t- mal-a-j-a ot-av-a* ← **ta/*tʰ/*tě/*tę* + *mal-ʷ 'majhen' + *ot-av-a

otavič < *ot-av-íʰ-b

otavec < *ot-av-ʙc-b

otavčič < *ot-av-ʙč-íʰ-b

otavček < *ot-av-ʙč-ʙk-ʷ

otavek < *ot-av-ʷk-ʷ

- otavica** < *ot-av-ic-a
otavnik < *ot-av-ɸn-ik-ɸ
otavnica < *ot-av-ɸn-ic-a
otavnjak < *ot-av-ɸn-ak-ɸ (< *ot-av-ɸn-j-ak-ɸ)
podotava < *podɸ-ot-av-a ← **podɸ-* 'pod' + *ot-av-a
podotavek < *podɸ-ot-av-ɸk-ɸ
podotavka < *podɸ-ot-av-ɸk-a
spodotavka < **jɸz-podɸ-ot-av-ɸk-a* / **sɸ(n)-podɸ-ot-av-ɸk-a*
 ← **jɸz-* 'iz' / **sɸ(n)-* 'od zgoraj navzdol' + **podɸ-* +
 *ot-av-a
podotavič < *podɸ-ot-av-iɸ-ɸ
podotavnik < **podɸ-ot-av-ɸn-ik-ɸ*
spodotavnik < **jɸz-podɸ-ot-av-ɸn-ik-ɸ* /
 **sɸ(n)-podɸ-ot-av-ɸn-ik-ɸ* ← **jɸz-* / **sɸ(n)-* +
 **podɸ-* + *ot-av-a
obotavec < *ob-ot-av-ɸc-ɸ ← **ob-* / *obɸ 'ob, pri, okoli' + *ot-av-a
obotavček < *ob-ot-av-ɸč-ɸk-ɸ
- VnuKa** < *vɸnuk-a ← *vɸnuk-ɸ 'vnuk'; $V \geq \emptyset$ v T024, T029, T037–T039, T041,
 T052, V172, T175–T177, T179, T181–T185, T191–T194, T198, T200, T208,
 T215, T229, $K \geq x$ v T100
- mladica** < *mold-ic-a ← *mold-ɸ 'mlad'
- jarica** < *jar-ic-a 'spomladi posejana poljščina' ← *jar-a 'pomlad'
jarka < *jar-ɸk-a 'spomladi posejana poljščina'
- ljuljka** < *(*lul*)-*ɸk-a* ← *(*lul*)-*ɸ* ← stara rom. predloga, sorodna z it. *loglio*
 'ljuljka', ki temelji na lat. *lolium* 'ljuljka', kar je prvotno verjetno pomenilo
 'nihajoča rastlina'
- ornica** < *or-ɸn-ic-a ← *or-ɸn-ɸ ← *or-a-ti 'orati'
- tretjica** < *tre-t-ɸj-ic-a ← *tre-t-ɸj-ɸ 'tretji'
tretjinja < *tre-t-ɸj-iɸ-a ≤ *tre-t-ɸj-iɸ-i (< *tre-t-ɸj-in-j-i)
tretjača < *tre-t-ɸj-ač-a
ta tretj- < **t- tre-t-ɸj-* ← **ta/*tɸ/*tɸ/*tɸ* + *tre-t-ɸj-ɸ
- tretji kosek** < **tre-t-ɸj-ɸ-j-ɸ kos-ɸk-ɸ* ← *tre-t-ɸj-ɸ + *kos-ɸk-ɸ (← *kos-i-ti 'kositi')
- tretja seča** < **tre-t-ɸj-a-j-a seč-a* ← *tre-t-ɸj-ɸ + *seč-a (< *sɸk-j-a) ← *sɸti
 (< *sɸk-ti) 'seči, sekati'
- tretja krma** < **tre-t-ɸj-a-j-a kɸrm-a* ← *tre-t-ɸj-ɸ + *kɸrm-a 'krma, hrana'
- tretje seno** < **tre-t-ɸj-e-j-e sɸn-o* ← *tre-t-ɸj-ɸ + *sɸn-o 'seno', prvotno 'trava'
- (ta) tretja košnja** < (**t-*) *tre-t-ɸj-a-j-a kos-ɸn-a* ← (**ta/*tɸ/*tɸ/*tɸ*) + *tre-t-ɸj-ɸ
 + *kos-ɸn-a (< *kos-ɸn-j-a ← *kos-i-ti 'kositi')
- druga košnja** < **drug-a-j-a kos-ɸn-a* ← *drug-ɸ 'drug, ne ta' + *kos-ɸn-a
- tretja detelja** < **tre-t-ɸj-a-j-a detɸl-a* ← *tre-t-ɸj-ɸ + *detɸl-a 'detelja'
nemška detelja < **nɸm-ɸč-ɸsk-a-j-a detɸl-a* ← *nɸm-ɸč-ɸsk-ɸ
 (← *nɸm-ɸc-ɸ 'Nemec' ← *nɸm-ɸ 'nem') + *detɸl-a

tretji taj < *tre-t-bj-b-j-b (*taj*)-b ← *tre-t-bj-b + *(*taj*)-b (← furl. *tai* 'rez, ostrina')

starina < *star-in-a ← *star-ṽ 'star'

strnišče < *(*s*)*tbrn-išč-e* ← *(*s*)*tbrn-b* (različica z vzglasnim *s- mobile od *tbrn-ṽ 'trn')

lonica < *lov-bn-ic-a 'kup sena, tudi na vejah', povezano z *lav-ṽk-ṽ 'ostanek pri žetvi' / *lom-bn-ic-a ← *lom-ṽ ← *lom-i-ti (-*mn-* ≥ -*nn-* ≥ -*vn-*) (ESSJ II: 150)

recelj < *ręc-bĭ-b ← **ręk-*, povezano z *rǫk-a 'roka' (ESSJ III: 163)

ljuka, nejasno, morda v povezavi z *ljuljka*

nuljka, nejasno, morda po kontaminaciji *ljuljka* in (*v*)*nuka* ali po disimilaciji *lj-lj* ≥ *n-lj*, podobno, kot je nastala beseda *lunka* 'ljuljka' iz besede *lulka* kot depalatalizirane variante prvotne oblike *ljuljka* 'Lolium temulentum' (< *lul-ṽk-a) (NESSJ: *lunka*)

varnuh, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *lonica* v T139, *ljuka* v T204, *varnuh* v T205, *starina* v T219 in *recelj* v T291.

Kot enkratnice z *otav-* so kartirani leksemi *obotavec* v T073, *podotavič* v T093, *spodotavnik* v T138, *podotavka* in *spodotavka* v T154 in *otavica* v T231.

Kot enkratni besedni zvezi z *otava* sta kartirana leksema *zadnja otava* v T164 in *ta mala otava* v T269.

Kot enkratna besedna zveza s *košnja* je kartiran leksem *druga košnja* v T130.

Kot enkratne besedne zveze s *tretj-* so kartirani leksemi *tretja seča* v T027, *tretji taj* v T085, *tretje seno* v T247, *tretja krma* v T295 in *tretji kosek* v T415.

Kot enkratni besedni zvezi z *detelja* sta kartirana leksema *tretja detelja* v T234 in *nemška detelja* v T236.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *druga otava* v T097, *vnuka* v T148 in T201, *obotavček* v T161, *podotavič* in *podotavek* v T166, *strnišče* v T206, *ta druga otava* in *tretja detelja* v T247 in *ta tretja* v T252.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *vnuka* v T195.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T003, T006, T008, T013, T022, T042, T083–T084, T086, T097, T119, T122, T127, T152, T159, T170, T187, T189, T202, T233, T238, T260, T262, T271, T279, T280, T305, T310, T363, T403, T410 in T412.

4. Uporabljen dodatna literatura

Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: 306.01 *otava* (3/38); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 462; ALI: 3643; ASLEF: 3294; HJA: /; LinGeH: 927a; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Zaradi vremenskih razmer, hladne in deževne jeseni sušenje tretje košnje – vnuka na travniku v preteklosti ni bilo možno vsako leto, zato so jo navadno takoj po košnji zložili v sušilne naprave, večinoma kozolce. V Horjulski dolini so z njo krmili zlasti teleta in mlade prašičke.

Vnuko kmetje in rejci konj kosijo vsako leto tudi zaradi vse toplejših in manj padavinskih jeseni. Ponekod pa jo prepustijo paši živine in drobnice.

Od konca 20. stoletja je v kmetijstvu vse večji poudarek na živinoreji, zlasti hlevski. Velike kmetije poleg svojih zemljišč obdelujejo tudi najeta zemljišča predvsem za košnjo trave, ki jo ponekod na ugodnih ravninskih območjih opravijo tudi štirikrat ali petkrat zaporedoma v tekočem letu, kar je mogoče z izdatnim gnojenjem travnikov s hlevskim gnojem in gnojevko ter mineralnimi gnojili. Pri tem kmetovalce vodi predvsem želja po čim večji količini sveže, posušene ali balirane trave, o hranilni vrednosti in kakovosti teh travnatih krmil pa so mnenja različna.

Prim.: Smole – Peev 2007

Komentar in karta: 3/40

SLA V305.01 'mrva'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Beseda *mrva* (*ř*) ima v slovenskem knjižnem jeziku več pomenov: 1. 'seno', 2. 'seneni drobir', 3. 'drobtina', 4. 'zelo majhna količina, malo'. V gradivu za SLA so zapisana poimenovanja za vse štiri pomene, največ za prvi in drugi pomen. Na karti V305.01 *mrva* so prikazana samo poimenovanja za pomena 'seno' in 'seneni drobir', izločena pa so bila poimenovanja z izpričanim drugačnim pomenom; pomen leksema *mrva* je prikazan na pomenski karti in v komentarju V305.02 *mrva – pomen*.

Za oba navedena pomena se v slovenskih narečjih rabijo še drugi leksemi, pri čemer velikokrat zapisovalci niso zapisali, v katerem od pomenov se posamezni leksem rabi.

Sicer pa je najpogosteje zapisan leksem *mrva*, sledijo mu *seno*, *krma*, *drob* in *foter/futer*. Leksemi *ornica*, *senen(i) drob*, *mrvice*, *vratnina*, *trava*, *otava*, *murava*, *steri*, *senene mrve* in *drobir* pa so zapisani redko.

Leksem *mrva* ima v T176 označevalnik »starinsko«, v T231 in T310 »redko«, leksem *senene mrve* v T248 pa »novejše«.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *prelaz* v T040, ki ima v opombi zapisano, da gre za »krmo, ki se da živini po paši ali ob slabem vremenu«.

V T002, T022, T029, T063, T245, T305 in T342 beseda *mrva* ni znana.

2. Morfološka analiza

mrv- < *mьrv-a / *mьrv-e (im. mn.) 'kar je zdrobljeno'

ovčja mrva < **ov-bč-bj-a-j-a mьrv-a* ← *ov-bč-bj-b (← *ov-bc-a 'ovca') + *mьrv-a

senene mrve (im. mn.) < **sěn-en-y-j-e mьrv-e* ← *sěn-en-ь (← *sěn-o 'seno') + *mьrv-a

mrvice (im. mn.) < *mьrv-ic-e

seno < *sěn-o 'seno', prvotno 'trava'

suho seno < *sux-o-j-e sěn-o ← *sux-ь 'suh, ne moker' + *sěn-o

krma < *кьrm-a 'krma, hrana'

drob < *drob-ь 'kar je zdrobljeno' ← *drob-i-ti 'drobiti'

senen(i) drob < **sěn-en-ь(-j-ь) drob-ь* ← *sěn-en-ь + *drob-ь

senasti drob < **sěn-ast-ь-j-ь drob-ь* ← *sěn-ast-ь (← *sěn-o) + *drob-ь

drobir < *drob-yř-ь

drobiš < *drob-yš-ь (Š ≥ ž v T234)

ornica < *or-ьn-ic-a ← *or-ьn-ь ← *or-a-ti 'orati'

vratnina < *vort-bn-in-a ← *vort-ṽ 'obračanje, obrat' ← *vbrt-ě-ti 'vrteti' / *vort-i-ti 'obračati'

trava < *trav-a ← *trav-i-ti 'jesti, uživati, trošiti'

otava < *ot-av-a 'trava, ki zraste po prvi košnji' ← *ot-av-i-ti 'ponovno se pojaviti' ← **ot-* *'ponovno' + *av-i-ti 'delati, da je javno, znano, očitno'

murava < *mur-av-a ← *mur-av-ṽ *'zelenkast' ← *mur-a / *mur-ṽ *'umazanija, blatna zemlja' (ĚSSJa 20: 192–193)

muravina < *mur-av-in-a

Ostrožje < *ostr-ož-bj-e ($O \geq \emptyset$ v T112) ← *ostr-og-a (← *ostr-ṽ 'oster')

ostrvnica < *ostr-ṽv-bn-ic-a ← *ostr-y, tož. ed. *ostr-ṽv-b 'ostrv' ← *ostr-ṽ 'oster'

pičje < *(*pič*)-*bj-e* ← furl. *piç* 'mravica, drobtinica, malo'

kravina < *korv-in-a ← *korv-a 'krava'

polaganje < *po-lag-a-n-bj-e ← *po-lag-a-ti ← *po-lož-i-ti ← **po-* 'po' + *lož-i-ti 'postavljati, polagati'

grabljanje < *grab-Ĺ-a-n-bj-e (< *grab-j-a-n-bj-e) ← *grab-Ĺ-a-ti (< *grab-j-a-ti) ← *grab-i-ti ← *greb-ti 'grebsti')

klaja < *klad-a (< *klad-j-a) ← *klas-ti (< *klad-ti) 'polagati (drugo na drugo)'

drap < *drap-ṽ ← *drap-a-ti 'praskati' (ESSJ I: 110)

foter/futer < *(*foter*)-ṽ / *(*futer*)-ṽ ← srvnem. *vuoter* 'krma' / nem. *Futter* 'krma'

fotra < *(*fotr*)-a

futraža < *(*futraž*)-a ← nem. *Futterage* 'preskrba, hrana'

zabur, nejasno, najverjetneje v zvezi s sln. *buriti* 'lupiti' (Pleteršnik)

ostrži (im. mn.), nejasno, morda v zvezi s sln. *ostrgati ostržem* (← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *strḡg-a-ti *strug-ḡ 'drgniti (z ostrim orodjem)')

dražovje, nejasno, morda v zvezi s sln. *dražiti* ← *draž-i-ti 'dražiti, vznemirjati, ščuvati' (ESSJ I: 110, *draga* II)

steri (im. mn.), nejasno, morda v zvezi s sln. *streti strem* (< **sṽ(n)-ter-ti* **sṽ(n)-tṽr-ḡ* ← **sṽ(n)-* + *ter-ti *tṽr-ḡ 'tretji, drgniti, meti')

terne (im. mn.), nejasno, najverjetneje v zvezi s sln. *ternica* 'kot za pleve na gumnu', kar je v zvezi s sln. *treti trem*

istri, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pičje* v T087, *ostrži* v T108, *dražovje* v T111, *ostrožje* v T112, *zabur* v T127, *klaja* v T186, *istri* v T246, *terne* v T347, *drap* v T355, *polaganje* v T391 in *grabljanje* v T414.

Kot enkratnica z *drob-* je kartiran leksem *drobiš* v T234.

Kot enkratna besedna zveza z *drob* je kartiran leksem *senasti drob* v T003.

Kot enkratnici s *fotr-/futr-* sta kartirana leksema *fotra* v T101 in *futraža* v T363.

Kot enkratnica z *murav-* je kartiran leksem *muravina* v T004.

Kot enkratna besedna zveza s *seno* je kartiran leksem *suho seno* v T146.

Kot enkratna besedna zveza z *mrva* je kartiran leksem *ovčja mrva* v T052.

Kot tretji leksem v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *senene mrve* v T166, *kravina* in *ostrvnica* v T234, *senen(i) drob* v T242 in T383, *drob* v T247, *mrva* v T347 in odgovor »ni poimenovanja« v T392.

Kot opisni poimenovanji sta kartirana odgovora *na pol suho* in *na pol suh foter* v T309.

Kot nerelevanten odgovor je kartiran odgovor *prelaz* v T040.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T002, T022, T029, T063, T245, T305 in T342.

4. Uporabljena dodatna literatura

ÈSSJa 20; Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: V303.01 *seno* (3/37), V305.02 *mrva – pomen* (3/112), V039 *ščepec* (1/43);
OLA: 667; ALE: /; SDLA-SI: 465a *suha trava*; ALI: 3645 *nepokošena suha trava*; ASLEF: 3297 *nepokošena suha trava*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Mrva je kot narečni izraz za seno znana zlasti na območju Kamniško-Savinjskih Alp, v Spodnji Savinjski dolini, ponekod na Dolenjskem, zlasti v okolici Novega mesta in na severnih pobočjih Gorjancev, na Tolminskem in Kobariškem. Mrvo so v Spodnji Savinjski dolini spravljali na osrednja gospodarska poslopja, *marofe*, po splošni uveljavitvi hmeljarstva pa zlasti v kozolce – topolarje, saj so kmetje hmeljarji večino svojih *marofov* preuredili za sušenje in začasno skladiščenje hmelja. Nekoč mrve polni kozolci so v zadnjih treh desetletjih le še shrambe za balirano mrvo, kmetijske stroje, ponekod so jih preuredili tudi v prostore za strojno obiranje hmelja s t. i. hmeljskimi obiralniki. Po letu 1990 seno v kmetijski živinorejski dejavnosti večinoma balirajo z močno plastično folijo in take bale mrve lahko pustijo na odprtem, na robu travnikov ali na domačijah.

Seneni drobir (*mrve*), ki se je čez leto nabral na tleh *marofov* in pod kozolci, so kmetje uporabljali za spomladansko dosejanje travnikov in ponekod tudi v ljudskem zdravilstvu za čaje, kopeli, povoje in obkladke pri revmatičnih obolenjih, utrujenosti, boleznih dihal, za zdravljenje sečnih kamnov, ledvic in mrzlice. Ponekod so ga uporabljali tudi za ležišča in kot polnilo vzglavnikov, ker naj bi pomagalo k trdnemu spancu in (danes) k zdravemu življenju nasploh.

Prim.: Baš 1929; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Smole – Peev 2007

7. Skica

Komentar in karta: 3/41 SLA V313.01 'sušiti'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'delati (pokošeno travo) suho', knj. *sušiti* (*ī*), je v gradivu za SLA najpogosteje zapisan leksem *sušiti*, z redkejšima besedotvornima različicama *osušiti* in *posušiti*.

2. Morfološka analiza

sušiti < *suš-i-ti ← *sux-ṽ 'suh, ne moker'

osušiti < **o(b)-suš-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *suš-i-ti

posušiti < *po-suš-i-ti ← **po-* 'po' + *suš-i-ti

spravljati < **sṽ(n)-pravl̥-a-ti* (< **sṽ(n)-prav-j-a-ti*) ← **sṽ(n)-prav-i-ti* ← **sṽ(n)-*
'skupaj z' + *prav-i-ti 'delati prav' (← *prav-ṽ 'pravi, resničen')

grnoti < **gr(t)-nq-ti* 'pograbiti na kup, zgrniti'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *spravljati* v T042 in *grnoti* v T395.

Z izoglosami so na karti označeni asimilacijski razvoji *s-š* pri leksemih *sušiti*, *osušiti* in *posušiti*.

Z zeleno izogloso je označen asimilacijski razvoj *s-š* > *š-š* v T001–T003, T011, T013–T014, T019–T020, T024, T032, T036, T058, T060–T061, T063–T064, T073–T074, T079–T081, T087, T098, T100, T103–T104, T106, T108, T111, T113–T120, T122–T128, T130–T136, T138–T140, T143–T155, T158–T160, T185, T200, T223, T231, T239–T240, T243, T246, T254, T257, T260, T262–T263, T265, T268, T270, T272, T275, T279–T284, T286, T293, T299–T300, T388, T405 in T417.

Z zeleno črtkasto izogloso je označen dvojnični izgovor, tj. *s-š* ali asimilacijski razvoj *s-š* > *š-š* v T010, T012, T056–T057, T059, T076, T078, T097, T101–T102, T109–T110, T112, T121, T129, T137, T142, T216, T223, T234, T236, T241, T255–T256, T264 in T267.

Z rdečo izogloso je označen nadaljnji asimilacijski razvoj po onemitvi prednaglasnega samoglasnika *s-š* > *š-š* > *š*: > *š* v T065–T066, T082, T084, T086, T090–T093, T161–T162, T165–T166, T168, T186–T187, T189–T190, T192 in T194.

Z rdečo črtkasto izogloso je označen dvojnični izgovor, tj. *s-š* ali nadaljnji asimilacijski razvoj po onemitvi prednaglasnega samoglasnika *s-š* > *š-š* > *š*: > *š* v T067, T095–T096, T174 in T193.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V747(a).04 *sušiti*, V862.06 *sušiti*; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 3635; ASLEF: 3287; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Sušenje sena, otave in otaviča ter drugih pridelkov in proizvodov je bilo v preteklosti in je tudi še danes ena izmed osnovnih gospodarskih dejavnosti kmečkega in drugega prebivalstva, ki si je s sušenjem hrane za živino in zase v poletnih in zgodnjejesenskih mesecih omogočilo preživetje čez zimo in pomlad. Sušenje krmnih in prehranskih živil je po količini lahko presegalo potrebe vse letne prehrane in krmil za eno družinsko kmečko gospodarstvo, zato so nekatera sušena živila namenjali za prodajo in s tem dopolnjevali letne dohodke družinskega proračuna in kmetije.

Sušenje sena, otave, otaviča je do 60. let 20. stoletja potekalo na travniku, senožeti, torej na mestu košnje s pomočjo lesenih grebelj, le redko vil. Po tem obdobju se je uveljavljalo traktorsko obračanje sušene trave na travnikih do popolne suhosti sena, kar je preprečevalo samovžige, ko je bil pridelek že shranjen v kozolcu, skednju, seniku idr. Sušenje sena je bilo odvisno od vremenskih razmer ter od količine in kakovosti sušene trave. O trajanju sušenja na travniku in času spravila je odločal gospodar kmetije. Posušeno seno so naložili na vozove s konjsko ali govejo vprego, v 60. letih 20. stoletja pa so se vse bolj uveljavljali traktorski odvozi.

V 80. in 90. letih 20. stoletja je agronomija razvila nove tehnologije sušenja in skladiščenja sena. Od preloma tisočletij se je vse bolj uveljavljalo baliranje sena, povitega v velike s plastičnimi folijami zavite bale, za katere so uvedli tudi nove kmetijske stroje, načine prevoza in skladiščenja. Velike valjaste bale po več tednov, celo mesecev ostajajo na travnikih ali njihovem obrobju, na kmetijah jih hranijo na prostem ali v razsežnih skladiščih. Takšni in podobni načini sušenja in skladiščenja sena so možni le ob dobri tehnični opremljenosti posameznih kmetij, velikih finančnih vložkih in tudi ob visoki strokovni usposobljenosti lastnikov. Takšna posodobitev sušenja in skladiščenja sena je odprla tudi vprašanje kakovosti, saj zaradi prepogoste letne košnje trpi kakovost teh krmil, kar posledično vpliva na zdravje živali in tudi na izpolnjevanje načel o sonaravnem in trajnostnem razvoju kmetijstva in živinoreje.

Poleg sušenja trave so v kmetijstvu znani tudi drugi postopki sušenja različnih živil in prehranskih dodatkov. V Spodnji Savinjski dolini, v okolici Slovenj Gradca, v delih Dravske doline in krajih ob reki Savi se je obdržalo gojenje hmelja, ki ga sušijo v posebnih hmeljskih sušilnicah in hranijo v temnih prostorih vse do prodaje pivovarnam in drugim odjemalcem. V preteklosti je bilo pomembno zlasti sušenje sadja, jabolk, hrušk, sliv, gob, kot del prehrane in tradicionalnega zdravilstva je bilo pomembno tudi nabiranje in sušenje zdravilnih zelišč, kar je nekaterim posameznikom

pomenilo tudi dodaten vir dohodkov in način preživljanja. V obmorskih krajih je bilo znano sušenje polenovk za prodajo in lastno prehrano.

V preteklosti so bili postopki sušenja pomembni tudi pri obdelavi živalskih kož pri strojenju usnja (Slovenske Konjice, Vrhnika) in v nekaterih storitvenih dejavnostih, kot je npr. pranje perila (Bizovik pri Ljubljani).

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/42

SLA V314.01 'obračati (seno)'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 'delati, da trava ob sušenju leži s spodnjo stranjo navzgor', knj. *obračati* (*ā*), je najpogostejši leksem *obračati*. Kljub temu da vprašanje predvideva odgovor z nedovršenim glagolom, pa je v gradivu pogosto zapisana tudi/samo dovršna oblika *obrniti*. Redko so zapisane še tvorjenke *obračevati*, *preobračati* in *prevračati* (v dolenski narečni skupini), *zaobračati* in dovršnik *zaobrniti* ter glagol *obratiti* (v terskem narečju). Po pogostosti sledi glagol *mešati* z dovršno obliko *zmešati*. Drugi leksemi so redki in ne tvorijo arealov.

O relevantnosti nekaterih odgovorov je zaradi širšega pomena mogoče tudi podvomiti (npr. *grabiti*, ki je v T001 in T003 naveden kot drugi odgovor, podobno tudi *trositi* v T134, T136 in T339). Leksem *rifljati* v T410 ima opombo »da je trava zrahljana«.

2. Morfološka analiza

obratiti < **ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *vort-i-ti 'vračati, vrteti'
obračati < **ob-(v)ort'-a-ti* (< **ob-(v)ort-j-a-ti*) ← **ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti'
 ← **ob-* + *vort-i-ti

zaobračati < **za-ob-(v)ort'-a-ti* ← **za-ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ←
 **za-* 'za' + **ob-* + *vort-i-ti

preobračati < **per-ob-(v)ort'-a-ti* ← **per-ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti'
 ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + **ob-* + *vort-i-ti

obračevati < **ob-(v)ort'-ev-a-ti* (< **ob-(v)ort-j-ev-a-ti*) ← **ob-*
(v)ort-i-ti 'obrniti' ← **ob-* + *vort-i-ti

obrniti < **ob-(v)br(t)-n-i-ti* ≤ **ob-(v)br(t)-nq-ti* ← **ob-(v)ort-i-ti*
 'obrniti' ← **ob-* + *vort-i-ti

zaobrniti < **za-ob-(v)br(t)-n-i-ti* ≤ **za-ob-(v)br(t)-nq-ti* ←
 **za-ob-(v)ort-i-ti* 'obrniti' ← **za-* 'za' + **ob-* + *vort-i-ti

prevračati < **per-vort'-a-ti* ← *per-vort-i-ti ← **per-* + *vort-i-ti 'vračati, vrteti'

mešati < *měš-a-ti (< *měš-j-a-ti) ← *měš-i-ti 'mešati, mesiti'

zmešati < **sḅ(n)-měš-a-ti* ← **sḅ(n)-* 'skupaj z' + *měš-a-ti

razmešati < *orz-měš-a-ti ← **orz-* 'narazen' + *měš-a-ti

trositi < *trḡs-i-ti 'tresti, stresati' ← *trḡs-ti 'tresti'

grabiti < *grab-i-ti ← *greb-ti 'grebsti'

premetati < *per-met-a-ti ← **per-* + *met-a-ti 'metati'

privzdigovati < **pri-vḡz-dvig-ov-a-ti* ← **pri-* 'pri' + **vḡz-* 'gor, nazaj' +
 *dvig-ov-a-ti (← *dvig-nq-ti)

raztepsti ≤ *orz-tep-ti ← **orz-* + *tep-ti 'tepsti, tolči'

plastiti < *plast-i-ti ← *plast-b *'nekaj širokega, razvlečenega'

spravljati < **sṽ(n)-pravl̥-a-ti* (< **sṽ(n)-prav-j-a-ti*) ← **sṽ(n)-prav-i-ti* ← **sṽ(n)- + *prav-i-ti* (← *prav-ṽ 'pravi')

parnati < **(parn)-a-ti* ← **(parn)-a* ← srvnem. *barn, baren, barm* 'jasli', stvnem. *barno*, bav. nem. *Barn, Barm* 'jasli' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)

rifljati < **(rifl̥)-a-ti* ← nem. *riffeln* 'smukati' / **(rifl̥)-b* ← nem. *Riffel* 'drzalnik, smukalnik'

gutati, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *parnati* v T030, *premetati* v T113, *privzdigovati* v T196, *raztepsti* v T299, *plastiti* v T383, *gutati* v T398 in *rifljati* v T410.

Kot enkratnici z *-mešati* sta kartirana leksema *zmešati* v T157 in *razmešati* v T411.

Kot enkratnici z *-obračati* sta kartirana leksema *preobračati* v T290 in *zaobračati* v T240.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani enkratnica *spravljati* v T001 in leksema *mešati* v T139, T262 in T267 ter *obrniti* v T300 in T325.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V744(b).02 *grabiti*, V751A.16 *mešati*, V162C.01 *gumno* (2/63); OLA: /;

ALE: /; SDLA-SI: 467 *raztrositi seno*; ALI: 3649, 3648 *trositi/raztrositi seno*;

ASLEF: 3301, 3300 *trositi/raztrositi seno*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Obračanje (sena) je opravilo med poletnim sušenjem pokošene trave, s katerim se iz pokošene trave po naravni poti s pomočjo sonca in obračanja (vsaj enkrat do dvakrat dnevno) pridelava posušeno seno z ohranjenimi vsemi ključnimi hranilnimi sestavinami kot kakovostno krmilo za govejo živino, konje in drobnico.

Obračanje pokošene trave je bilo opravilo odrasčajočih in odraslih članov kmečke družine, ponekod tudi ob pomoči sosedov, sorodnikov in družinskih prijateljev. Okrog 9. ure zjutraj je gospodinja koscem prinesla jutranjo malico, nato so se ti razšli opravljat druga kmečka dela. Ženske – grabljice – so začele z grabljami obračati seno. Najprej so po pokošenem travniku enakomerno raztresle travo, ki se je nato sušila na soncu. Naslednjega dne po jutranji rosi (lahko pa že po nekaj urah istega dne) so predvsem ženske in otroci z lesenimi grabljami začeli enakomerno obračati in raztresati seno. Zvečer so seno zgrabili v senene kupe, da je ostalo čim bolj suho in se čez noč ni navzelo vlage. Naslednji dan so ga ponovno raztresli po

travniku, ga po potrebi čez nekaj ur spet obrnili in ga v poznih popoldanskih urah zgrabili ter ga z lesenimi vilami naložili na voz.

V Spodnji Savinjski dolini so za obračanje sena že v petdesetih letih 20. stoletja uporabljali industrijsko izdelane obračalnike s konjsko vprego, ki so jih ob koncu šestdesetih let povsem opustili zaradi uvajanja traktorjev, motornih kosilnic in raznovrstnih traktorskih priključkov, kar je izrazito spremenilo načine sušenja, obračanja in spravila sena. Z razvojem kmetijskih strojev in tehnologije košnje trave in sušenja sena se je uveljavila vrsta podobnih, vendar tehnično različnih strojev in naprav za obračanje, sušenje, grabljenje in spravilo. Zlasti na velikih nižinskih travnikih so danes ročno košnjo in obračanje sena povsem nadomestili traktorji s priključki.

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/43
SLA V304.02 'kopica sena – splošno'
in 'kopica sena za čez noč'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V304 *kopica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V304 *kopica sena* s podvprašanjema a) *kopica sena za čez noč* in b) *kopica sena za čez zimo*. Ker gradivo, zbrano pred letom 1961, poimenovanj za vse pomene ne zajema, obenem pa celota ne prinaša dovolj podatkov, da bi lahko ločili med poimenovanjem za pomen 'kopica sena – splošno' in tistim s pomenom 'kopica sena za čez noč', sta ti dve vprašanju obravnavani skupaj. Sklepati je namreč mogoče, da na območjih, na katerih ne poznajo senenih kop, uporabljajo isti leksem za splošno poimenovanje in za kopico za čez noč. Kopice sena za čez zimo so znane le ponekod na Slovenskem in tam so zapisovalci zabeležili različna poimenovanja za obe vrsti kopic, zato so poimenovanja za kopico za čez zimo kartirana in komentirana posebej (prim. V304b.01 'kopica sena za čez zimo').

Za pomen 'v obliki polkrogle naloženo seno ali slama za čez noč', knj. *kopica* (*i*), sta najpogostejši poimenovanji *kopica* in *kup*. Arealno bolj zamejena so poimenovanja *navilj*, *plast* in *lonica*. Redkeje so zapisani leksemi *kupec*, *kupič*, *kopa*, *kopir*, *kopič*, *lovnica*, *lojnica*, *strgača*, *ostrgača*, *morel*, *bagelj*, *stog*, *oslica*, *hajfelj* in *plastič*. Druga poimenovanja so enkratnice.

V T031 je *kopa* samo izraz za kup črne detelje, seno pa so spravljali na hlev ali skedenj, v T085 je *muša* 'podolgovata kopica sena', *kogelj* pa 'majhna kopica sena za čez noč', v T106 je *morel* 'majhna kopica', v T395 je *petrek* 'zelo majhna kopica'. V T022 ima leksem *hiflja* označevalnik »privzeto«, v T362 leksem *kopica* »redko«, v T385 pa leksem *navilj* označevalnik »staro«. V T033, T252, T258 in T260 izraz *kopica* poznajo, a z opombo, »da jih niso delali«, enako velja za *stog* v T266. V T164 je *lonica* 'kopica sena, ki stoji na polju samo nekaj časa'. Za T371 je ob odgovoru *navilj* zapisano, da so seno spravljali na podstrešje, slama pa je bila v t. i. *oslicah*. V T386 ima leksem *lonica* poleg pomenov 'kopica sena za čez noč' in 'kopica sena – splošno' tudi pomen 'kup koruznice'. V T387 je ob leksemu *plastič* zapisana opomba, da ga »denejo na pod«, a da imajo »danes bale«. V T347 se za pomen 'kopica' rabi izraz *plasti*, beseda *kopica* pa ima pomen 'spravljena repa na njivi'. V T159 je leksem *kup* zapisan v predložni zvezi *v kupe*.

V T412 je v opombi zapisano, da kopic niso imeli.

2. Morfološka analiza

- kopa** < *kop-a 'stog, kup sena ali pšenice', *'izkopen kup zemlje' ← *kop-a-ti 'kopati'
kopica < *kop-ic-a
ta mala kopica < **t-mal-a-j-a kop-ic-a* ← (*ta/*tv/*tě/*tę 'ta') + *mal-ъ 'majhen' + *kop-ic-a
kopir < *kop-ir-ъ
kopič < *kop-it-ъ
kup < *kup-ъ 'kup'
kupec < *kup-ъc-ъ
kupič < *kup-it-ъ
stog < *stog-ъ 'kup, kopica'
navilj < *na-vidl-ъ ← *na-vidl-j-a-ti ← *na-vidl-i-ti ← *vi-dl-o ← *vi-ti 'viti'
oslica < *osbl-ic-a ← *osbl-ъ 'osel'
plast < *plast-ъ / *plast-ъ *'plast, sloj'
plasta < *plast-a
plastič < *plast-it-ъ
lovnica < *lov-ъn-ic-a 'kup sena, tudi na vejah', povezano z *lav-ъk-ъ 'ostanek pri žetvi'
lonica < *lov-ъn-ic-a 'kup sena, tudi na vejah', povezano z *lav-ъk-ъ 'ostanek pri žetvi' / *lom-ъn-ic-a ← *lom-ъ ← *lom-i-ti (-*mn*- ≥ -*nn*- ≥ -*vn*-) (ESSJ II: 150)
lončica < *lov-ъn-ič-ic-a / *lom-ъn-ič-ic-a
lojnica, nejasno, morda v zvezi z *lovnica*
lobnica, nejasno, morda v zvezi z *lovnica*
strgača < *strъg-a-č-a ← *strъg-a-ti *strug-ъ 'drgniti (z ostrim orodjem)'
ostrgača < **o(b)-strъg-ač-a* ← **o(b)-strъg-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *strъg-a-ti
petrinec < *pętr-in-ъc-ъ ← *pętr-ъ 'strop iz tramov'
petrek < *pętr-ъk-ъ
petrenica < *pętr-en-ic-a
bagelj < **(bagl-ъ)* ← madž. *boglya* 'kopica sena'
hajfelj < **(xajfl-ъ)* ← kor. nem. *Haifle* 'kupček' (Pohl 2007: 124)
hajflja < **(xajfl)-a*
hiflja < **(xifl)-a* ← nem. *Hüfl, Hifl* 'železna palica, drog' (Lexer 1862: 141, 145)
muša < **(muš)-a* ← furl. *musse* 'oslica', 'kopica'
mandelj < **(mandl-ъc-ъ)* ← avstr. nem. *Mandl* 'možakar', *'možiček'
kogelj < **(kogl-ъ)* ← nem. *Kogel* 'kopast vrh'
morel, nejasno, morda v zvezi s furl. *murel*, ben. it. *morelo* 'letev (za ostrešno konstrukcijo)' (Doria 1987: 388)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *hiplja* v T022, *mandelj* v T051, *kogelj* v T085 in *lobnica* v T413.

Kot enkratnica z *lon-* je kartiran leksem *lončica* v T127.

Kot enkratnice s *petr-* so kartirani leksemi *petrek* v T395, *petrenica* v T400 in *petrinec* v T401.

Kot enkratnica s *plast-* je kartiran leksem *plasta* v T409.

Kot enkratnica s *hajflj-* je kartiran leksem *hajflja* v T363.

Kot enkratna besedna zveza s *kopica* je kartiran leksem *ta mala kopica* v T417.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *kup* v T073, *muša* v T085, *lonica* in *lojnica* v T090 in *plast* v T316.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T412.

4. Uporabljena dodatna literatura

Doria 1987; Lexer 1862; Pohl 2007

5. Primerjaj

SLA: V304(b).01 *kopica sena za čez zimo* (3/44), V162A.01 *skedenj* (2/61), V162B.01 *petra* (2/62); OLA: /; ALE: 279; SDLA-SI: 458 *plast (sena)*, 459 *kopa*; ALI: 3638 *plast sena*, 3639 *kopa*; ASLEF: 3290 *plast sena*, 3291 *kopa*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Takoj po košnji so (večinoma) grabljice travo najprej raztrosile in jo enakomerno porazdelile po košenici, da se je hitreje sušila. Deloma posušeno seno so proti večeru na travniku pograbile v enakomerne pasove in ga nato z lesenimi vilami in grabljami zgrabile v kopice, visoke do okrog metra in pol, da se čez noč ni preveč navzelo vlage iz zraka in tal. Na pol suho seno so pograbili in zložili v kopice tudi ob popoldanskih nevihtah. V kopicah so seno pustili do jutra naslednjega dne, ko so ga ponovno enakomerno razmetali po travniku v nadaljnje sušenje na soncu za dan ali dva, dokler ni bilo dovolj suho, da so ga pozno popoldne lahko naložili na vozove in odpeljali domov v skladiščne prostore (senike ipd.) ali ga zložili v velike kope in ga tako shranili za čez zimo.

Zaradi uvajanja drugačnih postopkov sušenja in predvsem baliranja sena so podobe travnikov s kopicami in tudi kopami vse redkejše. Nekoč vsakdanji delovni postopek ponekod postaja le še del turističnih prikazov nekdanjih kmečkih opravil.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/44

SLA V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'visoka stožčasta kopa, zlasti sena ali slame, postavljena na polju za čez zimo', knj. *kopica* (*i*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *kopa*, nekoliko manj pogosto pa *kopica*. Zemljepisno bolj omejena so poimenovanja *kopič*, *stog*, *oslica* in *bagelj*, le redko pa so zapisani *kup*, *lonica*, *strgača*, *ostrgača*, *plast* in *baglja*. V tem komentarju so upoštevana samo poimenovanja, pri katerih je v gradivu nedvoumno zapisano, da se nanašajo na kopo, ki je postavljena zunaj čez zimo. Kot kaže gradivo, so take kope na Slovenskem delali predvsem na Primorskem in v panonskem prostoru, le ponekod tudi na Štajerskem in Dolenjskem. Drugod so poimenovanja za pomen 'kopica za čez zimo' zapisana le v redkih točkah. Poimenovanja, ki se nanašajo na kopico za čez noč, in splošna poimenovanja za kopico so kartirana posebej.

V T005 ima poimenovanje *kopa* označevalnik »privzeto«. V T411 ima enkratnica *ostrvnica* opombo, da so »jih delali redko«, v T414 pa je zapisano, da so »seno redko imeli v *kopici*, na tak način so pogosteje shranjevali slamo«. V T355 je zapisano, da so *kopice* »delali samo v planini«. V nekaterih točkah (T005, T033, T263, T266) so odgovori sicer zapisani, v opombah pa je pripisano, da kopic čez zimo tam niso delali.

Da poimenovanja za *kopico za čez zimo* nimajo, je zapisano v T135, T187, T213, T223, T252, T258, T260, T271, T363, T365–T368, T405, T412 in T417.

2. Morfološka analiza

kopa < *kop-a 'stog, kup sena ali pšenice', *'izkopan kup zemlje' ← *kop-a-ti 'kopati'

kopica < *kop-ic-a

ta velika kopica < **t-vel-ik-a-j-a kop-ic-a* ← **ta/*tʰ/*tě/*tę* 'ta'
+ *vel-ik-ʷ 'velik' (← *vel-b 'velik') + *kop-ic-a

kopič < *kop-iť-b

kup < *kup-ʷ 'kup'

stog < *stog-ʷ 'kup, kopica'

oslica < *osʷl-ic-a ← *osʷl-ʷ 'osel'

plast < *plast-ʷ / *plast-b *'plast, sloj'

lonica < *lov-ʷn-ic-a 'kup sena, tudi na vejah', povezano z *lav-ʷk-ʷ 'ostanek pri žetvi' / *lom-ʷn-ic-a ← *lom-ʷ ← *lom-i-ti (-*mn* ≥ -*nn* ≥ -*vn*) (ESSJ II: 150)

strgača < *str̥g-a-č-a ← *str̥g-a-ti *strug-ǵ 'drgniti (z ostrim orodjem)'
ostrgača < *o(b)-str̥g-ač-a ← *o(b)-str̥g-a-ti ← *o(b)- 'ob, pri, okoli' +
 *str̥g-a-ti
ostrvnica < *ostr-ṽv-bn-ic-a ← *ostr-y, tož. ed. *ostr-ṽv-b 'ostrv' ← *ostr-ṽ
 'oster'
navilj < *na-vidl̥-b ← *na-vidl-j-a-ti ← *na-vidl-i-ti ← *vi-dl-o ← *vi-ti 'viti'
baglja < *(bagl̥)-a ← madž. *boglya* 'kopica sena'
bagelj < *(bagl̥)-b

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *navilj* v T385 in *ostrvnica* v T411.

Kot enkratna beseda zveza s *kopica* je kartiran leksem *ta velika kopica* v T263.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran odgovor »ni poimenovanja« v T316.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *kup (koruznice)* v T386.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T135, T187, T213, T223, T252, T258, T260, T271, T363, T365–T368, T405, T412 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V304.02 *kopica sena – splošno* in *kopica sena za čez noč* (3/43), V299.01 *kozolec* (3/45), V304a.01 *ostrv, ostrnica* (3/49); OLA: /; ALE: 279; SDLA-SI: 459 *kopa*, 458 *plast (sena)*; ALI: 3639 *kopa*, 3638 *plast*; ASLEF: 3291 *kopa*, 3290 *plast*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Ponekod seno po sušenju krožno zložijo okrog opornega droga tri do pet metrov visoko – tako nastane velik kup kupolaste oblike, kopica. Večinoma so drog pri tleh zabili in zasuli z zemljo (npr. v Borštu pri Marezigah), ga utrdili z opornimi koli (npr. ob Soči, v Trenti), drugod pa so ga postavili na zemljo zabite čoke in s strani utrdili z opornimi koli, da bi tako zmanjšali trohnenje lesenega droga (npr. v Jeruzalemskih gorica, v Spodnjih Ivanjcih pri Negovi), ki je vedno gledal iz vrha kopice. Ponekod v Ziljski dolini so ob vkopan drog pri tleh namestili lesene podstavke, v slovenski Istri pa so ob njem v krogu položili ploščate kamne, da se seno ne bi dotikalo tal.

Kopice sena so postavljali na ravnem in tudi na nagnjenih travnikih in senožetih. V okolici Kobarida so kopice utrdili tako, da so na nagnjenih zemljiščih pokončne drogove z zgornje strani utrdili s po enim ali dvema tanjšima drogovoma, da so preprečili razsutje sena po pobočju. Ponekod so s senom napolnjene kopice obtežili s kamni, privezanimi na žice in vrvi, da veter ni raznašal sena, in vrh kopice pri

drogu prekrili s platnom (npr. v Semedeli pri Dekanih) ali s kovinskim obročem (npr. v Goriških Brdih) ali na vrh privezali nekaj palic, da so obtežile kopico (Lopar pri Marezigah). Ponekod so vrh droga prekrili z navzdol obrnjeno posodo, da so les zavarovali pred trohnenjem in zmanjšali zatekanje deževnice po drogu navzdol v središče senene kopice.

Na Tolminskem in Kobarškem so seno iz kopic v dolino spravljali pred prvim snegom v začetku novembra. Seno so trdno ovili z vrvmi in žicami v breme, tj. kup sena, ki si ga zmore oprtati krepek moški in z njim dričati po bregu. Seno iz kopice si je v breme navezalo tudi po pet moških, ki so tako isti dan vse seno v bremenih pretovorili do lastnikovega doma.

Prim.: Bavcon idr. 2019; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/45

SLA V299.01 'kozolec'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'lesena, od strani odprta stavba za sušenje žita, krme', knj. *kozólec* (*ô*), je v večini narečij najpogostejši leksem *kozolec* oz. *kozlec*, v nekaterih govorih koroške in gorenjske narečne skupine *stog*, redko *harfa* ali *harfe*. Pogoste so tudi druge izpeljanke s korenomo *koz-* (npr. *kozel*, *kozlovec* ali *kozlovišče*), ki imajo največkrat pomen 'preprosta priprava za sušenje sena (brez strehe)'.

Za veliko točk v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora. V zapisih za več točk je pojasnjeno, da tam kozolcev nimajo ali jih ne poznajo (T013, T017–T018, T020, T023, T025, T029–T030, T034, T043, T050, T060–T061, T063, T067, T078, T082, T084–T086, T097, T102, T106–T107, T116–T118, T120, T122–T124, T126–T127, T129, T132, T135, T139, T148, T151–T152, T154, T156, T352, T363–T370, T372–T373, T375–T377, T382, T385, T387, T389, T391–T393, T398, T400–T401, T404–T405, T407 in T412–T414). Ponekod je odgovor sicer zapisan, a z opombo, da (pravih) kozolcev tam ni (*stog* v T005, T010, T012, T020, T021, T024, T033, *kozolec* v T027, T031, T043, T054, T087, T097, T098, T137, T144, T148, T205, T279, T290, T323, T353, T378, T409 ter *harfne* z opombo »provizorični kozolec na polju« v T005 in razlago »to so bili stebri in počez letve (brez strehe)« v T034). V točkah T359 in T386 sta zapisana po dva odgovora: en zapisovalec je zapisal, da tam leksema ni, drugi pa je zapisal leksem *kozolec*, prevzet iz knjižnega jezika. V T408 je leksem *kozlec* (ob prvem leksemu *stog*) označen kot »starinski«.

V nekaterih točkah zapisana poimenovanja za posamične tipe oz. vrste kozolcev niso kartirana: npr. *stegnjeni kozolec* v T179 in T182, *vezani kozolec* v T191, *kozolec z lopo* v T211, *kozolec s klofuto* v T179, *toplar* oz. *topler* 'dvojni kozolec' v T179, T182, T191, T211, T252–T253, T278 in T299, *ajnfkar* 'kozolec z nadstreškom' in *šupar* z razlago »nima srca, brane, samo stebre pa late, notri pa streho« v T278, *ajnfkar* in *cvitar* v T299, *samček* 'stegnjeni kozolec' v T234 ter *kozon* v T085 z razlago, da »ima isto nalogo kot kozolec, le da je ves ograjen z deskami«, ter *rajtar* v T023 z razlago, da je to »sušilna naprava iz kolov in treh žic, lahko tudi zelo dolga«. V T091 je pri drugem leksemu *stog* (ob prvem leksemu *kozolec*) zapisana opomba, da gre za »zidan kozolec« (verjetneje »z zidanimi stebri«).

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *kozolec* 'kolnica' v T411, ki je del skednja.

2. Morfološka analiza

kozel < *koz-bl-ṽ ← *koz-a 'koza'

koz//lec < *koz-bl-bc-b; prvotno *kozl̥ac*, kar je po prehodu *l > u* dalo *kozouc* (Ramovš 1924: 41) (*// ≥ o* (*kozolec*) v T027, T034, T038–T039, T041, T043–T045, T051–T055, T077, T087, T092, T097–T098, T100, T102–T103, T108–T109, T128–T129, T131, T133, T136–T137, T142, T144–T148, T159, T162, T164, T166, T168–T169, T178, T185, T191, T202, T214, T218–T219, T221, T227–T231, T233–T234, T247–T248, T250, T261–T264, T267–T268, T275–T279, T282–T289, T292, T297, T299–T301, T304–T310, T315, T317, T319–T321, T323, T326, T331, T333, T335–T337, T347–T351, T354–T356, T359, T361, T378, T380, T383–T384, T386, T410, T416)

kozlovišče < *koz-bl-ov-išč-e

kozlovec < *koz-bl-ov-bc-b

kozol < *koz-ol-ṽ

kozovec < *koz-ov-bc-b

stog < *stog-ṽ 'kup, kopica'

harf- < *(*xarf*)-*a* / *(*xarf*)-*e* (im. mn.) ← bav. nem. *Harfe* 'kozolec'

harfne (im. mn.) < *(*xarfn*)-*e* (*-n-* je verjetno bav. nem., prim. nem.

Kirche : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

kavalon < *(*kavalon*)-*ṽ* ← furl. *cavalon* 'kup, kopica, grmada'

hejštodelj < *(*xejštodl*)-*b* ← nem. *Heustadl* 'kozolec', 'tamar' (po bav. nem. prehodu *a > o*, po nar. nem. prehodu *eu > ai*)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica je kartiran leksem *hejštodl* v T363.

Kot enkratnici s *koz-* sta kartirana leksema *kozol* v T089 in *kozlovec* v T345.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartirana enkratnica *kavalon* v T102.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *kozolec* v T411 in *seno huta* v T415.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T013, T017–T018, T020, T023, T025, T029–T030, T034, T043, T050, T060–T061, T063, T067, T078, T082, T084–T086, T097, T102, T106–T107, T116–T118, T120, T122–T124, T126–T127, T129, T132, T135, T139, T148, T151–T152, T154, T156, T352, T363–T368, T370, T372–T373, T375–T377, T382, T385, T387, T389, T391–T392, T398, T400–T401, T404–T405, T407 in T412–T414.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1996

5. Primerjaj

SLA: V300.01 *stebri kozolca* (3/46), V301.01 *late kozolca* (3/47), V302.01 *stol v kozolcu* (3/48); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYa: /

6. Etnološka osvetlitev

Kozolec je naprava ali stavba za sušenje poljskih pridelkov, zlasti žit v snopih, sena, detelje, praproti, fižola, koruznice idr. Večinoma stoji v bližini doma, ob robu travnikov v bližini vasi, ponekod v gruči s sosednjimi kozolci tudi na bolj oddaljenih travnikih.

Kozolci so se v današnje različne izvedbe razvili iz preprostih sušilnih naprav s pokončnimi drogovi in vanje vpetimi prečnimi latami. Spomin nanje se je obdržal v preprostih sušilnih napravah na travnikih v okolici Kobarida, Tolmina, Bleda, na območju Cerkljanskega, Goriških Brd idr.

Enojni ali stegnjeni kozolec je praviloma sestavljen le iz ene vrste stebrov, povezanih z latami in pokritih z ozko dvokapno streho. Nosilni stebri so bili v preteklosti zlasti na Gorenjskem, v okolici Ljubljane in drugod večinoma leseni, na Škofjeloškem, Cerkljanskem, Tolminskem tudi zidani iz kamna. Od 80. let 20. stoletja se zlasti ponekod na Gorenjskem uveljavljajo po enotnem vzorcu uliti armiranobetonski stebri.

Višja razvojna oblika enojnih kozolcev so dvojni kozolci, ki naj bi se na Slovenskem uveljavili v začetku 18. stoletja. Dvojni kozolci – toplarji so razvili vrsto krajevnih različic ter v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja dosegli svoj razvojni in predvsem likovno izražen vrh. Tudi pozneje so dvojne kozolce še postavljali, nekatere za gospodarsko rabo v okviru kmetije, druge za turistične dejavnosti. Dvojni kozolci so se uveljavili na Tolminskem, tudi v obmejnem delu Beneške Slovenije, na Notranjskem, Dolenjskem in na jugozahodnem Štajerskem, zlasti v Spodnji in Zgornji Savinjski dolini. Med njimi sta najbolj razvidni različici visoki dvojni kozolec – toplar, ki ima v osrednjem delu vgrajen vzdolžni osrednji hodnik, in nizki dvojni kozolec, ki osrednjega hodnika nima in je zato njegova večnamenskost manjša kot pri prostorsko razčlenjenem toplarju.

Poleg nizkih kozolcev in toplarjev med dvojne kozolce spadajo tudi nekatere druge različice, kot so: *kozolec s plaščem*, ki ima del strehe podaljšan na eno stran, *kozolec na psa*, ki ima podaljšano streho po vsej dolžini in ponekod na Dolenjskem vgrajen osrednji hodnik, ter *prislonjeni kozolec*, ki je najpogosteje priključen k osrednjemu in večnamenskemu gospodarskemu poslopju, ponekod tudi k skednju ali hlevu; značilen je za osrednjo Štajersko, del Notranjske in Koroške, manj pogost je na Gorenjskem. Ponekod na Dolenjskem se dvojni kozolci podaljšujejo v (pogosto naknadno dograjene) enojne kozolce.

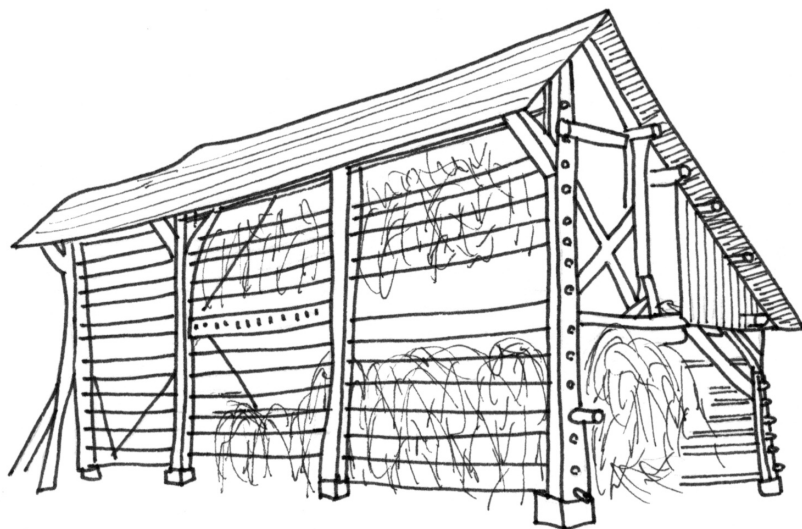
Kozolci so z uvajanjem novih tehnologij skladiščenja krmil, s preusmerjanjem kmetijskih obratov na hlevsko živinorejo in tudi s preusmeritvijo na zgolj eno kmetijsko dejavnost (npr. hmeljarstvo) izgubili svoj prvotni sušilni in shrambni

pomen. Zato so tako enojni kot dvojni kozolci pogosto vse bolj prazni in brez ustrezne namembnosti, ali pa pod njimi lastniki skladiščijo drva, balirano seno, pod dvojnimi kozolci tudi strojno mehanizacijo, razžagan les, počitniške prikolice, avtomobile idr. Ponekod so jih preuredili za gostinske in turistične namene kot prostore za pogostitev večjih skupin izletnikov, za prenočevanje, za predstavitev muzejskih zbirk krajevnih zbirateljev idr. Nekaj jih je poleg drugih stavb umeščenih v muzeje na prostem (npr. Muzej na prostem Rogatec in Muzej kozolcev na prostem v Šentrupertu na Dolenjskem).

Prim.: Čop – Cevc 1993; Hazler 1999; Hazler 2007; Melik 1931; Mušič 1970; Stele 1928; Svetek 2011; Štepec 2011; Valvasor 1994

7. Skica

Komentar in karta: 3/46

SLA V300.01 'stebri kozolca'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'pokončen gradbeni element, ki nosi late in streho kozolca', knj. *stebèr* (ð) in *stèber* (à), je v narečjih najpogostejši leksem *steber* (večinoma z naglasom na prvem zlogu). Ponekod v koroški in gorenjski narečni skupini so zapisani leksemi s korenomo *stog-*, npr. *stožnik* v koroških in gorenjskih govorih, *stožnjak* v koroških in *stoževnik* ali *stogovec* v gorenjskih govorih, v primorskih govorih pa *stožje*. Pogosti leksemi so še *baba* v gorenjskih in dolenskih narečjih, *stolp* v južno- in severno-belokranjskem narečju ter *kolona* v primorskih narečjih. Poimenovanja zaznamujejo različne oblike nosilcev kozolca – od močnih lesenih stebrov, lesenih kolov in drugih opor do zidanih stebrov iz kamna, opeke, z ometom ali brez njega.

Vprašanje je v vprašalnici za SLA postavljeno v množinski obliki, v gradivu pa so odgovori zapisani tako v im. mn. kot v im. ed. (npr. *stožnik*, *faler*, *kolec*, *stolp*, *baba*, *koza*, *soha*, *kolona* in *stožniki*, *falerji*, *kolci*, *stolpi*, *babe*, *koze*, *sohe*, *kolone*).

Ti leksemi se lahko uporabljajo tudi v zvezah z desnim ali levim prilastkom (ki tu niso kartirani), npr. *steber* v *stogu* v T001, *steber/stebri* (*od*) *kozolca/kozla* v T142, T169, T208–T209, T229, T268, T271, T273, T297, T305, T310, T323, T332, T361, *stebri pri kozolcu* v T259, *kozolčen steber* v T261 ali *kozolčni steber* v T302 in T342 ter *kozlovčni stebri* v T345, *stolpi kozolca* v T285 in T386, *kolci od kozolca* v T097 in *droga kozla* v T090.

Nerelevantni so leksemi *harfa* v T001, ki verjetno pomeni 'kozolec', *korci* v T102, ki imajo pomen 'streha', *štolbuh* v T231, ki je »nek osrednji del kozolca« (prim. *stol* v *kozolcu*, V302.01), *okenco* v T339, ki je 'okno kozolca'.

Za veliko točk na to vprašanje ni odgovora, saj kozolcev tam nimajo, na kar je v več zapisih tudi opozorjeno (prim. V299.01 *kozolec*) – a ponekod je odgovor kljub temu zapisan (npr. v T409 *stebri*). V T320 ima leksem *tram* (ob prvem leksemu *steber*) opombo, da je redek.

2. Morfološka analiza

stebr- < *stɔbɔr-ɔ / *stɔbɔr-i (im. mn.) 'steber'

stožje (im. ed.) < *stɔž-bj-e ← *stog-ɔ 'kup, kopica'

stožnik- < *stɔž-ɔn-ik-ɔ / *stɔž-ɔn-ik-i (im. mn.)

stožnjak- < *stɔž-ɔn-ak-ɔ (< *stɔž-ɔn-j-ak-ɔ) / *stɔž-ɔn-ak-i (im. mn.)

stoževnik- < *stɔž-ev-ɔn-ik-ɔ / *stɔž-ev-ɔn-ik-i (im. mn.)

stogovec (im. ed.) < *stog-ov-ɔc-ɔ

koz- < *koz-a / *koz-ɛ (im. mn.) 'koza'

- kozolčnjaki** < **koz-bl-bč-bń-ak-i* (im. mn.) ← **koz-bl-bč-bń-ak-ъ*
(< **koz-bl-bč-bń-j-ak-ъ*) ← *koz-bl-bc-b 'kozolec'
- bab-** < *bab-a / *bab-ę (im. mn.) 'stara ženska'
- soh-** < *sox-a / *sox-ę (im. mn.) 'kar je odsekano, razcepljeno, razcepljen kol ipd.'
- stolp-** < *stǫlp-ъ / *stǫlp-i (im. mn.) 'stolp, steber'
- stolpci** < *stǫlp-bc-i (im. mn.)
- koli** (im. mn.) < *kol-i ← *kol-ъ 'kol'
- kolc-** < *kol-bc-ъ / *kol-bc-i (im. mn.)
- opornjak** (im. ed.) < **o(b)-por-bń-ak-ъ* (< **o(b)-por-bń-j-ak-ъ*) ← **o(b)-por-a* ← **o(b)-per-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *per-ti *pǫr-ǫ 'suvati, tiščati, pritiskati'
- podstava** (im. ed.) < *podъ-sta-v-a ← *podъ-sta-v-i-ti 'postavljati pod' ← **podъ-* 'pod' + *sta-v-i-ti 'postavljati' (← *sto-j-a-ti 'stati')
- drogo** < *drog-o (im. mn.) ≤ *drog-ę (prim. Logar 1996: 60–64) ← *drog-ъ 'drog'
- tram** (im. ed.) < *(*tram*)-ъ ← srvnem. *trām*, *drām* 'tram, bruno, zapah'
- filarji** < *(*filar*)-j-i (im. mn.) ← *(*filar*)-j-ъ ← srvnem. *pfilære* 'steber, opornik, nosilec'
- falerji** < *(*faler*)-j-i (im. mn.) ← *(*faler*)-j-ъ ← nem. *Pfeiler* 'steber, opornik, nosilec', avstr. nem. *Pfeiler* 'stolp' (po nar. nem. prehodu *ai > ā*)
- šprajc** (im. ed.) < *(*šprajc*)-ъ ← nem. *Spreize* 'opora, podpora'
- špirovci** < *(*špir*)-ov-bc-i (im. mn.) ← *(*špir*)-ov-bc-ъ ← nem. *Spiere* 'drog' / neka nem. predloga, sorodna s srvnem. *gesperre* 'tramovje', *sparre*, nem. *Sparren* 'špirovec, škarnik', srvnem. *sperrren*, *spirren* 'postaviti tramovje v ostrešje'
- štuc** (im. ed.) < *(*štuc*)-ъ ← nem. *Stutz* 'ščrelj' (*Stützbaum* 'opornik', *Stützbalken* 'oporni tram')
- štok** (im. ed.) < *(*štok*)-ъ ← nem. *Stock* 'palica, vratni okvir; klada, bruno; štor, parobek'
- kolon-** < *(*kolon*)-a / *(*kolon*)-ę (im. mn.) ← furl. *colòne*, ben. it. *colona*, it. *colonna* 'steber'
- kantoni** < *(*kanton*)-i (im. mn.) ← it. *cantone* 'kot, vogal'
- štobic** (im. ed.), nejasno
- campaki**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *filarji* v T015, *štuc* (im. ed.) v T083, *drogo* v T090, *kantoni* v T158, *štobic* (im. ed.) v T192, *opornjak* (im. ed.) v T245 in *campaki* v T288.

Kot enkratnica s *kol-* je kartiran leksem *koli* v T075.

Kot enkratnica s *stog-* je kartiran leksem *stogovec* (im. ed.) v T196.

Kot enkratnica s *stolp-* je kartiran leksem *stolpci* v T243.

Kot enkratnica s *koz-* je kartiran leksem *kozolčnjaki* v T270.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *steber* (im. ed.) v T090, *stoževnik* (im. ed.) v T202, *šprajc* (im. ed.) in enkratnica *podstava* (im. ed.) v T215, *štok* (im. ed.) v T339 in *stolpi* v T417.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *harfa* (im. ed.) v T001, *korci* v T102, *štolbuh* (im. ed.) v T231 in *okenco* v T339.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T013, T017–T018, T020, T023–T025, T029–T031, T034, T043, T050, T054, T060–T061, T063, T067, T078, T082, T084–T087, T089, T097–T098, T102, T106–T107, T116–T118, T120, T122–T124, T126–T127, T129, T132, T135–T137, T139, T144, T148, T151–T152, T154, T156, T202, T238, T334, T352–T353, T363–T368, T370, T372–T373, T375–T378, T382, T385, T387, T389, T391–T392, T398, T400–T401, T404–T405, T407–T408 in T412–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1996

5. Primerjaj

SLA: V299.01 *kozolec* (3/45), V302.01 *stol v kozolcu* (3/48); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Stebri kozolca so nosilni oporniki večine enojnih in dvojnih kozolcev. Pri nekaterih preprosteje postavljenih enojnih ali stegnjenih kozolcih pokončnih opornikov v obliki stebrov pravzaprav ni, so le pokončni drogovi, na katere so pritrjene vodoravne late, kamor se nalaga žitne snope, seno in druge pridelke, da se posušijo. Ti kozolci večinoma nimajo zaščitnih streh. Posebej pogosto so jih postavljali na Kobariškem, Cerkljanskem, v Goriških Brdih idr. Ti kozolci so imeli večinoma omejen rok trajanja, saj so v zemljo vkopani leseni drogovi po nekaj letih propadli, ponekod so jih obnovili ali jih v podobni obliki postavili povsem na novo.

Mnogo trajnejši so bili enojni kozolci z močnimi lesenimi, iz kamna pozidanimi ali betonskimi stebri. Takšne kozolce so lastniki redno vzdrževali in obnavljali. Ponekod so pokončne lesene stebre nasadili v lesene ali pozneje tudi betonske babe, tj. deloma vkopane podstavke, na katere so s klini ali velikimi kovanimi objemkami in vezmi pritrjevali pokončne stebre kozolcev, da so jih tako zavarovali pred propadanjem. V primeru poškodb in preperevanja so lastniki zamenjali samo spodnji delno vkopani podstavek in si tako zmanjšali stroške obnove. Takšni stebri so bili večinoma prečno luknjani v razdalji 30 centimetrov ali manj, vanje so vtaknili prečne late, večinoma iz smrekovine ali različnih vrst trdnejših listavcev, da so nanje nalagali pridelke za nekajdnevno ali večtedensko sušenje. Ti leseni stebri kozolcev so bili praviloma štiristrano obtesani ali obžagani, da se je oblikoval enotnejši videz, hkrati pa se je povečala tudi trdnost kozolca. Takšni enojni kozolci so bili pogosti zlasti na Gorenjskem, v okolici Ljubljane, kjer jih še nekaj stoji ob travnikih sredi stolpnic in zasebnih hiš v Šiški, Šentvidu, na Viču in drugod, pa tudi na Dolenjskem, kjer so pomešani z drugimi tipi kozolcev.

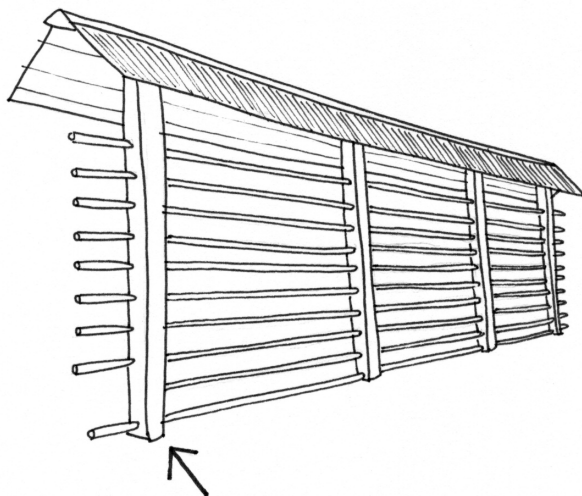
Povsem drugačni so zidani stebri enojnih kozolcev, pogosto zidani iz kamna in apna, masivnih in čokatih oblik kvadratastega preseka. Ti so praviloma zelo kakovostno pozidani, čeprav so graditelji uporabljali zgolj ploščato obdelane kamne in apno, ponekod tudi sproti gašeno apno, da je bila vezivnost takšne gradnje še večja. Zato so številni kozolci z zidanimi stebri preživeli tudi potresne sunke, medtem ko so bile druge iz kamna in apna pozidane stavbe mnogo bolj poškodovane. Kozolci z zidanimi stebri so pogosti v zahodnem delu Horjulske doline, na Škofjeloškem, Cerkljanskem, ponekod na Tolminskem in Kobariškem.

Dvojni kozolci, zlasti toplarji, so večinoma imeli za osnovno nosilnost vgrajene močne hrastove ali kostanjeve stebre, praviloma štiristrano obdelane. Tudi ti stebri so bili enakomerno luknjani za namestitev prečnih lat. Ponekod so bili povsem votljeni tudi vsi štirje krajni leseni stebri, da so nanje zlagali ograbke, tj. seno, ki ostane po končanem polaganju sena v okna kozolca. Praviloma so bili leseni stebri kozolca spodaj čokato razširjeni in nekateri tudi likovno odebeljeni ter postavljeni na sprva kamnite in od srede 20. stoletja pogosto betonske podstavke. Pri toplarjih in večinoma tudi pri drugih dvojnih kozolcih so stebri kozolcev segali od podstavkov pa vse do strešnih napuščev, kjer so se povezovali s spodnjimi in zgornjimi prečnimi tramovi, nanje so bile pogosto pritrjene lege, na te pa strešne konstrukcije. Ob osnovnih je obstajala še vrsta drugih krajevnih konstrukcijskih različic.

Ponekod so imeli tudi dvojni kozolci zidane nosilne stebre. Večinoma so bili stebri kvadratastega prereza in nato še bolj ali manj grobo ometani. Ponekod v Selški dolini, v Sorici in Danjah, so imeli takšni stebri kozolcev vgrajene niše za različne svetniške podobe. Drugod so bili stebri kozolcev valjastih oblik in pozidani iz kamna (Vodice pod Limbarsko goro) ali iz žgane opeke (Zali Log).

Prim.: Čop – Cevc 1993; Hazler 1999; Hazler 2007; Melik 1931; Mušič 1970; Stele 1928; Svetek 2011; Štepec 2011; Valvasor 1994

7. Skica

Komentar in karta: 3/47

SLA V301.01 'late kozolca'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'prečni tramič, drog v kozolcu', knj. *láta* (*á*), se v slovenskih narečjih najpogosteje uporabljata leksema *lata* in *ranta*. V nekaterih točkah gorenjske in dolenske narečne skupine se uporablja leksem *remelj*. Drugi leksemi so redki in razpršeni.

V vprašalnici je vprašanje postavljeno v množinski obliki, vendar je v gradivu precej odgovorov zapisanih v im. ed.

V T164 je poleg leksema *late* (im. mn.) ob drugem leksemu *rante* zapisano, da je poimenovanje starejše. V T003 je zapisovalec ob leksemu *late* zapisal, da so »s klini zaklinjene«.

Ti leksemi se lahko uporabljajo tudi v zvezah z desnim ali levim prilastkom, ki tu niso kartirani, npr.: *late* (*od*) *kozolca* (T097, T207, T209, T268, T273, T297, T310, T323, T342, T386), *late kozla* (T090, T208), *lata v kozolcu* (T314), *late za v stog* (T009), *late pri harfi* (T049), *remeljni kozolca* (T285), *kozolčna lata* (T302) in *rante kozolčne* (T346).

Za veliko točk na to vprašanje ni odgovora, saj kozolcev tam nimajo, na kar je v več zapisih tudi opozorjeno (prim. V299.01 *kozolec*).

2. Morfološka analiza

lat- < **(lat)-a* / **(lat)-e* (im. mn.) ← stvnem. *latta*, srvnem. *latte* 'letev'

latnik (im. ed.) < **(lat)-bn-ik-ŕ*

latve < **(lat)-ŕv-e* (im. mn.)

letv- < **(let)-ŕv-a* / **(let)-ŕv-e* (im. mn.) / **(let)-ŕv-i* (im. mn.) ← neka stvnem. beseda, sorodna s stvnem. *latta* 'letev'

rant- < **(rant)-a* / **(rant)-e* (im. mn.) ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letev'

kolci < **kol-ŕc-i* (im. mn.) ← **kol-ŕc-ŕ* ← **kol-ŕ* 'kol'

lege < **leg-e* (im. mn.) ← **leg-a* ← **le-ti* (< **leg-ti*) **leg-e* 'leči'

moti < **mot-i* (im. mn.) ← **mot-ŕ* 'drog, kol, steber' ← **met-a-ti* 'metati'

rebra < **rebr-a* (im. mn.) ← **rebr-o* 'rebro'

preklje < **perk-ŕl-e* (im. mn.) ← **perk-ŕl-a* ← **perk-ŕ* 'prečen, ki leži prek, nasproti'

prekelje (im. ed.) < **perk-ŕl-ŕc-ŕ*

prečniki < **perč-bn-ik-i* (im. mn.) ← **perč-bn-ik-ŕ* ← **perč-bn-ŕ* /

*perč-i-ti ← **perk-o* ← **perk-ŕ* 'prečen, ki leži prek, nasproti'

- pretlj-** < *(*pretl̥*)-*ę* (im. mn.) / *(*pretl̥*)-*i* (im. mn.) ← bav. nem. *Prettl* 'majhna deska' (prim. nem. *Brett* 'deska')
- remelj-** < *(*reml̥*)-*ɔ* / *(*reml̥n*)-*i* (im. mn.) ← bav. nem. *Riemling* 'dve coli debel in petnajst col širok plošč' / bav. nem. *Rämbling* 'vrsta kola' / bav. nem. *Rähmel*, *Remel* 'rogovilasto poleno, ki se ne da razklati'
- lajšte** < *(*lajšt*)-*ę* (im. mn.) ← nem. *Leiste* 'letva' (pred prehodom srvnem. *s̥* > *s*)
- g//a//tr-** < *(*gatr*)-*a* / *(*gatr*)-*ę* (im. mn.) ← srvnem. *gater*, nem. *Gatter* 'mreža, ograja za zaščito pred divjadjo' (1. // ≥ *l* v T291; 2. // ≥ *n* v T288, T291–T292)
- drot** (im. ed.) < *(*drot*)-*ɔ* ← srvnem. *drāt* 'žica' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*)
- trame** < *(*tram*)-*ę* (mn.) ← *(*tram*)-*ɔ* ← srvnem. *trām*, *drām* 'tram, bruno, zapah'
- štange** < *(*štang*)-*ę* (im. mn.) ← *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'
- šprajce** < *(*šprajc*)-*ę* (im. mn.) ← *(*šprajc*)-*a* ← nem. *Spreize* 'opora, podpora'
- štafeljni** < *(*štafłn*)-*i* (im. mn.) ← *(*štafł*)-*ɔ* ← srvnem. *stafel*, *staffel* 'stopnica, stopnja' (ESSJ IV: 104)
- žlajferji** < *(*žlajfer*)-*j-i* (im. mn.) ← *(*žlajfer*)-*j-ɔ* ← srvnem. *slifære* 'brusač, brus' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*)
- španica** (im. ed.), nejasno, morda v zvezi z nem. *spannen* 'raztegniti, nabiti'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šprajce* v T001, *trame* in *žlajferji* v T045, *kolci* v T098, *drot* v T100, *mati* v T195, *lege* v T283, *rebra* v T290, *štafeljni* v T339 in *španica* v T411.

Kot enkratnici z *lat-* sta kartirana leksema *latve* v T230 in *latnik* v T231.

Kot enkratnice s *prek-* so kartirani leksemi *prečniki* v T141, *prekeljc* v T173 in *preklje* v T305.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *špranja* v T019, *štant* oz. *štanti* v T234, T244, T253 in T326 ter *brane* v T197.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T013, T017–T018, T020, T023–T025, T029–T031, T034, T043, T050, T054, T060–T061, T063, T067, T078, T082, T084–T087, T106–T107, T117–T118, T120, T122–T124, T136–T137, T139, T144, T148, T151–T152, T154, T156, T352–T353, T363–368, T370, T372–T373, T375–T378, T382, T385, T387, T389, T391–T393, T398, T400–T401, T404–T405, T407–T408 in T412–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1996

5. Primerjaj

SLA: V299.01 *kozolec* (3/45); V300.01 *stebri kozolca* (3/46); V463.01 *deske ograje* (3/99); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

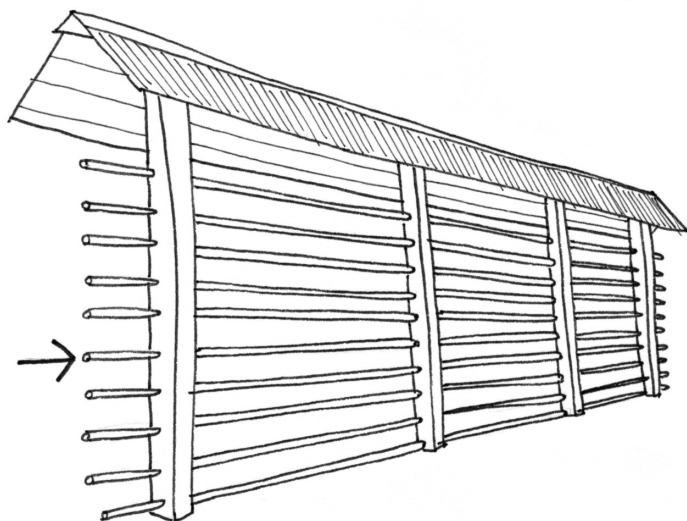
Late kozolcev so praviloma lesene in vodoravno nameščene oporne naprave ob/v pokončnih drogovih ali lesenih ali zidanih stebrih kozolcev. Late so bile različnih dolžin in debelin, kar je bilo odvisno od razmika med pokončnimi drogovi in stebri. Pri enostavnejših izvedbah enojnih kozolcev brez streh so bili drogovi postavljeni bolj skupaj (od dva do tri metre) kot pri večjih enojnih kozolcih z lesenimi ali zidanimi stebri (od tri do štiri metre) ali velikih dvojnih kozolcih – toplarjih, kjer so bili razmiki med stebri še večji (od štiri do štiri metre in pol).

Večinoma so bile late narejene iz lesa smreke ali hoje. Pri preprosto zasnovanih enojnih kozolcih brez streh so bile late zaradi manjših razmikov nosilnih drogov praviloma krajše in iz manj debelega lesa. Pogosto so za late v teh in tudi večjih enojnih in dvojnih kozolcih uporabljali sušice, ki so jih gospodarji odbirali v gozdu, še posebej med mladim, gosto raslim drevjem, ki se je posušilo ali zaostajalo v rasti.

Na južnem Pohorju so za late uporabljali bolj krepke smrekove ali hojeve sušice, večinoma debeline deset krat deset centimetrov. Bile so tesarsko ročno obdelane z vseh štirih strani in nato vtaknjene v nekoliko večje kvadrataste luknje, ki so se največkrat v razmiku od dvaindvajset do petindvajset centimetrov vrstile po stebru od spodaj navzgor. Kvadratasti prerezi lat so zagotovili trden oprijem in stojišče polagalca sena in drugih pridelkov v late kozolca, pa tudi oporni stoli – *hlapci* so se s kavljastimi kljukami bolje oprijemali štiristrano obdelanih lat.

Prim.: Čop – Cevc 1993; Hazler 1999; Hazler 2007; Melik 1931; Mušič 1970; Stele 1928; Svetek 2011; Štepec 2001; Valvasor 1994

7. Skica

Komentar in karta: 3/48

SLA V302.01 'stol v kozolcu'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'stolu podobna priprava v kozolcu', knj. *stòl* (ð), se v narečjih najpogosteje uporablja leksem *stol* z izpeljankami *stolec*, *stolek* in *stolček*, drugi najpogostejši leksem je *hlapec*. Leksemi kot *oder* in *odrnica*, *prukica* in *pručka*, *lojtre*, *krošnja*, *brv* in *žeselj* so redki in razpršeni.

Ti leksemi se lahko uporabljajo tudi v zvezah z desnim ali levim prilastkom, ki tu niso kartirani, npr.: *stol v kozolcu* (T273, T288, T361, T386), *stol v kozlu* (T208), *stol za v kozolec* (T306), *stol za podajati* (T234, T254), *stol za zdevati* (T244, T255) in *zdevalni stol* (T236), *stol za obdevati* (T231, T233), *stol za obkladanje* (T191), *hlapec za stog* (T009), *žeselj v kozolcu* (T310) ali *obdevalna lojtra* (T011).

Nekateri leksemi poimenujejo naprave, ki nimajo oblike stola (npr. *oder* in *odrnica*, *lejtra* oz. *lojtre*, *shod*, *brv*, *deska*), opravljajo pa njegovo funkcijo. Tako še: *štolbuh* v T303 in T327 s pojasnilom »oder na sredi«, *ostrv* v T071, ki je »lata, ki so jo uporabljati pri skladanju žita, da so na njej stali«. V T158 je pojasnjeno, da je *pruka* »deska med dvojnimi lestvami«, v T178 pa, da je *oder* »deska na dveh lestvah«.

V T206 ima leksem *krošnja* označevalnik »redko« (ob pogostejših *prukici* in *pručki*), v T417 pa je zapisano, da *hlapci* tu »niso bili pogosti«.

Nerelevantni so naslednji odgovori: v T337 se poimenovanje *stol* uporablja za napravo »za kritje slamnate strehe«, poimenovanje *hlapec* pa za pripomoček »za sezuvanje škornja«. Poimenovanje *cvizlovnik* v T160 označuje »vilice, kar je podobno vilicam; rogovila«, *podajajč* v T300 in *podajalnik* v T316 pa je »priprava na dolgem ročaju z dvema rogljema na vrhu: z njim se podaja snope«.

Za več točk na to vprašanje ni odgovora, saj kozolcev tam nimajo (gl. V299.01 *kozolec*).

2. Morfološka analiza

stol < *stol-ɔ

stolec < *stol-ɔc-ɔ

stolček < *stol-ɔč-ɔk-ɔ

stolek < *stol-ɔk-ɔ

stolič < *stol-it-ɔ

stolica < *stol-ic-a

hlapec < *xolp-ɔc-ɔ ← *xolp-ɔ 'sluga, suženj, fant' ($P \geq b$ v T201, T207)

oder < *odr-ɔ 'oder'

odrnica < *odr-ɔn-ic-a

krošnja < *krosn-a (< *krosn-j-a) ← *krosn-a 'lesena konstrukcija, lesen izdelek'
shod < **sṽ(n)-xod-ṽ* ← **sṽ(n)-xod-i-ti* ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *xod-i-ti 'hoditi, iti peš'

brv < *brṽv-ṽ 'brv'

kozel < *koz-bl-ṽ ← *koz-a 'koza'

klop < *klɔp-ṽ 'klóp'

deska < *(*dṽsk*)-*a* 'deska' < *(*dṽsk*)-*a* ← rom. *deska 'lesena plošča'

ostrv < *ostr-ṽv-ṽ ← *ostr-y, tož. ed. *ostr-ṽv-ṽ ← *ostr-ṽ 'oster'

predal < *per-dal-ṽ 'kar je predeljeno'

pruka < *(*pruk*)-*a* ← bav. srvnem. *prucke* 'privzdignjen oder za sedenje, ležišče iz desk pri peči', 'most'

prukica < *(*pruk*)-*ic-a*

pručka < *(*pruč*)-*čk-a*

lejtra < *(*lejtr*)-*a* ← srvnem. *leiter(e)* 'lestev'

lojtre (im. mn.) < *(*lojtr*)-*ε* ← *(*lojtr*)-*a* ← bav. srvnem. *Lqiter* 'lestev'

žeselj < *(*žesl*)-*ṽ* ← srvnem. *sězžel*, stvnem. *sězžal* 'stol'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *lejtra* v T011, *ostrv* v T071, *klop* v T162, *deska* v T163, *shod* v T192 in *predal* v T339.

Kot enkratnici s *stol-* sta kartirana leksema *stolič* v T008 in *stolica* v T212.

Kot enkratnica s *pruk-* je kartiran leksem *pruka* v T158.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *stolček* v T008, *krošnja* v T206 in T229, *žeselj* v T208, *kozel* v T262 in nerelevanten odgovor *štolbank* v T300.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *stog kozla* v T090, *kolec* v T096, *cvizlovnik* v T160, *podajač* v T300 in *podajalnik* v T316, *štolbuh* v T303 in T327, *hlapec* in *stol* v T337 ter *okno* v T338.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T006, T012–T013, T017–T018, T020, T023–T025, T029–T031, T034, T043, T049–T050, T054, T060–T061, T063, T067, T070, T078, T082–T087, T090, T106–T107, T116–T118, T120, T122–T124, T126–T127, T129, T132, T135–T137, T139, T144, T148, T151–T152, T154, T156, T161, T200, T202, T281, T336, T342, T352–T353, T363–T368, T370, T372, T375–T378, T382, T387, T391–T392, T398, T400–T401, T404–T410 in T412–T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1996

5. Primerjaj

SLA: V299.01 *kozolec* (3/45), V300.01 *stebri kozolca* (3/46), 301.01 *late kozolca* (3/47); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Stol v kozolcu je lesena in od 80. let 20. stoletja ponekod tudi kovinska naprava v obliki stola za stojno oporo osebi, ki ob pomoči podajalca s tal ali z voza polaga seno, žito, ajdo, praprot, repnico, koruzo in druge pridelke v okno kozolca. Stol v kozolcu je po nastanku domnevno mlajši od prvih enojnih kozolcev, saj je njegovo uporabo mogoče zanesljivo potrditi šele z izgradnjo velikih in predvsem visokih dvojnih kozolcev ob koncu 18. in začetku 19. stoletja, ko je bila takšna naprava predvsem varnostna nuja, delo polagalca sena idr. v okna kozolca pa je bilo zaradi njega lažje. Stol je bil razširjen predvsem pri dvojnih kozolcih, toplarjih, precej manj pa pri nesomernih dvojnih kozolcih na kozla.

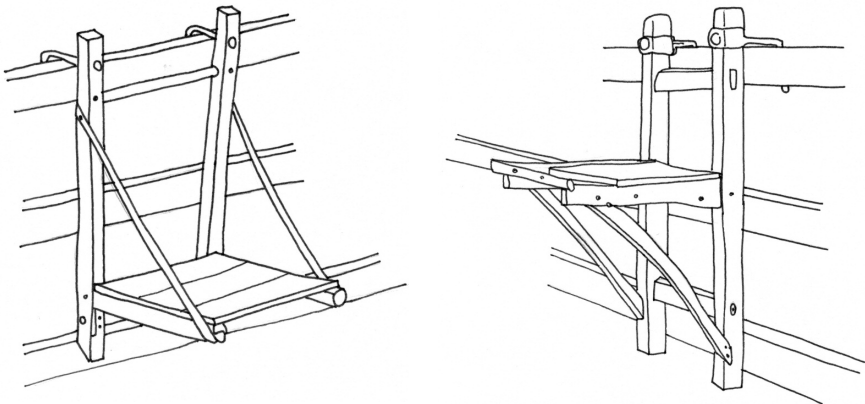
Prve izvedbe stolov, *hlapcev*, so bile domnevno enostavne in podobne krajšemu ukrivljenemu drogu s stojno kljuko, deščico. Takšen *hlapec* je bil leta 1951 dokumentiran v vasi Draganče v občini Šmohor v Ziljski dolini. Izdelan je bil iz pokončnega in pri vrhu ukrivljenega droga in stojne deščice, krajšega droga, ki sta bila z izrezanim utorom povezana z nosilnima latama. Domnevno so se iz te osnovne oblike *hlapca* razvile vse nadaljnje oblike stolov v kozolcih.

Varnejši in tehnično bolj izpopolnjen stol v kozolcu je bil izdelan iz para navpično in vodoravno povezanih drogov, ki ju diagonalno povezujeta dve leseni lati ali močnejši železni palici. Zgoraj ima tak stol pritrjeni močni (večinoma železni) kljuki, ki ju nataknejo na eno od lat v oknu, spodnji, pod stojno ploskev podaljšani del navpičnega droga pa se upre v lato spodaj, da je stojišče (ob določenih delih tudi sedišče) dovolj varno in zdrži fizično težo nakladača pridelkov v okna.

Med polaganjem pridelkov v okna kozolca so stol večkrat premaknili bočno in po letah navzgor, ker se pridelki v late vedno polagajo od spodaj navzgor, vse do višine strešne lege. Po zapolnitvi enega okna so stol prestavili v naslednje okno in po potrebi še naprej, dokler delo ni bilo opravljeno. Po končanem delu so ga navadno natakili na višje ležeče late na notranji strani okna, da so ga zavarovali pred vremenskimi idr. vplivi.

Prim.: Cevc – Čop 1993; Hazler 2007; Melik 1931; Mušič 1970; Štepec 2011

7. Skica

Komentar in karta: 3/49

SLA V304a.01 'ostrv, ostrnica'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Vprašanje V304a.01 spada med tista, za katera se je gradivo zbiralo šele po prenovljeni vprašalnici od leta 1961 dalje, zato je mreža zajetih odgovorov sorazmerno redka. Za pomen 'tanjša deblo ali vrh debla s priskekanimi vejami, ki se uporablja za sušenje krme', *ostrv* (ř) in nar. notranjsko *ostrnica* (i), ni splošno razširjenega leksema, ampak so najpogostejši leksemi *ostrv* in *ostrva*, *ostrnica* ter *strgača* in *ostrgača* razporejeni v bolj ali manj strnjene areale.

Vprašanje je bilo zaradi narečnosti besedja velikokrat razumljeno obstojko, pri čemer je pomenskih pojasnil v gradivu premalo, da bi bilo mogoče določiti areale leksemov z drugačnim pomenom (v T071 je *ostrv* 'lata, uporabljena pri skladanju žita, da so na njej stali', v T166 je *ostrovka* po obliki podoben 'naslon pri klepanju kose', v T302 gre verjetno za 'kozolec brez strehe', *ostrva* v T302 ima pripisano pomensko pojasnilo 'štanti brez strehe').

Ostrvi so bile po skupih podatkih v gradivu narejene iz smrekovega debla oz. vrha (T010, T013), namesto njih pa so uporabljali tudi železne drogove (T031, T415). Poleg sena so sušili še deteljo (T013, T272, T411, T417), deteljo in žito (T355), žito (T050), ajdo in fižol (T359), slamo (T364) in snopje (T372, T374, T376, T415).

Po opombah zapisovalcev ostrvi niso poznali v T030, T082, T252, T260, T264, T275, T307, T342, T387, T401 in T407–T408. Leksem *rašlje* v T412 spada v pasivno narečno besedišče (»tega tu niso imeli«).

Za lekseme *ostrv*, *ostrva*, *strgača* in *ostrgača* so v T351; T090, T386; T095; T069 in T072 odgovori navedeni v množinski obliki.

2. Morfološka analiza

//**Ostrv** < *ostr-ɔv-b ← *ostr-y, tož. ed. *ostr-ɔv-b ← *ostr-ɔ 'oster' (// ≥ v v T360; $O \geq \emptyset$ v T010, T351)

//**ostrva** < *ostr-ɔv-a (1. // ≥ h v T024–T025, T028–T029; 1. // ≥ $\underline{u}$ v T016–T019, T033; 2. // ≥ j v T020, T023, T026, T028, T031)

ostrvica < *ostr-ɔv-ic-a

os//trove (im. mn.) < *ostr-ov-ɛ (// ≥ j v T023)

ostrovica < *ostr-ov-ic-a

ostrovka < *ostr-ov-ɔk-a

ostrn < *ostr-ɔn-b

ostrna < *ostr-ɔn-a

//**Ostrnica** < *ostr-bn-ic-a (// ≥ *u* v T235, T411, 417; *O* ≥ *θ* v T148)

Ostrnišče < *ostr-bn-išč-e (*O* ≥ *θ* v T045, T180–T181, T187, T195, T328, T373)

ostrica < *ostr-ic-a

stog < *stog-ъ 'kup, kopica'

Stožje < *stož-bj-e (*S* ≥ *š* v T123)

stožer < *stož-er-ъ (ESSJ III: 322)

stržen < *strbž-en-b ← *strbž-ę, tož. ed. *strbž-en-b 'stržen', 'sredina (rečnega toka)'

strže < *strbž-e (im. ed. s.) / *strbž-ę (im. mn. ž.)

strgača < *strbg-a-č-a ← *strbg-a-ti *strug-ǫ 'drgniti (z ostrim orodjem)'

//**ostrgača** < **o(b)-strbg-ač-a* ← **o(b)-strbg-a-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *strbg-a-ti (// ≥ *w* v T069)

kopica < *kop-ic-a ← *kop-a 'stog, kup sena ali pšenice', *'izkopan kup zemlje' ← *kop-a-ti 'kopati'

klini (im. mn.) < *kl-in-i ← *kl-in-ъ 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'

kobilica < *kob-y-l-ic-a ← *kob-y-l-a ← *kob-y 'kobila'

roglji (im. mn.) < *rog-ǫl-i ← *rog-ǫl-b ← *rog-ъ 'rog'

brklja < *bъrk-ǫl-a ← *bъrk-a-ti

krma < *kъrm-a 'krma, hrana'

križ < *(*križ*)-ъ 'križ' ← stfurl. **krō(d)že* 'križ'

žrd < *žbrd-b *'drog v plotu'

oslica < *osbl-ic-a ← *osbl-ъ 'osel'

kučka < *kuč-ъk-a ← *kuč-a (< *kuk-j-a) 'kljuka' (ESSJ II: 106; ËSSJa 13: 79)

rašlje (im. mn.) < *orz-sǫl-ę ← *orz-sǫl-a (< *orz-sǫl-j-a) ← **orz-* 'narazen' + *sǫl-o 'veja, palica' (ESSJ III: 154)

štanga < *(*štang*)-a ← nem. *Stange* 'drog'

sodati (im. mn.) < *(*soldat*)-i ← *(*soldat*)-ъ ← furl. *soldat*, it. *soldato* 'vojak'

stekline (im. mn.), nejasno

rahla, nejasno, morda povezano s kor. nem. *ràggel, ràkl* 'ostrv' (Lexer 1862: 203)

steren, nejasno, morda v zvezi z *ostr-* (< *ostr-bn-b ← *ostr-ъ 'oster')

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kobilica* v T085, *roglji* v T090, *steren* v T100, *klini* in *stekline* v T240, *brklja* v T284, *sodati* v T298, *krma* v T308, *kučka* v T339, *štanga* v T349, *križ* v T372, *kopica* v T374, *rahla* v T376, *žrd* v T384, *oslica* v T404 in *rašlje* v T412.

Kot enkratnice s *stog-* so kartirani leksemi *stožje* v T080, *stožer* v T349 in *stog* v T399.

Kot enkratnice z *ostr-* so kartirani leksemi *ostrove* v T023, *ostrvica* v T074, *ostrica* v T169, *ostrn* v T267 in *ostrna* v T359.

Kot enkratnica s *strž-* je kartiran leksem *stržen* v T383.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *ostrv* v T071, *ostrovka* v T166 in *ostrva* v T302.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T030, T082, T202, T212–T213, T223, T241, T252, T255, T260, T264, T267–T268, T271, T275, T297, T307, T332, T342, T365–T368, T375, T385, T387, T392, T401, T405 in T407–T409.

4. Uporabljena dodatna literatura

ÈSSJa 13; Lexer 1862

5. Primerjaj

SLA: V304.02 *kopica sena – splošno* in *kopica sena za čez noč* (3/43), V304(b).01 *kopica sena za čez zimo* (3/44); OLA: /; ALE: 279; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

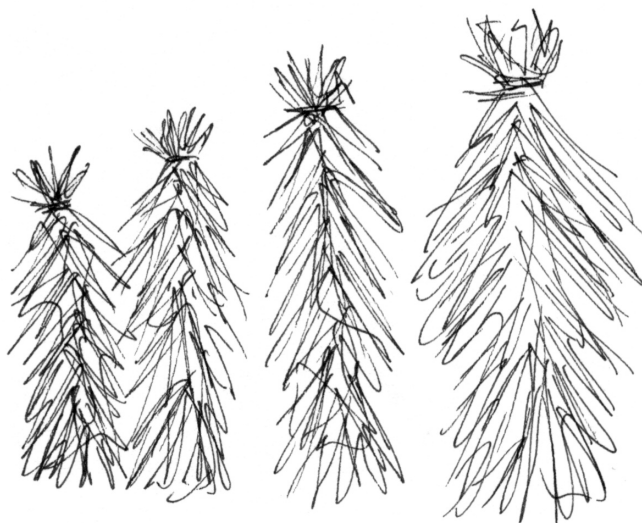
Ostrv je tanjše deblo ali vrh debela iz (najpogosteje) smrekove sušice ali močne leskove palice, ki je do pol metra globoko navpično zakopano v zemljo in visoko od 2,5 do 3,5 m. Za boljše oprijemanje sušenih pridelkov so bile veje debela prisekane na 20 do 25 cm dolžine. Kmetje so jih postavljali na travnikih, da so na njih sušili seno, otavo, otavič, in ob njivah, da so nanje obešali požeto žito in ajdo.

Ostrvi so na travnikih večinoma postavljali v eni ali več zaporednih vrstah in nanje do tri tedne obešali seno, potem pa suho z vozovi odpeljali domov. Na območju južnega Pohorja in na avstrijskem Koroškem so k visokim ostrvem pristavili samostojno stoječo lestev z opornim drogom, da so lahko seno naložili vse do vrha ostrvi. Seno so na ostrvi obešali z lesenimi ali železnimi vilami. Nalagali so od spodaj navzgor in ga nazadnje z vseh strani prečesali z grabljami, da je bila s senom obložena ostrv čim bolj gladka, pripravljena za odtekanje deževnice in odporna proti vetrovom.

Na Slovenskem so ostrvi prvič izpričane leta 1485 na Koroškem. Z uvajanjem krmnih rastlin in krmil so delno izgubile pomen, vendar so še v rabi v Ribniški in Loški dolini, Beli krajini in na območju Vitanja, Zavodnja idr. Njihovo rabo so povsem opustili zlasti na ravninskih travnikih, kjer se je v začetku 90. let 20. stoletja uveljavilo baliranje sena (tudi npr. v Logarski dolini).

Prim.: Baš 1970; Ložar 1944

7. Skica

Komentar in karta: 3/50

SLA V266.01 'voz'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'vozilo z navadno štirimi kolesi za prevoz ljudi in tovora, ki ga vleče vprežna žival', knj. *vóz* (*ō*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *voz*. Drugo pogosto poimenovanje je kolektiv *kola*, tvorjen iz *kolo* po prehodu v *o*-sklanjatev. Druga poimenovanja so redkejša.

Leksema *voz* in *kola* ponekod soobstajata, in sicer lahko *voz* služi za poimenovanje napolnjenega oz. naloženega voza (v T281, T292, T372, T377), *kola* pa za poimenovanje praznega voza (v T281, T372). Poimenovanje *voz* je ponekod »zastarelo« (v T231) oz. »redko« (v T236) ob nezaznamovanem *kola*. V T374 je *voz* poimenovanje za »velik voz«, medtem ko imajo *kola* opombo »navadno«. Za izraz *kola* v T279 je v opombi zapisano, da je to »velik voz za hlode, ki ga rabijo na nevarnih poteh«, medtem ko je *voz* v T031 »največji voz«. Z leksemi *škalir* v T070 in T087, *gare* v T031 in *voz* v T377 je poimenovan »voz za seno«.

Drugi izrazi, ki niso vključeni v ta komentar, poimenujejo posebne vrste vozov glede na velikost, vrsto koles oz. osi in namembnost, in sicer so *garice* v T031 »zelo majhen voz«, *gumiradel* v T223 je »voz z gumijastimi kolesi«, v T241 je *šteklijar* »voz z lesenimi osmi« in *aksar* »voz z železnimi osmi«. V T252 je *šteklijar* »voz z lesenimi osmi«, *gumi voz* pa »voz z gumijastimi kolesi«. V T275 se za poimenovanje »voz[a] z gumijastimi kolesi« uporabljata izraza *gumi voz* in *gumar*, za poimenovanje »voza z veliko leseno ploščo« pa *platonar*. *Platoner* je v T321 in T322 »voz z dero«. V T031 je *kripa* »voz za listje«, *rtiči* (mn.) so »velik, kovan voz za prevažanje lesa pozimi«, *cagrlje* »manjši zaprti voz za voziti krompir« in *trugelj* »večji cagrlje«. *Gotej* je v T022 poimenovanje za »voz za krompir«. V T317 je *prek* »zapravljivček«, *holtpratar* pa »težak voz za les«. V T372 je *bagerli* »zapravljivček«, *španig* »koleselj«, *kik* pa »gik«. *Ajnšpaniger* je v T322 »lahek voz za krmo«. V T357 so *kolobre* »nek voz za planine«. *Taser* v T129 je »voz za seno in listje«, *žoja* v T087 poimenuje »voz za steljo«. *Koš* v T063 poimenuje »voz za gnoj«, *žloyfe* so v T415 »voz z enim parom koles za razvažanje gnoja«, *gare* v T312 in T336 pa »voz na dveh kolesih«. Izraza *tajselj* v T189 in *cvajšpanig* v T191 poimenujeta »voz za dva konja«.

Za T059 je v opombi zapisano, da tam vozov nimajo, vendar je kljub temu podan odgovor *voz*, verjetno prevzet od drugod.

Za T065 je v opombi zapisano, da tam vozov nimajo.

2. Morfološka analiza

voz < *voz-*b* 'voz'

kola (im. mn.) < *kol-*a* ← *kol-*o* 'kolo'

gare (im. mn.) < *(gar)-*e* ← *(gar)-*a* ← srvnem. *garre*, *karre* 'gare'

škalir < *(škalir)-*j-b* ← furl. *scalîr* 'del kmečkega voza, plató'

kareta < *(karet)-*a* ← furl. *carète* 'kočija na štiri kolesa', ben. it. *carèta* 'ciza'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica je kartiran leksem *kareta* v T069.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani nerelevantni odgovori *garice*, *cagrle*, *trugelj*, *kripa* in *rtiči* v T031, *žoja* v T087, *aksar* v T241, *gumi voz* v T252 in T275, *gumar* v T275, *holtpratar* v T317, *parizar* in *ajnšpaniger* v T322, *bagerli*, *španig* in *gik* v T372 ter *žloyfe* v T415.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *gotej* v T022, *koš* v T063, *taser* v T129, *tajselj* v T189, *cvajšpanig* v T191, *gumiradel* v T223, *štekjar* v T241 in T252, *platonar* v T275, *voziček* v T300, *gare* v T312 in T336, *prek* v T317, *platoner* v T321 in T322 ter *kolobre* v T357.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T065.

Z zelenim znakom so kartirani leksemi *voz* s pomenom 'naložen voz' oz. leksemi *kola* s pomenom 'prazen voz'.

Z modro izogloso je na karti označena odsotnost onezvenečenja v izglasju v leksemu *voz* v T001–T007, T010–T013, T015–T022, T024, T026, T028–T029, T067, T069–T071, T136–T137, T142, T161, T172–T177, T179–T186, T188–T194, T202, T214, T228–T229, T312, T370, T372, T374, T376–T377 in T381–T382.

Z vijolično izogloso je na karti označena asimilacija vzglasnega *v-* v leksemu *voz* v T002–T004, T006–T007, T027, T056, T058, T061, T064, T074–T076, T079, T081, T095, T097, T101–T102, T104, T108–T110, T112–T120, T128–T140, T142–T149, T152, T154–T157, T161, T165–T172, T174–T179, T181–T183, T186, T196, T208, T228–T231, T233–T249, T252–T272, T274–T277, T297–T304, T306, T316–T317, T319–T320, T322, T325, T332 in T344.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V268.01 *kolo* (3/58), V271.01 *ročni voziček* (3/78), V271(a).01 *ročni voziček z dvema kolesoma* (3/79), V271(b).01 *ročni voziček s štirimi kolesi* (3/80), V281.02 *sani* (3/83); OLA: 797, 798; ALE: 445; SDLA-SI: 431 *voz s štirimi kolesi*; ALI: 3596; ASLEF: 3247; HJA: 969; LinGeH: 467; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Voz je dvo- ali štirikolesno vprežno ali vlečno vozilo z različnimi podvozji in nastavki, ki se uporablja za prevoz bremen, ljudi in živali. Vozovi so se v kmečkem poljedelskem in živinorejskem okolju pa tudi z različnimi oblikami poklicnega prevoznništva ves čas razvijali. Iz pregleda vozov v različnih opisnih, slikovnih in snovnih virih je mogoče razbrati precejšnje razlike v njihovi obliki in namembnosti. Iz njih odsevajo tudi sočasne družbene razsežnosti, ustvarjalnost graditeljev in gmotni položaj naročnikov in uporabnikov. Z raznovrstno zasnovo, obliko in uporabnostjo vozov so se razvila tudi zelo natančna in pokrajinsko raznolika poimenovanja za posamezne vrste vozov.

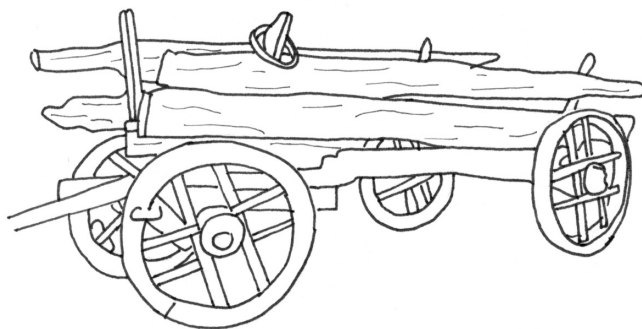
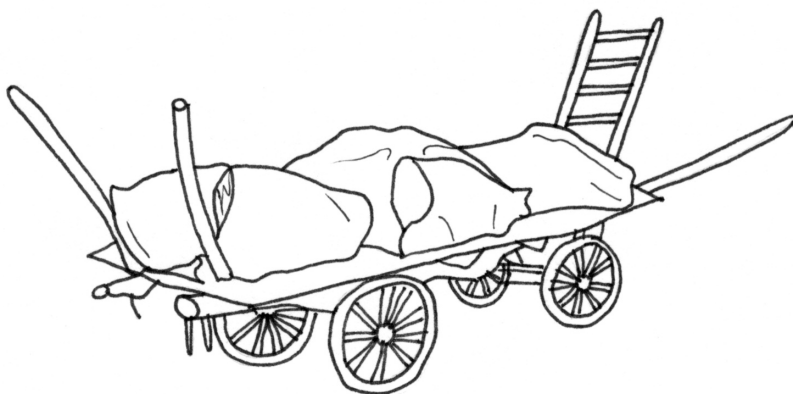
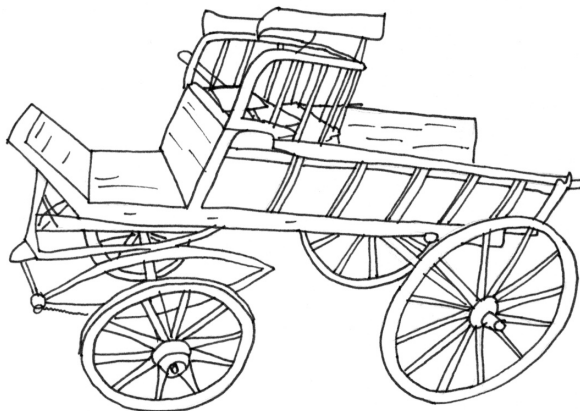
Po dosegljivih virih in različnih poskusih strokovnega razvrščanja je mogoče vozove umestiti v več prepoznavnih skupin, ki odsevajo množično uporabnost vozov v preteklosti, predvsem pa tudi zelo natančna poimenovanja, ki se z zmanjšano uporabo vozov kot glavnih prevoznih sredstev vse bolj izgublajo. Vozove je mogoče razdeliti na vprežne štirikolesne delovne vozove (npr. različno velike lojtrnike in parizarje, ki so bili znani po masivni in trdni izdelavi in po vsaj 20 cm širokih platiščih koles, namenjeni pa so bili prevozu težjih tovorov na daljše razdalje), vprežne štirikolesne prestižne vozove (npr. kasaške koleslje in zapravljivčke, tj. večinoma praznične vozove lahke kovinsko-lesene konstrukcije z jeklenim vzmetenjem, ročnim zavornim sistemom in vgrajenimi kosi ukrivljenega lesa, ki so poudarjali njihov prestižni videz), vprežne dvokolesne vozove (za dovažanje drv z gozdov na domačije, gnoja od domačij na njive in za prevoz sveže pokošene trave, suhega sena, požetih snopov žit, koruze, ajde idr.), vlečne štirikolesne vozove, vlečne dvokolesne vozove in otroške vozičke.

Posamezna kmetija je nekoč lahko imela po dva, tri in več vprežnih štirikolesnih vozov ter vrsto nadomestnih delov, ki so se pogosteje poškodovali in jih je bilo treba sproti obnavljati ali nadomeščati. Vozove so kmetje shranjevali pod dvojnimi kozolci, širokimi napušči gospodarskih poslopij in pod lopami z nadstreški, saj so bili temeljna opora vsakega kmečkega gospodarstva, zato jih dobri gospodarji niso nikoli puščali na planem, da bi po nepotrebnem propadali.

Od 60. let 20. stoletja dalje so se uveljavljali vozovi, ki so imeli namesto štirih lesenih koles kolesa s kovinskimi platišči in gumijastimi pnevmatikami. Nekaj let pozneje so se uveljavili vozovi z večinoma železno konstrukcijo, ki so jih izdelovali tržno prilagodljivi kovači, kovinarji in različna industrijska podjetja. Do 70. let 20. stoletja je večina kmečkih gospodarstev še uporabljala lesene vozove, ki so jih nato izpodrinile in povsem nadomestile različne traktorske prikolice in druge tehnične naprave, tako da so leseni vozovi postali prežitek nekdanjih gospodarskih in obrtnih dejavnosti.

Prim.: Bogataj 1989; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/51

SLA V270.01 'lojtrnik'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'voz z lestvi podobno pripravo na straneh', knj. *lojtrnik* (*ō*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *lojtrnik*. Druga pogostejša poimenovanja so še *lojtrni voz*, *lojtrnice*, *lojtrski voz* in *voz z lojtrami*. Gradivo je izrazno in besedotvorno zelo raznovrstno (npr. *lojtršček*, *lojtrčnjak*, *lojtrčnik* itd.), poleg že omenjenih poimenovanj pa so zelo pogoste tudi besedne zveze z leksemom *voz* (redkeje tudi *kola*) v jedru z levim ali desnim prilastkom, kot so *lejtrovski voz*, *dolga kola*, *voz z škalerjami*, *kola z lestvicami*.

Poimenovanja *voz z žojo* v T086, *lojtrice* v T267 ter *tasnik* in *škalir* v T094 imajo pomen »voz za seno«, medtem ko so *žoje* v T094 »lojtre za listje«. V T409 ima poimenovanje *voz z lojtrami* oba navedena pomena. V T152 je ob poimenovanju *lojtrnice* zapisana opomba »prej, ko ni bilo štram«, v T154 pa ima poimenovanje *štrame* opombo, da so to »ta velike«; podobno opombo imata tudi poimenovanji *šaraglje* v T236, tj. »velike lojtrnice«, in *lestvice* v T396, ki so »večje«. V T195 je z opombo razloženo, da je *voz s konicami* tak z »deskami ob straneh«, v T302 pa, da je *lesenjak* »lesen voz z okovanimi aksami«. Poimenovanje *garice* ima v T382 v opombi pojasnilo, da je to »majhen voz z lojtrami«, v T385 le, da so »kratke«, medtem ko imajo v T381 »gostejše kline«, *lojtre* pa so tam »velike za krmo«.

Z opombo »redko« sta pospremljeni poimenovanji *lojtrnik* v T234 in *lojtrni voz* v T267. Poimenovanje *vagerli* v T102 je v zapisu označeno kot arhaizem.

V T001 je zapisana opomba, da poimenovanja *katruna* »ni več«. V T244 je *lojtrnik* »lestev«, *lojtrnica* pa »del voza«. V T267 ima *koš* v opombi zapisano »za gnoj«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam lojtrnikov niso uporabljali (T031, T109) ali jih niso poznali (T082–T084), nimajo izraza zanje (T392) oz. da lojtrnikov (T005) ali vozov tam nimajo (T061, T065).

2. Morfološka analiza

lojtr- < *(*lojtr*)-*a* / *(*lojtr*)-*ę* (im. mn.) ← bav. srvnem. *lqiter* 'lestev'

lojtric- < *(*lojtr*)-*ic-a* / *(*lojtr*)-*ic-ę* (im. mn.)

lojtrnik < *(*lojtr*)-*bn-ik-ъ* ← *(*lojtr*)-*bn-ъ*

lojtrnic- < *(*lojtr*)-*bn-ic-a* / *(*lojtr*)-*bn-ic-ę* (im. mn.) (po metatezi *l-r* ≥ *r-l* v T236) ← *(*lojtr*)-*bn-ъ*

lojtrnjak < *(*lojtr*)-*bn-ak-ъ* (< *(*lojtr*)-*bn-j-ak-ъ*) ← *(*lojtr*)-*bn-ъ*

lojtršček < *(*lojtr*)-*bsč-bk-ъ* < *(*lojtr*)-*bsk-ъ*

lojtrčnjak < *(*lojtr*)-*bsč-bn-ak-ъ* ← *(*lojtr*)-*bsč-bn-ъ*

- lojtrčnik** < *(*lojtr*)-bč-bn-ik-ъ ← *(*lojtr*)-bč-bn-ъ
lojtrnik < *(*lojtr*)-a-n-ik-ъ ← *(*lojtr*)-a-n-ъ ← *(*lojtr*)-a-ti
lojtranic- < *(*lojtr*)-a-n-ic-a / *(*lojtr*)-a-n-ic-ę (im. mn.)
lejtr- < *(*lejtr*)-a / *(*lejtr*)-ę (im. mn.) ← srvnem. *leiter(e)* 'lestev'
senske lejtře (im. mn.) < *sěn-ъsk-y-j-ę (*lejtr*)-ę ← *sěn-ъsk-ъ (← *sěn-o
 'seno') + *(*lejtr*)-a
lejtrice (im. mn.) < *(*lejtr*)-ic-ę
lejtrnik < *(*lejtr*)-bn-ik-ъ ← *(*lejtr*)-bn-ъ
lejtrnic- < *(*lejtr*)-bn-ic-a / *(*lejtr*)-bn-ic-ę (im. mn.) ← *(*lejtr*)-bn-ъ
lejtranic- < *(*lejtr*)-a-n-ic-a / *(*lejtr*)-a-n-ic-ę (im. mn.) ← *(*lejtr*)-a-n-ъ
 ← *(*lejtr*)-a-ti
gare (im. mn.) < *(*gar*)-ę ← srvnem. *garre, karre* 'gare'
lejtrske gare (im. mn.) < *(*lejtr*)-ъsk-y-j-ę (*gar*)-ę ← *(*lejtr*)-ъsk-ъ +
 *(*gar*)-a
garice (im. mn.) < *(*gar*)-ic-ę
garičnjak < *(*gar*)-ič-bń-ak-ъ (< *(*gar*)-ič-bn-j-ak-ъ)
grote (im. mn.) < *(*grot*)-ę ← kor. nem. *Gratte 'dvokolesni voz' (po bav. nem.
 prehodu *a > o*)
grotelj < *(*grot-l*)-ъ
groten < *(*grotn*)-ъ ← bav. nem. *Gratten* 'vrsta voza' (po bav. nem. prehodu *a > o*)
bognar < *(*bognar*)-j-ъ ← srvnem. *wagener* 'kolar' (pred prehodom srvnem.
 w [ɥ] > [w], po bav. nem. prehodu *a > o*)
šaraglje (im. mn.) < *(*šaragl*)-ę ← madž. *saroglya* ← bav. nem. *Schragl* 'pletena
 lesa'
legnar < *(*legnar*)-j-ъ ← bav. nem. *Legner* 'podstavek za sode'
lajtervagen < *(*lajtervagn*)-ъ ← nem. *Leiterwagen* 'lojtnik'
kareta < *(*karet*)-a ← furl. *carèta* 'kočija na štiri kolesa', ben. it. *carèta* 'ciza'
škalir < *(*škalir*)-j-ъ ← furl. *scalir* 'del kmečkega voza, plató'
škaler < *(*škaler*)-j-ъ ← ben. it. *scalèr* 'voziček za nakladanje sena'
škelar, nejasno, morda v povezavi z *škaler*
ščelar < *(*ščelar*)-j-ъ ← furl. *scjelâr* 'nakladalni pod pri kmečkem vozu'
ščalina < *(*ščalin*)-a ← furl. *scjalin* 'stopnica'
žoja < *(*žoj*)-a, nejasno, morda v zvezi s furl. *zàje, zàe* 'koš, velika pletena
 košara, v kateri na vozu prevažajo grobe stvari'
tasník < *(*tas*)-bn-ik-ъ, nejasno, morda v zvezi s furl. *tasse* 'kup, skladovnica'
tasnjak < *(*tas*)-bń-ak-ъ (< *(*tas*)-bn-j-ak-ъ)
lesTvic- < *lěz-t-ъv-ic-a / *lěz-t-ъv-ic-ę (im. mn.) ← *lěz-t-ъv-ъ ← *lěz-ti 'lesti,
 plaziti se' (*T* ≥ ∅ v T388)
lestvičnjak < **lěz-t-ъv-ič-bń-ak-ъ* (< **lěz-t-ъv-ič-bn-j-ak-ъ*)
Strame (im. mn.) < *stram-ę ← *stram-a 'kol' (*S* ≥ *š* po diferenciaciji *st-* ≥ *št-*
 v T152, T154)
rebrnic- < *rebr-bn-ic-a / *rebr-bn-ic-ę (im. mn.) ← *rebr-bn-ъ (← *rebr-o 'rebro')

lesenjak < *lěs-en-ak-ъ (< *lěs-en-j-ak-ъ) ← *lěs-en-ъ ← *lěs-ъ 'les'

listnik < *list-ъn-ik-ъ ← *list-ъn-ъ ← *list-ъ 'list'

koš < *koš-ъ (< *kos-j-ъ) 'koš'

voz < *voz-ъ 'voz'

veliki voz < *vel-ik-ъ-j-ъ voz-ъ ← *vel-ik-ъ 'velik' (← *vel-ъ 'velik') + *voz-ъ

voz z lojtro < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-ojъ ← *voz-ъ + *sъ(n) 'skupaj z' + *(lojtr)-a

voz na lojtrah < *voz-ъ na (lojtr)-axъ ← *voz-ъ + *na 'na' + *(lojtr)-a

voz z lojtrami < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-ami ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-a

voz na lojtre < *voz-ъ na (lojtr)-e ← *voz-ъ + *na + *(lojtr)-a

voz z lojtrah < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-axъ ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-a

voz na lojtrnice < *voz-ъ na (lojtr)-ъn-ic-e ← *voz-ъ + *na + *(lojtr)-ъn-ic-a

voz z lojtrnicami < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-ъn-ic-ami ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-ъn-ic-a

voz na lojtrance < *voz-ъ na (lojtr)-a-n-ic-e ← *voz-ъ + *na + *(lojtr)-a-n-ic-a (← *(lojtr)-a-n-ъ ← *(lojtr)-a-ti)

voz z lojtranicami < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-a-n-ic-ami ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-a-n-ic-a

voz z lojtranicmi < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-a-n-ic-ъmi ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-a-n-ic-a

voz z lojtranci < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-a-n-ъc-i ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-a-n-ъc-ъ

voz z lojtrico < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-ic-ejъ ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-ic-a

voz z lojtricami < *voz-ъ sъ(n) (lojtr)-ic-ami ← *voz-ъ + *sъ(n) + *(lojtr)-ic-a

na lojtro voz < *na (lojtr)-o voz-ъ ← *na + *(lojtr)-a + *voz-ъ

(ta) lojtrn- voz < (*t-) (lojtr)-ъn-ъ(-j-ъ) voz-ъ ← (*ta/*tъ/*tě/*tę 'ta') + *(lojtr)-ъn-ъ (← *(lojtr)-a) + *voz-ъ

(ta) lojtran voz < (*t-) (lojtr)-a-n-ъ voz-ъ ← (*ta/*tъ/*tě/*tę) + *(lojtr)-a-n-ъ (← *(lojtr)-a-ti) + *voz-ъ

nalojtran voz < *na-(lojtr)-a-n-ъ voz-ъ ← *na- + *(lojtr)-a-n-ъ + *voz-ъ

o(b)lojtran voz < *o(b)-(lojtr)-a-n-ъ voz-ъ ← *o(b)- 'ob, pri, okoli' + *(lojtr)-a-n-ъ + *voz-ъ

lojtranski voz < *(lojtr)-a-n-ъsk-ъ-j-ъ voz-ъ ← *(lojtr)-a-n-ъ + *voz-ъ

- lojtraniški voz** < *(*lojtr*)-a-n-ič-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ* ←
*(*lojtr*)-a-n-ic-a + *voz-*ṽ*
- lojtrnski voz** < *(*lojtr*)-bn-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtratni voz** < *(*lojtr*)-at-bn-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtrniški voz** < *(*lojtr*)-bn-ič-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtrnati voz** < *(*lojtr*)-bn-at-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtršnji voz** < *(*lojtr*)-bš-b^h-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtrski voz** < *(*lojtr*)-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtrčn(i) voz** < *(*lojtr*)-bč-bn-*ṽ*-(j-*ṽ*) voz-*ṽ*
- lojtrčki voz** < *(*lojtr*)-bč-bk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lojtrast voz** < *(*lojtr*)-ast-*ṽ* voz-*ṽ*
- voz z lejtrami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*lejtr*)-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) 'skupaj z' +
*(*lejtr*)-a
- voz z lejtrimi** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*lejtr*)-y-j-imi ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) +
*(*lejtr*)-a
- voz z lejtrnicami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*lejtr*)-bn-ic-ami ← *voz-*ṽ* +
*s_ṽ(n) + *(*lejtr*)-bn-ic-a
- lejter voz** < *(*lejtr*)-*ṽ* voz-*ṽ* ← *(*lejtr*)-a + *voz-*ṽ*
- lejtrni voz** < *(*lejtr*)-bn-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lejtrski voz** < *(*lejtr*)-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ* (narečna palatalizacija in
asimilacija *sk* > *šč* v T024)
- lejtrnati voz** < *(*lejtr*)-bn-at-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lejtrast voz** < *(*lejtr*)-ast-*ṽ* voz-*ṽ*
- lejtratni voz** < *(*lejtr*)-at-bn-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- lejtrovski voz** < *(*lejtr*)-ov-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ*
- senen(i) voz** < *s^hn-en-*ṽ*-(j-*ṽ*) voz-*ṽ* ← *s^hn-en-*ṽ* (← *s^hn-o) + *voz-*ṽ*
- senski voz** < *s^hn-bsk-*ṽ*-j-*ṽ* voz-*ṽ* ← *s^hn-bsk-*ṽ* + *voz-*ṽ*
- voz za seno** < *voz-*ṽ* za s^hn-o ← *voz-*ṽ* + *za 'za' + *s^hn-o
- dolg voz** < *dbl_g-*ṽ* voz-*ṽ* ← *dbl_g-*ṽ* 'dolg, ne kratek' + *voz-*ṽ*
- voz na dolgo** < *voz-*ṽ* na dbl_g-o-j-e ← *voz-*ṽ* + *na + *dbl_g-*ṽ*
- voz z lestvicami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) lēz-t-*ṽ*v-ic-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) +
*lēz-t-*ṽ*v-ic-a
- voz z grotami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*grot*)-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) + *(*grot*)-a
- voz z grotimi** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*grot*)-y-j-imi ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) +
*(*grot*)-a
- voz z gall/trami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*gatr*)-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) 'skupaj z' +
*(*gatr*)-a (← srvnem. *gater* 'mreža, rešetka, ograja') (// ≥ r v T090)
(Ramovš 1924: 79)
- voz s škalerami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*škaler*)-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) 'skupaj
z' + *(*škaler*)-
- voz s škalerjami** < *voz-*ṽ* s_ṽ(n) (*škaler*)-j-ami ← *voz-*ṽ* + *s_ṽ(n) +
*(*škaler*)-j-

voz na š kale < *voz-*ṭ* na (škal)-*e* ← *voz-*ṭ* + *na 'na' + *(škal)-*a* (← it. *scala* 'lestev')

voz s škalam i < *voz-*ṭ* s*ṭ*(*n*) (škal)-*ami* ← *voz-*ṭ* + *s*ṭ*(*n*) + *(škal)-*a*

voz na š kalice < *voz-*ṭ* na (škal)-*ic-e* ← *voz-*ṭ* + *na + *(škal)-*ic-a*

voz z ž o j o < *voz-*ṭ* s*ṭ*(*n*) (žoj)-*o* ← *voz-*ṭ* + *s*ṭ*(*n*) + *(žoj)-*a*

voz s konicami < *voz-*ṭ* s*ṭ*(*n*) kon(-*bn*)-*ic-ami* ← *voz-*ṭ* + *s*ṭ*(*n*) + *kon-*ic-a* (← *kon-*ṭ* 'konec, začetek')

voz z legnarjem < *voz-*ṭ* s*ṭ*(*n*) (legnar)-*j-em* ← *voz-*ṭ* + *s*ṭ*(*n*) + *(legnar)-*j-b*

voz na š pangeljne < *voz-*ṭ* na (špangl̥n)-*e* ← *voz-*ṭ* + *na + *(špangl̥n)-*b*, nejasno, morda v zvezi s srvnem. *spange* 'tram, prečka, trak, zaponka', nem. *Spange* 'sponka'

kola z lesTvicami (im. mn.) < *kol-*a* s*ṭ*(*n*) l̥z-t-*ṭv-ic-ami* ← *kol-*a* (← *kol-*o* 'kolo') + *s*ṭ*(*n*) + *l̥z-t-*ṭv-ic-a* (← *l̥z-t-*ṭv-a* ← *l̥z-ti 'lesti, plaziti se') ($T \geq 0$ v T403)

kola na lesTvice < *kol-*a* na l̥z-t-*ṭv-ic-e* ← *kol-*a* 'kolo' + *na + *l̥z-t-*ṭv-ic-a* ($T \geq 0$ v T388 in T399)

kola z lesTnicami < *kol-*a* s*ṭ*(*n*) l̥z-t-*ṭv-ṭn-ic-ami* ← *kol-*a* 'kolo' + *s*ṭ*(*n*) + *l̥z-t-*ṭv-ṭn-ic-a* ($T \geq 0$ v T404)

kola z lojtrami < *kol-*a* s*ṭ*(*n*) (lojtr)-*ami* ← *kol-*a* + *s*ṭ*(*n*) + *(lojtr)-*a*

kola z lejtrami < *kol-*a* s*ṭ*(*n*) (lejtr)-*ami* ← *kol-*a* + *s*ṭ*(*n*) + *(lejtr)-*a*

kola z garicami < *kol-*a* s*ṭ*(*n*) (gar)-*ic-ami* ← *kol-*a* + *s*ṭ*(*n*) + *(gar)-*ic-a*

lojtrna kola (im. mn.) < *(lojtr)-*ṭn-a-j-a kol-a* ← *(lojtr)-*ṭn-ṭ* + *kol-*o*

dolga kola < *d̥b̥lg-a-j-a kol-a ← *d̥b̥lg-*ṭ* 'dolg, ne kratek' + *kol-*o*

lestvična kola < *l̥z-t-*ṭv-ič-ṭn-a-j-a kol-a* ← *l̥z-t-*ṭv-ič-ṭn-ṭ* (← *l̥z-t-*ṭv-ic-a*) + *kol-*o*

velika kola < *vel-*ik-a-j-a kol-a* ← *vel-*ik-ṭ* 'velik' + *kol-*o*

vagrl i < *(vagr̥l)- ← nem. *Wagerl* 'voz(iček)'

kolobre, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kareta* v T002, *š kelar* v T069, *š čalina* v T100, *vagrl i* v T102, *lejtranice* v T149, *legnar* v T163, *listnik* v T184, *lesenjak* v T302, *lajtervagen* v T305, *lestvičnjak* v T311 in *kolobre* v T360.

Kot enkratnici z *lojtr-* sta kartirana leksema *lojtrani k* v T278 in *lojtrčnjak* v T313.

Kot enkratnica z *lejtr-* je kartiran leksem *lejtrice* v T106.

Kot enkratnica z *grot-* je kartiran leksem *grotelj* v T011.

Kot enkratnica z *gar-* je kartiran leksem *garičnjak* v T378.

Kot enkratnici s *tasn-* sta kartirana leksema *tasnik* v T094 in *tasnjak* v T097.

Kot enkratna besedna zveza z *lejtr-* je kartiran leksem *senske lejtire* v T366.

Kot enkratne besedne zveze z *voz* z levim prilastkom so kartirani leksemi *lejter voz* v T022, *lejtrovski voz* v T034, *lejtrast voz* v T041, *lojtraniški voz* v T145, *nalojtran voz* v T198, *olojtran voz* v T206, *lojtrniški voz* T260, *lojtrčki voz* v T316, *dolg voz* v T354, *lojtrast voz* v T359 in *lejtratni voz* v T363.

Kot enkratne besedne zveze z *voz* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *voz z žojo* v T086, *voz z lojtrico* v T091, *voz z lejtrnicami* v T103, *voz z lojtranci* v T107, *voz na lojtrah* v T120, *voz na škale* v T126, *voz z lojtro* v T141, *voz na špangeljne* v T150, *voz z legnarjem* v T163, *voz s konicami* v T195, *voz z lojtrah* v T294, *voz na dolgo* v T346 in *voz na skalice* v T413.

Kot enkratni besedni zvezi s *kola* z levim prilastkom sta kartirana leksema *velika kola* v T291 in *lestvična kola* v T414.

Kot enkratni besedni zvezi s *kola* z desnim prilastkom sta kartirana leksema *kola z lejtrami* v T368 in *kola z lestnicami* v T404.

Kot enkratna besedna zveza z *gare* je kartiran leksem *lejtrske gare* v T415.

Kot besedne zveze z *voz* z levim prilastkom so kartirani leksemi (*ta*) *lojtrn-* voz v T030–T031, T140, T146, T159, T169–T172, T178, T192–T193, T201, T213, T231–T234, T239, T242, T244, T246–T248, T255–T257, T259, T267, T269, T298, T378, T384; (*ta*) *lojtran voz* v T192, T222, T228, T252, T383; *oblojtran voz* v T173, T188–T189, T194; *lojtrnski voz* v T170, T234, T258; *lojtranski voz* v T169–T170; *lojtratni voz* v T358–T359; *lojtršnji voz* v T316, T324; *lojtrski voz* v T046–T048, T050, T052, T218, T224–T227, T237, T293, T301, T303–T304, T307–T308, T311–T312, T317–T319, T325, T328, T336, T347–T350, T352–T355, T357, T381, T386; *lojtrčni voz* v T314–T315, T321–T323; *lejtrni voz* v T023, T025, T036, T361, T363; *lejtrski voz* v T024–T025, T032, T035, T038–T039, T043–T045, T049, T051, T054–T055, T369, T415; *lejtrnati voz* v T364–T367; *seneni voz* v T279–T280, T338, T340, T342, T384, T408.

Kot besedne zveze z *voz* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *voz na lojtrnice* v T112–T113, T117, T136, T151, T156, T270; *voz z lojtrnicami* v T133, T153, T168, T289; *voz na lojtranice* v T108, T139, T148; *voz z lojtranicmi* v T109, T114, T128, T131–T132; *voz z lojtranicami* v T135, T143, T148, T155, T266, T275; *voz z lojtricami* v T157, T261, T285–T286; *voz z lojtrami* v T104, T118, T123, T137, T164, T175, T187, T190, T195–T196, T208, T211, T217, T264, T283, T287, T295, T302, T306–T307, T341, T345–T346, T351, T376, T409; *voz na lojtre* v T116, T118, T332, T385; *voz z lejtrami* v T008–T009, T028; *voz z lejtrimi* v T017–T019; *voz z lestvicami* v T370–T372, T374; *voz z grotami* v T013, T016; *voz z grotimi* v T017; *voz s škalerjami* v T121, *voz s škalerami* v T122 in *voz s skalami* v T119, T124–T125, T127.

Kot besedni zvezi s *kola* z levim prilastkom sta kartirana leksema *lojtrna kola* v T284, T290, T382 in *dolga kola* v T400 in T405.

Kot besedne zveze s *kola* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *kola na lestvice* v T388–T389, T391, T399; *kola z lestvicami* v T368, T372, T387, T390, T397,

T401, T403; *kola z lojtrami* v T237, T281–T282, T291–T292, T410, T416 in *kola z garicami* v T398.

Kot opisna poimenovanja so kartirani odgovori *na štiri kolesa voz* v T024, *veliki voz z lojtrami* v T377 in *voz za seno voziti* v T411.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *žoja* v T090, *škalir* v T094, *lojtrnik* v T148, T181, T223, T236, T239, T247, T316–T317, T363, *lojtrnice* v T234 in T237, *lojtrčnik* v T316, *garice* v T381, besedne zveze *voz z grotimi* v T019, *voz na lojtrnice* v T155, *voz z lojtricami* v T158, *voz z lojtrnicami* v T166, *voz z lojtrami* v T191, *oblojtran voz* v T193, *kola z garicami* v T372, *dolga kola* v T375, *kola na lestvice* T392, enkratne besedne zveze *voz z gatrami* v T090, *voz za seno* v T100, *na lojtro voz* v T201, *lojtrnati voz* v T363, *senski voz* v T370, *veliki voz* v T378, enkratnice *bognar* v T202, *šaraglje* v T236 in *koš* v T267, *elipsa na lojtre* v T407, nerelevantni odgovori *katrune* v T001–T003, *parizar* v T234, *lojtrnik in lojtrnica* v T244.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *škalir* v T084.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T005, T061, T065, T082–T083, T392 in T412.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V133.01 *stopnice* (2/30), V266.01 *voz* (3/50), V271.01 *ročni voziček* (3/78), V271(a).01 *ročni voziček z dvema kolesoma* (3/79), V271(b).01 *ročni voziček s štirimi kolesi* (3/80); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI II: 448 *lojtrnice*; ALI: 3616 *lojtrnice*; ASLEF: 3269 *lojtrnice*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

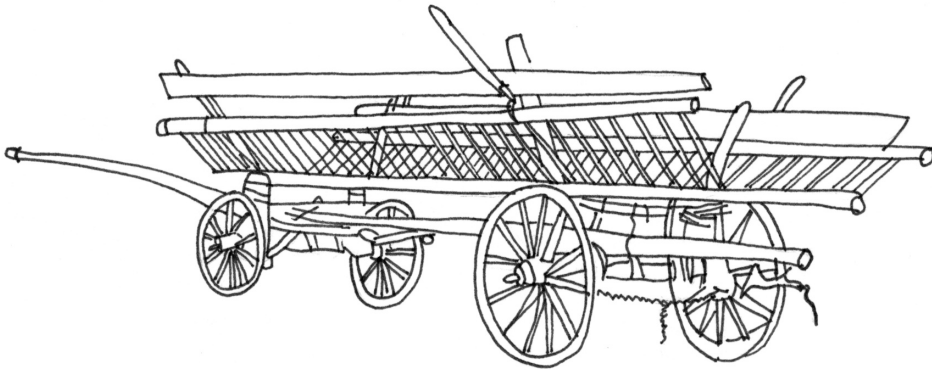
Lojtrnik je večinoma lesen štirikolesni vprežni voz z lestvi podobnima *lojtrama*, ki sta zatakneni v po dve ročici na sprednji in zadnji strani voza. Lojtrniki so si v osnovi podobni, razlikujejo pa se po izboru in vgradnji lesenih in kovinskih delov ter predvsem po načinu obdelave posameznih členov, zaradi katerih je mogoče prepoznavati značilne pokrajinske oblike, ki med drugim izkazujejo različne vplive sosednjih kulturnih območij. Tudi v kolarskem poklicu so se izoblikovali prepoznavni osebni rokodelski in obrtniški pristopi v načinih obdelave dveh ključnih gradiv: lesa in železa, od 60. let 20. stoletja dalje tudi drugih gradiv, gume, plastike, aluminija idr.

Dosegljivi pisni viri, slikovno gradivo in ustne pripovedi domačinov navajajo pojavljanje in razširjenost lojtrnikov v različnih časovnih in prostorskih razsežnostih. Na Idrijskem in Cerkljanskem naj bi se tako lojtrski voz uveljavil šele po 2. svetovni vojni. Tudi sicer se lojtrniki za prevoz sena niso splošno uveljavili v hribovitih območjih zahodne in jugozahodne Slovenije, kjer so bile travnate površine manj

obsežne kot drugod v ravninskem svetu in je bil tudi travnati donos manjši. Tu se je namesto košnje uveljavila paša živine – na Tolminskem vzreja in paša goveje živine, na Bovškem večinoma vzreja in planinska paša drobnice. V tem prostoru so kmetje posušeno seno iz senožeti spravljali domov na druge načine, npr. v rjuhah, ali pa so uporabljali manjše štirikolesne in predvsem dvokolesne vprežne in vlečne vozove za prevoz manjših količin različnih bremen. V Sužidu na Kobariškem so na manjši voz, *koreto*, postavili po dve veliki pleteni košari, *korpi*, in vanju naložili drva, gnoj, koruzo idr. Tudi meter in več dolga drva so v Svinu na voz nalagali povprek in ne po dolgem, ker bočnih lojtnikov niso uporabljali. Namesto njih so na sprednji in zadnji konec voza namestili nekoliko nagnjene *škularje*, na sprednji strani v obliki široke lestve, na zadnji pa so breme zgradili le s po dvema koloma.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/52

SLA V276B(a).01 'prednji del voza'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'prednji del voza' je v narečjih najpogostejše poimenovanje *prva prema*. Druga pogosta poimenovanja so še *(ta) prvi konec*, *(ta) prednji konec*, *prednji podel*, *(ta) sprednji konec* in *(ta) prvi podel*. Druga poimenovanja so redkejša.

Za poimenovanja *podel* v T040, T312 in T338, *prema* v T142 in *konec* v T180 je v opombi zapisano, da je to »prednji in zadnji del voza«. Za poimenovanje *oplen* je v T268 v opombi zapisano, da je to »lesen del voza spredaj«, v T317 pa, da je to »ogrodje prvega dela voza«. Za poimenovanje *trabje* je v T260 zapisano, da je »od strani, kamor se dajo noge gor«.

Za T061 je v gradivu zapisano, da izraza »ne poznajo«, za T202, da »ni posebnega izraza«, za T065 pa, da tam vozov nimajo.

2. Morfološka analiza

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ъ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

prva prema < **pъrv-a-j-a prēm-a* ← *pъrv-ъ 'prvi' + *prēm-a

prednja prema < **perd-ъń-a-j-a prēm-a* ← *perd-ъń-ъ (< *perd-ъń-j-ъ) 'prednji, sprednji' (← *perdъ 'pred') + *prēm-a

(ta) sprednja prema < (**t-*) *sъ(n)-perd-ъń-a-j-a prēm-a* ← (**ta/*tъ/*těl/*te* 'ta') + **sъ(n)-perd-ъń-ъ* 'sprednji' (← **sъ(n)-* 'skupaj, z' + *perd-ъń-ъ) + *prēm-a

konec < *kon-ъc-ъ ← *kon-ъ 'konec, začetek'

(ta) prvi konec < (**t-*) *pъrv-ъ-j-ъ kon-ъc-ъ* ← (**ta/*tъ/*těl/*te*) + *pъrv-ъ + *kon-ъc-ъ

(ta) prednji konec < (**t-*) *perd-ъń-ъ-j-ъ kon-ъc-ъ* ← (**ta/*tъ/*těl/*te*) + *perd-ъń-ъ + *kon-ъc-ъ

(ta) sprednji konec < (**t-*) *sъ(n)-perd-ъń-ъ-j-ъ kon-ъc-ъ* ← (**ta/*tъ/*těl/*te*) + **sъ(n)-perd-ъń-ъ* + *kon-ъc-ъ

podel < *podъ-děl-ъ ← *podъ 'pod' + *děl-ъ 'del'

(ta) prvi podel < (**t-*) *pъrv-ъ-j-ъ podъ-děl-ъ* ← (**ta/*tъ/*těl/*te*) + *pъrv-ъ + *podъ-děl-ъ

prednji podel < **perd-ъń-ъ-j-ъ podъ-děl-ъ* ← *perd-ъń-ъ + *podъ-děl-ъ

sprednji podel < **sъ(n)-perd-ъń-ъ-j-ъ podъ-děl-ъ* ← **sъ(n)-perd-ъń-ъ* + *podъ-děl-ъ

prvo podelo < **pъrv-o-j-e podъ-děl-o* ← *pъrv-ъ + *podъ-děl-o

- prednje podelo** < **perd-ьń-e-j-e podь-děl-o* ← *perd-ьń-b + *podь-děl-o
podelec < *podь-děl-ьc-b
ta prednji podelec < **t-perd-ьń-b-j-b podь-děl-ьc-b* ←
 **ta/*tь/*tě/*tę* + *perd-ьń-b + *podь-děl-ьc-b
- prednji del** < **perd-ьń-b-j-b děl-ь* ← *perd-ьń-b + *děl-ь
prvi del < *pьrv-ь-j-b děl-ь ← *pьrv-ь + *děl-ь
(ta) sprednji del < (*t) *sь(n)-perd-ьń-b-j-b děl-ь* ← (**ta/*tь/*tě/*tę*) +
 **sь(n)-perd-ьń-b* + *děl-ь
- (ta) prednji voz** < (*t) *perd-ьń-b-j-b voz-ь* ← (**ta/*tь/*tě/*tę*) + *perd-ьń-b +
 *voz-ь 'voz' (← *vez-ti 'peljati')
voz spred < **voz-ь sь(n)-perdь* ← *voz-ь + **sь(n)-perdь* (← **sь(n)-* 'z,
 dol' + *perdь)
- prva kola** (im. mn.) < *pьrv-a-j-a kol-a ← *pьrv-ь + *kol-a (← *kol-o, rod. ed.
 *kol-es-e 'kolo')
prednja kola < **perd-ьń-a-j-a kol-a* ← *perd-ьń-b + *kol-a
sprednja kola < **sь(n)-perd-ьń-a-j-a kol-a* ← **sь(n)-perd-ьń-b* +
 *kol-a
ta prednja kolesa < **t-perd-ьń-a-j-a kol-es-a* ← **ta/*tь/*tě/*tę*
 + *perd-ьń-b + *kol-es-a
- oje** < *oj-e 'oje'
- prvi kraj** < **pьrv-ь-j-b kraj-ь* ← *pьrv-ь 'prvi' + *kraj-ь 'skrajni rob, začetek,
 konec'
- prednji kos** < **perd-ьń-b-j-b kqs-ь* ← *perd-ьń-b + *kqs-ь 'kos, grižljaj'
ta sprednji kos < **t-sь(n)-perd-ьń-b-j-b kqs-ь* ← **ta/*tь/*tě/*tę* +
 **sь(n)-perd-ьń-b* + *kqs-ь
prvi kos < *pьrv-ь-j-b kqs-ь ← *pьrv-ь 'prvi' + *kqs-ь
- polica** < *pol-ic-a ← *pol-ь 'deska'
polička < *pol-ič-ьk-a
- prvi zboj** < **pьrv-ь-j-b sь(n)-boj-ь* ← *pьrv-ь + **sь(n)-boj-ь* (← **sь(n)-bi-ti* ←
 **sь(n)-* + *bi-ti 'biti, tolči, tepsti')
- prvi nared** < **pьrv-ь-j-b na-ręd-ь* ← *pьrv-ь + *na-ręd-ь (← *na-ręd-i-ti ←
 **na-* 'na' + *ręd-i-ti 'rediti' (← *ręd-ь 'delo, dejanje'))
- prednji ročičnik** < **perd-ьń-b-j-b rōč-ič-ьn-ik-ь* ← *perd-ьń-b + *rōč-ič-ьn-ik-ь
 (← *rōč-ič-ьn-ь ← *rōč-ic-a ← *rōk-a 'roka')
- ta pred** < *t-perdь ← **ta/*tь/*tě/*tę* + *perdь
(ta) spred < (*t) *sь(n)-perdь* ← (**ta/*tь/*tě/*tę*) + **sь(n)-perdь* (←
 **sь(n)-* + *perdь)
(ta) sprednji < (*t) *sь(n)-perd-ьń-b-j-b* ← (**ta/*tь/*tě/*tę*) +
 **sь(n)-perd-ьń-b*
- oplen** < *oplěn-ь / *oplen-ь
sprednji oplén < **sь(n)-perd-ьń-b-j-b oplěn-ь* / *oplen-ь ← **sь(n)-perd-*
 *ьń-b + *oplěn-ь / *oplen-ь

- ta prednji opljen** < **t-perd-bñ-b-j-b oplĕn-ṽ* / *oplen-ṽ* ← **ta/*tḅ/*tĕ/*tĕ*
+ *perd-bñ-b + *oplĕn-ṽ / *oplen-ṽ
- oplen prednji** < *oplĕn-ṽ / *oplen-ṽ *perd-bñ-b-j-b*
- opelj** < **(opĭ)-b* ← nar. nem. *Öpl* 'oplen' ← *oplĕn-ṽ / *oplen-ṽ
- vrtelj** < **vbrt-ṽ-l̥-b* ← *vbrt-ĕ-ti 'vrteti, obračati'
- prednji falat** < **perd-bñ-b-j-b (falat)-ṽ* ← *perd-bñ-b + **(falat)-ṽ* (← madž. *falat* 'kos, grižljaj')
- prvi poden** < **pbrv-ṽ-j-b (podn)-ṽ* ← *pbrv-ṽ + **(podn)-ṽ* (← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla'))
- (ta) prvi talj** < (**t-*) *pbrv-ṽ-j-b (tal)-ṽ* ← (**ta/*tḅ/*tĕ/*tĕ*) + *pbrv-ṽ + **(tal)-b*
(← bav. nem. *Tāl* 'del' (nem. *Teil* 'del'))
- (ta) prednji talj** < (**t-*) *perd-bñ-b-j-b (tal)-ṽ* ← (**ta/*tḅ/*tĕ/*tĕ*) + *perd-bñ-b + **(tal)-b*
- (ta) prednji rušt** < (**t-*) *perd-bñ-b-j-b (rušt)-ṽ* ← (**ta/*tḅ/*tĕ/*tĕ*) + *perd-bñ-b + **(rušt)-ṽ* (← bav. srvnem. *gerust, srvnem. *gerüste* 'priprava, orodje, ogrodje')
- prednji geštelj** < **perd-bñ-b-j-b (geštel)-ṽ* ← *perd-bñ-b + **(geštel)-ṽ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')
- prvi štelj** < **pbrv-ṽ-j-b (štel)-ṽ* ← *pbrv-ṽ + **(štel)-ṽ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')
- fordergeštelj** < **(fordergeštel)-ṽ* ← nem. *Vordergestell* 'prednji okvir'
- trokšir** < **(trokšir)-j-b* ← **(trok)-ṽ* (← nem. *tragen* 'nositi' (po bav. nem. prehodu *a > o*)) + **(kšir)-j-b* (← nem. *Geschirr* 'posoda, naprava')
- prednji štolt** < **perd-bñ-b-j-b (štolt)-ṽ* ← *perd-bñ-b + **(štolt)-ṽ* (← nem. *Stalt* 'oblika' (po bav. nem. prehodu *a > o*))
- bracadura ta prva** < **(bracadur)-a t-pbrv-a-j-a* ← **(bracadur)-a* (← furl. *brazzadùre* 'del voza') + **ta/*tḅ/*tĕ/*tĕ* 'ta' + *pbrv-ṽ
- trab** < *trab-b, dalje nejasno
- prednj- trab-** < **perd-bñ-a-j-a trab-b* / **perd-bñ-y-j-ĕ trab-i* (im. mn.) ← *perd-bñ-b + *trab-b
- trabje** < *trab-bj-e / *trab-bje ← *trab-b, dalje nejasno
- prv- trabje** < **pbrv-o-j-e trab-bj-e* / **pbrv-i-j-i trab-bje* ← *pbrv-ṽ + *trab-b
- prednji rištoh** < **perd-bñ-b-j-b (rištox)-ṽ* ← *perd-bñ-b + **(rištox)-ṽ* (nejasno, v zvezi z *rištof*), morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)
- rištof** < **(rištof)-ṽ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)
- ridolf**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *fordergeštelj* v T005, *ta pred* v T059, *bracadura ta prva* v T063, *oje* v T304, *rištof* v T317, *trokšir* v T331, *prvi poden* v T332, *prednji ročičnik* v T364, *prvi nared* v T375, *opelj* v T378, *prednji falat* v T390, *prednji štolt* v T397, *prvi štelj* v T409 in *prvi kraj* v T413.

Kot enkratna besedna zveza s *kol-* je kartiran leksem *ta prednja kolesa* v T026.

Kot enkratnica s *podelec* je kartiran leksem *podelec* v T040.

Kot enkratni besedni zvezi z *oplen* sta kartirana leksema *oplen prednji* v T087 in *ta prednji opleni* v T244.

Kot enkratna beseda zveza z *voz* je kartiran leksem *voz spred* v T097.

Kot enkratni besedni zvezi s *kos* sta kartirana leksema *prvi kos* v T112 in *ta sprednji kos* v T166.

Kot enkratnici s *polic-* sta kartirana leksema *polica* v T141 in *polička* v T169.

Kot enkratna besedna zveza s *trab-* je kartiran leksem *prvi trabje* v T252.

Kot enkratni besedni zvezi s *podelo* sta kartirana leksema *prednje podelo* v T380 in *prvo podelo* v T386.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *pri štangi* v T347.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *prednji kos* in *spred* v T097, *sprednji* v T169, *prednji konec* v T252, *oplen* v T317 in *prednja kola* v T374.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065 in T202.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V276B(b).01 *zadnji del voza* (3/53), V276A.01 *oplen* (3/54); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 432 *prema*; ALI: 3598 *prema*; ASLEF: 3249 *prema*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Prednji del voza je najbolj gibljivi sestavni člen štirikolesnih vozov. Omogoča vožnjo relativno naravnost in zavijanje voza v levo in desno. Izvedbeno se nekoliko razlikuje od zadnjega dela voza, čeprav sta si v marsičem podobna.

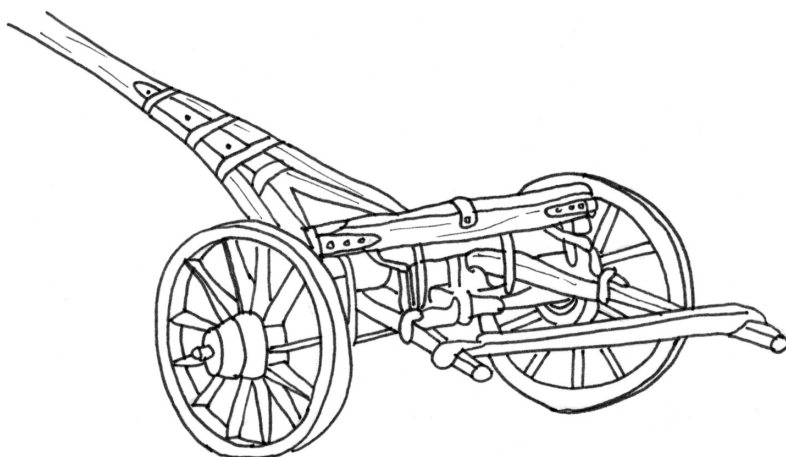
Prednji del voza vsebuje vsaj tri ključne sestavne člene, ki jih zadnji del voza nima. To so gibljivi *rištung* (južno Pohorje), ki je z navpično vgrajeno železno osjo povezan s pod njim vgrajenima *oplom* (oplenom) in *osnico*, ki oklepata mednju vstavljen trikotni *trapa* (trabje). Ta se od *trapa* v zadnjem delu voza razlikuje po tem, da ima čez enakokraki stranici na njunih konceh prečno vgrajeno letev. Tretja posebnost prednjega dela voza pa so t. i. *uha* (južno Pohorje), ki oklepajo zunanji sprednji del *trapa* in so z železnim drogom povezana z vozom, kar omogoča gibljivost tega dela voza v smeri navzgor in navzdol. Prednji del voza se razlikuje od zadnjega tudi po velikosti koles, ki so spredaj pogosto nekoliko manjša in imajo ožje platišče in železni obroč, da so kolesa bolj prožna, da je vožnja v levo ali desno smer predvsem za vpreženo žival lažja.

Pomemben člen prednjega dela voza je nosilec za zavoro, ki je bil pri novejših vozovih pritrjen na trap pred kolesom, pri starejših pa na trap za njim. Zavore so imele delno leseno ohišje z vgrajenim svedrastim železnim kavljem, ki ga je voznik

privil, da je upočasnil vožnjo ali z njim povsem zaustavil vrtenje navadno le enega kolesa. Nekateri novejši vozovi so imeli zavore vgrajene tudi v zadnjem delu voza in je bila zavorna kljuka nameščena na sredi voza, ob sori, ki je povezovala sprednji opleni z zadnjim delom voza. Na prednjem delu so nekateri vozovi, zlasti parizarji, imeli za kolesi vgrajene zavore, ki jih je med vožnjo voznik upravljal tako, da je stopil na levo stran ob voz in z rokami navil ali odvil kljukasto zavoro.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/53 SLA V276B(b).01 'zadnji del voza'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'zadnji del voza' so v narečjih najpogostejša poimenovanja (*ta*) *zadnji konec*, *zadnja prema* in *zadnji podel*. Druga pogosta poimenovanja so še (*ta*) *zadnji tal*, (*ta*) *zadnji del*, *zadnja kola* in (*ta*) *zadnji tal*. Druga poimenovanja so redkejša. Za izraz *podel* je v T312 v opombi zapisano, da je to »sprednji in zadnji del voza«. Za T030 in T061 je v opombi zapisano, da izraza »ne poznajo« oz. »niso poznali«, za T202 pa, da »ni posebnega izraza«. Za T065 je zapisano, da tam vozov nimajo.

2. Morfološka analiza

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ь 'raven, usmerjen naravnost naprej'

zadnja prema < **zad-bñ-a-j-a prēm-a* ← *zad-bñ-ь (< *zad-bñ-j-ь)
'zadnji' (← *zad-ь 'zadnja stran') + *prēm-a

konec < *kon-ьc-ь ← *kon-ь 'konec, začetek'

(ta) zadnji konec < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ь kon-ьc-ь* ← (*ta/*tь/*tě/*tę 'ta') + *zad-bñ-ь + *kon-ьc-ь

podel < *podь-děl-ь ← *podь 'pod' + *děl-ь 'del'

(ta) zadnji podel < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ь podь-děl-ь* ← (*ta/*tь/*tě/*tę) + *zad-bñ-ь + *podь-děl-ь

ta zadnji podelec < **t- zad-bñ-b-j-ь podь-děl-ьc-ь* ← *ta/*tь/*tě/*tę + *zad-bñ-ь + *podь-děl-ьc-ь

zadnje podelo < **zad-bñ-e-j-e podь-děl-o* ← *zad-bñ-ь + *podь-děl-o

(ta) zadnji del < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ь děl-ь* ← (*ta/*tь/*tě/*tę) + *zad-bñ-ь + *děl-ь

voz zad < *voz-ь zadь ← *voz-ь 'voz' (← *vez-ti 'peljati') + *zadь 'zadaj'

(ta) zadnji voz < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ь voz-ь* ← (*ta/*tь/*tě/*tę) + *zad-bñ-ь + *voz-ь

zadnja kola (im. mn.) < **zad-bñ-a-j-a kol-a* ← *zad-bñ-ь + *kol-a (← *kol-o 'kolo')

zadnji kraj < **zad-bñ-b-j-ь kraj-ь* ← *zad-bñ-ь + *kraj-ь 'skrajni rob, začetek, konec'

(ta) zadnji kos < (**t-*) *zad-bñ-b-j-ь kōs-ь* ← (*ta/*tь/*tě/*tę) + *zad-bñ-ь + *kōs-ь 'kos, grižljaj'

zadnji nared < **zad-bñ-b-j-ь na-rēd-ь* ← *zad-bñ-ь + *na-rēd-ь (← *na-rēd-i-ti ← **na-* 'na' + *rēd-i-ti 'rediti' (← *rēd-ь 'delo, dejanje'))

zadnji ročičnik < **zad-bń-b-j-b rǫč-ič-bn-ik-ъ* ← *zad-bń-b + *rǫč-ič-bn-ik-ъ (← *rǫč-ič-bn-ъ ← *rǫč-ic-a ← *rǫk-a 'roka')

(**ta**) **zadnji** < (**t-*) *zad-bń-b-j-b* ← (**ta/*tъ/*tě/*te*) + *zad-bń-b

(**ta**) **zad** < (**t-*) *zad-ъ* ← (**ta/*tъ/*tě/*te*) + *zad-ъ

zadi < *zad-i / *(*sъ(n)*) *zad-a-jъ* ← *zad-ъ

vzadi < **vъ(n)-zad-i* / **vъ(n)-zad-a-jъ* ← **vъ(n)-* 'v' + *zad-ъ

oplen < *oplěn-ъ / *oplen-ъ

(**ta**) **zadnji oplén** < (**t-*) *zad-bń-b-j-b oplěn-ъ* / *oplen-ъ* ← (**ta/*tъ/*tě/*te*) + *zad-bń-b + *oplěn-ъ / *oplen-ъ

oplen zadnji < *oplěn-ъ / **oplen-ъ zad-bń-b-j-b*

zadnji zboj < **zad-bń-b-j-b sъ(n)-boj-b* ← *zad-bń-b + **sъ(n)-boj-b* (← **sъ(n)-bi-ti* ← **sъ(n)-* + *bi-ti 'biti, tolči, tepsti')

stol < *stol-ъ

križi (im. mn.) < *(*križ*)-*i* ← *(*križ*)-*ъ* 'križ' ← stfurl. **krō(d)že* 'križ'

zadnji falat < **zad-bń-b-j-b (falat)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*falat*)-*ъ* (← madž. *falat* 'kos, grižljaj')

zadnji poden < **zad-bń-b-j-b (podn)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*podn*)-*ъ* (← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla'))

(**ta**) **zadnji talj** < (**t-*) *zad-bń-b-j-b (tal)-ъ* ← (**ta/*tъ/*tě/*te*) + *zad-bń-b + (*tal*)-*ъ* (← bav. nem. *Tāl* 'del' (nem. *Teil* 'del'))

(**ta**) **zadnji rušt** < (**t-*) *zad-bń-b-j-b (rušt)-ъ* ← (**ta/*tъ/*tě/*te*) + *zad-bń-b + *(*rušt*)-*ъ* (← bav. srvnem. *gerust, srvnem. *gerüste* 'priprava, orodje, ogrodje')

zadnji geštelj < **zad-bń-b-j-b (geštel)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*geštel*)-*ъ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')

zadnji štelj < **zad-bń-b-j-b (štel)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*štel*)-*ъ* (← nem. *Gestell* 'ogrodje')

hintgeštelj < *(*xintgeštel*)-*ъ* ← *(*xint*)-*ъ* (← nem. *hinten* 'zadaj') + *(*geštel*)-*ъ*

zadnji štolt < **zad-bń-b(-j-b) (štolt)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*štolt*)-*ъ* (← nem. *Stalt* 'oblika' (po bav. nem. prehodu *a > o*))

škarjič < *(*škar*)-*j-ič-ъ* ← stvnem. *scāri* 'škarje'

zadnji aksštuk < **zad-bń-b-j-b (aksštuk)-ъ* ← *zad-bń-b + *(*aksštuk*)-*ъ* (← bav. nem. *Achsstock* (← nem. *Achse* 'os, prema' + *Stock* 'palica, čok') (WBÖ 1: 53, *Achsstock*; BDO: *Achsstock*))

bracadura od zad < *(*bracadur*)-*a otъ zad-ъ* ← *(*bracadur*)-*a* (← furl. *brazzadüre* 'del voza') + *otъ 'od' + *zadъ 'zadaj'

boklja < *(*bokl*)-*a* ← furl. *bocule* 'ležajna med', 'železen obroček na zunanji strani pesta'

trabje < *trab-bj-e / *trab-bje ← *trab-ъ, dalje nejasno

zadnji trabje < **zad-bń-i-j-i trab-bje* ← *zad-bń-b + *trab-ъ

zadnj- trap- < **zad-bń-a-j-a trap-ъ* / **zad-bń-ę-j-ę trap-i* (im. mn.) ← *zad-bń-b + *trap-ъ (nejasno, verjetno v zvezi s *trab*)

trakelj < *(*trakl*)-*ъ*, nejasno, verjetno nem. izvora

rištoh < *(*rištox*)-*ʔ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)
zadnji rištoh < *zad-bñ-b-j-b (*rištox*)-*ʔ* ← *zad-bñ-b + *(*rištox*)-*ʔ*
štirnik, nejasno, morda v zvezi z nem. *Stirn* 'čelo'
štirlek, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *hintgeštelj* v T005, *bracadura od zad* v T063, *boklja* v T136, *križi* v T234, *škarjič* v T283, *trakelj* v T329, *zadnji poden* v T332, *zadnji aksštuk* v T333, *vzadi* v T347, *štirlek* v T361, *zadnji ročičnik* v T364, *zadnji nared* v T375, *stol* v T378, *zadnji falat* v T390, *zadnji štolt* v T397, *zadnji štelj* v T409 in *zadnji kraj* v T413.

Kot enkratnica z *zad-* je kartiran leksem *zadi* v T415.

Kot enkratnica z *rištoh* je kartiran leksem *rištoh* v T331.

Kot enkratna besedna zveza z *oplen* je kartiran leksem *oplen zadnji* v T087.

Kot enkratnica oz. enkratna besedna zvez s *trab-* sta kartirana leksema *trabje* v T178 in *zadnji trabje* v T252.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *zadnji kos* in enkratna besedna zveza *voz zad* v T097, *zadnja prema* v T136, *zadnji* v T169 in *zadnji konec* v T252.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T030, T061, T065 in T202.

4. Uporabljena dodatna literatura

BDO ([https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options\[case\]=1&options\[exact\]=1](https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options[case]=1&options[exact]=1)); ¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023); WBÖ 1

5. Primerjaj

SLA: V276B(a).01 *prednji del voza* (3/52), V276A.01 *oplen* (3/54); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 432 *prema*; ALI: 3598 *prema*; ASLEF: 3249 *prema*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Zadnji del voza, ki je manj gibljiv sestavni člen voza kot prednji del, ker sicer vožnja ne bi bila mogoča, je sestavljen iz več delov, ki so na videz podobni prednjim, vendar imajo določene oblikovne in tehnične posebnosti ter izkazujejo domiselno oblikovanje in izdelavo ter visoko tehnično znanje izdelovalcev, kolarja in kovača.

V osrednjem delu vsebuje opleni in pod njim osnico, ki oklepata mednju vstavljeno dvokrako trabje, ki se od prednjega razlikuje po tem, da na konceh nima vgrajene prečne letve. Krajna konca trabja le za ped segata čez zadnjo stran oplena in osnice, medtem ko se klinasti del globoko naprej naslanja na soro. V konici je trab navadno

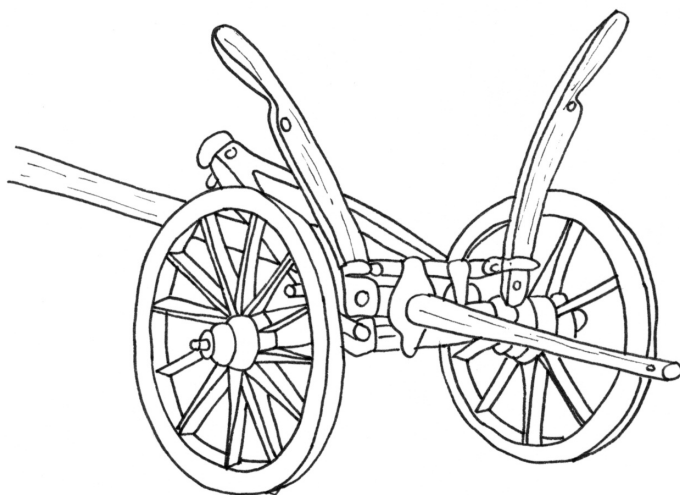
utrjen z železnim okovom, kjer ima luknjo za železni klin ali verigo za pritrditev traba na soro.

Na osnici sta na vgrajeno železno osovino nasajeni leseni kolesi z osrednjim pestom in nanj žarkasto pritrjenimi lesenimi naperami, ki nosijo večinoma iz štirih (tudi več) delov sestavljeno platišče in nanj pritrjeni železni obroč. Kovači so železne obroče nasajali na lesena kolesa pogosto ob vodi, kjer so zakurili ogenj in v žerjavici segreli železni obroč, ki se je med gretjem raztegnil, nato pa so ga s kladivi hitro nabili na platišče in tako okovano kolo ohladili v vodi, da železo ne bi ožgalo in s tem poškodovalo lesa.

Ponekod so zlasti večji vozovi imeli v zadnjem delu voza vgrajene zavore, ki jih je voznik privijal ali odvijal z železno kljuko. Vozovi z zavorama zadaj so prevladovali na Cerkljanskem, na večjem delu Dolenjske, v Loški dolini, na južnem Pohorju in na Koroškem.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/54

SLA V276A.01 'oplen'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'premično nameščen prečni drog na sprednjem in zadnjem delu voza, v katerega se vtaknejo ročice', knj. *oplèn* (ě), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *oplen* z naglasom na prvem ali drugem zlogu, ki je rezultat bodisi naglasnega umika bodisi posplošitve naglasa po stransklonski osnovi. Pojavlja se tudi iz narečne nemščine prevzeti slovanizem *opelj*. Precej pogosti so tudi leksemi *rida*, *ridof* in *ridofelj*. Redkejša in arealno bolj zamejena so poimenovanja *podel*, *vrtelj* ter *rištah* oz. *rištof* in *ruštik* oz. *rušteng*. Druga poimenovanja so dvo- ali enkratnice.

V opombi je za leksem *oplen* v T138 zapisano, da je to »nepremični del voza«, v T169 »kar je lesenega na osi«, v T206 »konec lesa, na katerem so lojtre«, v T234, da je to »lesen vkovan del voza, ki je glavni nosilec teže«, v T235 pa, da je to »mirujoči del pri prvi premi«. Ponekod je v opombah zapisana informacija o tem, za kateri del voza gre. Tako leksem *oplen* spremljajo opombe, da je »na srednjem delu voza, kjer so ročice, je držal lojtre« (v T028), da je to »del kolesa« (v T102), da je to »podolgovat lesen del voza, pritrjen z iglico, ki omogoča, da se ob premiku ojesa premakne le prednji del voza v eno ali drugo stran« (v T148), da je to »tisti del voza, v katerem so spredaj zataknjene ročice« (v T164), »prednji del voza, ki je pritrjen na soro« (v T184), da je »na sprednjem delu voza, vanjo postavimo ročice in to se giblje« (v T187), »pri prednjem delu, se ne premakne« (v T231), da je to »prednji del voza, ki so ročice notri« (v T251), »prednji del voza« (v T262, T378), »lesen del voza spredaj« (v T268), »del voza med sprednjimi kolesi« (v T269), »del prednjega dela voza, na katerega natakne vago« (v T271), »ogrodje prvega dela voza« (v T317), »prednji gibljivi del voza nad kolesi« (v T373) oz. »del voza med sprednjimi kolesi« (v T269), da »v oplén damo sprednje ročice« (v T397), leksem *opelj* pa, da je »pri zadnji premi« (v T233) oz. »pri zadnjem delu in se ne premakne« (v T231). V T278 imata *oplen* in *ruštik* pojasnilo, da je to »vrtljivi del voza spredaj, kjer sta zatakneni ročici«. Tudi drugi zapisani izrazi imajo v opombah podobno pomensko pojasnilo, in sicer je v T169 *polička* »sprednji del«, v T228 je *ridofelj* »sprednji del voza«, prav tako je *ridof* »prednji del voza« v T231 (tukaj tudi »premično«) in T234, v T308 je *polza* »sprednji, gibljivi del voza«. V T143 je za leksem *prema* v opombi zapisano, da je lahko »zadnja, prednja«. Tudi za *oplen* je ponekod zapisano, da je to »zadnji del voza« (v T113, T169, T230, T315), »del voza zadaj« (v T079), »zadnji konec voza« (v T217), »zadnji del voza, kjer so zataknjene ročice« (v T081) in »na zadnjem podelu« (v T041). V T381 je za izraz *oplen* zapisano, da je »samo zadnji«, za izraz *vrtelj* pa, da »se sprednji imenuje tudi tako« – v T374

pa ima *vrtelj* zapisano pojasnilo, da je to »del, ki se vrtil«. V T234 je v opombi pojasnjeno, da je *oplen* »del na škatli zadnjega dela voza, na katerega se pritrdi/da spodnja deska«. Za izraz *rida* je v T191 v opombi zapisano, da je to »zgornji del voza«. Leksema *stolec* in *špolza* imata v T370 pojasnilo, da sta »spodaj«. V T016, T024, T037 in T195 je za izraz *oplen* v opombi zapisano, da je to »del pri saneh«. Za izraz *oplen* je v opombah zapisano še, da je »malo znan« (v T218), da »izraza ne poznajo« (T039, T223, T328, T331 in T351) oz. da beseda ni znana (v T187), da »izraza ne poznajo več« (v T108). Ponekod je v opombah pojasnjeno, da besede oz. predmetnosti ne poznajo, in sicer z opombami »ne uporabljajo« (T061, T305, T310), »besede ne poznajo« (T013, T017, T306, T342) in »vozov nimajo« (T065).

2. Morfološka analiza

oplen < *oplén-ъ / *oplèn-ъ (-N ≥ -m v T085)

òplen < *òplén-ъ / *òplen-ъ

oplena < *oplén-a / *oplen-a

opelj < *(*opl*)-ъ ← nar. nem. *Ópl* 'oplen' ← *oplén-ъ / *oplen-ъ

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ъ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

podel < *podъ-děl-ъ ← *podъ 'pod' + *děl-ъ 'del'

prvi podel < **prvъ-ъ-j-ъ podъ-děl-ъ* ← *prvъ-ъ 'prvi' + *podъ-děl-ъ

prednji konec < **perd-ьñ-ъ-j-ъ kon-ъc-ъ* ← *perd-ьñ-ъ 'prednji, sprednji' (← *perdъ 'pred') + *kon-ъc-ъ (← *kon-ъ 'konec, začetek')

vrtelj < *vbrt-ьl-ъ ← *vbrt-ě-ti 'vrteti, obračati'

polza < *pъlz-a ← *pъlz-ě-ti 'polzeti'

Spol/za < **sъ(n)-pъlz-a* ← **sъ(n)-pъlz-ě-ti* ← **sъ(n)-* 'od zgoraj navzdol' + *pъlz-ě-ti (*Sp* ≥ *šp*, // ≥ *j* v T370)

polica < *pol-ic-a ← *pol-ъ 'deska'

polička < *pol-ič-ьk-a

stolec < *stol-ьc-ъ ← *stol-ъ

iglica < *jьg-ьl-ic-a ← *jьg-ьl-a 'igla'

leč < *(*leč*)-ъ ← madž. *lőcs* 'ročica pri vozu' (Bajzek Lukač 2019)

pukša < *(*pukš*)-a ← bav. stvnem. *puhsa* 'škatlica, doza, šatulja, votel valj' / nem. *Büchse* 'škatlica, skrinjica iz pušpanovega lesa' (po bav. nem. prehodu *b* > *p*-)

aksštuk < *(*aksštuk*)-ъ ← *(*aksštuk*)-ъ (← bav. nem. *Achsstock* (← nem. *Achse* 'os, prema' + *Stock* 'palica, čok') (WBÖ 1: 53, *Achsstock*; BDO: *Achsstock*)

drejar < *(*drejar*)-j-ъ ← nem. *Dreher* 'kar se suka, vrtil'

šinja < *(*šin*)-a ← nem. *Schiene* 'tirnica, kovinski trak, opornica za uravnavane ude'

polšter < *(*polštr*)-ъ ← srvnem. *polster*, stvnem. *polstar* 'blazina'

žlit < *(*žlit*)-ъ ← srvnem. *slite* 'sani'

rida < *(*rid*)-a ← srvnem. *rīde 'ovinec, zavoj'

kipštuk < *(*kipštuk*)-ъ ← nem. *Kipfstock* 'oplen'

rajštuk < *(*rajštuk*)-*ɔ* ← nem. *Reitstock* 'premični steber na stružnici, opremljen z ukrivljeno ročico', teh. 'konjiček' (Debenjak 2001; ¹DWB)
rajštang < *(*rajštang*)-*ɔ* ← *(*rajt*)-*ɔ* (← nem. *reiten* 'jahati') + *(*štang*)-*ɔ* (← nem. *Stange* 'drog')

rajštonig < *(*rajštonig*)-*ɔ*, verjetno v zvezi z *rajštang*

ruštik < *(*ruštik*)-*ɔ* / *(*ruštek*)-*ɔ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

rištok < *(*rištok*)-*ɔ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

rištoh < *(*rištox*)-*ɔ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

rištof < *(*rištof*)-*ɔ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

rušteng < *(*rušteng*)-*ɔ* ← nem. *Rüstung* 'orodje'

šajkelj, nejasno

naplan, nejasno, morda v zvezi z *oplen*

skarišče, nejasno

vrbanec, nejasno

ridolf, nejasno

ridolfelj, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Leksem *oplen* je kartiran z dvema različnima simboloma, s čimer je prikazan naglas na zadnjem ali na prvem zlogu.

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pukša* v T023, *rajštang* v T034, *kipštok* v T052, *naplan* v T064, *šajkelj* v T102, *polšter* v T158, *žlit* v T160, *drejar* v T188, *iglica* v T203, *rušt* v T307, *aksštok* in *polza* v T308, *šinja* v T331, *rištok* v T333, *rajštonig* v T352, *stolec* v T370 in *leč* v T405 ter besedna zveza *prednji konec* v T220.

Kot enkratnica z *oplen*- je kartiran leksem *oplena* v T008.

Kot enkratnici s *polic*- sta kartirana leksema *polica* v T170 in *polička* v T169.

Kot enkratna besedna zveza s *podel* je kartiran leksem *prvi podel* v T383.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *vrbanec* v T011, *oplen* v T133, T231, T234, T308 in T370, *opelj* v T370 in enkratnici *spolza* v T370 in *skarišče* v T381 ter odgovor, da »ni poimenovanja« v T187.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T013, T017, T061, T065, T302, T305–T306, T310, T328 in T342.

Z izoglosami so na karti označeni protetični glasovi v leksemu *oplen*.

Z vijolično izogloslo je označen protetični *w*- v T008, T099, T116, T119, T123–T124, T126–T127, T129, T132, T139, T150–T151, T157–T159, T166, T173, T175, T177, T229, T303 in T315.

Z rdečo izogloslo je označen protetični *v*- v T149, T176, T204, T229–T230, T293 in T410.

S črno izogloslo je označen protetični *h*- v T028–T029.

4. Uporabljena dodatna literatura

BDO ([https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options\[case\]=1&options\[exact\]=1](https://bdo.badw.de/suche?lemma=Achsstock&stichwort=&options[case]=1&options[exact]=1)); Debenjak 2001; ¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023; <https://www.dwds.de/wb/dwb/reitstock>, dostop 9. 6. 2023); Bajzek Lukač 2019 (<https://hu.glosbe.com/hu/sl/1/%C5%91cs>, dostop 26. 4. 2023); Šekli 2015; WBÖ 1

5. Primerjaj

SLA: V267.01 *oje (štanga)* (3/67), V276B(a).01 *prednji del voza* (3/52), V276B(b).01 *zadnji del voza* (3/53); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

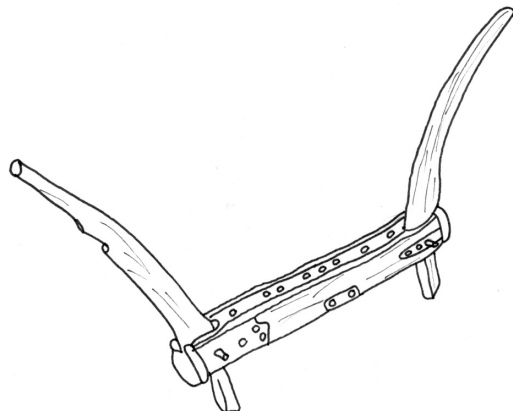
Oplen je premični in različno obdelan prečni drog nad prednjo in zadnjo premo. Na sprednjem delu voza je med opleni in podvozje vstavljeno rogljičasto in na koncih s *polzelo* povezano trabje, tj. trikotni del voza, na katerega so s prečnim železnim drogom – osjo pritrjena prednja ali zadnja kolesa.

V široko režo med sprednjim podvozjem in oplonom se podaljšuje železna os naprave, v katero je zagozdena sora, ki povezuje sprednji del voza z zadnjim, kjer je prav tako vtaknjena v okrogel utor med spodnjim podvozjem in zgornjim oplonom, mednju pa je podobno kot spredaj vstavljeno uravnavalno trabje, ki ga dodatno z verigo ali kako drugače pritrdijo na soro v enovito štirikolesno vozilo.

Kolarji so za opleni najpogosteje uporabljali les jesena, javorja, bukve idr., ki je bil dovolj trden in prožen, da je zdržal obremenitve bremen in voznih razmer po različno ravnih zemljiščih, poteh, kolovozih, cestah. Občasno je prihajalo do poškodb teh delov vozov zaradi slabega vzdrževanja, puščanja vozov na odprtem, delovnih in prometnih nesreč in tudi odbire slabšega, manj odpornega lesa. Manjše poškodbe so odpravljali lastniki vozov sami, večje pa kolarji.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/55

SLA V273.01 'deska na vozu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V273 *deska na vozu* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *spodnja deska na vozu* in b) *stranska deska na vozu*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar je zato vključena večina odgovorov, ki so bili zapisani do leta 1963 in jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov obravnavamo kot splošno poimenovanje za pomen 'deska na vozu' (tudi odgovore, kot so *pod, poden, stranica, končnica* itd.). Prav tako so v komentar vključeni vsi odgovori, ki so bili zapisani po letu 1963, kjer je izrecno navedeno, da izraz označuje tako pomen 'spodnja deska na vozu' kot pomen 'stranska deska na vozu'. Iz komentarja so izvzeti tisti (redki) odgovori, ki so bili zapisani do leta 1963, kjer je ob izrazu naveden njegov ožji pomen.

Za pomen 'deska na vozu', knj. *děska/deskà na vòzu/vózu* (ě/ä; ó/ô) so v narečjih najbolj pogosta poimenovanja *deska, dilja* in *žaganica*.

Pogosto je v opombi zapisano, da izraz označuje tako spodnje kot stranske deske, in sicer za izraz *dilja* v T028, T185, T258, T271, *deska* v T004 (»pri gnojnem vozu«), T313, T324, T359, *konka* v T103, *ploh* v T149, *poden* v T229 in *žaganica* v T117. Ponekod je dodana opomba o dolžini, širini in debelini deske, in sicer je v T387 *blanja* »široka deska«, T234 je *ploh* »kratka dilja«, *žaganica* »tanjša deska«, *dilja* »bolj debela«, medtem ko je *dilja* v T147 »debela deska«, v T165 pa debela »6–8 cm«. V T417 je zapisano, da je *dilja* pri »večjem vozu«, *deska* pa pri »manjšem vozu«. Za izraz *gnojnica* je v T236, T242 in T244 zapisano, da je »za gnoj«, *deska* pa je v T004 »pri gnojnem vozu spodaj in ob strani«. V T242 je zapisano, da je *dilja* »za seno«. V T006 je za izraz *runica* zapisano, da »danes ni več v rabi, ker današnja vozila z gumijastimi kolesi vsega tega nimajo«.

Za T005, T061, T065 in T084 je v opombah zapisano, da tam vozov oz. vozov z deskami nimajo oz. jih ne poznajo.

2. Morfološka analiza

desk- < *(*dъsk*)-a / *(*dъsk*)-ę (im. mn.) 'deska' < *(*dъsk*)-a ← rom. *deska 'lesena plošča'

kolnica < *kol-ъn-ic-a ← *kol-ъn-ъ ← *kol-o 'kolo'

konica < **kon(-ъn)-ic-a* ← *kon-ъ 'konec, začetek'

končnica < *kon-ъč-ъn-ic-a ← *kon-ъc-ъ ← *kon-ъ

gnojnic- < *gnoj-ъn-ic-a / *gnoj-ъn-ic-ę (im. mn.) ← *gnoj-ъn-ъ ← *gnoj-ъ 'gnoj'

kamnic- < *ka-men-ьn-ic-a / *ka-men-ьn-ic-ę (im. mn.) ← *ka-men-ьn-ъ ← *ka-my, tož. ed. *ka-men-b 'kamen'

pod < *pod-ъ 'tla'

vozni pod < **voz-ьn-ъ-j-ъ pod-ъ* ← *voz-ьn-ъ (← *voz-ъ 'voz') + *pod-ъ

podel < *podъ-děl-ъ ← *podъ 'pod' + *děl-ъ 'del'

skolarji (skup., im. mn.) < **sъ(n)-kol-ar-i* ← **sъ(n)-kol-ar-ъ* ← **sъ(n)-kol-i-ti* 'cepiti' ← **sъ(n)-kol-ti* ← **sъ(n)-* 'z, dol' + *kol-ti 'klati, tolči'

dilj- < **(diļ)-a* / **(diļ)-ę* (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'

žaganica < **(žag)-a-n-ic-a* ← **(žag)-a-n-ъ* ← **(žag)-a-ti* ← **(žag)-a* ← stvnem. *saga* 'žaga'

ploh < **(ploх)-ъ* ← bav. srvnem. *ploch*, bav. nem. *Ploch* 'ploх' (nem. *Bloch* 'ploх') / *ploх-ъ 'plosk, raven'

poden < **(podn)-ъ* ← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla')

vozni poden < **voz-ьn-ъ-j-ъ (podn)-ъ* ← *voz-ьn-ъ + **(podn)-ъ*

blanja < **(blań)-a*, nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b-* najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem

lesa < *lēs-a ← *lēs-ъ 'les'

stranica < *storn-ic-a ← *storn-ъ

trokšir < **(trokšir)-j-ъ* ← **(trok)-ъ* (← nem. *tragen* 'nositi' (po bav. nem. prehodu *a > o*)) + **(kšir)-j-ъ* (← nem. *Geschirr* 'posoda, naprava')

rajfelj- < **(rajfl)-ъ* / **(rajfl-n)-i* (im. mn.) ≤ **(rajxl)-ъ* / **(rajxl-n)-ъ* ← bav. nem. *Reichladen* 'vrsta deske'

škaler < **(škaler)-j-ъ* ← ben. it. *scalèr* 'voziček za nakladanje sena'

kason < **(kason)-ъ* ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'

konka < **(konk)-a* ← furl. *cònca* 'kvadratna lesena posoda'

pontežel < **(pontežel)-ъ* ← trž. it. *pontişel* 'mostiček'

runica, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *runica* v T006, *klanica* v T035, *skolarji* v T071, *konka* v T103, *škaler* v T112, *pontežel* v T127, *stranica* v T201, *trokšir* v T340 in *lesa* v T400.

Kot enkratna besedna zveza s *poden* je kartiran leksem *vozni poden* v T032.

Kot enkratna besedna zveza s *pod* je kartiran leksem *vozni pod* v T034.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *dilja* v T147, enkratnice *končnica* v T201, *ploh* v T234, *žaganica* v T247 in *blanja* v T394.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *platon* v T272 in *lejtire* v T415.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T005, T061, T065, T084 in T412.

Z izogloso je na karti označen preglas *-a > -e* za *l v leksemu *dilja* v T165, T174–T177, T228–T229, T233–T234, T241–T244, T248, T253–T257, T259, T261–T262, T265 in T267–T268.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koletnik 2013b

5. Primerjaj

SLA: V273(a).01 *spodnja deska na vozu (3/56)*, V273(b).01 *stranska deska na vozu (3/57)*; OLA: 974 *podnica*; ALE: /; SDLA-SI: 433 *dno voza*; ALI: 3597 *dno voza*; ASLEF: 3248 *dno voza*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Deske so najpogosteje sestavni del opreme lesenega, pa tudi delno lesenega in večinoma železnega voza. Najpogosteje je desk na vozu več in skupaj tvorijo podložno dno za prevažanje različnih bremen, zlasti večjih ali manjših kosov kamenja, peska, lesenih ali plastičnih zabojev za sadje, krompir idr. pridelke, hmeljskih košev, velikih košar idr.

Na Svinu pri Kobaridu so še v 50. letih 20. stoletja uporabljali lesene vozove s *skolarji*, tj. po dolžini voza drugo ob drugi položenimi deskami, ki so sestavljale trdno oporo za prevoz največkrat počez naloženih drv za kurjavo, ki so jih kmetje pripravljali v gozdu za lastne potrebe ali za prodajo. Za varen prevoz bremen, zlasti drv, so na sprednjem delu voza zataknili poševno naprej lestvi podoben opornik, zadaj pa le dva nazaj nagnjena kola, da so tako omogočili prevoz večjih količin drv in drugih bremen.

Lesenemu podu podobno podlago iz desk na vozu so uporabljali v Zadlogu na Idrijskem in v Lozicah v Vipavski dolini za namestitev lesene *truge*, tj. velike podolgovate lesene posode s po dvema ročajema na obeh konceh, kamor so nalagali predvsem sipka bremena (pesek, žita idr.).

Deske so na vozove nameščali tudi v Šmihelu pod Nanosom, kjer so ob koncu 70. let 20. stoletja kmetje že uporabljali novejšo in večinoma železne vozove z gumijastimi kolesi – na tako opravljen vprežni voz so naložili še različno poljedelsko orodje, motike, grablje, brano idr. in se odpravili na delo na polju; ob vračanju so na voz naložili poljske pridelke, sveže pokošeno travo idr.

V Jakovici pri Planini pri Rakeku na Notranjskem so za prevoz sena in različnih sipkih bremen uporabljali vozove z dnom iz ploščato položenih desk s po dvema bočnima deskama na vsaki strani, ki sta bili oprti v ročice. Na krajni strani so nataknilo lesene lese, da so lahko voz visoko naložili in ga obremenili do mej njegovih zmogljivosti.

Vozove s ploščato položenimi in med seboj s krajnimi letvami povezanimi deskami so v Jakičevem pri Velikih Laščah, v Škocjanu na Dolenjskem in drugod v 60. letih 20. stoletja uporabljali za prevoz visoko naloženih lesenih zabojev za sadje. Za varno vožnjo so zaboje med seboj povprek povezali z vrvmi.

V Šentjerneju na Dolenjskem so deske polagali ali pritrjevali na različne vozove. Med najbolj značilnimi je bil manjši voz s *platonom*, tj. iz več desk povezano leseno ploščo, nameščeno na vprežni voz, na katero so nalagali večje kose kamenja,

tudi skale, vreče cementa, travo idr. Predvsem za prevoz peska iz kamnolomov ali mivke iz rek so v Šentjerneju uporabljali močnejše vozove, na katere so po dolgem položili *legnarje*, štiristrano obdelane tramove, nanje pa namestili iz desk zbito *banjo*.

Vozove in ročne vozičke z deskami na dnu in ob straneh so pogosto uporabljali tudi v Halozah. V Paradižu so uporabljali večji ročni voziček z deskami na dnu in ob straneh ter s štirimi večinoma enako velikimi polnimi kolesi, ki so jih izžagali iz večjih plohov. Tu so uporabljali tudi na voz nameščene visoke *kripe*, izdelane iz več plasti desk, ki so jih med seboj povezali s prečno pritrjenimi letvami.

Več desk so za dno na voz namestili tudi v Markovcih na Ptujskem polju. Na takšno podlago so nato postavili še veliko, iz vej pleteno košaro in tako prirejen voz uporabljali za prevoz koruze, sadja, krompirja, sena, sveže pokošene trave idr.

Prim.: Bogataj 1989; Hazler 2011; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

Komentar in karta: 3/56

SLA V273(a).01 'spodnja deska na vozu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V273 *deska na vozu* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici (1961) razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *spodnja deska na vozu* in b) *stranska deska na vozu*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so vključeni odgovori, zapisani po letu 1963, ob katerih je izrecno navedeno, da izraz pomeni 'spodnjo desko na vozu', pa tudi tisti odgovori, ki so bili zapisani do leta 1963, ki jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov sicer lahko obravnavamo kot splošno poimenovanje za pomen 'deska na vozu', vendar pa iz samih izrazov (npr. *poden*) lahko sklepamo, da gre za pomen 'spodnja deska na vozu'.

Za pomen 'spodnja deska na vozu', knj. *spódnja dëska/deskà na vòzu/vòzu* (*ô ã/ã ó/ô*) sta najbolj pogosti poimenovanji *pod* in *poden*.

Ponekod je v opombi zapisano, da izraz označuje tako pomen 'spodnja deska na vozu' kot tudi pomen 'stranska deska na vozu', in sicer to velja za izraze *dilja* v T028, T185, T258 in T271, *poden* v T242 in T272, *pod* v T101, *pluh* v T149 in *deska* v T359, oz. »vse deske skupaj« za *pod* v T316. V T004 je *deska* »v gnojnem vozu spodaj in ob strani«.

Za T061, T065, T084 in T202 je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo oz. ne poznajo ali da za spodnjo desko na vozu ni posebnega izraza.

2. Morfološka analiza

pod < *pod-ɔ 'tla'

lesen pod < *lěs-en-ɔ pod-ɔ ← *lěs-en-ɔ (← *lěs-ɔ 'les') + *pod-ɔ

vozni pod < **voz-ɔn-ɔ-j-ɔ pod-ɔ* ← *voz-ɔn-ɔ (← *voz-ɔ 'voz') + *pod-ɔ

deska < *(*dɔsk*)-*a* 'deska' < *(*dɔsk*)-*a* ← rom. *deska 'lesena plošča'

podna deska < *pod-ɔn-a-j-a (*dɔsk*)-*a* ← *pod-ɔn-ɔ (← *pod-ɔ) + *(*dɔsk*)-*a*

podel < *podɔ-děl-ɔ ← *podɔ 'pod' + *děl-ɔ 'del'

lesa < *lěs-a ← *lěs-ɔ

dno < *dɔn-o 'dno (reke, jezera), spodnja stena posode'

kolnica < *kol-ɔn-ic-a ← *kol-ɔn-ɔ ← *kol-o 'kolo'

dolenja konica < **dol-ěń-a-j-a kon(-ɔn)-ic-a* ← *dol-ěń-ɔ (< *dol-ěń-j-ɔ 'dolnji, spodnji' ← *dol-ě 'doli, spodaj') + *kon-ic-a (← *kon-ɔ 'konec, začetek')

plat < *pol-t-ɔ ← *pol-ɔ 'pol, polovica'

platišče < *pol-t-išč-e 'razpolovljen, razčesnjen kos lesa'

- platon** < **pol-t-(on)-b*
- poden** < *(*podn*)-b ← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla')
- vozni poden** < *voz-bn-b-j-b (*podn*)-b ← *voz-bn-b + *(*podn*)-b
- podnic-** < *(*podn*)(-bn)-ic-a / *(*podn*)(-bn)-ic-ε (im. mn.) ← *(*podn*)-b
- žaganica** < *(*žag*)-a-n-ic-a ← *(*žag*)-a-n-b ← *(*žag*)-a-ti ← *(*žag*)-a ← stvnm. *saga* 'žaga'
- dera** < *(*der*)-a ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre*, *derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'
- dilj-** < *(*dil*)-a / *(*dil*)-ε (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'
- (ta) spodnja dilja** < (*t-) *s_b(n)-pod-bñ-a-j-a* (*dil*)-a ← (*ta/*t_b/*t_ě/*t_ε 'ta') + **s_b(n)-pod-bñ-b* (< **s_b(n)-pod-bn-j-b*) 'spodnji' + *(*dil*)-a
- ta vozna dilja** < *t- *voz-bn-a-j-a* (*dil*)-a ← *ta/*t_b/*t_ě/*t_ε + *voz-bn-b (← *voz-b 'voz') + *(*dil*)-a
- ta široka dilja** < *t- *šir-ok-a-j-a* (*dil*)-a ← *ta/*t_b/*t_ě/*t_ε + *šir-ok-b 'širok' + *(*dil*)-a
- ploh** < *(*plox*)-b ← bav. srvnem. *ploch*, bav. nem. *Ploch* 'ploh' (nem. *Bloch* 'ploh') / *plox-b 'plosk, raven'
- trokšir** < *(*trokšir*)-j-b ← *(*trok*)-b ← nem. *tragen* 'nositi' (po bav. nem. prehodu *a > o*) + *(*kšir*)-j-b ← nem. *Geschirr* 'posoda, naprava')
- rajhelj** < *(*rajxl*)-b ← bav. nem. *Reichladen* 'vrsta deske'
- rajfelj** < *(*rajfel*)-b ≤ *(*rajxl*)-b
- prukna** < *(*prukn*)-a ← bav. srvnem. *prucken* (im. mn.) 'most; privzdignjen oder za sedenje, ležišče iz desk' (srvnem. *brucken*, *brücken* (im. mn.))
- gara** < *(*gar*)-a ← srvnem. *garre*, *karre* 'gare'
- planka** < *(*plank*)-a ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- plan** < *(*plan*)-b ← furl. *plan* 'ploska površina'
- skalir** < *(*skalir*)-j-b ← furl. *scalîr* 'del kmečkega voza, plató'
- ščalar** < *(*ščalar*)-j-b ← furl. *sejalâr* 'pod pri kmečkem vozu'
- tavolac** < *(*tavolac*)-b ← trž. it. *tavolaz(o)* 'pod iz desk'
- kason** < *(*kason*)-b ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'
- blanja** < *(*blañ*)-a, nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b*- najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem
- frščada**, nejasno
- barjon**, nejasno, morda *(*brjon*)-b ← furl. *breon* 'deska'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *prukna* v T025, *plat* v T035, *plan* v T063, *kason* v T087, *frščada* v T091, *barjon* v T128, *tavolac* v T136, *planka* v T142, *gara* v T198, *platon* v T201, *kolnica* v T239, *rajhelj* in *rajfelj* T278, *dolenja konica* v T307, *platišče* v T339 in *trokšir* v T363.

Kot enkratna besedna zveza z *deska* je kartiran leksem *podna deska* v T392.

Kot enkratni besedni zvezi z *dilja* sta kartirana leksema *ta široka dilja* v T020 in *ta vozna dilja* v T213.

Kot besedni zvezi s *pod* sta kartirana leksema *vozni pod* v T034 in T386 ter *lesen pod* v T417.

Kot besedna zveza s *poden* je kartiran leksem *vozni poden* v T032 in v T332.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *dera* v T256 in *deska* v T278.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *od spredaj* v T111.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065, T084 in T202.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koletnik 2013b

5. Primerjaj

SLA: V273.01 *deska na vozu* (3/55), V273(b).01 *stranska deska na vozu* (3/57), V321A.01 *dera* (3/93), V321A.02 *dera – pomen* (3/111); OLA: 974 *podnica*; ALE: /; SDLA-SI: 433 *dno voza*; ALI: 3597 *dno voza*; ASLEF: 3248; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Spodnja deska na vozu je položena na sprednjo in zadnjo premo. Pri manjših vozovih in vozičkih je ponekod položena le ena široka deska, najpogosteje pa dno voza sestavlja več desk, ki so večinoma enakih dolžin kot bočne *lojtre* ali namesto teh na isto mesto ob ročicah položene deske, stranice. Kadar so vozili sipka gradiva, koruzo ipd., so med sprednji in zadnji konec stranic zatakneli iz desk narejena končnika (v obliki navzdol obrnjene prisekane piramide).

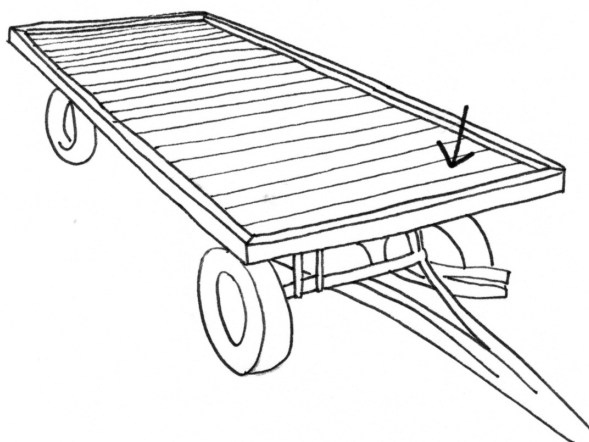
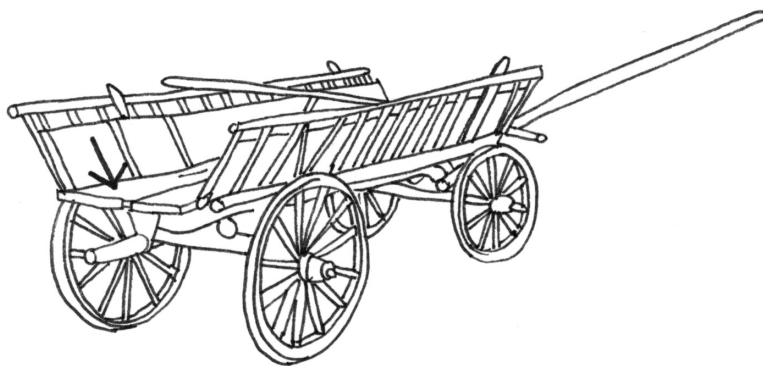
Spodnje deske niso bile z ničimer pritrjene na ogrodje voza. Po potrebi jih je bilo mogoče odstraniti ali zložiti bočno ob ročice. Kadar so z vozom prevažali lesene zaboje za jabolka in drugo sadje, so število desk povečali ali naredili širok lesen plato. Tako prirejenemu vozu so v Spodnji Savinjski dolini pravili *platonar*, ker je imel na ohišje voza nameščeno podolgovato leseno ploščo, na katero so v času ročnega obiranja hmelja namestili hmeljske koše, da so s hmeljišč odvažali obrani hmelj do lastne ali združne sušilnice in kasneje do odjemalne postaje. Takrat so na *platonar* počez naložili večje število iz jute izdelanih bal, jih z vrvmi trdno povezali z leseno ploščo in podvozjem voza in jih sprva s konji, po letu 1960 pa večinoma s traktorji odpeljali od domačega skladišča do kupca v Žalcu. *Platonarje* so v Spodnji Savinjski dolini uporabili tudi za različne oblike družabnega življenja (kot oder na gasilskih veseljih, za slavnostne povorke ipd.).

Podobne vozove z leseno ploščo so poznali tudi drugod na Slovenskem. V Drašičih v Beli krajini so na takem vozu prevažali grozdje v pokonci obrnjenih lesenih sodih in kadeh od vinograda do hišne ali združne vinske kleti. Pri tem so bočne strani voza zavarovali z drogovi, ukrivljenimi v lok.

Podobno prirejene vozove so uporabljali tudi na Vipavskem in v Idrijskem hribovju. V Lozicah so npr. na voz postavili veliko leseno *trugo* z ročaji in v njej prevažali različna krmila, tudi žita v mlin. V Vipavski dolini so še v 60. letih 20. stoletja na vozovih s ploščo prevažali različne suhorobarske izdelke, zlasti brente.

Prim.: Bogataj 1989; Hazler 2011; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/57

SLA V273(b).01 'stranska deska na vozu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V273 *deska na vozu* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici (1961) razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *spodnja deska na vozu* in b) *stranska deska na vozu*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so zato vključeni odgovori, ki so bili zapisani po letu 1963, kjer je izrecno navedeno, da izraz označuje pomen 'stranska deska na vozu'.

Za pomen 'stranska deska na vozu', knj. *stránska dèska/deskà na vòzu/vózu* (á ã/ã ó/ô) sta najbolj pogosti poimenovanji *stranica* in *dilja*.

Ponekod je v opombi zapisano, da izraz označuje tako stranske kot spodnje deske, in sicer to velja za izraz *dilja* v T028, T258 in T271, *konka* v T103, *žaganica* v T117, *ploh* v T149 in *deska* v T359. V T349 ima izraz *šeraglje* opombo, da se jih »med vožnjo listja prisloni ob straneh«. V T372 je *kolnica* »ožja dolga stranska«, *kolnice* pa so »deske ob ročicah na podu voza za vožnjo gnoja«, medtem ko je *tružnica* »visoka stranska deska«. Ponekod je z opombo pojasnjeno, da izraz označuje deske, ki se uporabljajo za prevažanje gnoja, in sicer za izraz *deska* v T004, *hrbti* v T233, *kolnice* v T239, T248 in T251, *stranice* v T242, *kamnice* v T343 ter *klajnice* v T352. Drugod je v opombi zapisano dodatno pojasnilo, in sicer je v T023 *dilja* »deska na vozu za povišanje«, tudi v T275 je *rajfelj* »deska, ki je povišala voz s strani«, v T267 so *dilje* »le med lojtrami«, v T271 so *švigeljni* »stranske deske, ki se rabijo pri nakladanju mrve«, v T239 pa so *lekseljni* »deske od akse navzgor, da držijo lojtre«. *Lojtre* v T167 so »za lojtrnik«, v T412 »lestve za voz, za peljati seno, cepanice, pšenične snope«. V T038 je v opombi zapisano, da je *klanica* »za gnoj voziti«. V T353 je *klanica* »stranska deska vsaka zase«, *stran* pa »če se vse drži skupaj«.

Za T005, T061, T065, T084 in T252 je v opombah zapisano, da tam vozov nimajo oz. ne poznajo ali da za stransko desko na vozu ni posebnega izraza.

2. Morfološka analiza

desk- < *(*d̥sk*)-a / *(*d̥sk*)-e (im. mn.) 'deska' < *(*d̥sk*)-a ← rom. *deska 'lesena plošča'

stransk- desk- < *storn-ɨsk-a-j-a (*d̥sk*)-a / *storn-ɨsk-y-j-e (*d̥sk*)-e (im. mn.) ← *storn-ɨsk-ɨ (← *storn-ɨ) + *(*d̥sk*)-a

gnojna deska < *gnoj-ɨn-a-j-a (*d̥sk*)-a ← *gnoj-ɨn-ɨ (← *gnoj-ɨ 'gnoj') + *(*d̥sk*)-a

stran < *storn-b

strani//c- < *storn-ic-a / *storn-ic-e (im. mn.) ← *storn-b ($// \geq n$ v T355)

postranica < *po-storn-ic-a / *podb-storn-ic-a ← **po-* 'po' / **podb-* 'pod' + *storn-ic-a

stranščic- < *storn-bšč-ic-a / *storn-bšč-ic-e (im. mn.) ← *storn-bsk-b

konic- < **kon(-bn)-ic-a* / **kon(-bn)-ic-e* (im. mn.) ← *kon-b 'konec, začetek'

stranska konica < **storn-bsk-a-j-a kon(-bn)-ic-a* ← *storn-bsk-b + **kon(-bn)-ic-a*

skončnik- < **sṽ(n)-kon-bč-bn-ik-b* / **sṽ(n)-kon-bč-bn-ik-i* (im. mn.) ← **sṽ(n)-kon-bč-bn-b* ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *kon-bc-b ← *kon-b 'konec, začetek'

kamnice (im. mn.) < *ka-men-bn-ic-e ← *ka-men-bn-b ← *ka-my, tož. ed. *ka-men-b 'kamen'

žaganica < *(*žag*)-*a-n-ic-a* ← *(*žag*)-*a-n-b* ← *(*žag*)-*a-ti* ← *(*žag*)-*a* ← stvnem. *saga* 'žaga'

krajna žaganica < **kraj-bn-a-j-a (žag)-a-n-ic-a* ← *kraj-bn-b (← *kraj-b 'skrajni rob, začetek, konec') + *(*žag*)-*a-n-ic-a*

klani//ca < *kol-n-ic-a ← *kol-n-b ← *kol-ti 'klati, tolči' ($// \geq n$ v T355)

klajica < *klad-ic-a ← *klad-a (< *klad-j-a) ← *klas-ti (< *klad-ti) 'polagati (drugo na drugo)'

klajnic- < *klad-bn-ic-a / *klad-bn-ic-e (im. mn.)

kolnic- < *kol-bn-ic-a / *kol-bn-ic-e (im. mn.) ← *kol-bn-b ← *kol-o 'kolo'

dilj- < *(*diļ*)-*a* / *(*diļ*)-*e* (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'

skončna dilja < **sṽ(n)-kon-bč-bn-a-j-a (diļ)-a* ← **sṽ(n)-kon-bč-bn-b* (← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *kon-bč-bn-b (← *kon-bc-b)) + *(*diļ*)-*a*

diljica < *(*diļ*)-*ic-a*

hrbt- < *xrb-bt-b / *xrb-bt-i (im. mn.) 'hrbet'

podel- < *podb-děl-b / *podb-děl-a ← *pod-b 'pod' + *děl-b 'del'

kolci (im. mn.) < *kol-bc-i ← *kol-b *'kar tolče, bije'

krajnik < *kraj-bn-ik-b ← *kraj-bn-b

prikrajnice (im. mn.) < *pri-kraj-bn-ic-e ← *pri-kraj-bn-b (← **pri-* 'pri' + *kraj-b)

lestvice (im. mn.) < *lěz-t-bv-ic-e ← *lěz-t-bv-b ← *lěz-ti

obloga < *ob-log-a ← *ob-lefi ← **ob-* 'ob, okoli' + *lefi (< *leg-ti) 'leči'

priloge (im. mn.) < *pri-log-e ← *pri-lefi ← **pri-* 'pri' + *lefi (< *leg-ti)

opaž < **o(b)-paž-b* ← **o(b)-* 'ob, okoli' + *paž-i-ti 'delati žlebiče v deske' (← *paz-b 'žlebič')

lese (im. mn.) < *lēš-e ← *lēš-a ← *lēš-b 'les'

švigelj- < *švig-l-b (< *švig-l-j-b), *švig-l-n-i (im. mn.) ← *švig-l-b 'gibčen, vitek, upogljiv' ← *švig-ti 'hitro se premikati'

lojtr- < *(*lojtr*)-*a* / *(*lojtr*)-*e* (im. mn.) ← bav. srvnem. *lojter* 'lestev'

lojtrna < *(*lojtr*)-*bn-a-j-a* ← *(*lojtr*)-*bn-b*

lojtrnic- < *(*lojtr*)-*bn-ic-a* / *(*lojtr*)-*bn-ic-e* (im. mn.)

- lojtrance** (im. mn.) < *(*lojtr*)-a-n-ic-ε ← *(*lojtr*)-a-n-ᵝ ← *(*lojtr*)-a-ti
lejtr- < *(*lejtr*)-a / *(*lejtr*)-ε (im. mn.) ← srvnem. *leiter*(e) 'lestev'
- lejtrice** (im. mn.) < *(*lejtr*)-ic-ε
- planka** < *(*plank*)-a ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- ploh** < *(*plox*)-ᵝ ← bav. srvnem. *ploch*, bav. nem. *Ploch* 'ploh' (nem. *Bloch* 'ploh') / *(*plox*)-ᵝ 'plosk, raven'
- garice** (im. mn.) < *(*gar*)-ic-ε ← *(*gar*)-ε ← srvnem. *garre*, *karre* 'gare'
- kripa** < *(*krip*)-a ← nem. (*Wagen*)*krippe* 'koš pri vozu'
- rajfelj** < *(*rajfĭ*)-ᵝ ← *(*rajxl̥*)-ᵝ ← bav. nem. *Reichladen* 'vrsta deske'
- tružnica** < *(*truž*)-bn-ic-a ← *(*truž*)-bn-ᵝ ← *(*trug*)-a ← bav. stvnem. *truḡa* 'zaboj, krsta' (stvnem. *truha*, srvnem. *truhe*)
- dera** < *(*der*)-a ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre*, *derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'
- trepen** < *(*trepen*)-∅ ← nem. *Treppe* 'stopnice' (-n- je verjetno bav. nem., prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')
- blanja** < *(*blañ*)-a, nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b*- najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem
- kolske blanje** (im. mn.) < *kol-ᵝsk-y-j-ε (*blanj*)-ε ← *kol-ᵝsk-ᵝ (← *kol-o 'kolo') + (*blanj*)-a
- kolna blanja** < *kol-bn-a-j-a (*blanj*)-a ← *kol-bn-ᵝ (← *kol-o 'kolo') + (*blanj*)-a
- kason** < *(*kason*)-ᵝ ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'
- šponDa** < *(*špond*)-a ← it. *sponda* 'stranica' ($D \geq t$ v T136)
- parapet** < *(*parapet*)-ᵝ ← ben. it. *parapeto* 'ograja', it. *parapetto* 'ograja'
- konka** < *(*konk*)-a ← furl. *cònca* 'kvadratna lesena posoda'
- fjanko** < *(*fjank*)-o ← it. *fianco* 'bok'
- šaraglje** (im. mn.) < *(*šaragl̥*)-ε (← madž. *saroglya*) ← bav. nem. *Schragel* 'pletena lesa'
- baraka** < *(*barak*)-a ← nem. *Baracke*, it. *baracca* 'baraka, bivališče vojakov', star. 'pastirska koča'
- gote** (im. mn.), nejasno
- lekseljni** (im. mn.), nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *gote* v T020, *parapet* v T101, *konka* v T103, *baraka* v T105, *fjanko* v T113, *kolci* v T155, *opaž* v T166, *lekseljni* v T239, *dera* v T247, *lese* v T276, *podel* in *podela* v T339, *šaraglje* v T349, *trepen* v T364, *tružnica* v T372 in *lestvice* v T401.

Kot enkratnica z *lejtr-* je kartiran leksem *lejtrice* v T008.

Kot enkratnici s *kraj-* sta kartirana leksema *prikrajnice* v T062 in *krajnik* v T229.

Kot enkratnici s *stran-* sta kartirana leksema *postranica* v T090 in *stran* v T353.

Kot enkratnici z *-log-* sta kartirana leksema *obloga* v T187 in *priloge* v T234.

Kot enkratnica z *dilj*- je kartiran leksem *diljica* v T218.
 Kot enkratnici z *lojtr*- sta kartirana leksema *lojtrna* v T298 in *lojtrnice* v T417.
 Kot enkratna besedna zveza z *desk*- je kartiran leksem *gnojna deska* v T332.
 Kot enkratna besedna zveza z *žaganica* je kartiran leksem *krajna žaganica* v T110.
 Kot enkratna besedna zveza z *dilj*- je kartiran leksem *skončna dilja* v T184.
 Kot enkratna besedna zveza s *konic*- je kartiran leksem *stranska konica* v T307.
 Kot enkratni besedni zvezi z *blanj*- sta kartirana leksema *kolske blanje* v T367 in *kolna blanja* v T369.
 Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *lojtre* v T087 in T386, *lojtrnica* v T247, *stranica* v T355 in T415, *dilja* v T417 ter nerelevantna odgovora *čelke* v T349 in *zapor* v T372.
 Kot opisa – elipsi sta kartirana odgovora *pri strani* in *pri kraju* v T111.
 S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T005, T061, T065, T084 in T252.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V273.01 *deska na vozu* (3/55), V273(a).01 *spodnja deska na vozu* (3/56), V270.01 *lojtrnik* (3/51); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 448 *lojtrnice*; ALI: 3616 *lojtrnice*; ASLEF: 3269 *lojtrnice*, 3283 *koš na vozu* (karta 473: T199a *baráka*); HJA: /; LinGeH: /; ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Stranska deska na vozu je občasni in prenosljivi sestavni del lesenega voza. Na voz navadno namestijo dve zelo široki stranski deski, stranici, ali po dve ožji deski na vsaki strani. Deske se naslanjajo na štiri stranske ročice voza, ki so mu odstranili lojtre in na njihovo mesto namestili deske. Stranske deske uporabljajo predvsem za prevažanje sipkih bremen, krompirja, pese, repe, fižola, tudi žita, koruze, ajde idr. Ob večjih količinah bremena spredaj in zadaj med stranske deske namestijo še po dve prečni leseni stranici, ki ju zagozdijo v utore na konceh stranskih desk.

Ponekod namesto stranskih in prečnih desk na voz namestijo leseno trugo, ki jo sicer uporabljajo ob kolinah za goljenje prašiča. Takšne truge so še ob koncu 50. let 20. stoletja uporabljali kmetje, ki so iz višje ležeče Planine v Lozice vozili žita v mlin. Namesto desk so na voz postavili podolgovat pleten koš, ki so ga v hribovitem svetu sicer uporabljali predvsem za prevoz sipkih bremen in gnoja od hleva na njive. Praviloma nepritrjene stranske deske bi bile na vozu v hribovitem svetu manj primerne, ker bi se med vožnjo po nagnjenih zemljiščih zvrčale in bi se tovor lahko sesul in poškodoval.

Ponekod so stranske deske na voz namestili, kadar so iz gozda ali ob redčenju živic prevažali domov les za drva. Takrat so npr. v Malencah pri Kostanjevici na Dolenjskem

na voz med stranske deske naložili drobiž, tj. les različnih dolžin in debelin, pogosto zelo visoko, in ga na vozu prečno povezali z verigami. Les je pogosto segal daleč čez zadnji konec voza, da so se veje med vožnjo celo vlekle po tleh.

V Markovcih na Ptujskem polju so sredi 60. let 20. stoletja nekateri kmetje že imeli lesene vozove s pnevmatikami namesto lesenih koles. Na voz z postrani nameščenimi stranskimi deskami so naložili brano in drugo orodje za delo na polju. Tudi ročni vozički so lahko imeli nameščene stranske deske, ki so bile med seboj povezane in pritrjene s končnimi letvami. Nekateri kmetje pa so stranske deske s krajnimi prečnimi povezali v kripo. Tako prirejen voz so uporabljali predvsem za prevoz krompirja z njive domov.

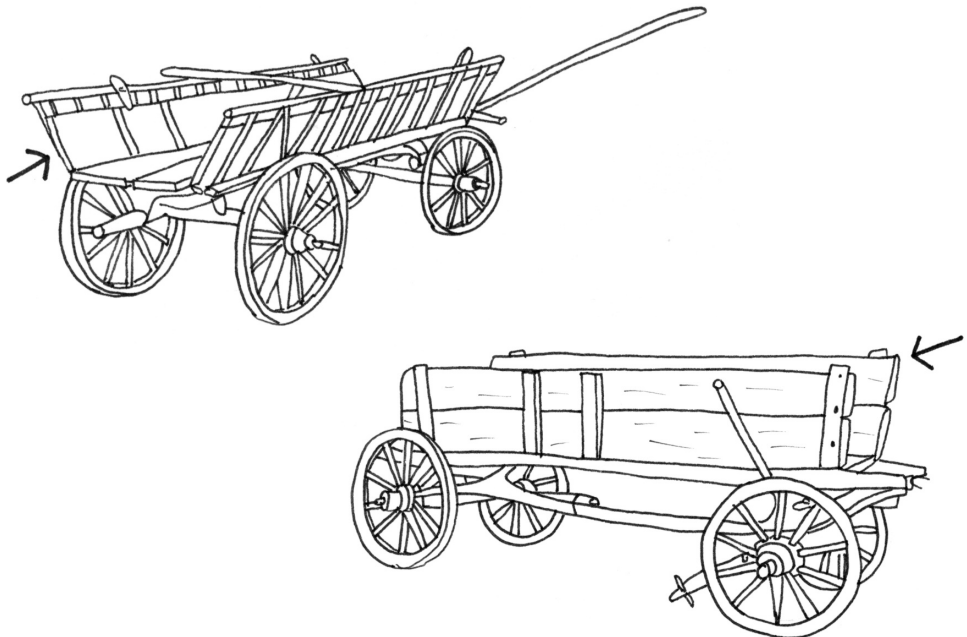
V Drašičih v Beli krajini so sredi 60. let 20. stoletja lesene vozove s stranskimi deskami in z gumijastimi kolesi uporabljali tudi za prevažanje vinskih sodov. Sod so povezali z verigo in med stranice zatakneli še v lok ukrivljen svež lesen drog, da so sod še trdneje pričvrstili na voz.

V Šentjanžu nad Dravčami pa so za razvažanje gnoja na njive uporabljali dvokolesni vprežni voz, ki je imel na sprednji del voza pritrjena dva dolga drogova, ki sta se med vožnjo vlekla po tleh. Drogova so povezovale prečne late z opornimi ročicami, na to podlago pa so bile položene spodnje in stranske deske.

V Slovenskih goricah so voz s stranskimi deskami uporabljali zlasti ob prevažanju obranega grozdja v velikih lesenih kadeh iz vinograda v vinsko klet.

Prim.: Bogataj 1989; Hazler 2011; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/58

SLA V268.01 'kolo'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'ploščata priprava okrogle oblike, ki omogoča premikanje vozila', knj. *koló* (*ō*), je najpogostejše poimenovanje *kolo* (samostalnik srednjega spola), lahko tudi *kol* in *kola*, kar je lahko bodisi samostalnik moškega oz. ženskega spola bodisi je samo prišlo do glasovnega razvoja *-o > -0/-a* brez maskulinizacije ali feminizacije nevtar, saj spremenjena končnica še ne pomeni nujno tudi spremembe spola. Druga poimenovanja so še *koles-* s podaljšano stranskosklonsko osnovo prvega poimenovanja ter izglagolski tvorjenki *potač* in *kotač*.

Za T161, T163, T336, T339, T379, T383–T384 je v opombi izrecno zapisano, da je leksem *kola* ženskega spola, enako velja za leksem *kolesa* v T043, T053–T055, T360 in T362, medtem ko sta *kolo* v T049, T241 in T310 ter *koleso* v T312 in T315 izrecno samostalnika moškega spola; za T377 je zapisano, da je leksem *kola* množinski samostalnik. Za poimenovanje *kolo* je v T351 zapisano, da je to »mlajše« poimenovanje, v T370 pa, da je »redko«. Opombo »redko« ima tudi leksem *potač* v T403.

V T065 je v opombi zapisano, da »vozov nimajo«.

2. Morfološka analiza

kol- < *kol-o / *kol-ъ / *kol-a ← *kol-o, rod. ed. *kol-es-e 'kolo'

koles- < **kol-es-*

potač < *po-tač-b ← *po-tak-a-ti ← *po-toč-i-ti ← **po-* 'po' + ← *toč-i-ti ← *teči (< *tek-ti) 'teči'

kotač < *kot-a-č-b ← *kot-a-ti 'valiti, valjati'

3. Posebnosti kartiranja

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *kola* v T377.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T065.

Z izogloso je na karti označeno švapanje v leksemu *kolo* oz. *kola* v T001–T004, T006–T013, T015, T017, T024, T028–T045, T049, T196–T201, T203, T205–T212, T216–T218, T220–T222, T279, T281, T286, T300, T302, T411 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V266.01 voz (3/50); OLA: 812, 813; ALE: 375; SDLA-SI: 974; ALI: 1608; ASLEF: 4488; HJA: 974, LinGeH: 470; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kolo je ploščata okrogla priprava, pritrjena na os vozila, ki omogoča njegovo premikanje bodisi z vleko, potiskanjem, nožnim (ali drugačnim) poganjanjem preko pedal ali s pomočjo verižnih in temu sorodnih prenosov s pogonskega motorja v vozilu. V posamezno vozilo je lahko vgrajeno eno, dve, tri, štiri ali več koles, ki vozniku omogočajo prevoz tovora in potnikov.

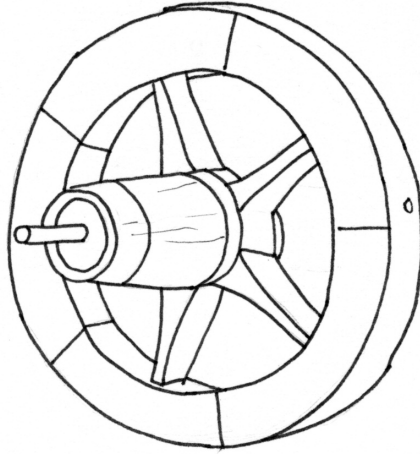
Kolesa vprežnih in vlečnih vozov so različnih oblik in velikosti. Na Ljubljanskem barju so ob arheološkem izkopavanju našli polno kolo in ostanke dvokolesnega vprežnega vozila, ki ga prepoznavajo za najstarejše leseno kolo z ostanki vozila na svetu. V poznejših dobah so se iz polnih razvila kolesa z voznim obročem in sprva s križno prečnimi in nato žarkasto vgrajenimi naperami, ki so bistveno povečale uporno moč in trdnost kolesa. Kljub tehničnemu in oblikovnemu izpopolnjevanju koles so se tudi ponekod na Slovenskem do srede 20. stoletja ohranile najstarejše oblike polnih lesenih koles, vgrajenih v večinoma lesene vozove in ročne vlečne vozičke, ponekod so se ohranila tudi t. i. križevata/križevatna kolesa. Do 60. let 20. stoletja, ko so bili še na splošno v rabi leseni vprežni in vlečni vozovi, so bila tudi kolesa večinoma še lesena in obdana z železnimi platišči. Kolesa so imela pesto, v katero so bile žarkasto nasajene napere, nanje pa je bilo pritrjeno največkrat iz petih enakih delov sestavljeno platišče, *krog*, ki ga je povezoval ploščat železni obroč. Kolesa in tudi vozove so izdelovali kolarji, okovali so jih kovači. Od masivnosti in velikosti voza je bilo odvisno, kakšna kolesa je vgradil v voz kolar. Najpogosteje sta sprednji dve kolesi imeli deset, zadnji pa dvanajst naper; manj naper so imela le kolesa vlečnih vozov in vozičkov, spredaj osem in zadaj deset. Prevozniki parizarji so imeli praviloma masivna kolesa z močnimi pesti, naperami in širokimi platišči ter debelejšimi železnimi obroči kot večina drugih vozov za vsakdanjo rabo na kmečkih gospodarstvih.

Ob koncu 50. let 20. stoletja se je na splošno uveljavljalo posodabljanje lesenih vozov različnih oblik in velikosti. Prve posodobitve so bile povezane z nadomeščanjem lesenih koles z železnimi platišči s gumijastimi pnevmatikami. Ob tem so ponekod z vgradnjo železnih členov posodobili tudi oje z vsemi priklopnimi deli. Vzporedno s tem so se pojavljali povsem na novo načrtovani vprežni vozovi s pnevmatikami, ki so se pozneje razvili v več različic in oblik kmečkih voznih naprav, kot so npr. samonakladalke, trosilci gnoja, cisterne za gnojevko, cisterne za vodo idr.

Kolesa lesenih vozov in vozičkov so v 80. letih 20. stoletja že povsem izgubila svoj osnovni uporabni namen, zato so postala predmeti za likovno okraševanje prostorov gostiln, pročelij stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij ter vrtov.

Prim.: SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/59

SLA V269.01 'pesto'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'osrednji del kolesa, skozi katerega gre os', knj. *pésto* (*é*), so najpogostejši leksemi z osnovo *pest-*, in sicer *pesto*, *pest* in *pesta*, vendar pa spola samostalnika ni vedno možno nedvoumno določiti, saj spremenjena končnica še ne pomeni nujno tudi spremembe slovničnega spola (lahko je npr. prišlo do onemitve *-o* > *-∅* ali razvoja nenaglašene izglasnega *-o* > *-a* brez maskulinizacije oz. feminizacije nevtar). Za leksem *pesta* je v T090, T212, T267, T356, T360 in T377 v opombi izrecno zapisano, da je ženskega spola, tako tudi za leksem *pest* v T192, medtem ko je za leksem *pest* v T212, T214, T252 in T414 zapisano, da je to samostalnik moškega spola, v T312 pa, da je leksem *pesto* moškega spola. Pogoste so tudi druge izpeljanke z isto besedotvorno podstavo (*pešča*, *pestica* in *pestvo*). Druga pogostejša poimenovanja so še *glavina*, *glava* in *puška*.

V T097 je v opombi zapisano, da je leksem *pesto* starinski izraz, enako zapisovalčevo opombo ima tudi leksem *glavina* v T127. V T156 je v opombi zapisano, da je *pesta* lesena.

V T376 ima leksem *lunek* opombo »na osi pri vozu«.

Za T065 je v opombi zapisano, da tam vozov nimajo, za T305, da izraza tam ne poznajo, v T310 pa, da izraza ne uporabljajo.

2. Morfološka analiza

pest- < *pěst-o *vdolbina v kladi, ki je služila za možnar' / *pěst-ъ / *pěst-a

pešča < *pešč-a (< *pěst-j-a)

pestica < *pěst-ic-a

pestvo < *pěst-bstv-o (*St* ≥ *št* v T101)

glava < *golv-a 'glava'

glavina < *golv-in-a

osina < *os-in-a ← *os-b 'os'

trupina < *trup-in-a ← *trup-ъ 'štor, panj'

ročnik < *rǫč-ič-ъn-ik-ъ ← *rǫč-ič-ъn-ъ ← *rǫč-ic-a ← *rǫk-a 'roka'

gredelj < *gręd-el-ъ ← *gręd-a 'bruno, tram'

polž < *pъlž-ъ (< *pъlž-j-ъ) 'polž' ← *pъlž-ě-ti 'polzeti'

platišče < *pol-t-išč-e 'razpolovljen, razčesnjen kos lesa' ← *pol-t-ъ ← *pol-ъ 'pol, polovica'

svora < **sъ(n)-vor-a* ← **sъ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sъ(n)-* 'skupaj' + *ver-ti *vъr-ǫ 'viti, peti' (*V* ≥ *∅* v T101, T298)

puKŠa < *(*puškš*)-a ← bav. stvnem. *puhsa* 'škatlica, doza, šatulja, votel valj' / nem. *Büchse* 'škatlica, skrinjica iz pušpanovega lesa' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*) (*KŠ* ≥ *šk* v T010, T021)

puša < *(*puš*)-a ← *(*puš*)-*ʔk*-a ← *(*pušk*)-a ≤ *(*puškš*)-a

putrh < *(*putrx*)-*ʔ* ← bav. srvnem. *puterich* 'meh, posoda'

havfen < *(*havfn*)-*ʔ* ← nem. *Haufen* 'kup'

ring < *(*ring*)-*ʔ* ← nem. *Ring* 'obod'

šravf < *(*šravf*)-*ʔ* ← avstr. nem. *Schraufe* 'vijak'

štelj < *(*štel*)-*ʔ* ← nem. *Gestell* 'ogrodje'

bokul < *(*bokul*)-*ʔ* ← furl. *bucule* 'puša kolesa', furl. *bocul* 'cvetni popek' (Dizionario 2011: *boccola*)

bokula < *(*bokul*)-a

bokola < *(*bokol*)-a ← ben. it. *bòcolo* 'cvetni popek', 'pesto' (Doria 1987: 98 *bùcola*; Cossutta 2010: 29)

bokolon < *(*bokolon*)-*ʔ* ← ben. it. *bocolòn*

čarpint < *(*čarpint*)-*ʔ* ← furl. *cjarpint* 'os, prema'

moc < *(*moc*)-*ʔ* ← it. *mozzo* 'pesto'

špola < *(*špol*)-a ← it. *spola* 'čolniček, snovalnica'

perno < *(*pern*)-o (m.) ← it. *perno* 'os'

buča < *(*buč*)-a ← rom. refleks za vlat. *buttia*, klas. lat. *buttis* 'sod' (> it. *boccia* 'popek, steklenica, krogla')

bolha, nejasno, morda v zvezi z *bolha* (< *blʔx-a 'bolha')

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *osina* v T008, *moc* v T059, *špola* v T067, *perno* v T078, *ring* in *šravf* v T111, *bolha* v T160, *polž* v T307, *buča* v T352, *ročičnik* v T365, *štelj* v T367, *gredelj* v T373 in *platišče* v T383.

Kot enkratnica z *bokol-* je kartiran leksem *bokolon* v T126.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *bokul* v T078 in *puška* v T378.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *aks* v T358 in *lunek* v T376.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori T065, T305 in T310.

4. Uporabljena dodatna literatura

Dizionario 2011 (<https://claap.org/definizion/?diz=it-fur&leme=boccola>, dostop 9. 6. 2023); Doria 1987; Cossutta 2010: 29; Smole 2006

5. Primerjaj

SLA: V006 *čelo* (1/11); OLA: 819; ALE: 376; SDLA-SI: 437; ALI: 3603; ASLEF: 3254; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

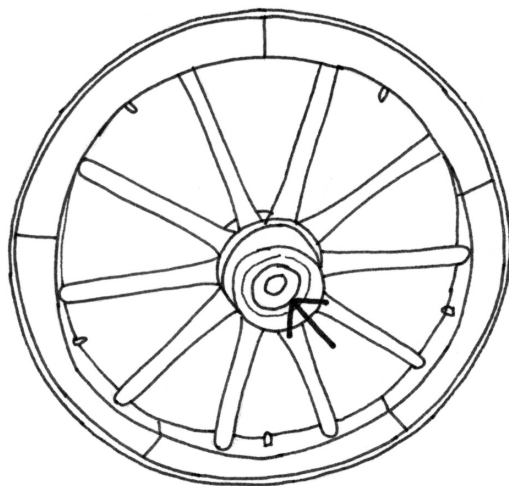
Pesto je nosilnik naper in platišča z železnim obročem, praviloma je valjasto izvotljeno in nataknjeno na os, ki je bila lahko lesena ali železna, nanjo pa sta bila vgrajena opleni in sora.

Lesena pesta in vse druge lesene dele vprežnih vozov ali vlečnih vozičkov so izdelovali predvsem poklicno izučeni ali priučeni kolarji, ki so bili od rane mladosti večji poznavanja vrst in obdelave lesa. Lesena pesta so izdelovali ročno z različnimi orodji, večinoma pa z lesenimi stružnicami na nožni pogon, ki so jih uporabljali do 60. let 20. stoletja (npr. na južnem Pohorju), ponekod tudi do 80. let 20. stoletja (npr. v Kozjem), ko je dejavnost z ostarelostjo mojstrov povsem zamrla in so takšne delavnice postale predmet zanimanja muzealcev in konservatorjev.

Za pesta so kolarji najpogosteje uporabljali gabrov les, medtem ko so za sosednje dele kolesa in voza uporabljali predvsem bukev ali jesen.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/60 SLA V275.01 'os'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V275 *os* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *lesena os* in b) *železna os*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar je zato vključena večina odgovorov, ki so bili zapisani do leta 1963 in jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov obravnavamo kot splošno poimenovanje za pomen 'os'. Prav tako so v komentar vključeni vsi odgovori, ki so bili zapisani po letu 1963, kjer je izrecno navedeno, da izraz označuje tako pomen 'lesena os' kot pomen 'železna os' oz. predstavljajo splošno poimenovanje.

Za pomen 'kovinski ali lesen drog, na katerem je kolo', knj. *ós* ($\hat{o}$), so v narečjih najpogostejša poimenovanja *aks* in *aksa* ter *os*. Pogostejša poimenovanja so še *nared*, *podvoz*, *štanga* in *svora*. Druga poimenovanja so zelo redka ali enkratnice.

Za poimenovanje *aks* je v T006 v opombi zapisano, da je »danes iz rabe, ker današnja vozila z gumastimi kolesi vsega tega nimajo«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo (T058, T065) ali izraza ne poznajo (T061).

2. Morfološka analiza

os < *os-b 'os'

osovina < *os-ov-in-a

osnica < *os-bn-ic-a

podvoz < *podb-voz-b / *podb-voz-b ← *podb 'pod' + *voz-b 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

podvoza < *podb-voz-a ← *podb 'pod' + *voz-b 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

spodvoz < **sḃ(n)-podb-voz-b* / **sḃ(n)-podb-voz-b* / *jḃz-podb-voz-b / *jḃz-podb-voz-b ← **sḃ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' / *jḃz- 'iz' + *podb-voz-b / *podb-voz-b

nared < *na-řed-b / *na-řed-b ← *na-řed-i-ti ← *na- 'na' + *řed-i-ti 'rediti' (← *řed-b 'delo, dejanje')

prv- nared < **pḃrv-b-j-b na-řed-b* / **pḃrv-a-j-a na-řed-b* ← *pḃrv-b 'prvi' + *na-řed-b / *na-řed-b

zadnj- nared < **zad-bñ-b-j-b na-řed-b* / **zad-bñ-a-j-a na-řed-b* ← *zad-bñ-b (< *zad-bn-j-b) 'zadnji' (← *zad-b 'zadnja stran') + *na-řed-b / *na-řed-b

svora < **sḃ(n)-vor-a* ← **sḃ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sḃ(n)*- 'skupaj, z' + *ver-ti *vbr-ǝ 'zatikati, vtikati', 'zapirati' ($V \geq \emptyset$ v T097, T100, T101)

igla < *jbg-bl-a 'igla'

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ṽ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

pesto < *pěst-o *'vdolbina v kladi, ki je služila za možnar'

aksa < **(aks)-a* ← nem. *Achse* 'os, prema'

aks < **(aks)-ṽ* ← nem. *Achse* 'os, prema'

aksen < **(aksn)-ṽ* ← nem. *Achse* (-*n-* je verjetno bav. nem., prim. nem.

Kirche : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

štanga < **(štang)-a* ← nem. *Stange* 'drog'

vela < **(vel)-a* ← nem. *Welle* 'gred'

rajda < **(rajd)-a* ← kor. nem. *Reide* 'ovinek, zavoj'

čarpint < **(čarpint)-ṽ* ← furl. *cjarpint* 'os, prema'

rud < **(rud)-ṽ* ← madž. *rud* 'drog'

rištoh < **(rištox)-ṽ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

aha, nejasno, morda povezano z *aksa*

aza, nejasno, morda povezano z *aksa*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *aha* v T030, *aza* v T049, *rajda* v T087, *pesto* v T160, *igla* v T198, *vela* v T223, *prema* v T305 in *rištoh* v T383.

Kot enkratnica z *os-* je kartiran leksem *osnica* v T204.

Kot enkratnica s *-podvoz* je kartiran leksem *spodvoz* v T207.

Kot enkratnica z *aks-* je kartiran leksem *aksen* v T033.

Kot enkratne besedne zveze z *nared* so kartirani leksemi *prva nared* in *prvi nared* ter *zadnja nared* in *zadnji nared* v T407.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *svora* v T097 in T392, *os* v T187 in T200, *štanga* v T193 ter *aksa* v T305 in T392.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T061 in T065.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V275(a).01 *lesena os* (3/61), V275(b).01 *železna os* (3/62), V276A.01 *oplen* (3/54); OLA: 818; ALE: /; SDLA-SI: 435; ALI: 3600; ASLEF: 3251; HJA: 976; LinGeH: 472; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

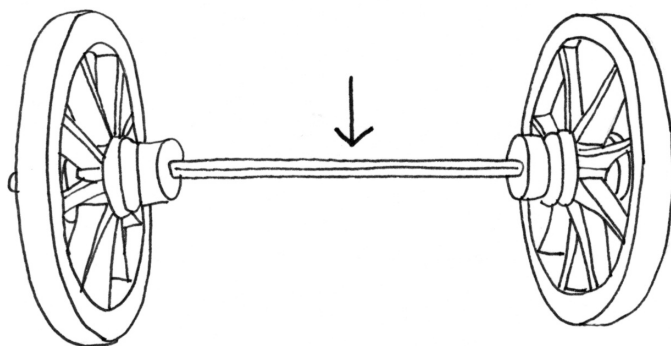
Os je prečni leseni ali kovinski drog na vozu ali kaki drugi prevozni napravi, ki omogoča premikanje s kolesi. Sprva je bila os pritrjena neposredno na obe kolesi in se je vrtela skupaj z njima. Z razvojem tehnologije izdelave vozov, zlasti pa s splošno uporabo kovin, so se uveljavile zlasti železne osi, ker so bile mnogo bolj odporne

na pritiske in predvsem na izrabo med vrtenjem kot lesene. Razvile so se nove oblike osi in nanje pritrjenih koles, ki so se pri dvokolesnih ali štirikolesnih vozovih vrtela samostojno. Prehod s prvotnega dvokolesnega voza s skupaj vrtečimi se osmi in kolesi na večje in zmogljivejše štirikolesne vozove je bil domnevno mogoč šele z izumom kovinske osi, ki je bila vtaknjena v spodnji del lesene škatle (*aksštuka*, južno Pohorje). Ta je bil ponekod izvrtan, da se je vanj lahko po vsej širini in še čez vtaknila železna os, nanjo pa se je na vsaki strani nasadilo pesto lesenega kolesa. Na obeh koncih se je os zaključila z luknjo, da se je vanj lahko vtaknilo varovalno železo, ki je bilo na koncih rahlo ukrivljeno, da kolo ni padlo z osi.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/61 SLA V275(a).01 'lesena os'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V275 *os* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *lesena os* in b) *železna os*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so zato vključeni le tisti odgovori, kjer je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'lesena os'.

Za pomen 'lesena os', knj. *leséna ós* ($\bar{e}$; $\hat{o}$), so v narečjih najpogostejša poimenovanja *os*, *aks* in *aksa* oz. *lesena aksa*. Pogostejša poimenovanja so še *podvoz*, *nared*, *štanga* in *svora*.

Za leksem *podžiljec* je v T164 v opombi zapisano, da je to »lesena okovana os« in da je poimenovanje »starinsko«. Tudi za leksem *lesena os* v T236 je v opombi zapisano, da je poimenovanje »starinsko«. Za leksem *osovina* je v T417 v opombi zapisano, da je »lesena, to, kar kolesa poveže«.

V T154, T258 in T307 je v opombi zapisano, da »lesenihi osi nimajo«, v T252, T275 in T278 pa, da je bila os »le železna«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam »vozov nimajo« (T065) oz. da »izraza ne poznajo« (T061).

2. Morfološka analiza

os < *os-b 'os'

lesena os < **lěs-en-a-j-a os-b* ← *lěs-en-b (← *lěs-b 'les') + *os-b

osovina < *os-ov-in-a

vozica < *voz-ic-a ← *voz-b 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

podvoz < *podb-voz-b / *podb-voz-b ← *podb 'pod' + *voz-b 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

lesena podvoz < **lěs-en-a-j-a pod-voz-b* ← *lěs-en-b + *podb-voz-b

podvoza < *podb-voz-a ← *podb 'pod' + *voz-b 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

spodvoz < **sḃ(n)-podb-voz-b* / **sḃ(n)-podb-voz-b* / *jḃz-podb-voz-b / *jḃz-podb-voz-b ← **sḃ(n)*- 'skupaj z; od zgoraj navzdol' / *jḃz- 'iz' + *podb-voz-b / *podb-voz-b

podvoznik < *podb-voz-bn-ik-b ← *podb-voz-bn-b ← *podb-voz-b / *podb-voz-b

podvoznica < *podb-voz-bn-ic-a

nared < *na-rēd-b / *na-rēd-b ← *na-rēd-i-ti ← *na- 'na' + *rēd-i-ti 'rediti' (← *rēd-b 'delo, dejanje')

- lesena nared** < **lěs-en-a-j-a na-ręd-b* ← *lěs-en-b + *na-ręd-b
- sVora** < **sṽ(n)-vor-a* ← **sṽ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *ver-ti *vbr-ǝ 'zatikati, vtikati', 'zapirati' (asimilacija $V \geq f$ v T363; $V \geq \emptyset$ v T100–T101)
- iglica** < *jbg-ǝl-ic-a ← *jbg-ǝl-a 'igla'
- prema** < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-b 'raven, usmerjen naravnost naprej'
- lesenjak** < *lěs-eń-ak-b (< *lěs-en-jak-b) ← *lěs-en-b ← *lěs-b 'les'
- klin** < *kl-in-b 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'
- repica** < *rep-ic-a ← *rep-b
- podžiljec** < **podṽ-(žil)-bc-b* ← **podṽ-(žil)-b* ← *podṽ 'pod' + **(žil)-b* (← srvnem. *sil, sile* 'vrv, jermen')
- podžiljin** < **podṽ-(žil)-(in)-b* / **podṽ-(žil)-in-b*
- podžiljen kos** < **podṽ-(žil)-bn-b kqs-b* ← **podṽ-(žil)-bn-b* (← **podṽ-(žil)-b*) + *kqs-b 'del'
- aksa** < **(aks)-a* ← nem. *Achse* 'os, prema'
- lesena akxa** < **lěs-en-a-j-a (aks)-a* ← *lěs-en-b + **(aks)-a*
- drvena akxa** < **drṽv-en-a-j-a (aks)-a* ← *drṽv-en-b (← *drṽv-a 'les, drva') + **(aks)-a*
- aks** < **(aks)-b* / **(aks)-b* ← nem. *Achse* 'os, prema'
- lesen aks** < **lěs-en-b (aks)-b* ← *lěs-en-b + **(aks)-b*
- aks lesen** < **(aks)-b lěs-en-b* ← **(aks)-b* + *lěs-en-b
- podžiljen aks** < **podṽ-(žil)-bn-b (aks)-b* ← **podṽ-(žil)-bn-b* (← **podṽ-(žil)-b*) + **(aks)-b*
- lesena aks** < **lěs-en-a-j-a (aks)-b* ← *lěs-en-b + **(aks)-b*
- aks drvena** < **(aks)-b drṽv-en-a-j-a* ← **(aks)-b* + *drṽv-en-b (← *drṽv-a)
- aksar** < **(aksar)-j-b* ← nem. *-achser* '-osnik' (prim. nem. *Zweiachser* 'dvoosnik')
- plehaksar** < **(plexaksar)-j-b* ← nem. *Blech* 'pločevina' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*) + nem. *-achser*
- štanga** < **(štang)-a* ← nem. *Stange* 'drog'
- avspleh** < **(avsplex)-b* ← nem. *aus-* 'iz' + nem. *Blech* 'pločevina' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
- pukša** < **(pukš)-a* ← bav. stvnem. *puhsa* 'škatlica, doza, šatulja, votel valj' / nem. *Büchse* 'škatlica, skrinjica iz pušpanovega lesa' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
- štekelj** < **(šteklj)-b* ← bav. nem. *Stäckel* 'železna konica na sprehajalni palici', 'sprehajalna palica z železno konico', 'splavarjeva palica z železnim kavljem na koncu'
- štekljač** < **(šteklj)-a-č-b* ← **(šteklj)-a-ti*
- štekljar** < **(šteklj)-ar-b*
- vela** < **(vel)-a* ← nem. *Welle* 'gred'
- rajda** < **(rajd)-a* ← kor. nem. *Reide* 'ovinek, zavoj'
- rištoh** < **(rištox)-b*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Rungstock* (¹DWB)

aha, nejasno, morda povezano z *aksa*

aza, nejasno, morda povezano z *aksa*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *aha* v T030, *aza* v T049, *rajda* v T087, *iglica* v T185, *vela* v T223, *prema* v T254, *pukša* v T261, *vozica* v T302, *klin* v T373, *repica* v T381, *rištoh* v T383.

Kot enkratnice s *-podvoz-* so kartirani leksemi *podvoza* v T064, *podvoznica* v T074, *podvoznik* v T080 in *spodvoz* v T207.

Kot enkratnici z *-aksar* sta kartirana leksema *aksar* v T178 in *plehaksar* v T244.

Kot enkratnici s *šteklij-* sta kartirana leksema *štekelj* v T241 in *štekljač* v T270.

Kot enkratnici s *podžilj-* sta kartirana leksema *podžiljin* v T090 in *podžiljec* v T164.

Kot enkratna besedna zveza s *podžilj-* je kartiran leksem *podžiljen kos* v T169.

Kot enkratna besedna zveza z *nared* je kartiran leksem *lesena nared* v T404.

Kot enkratni besedni zvezi z *aks* sta kartirana leksema *podžiljen aks* v T166 in *aks drvena* v T413.

Kot enkratna besedna zveza s *podvoz* je kartiran leksem *lesena podvoz* v T184.

Kot besedna zveza z *aksa* sta kartirana leksema *lesena aksa* v T187, T202, T217, T297, T315, T324, T331–T332, T342, T361, T407–T408, T415 in *drvena aksa* v T407–T408.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *os* v T169 in T187 ter *aks* v T236.

Kot besedna zveza *lesen- aks* so kartirani leksemi z jedrom *aks* ter ujemalnim pridevniškim prilastkom *lesen oz. lesena* levo ali desno od jedra besedne zveze.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065, T154, T252, T258, T275, T278 in T307.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/rungstock>, dostop 15. 5. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V275.01 *os* (3/60), V275(b).01 *železna os* (3/62); OLA: 818; ALE: /;

SDLA-SI: 435; ALI: 3600 *os*; ASLEF: 3251 *os*; HJA: 976; LinGeH: 472;

ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Lesena os je prečno v podvozje vgrajena naprava voza, ročnega vozička ali samokolnice, ki povezuje in nosi dve kolesi ali le eno kolo. Najosnovnejša oblika lesene osi z dvema pritrjenima kolesoma je znana s konca 4. tisočletja pred našim štetjem, o čemer pričajo leta 2002 najdeni ostanki dvokolesnega vprežnega voza z Ljubljanskega barja. Najdeno kolo je iz javorovine, ostanki osi pa iz hrastovine. Lesena os s kolesoma je bila vgrajena prečno na podvozje in se je vrtela skupaj s kolesoma, kar je bil sicer

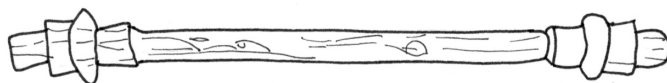
pomemben izum v razvoju tovorjenja in prevažanja bremen, a je bilo upravljanje s takim vozilom oteženo predvsem zaradi sočasnega vrtenja obeh koles in lesene osi. Šele mnogo poznejši izum na podvozje pritrjene nevtljljive lesene osi in vgradnja samostojno vrtljivih koles sta omogočila hitrejši razvoj dvokolesnih in štirikolesnih vozov in drugih vozil. Lesena os je imela na obeh koncih v prečni luknji zataknjen varovalni klin, da se kolo ni snelo z nje.

Lesene osi so po 2. svetovni vojni večinoma povsod izpodrinile železne, lesene pa so se ohranile ponekod v odmaknjenih in hribovitih območjih do 60. let 20. stoletja (na južnem Pohorju so vozove z lesenimi kolesi in železnimi osmi uporabljali še v 70. letih 20. stoletja). Dlje so se lesene osi ohranile pri ročnih vozičkih ter takih vlečnih in manjših vprežnih vozovih, pri katerih je bila obremenitev s težo bremena bistveno manjša kot pri večjih lesenih vprežnih vozovih. Lesene osi so se obdržale zlasti pri vozovih s križevatimi kolesi, tj. lesenimi kolesi s po dvema prečno križanima lesenima naperama. Dlje so se lesene osi ob lesenih kolesih ohranile pri otroških ročnih vozičkih, ki so jih otrokom kot igrače izdelovali starši, ponekod tudi otroci sami.

Lesene osi so med vožnjo pogosto škripale, ker sta se drgnila les pesta kolesa in osi. Škripanje so na južnem Pohorju ublažili z namestitvijo črnega polža lazarja med os in pesto ali s kožo dimljene slanine, ki je vozniku ostala po malici.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/62 SLA V275(b).01 'železna os'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V275 *os* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *lesena os* in b) *železna os*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so zato vključeni le tisti odgovori, kjer je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'železna os'.

Za pomen 'železna os', knj. *želézna ós* (é; ô), so v narečjih najpogostejša poimenovanja *aks* in *aksa* oz. *železna aksa* ter *os*. Pogostejša poimenovanja so še *nared*, *podvoz*, *štanga* in *svora*.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam »vozov nimajo« (T065) ali da »izraza ne poznajo« (T061).

2. Morfološka analiza

os < *os-b 'os'

železna os < **želěz-bn-a-j-a os-b* ← *želěz-bn-ṽ (← *želěz-o 'železo') + *os-b

osovina < *os-ov-in-a

podvoz < *podṽ-voz-ṽ / *podṽ-voz-b ← *podṽ 'pod' + *voz-ṽ 'voz' (← *vez-ti 'peljati')

železna podvoz < **želěz-bn-a-j-a podṽ-voz-b* ← *želěz-bn-ṽ + *podṽ-voz-b

nared < *na-ręd-b / *na-ręd-ṽ ← *na-ręd-i-ti ← **na-* 'na' + *ręd-i-ti 'rediti' (← *ręd-ṽ 'delo, dejanje')

železna nared < **želěz-bn-a-j-a na-ręd-b* ← *želěz-bn-ṽ + *na-ręd-b

svora < **sṽ(n)-vor-a* ← **sṽ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *ver-ti *vbr-ṽ 'zaticati, vtikati', 'zapirati' (*V* ≥ 0 v T100, T101)

iglica < *jbg-ṽl-ic-a ← *jbg-ṽl-a 'igla'

aksa < *(*aks*)-*a* ← nem. *Achse* 'os, prema'

železna aksa < **želěz-bn-a-j-a (aks)-a* ← *želěz-bn-ṽ + *(*aks*)-*a*

aks < *(*aks*)-*ṽ* ← nem. *Achse* 'os, prema'

železen aks < **želěz-bn-ṽ (aks)-ṽ* ← *želěz-bn-ṽ + *(*aks*)-*ṽ*

aks železen < *(*aks*)-*ṽ želěz-bn-ṽ* ← *(*aks*)-*ṽ* + *želěz-bn-ṽ

železna aks < **želěz-bn-a-j-a (aks)-ṽ* ← *želěz-bn-ṽ + *(*aks*)-*ṽ*

štanga < *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'

vela < *(*vel*)-*a* ← nem. *Welle* 'gred'

špica ≤ *stɔp-ic-a 'napera, prečka, palica' / < *(*špic*)-a ← nem. *Spitze* 'konica'
pukša < *(*pukš*)-a ← bav. stvnem. *puhsa* 'škatlica, doza, šatulja, votel valj' / nem. *Büchse* 'škatlica, skrinjica iz pušpanovega lesa' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)
rajda < *(*rajd*)-a ← kor. nem. *Reide* 'ovinek, zavoj'
tajselj < *(*tajsl*)-b ← bav. nem. *Deichsel* 'oje, ojnica'
aha, nejasno, morda povezano z *aksa*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *aha* v T030, *rajda* v T087, *špica* v T185, *iglica* v T192, *pukša* v T278 in *tajselj* v T279.

Kot enkratna besedna zveza s *podvoz* je kartiran leksem *železna podvoz* v T184.

Kot enkratna besedna zveza z *nared* je kartiran leksem *železna nared* v T404.

Kot opis je kartirana elipsa *železna* v T380.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *os* v T187.

Kot besedna zveza *želez- aks-* so kartirani leksemi z jedrom *aks* in ujemalnim pridevniškim prilastkom *železen* oz. *železna* levo ali desno od jedra besedne zveze. S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T061 in T065.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V275.01 *os* (3/60), V275(a).01 *lesena os* (3/61); OLA: 818; ALE: /; SDLA-SI: 435; ALI: 3600 *os*; ASLEF: 3251 *os*; HJA: 976; LinGeH: 472; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Železna os je prečno v podvozje vgrajena naprava voza, ročnega vozička ali samokolnice, ki povezuje in nosi dve kolesi ali le eno kolo. Železne osi so se v gospodarsko in kmetijsko razvitih območjih začele pojavljati v začetku 20. stoletja, bolj pogosto po 1. svetovni vojni pod vplivom tehnično izpopolnjenih vojaških priklopnih vozil, na splošno pa ob koncu 50. letih 20. stoletja, ko so lesene vozove vse pogosteje nadomeščali vozovi s kovinskimi platišči, ležaji, gumijastimi pnevmatikami in železnimi osmi, kar je pripeljalo do hitrega razvoja različnih priklopnih vozov – prikolic in njim podobnih priklopnikov.

Vozovi z železnimi osmi in platišči z gumijastimi pnevmatikami so bili velika novost in hkrati prestižna oprema predvsem premožnejših velikih kmetov, ki so ob koncu 50. let 20. stoletja zmogli preureditev lesenih vozov in nato še nakup povsem železnih vozov z gumijastimi kolesi. Preurejanje starih in nakup novih vozov sta ponekod sovpadla s pojavom strojne mehanizacije, saj leseni vozovi z lesenimi kolesi in železnimi obroči niso bili več primerni za vožnjo s traktorjem, ki je bila bistveno hitrejša kot z vprežnimi živalmi, hitrost prevoza pa je močno vplivala na delovno

učinkovitost kmečkih gospodarstev. S pojavom prvih vozov z železnimi osmi in gumijastimi kolesi se je povečalo tudi število asfaltiranih cest.

V 60. in predvsem 70. letih 20. stoletja so se nekateri mlajši zasebni kovači preusmerili v izdelavo povsem železnih vozov z železnimi osmi in pnevmatikami na kolesih. Kovač iz Gomilskega v Spodnji Savinjski dolini je takšen voz izdeloval mesec dni in večino dela je opravil sam. Sčasoma se je proizvodnje zelenih prikolic z železnimi osmi oprijelo tudi podjetje iz Šempetra in začelo proizvajati vse bolj priljubljene samonakladalke, tj. prikolice za samodejno nakladanje sena s pokošenega travnika. Te samonakladalke so bile sprva dvoosne in pripete na traktor, nato so se uveljavljale bolj uporabne velike dvoosne oz. štirikolesne samonakladalke z močnimi železnimi osmi, kar je kmetovalcem omogočilo bistveno hitrejše spravilo posušenega sena v domača skladišča.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

Komentar in karta: 3/63

SLA V277.01 'sora'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Za pomen 'močnejši drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza', knj. *sóra* ($\hat{o}$), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *svora* oz. *sora*, manj pogosto tudi *razbora*. V T085 in T087 je v opombah razloženo, da *sora* »veže/povezuje prednji in zadnji konec voza«, v T090, da »veže oba konca«, v T353 pa, da je »med sprednjim in zadnjim delom voza«. V T020 je za leksem *robanec* v opombi pojasnjeno, da »se suka«, za leksem *razbora* pa, da je »lesena«.

V T022 in T061 je v opombi zapisano, da sore ne poznajo, v T310, da je »ne uporabljajo«, v T065 pa, da vozov tam nimajo.

2. Morfološka analiza

S//Vora < **sṽ(n)-vor-a* 'kar spenja, veže' ← **sṽ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sṽ(n)-* 'skupaj, z' + *ver-ti *vbr-q 'zaticati, vtikati', 'zapirati' (asimilacija $SV \geq sf$ v T044–T047, T050, T338–T339, T363–T368, T370, T381, T386, T397, T401, T405; $S \geq c$ v T314, T361; pristop $S//V \geq stv$ v T123–T126, T402, T404–T405; $S//V \geq stv \geq st$ v T123–T124; $V \geq \emptyset$ v T008–T009, T043, T055, T064, T066–T069, T070–T074, T076, T078–T081, T083–T122, T127–T157, T159–T161, T163–T164, T166–T194, T196–T242, T244–T281, T297–T306, T311, T316–T320, T322–T324, T327, T330–T331, T336, T341–T344, T355, T359, T408, T411, T417)

osVora < **o(b)-sṽ(n)-vor-a* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + **sṽ(n)-vor-a* ($V \geq \emptyset$ v T197, T246–T248)

svornica < **sṽ(n)-vor-ḡn-ic-a*

razsvornica < **orz-sṽ(n)-vor-ḡn-ic-a* ← **orz-* 'narazen' + **sṽ(n)-vor-ḡn-ic-a*

sovara < *sq-vor-a ← **sṽ(n)-ver-ti*

sovra < *sq-vbr-a ← **sṽ(n)-ver-ti*

razVora < *orz-vor-a ← *orz-ver-ti 'razpeti, raztegniti' ← **orz-* + *ver-ti *vbr-q ($zV \geq zb$ v T016–T018, T020, T023–T026, T028–T029, T033–T034)

razVor < *orz-vor-ḡ ← *orz-ver-ti ← **orz-* + *ver-ti *vbr-q ($zV \geq zb$ v T019, T039–T040; $zV \geq zg$ v T037–T038)

lankvada < *(*lankvad*)-*a* ← nem. *Langwiede* 'daljši les, ki gre skozi prednji in zadnji del kmečkega voza'

lanket < *(*lankit*)-*ḡ* ← štaj. nem. *Langwit* 'daljši les, ki gre skozi prednji in zadnji del kmečkega voza'

polž < *pḡlž-ḡ (< *pḡlž-j-ḡ) 'polž' ← *pḡlž-ě-ti 'polzeti'

repica < *rep-ic-a ← *rep-b

igla < *jbg-ɫl-a 'igla'

podmetek < *podb-met-ɫk-ɫ ← *podb-met-a-ti ← **podb-* 'pod' + *met-a-ti 'metati'

stirnik, nejasno, morda v zvezi s sln. *stirati* (< **sɔ(n)-tir-a-ti* ← **sɔ(n)-ter-ti* ← **sɔ(n)-* 'skupaj z' + *ter-ti *tɔr-ɔ 'tretji, drgniti, meti')

štanga < *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'

srednja štanga < *serd-ɔn-a-j-a (*štang*)-*a* ← *serd-ɔn-ɔ (< *serd-ɔn-j-b) 'srednji' (← *serd-a 'sreda, sredina') + *(*štang*)-*a*

lankvadara, nejasno, verjetno v zvezi z nem. *Langwiede*

lankina, nejasno

robanec, nejasno

terc, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *lankina* v T009, *robanec* v T020, *igla* v T027, *stirnik* in *polž* v T051, *repica* v T371 in *podmetek* v T413.

Kot enkratnici z -*vor-* sta kartirana leksema *sovora* v T152 in *razsvornica* v T165.

Kot enkratna besedna zveza s *štanga* je kartiran leksem *srednja štanga* v T067.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartirana enkratnica *terc* v T051.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *čačola* v T063.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T022, T061, T065 in T310.

Z izogloso je na karti označen ohranjeni vzglasni sklop *sv-* v leksemu *svora* v T008, T044–T048, T050, T052–T054, T123–T126, T282–T296, T307–T309, T311–T316, T321, T326, T328–T329, T332–T335, T337–T340, T345–T357, T359–T386, T388–T405, T407–T409, T414 in T416.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 434; ALI: 3599; ASLEF: 3250; HJA: 978; LinGeH: 474; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Sora je praviloma okrogel drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza. Na sprednjem delu je z železno iglo povezana z oplonom, zato je voz gibljiv v levo in desno stran. Na južnem Pohorju so na posamezni kmetiji imeli večinoma le eno soro za več različnih vozov.

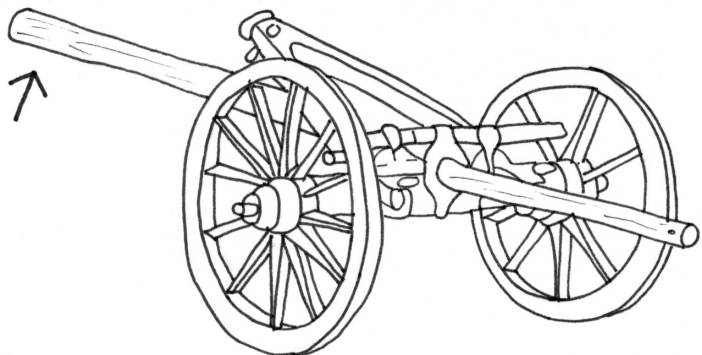
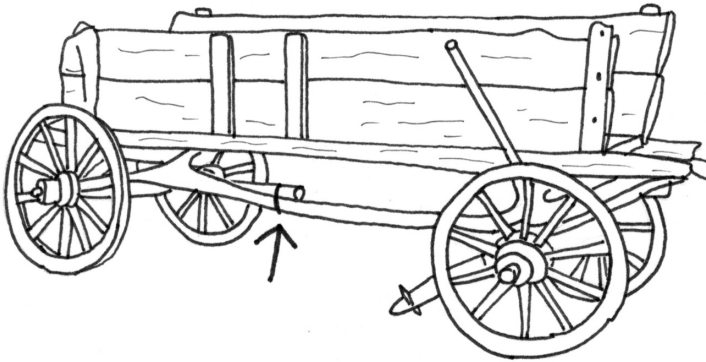
Soro so imeli ponavadi le veliki vprežni vozovi, drugi manjši vozovi, zlasti kočije in dvokolesni vprežni in vlečni ročni vozički, pa ne.

Sora je praviloma izdelana iz brezovega ali gabrovega lesa, ki se je sušil vsaj eno leto. Na sprednjem delu je bila okovana z železom, ker se je sprednje kolo gibalo levo in desno in bi se les brez vstavljenega železa prehitro izrabil. Na zadnjem delu *sore* je bila vgrajena zavora, ki je obe zadnji kolesi sočasno zaustavljala z navijanjem vgrajene železne kljuke. Ob večjih obremenitvah voza so ob vožnji navzdol zavirali tudi z železno verigo. Kadar zavorne verige niso rabili, so jo obesili na zadnje trabje. Podobno kot na južnem Pohorju so imeli ob soro nameščeno zavorno kljuko tudi vozovi na Cerkljanskem, na večjem delu Dolenjskega, zlasti na območju Velikih Lašč, v Loški dolini, na Koroškem idr.

Na soro, ki je segala čez zadnjo prečno stranico voza, so vozniki od 60. let 20. stoletja v skladu s cestnoprometnimi predpisi morali obešati vidno, pogosto rdečo krpo ali pa so na končni okrogli del sora pritrdili t. i. mačje oko.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; Sitar 1995; Stanonik 1987; SEL 2004; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/64 SLA V274.01 'vaga'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V274 *vaga* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *velika vaga* in b) *vp्रेžna vaga*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V gradivo za kartiranje je zato vključena večina odgovorov, ki so bili zapisani do leta 1961 in jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov obravnavamo kot splošno poimenovanje za pomen 'vaga'. Prav tako so v komentar vključeni vsi odgovori, zapisani po letu 1961, v katerih je izrecno navedeno, da gre za nadpomenko. Odgovori s pripisanim ožjim pomenom so uvrščeni med odgovore na vprašanji V274(a).01 in V274(b).01.

Za pomen 'drog pri vozu, na katerega se pripneta krajša drogova ali vprežni vrvi', knj. (nar.) *vāga* (*â*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *vaga*. Druga poimenovanja so še *šajt*, *balancin*, *branovlak* in *branovlek*, *dritelj* in *vagir*. Druga poimenovanja so redkejša.

Za izraz *vaga* je v T003 zapisano, da »je spredaj«, v T206 pa, da je »pri štangi« oz. v T233 »na štangi«. Za izraz *šajt* je v T013 zapisana opomba, da »vozijo z enim samim konjem«, v T409 pa za izraz *ruda*, da je »za krave«. V T006 je zapisano, da je izraz *rida* »danes iz rabe, ker današnja vozila z gumijastimi kolesi vsega tega nimajo«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da vozov nimajo (T058, T065, T164) ali da izraza za *vago* ne poznajo (T061).

2. Morfološka analiza

vag- < **(vag)-a* / **(vag)-e* (im. mn.) ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* 'tehtnica'

topelš vaga < **(topl)-bš-θ (vag)-a* ← **(topl)-bš-θ* (← nem. *Doppel* 'par, dvojica' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)) + **(vag)-a*

špiljvaga < **(špilvag)-a* ← nem. *Spielwaage* 'prečka'

špiljarka < **(špil)-ar-ʔk-a* ← nem. *Spiel(waage)* 'prečka'

vagir < **(vagir)-j-b* ← srvnem. **wāger* 'merilec', nem. *Wäger* 'merilec, kdor tehta'

veliki vagir < **vel-ik-ʔ-j-b (vagir)-j-b* ← **vel-ik-ʔ* 'velik' (← **vel-b* 'velik') + **(vagir)-j-b*

vagirec < **(vagir)-bc-b*

branovlek < **born-o-velk-ʔ* ← **born-a* 'ostro orodje za rahljanje zemlje, prvotno odsekan vrh kakega drevesa z vejami vred' + **velk-ʔ* (← **velti* (< **velk-ti*) **vʔlk-ʔ* 'vleči')

- branovlak-** < *born-o-volk-ǀ / *born-o-volk-i (im. mn.) ← *born-a + *volk-ǀ 'vlečenje, vleka' (← *velti (< *velk-ti) *vǀlk-ǀ)
- driTelj** < *(*dritǀ*)-*b* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T187, T194, T360)
- driTeljc** < *(*dritǀ*)-*bc-b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T171)
- triTelj-** < *(*tritǀ*)-*b* / *(*tritǀ-ǀ*)-*i* (im. mn.) ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T228, T320, T325)
- triTeljc** < *(*tritǀ*)-*bc-b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T326, T333, T342, T354, T355)
- šajt** < *(*šajt*)-*ǀ* ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'
- bogšajt** < *(*bogšajt*)-*ǀ* ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka, vprežna vaga' (po kor. nem. prehodu *v > b*, po bav. nem. prehodu *a > o*)
- vogšajt** < *(*vogšajt*)-*ǀ* ← nem. *Waagscheit* (po bav. nem. prehodu *a > o*)
- rajšajt** < *(*rajšajt*)-*ǀ* ← avstr. nem. *Reitscheit* 'prečka'
- rida** < *(*rid*)-*a* ← srvnem. *rīde 'ovinek, zavoj'
- šprajc** < *(*šprajc*)-*b* ← nem. *Spreize* 'opora, podpora'
- balancin** < *(*balancin*)-*ǀ* ← trž. it. *balanzin* 'prečka (pri vozu)'
- belancin** < *(*belancin*)-*ǀ* ← furl. *belanzin* 'prečka (pri vozu)'
- bilancin** < *(*bilancin*)-*ǀ* ≤ *(*balanzin*)-*ǀ* / *(*belanzin*)-*ǀ* (po kontaminaciji s knjiž. it. *bilancino*)
- bilančin** < *(*bilančin*)-*ǀ* ← it. *bilancino* 'prečka'
- belančir** < *(*belančir*)-*j-b* ← furl. *belancir* 'nihalo'
- peza** < *(*pez*)-*a* ← it. *pesa* 'tehtanje, tehtnica'
- križ** < *(*križ*)-*b* 'križ' ← stfurl. **krǀ(d)že* 'križ'
- ruda** < *(*rud*)-*a* ← madž. *rud* 'drog'
- forejc**, nejasno, morda v zvezi z nem. *Vorreite* (¹DWB)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *bogšajt* v T026, *vogšajt* v T035, *belančir* v T062, *balancin* v T063, *rajšajt* v T069, *bilancin* v T080, *šprajc* v T099, *špiljarka* v T107, *špiljvaga* v T293 in *ruda* v T409.

Kot enkratnica z *vagir-* je kartiran leksem *vagirec* v T307.

Kot enkratnica z *dritelj-* je kartiran leksem *driteljc* v T171.

Kot enkratna besedna zveza z *vaga* je kartiran leksem *topelš vaga* v T042.

Kot enkratna besedna zveza z *vagir* je kartiran leksem *veliki vagir* v T290.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T061, T065, T164 in T302.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/reibescheit>, dostop 12. 10. 2022; <https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreite>, dostop 12. 10. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V274(a).01 *velika vaga na ojesu* (3/65), V274(b).01 *vp्रेžna vaga* (3/66);
OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

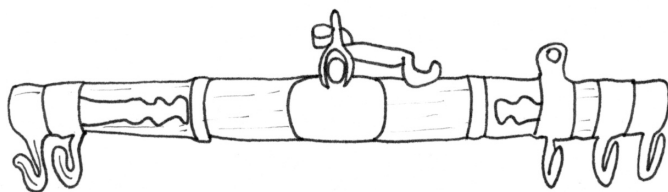
6. Etnološka osvetlitev

Vaga je večinoma leseni in deloma na koncih okovani prečni drog tik pod ojesom, s katerim žival vleče voz. Vaga je bila na oje lahko pritrjena, privita s kovaško izdelanimi železnimi vijaki. Pri vozu z eno vpreženo živaljo, kravo, volom, konjem, mezgom, mulo ali oslom, je bila vaga le ena, pri vpregi dveh živali (lahko iste pasme ali konja in krave) so na oje obesili veliko vago in na njenih koncih v železni kljuki obesili dve manjši vagi, v kateri sta bili zapeti jutasti vrvi, ki sta se povezovali z jarmom (vsaka žival, npr. krava ali vol, je imela svoj jarem) ali s konjsko vprego in komatom, ta pa preko verige s končnim in okovanim delom ojesa voza.

Vlečnih vag niso imeli vozovi z ojnici, kjer je bil pri vozu z dvema kolesoma mednju vprežen le en konj. Brez vprežnih vag so bili tudi nekateri štirikolesni vozovi z ojnica za vprego enega konja (npr. v Zahomcu v Ziljski dolini). Na južnem, jugovzhodnem Pohorju in zgornjem delu Dravinjske doline so za vprego enega konja uporabljali polovično, tj. manjšo vago, za vprego dveh konj pa celo, tj. veliko vago.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/65

SLA V274(a).01 'velika vaga na ojesu'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V274 *vaga* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *velika vaga* in b) *vprežna vaga*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V gradivo za kartiranje so zato vključeni le tisti odgovori, v katerih je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'velika vaga na ojesu'.

Za pomen 'prečni drog na ojesu voza, na katerega se pripneta prečki', knj. *velika vága na ojésu* (*î; â; ê*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *vaga*. Pogosti poimenovanji sta še (*ta*) *velika vaga* in *trikeljc*, druga poimenovanja so redkejša.

V T003 je za leksem *vaga* v opombi zapisano, da »je spredaj«, v T233, da je »na štangi«, in v T413, da je »za konje«, za leksem *dritelj* v T034 pa, da je »za dva konja«. V T299 je za leksem *špiljvaga* pripisano pojasnilo, da je »za dv[e] goved[i] na ojesu ali pa na štangi«. Poimenovanje *bogšajt* v T029 uporabljajo, »če so voli v komatih«.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo (T058, T065, T164) ali da izraza ne poznajo (T061).

2. Morfološka analiza

vag- < *(*vag*)-*a* / *(*vag*)-*e* (im. mn.) ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* 'tehtnica'

(ta) velika vaga < *(*t*-) *vel-ik-a-j-a* (*vag*)-*a* ← *(*ta*/*tv/*tě/*tę 'ta') + *vel-ik-ъ 'velik' (← *vel-ъ 'velik') + *(*vag*)-*a*

vaga velika < *(*vag*)-*a* *vel-ik-a-j-a* ← *(*vag*)-*a* + *vel-ik-ъ

ta večja vaga < *t- *veť-bj-a-j-a* (*vag*)-*a* ← *ta/*tv/*tě/*tę 'ta' + *veť-bj-b 'večji' + *(*vag*)-*a*

vaga ta večja < *(*vag*)-*a* *t*- *veť-bj-a-j-a* ← *(*vag*)-*a* + *ta/*tv/*tě/*tę + *veť-bj-b

dolga vaga < **d̥blg-a-j-a* (*vag*)-*a* ← **d̥blg-ъ* 'dolg, ne kratek' + *(*vag*)-*a*

parvaga < *(*par*)-*0*-(*vag*)-*a* ← *(*par*)-*ъ* (← srvnem. *pār*, nem. *Paar* 'par') + *(*vag*)-*a*

triTeljvaga < *(*tritl̥*)-*0*-(*vag*)-*a* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu *d*->*t*) + *(*vag*)-*a* (*T* ≥ *k* po diferenciaciji *Tl* ≥ *kl* v T264, T269, T276)

špiljvaga < *(*špil̥v*ag)-*a* ← nem. *Spielwaage* 'prečka'

vagir- < *(*vagir*)-*j-b* / *(*vagir*)-*j-i* (im. mn.) ← srvnem. *wæger 'merilec', nem. *Wäger* 'merilec, kdor tehta'

veliki vagir < *vel-ik-ᵛ-j-b (*vagir*)-*j-b* ← *vel-ik-ᵛ + *(*vagir*)-*j-b*

vagirec < *(*vagir*)-*bc-b*

prvi podel < *prv-ᵛ-j-b *podᵛ-děl-ᵛ* ← *prv-ᵛ 'prvi' + *podᵛ-děl-ᵛ (← *podᵛ 'pod' + *děl-ᵛ 'del')

driTelj < *(*dritl*)-*b* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T240)

veliki dritelj < *vel-ik-ᵛ-j-b (*dritl*)-*b* ← *vel-ik-ᵛ + *(*dritl*)-*b*

triTelj < *(*tritl*)-*b* ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T272, T278)

triTeljc < *(*tritl*)-*bc-b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T331, T342, T349, T351, T355)

ta večji triTelj < *t-večt-bj-b-j-b (*tritl*)-*b* ← **ta/*tᵛ/*těl/*tē* + *večt-bj-b + *(*tritl*)-*b* ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T324)

šajt < *(*šajt*)-*ᵛ* ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'

šajtelj < *(*šajtl*)-*ᵛ* ← nem. *Scheitel* 'prečka'

vogšajt < *(*vogšajt*)-*ᵛ* ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

bogšajt < *(*bogšajt*)-*ᵛ* ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka, vprežna vaga' (po kor. nem. prehodu *v > b*, bav. nem. prehodu *a > o*)

šranga < *(*šrang*)-*a* ← bav. srvnem. *schränge* 'ograja, plot, planke'

forajtarica < *(*forajtar*)-*ic-a* ← nem. *Vorreiter* (¹DWB)

brjunglavec < *(*brjun*)-*golv-bc-b* ← *(*brjun*)-*ᵛ* (← neka rom. predloga, sorodna s furl. *breon* 'deska, plošč') + *golv-a 'glava'

balancin < *(*balancin*)-*ᵛ* ← trž. it. *balanzin* 'prečka (pri vozu)'

bilancin < *(*bilancin*)-*ᵛ* ≤ *(*balanzin*)-*ᵛ* / *(*belanzin*)-*ᵛ* (po kontaminaciji s knjiž. it. *bilancino*)

bilančir < *(*bilančir*)-*j-b* ← it. *bilanciere* 'ravnotežnica'

kason < *(*kason*)-*ᵛ* ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'

križ < *(*križ*)-*b* 'križ' ← stfurl. **krō(d)že* 'križ'

forejc, nejasno, morda v zvezi z nem. *Vorreite* (¹DWB)

kiše, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vogšajt* in *šajtelj* v T023, *bogšajt* v T029, *križ* v T071, *bilančir* v T079, *bilancin* v T080, *brjunglavec* v T386, *šranga* v T387, *forejc* v T401 in *kiše* v T402 ter besedna zveza *prvi podel* v T383.

Kot enkratnica z *vaga* je kartiran leksem *parvaga* v T309.

Kot enkratnica z *vagir*- je kartiran leksem *vagirec* v T307.

Kot enkratne besedne zveze z *vaga* so kartirani leksemi *vaga velika* v T117, *vaga ta večja* v T152, *dolga vaga* v T353.

Kot enkratna besedna zveza z *vagir* je kartiran leksem *veliki vagir* v T308.

Kot enkratna besedna zveza z *dritelj* je kartiran leksem *veliki dritelj* v T363.

Kot enkratna besedna zveza s *tritelj* je kartiran leksem *ta večji tritelj* v T324. Kot besedne zveze z *vaga* so kartirani leksemi (*ta*) *velika vaga* v T138, T154, T236, T239, T244, T246–T248, T256–T258, T261, T263, T266–T268, T270, T299, T309, T346, T350 in T395 oz. *velike vage* (im. mn.) v T375 ter *ta večja vaga* v T154 in T277.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *kason* v T097.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *ridof* v T167.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T061, T065 in T164.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreiter#GV14515>, dostop 10. 10. 2022; <https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreite>, dostop 12. 10. 2022)

5. Primerjaj

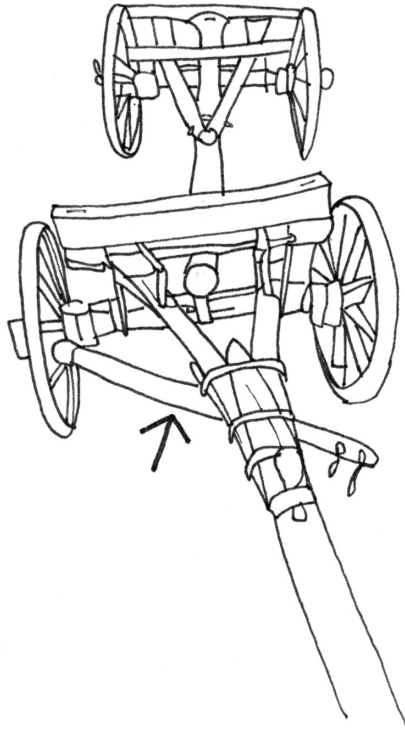
SLA: V274.01 *vaga* (3/64), V274(b).01 *vp्रेžna vaga* (3/66); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Velika vaga na ojesu je večinoma leseni in deloma na koncu okovani veliki prečni drog tik pod ojesom. Na sredini je imela vgrajen železen obroč s kovaško privarjeno kljuko, ki skozi luknjo sega nad zgornji rob ojesa, kjer je pritrjena s prečno železno zakovico. Na konceh ima velika vaga železen kavelj in nanj na vsaki strani obešen po en obroč s kljuko, na katerega se obesi mala vaga, ki ima na vsaki strani pritrjen železen obroč s kljuko, v katerega se zatakne železna spona na jutaste vrvi, ki so pritrjene na vprežni jarem pri goveji vpregi, ali na usnjene pasove pri konjskem komatu. Ponekod (npr. v Šentjerneju na Dolenjskem) so imeli pod ojesom vgrajene samo velike vage s po dvema obročema na vsaki strani, kamor so lahko zapenjali dve vpreženi živali. Takšne velike vage na ojesu niso imele dodanih še malih vag, temveč se je vsa vlečna sila prenašala neposredno na velike vage in od tam na oje voza.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/66

SLA V274(b).01 'vprežna vaga'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V274 *vaga* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *velika vaga* in b) *vprežna vaga*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V gradivo za kartiranje so zato vključeni le tisti odgovori, pri katerih je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'vprežna vaga'.

Za pomen 'kratek drog pri vozu, na katerega se pripneta vprežni vrvi', knj. *vprežna vága* (*ê; â*), sta v narečjih najpogostejši poimenovanji *vaga* in *ta mala vaga*. Druga poimenovanja so še *driteljc*, *tritelj* in *branovlak* oz. *branovlek*. Ostala poimenovanja so redkejša.

Ponekod je v opombi opredeljeno, za vprego katerih živali je namenjena vaga, in sicer je *tritelj* v T223 »del konjske vprege«, izraz *tritelj* je v T407–T408 opremljen z opombo »ko z verigami vprežeš konja«, izraz *cugšajt* ima v T029 pojasnilo »pri konju«, izraz *dritelj* v T206 »za konja«, izraz *špic vaga* v T353 pa »za enega konja vpreči«. Za izraz *žilj* v T206 je v opombi zapisano, da je »za vola«.

Za izraze *vaga* v T097, T155, T184, T255, T260, T315, T371 in T388, *šajt* v T019, *balancin* v T100 in *dritelj* v T185 je v opombah zapisano, da se odgovor nanaša tako na pomen 'vprežna vaga' kot na pomen 'velika vaga na ojesu'.

Ponekod je v gradivu zapisano, da tam vozov nimajo (T058, T065, T164) ali da izraza za vprežno vago ne poznajo (T061).

2. Morfološka analiza

vag- < **(vag)-a* / **(vag)-e* (im. mn.) ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* 'tehtnica'

vage ta manje (im. mn.) < **(vag)-e t- mǫn-b-j-e* ← **(vag)-a* +

*ta/*tǫ/*tǣ/*tē 'ta' + **mal-ǫ* 'majhen'

(ta) mal- vag- < *(*t-) mal-a-j-a (vag)-a* / *(*t-) mal-y-j-e (vag)-e* (im. mn.)

← *(*ta/*tǫ/*tǣ/*tē)* + **mal-ǫ* + **(vag)-a*

ta majhne vage (im. mn.) < **t- mal-ix-ǫn-y-j-e (vag)-e* ← **ta/*tǫ/*tǣ/*tē* +

*mal-ǫ + **(vag)-a*

vprežna vaga < **vǫ(n)-prež-ǫn-a-j-a (vag)-a* ← **vǫ(n)-prež-ǫn-ǫ*

(← **vǫ(n)-preg-a* ← **vǫ(n)-preǣ* ← **vǫ(n)- 'v' + *preǣ* (< **preg-ti*)

'napeti, zvezati') + **(vag)-a*

vpregna vaga < **vǫ(n)-preg-ǫn-a-j-a (vag)-a* ← **vǫ(n)-preg-ǫn-ǫ*

(← **vǫ(n)-preg-a*) + **(vag)-a*

- špic vaga** < *(špic)- $\emptyset$ (vag)-a ← *(špic)- $\emptyset$ (← nem. *Spitze* 'konica') + *(vag)-a
- važica** < *(važ)-ic-a
- vagic-** < *(vag)-ic-a / *(vag)-ic- ϵ (im. mn.)
- vagir-** < *(vagir)-j-b / *(vagir)-j-i (im. mn.) ← srvnem. *wæger 'merilec', nem. *Wäger* 'merilec, kdor tehta'
- mali vagir** < *mal- $\bar{v}$ -j-b (vagir)-j-b ← *mal- $\bar{v}$ 'majhen' + *(vagir)-j-b
- vagirec** < *(vagir)-bc-b
- vagirček** < *(vagir)-bč-bk- $\bar{v}$
- driTelj-** < *(dritl̥)-b / *(dritl̥)-i (im. mn.) ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T176, T191, T202, T206, T211, T230)
- mali dritelj** < *mal- $\bar{v}$ -j-b (dritl̥)-b ← *mal- $\bar{v}$ 'majhen' + *(dritl̥)-b
- driTeljc-** < *(dritl̥)-bc-b / *(dritl̥)-bc-i (im. mn.) ← *(dritl̥)-b ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T110, T133, T142, T148, T166–T167, T169, T178–T182, T231, T233–T234, T236)
- triTelj-** < *(tritl̥)-b / *(tritl̥)-i (im. mn.) ← nem. *Drittel* 'vprežna vaga' (po bav. nem. prehodu $d > t$) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T128, T187, T211, T213, T217–T218, T223, T229, T250–T251, T267, T297, T317, T356)
- ta mali triTelj** < *t-mal- $\bar{v}$ -j-b (tritl̥)-b ← *ta/*t $\bar{v}$ /*t $\bar{e}$ /*t $\bar{e}$ + *mal- $\bar{v}$ 'majhen' + *(tritl̥)-b ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T324)
- triTeljc-** < *(tritl̥)-bc-b / *(tritl̥)-bc-i (im. mn.) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T108, T129, T136, T149, T231, T326, T328, T332, T345–T346, T355, T407–T408)
- šajt** < *(šajt)- $\bar{v}$ ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'
- šajtelj** < *(šajtl̥)-b ← nem. *Scheitel* 'prečka'
- cugšajt** < *(cukšajt)- $\bar{v}$ ← nem. *Zugscheit* 'vprežna vaga'
- vogšajt** < *(vogšajt)- $\bar{v}$ ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka' (po bav. nem. prehodu $a > o$)
- bogšajt** < *(bogšajt)- $\bar{v}$ ← nem. *Waagscheit* 'vprežna prečka, vprežna vaga' (po kor. nem. prehodu $v > b$, bav. nem. prehodu $a > o$)
- komat** < *(komat)- $\bar{v}$ ← srvnem. *komat* 'komat' (← *xomqt- $\bar{v}$ 'komat')
- prigeljč** < *(prigl̥)-it̥-b ← nem. *Prügel* 'gorjača, krepelo, sekanica'
- žilj** < *(žil̥)-b ← srvnem. *sil, sile* 'vrv, jermen'
- forajtarica** < *(forajtar)-ic-a ← nem. *Vorreiter* (¹DWB)
- brjunglavec** < *(brjun)-golv-bc-b ← *(brjun)- $\bar{v}$ (← neka rom. predloga, sorodna s furl. *breon* 'deska, ploh') + *golv-a 'glava'
- balancin** < *(balancin)- $\bar{v}$ ← trž. it. *balanzin* 'prečka (pri vozu)'
- bilancin** < *(bilancin)- $\bar{v}$ ≤ *(balanzin)- $\bar{v}$ / *(belanzin)- $\bar{v}$ (po kontaminaciji s knjiž. it. *bilancino*)
- bilančir** < *(bilančir)-j-b ← it. *bilanciere* 'ravnotežnica'
- kason** < *(kason)- $\bar{v}$ ← furl. *casson*, ben. it. *casson*, it. *cassone* 'velik zaboj, skrinja'
- tartolanc** < *(tartolanc)-b ← madž. *tartólánc* 'podporna veriga'

branovlek- < *born-o-velk-ᵛ / *born-o-velk-i (im. mn.) ← *born-a 'ostro orodje za rahljanje zemlje, prvotno odsekan vrh kakega drevesa z vejami vred' + *velk-ᵛ (← *velti (< *velk-ti) *ᵛlk-ǝ 'vleči')

braNVlek < *born-0-velk-ᵛ ← *born-ᵛ 'ostro orodje za rahljanje zemlje, prvotno odsekan vrh kakega drevesa z vejami vred' + *velk-ᵛ (*NV* ≥ (*b-V ≥ *b-b) ≥ *mb* v T392)

branovlak- < *born-o-volk-ᵛ / *born-o-volk-i (im. mn.) ← *born-a + *volk-ᵛ 'vlečenje, vleka' (← *velti (< *velk-ti) *ᵛlk-ǝ)

branovnjak < *born-ov-ᵛn-ak-ᵛ (< **born-ov-ᵛn-j-ak-ᵛ*)

gož < *qǝž-b < *ᵛqǝž-b ≤ *qǝž-b 'vez' (Furlan 2023)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šajtelj* v T023, *cugšajt* v T029, *vogšajt* v T035, *bilančir* v T074, *bilancin* v T101, *žilj* v T206, *forajtarica* v T234, *komat* v T280, *prigeljč* v T299, *gož* v T384, *brjunglavec* v T386 in *tartolanc* v T402.

Kot enkratnica z *vagir-* je kartiran leksem *vagirec* v T307.

Kot enkratnici z *bran-* sta kartirana leksema *branovnjak* v T381 in *branvlek* v T392.

Kot besedne zveze z *vag-* so kartirani leksemi *mala vaga* v T138, T350 in T395, *ta mala vaga* v T236, T239, T244, T246, T248, T256–T258, T261, T263, T266, T268, T277, T279, T309 ter *vprežna vaga* v T050 in T247.

Kot enkratne besedne zveze z *vag-* z so kartirani leksemi *vage ta manje* v T152, *ta male vage* (im. mn.) in *ta majhne vage* (im. mn.) v T154, *vprežna vaga* v T193, *špic vaga* v T353 in *male vage* (im. mn.) v T375.

Kot enkratna besedna zveza z *vagir* je kartiran leksem *mali vagir* v T308.

Kot enkratna besedna zveza s *tritelj* je kartiran leksem *ta mali tritelj* v T324.

Kot enkratna besedna zveza z *dritelj* je kartiran leksem *mali dritelj* v T363.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *kason* v T097.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T058, T061, T065 in T164.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/vorreiter#GV14515>, dostop 10. 10. 2022); Furlan 2023

5. Primerjaj

SLA: V274.01 *vaga* (3/64), V274(a).01 *velika vaga na ojesu* (3/65); OLA: /;

ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

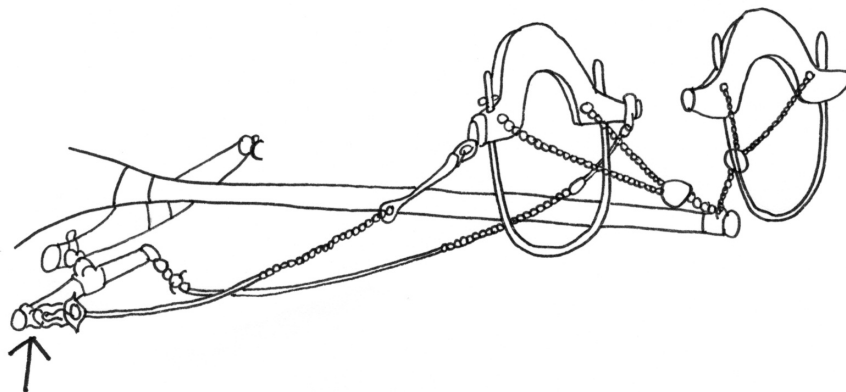
Vprežna vaga je naprava, na katero je neposredno vprežen konj, krava ali vol. Vprežne vage so s kavljji in kljukami povezane z jutastimi vrvmi ali verigami kot deli vprežnih naprav.

Na južnem Pohorju so vprežne vage uporabljali samo pri konjski vpregi; če je bil vprežen samo en konj, je bila vaga polovična, če sta bila vprežena dva, je bila vaga večja in cela. Vaga je bila pritrjena na oje, to je drog, s katerim vprežna žival vleče voz. Sestavni del vage so bili še na koncih pritrjeni železni kavljji, na katere so bili pripeti usnjeni jermeni in železne verige, ki so segale od vprežnih vag do komata, ki je bil nasajen na konjevo glavo.

Na večjem delu slovenskega etničnega ozemlja vprežnih vag niso uporabljali samo pri vozovih, temveč tudi pri nekaterih dvokolesnih napravah, pripetih pred ralo ali plug. V Ziljski dolini so še ob koncu 50. let 20. stoletja uporabljali iz rala preurejen lesen plug s kolcami s ploščatimi ojesi in nanje s kavljem pripeto eno veliko in dve krajši vagi, na kateri so pripeli po dve vrvi za vprego dveh živali, največkrat konjev. Podoben način priprege rala so uporabljali še v Podjuni, kjer so za vprego ene živali uporabljali le eno krajšo vago.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/67

SLA V267.01 'oje (štanga)'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

V zvezi z vprašanjem V267.01 se je do leta 1960 (med letoma 1961 in 1969 pa delno) spraševalo izključno po pomenu 'vsako od dveh ojes, med katera se vprega žival', knj. *ójnica* (*ō*), po letu 1960 pa tudi po pomenu 'drog na sprednjem delu voza, pluga, ob katerega se vprega žival', knj. *ojé* (*ê*). Najpogostejša odgovora za oba pomena sta poimenovanji *oje* in *štanga*, drugo najpogostejše poimenovanje je *ojnice*. Druga poimenovanja so redkejša. Odgovori *oje*, *ojnica* in *ojica* so pogosto zapisani v množini.

V zvezi s pomenom 'vsako od dveh ojes, med katera se vprega žival' je za odgovore *štanga* v T016, T018, T041, T044, T053, T205, T257, T297, T303, T326, *ojnice* v T017, *rud* v T400 in *timon* v T118 v opombah zapisano, da se uporabljajo za konje (*štanga* v T351 pa tudi za krave). Za odgovor *ojnice* je v T016, T019, T024, T036–T038, T206 in T211 v opombah zapisano, da se uporabljajo le za enega konja (v T016 tudi za enega vola), za odgovora *oje* v T016 in T019 ter *štanga* v T038 in T192 pa, da se uporabljata za dva konja. Za odgovor *oje* je v T008 in T048 v opombah zapisano, da se je to poimenovanje uporabljalo v zvezi z govejo živino oz. govedom. V T017, T027, T038, T041, T053–T054, T094, T205, T257, T266, T297, T303 in T312 je za odgovor *oje*, v T118 pa za *ojnice* v opombi zapisano, da se poimenovanji uporabljata v zvezi z voli, poimenovanje *oje* v T400 pa v zvezi s kravami. Odgovora *štanga* v T206, T211 in *timon* v T137 imata zapisano opombo, da je ta enojna oz. samo ena, medtem ko imata odgovora *ojnice* v T137, T206, T242, T247 in *oje* v T239 zapisano opombo, da so dvojne oz. dve. Za odgovor *štanga* je v T193 zapisano, da je to del »pri kočiji«, za odgovor *oje* v T169 pa, da je to del »pri samotěžnem vozu« ali v T234 in T236 del pri »koreti« oz. da jo uporabljajo »v hribih« (v T223). Za odgovor *ojnice* v T154 je zapisano, da sta to »dve štangi ob strani, vendar jih zdaj nimajo več«. Za poimenovanje *oje* je v T116, T152, T229, T281, T286 in T292 zapisano, da je »zastarelo«, v T256, T310, da je »redko«, in v T255, da jih »zdaj ni več«.

V zvezi s pomenom 'drog na sprednjem delu voza, pluga, ob katerega se vprega žival' je za odgovore *štanga* v T045 in T351, *ojnice* v T029 in T032–T034 in *rud* v T401–T402 v opombah zapisano, da se uporabljajo v zvezi s konji. Za odgovor *štanga* je v T034 v opombi zapisano, da se uporablja »za vole«, v T351 za »konje in krave«, v T206 pa se uporabljajo »za dva konja«. Za odgovor *oje* je v T029 v opombi zapisano, da so »pri volih«, v T045, da se uporabljajo »za govedo«, v T401–T402 pa »za krave«. V T241 je za odgovor *štanga* zapisano, da jo imajo

vozovi, medtem ko je za odgovor *oje* zapisano, da ga imajo »vozički in kola«. Za odgovor *štanga* v T108 je v opombi zapisano, da je to poimenovanje »zastarelo«, za odgovor *oje* v T318 pa, da jih »nimajo«. V T065 je zapisano, da vozov nimajo, za T109 pa, da poimenovanje ni v rabi.

2. Morfološka analiza

oj- < *oj-e in *oj-a 'oje'

ojic- < *oj-ic-a / *oj-ic-ę (im. mn.)

ojnic- < *oj-ɸn-ic-a / *oj-ɸn-ic-ę (im. mn.) ← *oj-ɸn-ɸ

ojnarice (im. mn.) < *oj-ɸn-ar-ic-ę

štanga < *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'

rud < *(*rud*)-*ɸ* ← madž. *rud* 'drog'

rud- < *(*rud*)-*o* / *(*rud*)-*a*

rudič < *(*rud*)-*ič-ɸ*

tamon < *(*tamon*)-*ɸ* ← furl. *tamon* 'krmilo'

timon < *(*timon*)-*ɸ* ← it. *timone* 'krmilo'

svora < **sɸ(n)-vor-a* ← **sɸ(n)-ver-ti* 'speti' ← **sɸ(n)*- 'skupaj' + *ver-ti *vɸr-ɸ 'zaticati, vtikati; zapirati'

rida < *(*rid*)-*a* ← srvnem. *rīde 'ovinek, zavoj'

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ɸ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

gredelj < *gręd-el-ɸ ← *gręd-a 'bruno, tram'

tajslja < *(*tajslj*)-*a* ← *(*tajslj*)-*ɸ* ← avstr. nem. *Deichsel* 'oje, ojnica' (po bav. nem. prehodu *d-* > *t-*)

3. Posebnosti kartiranja

S črnimi znaki so kartirani odgovori na vprašanje *oje*, z zelenimi pa odgovori na vprašanje *ojnice*.

Kot enkratnice so kartirani leksemi *rida* v T076, *prema* v T130 in *gredelj* v T408.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *oje* v T009, T148, T169, T229, T234, T304, T317, T326, *štanga* v T016, T038, T050, T054, T071, T133, T137, T148, T158, T187, T192–T193, T202, T206, T208, T223, T234, T236, T247, T316–T317, *ojnic-* v T008, T037, T043, T118, T136, T182, T192, T202, T206, T247, *ojnarice* v T158, *timon* v T118, *tajslja* v T188 in *svora* v T386 ter nerelevantni odgovor *skarišče* v T377.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *jermen* v T098, *lojtrnice* v T238, *telege* v T305 in *žrd* v T412.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T065 in T109.

Z izoglosami so na karti označeni protetični glasovi pri leksemih *oje*, *oja*, *ojica* in *ojnica*.

Z modro izogloslo je označen protetični *y-* v T006–009, T011–T013, T015–T019, T032, T034, T038, T040, T056, T067, T071, T087–T088, T097, T100–T101,

T104, T109–T112, T118, T136, T138, T143, T148, T152, T166, T174, T194–T196, T201–T203, T207, T219, T229, T234, T237, T245, T248, T253, T262, T281, T299–T302, T310–T312, T338, T351, T353, T355, T358 in T417.

Z vijolično izogloso je označen protetični *w*- T001, T002, T008, T010, T013, T029, T033, T064, T092, T094, T097, T106–T107, T116–T117, T132, T135, T139, T150–T151, T153, T158–T159, T164–T166, T181, T183, T188–T193, T197, T199–T200, T202, T206, T208, T210–T213, T215–T216, T223, T232, T312–T313, T316–T319, T326, T335, T337, T343 in T352.

Z rdečo izogloso je označen protetični *v*- v T054, T078, T098, T148–T149, T180, T185, T191, T193, T204, T252, T297–T298, T308, T334, T339 in T416.

S črno izogloso je označen protetični *h*- v T024, T026, T028 oz. *x*- v T023 in T363.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 441; ALI: 3258; ASLEF: 3607; HJA: 973; LinGeH: 469; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Oje je drog na sprednjem delu voza, vozička, pluga, ob katerega se vpreže žival, za manjše oje z držalom ali prečnim ročajem pa se prime oseba, ki vleče voz oz. voziček.

Sprva so bila ojesa v celoti lesena (npr. bakrenodobni voz z Ljubljanskega barja), s splošno rabo kovin, zlasti železa pa so jim odpornost povečali z vgradnjo kovinskih (predvsem železnih) okovij zlasti na krajnem mestu, na katerem so vpregali živino, in na mestu, kjer je bilo oje povezano s sprednjim (večinoma gibljivim) delom voza.

Ojesa so si bila pri večini štirikolesnih vozov v osnovi oblikovno podobna. Razlikovala so se le glede dolžine in debeline, na kar so vplivali velikost in vrsta (tip) vprežnega voza, vrsta vprežnih živali (goveja živina, konji, osli idr.) in razgibanost zemljišč, kjer so jih uporabljali – za vožnjo po razgibanih zemljiščih so uporabljali vozove z nekoliko daljšimi ojesi kot v ravninskem svetu.

Ojesa pri velikih in malih vprežnih vozovih ter različnih vlečnih vozovih in vozičkih so bila praviloma v preseku okrogla. Ojesa, najpogosteje izdelana iz brezovega lesa (ker je lahek in upogljiv), so se nekoliko ožila od spodnjega konca, kjer so bila z dvokrakimi ušesi iz bukovega ali javorovega lesa, ponekod utrjenimi tudi s kovanim železjem, pripeta na sprednjo prečno os kolesa voza, pa vse do krajnega zgornjega konca, kjer sta jih največkrat objemala dva železna obroča, v povsem krajnega pa je bila vgrajena veriga za povezavo z vprego. Novejši železni vozovi so imeli vgrajena železna ojesa, praviloma enotnih valjastih oblik.

Lesena ojesa vprežnih vozov so bila lahko ravna ali proti koncu nekoliko usločena navzdol, kar je bilo ponekod posledica večletnega visenja brez opore ali načrtnega izbora naravno ukrivljenega lesa, ki ga je kolar le še obrtniško obdelal in vgradil v voz. Podobno ukrivljena ojesa so imeli tudi nekateri vlečni (ročni) vozički. Izrazito ukrivljena ojesa, najprej navzgor, nato pa proti koncu navzdol, so imeli nekateri prestižni vozovi, *koleslji*, kar naj bi povečevalo eleganco voza. Lesena ojesa so bila pogosto ukrivljena tudi navzgor, kar je bilo posledica odlaganja sprednjega konca ojes na tla in prepogosta izpostavljenost vremenu.

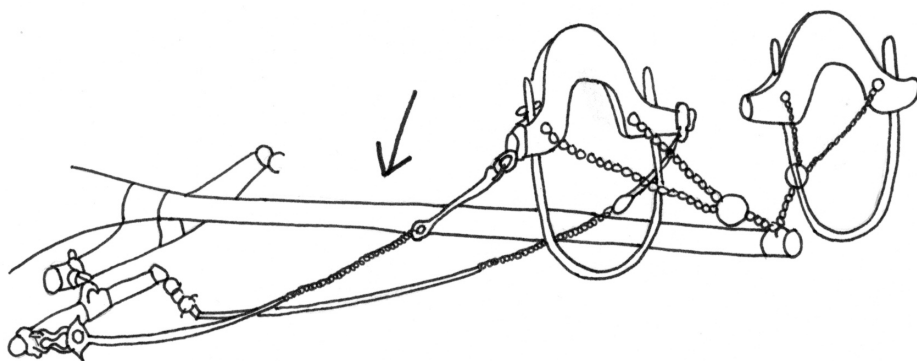
Večina vprežnih ter vlečnih vozov in vozičkov je imela le eno oje. Ponekod pa so imeli nekateri vprežni štirikolesni vozovi vgrajene ojnice, med katere so vpregli le eno žival, najpogosteje konja. Takšne vozove so uporabljali nekateri kmetje v Halozah, vozovi z ojnici so bili bolj pogosti tudi v Zilji in Rožu. Ojnice so imeli tudi nekateri vprežni vozovi z dvema kolesoma. V rabi so bili zlasti na Kobarškem ter v Zilji in Rožu.

Bistveno krajša ojesa so imeli različni vlečni vozovi in vozički, ki se jih je večinoma oprijela le ena, ponekod tudi dve osebi vzporedno, npr. postreščki v Ljubljani ob koncu 50. let 20. stoletja. Vgradnja ojes v te vozove in vozičke je bila večinoma enostavnejših izvedb.

Po zasnovi drugačni so bili različni vlečni vozički z dvema kolesoma, ki so bili za prevažanje manjših bremen na splošno v rabi po vsem slovenskem ozemlju. Nekateri so imeli po eno, pogosto rahlo ukrivljeno oje, drugi tudi po dve povsem ravni in praviloma med seboj prečno povezani ojesi. Takšne vozičke so uporabljali npr. branjevke in branjevci z južnih delov Ljubljane, ki so vse do prvih let 21. stoletja prevažali različno zelenjavo in pridelke iz Krakovega in Trnovega na ljubljansko tržnico.

Prim.: SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/68

SLA V283.01 'jarem'

Matej Šekli, Nina Pahor

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V283 *jarem* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve vprašanji, in sicer na a) *jarem za enega vola* in b) *jarem za dva vola*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, torej leksemov za ožja pomena ne ločuje. V gradivo za kartiranje so zato vključena le poimenovanja s širšim pomenom 'jarem', ne pa tudi tisti v gradivu zapisani leksemi, ki poimenujejo ožja pomena.

Za pomen 'lesena vprežna priprava, ki se da živali na vrat', knj. *járem* (á), je v večini govorov zapisan leksem *jarem* in njegove izpeljanke (*jarmič*, *jarmiček*, *jarmec*, *jaremček*, *jarmen*, *jarénnik*). Pogosti so tudi leksemi *komat*, *teleg-*, *igo* s prenarjenimi osnovami (*iga*, *ižes-*), *klamba*, *žilj* in *trojka*. S stališča izvora besedja velja izpostaviti manj pogosto domače *homot* in bolj pogosto iz nemščine prevzeto *komat*, ki pa je v nemščini slovanska izposojenka.

2. Morfološka analiza

jarem < *arьm-ь 'jarem'

jarmič < *arьm-ít-ь

jarmiček < *arьm-ít-ьk-ь

jarmc- < *arьm-ьc-ь / *arьm-ьc-i (im. mn.)

jaremček < *arьm-ьč-ьk-ь

jarmen < *arьm-en-ь

jarénnik < *arьm-ьn-ik-ь

igo < *jьg-o < *jьg-o 'jarem, igo'

iga < *jьg-a

ižes- < *jьž-es- (po naslonitvi na tip *kol-o, rod. ed. *kol-es-e; najverjetneje prvotno *ižeso, v govorih s samoglasniškim upadom izglasnega *-o)

vprega < *vь(n)-přeg-a ← *vь(n)-přěti 'vpřeči' ← *vь(n)- 'v' + *přěti (< *přeg-ti) 'napeti, zvezati'

trojka < *tr-oj-ьk-a ← *tr-oj-ь 'troj' ← *tr-ьj-e 'trije', *tr-i 'tri'

klin < *kl-in-ь 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'

tele||g- < *telëg-a / *telëg-ę (im. mn.), dalje nejasno (// ≥ n v T240, T251)

homot- < *xomot-ь / *xomot-i (im. mn.) 'komat'

komat < *(komat)-ь ← srvnem. *komat* 'komat' (← *xomot-ь 'komat')

kamba < *(kamb)-a ← avstr. nem. *Kamp* 'komat'

klamba < *(*klamb*)-*a*, nejasno, morda v zvezi s *kamba* / nar. nem. *Klambe* 'sponka') (¹DWB)

žilj < *(*žil*)-*b* ← srvnem. *sil, sile* 'vrvi, jermen'

klešter < *(*klēštr*)-*b* ← bav. nem. *Klöster* 'les, železo pri komatu' (← sln. *klešče* 'kleščice')

holpjuh < *(*xolpjuh*)-*b* ← nem. *Halbjoch* 'enojni jarem' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

ham < *(*xam*)-*b* ← madž. *hám* '(konjska) vprega'

bašt < *(*bašt*)-*b* ← it. *basto* 'leseno tovorno sedlo'

vajvat, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *bašt* v T060, *klešter* v T102, *vprega* v T137, *holpjuh* v T358 in *ham* v T412.

Kot enkratnica z *ig-* je kartiran leksem *iga* v T001.

Kot enkratnici z *jarm-* sta kartirana leksema *jarmen* v T169 in *jarévník* v T372.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *komat* v T139, *kamba* v T234, *žilj* v T253 in *homot* v T341 ter enkratnici *vajvat* v T169 in *klin* v T372 ter nerelevantni odgovor *kis* v T412.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T004, T007, T078, T090, T198 in T200.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V283(a).01 *jarem za enega vola* (3/69), V283(b).01 *jarem za dva vola* (3/70), V284.01 *igo* (3/71), V284.03 *igo* – pomen (3/110); OLA: 826; ALE: 443; SDLA-SI: 442, 444 *jarmič*; ALI: 3608 *jarem* (za dva vola), 3611 *jarmič* (za enega vola); ASLEF: 3260 *jarem* (za dva vola), 3264 *jarmič* (za enega vola); HJA: 986 *povodec*, *oglavnik*; LinGeH: 631; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Jarem je večinoma lesena priprava, ki se namesti volu ali kravi na vrat, da je tako vpreženo žival mogoče z verigami in vrvmi povezati na voz, sani, ralo, plug, drevo ali kak drug predmet za oranje in prevoz ali vleko bremen. Za vprego živine so jarme uporabljali v večjem delu današnjega slovenskega prostora. Uporabljali so jih tako v nižinskem kot v hribovitem in gorskem svetu, kjer so se obdržali najdlje (za delo z živino na strmih zemljiščih so bili jarmi navadno precej daljši kot za delo v ravnini).

Jarem je sestavljen iz vodilnega različno oblikovanega masivnega droga, v katerega sta s spodnje strani v izdolbljene luknje vtaknjeni dve (dvojni jarem) ali ena (enojni

jarem) največkrat lesena kamba, ki od spodaj okrog vratu objema vpreženo žival in jo poveže z zgornjim prečnim delom jarma. Kamba se na jarem pritrudi z zagozdami ali prečnimi klini, ki s svojima krajnjima štrcljema izstopajo vrh jarma. Poleg najbolj razširjenih elipsastih kamb iz trdega drenovega lesa so bile v Goriških Brdih in tržaški okolici razširjene železne, t. i. laške kambe, ki so bile na jarem pritrjene s kovaško izdelanimi vijaki in gibljivimi okroglimi ali osemkotnimi členi ter so se pod vratom živali spenjale s krajšo vrvjo z vozli na koncih.

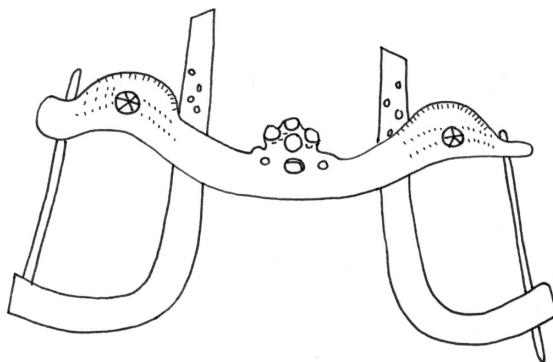
Izdelovanje jarmov je bilo večinoma hišno opravilo kmečkih gospodarjev zlasti v zimskih mesecih. Jarmi iz kakovostnega lesa listavcev so bili v uporabi po več desetletij, ponekod so jih prenašali iz roda v rod. Za jarme so uporabljali naravno valovito upognjen les, kar je zagotavljalo bistveno večjo odpornost na natezne sile in trajnost uporabe kot pri jarmih, ki so jih valovito izrezali iz debelejšega debla. Takšni jarmi so se pogosteje lomili in pokali po rasti, kar so lastniki popravljali z naknadnim vgrajevanjem železnega okovja, s čimer je jarem lahko celo pridobil estetsko vrednost, kar zlasti velja za dvojne jarme. Enojni jarmi so bili na koncih okovani z železnimi sponami in verigami že v zasnovi, saj drugače vprega živali v voz ali plug ni bila mogoča.

Najpogosteje uporabljen les za izdelavo jarmov je bil javor, izdelovalci so uporabljali tudi les bresta, breze, bukve (npr. za zaplato), gabra, hrasta (ponekod tudi kot vstavek, zlasti zgoraj), hruške, jelše (za dodatne kljuke), jesena, lipe, oreha itd. Za elipsasto oblikovane kambe so najpogosteje uporabili lesniko, ki so jo mehčali in ovili v lesenem modelu.

V oblikovanju in tehnični opremljenosti jarmov je mogoče prepoznati tudi nekatere izrazite krajevne oblikovalske posebnosti. Najbolj prepoznavni so jarmi z Bovškega in s severozahodnega dela Dolenjske, kjer so jih opremili z vrsto likovnih in obenem uporabnih dodatkov (npr. z enakomernimi zarezi, vrezanimi letnicami ter ponekod tudi z okrasnimi in obrambnimi (apotropejskimi) znamenji).

Prim.: Ložar 1944; Makarovič 1981; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/69

SLA V283(a).01 'jarem za enega vola'

Matej Šekli, Nina Pahor

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V283 *jarem* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve vprašanji, in sicer na a) *jarem za enega vola* in b) *jarem za dva vola*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, torej leksemov za ožja pomena ne ločuje, v ta komentar so zato vključena le poimenovanja z ožjim pomenom 'jarem za enega vola'.

Za ožji pomen 'jarem za enega vola' se v večini govorov uporablja beseda *jarem* in njene izpeljanke (*jarmič*, *jarmiček*, *jarmec*, *jaremček*, *jarmen*, *jermek*). Pogostejši so tudi leksemi *komat*, *teleg-*, *homot*, *igo*, *kamba*, *klambič*, *žilj*, *trojka* in *klešter*. Vsi ti leksemi se uporabljajo tudi za širši pomen 'jarem', kar pomeni, da se v teh govorih pri poimenovanju ne ločuje med širšim pomenom 'jarem' in ožjim pomenom 'jarem za enega vola'. Poimenovanja, ki eksplicitno odražajo ožji pomen, so bolj redka, npr. *samec*, *edenec* in domači večbesedni leksemi (*briški jarem* 'jarem za enega vola' proti *laški jarem* 'jarem za dva vola' v T087, *samski jarem*, *mali jarem*, *jarem za samca* ipd.), med katerimi je veliko enkratnih poimenovanj, ter po večini iz nemščine prevzeto besedje s sestavinama *ein-* 'eno-' (*ajnsšpanik*, *ajnsšpanigar*) in *halb-* 'pol, napol, polovičen' (*holpjoh*, *hopjejher*, *holpjoher*, *hapjejhl*, *holpcek*, *holpcajk*) kot tudi hibridne tvorbe s tema sestavinama (*holpjarem*, *ajfoh ižes*, *anfohtno igo*).

Večinoma se enojni jarmi uporabljajo za govejo živino (vola, kravo), ponekod je v opombi zapisano, da se uporabljajo tudi za konja, npr. *komat* v T015, T031, T033 (tu je zapisano, da je »drugačen kot za konja, je brez kisa«), T100, T109, T120, T193 in T267 ter *homot* v T388. V T029 je *komat*, ki je tu drugi zapisani izraz ob leksemu *igo*, pojasnjen kot »novejši, boljši, podložen«.

V nekaterih točkah je v opombi zapisano, da poimenovanja ne poznajo (T007, T063, T090) ali da »nimajo volov« (T078), »nimajo jarmov za enega vola« (T353) oz. »jarma tu ne uporabljajo« (T198, T200).

2. Morfološka analiza

jarem < *ar̥m-ṽ 'jarem'

samski jarem < *sam-ṽsk-ṽ-j-ṽ ar̥m-ṽ ← *sam-ṽsk-ṽ (← *sam-ṽ 'sam') + *ar̥m-ṽ

mali jarem < *mal-ṽ-j-ṽ ar̥m-ṽ ← *mal-ṽ 'majhen' + *ar̥m-ṽ

briški jarem < *briški* (← *Bric* 'prebivalec (Goriških) Brd' (← *b̥r̥d-(an)-e (< *b̥r̥d-(j-an)-e ← *b̥r̥d-o 'vzpetina') + *-bc-ṽ) + *ar̥m-ṽ

- jarem za samca** < *arbm-ъ za sam-ьc-a ← *arbm-ъ + *za 'za' + *sam-ьc-ь (← *sam-ъ)
- jarem od samca** < *arbm-ъ otъ sam-ьc-a ← *arbm-ъ + *otъ 'od' + *sam-ьc-ь
- jarem za enega vola** < *arbm-ъ za (j)ed-ьn-a-j-ego vol-a ← *arbm-ъ + *za + *(j)ed-ьn-ъ 'eden' + *vol-ъ 'vol'
- jarem za enega junca** < *arbm-ъ za (j)ed-ьn-a-j-ego jun-ьc-a ← *arbm-ъ + *za + *(j)ed-ьn-ъ + *jun-ьc-ь (← *jun-ъ 'mlad')
- jarmič** < *arbm-īf-ь
- jarmiček** < *arbm-īf-ьk-ъ
- jarmec** < *arbm-ьc-ь
- jaremček** < *arbm-ьč-ьk-ъ
- jarmek** < *arbm-ьk-ъ
- jarmen** < *arbm-en-ъ
- jarmenček** < *arbm-en-ьč-ьk-ъ
- holpjarem** < *(xolp)-arbm-ъ ← *(xolp)- (← nem. *halb* 'pol, polovičen' (po bav. nem. prehodu *a > o*)) + *arbm-ъ
- igo** < *jbg-o < *jbg-o 'jarem, igo'
- anfohtno igo** < *(anfoxt)-ьn-o-j-e jbg-o ← *(anfoxt)-ьn-ъ (← nem. *einfacht* 'enojen, preprost' (po nar. nem. prehodu *ai > ā*, po bav. nem. prehodu *a > o*)) + *jbg-o
- ajfoh ižes** < *(ajfox)-∅ jbž-es- ← *(ajfox)-∅ (← nem. *einfach* 'enojen, preprost' (po bav. nem. prehodu *a > o*)) + *jbž-es- (po naslonitvi na tip *kol-o, rod. ed. *kol-es-e; najverjetneje prvotno *ižeso, v govorih s samoglasniškim upadom izglasnega *-o)
- jugo** < *jug-o, nejasno, verjetno v zvezi z *igo*
- trojka** < *tr-oj-ьk-a ← *tr-oj-ъ 'troj' ← *tr-ьj-e 'trije', *tr-i 'tri'
- samec** < *sam-ьc-ь ← *sam-ъ
- edenec** < *(j)ed-ьn-ьc-ь ← *(j)ed-ьn-ъ
- vlaka** < *volk-a ← *velī (← *velk-ti) *vьlk-q 'vleči'
- telelg-** < *telēg-a / *telēg-ę (im. mn.), dalje nejasno (// ≥ n v T240, T270)
- samčast- teleg-** < *sam-ьč-ast-a-j-a telēg-a / *sam-ьč-ast-y-j-ę telēg-ę (im. mn.) ← *sam-ьč-ast-ъ (← *sam-ьc-ь ← *sam-ъ) + *telēg-a
- ajšponik telege** < *(ajšponik)-∅ telēg-ę ← nem. *einspännig* 'enovprežen' (po nar. nem. prehodu *ä > a*, z naslonitvijo na *einspannen* 'vpreči' po bav. nem. prehodu *a > o*) + *telēg-a
- teležica** < *telēž-ic-a
- telegic-** < *telēg-ic-a / *telēg-ic-ę (im. mn.)
- homot** < *xomqt-ъ 'komat'
- leseni homot** < *lēs-en-ъ-j-ъ xomqt-ъ ← *lēs-en-ъ (← *lēs-ъ 'les') + *xomqt-ъ
- komat** < *(komat)-ъ ← srvnem. *komat* 'komat' (← *xomqt-ъ 'komat')

volovi komat < *vol-ov-ᵝ-j-ᵝ (*komat*)-ᵝ ← *vol-ov-ᵝ (← *vol-ᵝ) + **(komat)*-ᵝ

kamba < **(kamb)*-a ← avstr. nem. *Kamp* 'komat'

klamba < **(klamb)*-a, nejasno, morda v zvezi s *kamba* / nar. nem. *Klambe* 'sponka' (¹DWB)

klambič < **(klamb)*-iᵝ-ᵝ

žilj < **(žil)*-ᵝ ← srvnem. *sil, sile* 'vrv, jermen'

klešter < **(klēstr)*-ᵝ ← bav. nem. *Klöster* 'les, železo pri komatu' (← sln. *kleščē* 'klešče')

ajnsipanik < **(ajnsipanik)*-ᵝ ← nem. *einspännig* 'enovprežen' (po nar. nem. prehodu *ä* > *a*)

ajnsipanigar < **(ajnsipanigar)*-j-ᵝ ← nem. *einspänniger* 'enovprežen' (prim. vzporedno tvorjenko z drugo pomensko motivacijo nem. *Einspänniger* 'preprost uslužbenec na konju, mestni hlapec' (²DWB)) (po nar. nem. prehodu *ä* > *a*)

holpjoh < **(xolpjox)*-ᵝ ← nem. *Halbjoch* 'enojni jarem' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*)

hopjejher < **(xopjejxer)*-j-ᵝ ← nem. *Halbjöcher* 'enojni jarem' (po nar. nem. prehodu *ä* > *a*, po nar. nem. prehodu *ö* > *e*)

holpjoher < **(holpjoxer)*-j-ᵝ ← nem. *Halbjöcher* 'enojni jarem' (-*o*- v *joher* z naslonitvijo na nem. *Joch* 'jarem')

holpcek/holpcajk < **(holpcek/holpcajk)*-ᵝ ← nem. *halb* 'pol, polovičen' + nem. *Zeug* 'reč, stvar' (po nar. nem. prehodu *eu* > *ai*)

hapjejhelj < **(xapjejxl)*-ᵝ, nejasno, verjetno v zvezi z nem. *Halbjoch* (z manjšalno pripono nem. -*l*-)

bašt < **(bašt)*-ᵝ ← it. *basto* 'leseno tovorno sedlo'

javha < **(javx)*-a, nejasno, verjetno v zvezi z nem. *Joch* 'jarem'

javhar < **(javxar)*-j-ᵝ, nejasno, verjetno v zvezi z nem. *Joch* 'jarem'

ragajn, nejasno

brlonk, nejasno, morda v zvezi s sln. *brlonkati* 'gruliti (npr. o golobih)' (Pleteršnik 1894–1895: 64)

pre(š)t, nejasno

preštija, nejasno, najverjetneje v zvezi z *pre(š)t*

vajvat, nejasno

žila, nejasno, morda v zvezi z *žilj*

locen, nejasno (ESSJ II: 147)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *bašt* v T060, *vlaka* v T082, *preštija* v T097, *žila* v T141, *trojka* v T148, *vajvat* v T169, *locen* v T329, *hopjejher* v T361, *hapjejhelj* v T362, *holpjoher* in *holpjoh* v T363, *holpcek/holpcajk* v T364, *javha*, *javhar* in *ajnsipanigar* v T366 ter *edenec* v T401.

Kot enkratnici z *jarmen*- sta kartirana leksema *jarmen* v T169 in *jarmenček* v T275.

Kot enkratnica s *teleg-* je kartiran leksem *teležica* v T383.

Kot enkratnica s *klamb-* je kartiran leksem *klamba* v T318.

Kot enkratne besedne zveze z *jarem* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *jarem za samca* v T113, *jarem za enega vola* v T345 in *jarem za enega junca* v T414.

Kot enkratna besedna zveza z *jarem* z levim prilastkom je kartiran leksem *briški jarem* v T087.

Kot enkratna besedna zveza s *homot* je kartiran leksem *leseni homot* v T372.

Kot enkratna besedna zveza s *komat* je kartiran leksem *volovi komat* v T166.

Kot enkratna besedna zveza s *telege* je kartiran leksem *ajšponik telege* v T346.

Kot enkratna besedna zveza z *igo* je kartiran leksem *anfohtno igo* v T015.

Kot enkratna besedna zveza z *ižes-* je kartiran leksem *ajfoh ižes* v T204.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *jarem* v T169.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T007, T063, T078, T090, T198, T200 in T353.

4. Uporabljena dodatna literatura

²DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb2/einsp%C3%A4nniger>, dostop 15. 5. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V283.01 *jarem* (3/68), V283(b).01 *jarem za dva vola* (3/70), V284.01 *igo* (3/71), V284.03 *igo* – pomen (3/110); OLA: 826; ALE: 443; SDLA-SI: 444 *jarmič*; ALI: 3611; ASLEF: 3264; HJA: 986 *povodec, oglavnik*; LinGeH: 631; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

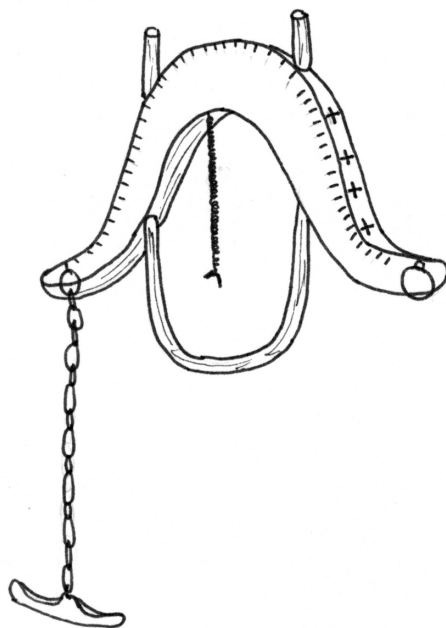
Enojni jarem je naprava za vprego le ene živali v voz, plug, brano, plug za oranje snega in druge kmečke naprave in stroje. Jarmi za enega vola ali kravo niso bili razširjeni po vsem slovenskem ozemlju (uporabljali so jih npr. v Vipavski dolini, Zadlogu in krajih okrog Črnega Vrha in Vojskega, v Brkinih, v Adlešičih v Beli krajini, v Hočevju pri Krki na Dolenjskem, v Artiži vasi, Malih Češnjicah, Malem Kalu in Šentpavlu, Šentvidu pri Stični, Šmarju - Sapu pri Grosupljem, Šmartnem pri Litiji). Na severovzhodu, zlasti na južnem Pohorju, so za vprego enega vola ali krave uporabljali *homot*, ki je po obliki spominjal na konjski komat. Tako vpreženega vola so ponekod na hribovitih območjih vpregali skupaj s konjem v plug za oranje na nagnjenih njivah.

Enojni jarmi so večinoma leseni z nekaj dodanega železnega okovja. Čeprav so si na pogled podobni, nekateri vendarle vsebujejo več lesa in dodanih kovinskih členov, zato je tudi njihova teža razpeta med slabima dvema in dobrimi desetimi kilogrami, na kar vplivata predvsem njihova velikost ter vrsta vgrajenega lesa, pritrjenega okovja in drugih kovinskih ali lesenih dodatkov, med katerimi je pri

nekaterih jarmih najbolj izstopajoča elipsasta lesena kamba, največkrat iz lesnikovega lesa. Za enojne jarme so izdelovalci najpogosteje uporabljali javorjev, pa tudi bukov, orehov in jesenov les, za elipsaste kambe pa največkrat vrbov ter jesenov in bukov les. Večina enojnih jarmov je imela na obeh koncih nameščen železen obroč z dodanim večinoma okroglim verižnim členom, na katerega so se pripenjali drugi vprežni deli. Zaradi prelomov med opravljanjem dela so poškodbe enojnih jarmov odpravljali z nameščanjem železnih vezi in dodatnih obročev ter s tem bistveno podaljšali uporabnost jarma.

Prim.: Ložar 1944; Makarovič 1981; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/70

SLA V283(b).01 'jarem za dva vola'

Matej Šekli, Nina Pahor

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V283 *jarem* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve vprašanji, in sicer na a) *jarem za enega vola* in b) *jarem za dva vola*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, torej leksemov za ožja pomena ne ločuje, v ta komentar pa so vključena le poimenovanja z ožjim pomenom 'jarem za dva vola'.

Za ožji pomen 'jarem za dva vola' se v večini govorov uporablja beseda *jarem* (z izpeljankami *jarmič*, *jarmiček*, *jaremček*, *jarmen*, ki pa so enkratnice oz. sestavine večbesednih leksemov). Pogostejši so tudi leksemi *komat*, *teleg-*, *homot*, *igo*, *klamba*. Vsi ti leksemi se uporabljajo tudi za širši pomen 'jarem', kar pomeni, da se v teh govorih pri poimenovanju ne ločuje med širšim pomenom 'jarem' in ožjim pomenom 'jarem za dva vola'. Poimenovanja, ki eksplicitno odražajo ožji pomen, so bolj redka, npr. domači večbesedni leksemi (*laški jarem* 'jarem za dva vola' : *briški jarem* 'jarem za enega vola' v T087, *jarem od para*, *telege za par*, *telege za dva vola* ipd.), med katerimi je veliko enkratnih poimenovanj, ter po večini iz nemščine prevzeto besedje oz. hibridne tvorbe z iz nemščine prevzetimi sestavinami *zwei-* 'dvo-' (*cvajšpanik*, *cvajšpanigar*) in *doppelt* 'dvojen' (*topelt igo*, *topelt izes*, *topeldjugo*, *topeltno igo*, *topler*).

Večinoma se dvojni jarmi uporabljajo za govejo živino (vola, kravo), ponekod je v opombi zapisano, da se uporabljajo tudi za konja, npr. *komat* v T108, T193. Za *topeltno igo* je v T015 navedeno, da je leseno, *telege* v T300 pa so »lahek jarem«, medtem ko so jih v T094 »imeli za mlade junce«. Za T178 in T417 je v opombah navedeno, da je »vsak vol imel svoj jarem«, v T280 pa, da so za vprego dveh volov uporabili dva jarma.

V T007, T090 in T238 izraza za (*dvojni*) *jarem* ne poznajo, za T078 je zapisano, da tam »volov nimajo«, za T198 in T200 pa, da »(dvojnega) jarma tu ne uporabljajo«.

2. Morfološka analiza

jarem < *ar̥m-ṛ 'jarem'

cel(i) jarem < *cěl-ṛ(-j-ṛ) ar̥m-ṛ ← *cěl-ṛ 'cel, ves' + *ar̥m-ṛ

veliki jarem < *vel-ik-ṛ-j-ṛ ar̥m-ṛ ← *vel-ik-ṛ 'velik' (← *vel-ṛ 'velik') + *ar̥m-ṛ

dvojni jarem < *d̥v-oj-ḡn-ṛ-j-ṛ ar̥m-ṛ ← *d̥v-oj-ḡn-ṛ (← *d̥v-oj-ṛ 'dvoj' ← *d̥v-a 'dva') + *ar̥m-ṛ

dolgi jarem < *d̥l̥g-ṛ-j-ṛ ar̥m-ṛ ← *d̥l̥g-ṛ 'dolgi, ne kratek' + *ar̥m-ṛ

- laški jarem** < *volš-*bsk-₂-j-₂* ar̥m-₂ ← *volš-*bsk-₂* (← *Volx-₂ 'Román, Furlan, Italijan') + *ar̥m-₂
- dva jarma** < *d̥v-a ar̥m-a ← *d̥v-a + *ar̥m-₂
- jarem od para** < *ar̥m-₂ ot̥ (par)-a ← *ar̥m-₂ + *ot̥ 'od' + *(par)-₂ 'par' (← srvnem. *pār* 'par')
- jarem za par** < *ar̥m-₂ za (par)-₂ ← *ar̥m-₂ + *za 'za' + *(par)-₂
- jarem s kambi** < *ar̥m-₂ s̥b(n) (kamb)-y ← *ar̥m-₂ + *s̥b(n) 'skupaj z' + *(kamb)-a (← avstr. nem. *Kamp* 'komat')
- jarem za dva junca** < *ar̥m-₂ za d̥v-a jun-*bc-a* ← *ar̥m-₂ + *za + d̥v-a + *jun-*bc-₂* (← *jun-₂ 'mlad')
- ta veliki jarmič** < *t-vel-ik-*v-j-₂* ar̥m-it̥-₂ ← *ta/*t̥/*t̥/*t̥ 'ta' + *vel-ik-₂ + *ar̥m-it̥-₂ (← *ar̥m-₂)
- jarmiček** < *ar̥m-it̥-*bk-₂*
- jaremček** < *ar̥m-*č-₂-bk-₂*
- jarmen** < *ar̥m-en-₂
- igo** < *j̥bg-o < *j̥bg-o 'jarem, igo'
- topelt igo** < *(toplt)-₀ j̥bg-o ← nem. *doppelt* 'dvojen' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*) + *j̥bg-o
- topeltno igo** < *(toplt)-*bn-o-j-e* j̥bg-o ← *(toplt)-*bn-₂* (← nem. *doppelt* 'dvojen' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)) + *j̥bg-o
- topelt izes** < *(toplt)-₀ j̥bž-es- ← *(toplt)-₀ (← nem. *doppelt* 'dvojen') + *j̥bž-es- (po naslonitvi na tip *kol-o, rod. ed. *kol-es-e; najverjetneje prvotno *ižeso, v govorih s samoglasniškim upadom izglasnega *-o)
- jugo** < *jug-o, nejasno, verjetno v zvezi z *igo*
- topeldjugo** < *(topld)-jug-o ← *(topld)- (← nem. *doppelt* 'dvojen' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)) + *jug-o
- vlaka** < *volk-a ← *velī (< *velk-ti) *v̥lk-q 'vleči'
- trojka** < *tr-oj-*bk-a* ← *tr-oj-₂ 'troj' ← *tr-*bj-e* 'trije', *tr-i 'tri'
- telel/g-** < *telēg-a / *telēg-*ę* (im. mn.), dalje nejasno (*// ≥ n* v T240–T241, T244, T258, T260, T264, T266, T268, T271–T272, T275)
- telege za par** (im. mn.) < *telēg-*ę* za (par)-₂ ← *telēg- + *za + *(par)-₂
- homot** < *xomqt-₂ 'komat'
- komat** < *(komat)-₂ ← srvnem. *komat* 'komat' (← *xomqt-₂ 'komat')
- topler** < *(topler)-*j-₂* ← nem. *Doppler* 'dvojniki, kar je dvojno' (po bav. nem. prehodu *d- > t-*)
- žilj** < *(žil)-₂ ← srvnem. *sil, sile* 'vrv, jermen'
- kambe** (im. mn.) < *(kamb)-*ę* ← *(kamb)-a ← avstr. nem. *Kamp* 'komat'
- klamb-** < *(klamb)-a / *(klamb)-*ę* (im. mn.), nejasno, morda v zvezi s *kamba* / nar. nem. *Klambe* 'sponka' (¹DWB)
- cvajšpanik** < *(cvajšpanik)-₂ ← nem. *zweispännig* 'dvovprežen' (po nar. nem. prehodu *ä > a*)

cvajšpanigar < *(*cvajšpanigar*)-j-b ← nem. *zweispänniger* 'dvovprežen' (po nar. nem. prehodu *ä* > *a*)

jeher < *(*jexer*)-b ← nem. *Jöcher* 'jarem' (po nar. nem. prehodu *ö* > *e*)

dupljak < *(*duplák*)-b ← nar. hrv. *dupljak* 'kar je dvojno'

bašt < *(*bašt*)-b ← it. *basto* 'leseno tovorno sedlo'

urjuga, nejasno, verjetno v zvezi z *jugo*

osak, nejasno, morda *os-ak-b ← *os-b 'os'

vajvat, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *jeher* v T020, *urjuga* v T050, *bašt* v T060, *vlaka* v T082, *kambe* v T102, *trojka* v T146, *vajvat* v T169, *osak* v T179, *žilj* v T235, *topler* v T307, *cvajšpanigar* v T366 in *dupljak* v T410.

Kot enkratnice z *jarm*- so kartirani leksemi *jarmen* v T169, *jarmiček* v T240 in *jaremček* v T262.

Kot enkratnici z *-jugo* sta kartirana leksema *jugo* v T028 in *topeldjugo* v T010.

Kot enkratne besedne zveze z *jarm*- z levim prilastkom so kartirani leksemi *laški jarem* v T087, *veliki jarem* v T399, *dvojni jarem* v T401, *dolgi jarem* v T405 ter *dva jarma* v T397 in *ta veliki jarmič* v T252.

Kot enkratne besedne zveze z *jarem* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *jarem s kambi* v T111, *jarem za par* v T299 in *jarem za dva junca* v T414.

Kot enkratna besedna zveza s *telege* je kartiran leksem *telege za par* v T299.

Kot besedna zveza z *igo* sta kartirana leksema *topelt igo* v T005 in *topeltno igo* v T015–T016.

Kot enkratna besedna zveza z *ižes*- je kartiran leksem *topelt ižes* v T204.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *jarem* v T169.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T007, T078, T090, T198, T200 in T238.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/klambe>, dostop 15. 5. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V283.01 *jarem* (3/68), V283(a).01 *jarem za enega vola* (3/69), V284.01 *igo* (3/71), V284.03 *igo* – pomen (3/110); OLA: 826; ALE: 443; SDLA-SI: 442; ALI: 3608; ASLEF: 3260; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Jarem za dva vola ali dve kravi je bil do 60. let 20. stoletja splošno razširjena naprava za vprego goveje živine za vsakdanje delo na kmetijah, v kamnolomih, pri prevažanju industrijskega lesa in lesa ali premoga za kurjavo, prevoz ledu iz zaledenelih jezer

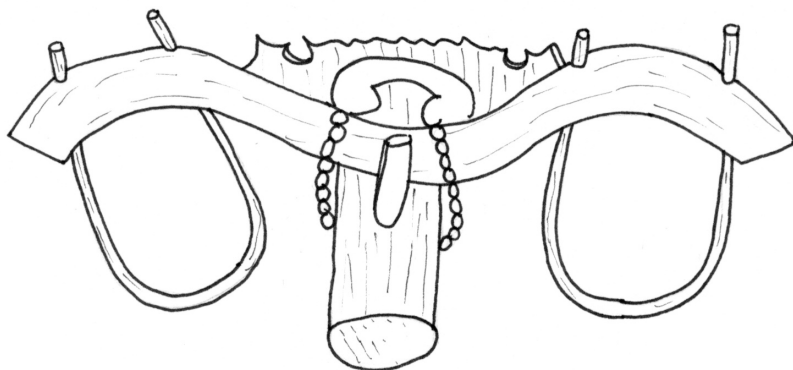
gostincem in mesarjem, odvažanje industrijskih odpadkov, npr. žindre za posipavanje cest, dvorišč, igrišč in drugih površin, odvažanje smeti in druga, pogosto bolj umazana in tudi nevarna opravila.

Jarmi za vprego volov se od jarmov za vprego krav oblikovno niso bistveno razlikovali, različna je bila ponekod le velikost, kar pa je bilo odvisno tudi od velikosti (dobro ali slabše krmljenih) živali, od pasme in tudi od splošne nege, ki jo je živalim namenjal lastnik. Na nekaterih območjih Štajerske, na primer na območju južnega, jugovzhodnega ter severnega Pohorja, v večjem delu Slovenskih goric, v hribovitih Halozah, v Dravinjski dolini, na Kozjanskem in v Posotelju so poleg volov in ponekod tudi konjev za delo in vožnjo uporabljali zlasti krave, večinoma par krav. Na južnem Pohorju so telege uporabljali za oranje in vožnjo z vozovi – zlasti na hribovitih območjih so bile telege za oranje bistveno daljše od tistih za vožnjo, saj je bilo na strmih njivah mogoče le delo z daljšimi telegami.

Jarme so večinoma izdelovali kolarji, ponekod, npr. na južnem Pohorju, tudi hišni gospodarji. Poleg breze so za izdelavo jarmov in njihovih delov uporabljali tudi druge vrste lesa. Jarme so ponekod okrasili z letnicami nastanka, rozetami, enakrakimi križi, v les vrezanimi obrobami in ponekod na Dolenjskem tudi z drobnimi trikotnimi zarezami. Najstarejši ohranjeni jarmi so iz srede 19. stoletja – ponekod so jih obdržali kot okrasni simbol kmetije ter predvsem kot spomin na nekdanjo hišno obrt in prevoznništvo z vprežno živino.

Prim.: Ložar 1944; Makarovič 1981; Novak 1960; Novak 1970; SES 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/71

SLA V284.01 'igo'

Januška Gostenčnik, Nina Pahor

1. Gradivo

Za pomen '(vprežni) jarem' oz. 'vprežna priprava, ki se da živali na čelo', knj. *igó* (*ô*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *igo*, v gradivu je zapisano tudi poimenovanje *ižes* s stranskosklonsko osnovo. Redkeje se uporabljajo še poimenovanja *igla* z izpeljanko *iglica*, *jarem* z izpeljanko *jarmiček*, *kamba* z izpeljanko *kambič*, *telege* z izpeljanko *teležnjak*, druga poimenovanja so večinoma dvo- ali enkratnice.

Zbrano gradivo ne daje vedno podatkov o pregibanju leksemov, iz zapisanega pa je mogoče sklepati, da se *igo* lahko pregiba po *o*-jevski sklanjatvi, in sicer brez podaljšave osnove s *-s-* (T005–T007, T009, T011, T023, T030–T036, T043–T044, T201) ali z njo (T008, T012, T016–T017, T019, T024, T029, T038, T040–T041, T183 in T205, brez izpričane palatalizacije pa še v T064, T068 in T188), ter po *a*-jevski sklanjatvi (v T001–T003 in T045).

Za leksem *igo* je v opombah zapisano, da označuje pripravo bodisi »za dva vola« (v T032–T034, T038, T040) bodisi »za enega ali dva vola« (v T012, T023, T028) ali pa zgolj »za vole« (T205) oz. »volovsko vprego« (v T158). Tudi leksem *jarem* je lahko poimenovanje za vprežno pripravo bodisi »za dva vola« (v T110, kjer je zapisana tudi opomba, da ga »danes ne rabijo več«) bodisi »za enega ali dva vola« (v T137). Za leksem *jarmič* je v T300 zapisano, da je to priprava »za enega vola«, v T095 ima enako pojasnilo leksem *komat*. Za leksem *telege* je v T300 zapisano, da je to priprava »za dva vola«, v T356 pa ima leksem *teležnjak* opombo, da je to priprava »pri jarmu za dva«. V T254 je za izraz *žilj* v opombi pojasnjeno, da je to »jarem za enega vola«. Za leksem *lajbkis* je v T417 v opombi zapisano, da je to priprava »za konja«. V T030 in T031 je v opombi zapisano, da leksem *igo* označuje »čelni jarem«, enako pojasnilo ima leksem *čjaveštrine* v T063. Leksema *čvester* in *čivešter* v T085 imata zapisano pomensko pojasnilo, da je to »vprežna priprava, ki se da živali na čelo in zveže okrog rogov, da zadržuje pritisk voza, ko le-ta zavira«. Za lekseme *igo* v T331, *špruncelj* v T361 in *igla* v T386 je v opombah zapisano, da označujejo »del jarma«. Leksem *igo* v zapisih spremljajo tudi druge opombe, in sicer »lesen, za vola« (v T015), »igla v jarmu« (v T035), »nanj je pritrjeno oje, prečna deščica, ki veže samici« (v T090), »obroč iz igove trte, z njim pripenjajo jarem na oje« (v T155) in »lovska vprega« (v T201). V T231 je *iglica* »osovina ridofa«, *podiz* je v T028 »blazina med rogmi«, izraz *zatka* v T230 pa spremlja opomba »z njo zapenjamo jarem«. V T166 je za leksem *igo* v opombi zapisano, da ga »ne rabijo pogosto«. Za enkratnico *igovec* je v T196 v opombi zapisano, da je »na rogeh«.

Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so odgovori *igo* v T353 z opombo 'pri žagi venecijanki – zgoraj in spodaj, del, ki drži žago oziroma list', *iglica* v T187 z opombo 'tisti del pri vozu, kjer se spneta prednji in zadnji del voza' in v T254 z opombo 'žebelj pri jarmu ali žilu'.

Nemalokrat je v opombah pojasnjeno, da besede oz. predmetnosti ne poznajo ali da ni v rabi, in sicer z opombo »ne poznajo izraza« (v T025), »ne poznajo« (v T082, T101, T156, T161, T169, T210, T223, T241, T275, T342, T383, T387, T404, T407–T410 in T413), »te vprežne priprave ne poznajo« (v T236), »beseda ni znana« (v T022, T060, T076, T083, T129, T155, T170, T189, T202, T213, T252, T264, T271, T276, T316, T324, T370, T377–T378, T388, T392, T397 in T412), »pojma in besede ne poznajo« (v T355), »ni besede, niti predmetnosti« (v T401), »nimajo« (v T262, T280, T305 in T351) oz. »ni v rabi« (v T004), »ne uporabljajo« (v T310), »ni« (v T168, T187 in T238) in »volov nimajo« (v T058, T075 in T077).

2. Morfološka analiza

ig- < *j_{bg}-o / *j_{bg}-a < *j_{bg}-o 'jarem, igo'

ižes- < *j_ž-es- (po naslonitvi na tip *kol-o, rod. ed. *kol-es-e; najverjetneje prvotno *ižeso, v govorih s samoglasniškim upadom izglasnega *-o)

igovec < *j_{bg}-ov-bc-b

jugo < *jug-o, nejasno, verjetno v zvezi z *igo*

juglo, nejasno, verjetno v zvezi z *jugo*

igla < *j_{bg}-l-a 'igla'

iglica < *j_{bg}-l-ic-a

jarem < *ar_{bm}-b 'jarem'

laški jarem < *volš-b_{sk}-b-j-b ar_{bm}-b ← *volš-b_{sk}-b (← *Volx-b 'Román, Furlan, Italijan') + *ar_{bm}-b

jarmič < *ar_{bm}-it-b

jarmiček < *ar_{bm}-it-bk-b

gož < *g_{ož}-b < *v_{ož}-b ≤ *qž-b 'vez' (Furlan 2023)

železna gož < *želēž-bn-a-j-a g_{ož}-b ← *želēž-bn-b (← *želēž-o 'železo') + *g_{ož}-b

lesena gož < *lēs-en-a-j-a g_{ož}-b ← *lēs-en-b (← *lēs-b 'les') + *g_{ož}-b

homot < *xom_{ot}-b 'komat'

podiz ≤ *po-dviž-b ← *po-dviž-a-ti ← *po- 'po' + *dviž-a-ti 'dvigati'

zatka < *za-t_{bk}-a ← *za-t_{bk}-n_q-ti ← *za- 'za' + *t_{bk}-n_q-ti 'dotakniti se'

zapreg < *za-preg-b ← *za-preti ← *za- + *preti (< *preg-ti) 'napeti, zvezati'

komat < *(komat)-b ← srvnem. komat 'komat' (← *xom_{ot}-b 'komat')

kamba < *(kamb)-a ← avstr. nem. Kamp 'komat'

klamba < *(klamb)-a, nejasno, morda v zvezi s *kamba* / nar. nem. Klambe 'sponka') (¹DWB)

klambič < *(klamb)-it-b

telellg- < *telēg-a / *telēg-ε (im. mn.), dalje nejasno (// ≥ n v T240)

teležnjak < *telěž-*bn*-ak-*ṽ* (< *telěž-*bn*-j-ak-*ṽ*)

telige (im. mn.) < *(*telig*)-*ę*, dalje nejasno

hakelj < *(*xakl*)-*ṽ* ← stvnem. *hācko*, *hāko*, srvnem. *hāke* 'kavelj, splavarski drog' (z manjšalno pripono nem. *-l*)

žilj < *(*žil*)-*ṽ* ← srvnem. *sil*, *sile* 'vrv, jermen'

kis < *(*kis*)-*ṽ* ← nar. nem. *Kīs* (prim. nem. *Kissen* 'blazina') (Zerzer 1962: 74, *lajbkis*)

lajbkis < *(*lajbkis*)-*ṽ* ← nem. *Leibkiß* (Zerzer 1962: 74)

šrange (im. mn.) < *(*šrang*)-*ę* ← bav. srvnem. *schränge* 'ograja, plot, planke'

vaga < *(*vag*)-*a* ← stvnem. *wāga*, srvnem. *wāge* 'tehtnica'

kleštra < *(*kleštr*)-*a* ← bav. nem. *Klöster* 'les, železo pri komatu' (← sln. *klešče* 'klešče')

kontrapeza < *(*kontrapez*)-*a* ← it. *contrappeso* 'protiutež'

peza < *(*pez*)-*a* ← it. *pesa* 'tehtanje, tehtnica'

ham < *(*xam*)-*ṽ* ← madž. *hám* '(konjska) vprega'

jehér < *(*jexer*)-*ṽ* ← nem. *Jöcher* 'jarem' (po nar. nem. prehodu *ö > e*)

krčel, nejasno (prim. ESSJ II: 85)

čevestr-/čiveštr-/čjaveštrin-, nejasno, verjetno iz furl. *cjavestri* 'uzda, jermen'

špruncelj, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *jehér* v T020, *podiz* v T028, *zapreg* v T055, *čjaveštrine* v T063, *čvester* in *čivešter* v T085, *komat* v T095, *peza* in *vaga* v T100, *šrange* v T130, *kleštra* v T160, *žilj* v T254, *hakelj* v T283, *krčel* v T291, *telige* v T322, *juglo* v T327, *homot* v T396, *kis* in *lajbkis* v T417.

Kot enkratnica z *jarm-* je kartiran leksem *jarmič* v T300.

Kot enkratnici s *klamb-* sta kartirana leksema *klamba* in *klambič* v T219.

Kot enkratnica z *igo-* je kartiran leksem *igovec* v T196.

Kot enkratnica z *jug-* je kartiran leksem *juglo* v T327.

Kot enkratna besedna zveza z *jarem* je kartiran leksem *laški jarem* v T112.

Kot enkratni besedni zvezi z *gož* sta kartirana leksema *železna gož* in *lesena gož* v T302.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *kontrapeza* v T100 in *iglica* v T231 ter odgovor, da beseda ni znana, v T392.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *igo* v T353, *blazinica* v T202 in *iglica* v T187 ter v T254.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T004, T022, T025, T060, T075–T077, T082–T083, T101, T129, T155–T156, T161, T168–T170, T187, T189, T202, T210, T213, T223, T236, T238, T241, T252, T262, T264, T268, T271, T275–T276, T279–T280, T284, T297, T305, T310, T316, T324, T328, T332, T342, T351, T355, T364–T368, T370, T375, T377–T378, T380, T383, T385, T387–T388, T391, T397, T401, T404, T407–T410 in T412–T413.

Z izogloso je na karti označeno ohranjanje vzglasnega *j*- v skupini *jb- v leksemih *igo*, *iga*, *ižes*, *igla* in *iglica* v T006–T013, T015–T019, T023–T026, T028–T031, T039–T041, T043–T044, T068, T090, T144, T166, T183, T188, T193, T198, T205, T207, T216, T230, T234, T309 in T327.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/klambe>, dostop 15. 5. 2023); Furlan 2023; Zerzer 1962

5. Primerjaj

SLA: V284.03 *igo* – pomen (3/110), V283.01 *jarem* (3/68), V283(a).01 *jarem za enega vola* (3/69), V283(b).01 *jarem za dva vola* (3/70), V291.01 *gožva* (3/18); OLA: 827; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Igo je večinoma lesena naprava za vprego enega ali dveh volov ali (manj razširjeno) ene ali dveh krav. V igo vprežene živali so vleklo voz, ralo, orni in snežni plug, brano in napravo za vrtenje pogonske gredi za mlačev in druga dela na podu.

Osrednji del ižesa je bil praviloma lesen, izdelan iz javorovega, lahko tudi jesenovega, bukovega, orehovega ali lipovega lesa. Za vsakdanje delo z vprežno živino sta bili v uporabi bolj razširjeno dvojno in redkejše enojno igo. Enojno igo so uporabljali zlasti mali kmetje in kajzarji, na Gorjušah nad Bohinjem pa zlasti priseljenci, ki so se naselili na opuščene pašne planine. Večina enojnih ižes je bila preprostih oblik, zgolj usločena in prilagojena vratu vprežne živali, le redki so imeli tudi izrazitejši likovne dodatke. Vsa pa so imela obe končni strani okovani z železnim obročem in nanj privarjen kavelj ali zataknjen verižni člen. Razdalja med obema koncema enojnega ižesa je bila od 58 do 68 centimetrov, ižesa za dve vprežni živali so bila enkrat daljša. Njihova dolžina je bila odvisna predvsem od velikosti in spola vpreženih živali: ižesa za krave so bila praviloma krajša od ižes za večje in telesno močnejše vole: kravji so merili od 94 do 120 centimetrov, volovski so bili nekaj centimetrov daljši.

Igo so na oje voza pritrjevali z železnimi sponami (tako igo je imelo sredi vrhnjega dela izrezane tri rožičaste kline, da se je preprečilo drsenje sponje v levo ali desno stran) ali z močnimi usnjenimi jermeni (tako igo je imelo v osrednjem delu izrezani dve ploščati luknji, kamor so nataknili jermen in ga povezali z ojesi), ponekod tudi s členjenimi lesenimi klini. Približno na četrtini obeh koncev sta bili v les izdelbeni luknji za namestitvev dveh klinastih rožičkov, ki sta bila na spodnjem koncu praviloma odebeljena, da ob morebitnem drgnjenju ob kožo ne bi poškodovala živali. Igo za vprego dveh živali je imelo štiri klinaste rožičke, za vsako žival po dve. Dolžina ižes je bila odvisna tudi od zemljišč, na katerih so delali z vprežno živino – za delo na nagnjenih zemljiščih se je uporabljalo daljše igo.

Likovno bolj opremljena so bila dvojna ižesa. Večja in močnejša volovska ižesa so bila tudi likovno bogatejša, saj so pripadala gospodarsko premožnejšim kmetijam

in poklicnim prevoznikom tovorov. Glede na oblikovne in likovne posebnosti ižes je mogoče prepoznavati njihovo pokrajinsko poreklo: za oblikovno in likovno najpopolnejša veljajo ižesa z območja Bovca in Trente, izrazito ravna, a s prepoznavnimi členjenimi motivi so bila ižesa z območja Planine nad Ljubnim ob Savinji, izrazito členjena in likovno bogata pa so bila tudi ižesa iz Ziljske doline in okolice Beljaka. Igo so eni ali dvema vprežnima živalima praviloma namestili na vrat tik za glavo in ga z ozkimi jermeni privezali na rogove živali, pred tem pa so čelo med rogovi podložili z najpogosteje usnjeno ali tudi platneno blazino pravokotne oblike in vse skupaj tesno povezali z jermeni. Usnjena podložena blazina ja bila ponekod kakovosten tapetniški izdelek (npr. v Ziljski dolini) z več poveznimi čepki za utrditev ležišča notranje podlage, večinoma iz filca. Nekatere platnene zaščitne blazine so imele na zunanji vidni strani našit enakokraki križ navadno rdeče barve s kraki, razširjenimi od njihovega presečnega središča, bistveno več platnenih blazin pa je bilo brez kakršnega koli likovnega okrasja.

Viri ižesa omenjajo že v 16. stoletju, v muzejskih zbirkah so najstarejši primerki iz srede 19. stoletja, bistveno več je ohranjenih s konca 19. in začetka 20. stoletja. Igo se je do 60. let 20. stoletja obdržalo predvsem na Bovškem, znano je bilo na Gorjušah in Koprivniku v Bohinju, na Srednjem Vrhu nad Gozdom Martuljkom, v Teru in na Planini nad Ljubnim ob Savinji, v Podvolovljeku, na Jazbini pri Črni na Koroškem, v Strojni na Koroškem in predvsem v Ziljski dolini, v okolici Beljaka, v Rožu in Podjuni. Nekateri viri ga umeščajo tudi na območje Cerkljanskega.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/72

SLA V278.01 'zavora'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'priprava, mehanizem za zaviranje voza', knj. *zavóra* (*ô*), je najpogostejši leksem *žlajf* z izpeljankami *žlajfa*, ki je v T020 »železna«, *žlajfen* in *žlajfar* ter časovno različico *šlajf* z izpeljanko *šlajfa*. Redkejša so poimenovanja z besedotvorno podstavo *zavr-* (*zavor*, *zavora*, *zavornica*, *zavirilo*, *zaviralnica*, *zavirjalica*). Na robu slovenskega jezikovnega prostora so v večjih ali manjših arealih zapisani leksemi *špaljinica*, *rajs*, *vinta*, *bremza* in *premza*, ki ima v T395 pojasnilo, da gre za zavoro pri novejšem tipu voza z gumijastimi kolesi. Leksem *cokla* je v T189 označen kot 'zavora za sneg', leksem *zavora* pa v T377 kot 'zavora na sprednjih kolesih'.

Nerelevantni so odgovori s pomenom 'zavorna veriga', tj. *veriga* v T286, *zavor* v T046, T053, T120, T304, T325, T327, T329 in T352–T354, *zavora* v T016, T322 in T336, *zavornica* v T032, T034, T239, T248, T253–T254, T261, T265–T267, T300, T305–T306, T343 in T409, *zavor s ketino* v T297, *zavrenik* v T363, *zavorni lanec* v T394, *zaviralnica* v T215, *varilnik* v T127 in *špiril-* v T041 in T050 ter *zavornica* v T229 z opombo »veriga za zaviranje«. Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so tudi odgovori *zareze* v T010 z opombo, da so to »zavore pri saneh«, *vinta* v T154, *maček* v T234 z opombo »na saneh«, v T384 z opombo »vrsta zavore« in *žlajfprigelj* v T020 z opombo »leseno, je bil na osi«.

Za T061, T065 in T077 je navedeno, da tam vozov nimajo oz. izraza ne poznajo.

2. Morfološka analiza

zavora < *za-vor-a ← *za-ver-ti 'zapreti, zaustaviti, zatakiniti' ← **za-* 'za' + *ver-ti *vbr-q 'zatakati, vtikati, zapreti'

zavor < *za-vor-ъ

zavornica < *za-vor-ъn-ic-a ← *za-vor-ъn-ъ

zavornica < *za-vor-a-n-ic-a

zavirilo < *za-vir-i-dl-o ← *za-vir-a-ti ← *za-ver-ti

zaviralnica < **za-vir-a-l-ъn-ic-a* ← *za-vir-a-l-ъn-ъ

zavirjalica < **za-vir-j-a-l-ic-a*

zapor < *za-por-ъ ← *za-per-ti 'zapreti' ← **za-* 'za' + *per-ti *pbr-q 'suvati, tiščati, pritiskati'

hlapec < *xolp-ъc-ъ ← *xolp-ъ 'sluga, suženj, fant'

maček < *mač-ъk-ъ 'maček' ← *mač-ъk-a 'mačka' ← *mac, *mac-a

žlajf < *(*žlajf*)-ъ ← *(*žlajf*)-a-ti ← srvnem. *slifen* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*) (ESSJ IV: 461)

- žlajf//a** < *(žlajf)-a ($// \geq r$ v T187)
žlajfklada < *(žlajf)-kold-a ← *(žlajf)-b + *kold-a 'klada, tram'
žlajfar < *(žlajfar)-j-b ← srvnem. *slīfære* 'brusač, brus' (po srvnem. diftongizaciji $\bar{i} > ei > ai$)
žlajfen < *(žlajfn)-b ← srvnem. *sleip(f)e(n)* 'zanka'
šlajf < *(šlajf)-b ← (*šlajf*)-a-ti ← nem. *schleifen* 'brusiti'
šlajfa < *(šlajf)-a
šrajf < *(šrajf)-b, nejasno, morda v zvezi s *šlajf*
bremza < *(bremz)-a ← nem. *Bremse* 'zavora'
premza < *(prems)-a ← bav. nem. *Premse* 'zavora'
prems < *(prems)-b
vinta < *(vint)-a ← bav. srvnem. *winte* 'vitel'
špalj < *(špalj)-b ← bav. nem. *Spāl* 'trska' (nem. *Speil*), kor. nem. *Spāl* 'zobotrebca podobna trska za špiljenje klobas'
špaljica < *(špalj)-ic-a
špaljinica < *(špalj)-in-ic-a
špaljilnica < *(špalj)-i-l-bn-ic-a ← *(špalj)-i-ti 'zaticati v kaj'
rajs < *(rajs)-b ← nem. *Reiss* ← nem. *reissen* 'praskati, vrezati črte'
rajsa < *(rajs)-a
rajsar < *(rajsar)-j-b ← nem. *Reisser* 'strgalnik'
žlajdra < *(žlajdr)-a ← bav. nem. *Schleuder* 'frača'
fren < *(fren)-b ← furl. *fren* 'zavora'
freno < *(fren)-o ← it. *freno* 'zavora'
šjeraj < *(šjeraj)-b ← furl. *sierài* 'zapora, zapornica'
varilnik, nejasno, morda v zvezi z *ver-ti 'zaticati, vtikati, zapreti'
vrenih, nejasno, verjetno v zvezi s furl. *fren* 'zavora'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vrenih* v T060, *šjeraj* v T062, *varilnik* v T124, *cokla* v T189, *šrajf* v T282 in *hlapec* v T394.

Kot enkratnica s *šlajf-* je kartiran leksem *šlajfa* v T036.

Kot enkratnici s *fren-* sta kartirana leksema *fren* v T137 in *freno* v T078.

Kot enkratnice s *špalj-* so kartirani leksemi *špaljica* v T080, *špaljilnica* v T161 in *špalj* v T072.

Kot enkratnica z *rajs-* je kartiran leksem *rajsa* v T029.

Kot enkratnica s *prems-* je kartiran leksem *prems* v T067.

Kot enkratnica z *zavor-* je kartiran leksem *zavoranica* v T104.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *bremza* v T008 in T304, *zavornica* v T043, T224, T270, T345 in T347, *žlajfa* v T008 in T187, *rajsar* v T200, *zavora* v T201 in T347, *prems-* v T253, T311, T326, T374 in T392, *žlajf* v T253, T265, T270 in T372, *zavor* v T300, T312, T326, *žlajfar* v T359, *žlajfklada* v T248, »ni odgovora« v T020, »ni poimenovanja«

v T392 ter nerelevantni odgovori *zavor* v T138–T139 in T326, *ketina* v T178, *zaverilnica* v T187, *zavornica* v T229, *maček* v T270, *zavri* v T353, in *žlajf z lancem* v T372.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori s pomenom 'zavorna veriga', tj. *veriga* v T286, *zavor* v T046, T053, T120, T304, T325, T327, T329 in T352–T354, *zavora* v T016, T322 in T336, *zavornica* v T032, T034, T239, T248, T253–T254, T261, T265–T267, T300, T305–T306, T343 in T409, *zavor s ketino* v T297, *zavrenik* v T363, *zavorni lanec* v T394, *zavornica* v T343, *zaviralnica* v T215, *varilnik* v T127 in *špiril-* v T041 in T050, ter odgovori *zareze* v T010, *vinta* v T154, *maček* v T234 in T384 ter *žlajfprigelj* v T020.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065 in T077.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V279(a).01 *zavreti z verigo* (3/73), V279(b).01 *zavreti z zavoro* (3/74);
OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 446; ALI: 3614; ASLEF: 3267; HJA: /; LinGeH: /;
ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Zavora je bila pri vprežnih vozovih izpred 60. let 20. stoletja večinoma lesena in deloma kovinska naprava za zaviranje. Kasnejši vozovi z gumijastimi pnevmatikami so imeli že tehnično izpopolnjene železne zavorne sisteme, ki so zagotavljali večjo varnost pri delu na kmetijskih površinah in v prometu. Poleg vozov z zavorami so v 50. in 60. letih 20. stoletja obstajali tudi manjši leseni (vprežni) vozovi brez zavor, ki so jih uporabljali za manjša bremena in krajše razdalje. Voz brez vgrajenih zavor so v mirovanju zavarovali pred nenadzorovanim premikanjem z verigo, ki so jo zapeli med zadnje desno kolo in kavelj na drogu ob spodnji deski na vozu. Ponekod so pod voz, da se ni premikal, podložili kamen ali poleno, drugod so uporabljali ploščato in upognjeno zavorno coklo z dvema uhljema na vsaki strani, da se cokla ni izmaknila izpod kolesa, kadar so jo, privezano na verigo in voz, postavili pod kolo. Včasih je voz, da se ni premikal, zadrževala kar vprežna živina.

Ob prevažanju težjih bremen, zlasti hlodovine, so vozniki morali vozove zavirati tudi brez zavor. Voz so upočasnili, zavrli tako, da so vtaknili lesen kol ali drog med soro in spodnje deske ter ga naslonili na železni obroč vrtečega se lesenega kolesa. Dodatno utrditev kolesa v tej legi je omogočila lesena sprednja ročica voza in voznik je, oprt na drog, z delom svojo teže zaviral voz.

Večina velikih vprežnih vozov je imela zavore vgrajene na zadnjem delu voza. Na južnem Pohorju je bila zavora sestavljena iz *žlajfa*, *žlajfrinkov* in *priglja*. *Žlajf* je bil pripet na soro s kovanimi vijaki. Kovani *žlajfrinki* so bili pritrjeni na nosilec *žlajfa*. Vse kovane dele zavore so izdelovali kovači. Z navijanjem zavorne kljuke sta se

med vožnjo zavrli obe zadnji kolesi. Kadar so ustavili voz, so *platišče* kolesa z verigo, imenovano *zavor*, privezali na ročico ali stranski drog ob spodnjih deskah. Tako privezano kolo z verigo je bilo povsem nepremično. Ta način pritrjevanja kolesa so uporabljali tudi ob vožnji navzdol. Takrat so blokirali sprednje kolo, vendar je ob tem vprežena žival precej trpela, ker so ojesa silila v stran in ne v smer vožnje. Tak način dodatnega zaviranja z verigo so uporabljali le pri velikih strminah navzdol in močno natovorjenih vozovih.

Zaviranje zadaj s prečnim zavornim drogom, pritrjenim ob obe kolesi na notranji strani voza, so npr. uporabljali tudi v Žirjah pri Sežani, v Cerknici, na območju Grosupljega in Velikih Lašč, v Danah in drugih vaseh v Loški dolini, na območju Kostanjevice in drugod na Dolenjskem, v Ormožu in Slovenskih goricah, v Koprivni na Koroškem ter v Pečnici v Zilji in v Gradišču v Podjuni. V večini slovenskih pokrajin pa so se uveljavile zavore na sprednjem paru koles. Železna zavorna kljuka je bila vedno tik pred levim sprednjim kolesom in je bila vodoravno nasajena na sprednji del zavore, ki je bila s prenosnimi navoji povezana s prečnim (sprva) lesenim zavornim drogom, vgrajenim pod vozom, tik za obema prednjima kolesoma. Voznik je voz zaviral s prečnim drogom, ki se je z navijanjem ročice stisnil ob železni obroč na platiščih obeh koles in s tem upočasnil premikanje voza ali ga povsem zaustavil. S takšnimi zavorami na sprednjih dveh kolesih so bili v 50. letih 20. stoletja opremljeni različni vprežni vozovi, npr. manjši leseni štirikolesni voz v okolici Kobarida, vozovi za prevažanje suhorobarskih izdelkov iz Črnega Vrha v Vipavsko dolino, večina vozov na Vojskem in drugod v Idrijskem hribovju, manjši in srednje veliki lojtrni vozovi na Krasu in v Vipavski dolini, v slednji tudi manjši vozovi s pletenim košem ali leseno trugo in prvi vozovi z gumijastimi kolesi, veliki vozovi z gumijastimi kolesi za prevoz hlodov v Loški dolini, v 60. letih 20. stoletja tudi veliki vozovi z gumijastimi kolesi za prevoz sena v Rašici pri Velikih Laščah in njim podobni vozovi v Šentjerneju na Dolenjskem, veliki vozovi z lesenimi kolesi z dodanimi dvojnimi oporniki za prevoz sena v Kostanjevici na Dolenjskem, vozovi z gumijastimi kolesi v Drašičih in Dragonji vasi v Beli krajini, veliki vozovi v Markovcih na Ptujskem polju idr. Zelo močne sprednje zavore so imeli tovorni vozovi, parizarji.

Na nekaterih gričevnatih in hribovitih območjih so imeli največji vprežni vozovi vgrajene zavore na sprednjem in zadnjem paru koles. Take, predvsem lojtrne vozove z lesenimi platišči in železnimi obroči so v Idrijskem hribovju in na območju Velikih Lašč uporabljali za prevoz sena. Zelo velike vozove z gumijastimi kolesi in zavorami spredaj in zadaj so uporabljali za prevoz največjih in najdaljših kosov hlodovine zlasti na območju Kozarišča in drugih krajev v Loški dolini.

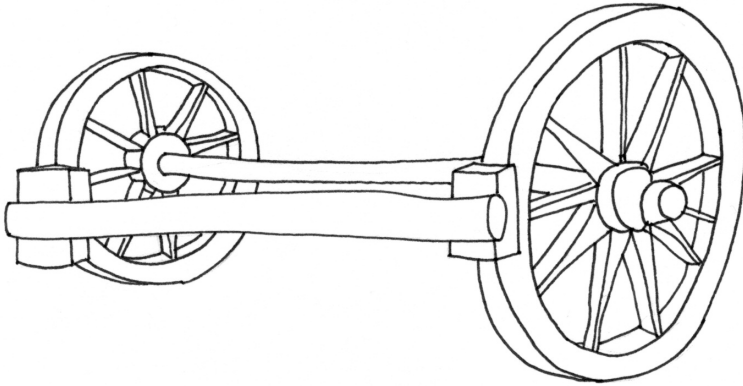
Tehnično izpopolnjene in prilagojene voznikovemu udobnejšemu upravljanju voza so bile zavore na nekaterih prestižnih vozovih, kolesljih in kočijah. Gibljiva kljuka z dolgo osjo je bila pritrjena tik ob desno stran prednjega sedeža, kjer je praviloma sedel voznik, da je lahko glede na prometne okoliščine z desnico zavrli voz. Od ročice je bil navzdol do sprednjih koles vgrajen železni drog, ki je bil s prenosnim

mehanizmom povezan z zavorama na sprednjih in ponekod tudi zadnjih dveh kolesih.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/73

SLA V279(a).01 'zavreti z verigo'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'z verigo povzročiti, da se voz premika počasneje ali da se ustavi', knj. *zavréti z verigo* (é; í), je v narečjih najpogostejši glagol *zavreti*, ki se povezuje z različnimi samostalniki (npr. *zavreti s ketino*, *zavreti z zavoro*, *zavreti z zavernico*, *zavreti z lancem*, *zavreti z žlajdrnico*), posamično je zapisan tudi glagol v nedovršni obliki, tj. *zavirati*, in različica z drugo predpono, tj. *zazavirati*. Po pogostnosti sledijo zveze z glagolom *zažlajfati* oz. njegovo nedovršno različico *žlajfati*. Redkejšje so zveze z glagoloma *bremzati* in *prezati*, še manj pogosto se uporabljajo zveze z glagoloma *frenirati* in *rajsati*, in sicer predvsem na robu slovenskega jezikovnega prostora. V številnih točkah odgovora na to vprašanje ni.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je odgovor *spustiti mačka* v T383 s pojasnilom »priprava z zobmi za ustavljanje«.

Za točke T061, T065, T077, T271 in T417 je zapisano, da vozov tam ne zavirajo z verigo.

2. Morfološka analiza

zavreti < *za-ver-ti 'zapreti, zaustaviti, zatakiniti' ← **za-* 'za' + *ver-ti *vbr-q 'zatikati, vtikati, zapirati'

zavreti s ketino/ketinami < **za-ver-ti s̆(n)* (*ketin*)-*ojq* / (*ketin*)-*ami* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* 'skupaj z' + *(*ketin*)-*a* (← stvnem. *keřina*, *cheřinna* 'veriga')

zavreti z zavernico < **za-ver-ti s̆(n)* *za-vor-ьn-ic-ejq* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* + *za-vor-ьn-ic-a (← *za-ver-ti)

zavreti z lancem < **za-ver-ti s̆(n)* (*lanc*)-*em̆* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* + *(*lanc*)-*ь* (← madž. *lánc* 'veriga')

zavreti z zavorom < **za-ver-ti s̆(n)* *za-vor-om̆* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* + *za-vor-ь (← *za-ver-ti)

zavreti z žlajdro < **za-ver-ti s̆(n)* (*žlajdr*)-*ojq* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* + *(*žlajdr*)-*a* (← bav. nem. *Schleuder* 'frača')

zavreti z žlajdrnico < **za-ver-ti s̆(n)* (*žlajdr*)-*ьn-ic-ejq* ← *za-ver-ti + **s̆(n)* + *(*žlajdr*)-*ьn-ic-a* (← *(*žlajdr*)-*a*)

dol zavreti < *dol-ь za-ver-ti ← *dol-ь 'dol' (← tož. smeri k *dol-ь 'jama, votlina, dolina') + *za-ver-ti

zazavreti < *za-za-ver-ti ← **za-* + *za-ver-ti

zavrniti < *za-vbr-n-i-ti ≤ *za-vbr-nq-ti ← *za-ver-ti

- zavirati** < *za-vir-a-ti ← *za-ver-ti
zavirati z zavornico < *za-vir-a-ti sʙ(n) za-vor-ʙn-ic-ejq ← *za-vir-a-ti + *sʙ(n) + *za-vor-ʙn-ic-a
zavirati s ketinami < *za-vir-a-ti sʙ(n) (ketin)-ami ← *za-vir-a-ti + *sʙ(n) + *(ketin)-a
- zavóriti** < *za-vor-i-ti ← *za-vor-a / *za-vor-ʙ ← *za-ver-ti
zavorítí < *za-vor-i-ti ← *za- 'za' + *vor-i-ti 'zaticati, zapirati' (← *ver-ti (ESSJ IV: 345))
zavoriti s ketinami < *za-vor-i-ti sʙ(n) (ketin)-ami ← *za-vor-i-ti + *sʙ(n) + *(ketin)-a
- zavreči** < *za-ver-ti ← *za- + *ver-ti (< *verg-ti) 'vreči'
zapreti < *za-per-ti ← *za- + *per-ti *pʙr-q 'suvati, tiščati, pritiskati'
zapreti z lancem < *za-per-ti sʙ(n) (lanc)-emʙ ← *za-per-ti + *sʙ(n) + *(lanc)-ʙ
zapreti s kadeno < *za-per-ti sʙ(n) (kaden)-ojq ← *za-per-ti + *sʙ(n) + *(kaden)-a (← ben. it. *cadena* 'veriga')
- deti zavor** < *dě-ti za-vor-ʙ ← *dě-ti 'položiti, postaviti, vtakniti, narediti' + *za-vor-ʙ
deti zavornico < *dě-ti za-vor-ʙn-ic-q ← *dě-ti + *za-vor-ʙn-ic-a
- devati lanc prek** < *dě-v-a-ti (lanc)-ʙ perk-ʙ ← *dě-ti + *(lanc)-ʙ + *perk-ʙ 'prečen, ki leži prek'
žlajfati < *(žlajf)-a-ti ← srvnem. *slīfen* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji *ī > ei > ai*)
žlajfati z žlajdro < *(žlajf)-a-ti sʙ(n) (žlajdr)-ojq ← *(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + *(žlajdr)-a
žlajfati na ketino < *(žlajf)-a-ti na (ketin)-q ← *(žlajf)-a-ti + *na 'na' + *(ketin)-a
zažlajfati < *za-(žlajf)-a-ti ← *za- + *(žlajf)-a-ti
zažlajfati s ketino/ketinami < *za-(žlajf)-a-ti sʙ(n) (ketin)-ojq / (ketin)-ami ← *za-(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + *(ketin)-a
zažlajfati z lancem < *za-(žlajf)-a-ti sʙ(n) (lanc)-emʙ ← *za-(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + *(lanc)-ʙ
zažlajfati na rajs < *za-(žlajf)-a-ti na (rajs)-ʙ ← *za-(žlajf)-a-ti + *na + *(rajs)-ʙ (← nem. *Reiss* ← nem. *reissen* 'praskati, vrezati črte')
zažlajfati z zavrenkom < *za-(žlajf)-a-ti sʙ(n) (zavrenk-omʙ) ← *za-(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + nejasno (verjetno *zavrenk* < *za-vor-ʙn-ik-ʙ ← *za-vor-ʙn-ʙ ← *za-vor-a ← *za-ver-ti)
zažlajfati z zavirnilnico < *za-(žlajf)-a-ti sʙ(n) za-vir-i-dl-ʙn-ic-ejq ← *za-(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + *za-vir-i-dl-ʙn-ic-a (← *za-vir-i-dl-o ← *za-vir-a-ti)
zažlajfati z žlajdro < *za-(žlajf)-a-ti sʙ(n) (žlajdr)-ojq ← *za-(žlajf)-a-ti + *sʙ(n) + *(žlajdr)-a

- prempzati** < *(prempz)-a-ti ← *(prempz)-a ← bav. nem. *Premse* 'zavora'
zapremzati < *za-(prempz)-a-ti ← *za- 'za' + *(prempz)-a-ti
zapremzati s ketino/na ketino < *za-(prempz)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo / na (ketin)-o ← *za-(prempz)-a-ti + s̃(n) / na + *(ketin)-a
zapremzati z žlajdro < *za-(prempz)-a-ti s̃(n) (žlajdr)-ojo ← *za-(prempz)-a-ti + s̃(n) + *(žlajdr)-a
- bremzati s ketino** < *(bremz)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *(bremz)-a-ti (← nem. *Bremse* 'zavora') + *s̃(n) + *(ketin)-a
zabremzati < *za-(bremz)-a-ti ← *za- + *(bremz)-a-ti
zabremzati z lancem < *za-(bremz)-a-ti s̃(n) (lanc)-em̃ ← *za-(bremz)-a-ti + *s̃(n) + *(lanc)-b
- rajsati** < *(rajs)-a-ti ← nem. *reissen* 'praskati, vrezati črte'
rajsati s ketino < *(rajs)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *(rajs)-a-ti + *s̃(n) + *(ketin)-a
zarajsati < *za-(rajs)-a-ti ← *za- + *(rajs)-a-ti
zarajsati z zavorjem < *za-(rajs)-a-ti s̃(n) za-voř-em̃ ← *za-(rajs)-a-ti + *s̃(n) + *za-voř-b (< *za-voř-j-b ← *za-ver-ti)
zarajsati s ketino < *za-(rajs)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *za-(rajs)-a-ti + *s̃(n) + *(ketin)-a
- frenirati s kadeno** < *(fren)-(ir)-a-ti s̃(n) (kaden)-ojo ← *(fren)-(ir)-a-ti (← furl. *frenâ*, it. *frenare* 'zavirati' + nem. -ieren (← lat. *īre*)) + *s̃(n) + *(kaden)-a
frenirati s ketino < *(fren)-(ir)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *(fren)-(ir)-a-ti + *s̃(n) + *(ketin)-a
- zarajTljati** < *za-(rajtl̥)-a-ti ← *za- + *(rajtl̥)-a-ti (← *(rajtl̥)-b ← avstr. nem. *Reitel* 'čep, klin, zatič', srvnem. *reitel* 'krepelo') ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T118 in po metatezi $r-l \geq l-r$ v T128)
zaraj/Tljati s ketino < *za-(rajtl̥)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *za-(rajtl̥)-a-ti + *s̃(n) + *(ketin)-a ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ in $ll \geq n$ v T349)
- žlajdrati** < *za-(žlajdr)-a-ti ← *za- + *(žlajdr)-a-ti (← *(žlajdr)-a)
- blokirati** < *(blokir)-a-ti ← nem. *blockieren* 'blokirati, zapreti, zaustaviti'
- pripeti ketino** < *pri-pe-ti (ketin)-o ← *pri-pe-ti (← *pri- 'pri' + *pe-ti *p̃n-o 'napenjati') + *(ketin)-a
- zahakljati s ketino** < *za-(xakl̥)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *za-(xakl̥)-a-ti (← *za- + *(xakl̥)-a-ti ← *(xakl̥)-b ← stvnem. *hācko*, *hāko*, srvnem. *hāke* 'kavelj, splavarski drog' (z manjšalno pripono nem. -l-)) + *s̃(n) + *(ketin)-a
- zadrgniti** < *za-d̃rg-n-i-ti ≤ *za-d̃rg-n-o-ti ← *za- + *d̃rg-n-o-ti 'odtrgati'
- zvinTljati** < *s̃(n)-(vintl̥)-a-ti ← *s̃(n)- + *(vintl̥)-a-ti (← *(vintl̥)-a, nejasno, verjetno v zvezi z bav. nem. *Wintn* (im. ed. ž.) 'vitel' (z manjšalno pripono nem. -l-)) ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T339)
- zaplenkati s ketino** < *za-(plenk)-a-ti s̃(n) (ketin)-ojo ← *za- + *(plenk)-a-ti (nejasno, morda onomatopejsko iz *plenk*) + *s̃(n) + *(ketin)-a

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *zavrniti* v T113, *zadrgniti* v T267 in *zvitljati* v T339 ter besedne zveze *s ketino zahakljati* v T034, *zaplenkati s ketino* v T090 in *pripeti ketino* v T200.

Kot enkratnica z *bremzati* je kartiran leksem *zabremzati* v T022.

Kot enkratnica s *prezati* je kartiran leksem *zapremzati* v T029.

Kot enkratna besedna zveza z *zavoriti* je kartiran leksem *zavoriti s ketinami* v T085.

Kot enkratnica z *-zavreti* je kartiran leksem *zazavreti* v T361.

Kot enkratne besedne zveze z *zavreti* so kartirani leksemi *dol zavreti* v T049, *zavreti z žlajdro* v T343, *zavreti z lancem* v T372 in *zavreti z žlajdrnico* v T392.

Kot enkratna besedna zveza z *zavirati* je kartiran leksem *zavirati z zavornico* v T278.

Kot enkratna besedna zveza z *-bremzati* sta kartirana leksema *bremzati s ketino* v T008 in *zabremzati z lancem* v T387.

Kot enkratna besedna zveza z *zapremzati* je kartiran leksem *zapremzati z žlajdro* v T035.

Kot enkratna besedna zveza z *zarajtljati* je kartiran leksem *zarajtljati s ketino* v T349.

Kot enkratne besedne zveze z *deti/devati* so kartirani leksemi *deti zavor* v T131, *lanc prek devati* v T401 in *deti zavornico* v T113.

Kot enkratni besedni zvezi s *frenirati* sta kartirana leksema *frenirati s ketino* in *frenirati s kadeno* v T137.

Kot enkratna besedna zveza z *rajsati* je kartiran leksem *rajsati s ketino* v T198.

Kot enkratna besedna zveza z *zarajsati* je kartiran leksem *zarajsati z zavorjem* v T117.

Kot enkratni besedni zvezi z *žlajfati* sta kartirana leksema *žlajfati z žlajdro* v T103 in *žlajfati na ketino* v T108.

Kot enkratne besedne zveze z *zažlajfati* so kartirani leksemi *zažlajfati s ketino* v T166, *zažlajfati z žlajdro* in *zažlajfati z zavirnilico* v T213, *zažlajfati na rajs* v T304, *zažlajfati z zavernikom* v T363 in *zažlajfati z lancem* v T397.

Kot enkratnica z *zapreti* je kartiran leksem *zapreti* v T375.

Kot enkratna besedna zveza z *zapreti* je kartiran leksem *zapreti s kadeno* v T413.

Kot opisi so kartirani odgovori – *elipse s ketino* v T080, T158, T383 in T385 ter *z lancem* v T407.

Kot pretvorba s primitivom je kartiran odgovor *žlajfanje s ketinami* v T097.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *blokirati* v T137, *zavreti* in *zarajsati* v T198, *zavreti s ketino* v T202, *rajsati* v T278 ter besedna zveza *s ketino zarajsati* v T236.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *spustiti mačka* v T383 in *lanec* v T408.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T061, T065, T077, T271 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V279(b).01 *zavreti z zavoro* (3/74), V278.01 *zavora* (3/72); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 447 *zavirati*; ALI: 3615 *zavirati*; ASLEF: 3268 *zavirati*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Popolna umiritev, zastoj ali zaviranje enega ali dveh koles pri štirikolesnih ali dvo-kolesnih vozovih so mogoči z zaviranjem z verigo. Z verigo so zavirali predvsem lesene vozove z lesenimi kolesi in nanje nasajenimi železnimi obroči. Najpogosteje so z verigo zavrli razprežen voz, da se med razkladanjem pridelkov ne bi samodejno premaknil ali speljal po bregu navzdol – razkladanje pridelkov z vpreženimi živalmi namreč ni bilo varno. Kmetje so za razpreganje izbrali bolj ravna zemljišča in mesta ob stavbah, gospodarskih poslopijih, kozolcih, skednjih idr., kjer je bilo manj možnosti za nenadzorovan, samodejen premik voza.

Voz so z verigo zavrli tako, da so z njo povezali platišče kolesa in najpogosteje še stranski drog ob spodnjih deskah na vozu ali spodnjo stranico in vsaj en klin lojtrnega voza. Tako zavrt voz je bil dovolj zavarovan za varno razkladanje pridelkov z voza na skladiščno mesto ali za nakladanje nanj. Koles pa navadno niso zavirali z verigami ali drugimi predmeti, ko so na vpreženi lojtrni voz nakladali seno, saj so seno navadno nakladali proti večeru, ko ga je bilo treba hitro naložiti še pred večerno roso. Navadno je takrat eden od družinskih članov nadzoroval vprežene živali in jih po potrebi držal za vprego, da niso silile za svežo travo in ob tem premikale voza.

Z verigo so voz zavrli tudi ob trgatvi v vinogradu, ko so v pokončne sode, kadi ali velike košare na vozu sipali obrano grozdje. Ker je takšno polnjenje sodov, kadi, trajalo dlje časa, so voz razpregli in živino privezali ob senčno drevo, kjer je imela dovolj prostora za pašo.

Podobno so vozove razpregli in jih zavrli z verigami tudi ob delih v gozdu, ko so nakladali hlodovino ali les za kurjavo.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

Komentar in karta: 3/74 SLA V279(b).01 'zavreti z zavoro'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'z zavoro povzročiti, da se voz premika počasneje ali da se ustavi', knj. *zavreti z zavoro* (é; ô), se v narečjih najpogosteje uporablja glagol *zažlajfati* v zvezi z različnimi predložnimi samostalniki (npr. *zažlajfati – s cokljo*, *z vinto*, *z zavorom*, *z zavirilom*, *z žlajfom*, *z žlajfprigljem*), redkejša sta nedovršni glagol *žlajfati* in dovršni glagol z drugo predpono, tj. *prižlajfati*. Druge najpogostejše so zveze z glagolom *zavreti* oz. z njegovo nedovršno različico *zavirati*. Areal tvorijo tudi poimenovanja z besedotvorno podstavo *rajsati* in besedne zveze z *zarajsati* (*zarajsati z zavirilom* in *zarajsati z zavorjem*). Redkejša so poimenovanja s časovnima različicama prevzetih leksemov *bremzati* in *premzati*, še manj pogosto se uporabljajo leksemi *zafrenati*, *zavintati* in *zašpaljiti*, ki se govorijo predvsem na robu slovenskega jezikovnega prostora.

Za večino poimenovanj je iz gradiva nesporno razvidno, da poimenujejo obravnavano dejavnost, za nekatera redka poimenovanja pa ni mogoče ugotoviti, ali morda poimenujejo drug način zaviranja voza, tj. z verigo – v analizo in na karto so vključena tudi ta.

V točkah T061 in T065 je v zapisu opozorjeno, da vozov tam nimajo.

2. Morfološka analiza

zavreti < *za-ver-ti 'zapreti, zaustaviti, zatakiniti' ← **za-* 'za' + *ver-ti *vbr-ǝ 'zaticati, vtikati, zapirati'

zavreti z žlajfom < **za-ver-ti sʙ(n)* (*žlajf*)-*omʙ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *(*žlajf*)-*ʙ*

zavreti z zavorom < **za-ver-ti sʙ(n)* *za-vor-omʙ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *za-vor-ʙ

zavreti z zavornico < **za-ver-ti sʙ(n)* *za-vor-ʙn-ic-ejǝ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *za-vor-ʙn-ic-a (← *za-vor-ʙn-ʙ ← *za-vor-a ← *za-ver-ti)

zavreti z zavirilom < **za-ver-ti sʙ(n)* *za-vir-i-dl-omʙ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *za-vir-i-dl-o

zavreti s premzo < **za-ver-ti sʙ(n)* (*premz*)-*ojǝ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *(*premz*)-*a* (← bav. nem. *Premse* 'zavora')

zavreti na rajs < *za-ver-ti na (*rajs*)-*ʙ* ← *za-ver-ti + *na 'na' + *(*rajs*)-*ʙ* (← nem. *Reiss* ← nem. *reissen* 'praskati, vrezati črte')

zavreti z žlajdro < **za-ver-ti sʙ(n)* (*žlajdr*)-*ojǝ* ← *za-ver-ti + **sʙ(n)* + *(*žlajdr*)-*a* (← bav. nem. *Schleuder* 'frača')

zavirati < *za-vir-a-ti ← *za-ver-ti

zazavirati < *za-za-vir-a-ti ← *za- + *za-vir-a-ti

zavoriti < *za-vor-i-ti ← *za- 'za' + *vor-i-ti 'zatikati, zapirati' (← *ver-ti (ESSJ IV: 345))

zavoriti z žlajfom < *za-vor-i-ti s_b(n) (žlajf)-om_b ← *za-vor-i-ti + *s_b(n) + *(žlajf)-_b

zaviriti < *za-vor-i-ti ← *za-vor-a / *za-vor-_b ← *za-ver-ti

zavorati < *za-vor-a-ti ← *za-vor-_b / *za-vor-a

zapreti < *za-per-ti ← *za- + *per-ti *p_br-_q 'suvati, tiščati, pritiskati'

dol zapreti s šlajfom < *dol-_b za-per-ti s_b(n) (šlajf)-om_b ← *dol-_b 'dol' (← tož. smeri od *dol-_b 'jama, votlina, dolina') + *za-per-ti (← *za- 'za' + *per-ti) + *s_b(n) + *(šlajf)-_b (← (šlajf)-a-ti ← nem. *schleifen*)

zapirati < *za-pir-a-ti ← *za-per-ti

zavojiti < *za-voj-i-ti ← *za-voj-_b 'kar je zavito' ← *za-vi-ti (← *za- + *vi-ti 'viti, plesti, obračati, upogibati')

žlajfati < *(žlajf)-a-ti ← srvnem. *slīfen* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*)

žlajfati z žlajfom < *(žlajf)-a-ti s_b(n) (žlajf)-om_b ← *(žlajf)-a-ti + *s_b(n) 'skupaj z' + *(žlajf)-_b (← *(žlajf)-a-ti)

zažlajfati < *za-(žlajf)-a-ti ← *za- 'za' + *(žlajf)-a-ti (*F* ≥ *x* v T069)

zažlajfati z žlajfom < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) (žlajf)-om_b ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *(žlajf)-_b

zažlajfati z žlajfprigljem < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) (žlajfprigl)-em_b ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *(žlajfprigl)-_b (← nar. bav. nem. *Schleifprügel* 'naprava za zaviranje') (BDO: *Schleifprügel*)

zažlajfati z vinto < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) (vint)-oj_q ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *(vint)-a (← bav. srvnem. *winte* 'vitel')

zažlajfati s cokljo < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) (cokl)-ej_q ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *(cokl)-a (← it. *zoccolo* 'cokla, opanka', srvnem. *zockel* 'cokla')

zažlajfati z zavorom < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) za-vor-om_b ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *za-vor-_b (← *za-ver-ti 'zapreti, zaustaviti, zatakiniti' ← *za- + *ver-ti 'zatikati, vtikati, zapreti')

zažlajfati z zavirilom < *za-(žlajf)-a-ti s_b(n) za-vir-i-dl-om_b ← *za-(žlajf)-a-ti + *s_b(n) + *za-vir-i-dl-o (← *za-vir-a-ti 'zapreti, zaustaviti, zatakiniti' ← *za- + *ver-ti 'zatikati, vtikati, zapreti')

prižlajfati < *pri-(žlajf)-a-ti ← *pri- 'pri' + *(žlajf)-a-ti

šlajfati < *(šlajf)-a-ti ← nem. *schleifen* 'brusiti'

zašlajfati < *za-(šlajf)-a-ti ← *za- + *(šlajf)-a-ti

rajsati < *(rajs)-a-ti ← nem. *reißen* 'praskati, vrezati črte'

zarajsati < *za-(rajs)-a-ti ← *za- + *(rajs)-a-ti

- zarajsati z zavirilom** < *za-(rajs)-a-ti s̄(n) za-vir-i-dl-om̄ ← *za-(rajs)-a-ti + *s̄(n) + *za-vir-i-dl-o
- zarajsati z zavorjem** < *za-(rajs)-a-ti s̄(n) za-voř-em̄ ← *za-(rajs)-a-ti + *s̄(n) + *za-voř-b̄ (< *za-voř-j-b̄ ← *za-ver-tī)
- bremzati** < *(bremz)-a-ti ← *(bremz)-a ← nem. *Bremse* 'zavora'
- zabremzati** < *za-(bremz)-a-ti ← *za- + *(bremz)-a-ti
- prempzati** < *(prempz)-a-ti ← *(prempz)-a
- zapremzati** < *za-(prempz)-a-ti ← *za- + *(prempz)-a-ti
- zapremzati s premzo** < *za-(prempz)-a-ti s̄(n) (prempz)-oj̄ ← *za-(prempz)-a-ti + *s̄(n) + *(prempz)-a
- zafrenati** < *za-(fren)-a-ti ← *za- + *(fren)-a-ti (← furl. *frenâ*, it. *frenare* 'zavirati')
- frenirati s frenom** < *(fren)-(ir)-a-ti s̄(n) (fren)-om̄ ← *(fren)-(ir)-a-ti (← furl. *frenâ*, it. *frenare* 'zavirati' + nem. -ieren (← lat. *īre*)) + *s̄(n) + *(fren)-b̄ (← furl. *fren*, it. *freno* 'zavora')
- zavintati** < *za-(vint)-a-ti ← *za- + *(vint)-a-ti (← *(vint)-a ← bav. srvnem. *winte* 'vitel' / srvnem. *winten* 'viti')
- zašpaljiti** < *za-(špal)-i-ti ← *za- + *(špal)-i-ti 'zatikati v kaj' (← *(špal)-b̄ ← bav. nem. *Spāl* 'trska' (nem. *Speil*), kor. nem. *Spāl* 'zobotrebcu podobna trska za špiljenje klobas')
- zažlajdrati** < *za-(žlajdr)-a-ti ← *za- + *(žlajdr)-a-ti (← *(žlajdr)-a ← bav. nem. *Schleuder* 'frača')
- šjerati** < *(šjera)-ti ← furl. *sierâ* 'zapirati, zavirati'
- šrajfati** < *(šrajf)-a-ti, nejasno, morda v zvezi s *šlajfati*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šjerati* v T062, *šrajfati* in *zapirati* v T282, *zavojiti* v T286 in *zažlajdrati* v T412.

Kot enkratnica z *zapirati* je kartiran leksem *zapirati* v T282.

Kot besedne zveze z *zavreti* so kartirani leksemi *zavreti z zavirilom* v T198, *zavreti z zavornico* v T230, *zavreti z žlajfom* v T299, T372, T386 in T409, *zavreti z zavorom* v T339 in T385, *zavreti z žlajdro* v T339, *zavreti s premzo* v T392 in *zavreti na rajs* v T302.

Kot enkratna besedna zveza z *zavoriti* je kartiran leksem *zavoriti z žlajfom* v T085. Kot enkratna besedna zveza z *zapreti* je kartiran leksem *dol zapreti s šlajfom* v T404. Kot enkratna besedna zveza z *žlajfati* je kartiran leksem *žlajfati z žlajfom* v T103. Kot enkratne besedne zveze z *zažlajfati* so kartirani leksemi z *vinto* *zažlajfati* v T008, *zažlajfati z žlajfprigljem* v T050, *zažlajfati z zavirilom* v T198 in *zažlajfati z zavorom* v T332.

Kot enkratna besedna zveza z *zarajsati* je kartiran leksem *zarajsati z zavorjem* v T117.

Kot enkratna besedna zveza s *frenirati* je kartiran leksem *frenirati s frenom* v T137.

Kot opis je kartirana elipsa z *žlajfom* v T158 in T307.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *zapremzati* v T009 in T202, *rajsati* v T102, *zažlajfati* z *žlajfom* v T148, T202 in T366, *zažlajfati s cokljo* v T187, *zarajsati z zavirilom* v T198, *zažlajfati* v T201 in T359, *zažlajfati na vinto* v T223, *zavreti žlajf* v T302, *zabremzati* v T304, *žlajfati* v T317, *šlajfati* v T404 ter *zavreti* v T316, T347 in T387.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T061 in T065.

4. Uporabljena dodatna literatura

BDO ([https://bdo.badw.de/suche?lemma=Schleifpr%C3%BCgel&stichwort=&options\[case\]=1&options\[exact\]=1](https://bdo.badw.de/suche?lemma=Schleifpr%C3%BCgel&stichwort=&options[case]=1&options[exact]=1), dostop 12. 6. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V279(a).01 *zavreti z verigo* (3/73), V278.01 *zavora* (3/72); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 447 *zavirati*; ALI: 3615 *zavirati*; ASLEF: 3268 *zavirati*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Zaviranje z zavoro je bilo delovno opravilo in obenem ročna spretnost, ki ga je med vožnjo ali v mirovanju voza moral rutinsko obvladati voznik voza, furman. To je bil pomemben del obvladovanja vpreženih živali ter tehničnih lastnosti in zmogljivosti voza, zajemalo pa je tudi sposobnost predvidevanja trenutnih vozni in prometnih razmer. Samo izkušenim voznikom se je posrečilo obvladovati vse okoliščine in breme varno pripeljati do zastavljenega cilja, zato so se te veščine učili že otroci, največ z opazovanjem in podukom staršev ter drugih odraslih, ki so sodelovali pri kmečkih delih. Pri prevažanju različnih bremen z vozom so se dogajale tudi nesreče zaradi poškodb sestavnih delov voza, nerazsodnega ravnanja voznika in vrste drugih zunanjih okoliščin. Ob nepredvidenih okoliščinah (tako med nakladanjem voza kot med vožnjo) je moral voznik tudi skočiti z voza in hitro priviti zavoro ter s tem upočasniti ali povsem zaustaviti vsaj dve, na nekaterih vozovih postopoma vsa štiri kolesa. Takšni ukrepi so bili še posebej pogosti pri naloženih vozovih, ko je voznik moral paziti in opazovati posebnosti na vozišču, se prilagajati prometnim razmeram in tako skrbeti za lastno varnost ter varnost živali in bremena.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

Komentar in karta: 3/75

SLA V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'zavora, ki je obešena na verigo in se vtakne pod kolo', knj. *cókla* ($\hat{o}$), je v narečjih najpogostejši leksem *coklja* z različicami *cokelj* in *cokola*. Redkejša so poimenovanja, nastala s pomenskim prenosom z izrazov za druga obuvala (npr. *črevelj*, *košp*, *šlapslin*, *šolen*, *šuh*, *radšuh* in *radšlap*), še manj pogosta so poimenovanja, ki kažejo na snov, iz katere je zavora (*drvo*, *kamen*, *lesenjak*). Manjše areale tvorijo poimenovanja *klada*, *zagozda* in *podlaga*. Po pomenskem prenosu so nastala tudi poimenovanja *hlapec*, *maček* in *taca*.

Druga zapisana poimenovanja so redka (npr. *žlajf*, *rajs*, *tapa*), nekatera so tudi etimološko nejasne enkratnice. Kot je razvidno iz zapisanih opomb, je bila zavora te vrste lahko železna (v T242, T255–T256, T272 in T378) ali lesena (v T238 in T378). Nekateri so jo uporabljali pri vožnji v klanec (v T371), drugi samo pozimi, da voz ni drsel (v T154).

Leksem *coklja* ima v T189 pomensko razlago 'zavora za sneg'. V točkah T053 in T097 je v opombah zapisano, da predmetnosti nimajo, poznajo pa poimenovanje zanjo.

Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta leksema v T118 z opombo »kos lesa, ki ga privežejo kravi, da ne uteče« in *maček* v T210 z opombo »za sani«.

V točkah T023, T029–T030, T049, T061, T127, T180, T275, T337, T342, T347, T385 in T387 predmetnosti in poimenovanja zanjo ne poznajo.

2. Morfološka analiza

col//kLja < *(*cokl*)-a ← it. *zoccolo* 'cokla, opanka', srvnem. *zockel* 'cokla' ($// \geq n$ v T113–T114, T136–T137; $L \geq n$ v T204; $L \geq \emptyset$ v T114)

cokelj < *(*cokl*)-b ← srvnem. *zockel*

col//kola < *(*cokol*)-a ← it. *zoccolo*, trž. it. *zocolo* ($// \geq n$ v T115)

črevelj < *červ-bj-b ← *červ-i, tož. ed. *červ-bj-b ← *červ-o 'koža (z živalskega trebuha), usnje' (z regularnim razvojem **čer-* > **črě-* > *če-* v T008)

drva < *drbv-a (im. ed. ž.) ← *drbv-a (im. mn. s.) 'les, drva'

drvo < *drbv-o ← *drbv-a (im. mn. s.)

drvo za žlajf < **drbv-o za (žlajf)-b* ← *drbv-o + *za 'za' + *(*žlajf*)-b

(← *(*žlajf*)-a-ti ← srvnem. *slifěn* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji

$\bar{i} > ei > ai$) (ESSJ IV: 461))

kamen < *ka-men-b ← *ka-my, tož. ed. *ka-men-b 'kamen'

klada < *kol-d-a 'klada, tram' ← *kol-ti 'klati, tolči'

hlapec < *xolp-bc-b ← *xolp-b 'sluga, suženj, fant'

- lesenjak** < *lēs-en-ak-ъ (< *lēs-en-j-ak-ъ) ← *lēs-en-ъ ← *lēs-ъ 'les'
zag/lozda < *za-gvozd-a ← *za-gvozd-i-ti 'vstaviti klin, žebelj' ← **za-* + *gvozd-i-ti (← *gvozd-ъ 'vejica, zatič, klin') (// ≥ l v T371, T390–T392, T395, T399, T402, T414)
mačka < *mač-ъk-a 'mačka' ← *mac-a, *mac
maček < *mač-ъk-ъ ← *mač-ъk-a
podloga < *podъ-log-a ← *podъ-leŕi ← **podъ-* 'pod' + *leŕi (< *leg-ti) 'leči'
podlaga < *podъ-lag-a ← *podъ-lag-a-ti ← *podъ-lož-i-ti ← *podъ-leŕi
podlaganica < **podъ-lag-a-n-ic-a* ← *podъ-lag-a-n-ъ ← *podъ-lag-a-ti
podlahka < *podъ-lag-ъk-a (z razvojem (*gk >) *xk* ≥ *fk* v T404 (Ramovš 1924: 239))
poleno < *pol-ě-n-o 'poleno' ← *pol-ě-ti 'goreti'
količ < *kol-it-ъ ← *kol-ъ 'kol'
klin < *kl-in-ъ 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'
zajec < *zajęc-ъ 'zajec'
čoket < **(čoket)-ъ* ← furl. *çoc* 'čok' (z manjšalno pripono furl. -et)
cuketa < **(cuket)-a*, nejasno, verjetno trž. it. *zocheto* 'majhen čok'
kajla < **(kajl)-a* ← nem. *Keil* 'klin, zagozda'
košp- < **(košp)-ъ* / **(košp)-ę* (im. mn.) ← it. *cospo* 'leseni čevelj'
šlapslin < **(šlapslin)-ъ*, prim. nem. *Schlappe* 'ohlapna copata', kor. nem. *Schlāpfn* 'copati' (Schneeweis 1960: 21)
radšlap < **(radšlap)-ъ*, prim. nem. *Radschlapfen*
šolen < **(šoln)-ъ* ← srvnem. *schuochlīn* 'čeveljček'
šuh < **(šux)-ъ* ← nem. *Schuh* 'čevelj'
radšuh < **(radšux)-ъ* ← nem. *Radschuh* 'cokla'
taca < **(tac)-a* ← srvnem. *tatze*, nem. *Tatze* 'taca, šapa'
žlajf < **(žlajf)-ъ* ← **(žlajf)-a-ti* ← srvnem. *slīfen* 'brusiti' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*) (ESSJ IV: 461)
žlajfprigelj < **(žlajfprigl)-ъ* ← nar. bav. nem. *Schleifprügel* 'naprava za zaviranje' (BDO: *Schleifprügel*; WBÖ 3, 1161: bav. avstr. *Schleif[en]prügel*)
žlajfar < **(žlajfar)-j-ъ* ← srvnem. *slīfære* 'brusač, brus' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*)
rajs < **(rajs)-ъ* ← nem. *Reiss* ← nem. *reissen* 'praskati, vrezati črte'
topa < **(top)-a* ← it. *toppo* 'štor, klada'
tapa < **(tap)-a* ← furl. *tāp* 'podklada za kolo, da se ne premakne'
cvike (im. mn.) < **(cvik)-ę* ← nem. *Zwicke* 'ščipalka'
colek < **(col)-ъk-ъ* ← srvnem. *zol*, bav. nem. *Zoll* 'parobek, hlod, tram'
čok < *čok-ъ 'kos debla, štor'
binta < **(bint)-a* ← bav. srvnem. *winte* 'vitel' (po prehodu srvnem. *w* [u] > [w])

copanica, nejasno, morda v zvezi s *côpati* 'tolči z nogami ob tla', 'glasno padati' / *copanje* 'podolžni tram pri vozu' / *côpanj* (← nem. *Zugbaum*)
pavha, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *klin* v T008, *čoket* v T063, *količ* v T074, *čok* v T100, *poleno* v T100, *topa* v T111, *tapa* v T112, *pavha* v T231, *colek* v T311, *cvike* v T365, *binta* v T381, *copanica* v T388 in *mačka* v T409.

Kot enkratnice s *podlag-* so kartirani leksemi *podlaga* v T363, *podlahka* v T404 in *podlaganica* v T405.

Kot enkratnica s *podlog-* je kartiran leksem *podloga* v T152.

Kot enkratnici z *drv-* sta kartirana leksema *drva* v T367 in *drvo* v T383.

Kot enkratnica s *-šlap* je kartiran leksem *radšlap* v T052.

Kot enkratnici s *-šuh* sta kartirana leksema *šuh* v T050 in *radšuh* v T041.

Kot enkratnica z *žlajf-* je kartiran leksem *žlajfar* v T282.

Kot enkratna besedna zveza z *drv* je kartiran leksem *drvo za žlajf* v T152.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *coklja* v T008, T244, *zajec* v T355, *šolen* v T381 ter *zagozda* v T378 in T392.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *cokola* v T118, *cokelj* v T417, *ketina* v T146 in odgovor *podloži voz* v T233.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T023, T029–T030, T049, T061, T127, T180, T275, T337, T342, T347, T385 in T387.

4. Uporabljena dodatna literatura

BDO ([https://bdo.badw.de/suche?lemma=Schleifpr%C3%BCgel&stichwort=&options\[case\]=1&options\[exact\]=1](https://bdo.badw.de/suche?lemma=Schleifpr%C3%BCgel&stichwort=&options[case]=1&options[exact]=1), dostop 12. 6. 2023); Schneewis 1960; WBÖ 3

5. Primerjaj

SLA: V279(a).01 *zavreti z verigo* (3/73), V279(b).01 *zavreti z zavoro* (3/74), V158A.01 *drvo* (2/72), V642.01 *hlapec* (1/133), V095.01 *čevlji*; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: 3895 *podpora za sode*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

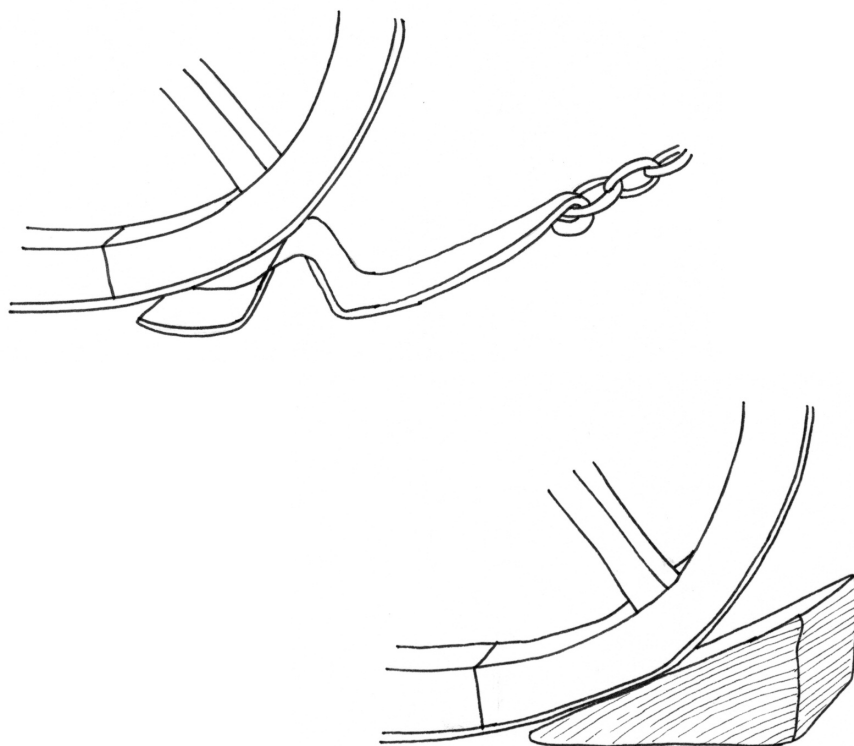
6. Etnološka osvetlitev

Cokla za podlaganje kolesa pri vprežnem ali vlečnem vozu je bila ponekod del opreme voza, večinoma pa odsev vsakokratne iznajdljivosti voznika, ki je za podlaganje kolesa uporabil različne predmete, ki jih je našel v bližnji okolici. To so bili lahko ostanki trdnih oblikovanih predmetov, ki so se kot odpadki znašli ob cesti, kos kamna, skale, les, veje, razžagani ostanki čokov idr. predmeti. Glede na okoliščine, težo bremena in nagnjenost terena so podlagali le eno ali dve kolesi, lahko pa tudi vse štiri.

Cokle, ki so jih imeli predvsem furmani pripete na svoje vozove, so bile večinoma železne in izdelek orodnih kovačev. V Šentpavlu pri Šentvidu pri Stični so raziskovalci Slovenskega etnografskega muzeja evidentirali in v risbi dokumentirali rahlo usločeno coklo kot zavoro pri vozu. Cokla je bila z verigo pritrjena na voz in jo je voznik po uporabi skupaj z verigo zataknil za del ogrodja voza. Podobne cokle so uporabljali tudi drugod, vendar redko pri vsakdanjem kmečkem delu. Takrat so vozove večinoma najprej zavrli in nato podprli z bližnjim priročnim predmetom. Cokle uporabljajo tudi sodobna vozila. Vlake in tudi posamezne vagoni med daljšim postankom zavarujejo z močnimi kovinskimi coklami, navadno s ključi, pritrjenimi na tirnice. Bolj zaobljene cokle uporabljajo tudi vozniki velikih kamionov in avtobusov, ki občasno in v določenih nepredvidljivih okoliščinah kolesa svojih vozil podlagajo s coklami.

Prim.: Bogataj 1989; Bogataj 1992; Makarovič 1965/1966; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/76 SLA V765a(b).02 'žrd'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'dolg, debelejši lesen drog, ki se vzdolžno položi na vrh s senom, snopi naloženega voza in na obeh koncih priveže, da je tovor trdneje nameščen', knj. *žrd* (*ř*), je med zapisanimi odgovori najpogostejši leksem *žrd*, enkrat je zapisana še istokorenska tvorjenka *ožrd*. Na robu slovenskega jezikovnega prostora je izpričana glasovna različica *žrl*. Prav tako redek je leksem *štanga*, drugi leksemi so enkratnice. Vprašanje V765a(b) spada med gramatična vprašanja, tj. med reflekse sonantnega *r*, zato za večino točk leksični odgovor za *žrd* ni zapisan.

V T204 je v opombi zapisano, da za kartirani pomen nimajo besede.

2. Morfološka analiza

žrd < *žbrd-b *'drog v plotu' ($D \geq l$ v T020, T022–T026, T166, T195) (Furlan 2011: 51–52)

ožrd < **o(b)-žbrd-b* ← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + *žbrd-b

drog < *drog-b 'drog'

štanga < **(štang)-a* ← nem. *Stange* 'drog'

ranta < **(rant)-a* ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letva'

jubal < **(jubal)-b* ← furl. *jubal* 'drog'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *jubal* v T063, *drog* v T363 in *ranta* v T410.

Kot enkratnica z *-žrd* je kartiran leksem *ožrd* v T360.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *žlajdra* v T410.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T204.

Z izogloso je na karti označena premena $-d > -l$ v leksemu *žrd* v T020, T022–T026, T166 in T195.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2011

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: 824, 940; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Žrd je do osem metrov dolg drog iz smrekovega, jelovega, borovega, tudi jelševega lesa s povsem obsekanimi vejami. Kmetovalci so ga uporabljali kot zgornjo vzdolžno povezno oporo na lojtrnik naloženega sena ali žitne slame. Z vrvmi, verigami, ponekod tudi s srobotom so žrd na obeh koncih povezovali z vozom, da so utrdili naloženo breme in s tem zmanjšali možnost, da bi se med vožnjo tovor raztresal ali celo zvrnil. S povečano skrbjo za krmo se je uporaba žrdi splošno uveljavila zlasti pri prevozu z bolj oddaljenih in strmih travnikov. Ponekod so žrd uporabljali tudi kot hodno oporo pri polaganju sena ali drugih pridelkov v kozolec.

Pred prvo uporabo so sveže posekanemu deblu čimbolj oklestili veje in po možnosti tudi lubje, ki se je sicer sčasoma povsem odluščilo samo – uporaba suhe žrdi brez skorje je bila namreč lažja in tudi njena trajnost se je občutno podaljšala. Ponekod so za žrd uporabljali tudi starejše, za druge namene neuporabne drogove – v Spodnji Savinjski dolini so npr. za žrdi uporabljali tudi odslužene hmeljevke.

Prvi je o uporabi žrdi na vozovih, naloženih s senom, poročal in jih upodobil Janez Vajkard Valvasor.

Prim.: Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/77

SLA V285(a).01 'kljuka pri verigi'

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V285 *kljuka* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *kljuka pri verigi* in b) *kljuka pri vratih*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar je zato vključena večina odgovorov, ki so bili zapisani do leta 1963 in jih zaradi odsotnosti pomenskih podatkov lahko interpretiramo v obeh navedenih pomenih, ter vsi odgovori, zapisani po letu 1963, v katerih je izrecno navedeno, da ima izraz pomen 'kljuka pri verigi'.

Za pomen 'kljuka pri verigi', knj. *kljúka pri verigi* (*ú; í*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *kljuka*, pogosti sta še poimenovanji *kavelj* in *hakelj*. Redkejša so poimenovanja *hakeljč* in *hak*, *rinka* in *kavselj*.

Nerelevantna sta odgovora v T044, kjer je ob odgovoru *kruka* zapisana opomba »pri jarmu«, v T137 pa ob odgovoru *ganc* opomba »kot trnek«.

V T012 je v opombi zapisano, da izraz »ni v rabi«.

2. Morfološka analiza

kljuka < *klúk-a 'kavelj, kljuka'

kljukaš < **klúk-(aš)-b* ← *klúk-a + madž. (-aš)

kvaka < *kvak-a 'kavelj, kljuka'

iglica < *jbg-bl-ic-a ← *jbg-bl-a 'igla'

ključ < *kluč-b 'ključ'

ključanica < *kluč-a-n-ic-a ← *kluč-a-n-b ← *kluč-a-ti

kavelj < *kav-bl-b ← *kav-bl-b 'nekaj zakrivljenega' / *(*kavbl*)-b ← it. *caviglio* 'klin, kavelj'

kavselj < *kav-ɔs-bl-b ← *kav-ɔs-a-ti *'tolči, biti' ← *kov-a-ti 'kovati'

ščenec < *ščen-ɔc-b '(odrezani) kos (ki je služil za zatič)' ← *ščen-b 'odrezan' (ESSJ IV: 18)

pero < *per-o 'pero'

jarémnik < *arɛm-ɔn-ik-b ← *arɛm-b 'jarem'

člen < *čeln-b 'člen, ud, sklep'

kruka < *(*kruk*)-a ← stvnem. *krucka*, srvnem. *krucke*, nem. *Krücke* 'grebljica, bergla'

hak < *(*xak*)-b ← stvnem. *hācko*, *hāko*, srvnem. *hāke* 'kavelj, splavarski drog'

hakelj < *(*xakl*)-b ← stvnem. *hācko*, *hāko*, srvnem. *hāke* 'kavelj, splavarski drog' (z manjšalno pripono nem. -l-)

špichakelj < *(špicxakl̥)-b ← *(špic)-b (← nem. *Spitze* 'konica')
+ *(xakl̥)-b

hakeljc < *(xakl̥)-bc-b

rinka < *(rink)-a ← bav. nem. *Rinken* 'zaponka', srvnem. *rinc*, nem. *Ring* 'krog, obroč, prstan'

rink < *(rink)-b

žVipla < *(žvipl)-a ← srvnem. *swibel* 'zapah, kljuka' (pred prehodom bav. srvnem. -p- > -b-) ($V \geq \emptyset$ v T216)

šnoj < *(šnoj)-b ← srvnem. *snolle* 'zaponka' (po prehodu srvnem. ž > š)

kramp < *(kramp)-b ← srvnem. *krampe* 'kljuka, kavelj, klamfa'

krampič < *(kramp)-it̥-b

rajTelj < *(rajtl̥)-b ← avstr. nem. *Reitel* 'čep, klin, zatič', srvnem. *reitel* 'krepelo' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T359, po metatezi $r-l \geq l-r$ v T372)

gabeljni (im. mn.) < *(gabln̥)-i ← nem. *Gabel* 'vilice' (-n- je verjetno bav. nem., prim. nem. *Kirche* : bav. nem. *Kirchen* '(ena) cerkev')

rigelj < *(rigl̥)-b ← srvnem. *rigel* 'lesen ali železen zapah, prečni tram', nem. *Riegel* 'zapah'

kamba < *(kamb)-a ← avstr. nem. *Kamp* 'komat'

narba < *(narba)-a ← nem. *Narbe*, bav. nem. *Narb* 'zapah'

špringer < *(špringer)-j-b ← bav. nem. *Springer* 'okovi'

špriTla < *(šprittl̥)-a ← bav. nem. *Sprittel* 'klin pri lestvi, paličica, deščica' ($T \geq k$ po diferenciaciji $Tl \geq kl$ v T051)

ketina < *(ketin)-a ← stvnem. *keřina*, *čęřina* 'veriga'

kljumpa < *(klump̥)-a ← nem. *Klump*, *Klumpe*, *Klumpen* 'klump, kepa, gruda'

ganc < *(ganc)-b ← trž. it. *ganzo* 'kavelj, kljuka'

rampin < *(rampin)-b ← it. *rampino* 'kavelj'

rimpin < *(rimpin)-b ← furl. *rimpin* 'kavelj' (lahko tudi *rampin*)

čageljc < *(čagl̥)-bc-b ← verjetno nem. *Kegel* s sekundarno narečno palatalizacijo (glej *čegelj* 'stožec', ESSJ I: 76)

ravbar < *(ravbar)-j-b ← nem. *Rauber* 'ropar'

kavkelj, nejasno, morda v zvezi s *kavelj* / sln. *kavka* 'kavelj' (Pleteršnik)

pekelj, nejasno, morda v zvezi s *pekati* 'udarjati (ob perilnik, prati)' (ESSJ III: 22)

šnelar, nejasno

rajcelj, nejasno

gartelj, nejasno

bregelj, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *gabeljni* v T011, *rajcelj* v T050, *ključanica* v T058, *ključ* v T076, *člen* v T100, *kamba* v T109, *iglica* v T113, *pekelj* v T148, *ščenec* v T149, *rigelj* v T246, *čageljc* v T261, *ketina* v T311, *bregelj* v T314,

hakeljni (im. mn.) v T346, *špringer* v T355, *šnoj* v T360, *šnelar* v T364, *jarémnik* v T376, *narba* v T386 in *pero* v T395.

Kot enkratnica s *kljuk-* je kartiran leksem *kljukaš* v T404.

Kot enkratnica s *-hakelj* je kartiran leksem *špichakelj* v T025.

Kot enkratnica s *kramp* je kartiran leksem *kramp* v T154.

Kot opisno poimenovanje je kartiran odgovor *ta železni klin* v T159.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *gartelj* v T031, *rampin* v T137, *kavelj* v T148, *krampič* v T155, *hakelj* v T169, *žvipla* v T223, *kljuka* v T247, *rajtelj* v T372 ter enkratnice *kljumpa* v T008, *špritla* v T051 in *ravbar* v T090.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T012.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V285(b).01 *kljuka pri vratih* (2/9); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kljuka pri verigi je priprava, nameščena na enem koncu verige, namenjena za privezovanje in zapezovanje predmetov na vozu, saneh, traktorskih prikolicah, tovornjakih idr. S kljuko na verigi so povezovali na vozove naloženo hlodovino, drva, seno in druga težja bremena, da so zavarovali in utrdili breme in voz. Ob privezovanju bremen so verigo močno napeli in kljuko zataknili čim bolj na tesno za še dosegljivi člen verige. Verige s kljukami so bile različnih dolžin in debelin; uporaba enih ali drugih je bila odvisna od teže in velikosti bremen.

Kljuke na verigah so v preteklosti pogosto uporabljali za privezovanje hlodovine na gozdnih žičnicah (npr. na Bovškem in v Bohinju). Verige s kljukami so uporabljali tudi prevozniki hlodovine, npr. furmani iz Črnega Vrha v Vipavsko dolino, prevozniki hrastovine iz haloških vasi v tovarno tanina v Majšperku, prevozniki smrekovine in jelovine s Kozarišč v Loški dolini do bližnjih žag in železnic na Kočevskem ali Cerkniškem ipd. Z močnimi lesenimi vozovi, parizarji, nato s sodobnejšimi vozovi s pnevmatikami, so furmani s po dvema vpreženima konjema prevažali hlodovino, ki so jo na sredi trdno povezali z verigo in zapeli s kljuko, da je bilo tresljajev čim manj in so vpreženi konji zdržali dolgo pot od skladišč hlodovine v gozdovih do bližnjih žag ali železniške postaje.

Še v 50. in 60. letih 20. stoletja so na podeželju vodo za pitje in napajanje živine prevažali tudi z lesenih sodih, ki so jih naložili na dvo- ali štirikolesni voz in sod z vozom povezali z verigo in zapeli s kljuko. Podobno so v Spodnji Savinjski dolini v dolgih lesenih cisternah, natovorjenih in z verigami privezanimi na lesene vozove z vpreženimi konji, prevažali gnojnico na njive in hmeljišča.

Ponekod so različno oblikovane verige s kljukami uporabljali tudi na ognjišču, da so nanje obesili kotle za pripravo hrane, podobne viseče verige s po eno kljuko so ponekod uporabljali tudi za obešanje koritic za rože.

Verige s kljukami so uporabljali tudi domači in najeti mesarji, ko so zaklanega prašiča s kavljem in verigo za obe zadnji taci obesili na kapno lego ali prečni drog v gospodarskem posloplju, ponekod tudi na prečni tram osrednje bivalne hiše.

Verige s kljukami so v kmečkem gospodarstvu in zasebnem gozdarjenju še vedno v rabi. Uporabljajo se npr. za vleko hlodovine iz gozdov do zbiralnega mesta, pa tudi med prevozom.

Po pripovedovanju Ivana Podgrajška iz Zlakove nad Zrečami so na južnem Pohorju uporabljali naslednje verige s kljukami (zapis V. Hazler): »Na južnem Pohorju so *ketne* in *haklje* (verige in kljuke) delali vsi tamkajšnji kovači. Za različne namene so izdelovali več za delo prilagojenih verig. *Šperiga* je veriga, dolga okrog tri metre, na enem koncu ima *rinko* (obroč, člen), na drugem pa *hakelj* (kljuko). *Žlavdra* je veriga, dolga tri metre, na enem koncu ima *rinko*, v sredini *rajkelj*, na koncu pa ima tri do štiri *glide* (člene verige) in *hakelj* (kljuko). *Závor* je en meter dolga veriga, na enem koncu ima *rinko*, na drugem *hakelj* (kljuko). *Rekeljketne* so verige, dolge pet metrov, z drobnimi *glidi* in *haklji* na obeh koncih. Ta *ketna* se je uporabljala za prevoz plohov in snopov žita na vozu – nanj so privezali žrd, spredaj s *ketno* (verigo), zadaj pa s *štrikom* (vrvjo).«

Prim.: Baš 1980; Cevc 1984; Cevc 1988; Ložar 1944; Makarovič 1981; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/78

SLA V271.01 'ročni voziček'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Za pomen 'vozu podobna priprava za prevažanje stvari, tovara', knj. *rôčni voziček* (*ó; î*), se v narečjih uporablja množica različnih poimenovanj. Največ leksemov je tvorjenih z besedotvornimi podstavami *voz-* (*voziček, vozič, vozek* in *vozej*), *kol-* (*kola, kolica*) in *gar-* (*gare, garice, garičnik, garnjak, garovec, garovčič*). Pogosti leksemi so še *karjola, šajtrga* in *ciza*. Leksem *voz* se v pomenu 'ročni voziček' uporablja le v besednih zvezah. Druga poimenovanja so zapisana redkeje, v manjših arealih ali razpršeno.

Nekateri leksemi so v gradivu pomensko še dodatno pojasnjeni, in sicer glede na: a) namembnost vozička: leksem *karjola* ima v T102, T145 in T232 opombo »za gnoj«, *kimpovec* v T189 »ročni voziček za travo«, *škalir* v T097 in T102 »za seno«, *šubgare* v T398 so »podobne samokolnici za drva in travo«; b) število koles: kot »voziček z enim kolesom« so pojasnjeni leksemi: *karjola* v T137, T147 in T202, *samokolka* v T132, *gare* v T371, *laderfar* v T167 in T169, *šajtrga* v T374, *taličke* v T400, *talige* v T371 in T398 ter *tiščej* v T020, medtem ko leksem *kolca* v T255 in T286 poimenuje voziček »na dveh ali na štirih kolesih«; c) vrsto vozička: leksem *garnjak* v T046 poimenuje »voz z lojtrami, ki jih ni mogoče sneti«, *dera* v T211 je »voz z dero«, *kripica* v T244 »ima letvi«, *šajtrga* je v T254 »pletena iz protjaka«, v T257 pa »ima pleten koš«, *vozek* je v T137 »vsak voziček, tudi otroški«, *paruč* v T339 pa ima le opombo »vrsta voza«; č) velikost vozička: *vozej* v T028 ima opombo »majhen«.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *kripa* 'sani s košem za gnoj' v T192.

V T082, T084, T127, T302, T305, T334, T353 in T407 je v opombah navedeno, da ročnih vozičkov in poimenovanj zanje ni.

2. Morfološka analiza

[*voz* < *voz-ъ 'voz']

ročni voz < **rǫč-ьn-ъ-j-ъ voz-ъ* ← *rǫč-ьn-ъ (← *rǫk-a 'roka') + *voz-ъ

voz na roko < *voz-ъ na rǫk-ǫ ← *voz-ъ + *na 'na' + *rǫk-a

majčken voz ≤ **mal-ьč-ьk-ьn-ъ voz-ъ* ← *mal-ьk-ьn-ъ (← *mal-ъ 'majhen') + *voz-ъ

miken voz ≤ **mal-ьk-ьn-ъ voz-ъ* ← *mal-ьk-ьn-ъ (← *mal-ъ) + *voz-ъ

voz z garicami < **voz-ъ sь(n) (gar)-ic-ami* ← *voz-ъ + **sь(n)* 'skupaj z' + *(*gar*)-ic-a (← *(*gar*)-a ← srvnem. *garre, karre* 'gare')

- samotež voz** < **sam-o-těž-b voz-b* ← *sam-o-těž-b (< *sam-o-teg-j-b ← *sam-b 'sam' + *těg-nq-ti 'vleči, raztegovati, napenjati') + *voz-b
samotežni voz < **sam-o-těž-bn-b-j-b voz-b* ← *sam-o-těž-bn-b + *voz-b
- vozič** < *voz-ít-b
vozič na roke/rokah < **voz-ít-b na rqk-ε / rqk-axb* ← *voz-b + *na + *rqk-a
vozičič < *voz-ít-ít-b
voziček < *voz-ít-bk-b
roční voziček < **rqč-bn-b-j-b voz-ít-bk-b* ← *rqč-bn-b + *voz-ít-bk-b
ta mali voziček < **t- mal-b-j-b voz-ít-bk-b* ← *ta/*t_b/*tě/*tε 'ta' + *mal-b + *voz-ít-bk-b
- vozek** < *voz-bk-b
mali vozek < **mal-b-j-b voz-bk-b* ← *mal-b + *voz-bk-b
roční vozek < **rqč-bn-b-j-b voz-bk-b* ← *rqč-bn-b + *voz-bk-b
samotežni vozek < **sam-o-těž-bn-b-j-b voz-bk-b* ← *sam-o-těž-bn-b + *voz-bk-b
- vozej** < *voz-εj-b
vozica < *voz-ic-a
voznica < *voz-bn-ic-a
vozelej, nejasno, morda **voz-(l)-εj-b / *voz-bl-εj-b*
- kola** (im. mn.) < *kol-a ← *kol-o 'kolo'
kolica (im. mn.) < *kol-ic-a
kolca (im. mn.) < *kol-bc-a
(ta) mal- kolca < (*t) *mal- kol-bc-a* ← (*ta/*t_b/*tě/*tε) + *mal-b + *kol-bc-e
ročna kolca < **rqč-bn-a-j-a kol-bc-a* ← *rqč-bn-b + *kol-bc-e
samokolka < *sam-o-kol-bk-a ← *sam-b 'sam' + *kol-bk-o
- koleselj** < *(*koles*)-*bl-b* ← nem. *Kalesche* 'koleselj', križano s sln. *kol-o*, rod. ed. *kol-es-a*
koleseljč < *(*koles*)-*bl-bc-b*
- samotež** < *sam-o-těž-b (< *sam-o-teg-j-b) ← *sam-b 'sam' + *těg-nq-ti 'vleči, raztegovati, napenjati'
samotežne (im. mn.) < **sam-o-těž-bn-y-j-ε*
samotežnice (im. mn.) < **sam-o-těž-bn-ic-ε*
samotežnik < **sam-o-těž-bn-ik-b*
- prema** < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-b 'raven, usmerjen naravnost naprej'
premica < *prēm-ic-a
- pešija** < **peš-(ij)-a* ← *peš-b 'peš'
pešijica < **peš-(ij)-ic-a*

- podritnik** < **pod_b-rit-bn-ik-_b* ← *pod_b-rit-bn-_b ← *pod-_b + *rit-_b 'rit'
vlaček < *volč-bk-_b ← *volk-_b ← *velī (< *velk-ti) *v_blk-q 'vleči'
koš < *koš-_b (< *kos-j-_b) 'koš'
tačka < *tač-bk-a ← *tak-a-ti ← *toč-i-ti ← *tefi (< *tek-ti) 'teči' (ESSJ IV: 146)
tišče < **tišč-_{ej-_b}* ← *tišč-a-ti
ciza < *(*ciz*)-*a*, nejasno, verjetno neka neznana rom. predloga (iz katere je tudi štaj. nem. *Zieselwagen* 'ciza')
cizovnik < *(*ciz*)-*ov-bn-ik-_b*
gare (im. mn.) < *(*gar*)-*ę* ← *(*gar*)-*a* ← srvnem. *garre, karre* 'gare'
samotežne gare (im. mn.) < **sam-o-tež-bn-y-j-ę* (*gar*)-*ę* ← *sam-o-tež-bn-_b + *(*gar*)-*a*
garice (im. mn.) < *(*gar*)-*ic-ę*
garnja/k < *(*gar*)-*bn-ak-_b* (< *(*gar*)-*bn-j-ak-_b*) ($l \geq n$ v T046)
garovec < *(*gar*)-*ov-bc-_b*
garovčič < *(*gar*)-*ov-bč-_{it-_b}*
šubgare (im. mn.) < *(*šubgar*)-*ę* ← nem. *Schubkarre* 'samokolnica'
kara < *(*kar*)-*a* ← nem. *Karre* 'ciza'
karjola < *(*karjol*)-*a* ← furl. *cariole*, ben. it. *cariòla*, it. *carriola* 'samokolnica' (po metatezi *r-l* $\geq$ *l-r* v T202, T275)
kareta < *(*karet*)-*a* ← furl. *carète* 'kočija na štiri kolesa', ben. it. *carèta* 'ciza'
karetina < *(*karetin*)-*a* ← it. *carrettina* 'voziček z dvema kolesoma'
koreta < *(*koret*)-*a* ← bav. nem. *Korrette* 'kočija na štiri kolesa'
šajtrga < *(*šajtrg*)-*a* ← bav. nem. *Scheibtruhe* 'samokolnica'
kripa < *(*krip*)-*a* ← nem. (*Wagen*)*krippe* 'koš pri vozu'
kripica < *(*krip*)-*ic-a*
bArela < *(*barel*)-*a* ← furl. *barele* 'ciza, voziček', it. *barella* 'nosilnica, nosilo' (*bA* $\geq$ *bo* v T094, T109; *bA* $\geq$ *bu* v T099)
bArelica < *(*barel*)-*ic-a* (*bA* $\geq$ *bu* v T067, T097)
zbarela < *(*zbarel*)-*a* ← it. *sbarello* 'dvokolesnik'
galjota < *(*galót*)-*a* ← ben. it. *galiota* 'ročni voziček'
talige (im. mn.) < *(*talig*)-*ę* ← madž. *taliga* 'ciza, samokolnica'
taličke (im. mn.) < *(*taličk*)-*ę* ← madž. *talicska* 'voz'
škalir < *(*škalir*)-*j-_b* ← furl. *scalîr* 'del kmečkega voza, plató'
trugica < *(*trug*)-*ic-a* ← stvnem. *truha*, bav. stvnem. *truga*, srvnem. *truhe* 'skrinja, krsta'
truglica < *(*trugl*)-*ic-a* ← *(*trugel*)-*_b* ← bav. nem. *Truhel*
truglač < *(*trugl*)-*ač-_b* ← *(*trugel*)-*_b* ← bav. nem. *Truhel*
grote (im. mn.) < *(*grot*)-*ę* ← kor. nem. *Gratte 'dvokolesni voz' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*)
gretelj < *(*gret*)-(*l*)-*bc-_b* ← srvnem. *grēt, *grēte 'stopnica, lestev'
pura < *(*pur*)-*a* ← stvnem. *gi-būro*, srvnem. *ge-būr(e)* 'sosed, sovaščan, kmet' (po bav. nem. prehodu *b* > *p*-)

trogač < *(*trog*)-a-č-b ← *(*trog*)-a-ti ← nem. *tragen* 'nositi' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

kočijica < *(*koči*)-j-ic-a ← *(*koči*)-j-a ← madž. *koczi* 'kočija'

dera < *(*der*)-a ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre*, *derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'

kimpež < *(*kimp*)-ež-b ← nem. *Kipp(karren)* 'vrsta dvokolesnega voza' z vrinjenim -m- (ESSJ II: 32)

kimpovec < *(*kimp*)-ov-bc-b

kinkolt < *(*kink*)-(olt)-b ← *(*kink*)-a-ti + nem. *-*walt* (→ sln. -*olt*) (Bajec 1950: 66)

biroč < *(*biroč*)-b ← furl. *biroč*, ben. it. *biroc* 'koleselj, voz, voziček'

paruč < *(*paruč*)-b ← bav. nem. *Parúth(e)*, it. *baroccio* 'voziček z dvema kolesoma' (WBÖ 2: 386)

čaroč < *(*čaroč*)-b ← furl. *čjaruč* 'voziček, vozek'

korde < *(*korde*)-∅ ← madž. *kordé* 'voziček, samokolnica'

kortovec < *(*kort*)-ov-bc-b ← it. *corto* 'kratek'

baraka < *(*barak*)-a ← nem. *Baracke*, it. *baracca* 'baraka, bivališče vojakov', star. 'pastirska koča'

paradiž < *(*paradiž*)-b ← nem. *Paradies* 'paradiž', morda poimenovano po kraju *Paradiž* v Halozah

bagrli < *(*bagrl*)- ← nem. *Wagerl* 'voz(iček)'

handvagrli < *(*handvagrli*)- ← nem. *Handwagerl* 'ročni voz(iček)'

laderfar < *(*laderfar*)-b, verjetno v zvezi z nem. *Laderfahr* 'nakladalnik'

karamata < *(*karamat*)-a ← it. *carromatto* 'voz brez stranic za prevoz težkih bremen'

karjuha, nejasno, morda v zvezi s *karjola*

kankolje (im. mn.), nejasno

kusa, nejasno

gig, nejasno, verjetno nem. *Gig* 'dvokolesni voz' (BDO)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kočijica* v T008, *bagrli* v T051, *čaroč* v T063, *koš* v T083, *biroč* v T086, *gig* v T130, *gretelj* v T160, *karjuha* v T169, *grote* v T188, *dera* v T211, *vlaček* v T237, *paruč* v T339, *kara* v T342, *handvagrli* v T354, *paradiž* v T384, *trogač* v T400, *korde* v T402 in *tačka* v T409.

Kot enkratnica s *kimp*- je kartiran leksem *kimpovec* v T189.

Kot enkratnica s *kol*- je kartiran leksem *samokolka* v T132.

Kot enkratnica s *koleselj*- je kartiran leksem *koleselj* v T200.

Kot enkratnica s *prem*- je kartiran leksem *premica* v T133.

Kot enkratnica s *pešij*- je kartiran leksem *pešijica* v T376.

Kot enkratnica s *talig*- je kartiran leksem *taličke* v T400.

Kot enkratnice z *gar*- sta kartirana leksema *garnjak* v T046 in *garovčič* v T067.

Kot enkratnice z *voz-* so kartirani leksemi *vozelej* v T002, *voznica* v T071 in *vozičič* v T152.

Kot enkratnice s *trug(l)-* so kartirani leksemi *truglica* v T023, *trugica* v T321, *truglač* v T389.

Kot enkratne besedne zveze z *voz-* z levim prilastkom so kartirani leksemi *miken voz* v T125, *samotežni vozek* v T324, *samotež voz* v T328, *majčken voz* v T310 in *mali vozek* v T345.

Kot enkratni besedni zvezi z *voz* z desnim prilastkom sta kartirana leksema *voz na roko* v T112 in *voz z garicami* v T374.

Kot enkratna besedna zveza s *kolca* je kartiran leksem *ročna kolca* v T416.

Kot enkratna besedna zveza z *gare* je kartiran leksem *samotežne gare* v T049.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *tiščeje* v T023, *kortovec* in *vozič* v T067, *galjota* in *barela* v T076, *karetina*, *podritnik* in *barela* v T097, *prema* v T133, *voziček* v T137, T169, T200 in T202, *kareta* v T166, T174 in T234, *koreta* v T210 in T234, *laderfar* v T169, *kola* v T174, *kripica* v T175 in T187, *ta mali voziček* v T176, *kimpež* in *šajtrga* v T187, *kinkolt* v T197, *ciza* v T202, *samotež voz* v T208, *kolca* v T234, *kripa* v T355, *kankolje* in *talige* v T370, *šajtrga* v T345 in T372, *pešija* in *pura* v T376, *samotežne* v T415 ter nerelevantna odgovora *gnojni voz* v T145 in *orna kolca* v T152.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *kripa* v T192 in *gnojnice* v T236.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T082, T084, T127, T302, T305, T334, T353 in T407.

4. Uporabljen dodatna literatura

BDO (<https://lexhelfer.dibs.badw.de/index.php?executeSearch=Gig>, dostop 12. 6. 2023); ESSJ IV; EWUng 1992–1997; WBÖ 2

5. Primerjaj

SLA: V266.01 *voz* (3/50), V270.01 *lojtrnik* (3/51), V271(a).01 *ročni voziček z dvema kolesoma* (3/79), V271(b).01 *ročni voziček s štirimi kolesi* (3/80); OLA: /; ALE: 444; SDLA-SI: 452 *voz na dve kolesi*, 695 *dvokolnica*; ALI: 3625 *voz na dve kolesi*, 1616 *ciza*; ASLEF: 3277 *voz na dve kolesi*, 3283 *koš na vozu* (karta 473: T199a *baráka*), 4496 *ciza*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: 184 *samokolnica*, *ciza*

6. Etnološka osvetlitev

Ročni voziček je naprava za prevoz manjših količin različnih živil, krmil, kuriva, sipkih gradiv, gnoja in različnih drugih predmetov. Ročni voziček je zelo uporabno prevozno sredstvo različnih poklicnih in družbenih skupin, saj je bolj učinkovit na manjših razdaljah, na bolj zgoščenih in raznolikih voznih poteh, za njegovo vključitev v delovni postopek pa je potrebno bistveno manj časa kot pri vpreganju

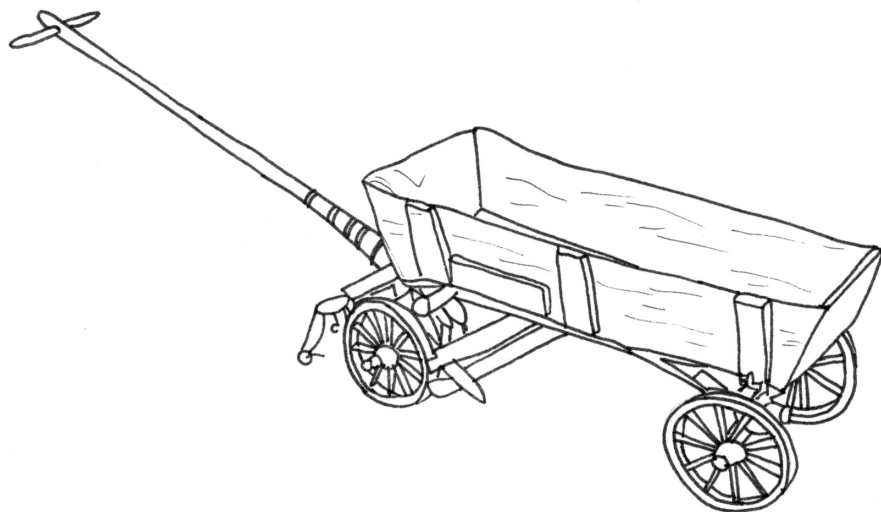

živine v voz. Upravlja ga lahko le ena oseba, in sicer predvsem v ožjem območju doma. Zelo uporaben je bil še v 60. letih 20. stoletja za delavske in polkmečke družine, ki so si z njim iz bližnje trgovine lahko pripeljale nakupljeno blago za ves mesec.

Poleg vlečnih delovnih dvokolesnih in štirikolesnih vozičkov so obstajali tudi dvo-kolesni in štirikolesni otroški vozički domače izdelave. Poleg teh otroških vozičkov, namenjenih predvsem za igro otrok, so bili zlasti med meščanstvom in plemstvom v rabi tudi različni otroški vozički za prevoz dojenčkov in majhnih otrok. Nekateri slovenski muzeji hranijo zapuščino premožnejših meščanskih družin in prav otroški vozički pogosto izkazujejo prestižni družbeni položaj njihovih lastnikov. Otroški vozički so se na splošno uveljavili zlasti v 70. letih 20. stoletja.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/79

SLA V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V271 *ročni voziček* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *ročni voziček z dvema kolesoma* in b) *ročni voziček s štirimi kolesi*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so zato vključeni le tisti odgovori, pri katerih je izrecno navedeno, da izraz označuje pomen 'ročni voziček z dvema kolesoma'.

Za pomen 'vozu podobna priprava z dvema kolesoma za prevažanje stvari, tovara', knj. *ročni voziček* (ó; i), se v narečjih uporablja množica različnih poimenovanj. Največ leksemov je tvorjenih z besedotvornimi podstavami *voz-* (*voziček, vozek, vozič, vozej*), *kol-* (*kola, kolica, kolca, kolarička, koles, samokolnik*), *gar-* (*gara/gare, garovec, garičnik*) in *kar-* (*kara, kareta, karetica*). Pogosti leksemi so še *ciza, šajtrga, kripa, kripica* in *kimpež*. Druga poimenovanja so zapisana redkeje, v manjših arealih ali razpršeno.

Nekateri leksemi so v gradivu pomensko še dodatno pojasnjeni, in sicer glede na: a) namembnost vozička: leksem *ciza* ima v T191 opombo »voz na dveh kolesih za gnoj«, *trabi* v T205 »za les voziti«, *cakrle* v T217 »za gnoj«, *entriga* in *ciza* v T238 »za seno«, enako tudi *šajtrga* v T242, v T253 pa ima opombo »z ojnicami za vožnjo sveže goveje krme«, leksem *kola* v T253 ima opombo »v njem navadno vozijo svinjsko krmo«; b) vrsto vozička: *gara* je v T030 »voziček na dveh kolesih, ki ga pelje konj«, v T050 »samotežni voziček na dveh kolesih«, *koreta* v T201 pa »se vleče za sabo«; c) videz vozička: *gare* v T177, T184 in T194 so »pletene« oz. »s košem«, *šajtrga* v T184 je »lesena«, v T242 »s klini, bolj dolga«, v T255, T258, T260, T263, T266–T267, T289 in T296 pa »s pletenim košem«, *koreta* v T206 je »majhna«, *ciza* v T213 je »močnejša« kot *kripica*, ki je »zelo lahka«, *tružica* v T244 je »z dilami«, *cize* v T250 so »večje« kot *kule* v isti točki, *kolca* v T255 pa so »majhen voz, spleten, na dveh ali štirih kolesih«.

Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so leksemi *paruč* z opombo »za konje« ter *garling* v T013, *gara* v T032 in *zapravljiček* v T386, ki so vozički, ki jih vlečejo konji.

V točkah T082, T084, T127, T302, T305, T307, T334, T339, T353, T407 in T413 je navedeno, da ročnih vozičkov in poimenovanj zanje tam nimajo.

2. Morfološka analiza

voz < *voz-*ṽ* 'voz'

voziček < *voz-*it-ḅk-ṽ*

ta mali voziček < **t-mal-ṽ-j-ṽ voz-it-ḅk-ṽ* ← **ta/*tṽ/*tē/*tē* 'ta' + *mal-ṽ 'majhen' + *voz-it-ḅk-ṽ

otroški voziček < **ot-roč-ḅsk-ṽ-j-ṽ voz-it-ḅk-ṽ* ← *ot-roč-ḅsk-ṽ (← *ot-rok-ṽ 'otrok') + *voz-it-ḅk-ṽ

samotežni voziček < **sam-o-tēž-ḅn-ṽ-j-ṽ voz-it-ḅk-ṽ* ← *sam-o-tēž-ḅn-ṽ + *voz-it-ḅk-ṽ

vozek < *voz-*ḅk-ṽ*

vozič < *voz-*it-ṽ*

vozič na dve koli < **voz-it-ṽ na dṽv-ē kol-ē* ← *voz-it-ṽ + *na 'na' + *dṽv-a 'dva' + *kol-o 'kolo'

vozič na dveh kolah < **voz-it-ṽ na dṽv-ēxṽ kol-axṽ* ← *voz-it-ṽ + *na + *dṽv-a + *kol-o

vozej < *voz-*ej-ṽ*

vozica < *voz-*ic-a*

voznica < *voz-*ḅn-ic-a*

kol- (im. mn.) < *kol-a (im. mn. s.) / *kol-ē (im. mn. ž.) ← *kol-o, rod. ed. *kol-es-e 'kolo'

male kola na dva potača (im. mn.) < **mal-y-j-ē kol-a na dṽv-a po-tač-a* ← *mal-ṽ + *kol-o + *na + *dṽv-a + *po-tač-ṽ (← *po-tak-a-ti ← *po-toč-i-ti ← **po-* 'po' + ← *toč-i-ti ← *tefi (< *tek-ti) 'teči')

kolica (im. mn.) < *kol-ic-a

kolca (im. mn.) < *kol-ḅc-a

male kolca < **mal-y-j-ē kol-ḅc-a* ← *mal-ṽ + *kol-ḅc-e

kolce (im. mn.) < *kol-ḅc-ē

kolarička < *kol-ar-it-ḅk-a / *kol-ar-ič-ḅk-a

samokolnik < **sam-o-kol-ḅn-ik-ṽ* ← *sam-o-kol-ḅn-ṽ (← *sam-ṽ 'sam' + *kol-o)

samokolčnik < **sam-o-kol-ḅč-ḅn-ik-ṽ*

dvokolesnica < **dṽv-o-kol-es-ḅn-ic-a* ← **dṽv-o-kol-es-ḅn-ṽ*

kaleš < *(*kaleš*)-*ṽ* ← nem. *Kalesche* 'koleselj'

koleselj < *(*koles*)-*ḅl-ṽ* ← nem. *Kalesche* 'koleselj', križano s sln. *kol-o*, rod. ed. *kol-es-a*

samotež < *sam-o-tēž-ṽ ← *sam-ṽ 'sam' + *tēž-i-ti 'naložiti, obtežiti'

samotežnik < **sam-o-tēž-ḅn-ik-ṽ*

samotežnice (mn. ž.) < **sam-o-tēž-ḅn-ic-ē*

samotežne (mn. ž.) < **sam-o-tēž-ḅn-y-j-ē*

koš < *koš-ṽ (< *kos-j-ṽ) 'koš'

košej < *koš-ej-ṽ

prema < *prēm-a ← *prēm-i-ti 'usmerjati naravnost naprej' ← *prēm-ṽ 'raven, usmerjen naravnost naprej'

premic- < *prēm-ic-a / *prēm-ic-ē (im. mn.)

kočijca < *(*koči*)-*j-ic-a* ← *(*koči*)-*j-a* ← madž. *koczi* 'kočija'

jajčnik < *aj-ḃč-ḃn-ik-ṽ ← *aj-ḃč-ḃn-ṽ ← *aj-ḃc-e ← *aj-e 'jajce'

pura < *(*pur*)-*a* ← stvnem. *gi-būro*, srvnem. *ge-būr(e)* 'sosed, sovaščan, kmet' (po bav. nem. prehodu *b- > p-*)

lesena pura < *lēś-en-a-j-a (*pur*)-*a* ← *lēś-en-ṽ (← *lēś-ṽ 'les') + *(*pur*)-*a*

ciz- < *(*ciz*)- ← nejasno, verjetno neka neznana rom. predloga (iz katere je tudi štaj. nem. *Zieselwagen* 'ciza')

šajtrga < *(*šajtrg*)-*a* ← bav. nem. *Scheibtruhe* 'samokolnica'

kripa < *(*krip*)-*a* ← nem. (*Wagen*)*krippe* 'koš pri vozu'

kripica < *(*krip*)-*ic-a*

bArela < *(*barel*)-*a* ← furl. *barele* 'ciza, voziček', it. *barella* 'nosilnica, nosilo' (*bA* ≥ *bo* v T102, T109; *bA* ≥ *bu* v T079, T081, T083, T085, T087–T088, T090, T097, T100, T102)

bArelica < *(*barel*)-*ic-a* (*bA* ≥ *bu* v T096)

zbarela < *(*zbarel*)-*a* ← it. *sbarello* 'dvokolesnik'

gar- (im. mn.) < *(*gar*)-*ē* (im. mn. ž.) / *(*gar*)-*a* (im. mn. s.) ← *(*gar*)-*a* ← srvnem. *garre*, *karre* 'gare'

samotežne gare (im. mn.) < **sam-o-tēž-ḃn-y-j-ē* (*gar*)-*ē* ← *sam-o-tēž-ḃn-ṽ + *(*gar*)-*a*

garovec < *(*gar*)-*ov-ḃc-ṽ*

garičnik < *(*gar*)-*ič-ḃn-ik-ṽ* ← *(*gar*)-*ic-a*

garična garica < *(*gar*)-*ič-ḃn-a-j-a* (*gar*)-*ic-a* ← *(*gar*)-*ič-ḃn-ṽ* (← *(*gar*)-*ic-a*) + *(*gar*)-*ic-a*

garet- < *(*garet*)-*a* (im. ed.) / *(*garet*)-*ē* (im. mn.) ← nem. *Garrette* 'samokolnica'

kara < *(*kar*)-*a* ← nem. *Karre* 'ciza'

kareta < *(*karet*)-*a* ← furl. *carete* 'kočija na štiri kolesa', ben. it. *carèta* 'ciza'

karetica < *(*karet*)-*ic-a*

koreta < *(*koret*)-*a* ← bav. nem. *Korrette* 'kočija na štiri kolesa'

koretina < *(*koret*)-*in-a*

karjola < *(*karjol*)-*a* ← furl. *cariòle*, ben. it. *cariòla*, it. *carriola* 'samokolnica'

kimpež < *(*kimp*)-*ež-ṽ* ← nem. *Kipp(karren)* 'vrsta dvokolesnega voza' z vrinjenim -*m-* (ESSJ II: 32)

truga < *(*trug*)-*a* ← stvnem. *truha*, bav. stvnem. *truga*, srvnem. *truhe* 'skrinja, krsta'

tružica < *(*truž*)-*ic-a*

kolentrugla < *(*kolntrugl*)-*a* ← *(*koln*)- $\emptyset$ (← nem. *Kohlen-* 'premogov') + stvnem. *trugula 'skrinja' (> bav. nem. *Truhel* 'skrinja')

- grote** (im. mn.) < *(*grot*)-e ← kor. nem. *Gratte 'dvokolesni voz' (po bav. nem. prehodu *a > o*) (prim. Kranzmayer – Lessiak 1983: 75 *grötte*)
- greteljc** < *(*gret*)-(l̥)-bc-b ← srvnem. *grēt, *grēte 'stopnica, lestev'
- paradiž** < *(*paradiž*)-b ← nem. *Paradies* 'paradiž', morda poimenovano po kraju *Paradiž* v Halozah
- poden** < *(*podn*)-b ← bav. nem. *Poden* 'tla' (nem. *Boden* 'tla')
- ajnakselj** < *(*ajnaksl̥*)-b ← nem. *ein* 'en' + *Achse* 'os'
- cvajradelj** < *(*cvajradl̥*)-b, manjšalnica od nem. *Zweirad* 'dvokolo'
- bagrli** < *(*bagrl*)- ← nem. *Wagerl* 'voz(iček)'
- korde** < *(*korde*)-θ ← madž. *kordé* 'voziček, samokolnica'
- kordole**, nejasno, verjetno v zvezi z madž. *kordé*
- kinkolt** < *kink-(olt)-b ← *kink-a-ti + nem. **-walt* (→ sln. *-olt*) (Bajec 1950: 66)
- šubgan** < *(*šubgan*)-b ← nem. *Schubkahn* 'potisni vlek' / nem. *Schubkarren* 'samokolnica'
- trabi** (im. mn.) < *trab-b, dalje nejasno
- baroc** < *(*baroc*)-b, verjetno križana oblika, prim. furl. *biroz*, ben. it. *biroz(o)*, *biroc*', it. *barroccio* 'voz, voziček, koleselj'
- kolesen**, nejasno
- kabaroc**, nejasno, verjetno v zvezi z *baroc*
- karjota**, nejasno, morda v zvezi s *karjola*
- korola**, nejasno, morda v zvezi s *koreta* in *karjola*
- garjotica**, nejasno, morda v zvezi z *gare* in *galjota* 'ročni voziček' (Doria 1987: 259)
- podiljček**, nejasno, morda v zvezi z *dilja* 'deska'
- cakrle**, nejasno, morda v zvezi s sln. *caker* 'imeti opravka s kom' (← star. avstr. nem. *zu acker gēn* 'v polje/njivo iti') // v zvezi s kor. nem. *Zacker* 'dvokolesni voz' (prim. LIÖ *Zacker*)
- kankolje** (im. mn.), nejasno
- liza**, nejasno
- entriga**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *košej* v T020, *ajnakselj* v T025, *zbarela* v T062, *kaleš* v T063, *baroc* v T085, *poden* v T104, *garjotica* v T107, *podiljček* v T110, *kabaroc* v T118, *grote* v T158 in *greteljc* v T159, *jajčnik* in *kolesen* v T172, *koleselj* v T173, *trabi* v T205, *korola* v T280, *dvokolesnica* v T325, *cvajradelj* v T328, *kolentrugla* v T331, *liza* v T348 in *šubgan* v T405.

Kot enkratnice z *voz-* so kartirani leksemi *vozej* v T026, *voznica* v T071, *vozica* v T166 ter *vozek* in *voz* v T335.

Kot enkratnica s *kar-* je kartiran leksem *karetica* v T156.

Kot enkratnice s *kol-* so kartirani leksemi *samokolnik* v T095, *kolarička* v T148, *samokolčnik* v T163 in *kolce* v T229.

Kot enkratnici s *kord-* sta kartirana leksema *kordole* v T399 in *korde* v T404.

Kot enkratnica s *trug-* je kartiran leksem *tružica* v T244.

Kot enkratnica s *prem-* je kartiran leksem *prema* v T142.

Kot enkratnica s *samotež-* je kartiran leksem *samotež* v T187.

Kot enkratnica z *barel-* je kartiran leksem *burelica* (*bArelica*) v T096.

Kot enkratni besedni zvezi z *vozič* sta kartirana leksema *vozič na dve koli* v T113 in *vozič na dveh kolah* v T120.

Kot enkratne besedne zveze z *voziček* so kartirani leksemi *otroški voziček* v T178, *samotežni voziček* v T193 in *ta mali voziček* v T263.

Kot enkratna besedna zveza z *gar-* je kartiran leksem *garična garica* v T032.

Kot enkratna besedna zveza s *kola* je kartiran leksem *male kola na dva potača* v T387.

Kot enkratna besedna zveza s *kolca* je kartiran leksem *male kolca* v T397.

Kot enkratna besedna zveza s *pura* je kartiran leksem *lesena pura* v T368.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *karjota* v T090, *truga* in *koš* v T178, *kimpež* v T187, *gare* v T191, *šajtrga* v T193 in T304, *kinkolt* v T198, *kripa* v T202, T229 in T304, *kripica* v T213 in T229, *entriga* in *ciza* v T238, *samotežne* v T415 in nerelevantni odgovor *paruč* v T386.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *garling* v T013, *gara* v T032 in *zapravljivček* v T386.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T082, T084, T127, T302, T305, T307, T334, T339, T353, T407 in T413.

4. Uporabljena dodatna literatura

Bajec 1950; Doria 1987; EWUng 1992–1997; Kranzmayer – Lessiak 1983; LIÖ (<https://lioe.dioe.at/db?q=HL,zacker,Lemma&page=68&itemsPerPage=10&fuzzy=true>, dostop 12. 6. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V271.01 *ročni voziček* (3/78), V271(b).01 *ročni voziček s štirimi kolesi* (3/80), V266.01 *voz* (3/50), V270.01 *lojtrnik* (3/51); OLA: /; ALE: 444; SDLA-SI: 452 *voz na dve kolesi*, 695 *dvokolnica*; ALI: 3625, 1616 *ciza*; ASLEF: 3277 *voz na dve kolesi*, 4496 *ciza*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: 184 *samokolnica*, *ciza*

6. Etnološka osvetlitev

Ročni voziček z dvema kolesoma je bil razširjen po vsem slovenskem etničnem ozemlju zlasti na kmetijah in v nekaterih obrtnih in storitvenih dejavnostih. Na kmetijah so jih uporabljali za prevažanje manjših bremen, npr. sproti nakošene trave za dnevno krmo živini, pridelkov z vrtov in njiv do doma, mleka od doma do sprejemne mlekarne, drv od skladovnice do hiše, gnoja od gnojišča do vrta ali manjše njive, različnih orodij in opreme za obrezovanje dreves in vinske trte idr. Razširjeni so bili predvsem na ravninskih območjih, pa tudi na hribovskih kmetijah z bolj ravnimi obdelovalnimi površinami – tam so bili bolj v rabi kot ročni štirikolesni

vozički, ker je bila vožnja s takim vozičkom bolj tekoča. Do 70. let 20. stoletja so bili ročni vozički z dvema kolesoma še splošno v rabi, nato pa vse manj, in sicer tako zaradi upadanja kmečkega prebivalstva kot zlasti spremenjenega načina delovanja kmečkih gospodarstev. Na manjših polkmetjih jih uporabljajo še danes (npr. v spodnji Savinjski dolini).

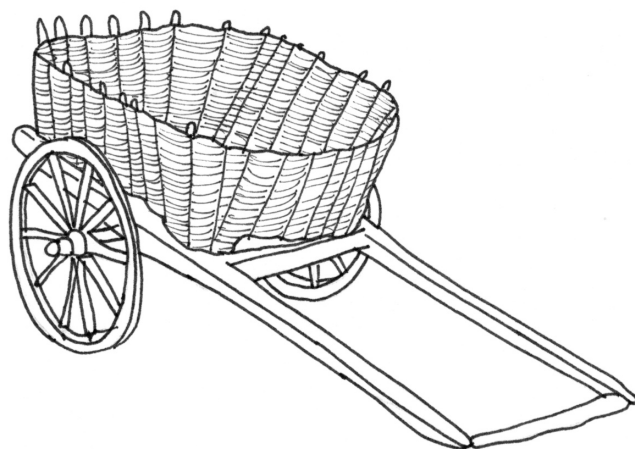
Na Slovenskem so bili ročni vozički z dvema kolesoma zelo različnih oblik in velikosti in so imeli tudi različna imena.

Lesene ročne vozičke z dvema kolesoma so izdelovali kolarji, pri čemer so večinoma uporabili les breze, javorja ali bukve. Nato je železne obroče čez platišča in druge železne člene vozička izdelal kovač.

V nekaterih evropskih mestih, tudi v Ljubljani, se je v letih pred 1. svetovno vojno, med svetovnima vojnama in tudi še dobri dve desetletji pozneje razvil poklic postrešček, to je bila oseba, ki je ponujala prevozne storitve z (vlečnim) ročnim dvo-kolesnim vozičkom. V Ljubljani so se postreščki organizirali v stanovsko združenje in opravljali predvsem prevoze manjših bremen, najpogosteje potovalnih torb in kovčkov. Večja bremena sta prevažala tudi po dva postreščka, in sicer z večjim štirikolesnim vozičkom.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/80

SLA V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V271 *ročni voziček* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici razdeljeno na dve podvprašanji, tj. na a) *ročni voziček z dvema kolesoma* in b) *ročni voziček s štirimi kolesi*. Gradivo, zbrano pred letom 1963, ožjega pomena leksemov (večinoma) ne pojasnjuje. V ta komentar so zato vključeni le tisti odgovori, pri katerih je izrecno navedeno, da izraz označuje pomen 'ročni voziček s štirimi kolesi'.

Za pomen 'vozu podobna priprava na štiri kolesa za prevažanje stvari, tovara', knj. *rôčni voziček* (ó; i), se v narečjih uporablja množica različnih poimenovanj. Največ leksemov je tvorjenih z besedotvornima podstavama *voz-* (*voziček, vozek, vozič* in *vozej*) in *kol-* (*kola, kolica, kolca*). Zapisane pa so tudi besedne zveze s tema jedroma (npr. *samotežni voz, ta mali voziček, ročni vozek, mali vozek* in *male kolice, rajdana/rajdeljna kolca*). Manjši areal tvori leksem *vlak*. Druga poimenovanja so zapisana redkeje ali posamično.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *koleselj* v T386 z opombo »za konja«.

V točkah T082, T084, T087, T127, T260–T261, T275, T302, T305, T334, T353 in T407 je navedeno, da ročnih vozičkov in poimenovanj zanje tam nimajo.

2. Morfološka analiza

voz < *voz-*ʔ* 'voz'

samotežni voz < **sam-o-tęž-bn-ʔ-j-ʔ* voz-*ʔ* ← *sam-o-tęž-bn-ʔ (← *sam-ʔ 'sam' + *tęg-nq-ti 'vleči, raztegovati, napenjati') + *voz-*ʔ*

prelasten voz < *per-lbz-t-bn-ʔ voz-*ʔ* ← *per-lbz-t-bn-ʔ (← *per-lbz-t-ʔ ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *lbz-a-ti *liž-ʔ (< *liz-j-ʔ) 'lizati'; prim. sln. *prilast, prélast* 'priboljšek pri živinski klaji'; ESSJ II: 235 *obolzniti*) + *voz-*ʔ*

voziček < *voz-*it-bk-ʔ*

ta mali voziček < *t- mal-ʔ-j-ʔ voz-*it-bk-ʔ* ← **ta/ʔtʔ/ʔtę/ʔtę* 'ta' + *mal-ʔ 'majhen' + *voz-*it-bk-ʔ*

voziček z lojtrnicami < *voz-*it-bk-ʔ* *sʔ(n)* (*lojtr*)-*bn-ic-ami* ← *voz-*it-bk-ʔ* + **sʔ(n)* 'skupaj z' + *(*lojtr*)-*bn-ic-a* (← *(*lojtr*)-*a* ← bav. srvnem. *lqiter* 'lestev')

vozek < *voz-*ʔk-ʔ*

- ročni vozek** < **rQč-bn-ṽ-j-ṽ voz-ṽk-ṽ* ← *rQč-bn-ṽ (← *rQk-a 'roka') + *voz-ṽk-ṽ
- mali vozek** < **mal-ṽ-j-ṽ voz-ṽk-ṽ* ← *mal-ṽ + *voz-ṽk-ṽ
- samotežni vozek** < **sam-o-tež-bn-ṽ-j-ṽ voz-ṽk-ṽ*
- peški vozek** < **pěš-ṽsk-ṽ-j-ṽ voz-ṽk-ṽ* ← *pěš-ṽsk-ṽ (← *pěš-ṽ 'peš') + *voz-ṽk-ṽ
- vozič** < *voz-it-ṽ
- vozej** < *voz-ěj-ṽ
- samotežni vozej** < **sam-o-tež-bn-ṽ-j-ṽ voz-ěj-ṽ*
- mali vozňjak** < **mal-ṽ-j-ṽ voz-ṽň-ak-ṽ* (< *voz-bn-j-ak-ṽ) ← *mal-ṽ + *voz-ṽň-ak-ṽ
- kola** (s. mn.) < *kol-a ← *kol-o 'kolo'
- mal-kola** < *mal-y-j-ę / *mal-a-j-a kol-a ← *mal-ṽ + *kol-o
- kolica** < *kol-ic-a
- male kolica** < **mal-y-j-ę kol-ic-a* ← *mal-ṽ + *kol-ic-e
- kolice** (im. mn.) < *kol-ic-ę
- kolca** (im. mn.) < *kol-ṽc-a
- rajdana kolca** < **(rajd)-a-n-a-j-a kol-ṽc-a* ← **(rajd)-a-n-ṽ* (← **(rajd)-a-ti* ← kor. nem. *Reide(n)* 'ovinek, zavoj') + *kol-ṽc-e
- rajdeljna kolca** < **(rajdl)-bn-a-j-a kol-ṽc-a* ← **(rajdl)-bn-ṽ* (← kor. nem. *Reide(n)* 'ovinek, zavoj') + *kol-ṽc-e
- kolca na štirih kolesih** < **kol-ṽc-a na čbtyr-ṽ-j-j-ixṽ kol-es-ęxṽ* ← *kol-ṽc-e + *na 'na' + *čbtyr-e 'štirje' + *kol-o
- kolčeca** (im. mn.) < *kol-ṽč-ṽc-a ← *kol-ṽc-e
- vlak** < *volk-ṽ 'vlečenje, vleka' ← *velti (< *velk-ti) *vṽlk-ṽ 'vleči'
- samotež** < *sam-o-tež-ṽ ← *sam-ṽ 'sam' + *tež-i-ti 'težiti, obtežiti'
- košara** < *koš-ar-a ← *koš-ṽ (< *kos-j-ṽ) 'koš'
- činžavec** < *činž-a-v-ṽc-ṽ ← gor. sln. *činž-a-ti* 'delati počasi', dalje nejasno
- gare** (im. mn.) < **(gar)-ę* ← **(gar)-a* ← srvnem. *garre, karre* 'gare'
- garičnjak** < **(gar)-ič-ṽň-ak-ṽ* (< **(gar)-ič-bn-j-ak-ṽ*)
- kareta** < **(karet)-a* ← furl. *carète* 'kočija na štiri kolesa', ben. it. *carèta* 'ciza'
- ciza** < **(ciz)-a*, nejasno, verjetno neka neznana rom. predloga (iz katere je tudi štaj. nem. *Zieselwagen* 'ciza')
- karoca** < **(karoc)-a* ← it. *carrozza* 'kočija'
- bArela** < **(barel)-a* ← furl. *barele* 'nosilnica, nosilo', it. *barèlla* 'nosilnica, nosilo' (*bA* ≥ *bu* v T097, T102)
- derica** < **(der)-ic-a* ← **(der)-a* ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre, derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'
- kripa** < **(krip)-a* ← nem. (*Wagen*)*krippe* 'koš pri vozu'
- bogen** < **(bogn)-ṽ* ← srvnem. *wagen* 'voz' (pred prehodom srvnem. *w* [u] > [w], po bav. nem. prehodu *a* > *o*)

šubgan < *(šubgan)-*ṽ* ← nem. *Schubkahn* 'potisni vlek' / nem. *Schubkarren* 'samokolnica'

bajtar < *(bajt)-*ař-ṽ* ← *(bajt)-*a* ← ben. it. *baita*, furl. *baite* 'koča, bajta'

bagrle < *(bagrl)- ← nem. *Wagerl* 'voz(iček)'

bagrček, nejasno, morda *(bagrl)-*ḅč-bk-ṽ*

gotelj, nejasno

porbagelj, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *gotelj* v T010, *karoca* v T071, *burela* (*bArela*) v T097, *kareta* v T106, *bajtar* v T142, *bagrček* v T170, *samotež* v T191, *činžavec* v T202, *bagrle* v T272, *porbagelj* v T307, *šubgan* v T339, *košara* v T384 in *kripa* v T408.

Kot enkratnica s *kol-* je kartiran leksem *kolčeca* v T283.

Kot enkratnici z *gar-* sta kartirana leksema *garičnjak* v T034 in *gare* v T339.

Kot enkratna besedna zveza z *voz* je kartiran leksem *prelasten voz* v T325.

Kot enkratne besedne zveze z *voz-* so kartirani leksemi *mali voznjak* v T046, *samotežni vozek* v T324 in *peški vozek* v T369.

Kot enkratna besedna zveza z *voziček* je kartiran leksem *voziček z lojtrnicami* v T278.

Kot enkratna besedna zveza z *vozej* je kartiran leksem *samotežni vozej* v T044.

Kot enkratna besedna zveza s *kolca* z desnim prilastkom je kartiran leksem *kolca na štirih kolesih* v T247.

Kot enkratni besedni zvezi s *kolca* z levim prilastkom sta kartirana leksema *rajdeljna kolca* in *rajdana kolca* v T244.

Kot enkratna besedna zveza s *kolica* je kartiran leksem *male kolica* v T372.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *voz* v T097, *bogen* v T142 in *voziček* v T191.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *koleselj* v T386.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T082, T084, T087, T127, T260–T261, T275, T302, T305, T334, T353 in T407.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V271.01 *ročni voziček* (3/78), V271(a).01 *ročni voziček z dvema kolesoma* (3/79), V266.01 *voz* (3/50), V270.01 *lojtrnik* (3/51); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

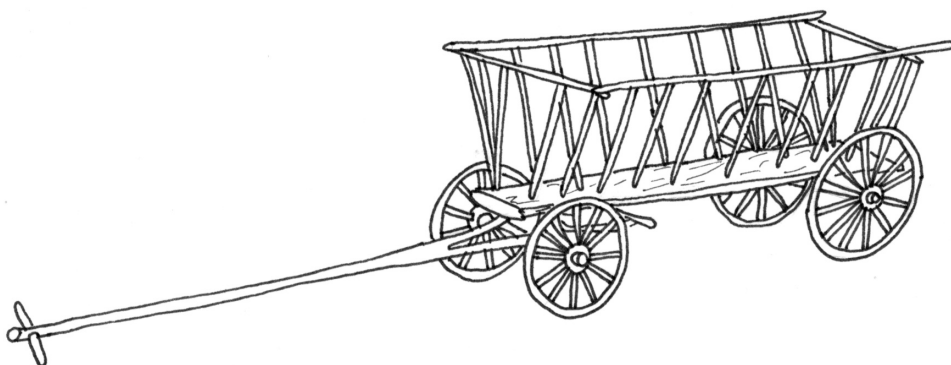
Ročni voziček s štirimi kolesi je bil v rabi v večjem delu slovenskega etničnega prostora. Štirikolesne ročne vozičke so uporabljali za prevoz manjših bremen, sveže

pokošene trave, različnih pridelkov z njive ali bolj oddaljenega vrta ipd. V nekmečkem okolju so jih ponekod uporabljali za prevoz večje (mesečne) količine nakupljenih živil iz trgovin. Pogosto so bili takšni manjši vlečni vozički uporabljani tudi kot otroška igrača.

Na slovenskem etničnem ozemlju je bilo znanih več različnih poimenovanj za štiri-kolesne ročne vozičke. V Markovcih na Ptujskem polju so uporabljali kolarsko izdelane vozke, ki so po obliki spominjali na lojtrnik, saj so imeli kolesa z naperami in z železnimi obroči okovana platišča. Pri večini družin so jih uporabljali do 70. let 20. stoletja predvsem za prevoz svinjske krme, sveže pokošene trave in tudi majhnih otrok, ko se je kmečka družina odpravila na delo na polje. Nekateri vozički s tega območja so imeli ob straneh vgrajene deske, da so z njimi lahko prevažali različne sipke snovi, pesek, cement, drobno kamenje, drva, dračje, zemljo, gnoj idr. V Podgorju pri Krškem so za prevoz manjših bremen, npr. dračja, vej, košar s krompirjem in sadjem idr. uporabljali t. i. *draselj*, nizek voziček s štirimi polnimi kolesi manjših velikosti in čokatih oblik. Te vozičke so večinoma izdelovali kmečki gospodarji za lastne potrebe, zaradi preproste izvedbe je bila njihova trajnost razmeroma kratka. Leseno dno takega vozička je bilo pritrjeno neposredno na obe prečni osi, dodane so bile še pokončne oporne ročice in deski na obeh bočnih straneh. Podobne vozičke s polnimi, iz ploha izrezanimi kolesi, so uporabljali tudi v Halozah. Tamkajšnji ročni voziček je bil podoben velikemu štirikolesnemu vozu, le da je namesto lojtrnic imel na bočne ročice prislonjeni dve deski.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; VSL 1997–1998

7. Skica

Komentar in karta: 3/81

SLA V272.01 'ročica'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Vprašanje V272.01 *ročica*, knj. *ročica* (*i*), zastavljeno v im. ed., je v vprašalnici za SLA uvrščeno v poglavje Orodje, in sicer med vprašanja za poimenovanje voza in njegovih delov, vendar takoj za vprašanjem ročni voziček. Iz zbranega gradiva ni mogoče nedvoumno razbrati, ali so zapisovalci spraševali po pomenu 1. 'vsak od štirih količev, ki se vtaknejo v oplen, za oporo ob straneh voza' (SSKJ: agr.) ali po pomenu 2. 'vsak od dveh podolgovatih delov, nastavkov voza za držanje, prijemanje' (SSKJ: nav. mn.) oz. 'oje ročnega vozička'. Le izjemoma (v T092) je v opombi zapisano, da gre za eno od štirih ročic, na 1. pomen verjetno kaže tudi opomba v T006 »danes ni več v rabi, ker današnja vozila z gumastimi kolesi tega nimajo več«.

V gradivu je najpogosteje zapisan leksem *ročica*, ki je v T024, T097, T101, T107, T113, T132, T139, T148, T152, T167, T198, T225, T248, T258, T267, T325, T330, T333, T335, T340, T343–T344, T347, T354, T389 in T410 zapisan v množini (*ročice*), kar morda kaže na to, da gre za leksem s 1. pomenom, tj. štiri lesene bočne opornice na lojtrnih vozovih (prim. Etnološko osvetlitev 1) – tega pomena pa ne izključujejo niti odgovori, zapisani v ednini, na kar je mogoče sklepati npr. iz odgovora v T385 [*prva, zadnja*] *ročica*. Redkeje se uporabljajo druge izpeljanke z istim korenem, npr. *roča*, *ročka*, *ročaj*, *ročišče*, *ročkica*. Redko so zapisana še poimenovanja *oje* in *štanga* z izpeljanko *štangica* – verjetno v 2. pomenu, tj. 'oje ročnega vozička', ter *štilj* in *prlj* s tvorjenko *čeprlj* (oboje v dolenjski narečni skupini) – verjetno s 1. pomenom. Druga poimenovanja so enkratnice.

Leksem *leč* v T402 ima opombo »dolgi« ob kratki *ročici*.

V T005, T058, T061 in T065 v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, ker tam vozov nimajo in zato izraza za ročico ne poznajo.

2. Morfološka analiza

rol//čic- < *rǫč-ic-a / *rǫč-ic-e (im. mn.) ← *rǫk-a 'roka' (// ≥ š v T399)

ročka < *rǫč-bk-a

ročkica < *rǫč-bk-ic-a ← *rǫč-bk-a (z razvojem čk > *čč ≥ šč v T399)

roča < *rǫč-a (< *rǫk-j-a)

ročaj < *rǫč-aj-b

ročišče < *rǫč-išč-e

oje < *oj-e 'oje'

klin < *kl-in-b 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'

- klinec** < *kl-in-bc-b
- prlj** < *(*prl*)-*b* ← hrv., srb. *prlj* 'krajši kos lesa', 'palica', 'klin na lestvi' (Skok III: 46)
čeprlj, nejasno, morda v zvezi s *prlj*
- držalo** < *dbrž-a-dl-o ← *dbrž-a-ti 'držati'
- stolpec** < *stɔlp-bc-b ← *stɔlp-b 'stolp, steber'
- opora** < **o(b)-por-a* ← **o(b)-per-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *per-ti *pbr-q 'suvati, tiščati, pritiskati'
- štanga** < *(*štang*)-*a* ← nem. *Stange* 'drog'
- štangica** < *(*štang*)-*ic-a*
- štilj** < *(*štil*)-*b* ← srvnem. *stil*, nem. *Stiel* 'ročaj, držaj, držalo'
- špica** ≤ *stɔp-ic-a 'napera, prečka, palica' / < *(*špic*)-*a* ← nem. *Spitze* 'konica'
- ruda** < *(*rud*)-*a* ← madž. *rud* 'drog'
- leč** < *(*leč*)-*b* ← madž. *lőcs* 'ročica pri vozu' (Bajzek Lukač 2019)
- špangeljni** (im. mn.) < *(*španglín*)-*i*, nejasno, v zvezi s srvnem. *spange* 'tram, prečka, trak, zaponka', nem. *Spange* 'sponka'
- zatrnica**, nejasno, morda *za-tbrn-bn-ic-a ← *tbrn-b 'trn'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *držalo* v T025, *špica* v T102, *zatrnica* v T201, *stolpec* v T291, *leč* v T402, *opora* v T407 in *ruda* v T410.

Kot enkratnici z *roč-* sta kartirana leksema *ročišče* v T035 in *roča* v T417.

Kot enkratnici s *klin-* sta kartirana leksema *klin* v T105 in *klinec* v T234.

Kot enkratnica s *štang-* je kartiran leksem *štangica* v T349.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je kartiran leksem *štanga* v T223 in T386.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T005, T058, T061 in T065.

4. Uporabljena dodatna literatura

Bajzek Lukač 2019 (<https://hu.glosbe.com/hu/sl/1%C5%91cs>, dostop 26. 4. 2023)

5. Primerjaj

SLA: V289A.01 *držalo (ročice) pri plugu* (3/12), V289B.01 *držalo pri cepcu* (3/17), V270.01 *lojtrnik* (3/51); OLA: 663 *držalo pri cepcu*; ALE: /; SDLA-SI: 451 *drogi (voza na dve kolesi)*, 393 *ročice pri plugu*; ALI: 3636 *drogi (voza na dve kolesi)*; ASLEF: 3278 *drogi (voza na dve kolesi)*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

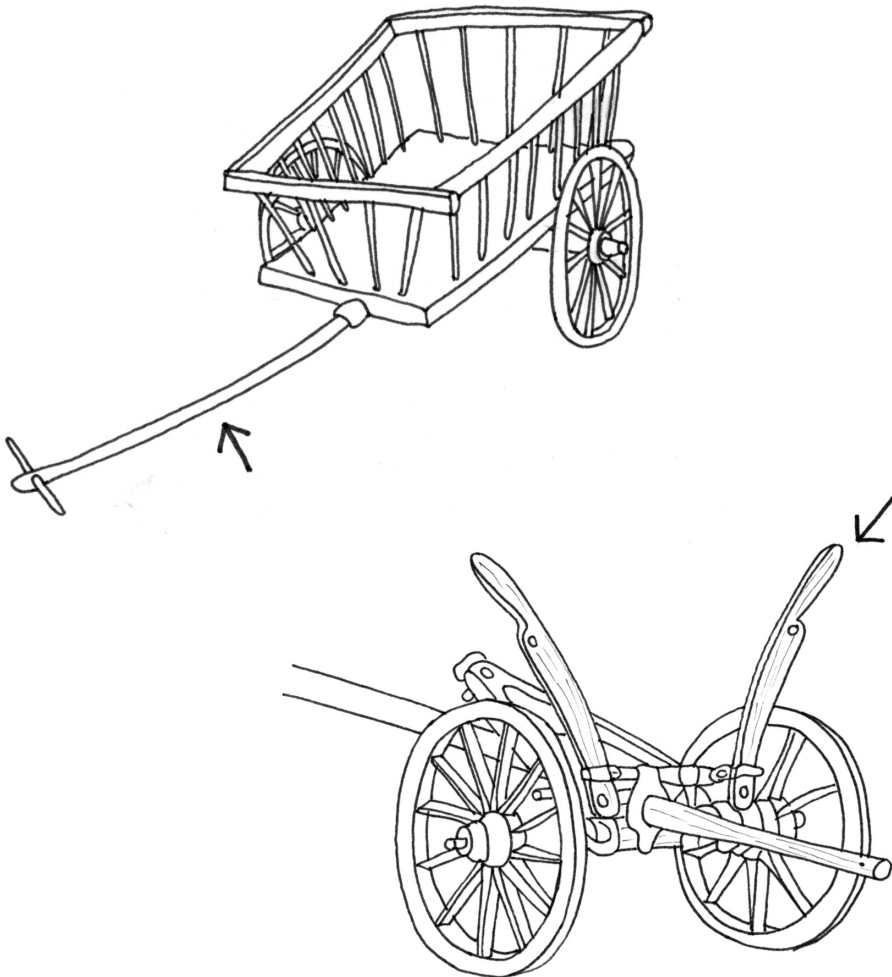
1. Ročice so štiri lesene bočne opornice na lojtrnih vozovih in na nekaterih štirikolesnih ročnih vozičkih. Na teh vozovih in vozičkih so ročice nataknjene na sprednji in zadnji leseni prečni opornik, oplén. Kadar so z vozom prevažali sipko gradivo, seno, kamenje, opeko idr., so med ročice na dno vzdolžno položili deske, da je bilo breme od spodaj in od strani še boljše zagrajeno. Kadar pa so na lojtrniku

prevažali hlodovino, so deske, lojtre in tudi vse štiri ročice odstranili, ker bi se lahko ti deli voza med vožnjo poškodovali ali celo zlomili. Ročice so bile izdelane iz trdnega bukovega ali javorovega lesa, ker so bile med vožnjo pogosto izpostavljene pritiskom bremen. Ročice so bile rahlo usločenih oblik, z značilno zarezo na zunanji zgornji strani, kar je omogočalo pritrjevanje različnih bremen z vrvmi ali verigami in zagotavljalo varnejši prevoz.

2. Ročice so lahko tudi ojesa ročnega vozička, oblikovana glede na velikost in namembnost takega vozička za ročno vleko.

Prim.: Baš 1980; Bogataj 1989; Bogataj 1992; Novak 1960; SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987

7. Skica

Komentar in karta: 3/82 SLA V783.01 'sedlo'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'priprava za sedenje, prenašanje, ki se namesti živali na hrbet', knj. *sêdlo* (é), je v večini narečij najpogostejši leksem *sedlo*, le da se je srednji spol ponekod maskuliniziral ali feminiziral. V primorski narečni skupini se uporablja romanizem *sela*, v koroški narečni skupini pa germanizem *sotelj* oz. *zotelj*. Leksem *samar* 'sedlo za osla' je redek, zapisan je le na stiku s hrvaškim jezikom kot drugi leksem ob prvem *sedlo*. Poleg leksema *bašt* v T061 se v T121 uporablja leksem *bašta* 'sedlo za osla'.

Za T002, T006, T030 in T063 je v opombah zapisano, da tam beseda ni znana oz. da sedel tam niso uporabljali.

2. Morfološka analiza

sedlo < *sed-ɔl-o 'sedlo'

sedel < *sed-ɔl-ɔ

sedla < *sed-ɔl-a

sela < *(*sel*)-*a* ← it. *sella* 'sedlo' (v T081 < *(*sěl*)-*a* ← furl. *siele* 'sedlo')

zotelj < *(*zotl*)-*ɔ* ← nem. *Sattel* 'sedlo' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*, pred bav. nem. prehodom *z* > *s*)

sotelj < *(*sotl*)-*ɔ* ← nem. *Sattel* 'sedlo' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*, po bav. nem. prehodu *z* > *s*)

cotelj < nejasno, verjetno v zvezi z nem. *Sattel* 'sedlo'

samar < *(*samar*)-*ɔ* / *(*samar*)-*j-ɔ* ← hrv., srb. *samar* 'vrsta sedla'

rajtelj < *(*rajtl*)-*ɔ*, nejasno, verjetno v zvezi z nem. *reiten* 'jezdit'

bašt < *(*bašt*)-*ɔ* ← it. *basto* 'leseno tovorno sedlo'

bašta < *(*bašt*)-*a* ← istriot. *básta* '(tovorno) sedlo'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *cotelj* v T020 in *rajtelj* v T025.

Kot enkratnici z *bašt*- sta kartirana leksema *bašt* v T061 in *bašta* v T121.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T002, T006, T030 in T063.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: 794; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 6373; ASLEF: 6188; HJA: /;
LinGeH: /; ÚMNYA: /

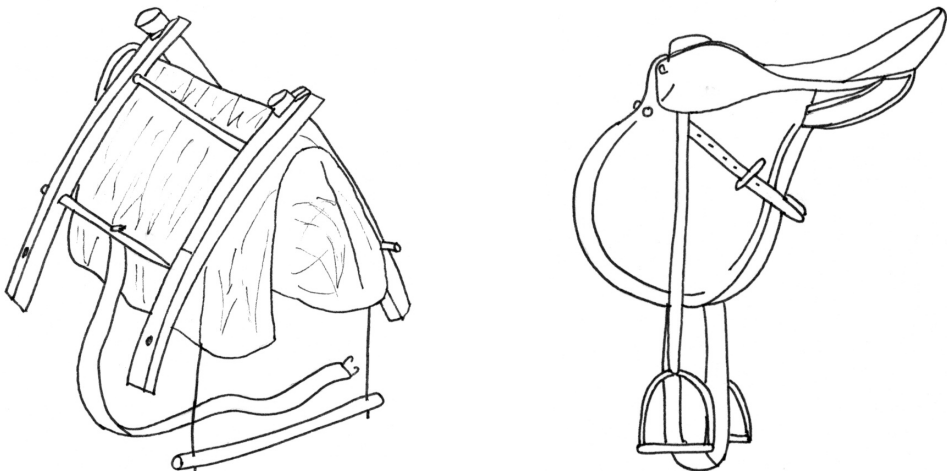
6. Etnološka osvetlitev

Sedlo je priprava za sedenje na hrbtu jahalne živali, v preteklosti pa predvsem priprava za prenašanje bremen na hrbtu živali, najpogosteje osla. Tovorno sedlo za osla je (bilo) sestavljeno iz tekstilne ali usnjene podloge in lesenega sedla. Osle so osedlali najprej s podlogo iz volnene odeje, tanjše in podložene blazine ali kakšnega drugega gladkega pregrinjala. Na podlago na oslovem hrbtu so posadili leseno sedlo v obliki dveh parov usločenih kolov, ki sta bila zgoraj povezana z utoroma na križ, oba para med seboj pa največkrat z dvema kovinskima palicama, da je bilo sedlo dovolj čvrsto za prenašanje bremen (npr. v košarah) tako vrh oslovega hrbta kot na obeh bočnih straneh.

Kmečko prebivalstvo je osedlane osle redno uporabljalo pri tvorjenju različnih bremen. Tako so prebivalci istrskega podeželja z otovorjenimi osli prihajali na tržnice ali neposredno na domove naročnikov v Piranu, Izoli, Kopru in Trstu prodajat zelenjavo, sadje, vino in druge pridelke. Zaradi množice tako opremljenih prodajalcev so mestne oblasti ponekod (Trst) takšno prodajo nadzorovale in omejevale.

Prim.: /

7. Skica

Komentar in karta: 3/83 SLA V281.02 'sani'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Vprašanje V281 *sani* iz Ramovševe vprašalnice je bilo po preureditvi vprašalnice leta 1961 razdeljeno na dve podvprašanji, in sicer poleg V281 *sani* – splošno še a) *vp्रेžne sani* in b) *otroške sani*. Zaradi pomanjkljivih odgovorov za pomen 'vp्रेžne sani' so v tem komentarju in na karti predstavljena tako poimenovanja za vp्रेžne kot za ročne sani, tj. tovarne sani oz. sani za osebni prevoz.

Za pomen 'vozilo z navadno dvema ozkima drsnima ploskvama za premikanje, prevažanje po snegu', knj. *sani* (*ī*), se v narečjih najpogosteje uporablja v dveh naglasnih in oblikovnih različicah izpričan leksem *sani* (*sani* : *sáni* in *sáne*). Drugi najpogostejši leksem je *sanke*, redkejši sta izpeljanki *sanice* in *sanivec*. Pogosta so tudi poimenovanja *smuči*, *smučé* in *smuke* ter *vlake*, *vlačé* in izpeljanke *vlačuge*, *vlačice*, *vlačulje* in *vlakuze* ter poimenovanje *rtiče*. Redko so zapisani še izrazi *posmojke*, *samotežnice*, *samoteznice* in *tezne* 'ročne sani'. Med germanizmi so najpogostejša poimenovanja *šlite*, *žlite* ali *žlike*, *žlajfe* ali *žlefe*, *poke*, *poki* in *pok* ter *rodlje*. V terskem narečju se uporablja furlanizem *lodža*.

V gradivu ni odgovora na to vprašanje v T113–T116 in T124–T125. Ponekod je dodatno pojasnjeno, da tam sani nimajo (T111, T126–T127, T135, T154 in T307) ali jih ne poznajo (T132), ker tam ni (dovolj) snega (T105, T117).

Včasih je odgovor sicer zapisan (npr. v T120), a z opombo, da tam sani ni oz. da je poimenovanje »redko« (npr. v T224 in T228 kot drugi leksem ob leksemu *šlite* – v T229 pa je ob leksemu *sani* leksem *šlite* označen kot »starinski«).

Za nekatere krajevne govore so v zapisih navedena še poimenovanja za tipe oz. vrste sani, ki pa niso kartirani, npr. v T191 *golcarske sani* »za spravljanje lesa, vozi jih delavec«, v T213 ločijo sani na *ta lepe* in *ta delovne*, v T372 so *lahke sani* »za boljše prilike«, *žmetne sani* pa so 'vp्रेžne sani'. V vp्रेžne sani so vpregali konje (npr. *konjske sani* v T201 in T404) ali vole (v T087).

2. Morfološka analiza

san- < *san-i (im. mn.) / *san-ę (im. mn.)

konjske sani < **koń-ьsk-y-j-ę san-i* ← *koń-ьsk-ъ (← *koń-ь 'konj') + *san-i

zaprežne sani < **za-pręž-ьn-y-j-ę san-i* ← *za-pręž-ьn-ъ (← *za-preg-a ← *za-pręti ← **za-* 'za' + *pręti (< *preg-ti 'napeti, zvezati') + *san-i

vp्रेžne sani < **vь(n)-pręž-ьn-y-j-ę san-i* ← **vь(n)-pręž-ьn-ъ* (← **vь(n)-preg-a* ← **vь(n)-pręti* ← **vь(n)-* 'v' + *pręti) + *san-i

- velike sani** < **vel-ik-y-j-ε san-i* ← *vel-ik-ь 'velik' (← *vel-ь 'velik') + *san-i
- samotežne sani** < **sam-o-tež-ьn-y-j-ε san-i* ← *sam-o-tež-ьn-ь (← *sam-ь 'sam' + *tež-nq-ti 'vleči, raztegovati, napeňjati') + *san-i
- sa//Nke** < *san-ьk-ε (im. mn.) (// ≥ j v T216, T221, T242, T279, T281, T305, T334, T337–T339, T345, T347–T351, T384, T407–T410, T417; N ≥ *n* v T075)
- ta velike sanke** < **t- vel-ik-y-j-ε san-ьk-ε* ← **ta/*tь/*těl/*te* 'ta' + *vel-ik-ь + *san-ьk-ε
- vprežne sanke** < **vь(n)-prež-ьn-y-j-ε san-ьk-ε* ← **vь(n)-prež-ьn-ь* + *san-ьk-ε
- ročne sanke** < **rōč-ьn-y-j-ε san-ьk-ε* ← *rōč-ьn-ь (← *rōk-a 'roka') + *san-ьk-ε
- sanka** < *san-ьk-a
- sanice** < *san-ic-ε (im. mn.)
- sanivec** < *san-iv-ьc-ь
- sanovka** < *san-ov-ьk-a
- Smuč-** < *smuč-i (im. mn.) / *smuč-ε (im. mn.) ← *smuč-a-ti '(hitro) drseti, hitro se premikati' (S ≥ š v T139, T150)
- smuke** < *smuk-ε (im. mn.) ← *smuk-a-ti 'delati hitre gibe'
- vlak-** < *volk-ь / *volk-a / *volk-ε (im. mn.) ← *volk-ь 'vlečenje, vleka' ← *velti* (< *velk-ti *vьlk-ō) 'vleči'
- vlakuže** < *volk-už-ε (im. mn.)
- vlačice** < *volč-ic-ε (im. mn.)
- vlačug-** < *volč-ug-a / *volč-ug-ε (im. mn.)
- vlačulje** < *volč-ul-ε (im. mn.)
- vlačun** < *volč-un-ь
- rti** < *rьt-i (im. mn.) ← *rьt-ь '*dvignjeno mesto'
- rtič-** < *rьt-it-ь / *rьt-it-i (im. mn.)
- posmojke** < *po-smōd-ьk-ε (< *po-smōd-j-ьk-ε) (im. mn.) ← **po-* 'po' + *smōd-i-ti 'smoditi'
- tezne** < *tež-ьn-ε (im. mn.) ← *tež-a ← *(*po-*)*tež-a-ti* 'potegovati' ← *tež-nq-ti 'vleči, raztegovati, napeňjati'
- samoteznice** < **sam-o-tež-ьn-ic-ε* (im. mn.) ← *sam-ь + *tež-a-ti 'potegovati'
- samotežnice** < **sam-o-tež-ьn-ic-ε* (im. mn.) ← *sam-o-tež-ьn-ь
- samice** < *sam-ic-ε (im. mn.) ← *sam-ь
- orlič** < *orьl-it-i (im. mn.) ← *orьl-ь 'orel'
- hitrice** < *xytr-ic-ε (im. mn.) ← *xytr-ь 'hiter'
- skok** < *skok-ь 'skakanje'
- žliT-** < **(žliT)-ь* / **(žlit)-a* / **(žlit)-ε* (im. mn.) ← srvnem. *slite* 'sani' (pred prehodom srvnem. *ž* > *š*) (T ≥ k v T056, T058–T059, T063, T074, T076)

šlit- < *(šlit)-*ɔ* / *(šlit)-*a* / *(šlit)-*ε* (im. mn.) ← nem. *Schlitten* 'sani' (po prehodu srvnem. *ž* > *š*) (*T* ≥ *k* v T057)

šlitne < *(šlitn)-*ε* (im. mn.) ← nem. *Schlitten*

slita < *(slit)-*a*, nejasno, v zvezi s *šlita*

žlefe < *(žlěf)-*ε* (im. mn.) ← *(žlěf)-*a* ← srvnem. *sleife*, *sleipfe* 'zanka, ogrodje, na katerem se pelje plug ali brana'

žlajfi < *(žlajf)-*i* (im. mn.) ← *(žlajf)-*ɔ* ← srvnem. *sleife*, *sleipfe* 'zanka, ogrodje, na katerem se pelje plug ali brana' (po srvnem. diftongizaciji *ī* > *ei* > *ai*)

pok- < *(pok)-*ɔ* / *(pok)-*i* (im. mn. m.) / *(pok)-*ε* (im. mn. ž.) ← bav. nem. *Pock* (nem. *Bock*) 'kozel'

rodlje < *(rodĭ)-*ε* (im. mn.) ← nem. *Rodel* 'sani'

lodža < *(lož)-*a* ← furl. *loze* 'sani'

kurte < *(kurt)-*ε* (im. mn.) ← furl. *curt* 'kratek'

krtič- < nejasno, morda v zvezi s *(kurt)-*ε* // v zvezi z *rtič-* < **rɔt-ī́-ɔ*

snita (mn.), nejasno

kebe, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *žlefe* v T008, *orlič* v T164, *žlajfi* v T198, *snita* v T215, *kebe* v T231 in *rodlje* v T412.

Kot enkratnici s *san-* sta kartirana leksema *sanka* v T080 in *sanovka* v T370.

Kot enkratnica z *vlač-* je kartiran leksem *vlačun* v T075.

Kot enkratnica z *rt-* je kartiran leksem *rti* v T020.

Kot enkratnici s *šlit-/slit-* sta kartirana leksema *šlitne* v T030 in *slita* v T224.

Kot besedni zvezi s *sani* sta kartirana leksema *vprežne sani* v T380 ter *velike sani* v T404 in T414.

Kot enkratna besedna zveza s *sanke* je kartiran leksem *ta velike sanke* v T236.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *šlite* v T050, *vlakuze* v T191, *samotežne sani* v T192, *posmojke* v T191 in T193, *kurte* in *vlačulje* v T195, *samotežnice* v T198 in T201, *rtiče* in *skok* v T198, *krtiče* v T206, *sanke* v T234, *poki* v T316, *sani* v T317 in T326, enkratnice *samotežnice* v T007, *skok* v T198 ter *hitrice* in *samice* v T236, besedni zvezi *konjske sani* v T201 in T404 ter *vprežne sani* v T050 in enkratni besedni zvezi *zaprežne sani* v T202 ter *ročne sanke* v T302.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T105, T111, T117, T126–T127, T132, T135, T154 in T307.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2020

5. Primerjaj

SLA: V281(b).01 *otroške sani* (3/84), V282.01 *smuči* (3/85), V266.01 *voz* (3/50);
OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 697; ALI: 4922, 4921 *sani za seno*; ASLEF: 4085, 4084
sani za seno; HJA: 1432; LinGeH: 1284; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Vprežne sani so bile namenjene za prevoz tovora, potnikov, pa tudi za preživljanje prostega časa, zlasti pozimi. Na Slovenskem so bile v rabi do 60. let 20. stoletja, ko se je izboljšalo cestno omrežje in povečal cestni promet ter uvedlo redno zimsko pluzenje javnih cest. V tem obdobju se je tudi občutno zmanjšal prevoz tovora s sanmi na kmetijah, predvsem zaradi uvajanja traktorjev in traktorskih priključkov, ki so sčasoma povsem nadomestili vlečne sani. Na kmečkih gospodarstvih so vlečne sani v zimskih mesecih uporabljali predvsem za prevoz gnoja na njive, kjer so ga nakladali na kup in ga zgodaj spomladi raztrosili po njivah. Z vlečnimi sanmi so pozimi prevažali tudi drva in hlodovino za nadaljnjo obdelavo.

Vlečne sani so uporabljali tudi med letom kot prevozno sredstvo zlasti po zatravljenih poteh. Na Dolenjskem so npr. kmetje od pomladi do jeseni z manjšimi, nizkimi vprežnimi sanmi, vlačugami, prevažali kamenje in drva. Na vzhodnem Štajerskem, zlasti na območju Donačke gore, so z vlačugami iz kamnolomov odvažali kamne za izdelavo žrnelj in mlinov, v bližnjem Dobovcu pa tudi kamnite brusne kamne za kmečko rabo in velike brusne kamne za prodajo kovaški industriji. Na tem območju so iz kamnolomov do bližnjih priložnostnih delovišč z vlačugami vozili tudi kamnite bloke za izdelavo stopnic, tlakovcev, ograj, polic in drugih gradbenih elementov.

V Goriških Brdih so sredi 20. stoletja še uporabljali velike sani, vlake, za prevoz različnih bremen, drv, sena, slame idr. Sestavljene so bile iz dveh dolgih drsnih in spredaj rahlo ukrivljenih in grobo obdelanih drogov (z ohranjenimi deli skorje), treh parov kolov, ki so nosili prečne in vzdolžne droge, z utori povezane v trdno vozilo. Vprežne sani za prevažanje gnoja so imele nasajen iz leske pleten podolgovat koš, ki so mu ponekod vgradili vratca, da so skozi lažje in hitreje izmetavali gnoj. Sani so bile izdelane iz močnih bukovih drogov, ki so bili površinsko gladko obdelani in izvedbeno prilagojeni namembnosti sani: za oba podolžna vozna droga so uporabili spredaj naravno ukrivljen les, druge vzdolžne, pokončne in prečne dele pa so povezali z različno izvedenimi utori, brez dodatnih kovinskih vezi; le spredaj je bila v pokončno nasajena kola vgrajena železna palica za namestitev vlečnega droga, ojes, za vprego živine.

Za prevoz daljših bremen so ponekod sanem na zadnji strani pripeli dodatne sani z dvema drsnima drogoma, da so lahko oba dela sani med seboj povezali v daljše vozilo, večinoma namenjeno za prevoz drv, hlodovine in drugih bremen.

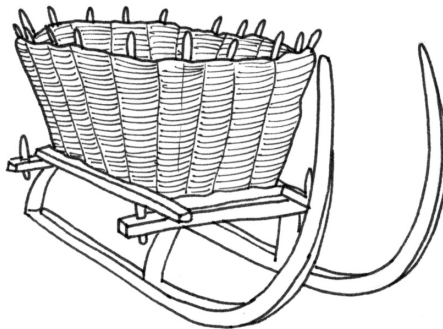
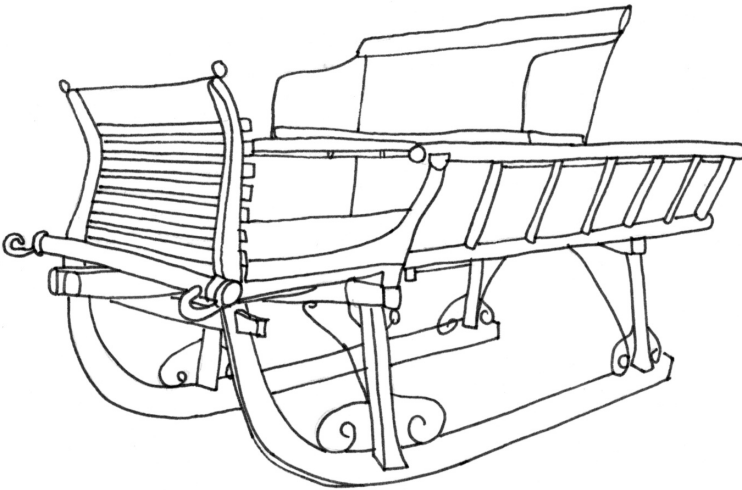
Vprežne sani so uporabljali tudi na južnem Pohorju. Na Zbelovem nad Zrečami so kmetje pozimi uporabljali le prednje dele sani, imenovane poke, na katere so privezovali hlode in jih z vpreženo govejo živino vlačili iz gozdov. Kadar so kmetje

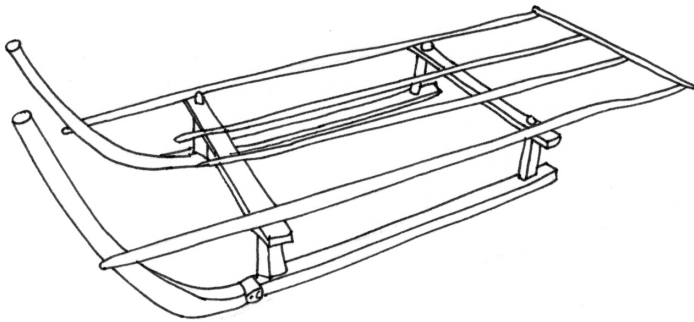
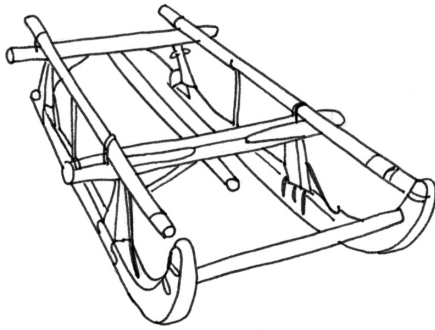
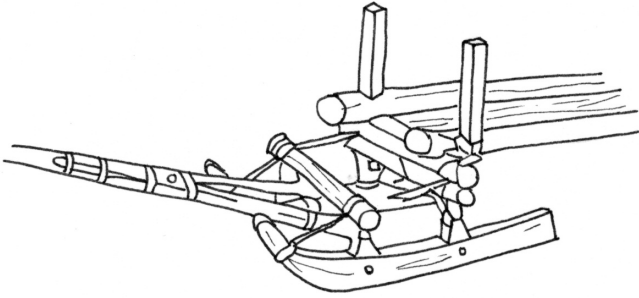
pozimi na njive vozili gnoj, so prednjemu poku dodali še zadnje sane in jih preko prečnega oplena z drogom povezali s sprednjim pokom.

Med premožnejšimi kmeti je bila razširjena uporaba vprežnih sani za prevoze k nedeljskim mašam, na pogrebe in nujne dnevne opravke. Različne vrste vprežnih sani za prevoz ene ali več oseb so bile znane tudi v mestnem okolju, zlasti v turističnih središčih. Na Bledu so z vlečnimi sanmi pozimi prevažali turiste okrog jezera, v ugodnih vremenskih razmerah pa tudi po zaledenem jezeru. V Ziljski dolini so poznali vprežne ohcetne sani za prevoz mladoporočencev.

Prim.: SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; Šarf 1956

7. Skica

Komentar in karta: 3/84 SLA V281(b).01 'otroške sani'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'vozilo z navadno dvema ozkima drsnima ploskvama za premikanje, prevažanje otrok po snegu', knj. *sani* (*i*) in *sánke* (*â*), se v narečjih najbolj pogosto uporablja leksem *sanke*, drugi najpogostejši leksem je *sani*. Pogoste so tudi izpeljanke s podstavo *san-*, npr. *sanice*, *sankice*, *sančice*, *sanivček*, s podstavo *smuč-*, npr. *smučke*, *smučice* in *smukice*, s podstavo *vlač-*, npr. *vlačice*, *vlakice*, ter leksema *žlitke* in *teznice*. V T108 in T256 je leksem *sanke* označen kot »novejši«, v T353 pa (ob prvem leksemu *šlite*) kot »redek«. Leksem *sani* je v dveh točkah (v T224 ob prvem leksemu *slita* in v T228 ob prvem leksemu *šlite*) označen kot »redek«, leksem *šlite* pa je v T229 (ob prvem leksemu *sanke*) označen kot »starinski«.

Ti leksemi se lahko uporabljajo tudi v zvezah z desnim ali levim prilastkom, npr. *sani za otroke* v T198, *sanke za dece* v T345, *otroške sani* v T050, *otročje sani* v T213, *(ta) male sani* v T187, T198 in T404; *otroške sanke* v T302, *otročje sanke* v T299 in T355, *ta male sanke* v T236, ponekod zapisane kot elipsa, npr. *otroške za drečanje* v T195.

Za T105, T126–T127, T132, T135 in T154 je navedeno, da tam *sani* in zato tudi besede zanje nimajo.

2. Morfološka analiza

san- < *san-i (im. mn.) / *san-e (im. mn.)

otroške sani < **ot-roč-^bsk-y-j-e san-i* ← **ot-roč-^bsk-^b* (← **ot-rok-^b* 'otrok') + *san-i

otročje sani < **ot-roč-^bj-e-j-e san-i* ← **ot-roč-^bj-^b* (← **ot-rok-^b* 'otrok') + *san-i

(ta) male sani < (**t-*) *mal-y-j-e san-i* ← (*ta/**t^b*/**t^ě*/**t^ę* 'ta') + **mal-^b* 'majhen' + *san-i

sanice < *san-ic-e (im. mn.)

sanci < **san-^bc-i* (im. mn.)

sanivec < **san-iv-^bc-^b*

sanivček < **san-iv-^bč-^bk-^b*

sanovka < **san-ov-^bk-a*

sa//Nke < **san-^bk-e* (im. mn.) ← *san-i (*ll* ≥ *j* v T216, T221, T242, T279, T281, T305, T334, T337–T338, T345, T347–T350, T384, T407–T410; *N* ≥ *n* v T075)

otročke sanke < **ot-roč-^hbsk-y-j-^he san-^hbk-^he* ← **ot-roč-^hbsk-^h + *san-^hbk-^he*

otročje sanke < **ot-roč-^hbj-^he-j-^he san-^hbk-^he* ← **ot-roč-^hbj-^h + *san-^hbk-^he*

ta male sanke < **t-^hmal-y-j-^he san-^hbk-^he* ← **ta/*^htb/*^htě/*^hte 'ta' + *mal-^h + *san-^hbk-^he*

sančice < **san-^hbč-^hic-^he* (im. mn.)

sa//nkice < **san-^hbk-^hic-^he* (im. mn.) (*//* ≥ *j* v T339, T347, T351, T386, T417)

Smuč- < **smuč-^h + *smuč-^hi* (im. mn.) / **smuč-^he* (im. mn.) ← *smuč-a-ti ' (hitro) drseti, hitro se premikati' (*S* ≥ *š* v T117, T139, T150, T152)

smučke < **smuč-^hbk-^he* (im. mn.)

smučice < **smuč-^hic-^he* (im. mn.)

smukice < **smuk-^hic-^he* (im. mn.) ← *smuk-a-ti 'delati hitre gibe'

vlak- < **volk-^h / *volk-a / *volk-^he* (im. mn.) ← **volk-^h 'vlečenje, vleka'* ← *velti* (< **velk-ti *v^hlk-^h*) 'vleči'

vlačice < **volč-^hic-^he* (im. mn.)

vlakic- < **volk-^hic-a / *volk-^hic-^he* (im. mn.)

vlačulje < **volč-^hul-^he* (im. mn.)

tezne < **tež-^hbn-^he* (im. mn.) ← *tež-a ← **(po-)tež-a-ti* 'potegovati' ← *teğ-nq-ti 'vleči, raztegovati, napenjati'

teznice < **tež-^hbn-^hic-^he* (im. mn.)

posmojke < **po-smōd-^hbk-^he* (< **po-smōd-^hj-^hbk-^he*) (im. mn.) ← **po-* 'po' + *smōd-i-ti 'smoditi'

samotežnice < **sam-o-tež-^hbn-^hic-^he* (im. mn.) ← **sam-o-tež-^hbn-^h + *sam-^h 'sam' + *teğ-nq-ti* 'vleči, raztegovati, napenjati'

žliT- < **(žlit)-^h / *(žlit)-a / *(žlit)-^he* (im. mn.) ← srvnem. *slite* 'sani' (pred prehodom srvnem. *ž* > *š*) (*T* ≥ *k* v T056, T058, T062–T063, T070–T071, T074)

žlitke < **(žlit)-^hbk-^he* (im. mn.)

šliT- < **(šlit)-^h / *(šlit)-a / *(šlit)-^he* (im. mn.) ← nem. *Schlitten* 'sani' (po prehodu srvnem. *ž* > *š*) (*T* ≥ *k* v T057)

šlita < **(slit)-a*, nejasno, v zvezi s *šlita*

rodelj- < **(rodĭ)-^h / *(rodĭ)-^he* (im. mn.) ← nem. *Rodel* 'sani'

rodeljni < **(rodĭn)-i*

lodža < **(lož)-a* ← furl. *loze* 'sani'

krevljice < **(krevĭ)-^hic-^he* (im. mn.) ← **(krevĭ)-a* ← srvnem. *kröuwel, krewel, kröul* 'kavelj za jemanje lonca iz peči'

pukelj < **(pukĭ)-^h + bav. nem. *Puckel* 'grba'*

zlita < **(zlit)-a* ← it. *slitta*, furl. *slite* 'sani'

snita (mn.), nejasno

hodeljni, nejasno, morda v zvezi z *rodeljni*

kebice, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *hodeljni* v T018, *krevljice* v T019, *zlita* v T080, *posmojke* v T181, *pukelj* v T192, *snita* v T215 in *kebice* v T231.

Kot enkratnica s *san-* je kartiran leksem *sanci* v T024.

Kot enkratnica s *smuč-* je kartiran leksem *smučice* v T234.

Kot enkratnici z *vlač-* sta kartirana leksema *vlačulje* v T200 in *vlačice* v T290.

Kot enkratnica s *tezn-* je kartiran leksem *tezne* v T003.

Kot enkratnica z *rodelj-* je kartiran leksem *rodeljni* v T032.

Kot enkratnica z *žlit-* je kartiran leksem *žlitke* v T159.

Kot enkratnica s *slit-* je kartiran leksem *slita* v T224.

Kot besedne zveze s *sani* so kartirani leksemi *otroške sani* v T050, *otročje sani* v T213 ter *(ta) male sani* v T187, T198 in T404.

Kot besedne zveze s *sanke* so kartirani leksemi *ta male sanke* v T236, *otroške sanke* v T302 ter *otročje sanke* v T299 in T355.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *sani* v T097, *samotežnice* v T201, *sankice* v T236, *sani* v T270 ter *sani za otroke* v T198.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T105, T126–T127, T132, T135 in T154.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2020

5. Primerjaj

SLA: V281.02 *sani* (3/83), V282.01 *smuč* (3/85), V266.01 *voz* (3/50); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 967 *sani*; ALI: 4923; ASLEF: 4086; HJA: 1432b; LinGeH: 1284; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

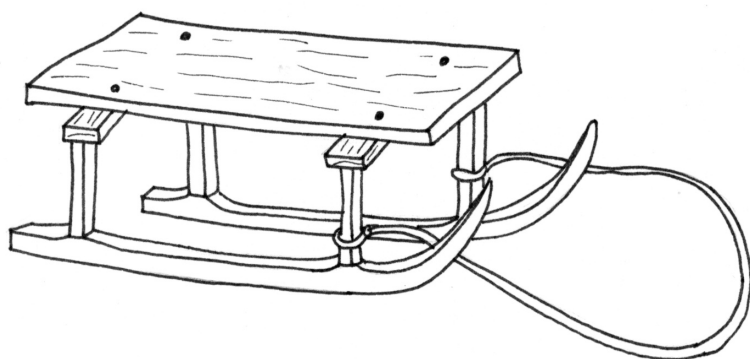
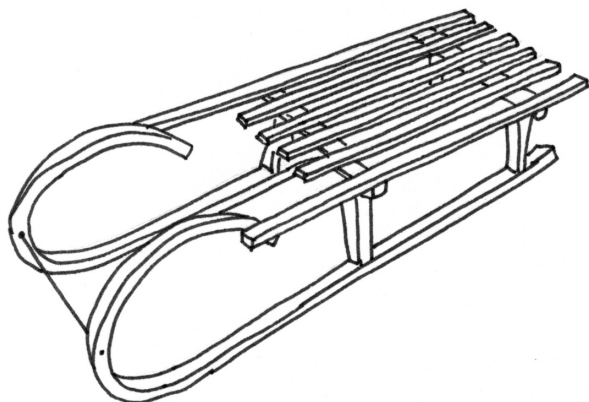
Otroške sani so splošno razširjeno prevozno sredstvo za zimsko sankanje otrok po bližnjih gričih in nekdam, ko je bil motorni cestni promet še redek, tudi po zasneženih hribovskih poteh in cestah. Z otroškimi sanmi zlasti starši prevažajo majhne otroke tudi po ravnih zasneženih poteh okrog hiše, stanovanjskega bloka, v smučarskih središčih ipd. Sankanje z otroškimi sanmi je pogosto prva oblika navajanja otrok na zimske športne dejavnosti. Do 2. svetovne vojne je večina otrok imela svoje ali skupne družinske sani, ki so jih izdelali starši, sorodniki ali bližnji mizar. Industrijsko ali obrtniško izdelane in v trgovinah kupljene otroške sani so bile dostopne le premožnejšemu trškemu in mestnemu prebivalstvu, ki sta jim bila dostopna preživljanje prostega časa ter obenem sankanje in smučanje v uglednih turističnih krajih, npr. pozimi na zasneženem Blejskem jezeru.

Najpreprostejše otroške sani so bile izdelane iz dveh desk, dolgih od 50 do 100 cm, ki so ju spredaj lokasto obrezali za približno četrtno kroga, desk za sedišče, nekaj

dodatnih povezovalnih letev in vrvic, žic ali kovinske kljuke, s katerimi je sankalč vlekli sani s sankališča in od vznožja nazaj na vrh. Na Pohorju so si sani starejši otroci izdelali tudi sami, pogosto ob pomoči staršev. Večinoma so izbrali smrekove ali bukove deske ali debelejše plohe za stranice, ki so jih spredaj v loku ali šilasto obrezali ali zgolj obtesali s sekiro. Tudi sedišče je bilo izdelano iz pravokotne deske. Sani so povezali z žebli ali lesenimi cveki, za vleko so pritrtili vrv ali žico. Preproste ali mizarško bolj izpopolnjene otroške sani, primerne tudi za prevažanje manjših bremen, so poznali tudi drugod. V 60. in zlasti 70. letih 20. stoletja, ko se je dvignila kupna moč večine prebivalstva v vaseh, trgih in mestih, pa se je domača izdelava otroških sani večinoma opustila. V zadnjih letih je na tržišču raznovrstna ponudba lesenih sani, ki jih prodajajo trgovine s športno opremo in priložnostni suhorobarji. Trg ponuja tudi industrijsko izdelane športne otroške sani (iz različnih materialov, tudi plastike), ki otroke že navajajo na športno in tekmovalno sankanje.

Prim.: SEL 2004; Sitar 1995; Stanonik 1987; Šarf 1956

7. Skica

Komentar in karta: 3/85

SLA V282.01 'smučī'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'priprava iz dveh dolgih, ozkih, tankih, usločenih, spredaj navzgor zakrivljenih in v konico oblikovanih deščic iz lesa in/ali sintetičnih materialov za drsenje, skakanje, hojo ali tek po snegu, ki se (s smučarskimi vezmi) pritrdi na (smučarske) čevlje', knj. *smučī* (*i*), so v narečjih najpogostejša poimenovanja s korenem *smuč-*, navadno v množinski obliki kot *smučī* (im. ed. *smuč*), *smučē* (im. ed. *smučā*) ali *smučke* (im. ed. *smučka*), druga najpogostejša poimenovanja pa so leksemi s prevzetim korenem *ski-* oz. *ški-* (npr. *skije* oz. *škije*, *šije*, *ski*, *ški* in *ši*). Redko so zapisana še poimenovanja *šlite*, *dilje* in *diljice* ter *krplje*. Druga poimenovanja so enkratnice.

Za T156 je ob leksemu *škije* v opombi zapisano, da so smučī dobili šele po 1. svetovni vojni. Tudi za T239 je v opombi zapisano, da je leksem *smučī* »novejši«, saj »jih prej niso imeli«; tako piše tudi ob leksemu *smučke* v T257. V T180 je poleg novejšega leksema *smučē* zapisan tudi starejši germanizem *ški*, v T279 so *smučke* »mlajše« poimenovanje ob starejšem *krplje*, v T280 pa mlajše poimenovanje k starejšemu *skije*. V T332 je leksem *smučke* zapisan kot »starejši« ob mlajšem *smučī*. V T275 in T377 je ob leksemu *smučē* zapisano, da je to poimenovanje »novejšē« oz. »knjižno«, v T381 je ob leksemu *smučī* zapisano, da je to »knjižno« (ob bolj narečnem *smučē*), v T108 pa je ob leksemu *smučke* opomba, da je poimenovanje »novejšē«. V T275 je ob enkratnici *sanke* zapisana opomba, da so to »zelo preproste smučī«. Leksem *skale* ima v T404 označevalnik »pejorativno«. V T060, T082, T087, T105, T127, T132, T148 in T154 je v opombah zapisano, da tam smučī in zato tudi poimenovanj zanje niso imeli.

2. Morfološka analiza

smuč- < *smuč-i (im. mn.) / *smuč-ē (im. mn.) ← *smuč-a-ti '(hitro) drseti, hitro se premikati'

Smučke < *smuč-čk-ē (im. mn.) ($S \geq \check{s}$ v T139)

smuke < *smuk-ē (im. mn.) ← *smuk-a-ti 'delati hitre gibe'

Ski < *(*ski*)- $\emptyset$ ← nem. *Ski* 'smučka' ($Sk \geq \check{s}k$ v T005, T009, T032, T064, T066–T073, T079, T090, T094, T098, T109, T134, T140, T143, T147–T148, T158–T161, T163–T166, T168–T172, T175–T178, T180, T198, T335)

Skij- < *(*ski*)-*j-i* (im. mn.) / *(*ski*)-*j-ē* (im. mn.) ($Sk \geq \check{s}k$ v T013, T015, T029, T031, T033–T034, T039–T041, T043–T047, T049–T051, T055,

T085, T097, T100, T103, T155–T157, T195, T309, T311, T316, T321, T325, T327, T358, T360, T362–T363, T415)

ši < *(šī)-θ ← nem. *Schi* 'smučka', it. *sci* 'smučka'

šij- < *(šī)-j-a / *(šī)-j-ε (im. mn.)

šlit- < *(šlit)-a / *(šlit)-ε (im. mn.) ← nem. *Schlitten* 'sani'

šlitne < *(šlitn)-ε (im. mn.) ← nem. *Schlitten*

dilje < *(dīl)-ε (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'

diljice < *(dīl)-ic-ε (im. mn.)

krplje < *kǝrpǎ-ε (< *kǝrp-j-ε) ← *kǝrp-a 'odrezan kos tkanine'

planke < *(plank)-ε (im. mn.) ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'

skale < *skal-ε (im. mn.) ← *skal-a 'trska' ← *skal-i-ti 'cepiti'

smojke < *smǫd-ǝk-ε (< *smǫd-j-ǝk-ε) (im. mn.) ← *smǫd-i-ti 'smoditi'

sanke < *san-ǝk-ε (im. mn.) ← *san-i 'sani'

liže < *lyž-ε (im. mn.), prim. češ. *lyže* 'smučī' (← nar. rus. *lyzgat* 'drsati' (Machek 1997: 345))

coklje < *(cokl)-ε (im. mn.) ← it. *zoccolo* 'cokla, opanka', srvnem. *zockel* 'cokla'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *smojke* v T179, *sanke* v T275, *liže* v T331, *skale* v T404 in *coklje* v T411.

Kot enkratnica s *šlit-* je kartiran leksem *šlitne* v T055.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *škije* v T103, *ski* v T133, *diljice* v T197, enkratnica *planke* in *dilje* v T304, *smučke* v T365 ter *smučī* v T148 in T368.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T060, T082, T087, T105, T127, T132, T148, T154.

4. Uporabljena dodatna literatura

Machek 1997; Smerdel 1988

5. Primerjaj

SLA: V281.02 *sani* (3/83); V281(b).01 *otroške sani* (3/84); OLA: /; ALE: /;

SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Smučī so par enako dolgih in enako oblikovanih priprav za hojo, tek, drsenje ali skakanje predvsem po snegu ali (v zadnjih desetletjih) na ustrezno izdelanih napravah, zlasti smučarskih skakalnicah. Smučī so oblikovane kot izrazito ploščate, različno ozke in dolge deske, ki uporabniku, smučarju, zagotavljajo predvideno drsenje po ravnem, nagnjenem, tudi izjemno strmem zemljišču. Smučī ima smučar s preprostimi usnjenimi ali s tehnično izpopolnjenimi vezmi nataknjene ali pripete

na vsakdanje zimske ali posebne smučarske čevlje, ki mu zagotavljajo razmeroma varno drsenje po snegu.

Smuči so se že pred stoletji izkazale kot zelo primeren pripomoček za drsenje po snegu predvsem na višje naseljenih in več mesecev zasneženih območjih. Med takšna območja spadajo planotaste Bloke na Notranjskem, kjer naj bi se iz povsem vsakdanjih potreb po udobnejšem, varnejšem in hitrejšem premikanju po snegu razvile smuči (morda celo iz dog). O smučeh na Bloški planoti in v sosednjih Vidovskih hribih je kot o izvirnem prevoznem sredstvu poročal že Janez Vajkard Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), kjer je med drugim opisno in z risbo predstavil Bločane in njihove smuči – t. i. bloške smuči naj bi zato kljub nekaterim zadržkom veljale tudi za najstarejši človekov pripomoček za gibanje po snegu v Evropi in domnevno tudi na svetu. Bločani so smuči uporabljali za hojo po zasneženih ravninah in drsenje po pobočjih ob delovnih vsakdanjikih, na pogrebih ter tudi ob nedeljah in praznikih, ko so se z nataknjenimi smučmi odpravljali k maši ali na druga praznovanja. Danes t. i. izvorne bloške smuči izdeluje le nekaj starejših rokodelcev, saj so takšne smuči le redko v rabi in so predvsem predmet turistične predstavitve. V izdelavi ter uporabi smuči in krpelj naj bi bilo Blokam sorodno tudi Pohorje. Na južnem Pohorju so si smuči izdelovali predvsem odraščajoči fantje, večinoma iz leskovega lesa. Leska je morala biti precej debela – *precepali* so jo in oblikovali v ozke in tanke deske. Posamezno desko so pooblali do čim bolj gladke površine, nato so njen koničasti sprednji del kuhali v vroči vodi, da je les postal prožnejši in so lahko smučko v mizarski mizi upognili do zelene krivine. Tudi oporne palice, brez posebnih dodatkov, so si izdelali sami.

Sčasoma se je uveljavilo tudi rekreativno smučanje. Njegovi začetki segajo v zadnjo četrtino 19. stoletja, močno pa se je razmahnilo po 1. svetovni vojni. Prvi športni smučar s pravimi norveškimi smučmi je bil učitelj Edmund Čibej (1861–1954) iz Lokavca pri Vipavi – prve smuči je dobil leta 1888. Njegovo pionirsko smučarsko delovanje je organizirano dopolnjeval Rudolf Badjura (1881–1963). Med svetovnima vojnama so v Planici pod Poncami in tudi drugod po Dravski banovini gradili smučarske skakalnice, kjer so smučarski skakalci tekmovali s posebej dolgimi smučmi z več žlebiči na spodnji strani – v primerjavi s smučmi za alpsko smučanje so skakalne smuči širše in daljše.

V 80. in 90. letih 20. stoletja se je močno razmahnilo alpsko in nordijsko smučanje, saj so bile z dvigom splošne življenjske ravni smuči dosegljive vse večjemu številu prebivalstva. Danes se smučarji odločajo predvsem za nakup industrijsko ali obrtniško izdelanih smuči različnih blagovnih znamk. Poleg Elana, kjer so bile razvite tudi prve karving smuči, tj. smuči s poudarjenim stranskim lokom za alpsko smučanje, se je kot proizvajalec smuči uveljavilo tudi zasebno podjetje Slatnar iz Cerkelj na Gorenjskem, ki izdeluje vrhunske skakalne smuči.

V 70. letih 20. stoletja se je po tujih vzorih tudi na Slovenskem uveljavil množični tek na smučeh – zlasti v nekaterih krajih z uveljavljenim smučarskim izročilom in na območjih z ugodnimi snežnimi razmerami so pripravljali množične tekaške

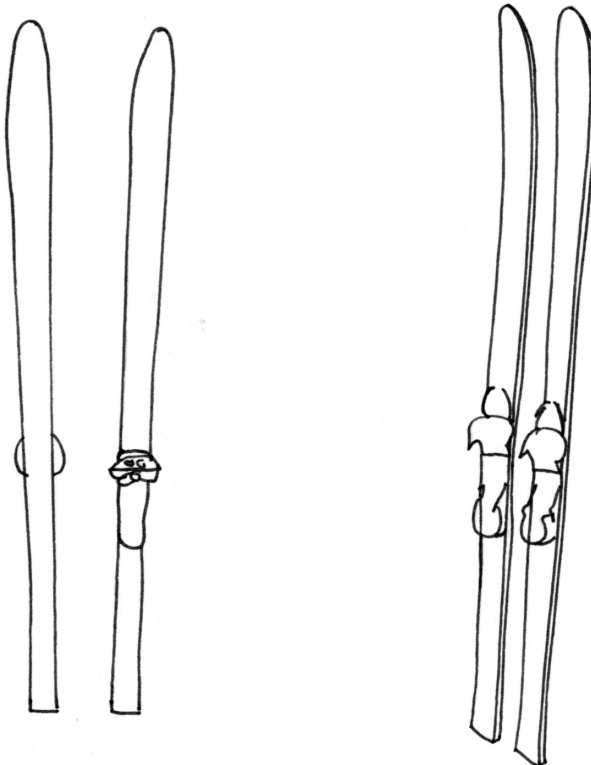
priredivtve. Za tek na smučeh se uporabljajo posebne tekaške smuči, ki so lahke, ozke, daljše smuči brez robnikov.

Vse bolj se razvija tudi turno smučanje, tj. en dan ali več trajajoča hoja in drsenje po snežni podlagi na smučeh z vzponi in spusti, navadno v visokogorju zlasti v zimskem in spomladanskem času brez uporabe žičnic, zunaj urejenih smučišč. Za tako smučanje se uporabljajo turne smuči, tj. lažje, mehkejše in pod turnosmučarskim čevljem širše smuči, krajše od telesne višine smučarja, ki imajo tudi dodatke, na primer prevrtane krivine, utor za pritrditev samolepilnih kož na zadnjem delu.

Razvito smučarsko dejavnost zlasti na alpskem območju prikazujejo nekateri slovenski muzeji in muzejske zbirke (npr. Alpski smučarski muzej Elan, Tržiški muzej, Slovenski planinski muzej v Mojstrani, Nordijski smučarski center Planica). V 80. letih 20. stoletja pa se je tudi na nekaterih slovenskih smučiščih uveljavilo prikazovanje smuči in smučarske opreme iz preteklosti. Zbiralci in športni navdušenci so iz družinskih zbirk ali na druge načine pridobili, obnovili in nato javnosti predstavljali nekdanje oblike in načine smučanja po snegu.

Prim.: Guček 1989; Orel 1956; Šeme 2016; Urbas 1956

7. Skica

Komentar in karta: 3/86

SLA V319.01 'koš'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'visoka, spodaj zožena pletena posoda za prenašanje', knj. *koš* (ö), leksem *koš* prevladuje v celotnem jezikovnem prostoru, drugi zbrani leksemi, večinoma poimenovanja za (prevladujočo) različico take posode, pa se pojavljajo razpršeno, z izjemo leksema *korba* v rezijanskem narečju in nekoliko bolj strnjenege areala leksema *oprtnik* na stiku med briškim, kraškim, tolminskim in obsoškim narečjem.

Pomenska razlaga je pripisana naslednjim leksemom: *koš* v T090–T091 je 'koš za gnoj', v T107 'koš za listje', v T236 'koš za seno'; *košara* v T124 'koš za listje', v T236 'koš za krompir'; *korba* v T268 'koš za pobiranje krompirja'; *listnik* v T191 'koš za listje'; *brencelj* v T094 'koš za listje'; *letven koš* v T244 'koš za listje'; *žbrinca* v T106 'koš za listje, seno', *žbrinčlja* v T099 'koš za seno', *zblinčja* v T084 'koš za listje'; *čivirec* v T119 'opleten koš za nošenje gnoja'; *kofa* v T152 'koš za rezanico'; *malinski koš* v T300 'manjši koš za na hrbet'; *prilastnik* v T300 'koš za krmo'; *gornjak* v T353 'koš za listje'; *korpec* v T373 'manjši koš'.

Leksem *žrlin* spada v pasivno besedišče govorcev v T005 (pospremljen je z opombo »jih nimajo«). Po podatkih v gradivu košev nimajo še v T123.

Kot nerelevantni so izločeni odgovori z izpričanim pomenom 'koš za na voz/voziček' (*koš* v T003, T006, T013, T071, T367, T370, T398, T403), 'priprava iz vrvi in lesenega ogrodja za prenašanje sena ali listja' (*krpele, locne* v T373, T376 in T378) in 'koš za čebele' (*koš* v T391).

2. Morfološka analiza

Koš < *koš-b (< *kos-j-b) 'koš' (*K- > ʔ- ≥ 0 ≥ h-* v T025; *K- > ʔ- ≥ 0 ≥ x-* v T028, T036–T038)

listni koš < **list-bn-ʔ-j-b koš-b* ← *list-bn-ʔ (← *list-ʔ 'list') + *koš-b
senen(i) koš < **sěn-en-ʔ(-j-b) koš-b* ← *sěn-en-ʔ (← *sěn-o 'seno') + *koš-b

gnojni koš < **gnoj-bn-ʔ-j-b koš-b* ← *gnoj-bn-ʔ (← *gnoj-ʔ 'gnoj') + *koš-b

rezanski koš < **rěz-a-n-bšk-ʔ-j-b koš-b* ← *rěz-a-n-bšk-ʔ (← *rěz-a-n-ʔ ← *rěz-a-ti 'rezati, sekati') + *koš-b

rezanični koš < **rěz-a-n-ič-bn-ʔ-j-b koš-b* ← *rěz-a-n-ic-a (← *rěz-a-n-ʔ ← *rěz-a-ti) + *koš-b

- letven koš** < *(let)-tv-en-ъ koš-ъ ← *(let)-tv-en-ъ (← *(let)-tv-ъ / *(let)-tv-a ← neka stvnem. beseda, sorodna z stvnem. *latta* 'letev') + *koš-ъ
- malinski koš** < *(mьlin)-ъsk-ъ-j-ъ koš-ъ ← *(mьlin)-ъsk-ъ (← *(mьlin)-ъ < *(mьlīn)-ъ ← lat. *molīnum*, *molīna* 'mlin') + *koš-ъ
- naramni koš** < *na-orm(-en)-ъn-ъ-j-ъ koš-ъ ← *na-orm(-en)-ъn-ъ (← *na- 'na' + *orm-a / *orm-e, rod. ed. *orm-en-e / *orm-o 'rama') + *koš-ъ
- pletен koš** < *plet-e-n-ъ koš-ъ ← *plet-e-n-ъ (← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti') + *koš-ъ
- oblačni koš**, nejasno, verjetno *ob-(v)olč-ъn-ъ-j-ъ koš-ъ ← *ob-(v)olč-ъn-ъ (← *ob-volč-i-ti ← *ob- 'ob, pri, okoli' + *volč-i-ti (← *velīi (< *velk-ti) *vьlk-ǫ)) + *koš-ъ
- račnati koš**, nejasno, morda v zvezi z *rača* 'mreža za račji lov' < *rať-a (< *rat-j-a) (ESSJ III: 142) + *koš-ъ
- koš za pleči** < *koš-ъ za pleť-i ← *koš-ъ + *za 'za' + *pleť-e 'pleče'
- koš zaplečni** < *koš-ъ za-plet-ъn-ъ-j-ъ ← *koš-ъ + *za-plet-ъn-ъ (← *za- 'za' + *pleť-e 'pleče')
- koš ta mali** < *koš-ъ t- mal-ъ-j-ъ ← *koš-ъ + *ta/*tv/*těl/*te 'ta' + *mal-ъ 'majhen'
- koša** < *koš-a
- košič** < *koš-it-ъ
- košara** < *koš-ar-a
- košar** < *košar-ъ / *(košar)-ъ ← madž. *kosár* 'košara'
- košura** < *koš-ur-a
- listnik** < *list-ъn-ik-ъ ← *list-ъn-ъ ← *list-ъ 'list'
- oprtnik** < *o(b)-pьrt-ъn-ik-ъ ← *o(b)-pьrt-ъn-ъ ← *o(b)-pьrt-i-ti ← *o(b)- 'ob, pri, okoli' + *pьrt-i-ti 'privezati (tovor na hrbet)'
- oprtnjak** < *o(b)-pьrt-ъn-ak-ъ (< *o(b)-pьrt-ъn-j-ak-ъ) ← *o(b)-pьrt-ъn-ъ
- gornja/k** < *gor-ъn-ak-ъ (< *gor-ъn-j-ak-ъ) ← *gor-ъn-ъ (< *gor-ъn-j-ъ) 'gornji, zgornji' (← *gor-ě 'gori, zgoraj') / *gor-ъn-ъ (← *gor-a 'gora', 'gorski gozd') (// ≥ n v T353)
- krosna** < *krosn-a 'lesena konstrukcija, lesen izdelek'
- pletенec** < *plet-e-n-ъc-ъ ← *plet-e-n-ъ (← *ples-ti (< *plet-ti))
- pletенica** < *plet-e-n-ic-a
- pletерka** < *plet-er-ъk-a
- prilastnik** < *pri-lъz-t-ъn-ik-ъ ← *pri-lъz-t-ъn-ъ (← *pri-lъz-t-ъ ← *pri- 'pri' + *lъz-a-ti *liž-ǫ (< *liz-j-ǫ) 'lizati' (prim. sln. *prilast*, *prélast* 'priboljšek pri živinski klaji'; ESSJ II: 235 *obolzniti*)
- korba** < *(korb)-a ← srvnem. *korbe* 'košara'
- korp** < *(korp)-ъ ← srvnem. *korp* 'košara'
- korpa** < *(korp)-a
- korpec** < *(korp)-ъc-ъ
- cajna** < *(cajn)-a ← avstr. nem. *Zeine*, *Zaine* 'ročna torba'

pukljač < *(*pukl*)-ač-b ← bav. nem. *Puckel*

pukeljkorp < *(*pukl*korp)-b ← kor. nem. *Puckelkorb* 'nahrbtni koš'

puta < *(*put*)-a ← bav. srvnem. *put(t)e* 'posoda, brenta'

žerlin < *(*žerlin*)-b ← ben. it. *gerlino* 'košek'

kofa < *(*kof*)-a ← ben. it. *cofa* 'košara iz vrbja' (Manzini – Rocchi 1995: 50)

čivirec < *(*čivir*)-bc-b ← ben. it. *čiviera* 'nosila' (Manzini – Rocchi 1995: 221)

dzej < *(*zej*)-b ← furl. *zei* 'koš'

žbrinca < *(*žbrinc*)-a ← furl. *sbrinzie* 'vrsta okrogle košare iz debelih vrbovih šib, ki se uporablja za shranjevanje sena ali trave kot piče vprežni živini med potjo'

žbrinc/lja < *(*žbrincj*)-a ← furl. *sbrinzie* ($l \geq l$ v T097, T099)

zblinčja, nejasno, verjetno v zvezi z *žbrinc/lja* ($l \geq l$, po asimilaciji *r-lj* $\geq$ *l-lj*, po asimilaciji *clj* $\geq$ *člj*, po disimilaciji *ž-č* $\geq$ *z-č*, pred spremembo *lj* $>$ *j* v T084)

brencelj, nejasno, morda v zvezi s furl. *sbrinzie*, kar je etimološko povezano s sln. *brenta* (← ben. it. *brenta*, furl. *brènte* 'brenta, čebrič')

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *žerlin* v T005, *krosna* v T012, *pukljač* v T033, *zblinčja* v T084, *cajna* v T088, *čivirec* v T119, *prilastnik* v T300 in *gornjak* v T353. Kot enkratnice s *koš-* so kartirani leksemi *košič* v T124, *košura* v T152 in *košar* v T405.

Kot enkratnici s *plet-* sta kartirana leksema *pleteneč* v T063 in *pletenica* v T098.

Kot enkratnica z *opr-* je kartiran leksem *oprtnjak* v T151.

Kot enkratnica z *žbrinc-* je kartiran leksem *žbrinca* v T106.

Kot enkratne besedne zveze s *koš* z levim prilastkom so kartirani leksemi *listni koš* v T010, *naramni koš* v T255, *malinski koš* v T300, *oblačni koš* v T385 in *pleten koš* v T417.

Kot enkratna besedna zveza s *koš* z desnim prilastkom sta kartirana leksema *koš zaplečni* in *koš za pleči* v T080.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *dzej* in *koš te mali* v T063, *košara* v T124 in T267, *kofa* v T152, *seneni koš* v T231 in T234, *rezanični koš* v T236, *letveni koš* v T244, *gnojni koš* v T255, *račnati koš* v T385 ter *korpec*, *pleterka* in nerelevantna odgovora *locne* (im. mn.) in *slamnjača* v T373.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *kripe* v T003, *koš* v T006, T013, T370, T391, T398–T400, T403, *krpele* v T373, T376, T378, *locne* v T374 in opisno poimenovanje *spleteni koš za na voz* v T367.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T123.

4. Uporabljena dodatna literatura

LIÖ (https://lio.e.dioe.at/db?q=all_fields,pucklkorp, dostop 22. 8. 2022); Manzini – Rocchi 1995

5. Primerjaj

SLA: V320.01 *jerbas* (3/87), V471.01 *oprtni koš* (3/88), V472.01 *brenta* (3/89);
OLA: 474; ALE: /; SDLA-SI:455 *koš na vozu*; ALI: 6131, 6137 *oprtni koš*;
ASLEF: 5968, 5974 *oprtni koš*, 3283 *koš na vozu* (T155 *šivjéra*); HJA: /;
LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Koš je bil prvotno visoka pletena posoda, pri vrhu navadno širša kot pri dnu, namenjena za prenos različnih, največkrat bolj sipkih bremen. Prazen ali z bremenom napolnjen koš se je prenašal s pomočjo enega ali dveh upognjenih lesenih držajev. Oprtni koši so imeli na eni strani bolj ravno steno z vzdolžno vgrajenim klinom za pritrditev enega ali dveh oprtnih pasov, trakov ipd., izdelanih iz ovitega vrbja, beke, srobota, ozko tkanih trakov, usnjenih, v novejšem času pa tudi plastičnih trakov oz. pasov.

Koši brez oprt so imeli zgoraj po enega ali dva usločena lesena ročaja za lažji oprijem in nošenje polnega koša. Najlažje je bilo prenašati koše z dvema ročajema, ki sta v obliki loka izstopala iz zgornjega, zadnjega, večinoma ojačenega končnega opleta. Pri nekaterih koših so bili oprijemni ročaji vgrajeni kar v vrhnji obroč, oprijemalni lini pa sta bili izdelani v zadnjih vrstah opleta iz vrbja.

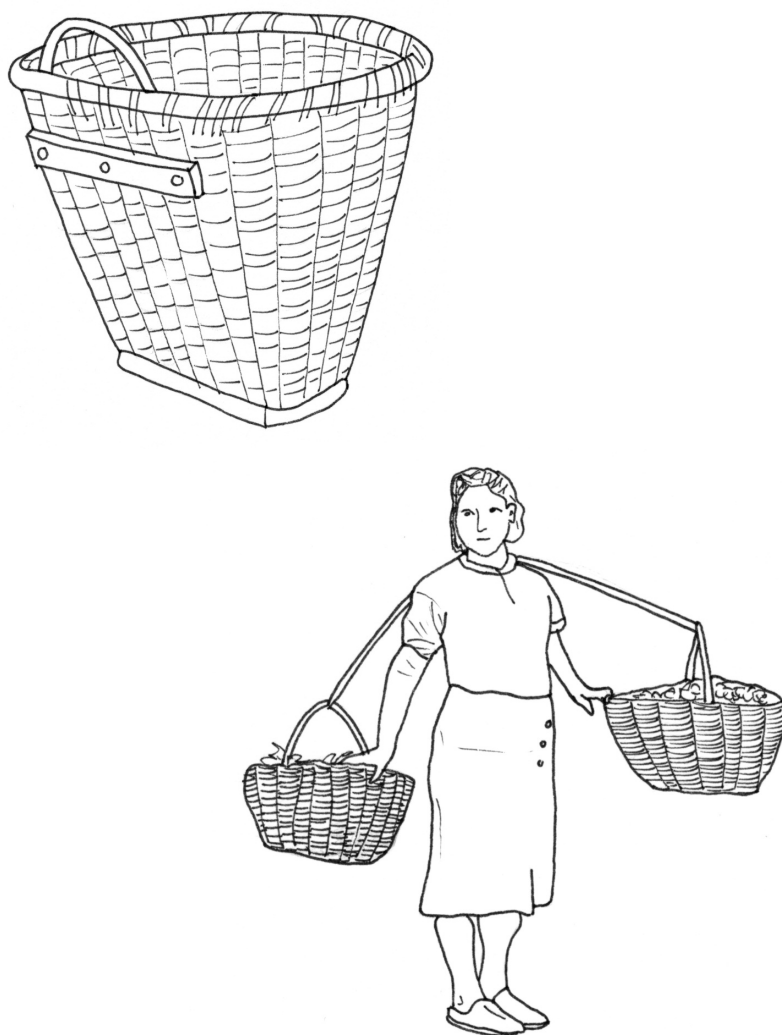
Koši z enim ali dvema ročajema in brez oprt so se med seboj razlikovali glede na krajevno pletarsko izročilo, rokodelsko spretnost pletarjev in uporabo gradiv, predvsem pa glede na namembnost. V vasi Šentpavel pri Šentvidu pri Stični in njeni okolici so izdelovali *cambahe*, značilne trebušasto oblikovane koše z enim samim oprijemnim ročajem v obliki večjega loka. V sosednji Artiži vasi so trebušasto pleteni koši imeli tudi po dva ročaja in ravno okroglo dno, uporabljali pa so jih za prenašanje trave in sena. V Malem Kalu pri Šentvidu pri Stični so v 50. letih 20. stoletja na kmetiji pri Lipavcu uporabljali valjasto oblikovane koše z ožjim lesenim okroglim dnom in močno razširjenim zgornjim delom, kamor je bila vstavljena lesena ročica. Koš naj bi bil hišni izdelek, uporabljali so ga za prenašanje listja in trave. Na Dolenjskem in predvsem v slovenski Istri so za prenašanje sveže trave in sena uporabljali tudi redko pletene koše. V Velikem Banu jugovzhodno od Šentjerneja so na kmetiji pri Zavrlčanu izdelovali valjaste *šprikljaste* koše iz redko povezanih leskovih vej brez ročajev ali oprt in jih uporabljali zlasti za prenašanje sena. Podobno redko pletene, vendar bolj nizke in čokate koše so izdelovali in uporabljali v slovenski Istri in na slovenskem in italijanskem delu Krasa. V kraju Repen severno od Trsta so takšne koše uporabljali za prenašanje sveže trave, sena in listja.

V zadnjih desetletjih se izgublja raznovrstnost pokrajinsko, krajevno in tudi domačijsko izvirno zasnovanih košev. Uvajajo se nove tehnologije obdelave zemlje in mehanizirani načini prenašanja bremen, nove pojavne oblike košev pa z dediščino pogosto nimajo veliko skupnih oblikovnih potez, saj so tudi nova gradiva povsem drugačna od prvotnih. Spremembe so najbolj očitne pri zasnovi in oblikovanju košev – posod za odlaganje odpadkov – v gospodinjstvu. Marsikje so povsem nova

sestavina bivalnega okolja in niso več vezani na kmečko delovno okolje. V gospodinjstvih, uradih, lokalih, trgovinah so v rabi različni koši za smeti, izdelani iz pletenega naravnega šibja, plastičnih trakov, iz pločevine, polne plastike, pa tudi iz tkanin. Nekateri koši so preurejeni v otroška igrala, shrambe za igrače, zelo priljubljeni so različno oblikovani koši za shranjevanje umazanega ali opranega perila. V zelo prirejanih oblikah so koši pomembna tehnična sestavina več športnih zvrsti, npr. košarke.

Prim.: Grafenauer 1970; Ložar 1944; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/87

SLA V320.01 'jerbas'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Pomen 'nizka, široka košara', ki je bil ob prenovi vprašalnice leta 1961 v vprašanju V320 pripisan leksemu *jerbas*, se ne ujema povsem s pomensko razlago knj. leksema *jérbas* (ê) v SSKJ – 'okrogla košara z ravnim dnom in navadno z majhnima ročajema'. Zaradi sorazmerno ohlapnega opisa, ki se je najbrž skušal prilagoditi regionalnim razlikam med pletarskimi izdelki, so zapisovalci marsikdaj navajali vse vrste pletenih posod, ki so ustrezale pomenski opredelitvi, kar je brez podrobnejših pomenskih opisov onemogočilo izločitev nerelevantnih oz. manj relevantnih leksemov. Na karti so zato v skladu z opredelitvijo v vprašalnici prikazana poimenovanja za pomen 'nizka široka košara'. Najpogostejše je osrednjeslovensko poimenovanje *jerbas*, sledi poimenovanje *corp* in njegove tvorjenke, ki prevladujejo na severu, v narečjih koroške, štajerske in panonske narečne skupine. Jasnejše areale tvorijo še poimenovanja *plenjir* v južnih narečjih primorske narečne skupine, *pleténica* z jedrom areala v nadiškem narečju, *kaštela* in *čestela* na stiku med briškim in kraškim narečjem, *košura* v južni notranjščini in čiškem narečju ter *procajna* v belokranjskih narečjih.

Gradivsko so bili odgovori primerjani in dopolnjeni z odgovori na V795.01 *jerbas* iz gramatičnega dela vprašalnice. Pri obravnavi pregibnih oblik leksemov *corp -a*, *korb -a* in *košar -jal/-a* se je bilo ob podatkih v gradivu mogoče opreti še na uslovarjenje besed v narečnih slovarjih (Gregorič 2014: 152; Rajh 2010: 98; TSVK 6 2009: 132–133) ter ustne podatke Petra Weissa (zgornjesavinjsko narečje), Mihaele Koletnik (slovenskogoriško narečje) in Uši Sereinig (ročansko narečje).

Pomenska razlaga je pripisana naslednjim leksemom: *berač* v T095 je 'košara z ravnim dnom', *cajna* v T198 'košara z ročaji', v T272 »nizka košara z ročajem«, v T332 »večja košara«, v T363 'košara z ročaji', *ločnik* v T357 »košara za dve posodi«, *jerbas* v T007 »velik koš, ki se na glavi nese«, v T233 'manjša košara', v T272, T316 'košara brez ročaja/ročajev', v T412 »košara z dvema ročkama«, *kaštela* v T087 »okrogla nizka košara«, v T095 'jerbas', *cambah* v T031 'majhna košarica za nabiranje sadja', v T252 'nizka pletena košara z dvema ročajema za nastilj ali krompir za dva nosača', *pleterka* v T372 'nizka košara z ročajem', *corp* v T312 »večja košara brez ročaja«, *korpa* v T382 'velika okrogla košara', *korpa* za *kvasenice* v T372 »nizka široka košara brez ročajev«, *korpec* v T372, T381–T382 'košara z ročajem', v T382 'manjša, ovalna košara', *korpača* v T359 'nizka košara', *korba* v T349 'pletena košara z dvema ročajema', v T408 »košara za hrano za na njivo«, *korbelj* v T388 in T395 'košara z ročajem', *korbulja* v T387 »majhna košara

brez ročaja, pletena iz slame«, v T401 »močna košara brez ročaja«, *korbljača* v T387 »košara iz vej«, *drvenka* v T401 »močna košara z ročajem«, *košara* v T349, T374, T381 'košara z ročajem', v T409 »košara za na glavo«, *košura* v T155 'košara z dvema ročajema', v T156 »za na glavo«, *plenjir* v T413 'košara brez ročajev za nošnjo na glavi', *pletunica* v T155 »lepša košara«, *žbrinca* v T101 pa »velika, nizkemu valju podobna košara za prenašanje listja, sena na glavi, ki se uporablja na Krasu«. Po namembnosti je *cajna* v T007 »mali koš za malico«, *jerbas* v T252, T300 »košara za velikonočni žegen«, v T412 »košara [...], s katero so nesli hrano koscem«, *korp* v T020 »za k žegnu nesti«, v T031 »za prenašati sadje«, *korpača* »košara za nositi k žegnu«, *sevka* v T332 »košara za sejanje«, *korpa za kvasenice* v T372 'košara za nošenje hrane delavcem', *prelasten korp* v T046 »za krompir«. V roki se nosijo *cajna* v T007, T052 in T161, *jerbas* v T098, *lorcen* v T052 in *pletenc* v T057. Po podatkih zapisovalcev je *cajna* narejena iz »viter, leskovih palic« (T200), »vsa spletena« (T161), »pletena« (T326); *cambah* iz »viter, leskovih palic« (T200), *kljukar* »iz leskovih šib« (T080); *jerbas* iz protja (T198, T200), iz viter (T213); *pleterka* »iz razklane vrbe« (T372), *korpa* iz vrbe ali olupljene krhlike (T372), *korba* iz protja (T200), *korpača* iz ličkanja (T359), *žgenski korp* in *žagnež* iz tenkih olupljenih vrbovih šib (T052), *pletunica* »iz bek« (T080), *pantovec* je »spleten iz slame, a šivan z vrbovim šibjem« (T052), *tarča* je »pletena iz srobot« (T325), *sevka* je iz slame (T332).

Jerbase so kupovali od suhorobarjev v T280, del nevestine bale sta bila *jerbas* in *košara* v T417.

V T077, T260 in T319 je kot »starejši« označen leksem *jerbas*, v T094 *kaštela*, v T247 in T310 je poimenovanje *jerbas* »redko«. V T260 naj *jerbasov* v času zapisa ne bi več uporabljali. Leksem *dzej* je v T063 del pasivnega narečnega besedišča (»niso poznali«).

2. Morfološka analiza

//*jerbas* < *(*jerbas*)-*ь* ← nem. *Gertfaß* 'iz šibja narejena posoda' (// ≥ *u, w, v* v T077, T089–T091, T102, T104, T142, T148, T158, T164, T166, T176–T177, T285, T308, T412) po zlitju *j-* (< *g-* po slovenski narečni palatalizaciji) s sprednjim samoglasnikom

koš < *koš-ь (< *kos-j-ь) 'koš'

koša < *koš-a

košara < *koš-ar-a

košara glavača < **koš-ar-a golv-ač-a* ← *koš-ar-a + *golv-ač-a
(← *golv-a 'glava')

košarica < *koš-ar-ic-a

košarna < *koš-ar-ьn-a

košar < *koš-ar-ь / *(*košar*)-*ь* ← madž. *kosár* 'košara'

košura < *koš-ur-a

pletenc < *plet-e-n-ьc-ь ← *plet-e-n-ь (← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti')

- pLetenica** < *plet-e-n-ic-a ($L \geq \emptyset$ v T075, T078, T080)
pleter < *plet-er- τ
pleterka < *plet-er- τ k-a
- slaMNjača** < *solm- β n-ač-a (< *solm- β n-j-ač-a) ← *solm- β n- τ ← *solm-a
 'slama' (MNj [m $\acute{n}$] ≥ v $\acute{n}$ > v $\acute{j}$ > vj v T372, T374; v $\acute{j}$ ≥ $\acute{j}$ v T378)
- sejača** < *sě-j-a-č-a ← *sě-j-a-ti ← *sě-ti 'sejati seme', 'sejati s sitom'
sejačka < *sě-j-a-č- β k-a
sejalnica < *sě-j-a-l- β n-ic-a
- sevka** < *sě-v- τ k-a ← *sě-v-a-ti ← *sě-ti
sevník < *sě-v- β n-ik- τ
sevalnjak < *sě-v-a-l- β n-ak- τ (< *sě-v-a-l- β n-j-ak- τ)
- berač** < *ber-a-č- τ ← * β er-a-ti *ber- ρ 'nabirati, zbirati'
uhač < *ux-ač- τ ← *ux-o 'uho'
- ločnik** < *l ρ č- β n-ik- τ ← *l ρ č- β n- τ ← *l ρ k- τ 'lok' ← *le $\acute{t}$ i (< *le $\acute{k}$ -ti) 'kriviti'
drvenka < *dr τ v-en- τ k-a ← *dr τ v-en- τ ← *dr τ v-a 'les, drva'
- krušnik** < *kruš- β n-ik- τ ← *kruš- β n- τ ← *krux- τ '*odkrhnjen kos' (sln. *kruh*)
šviglja ≤ *svig-l-a (< *svig-l-j-a) ← *svig-l- τ 'gibčen, vitek, upogljiv' ← *svig-ti
 'hitro se premikati'
- kljukar** < *kl $\acute{u}$ k-ar- τ ← *kl $\acute{u}$ k-a 'kavelj, kljuka'
- procka** < *pr ρ t- β sk-a(-j-a) ← *pr ρ t- τ 'šiba, veja' (ESSJ III: 125)
- korp** < *(korp)- τ ← srvnem. *korp* 'košara'
korpa < *(korp)-a
korpica < *(korp)-ic-a
žegnana korpa < *(žegn)-a-n-a-j-a (korp)-a ← *(žegn)-a-n- τ
 (← *(žegn)-a-ti ← *(žegn)- τ ← stvnem. *sěgan*, srvnem. *sěgen*
 'bлагослов, znamenje križa') + *(korp)-a
korpa za kvasenice < *(korp)-a za kvas-en-ic-e ← *(korp)-a +
 *za 'za' + *kvas-en-ic-a (← *kvas-en- τ ← *kvas- τ 'kvas')
- korpec** < *(korp)- β c- τ
korpič < *(korp)-i $\acute{t}$ - τ
korpče < *(korp)- β č-e / *(korp)- β č-e
korpača < *(korp)-ač-a
- pobreznast korp** < *po-berz- β n-ast- τ (korp)- τ ← *po-berz- β n-ast- τ (← *po-berz- β n- τ ← *po- 'po' + *berz-a 'breza') + *korp- τ
- prelasten korp** < *per-lbz-t- β n- τ (korp)- τ ← *per-lbz-t- β n- τ (← *per-lbz-t- τ
 ← *per- 'skozi, prek, čez, k' + *lbz-a-ti *liž- ρ (< *liz-j- ρ) 'lizati'; prim. sln.
prilast, *prélast* 'priboljšek pri živinski klaji'; ESSJ II: 235, *obolzniti*) + *(korp)- τ
- žeGenski korp** < *(žegn)- β sk- τ -j- τ (korp)- τ ← *(žegn)- β sk- τ (← *(žegn)- τ
 ← stvnem. *sěgan* / srvnem. *sěgen* 'bлагослов, znamenje križa') + *(korp)- τ
 (G η ≥ d η v T052)
- žegnast korp** < *(žegn)-ast- τ (korp)- τ ← *(žegn)-ast- τ (← *(žegn)- τ) + *(korp)- τ

- glavski korp** < **golv-^bsk-^bj-^b* (*korp*)-^b ← **golv-^bsk-^b* (← **golv-^a* 'glava') + **(korp)*-^b
- korb** < **(korb)*-^b ← nem. *Korb* 'košara'
- korba** < **(korb)*-^a ← srvnem. *korbe* 'košara'
- (ta) okrogla korba** < (*t-) *o(b)-krog-l-a-j-a* (*korb*)-^a ← (*ta/*tv/*tě/*tę 'ta') + **o(b)-krog-l-^b* (← **o(b)*- 'ob, pri, okoli' + **krog-l-^b* (← **krog-^b* 'krog')) + **(korb)*-^a
- ta velika korba** < *t-vel-ik-a-j-a (*korb*)-^a ← *ta/*tv/*tě/*tę + **vel-ik-^b* 'velik' (← **vel-^b* 'velik') + **(korb)*-^a
- ta boljša korba** < **t-bol-^bš-a-j-a* (*korb*)-^a ← *ta/*tv/*tě/*tę + **bol-^bš-i* (← **bol-^b* 'močan') + **(korb)*-^a
- korbica** < **(korb)*-*ic-a*
- korbec** < **(korb)*-*bc-^b*
- korbič** < **(korb)*-*ič-^b*
- korbelj** < **(korb)*-*bl-^b* / **(korbl)*-^b ← nem. *Korb* (z manjšalno pripono nem. *-l*, prim. bav. nem. *Körble* 'košarica')
- korbljec** < **(korb)*-*bl-^bbc-^b* / **(korbl)*-*bc-^b*
- korbljača** < **(korb)*-*bl-ač-a* / **(korbl)*-*ač-a*
- korbulja** < **(korb)*-*ul-a*
- slamnatna korbulja** < **solm-^bn-at-^bn-a-j-a* (*korb)*-*ul-a* ← **solm-^bn-at-^bn-^b* (← **solm-^bn-at-^b* ← **solm-^bn-^b* ← *solm-a 'slama') + **(korb)*-*ul-a*
- žegenkorp** < **(žegnkorp)*-^b ← **(žegn)*-^b + **(korp)*-^b (← srvnem. *korp* 'košara'), prim. star. nem. *Segenkorb*
- cajna** < **(cajn)*-^a ← avstr. nem. *Zeine, Zaine* 'ročna torba'
- cajnka** < **(cajn)*-*čk-a*
- procajna** < **(procajn)*-^a ← bav. nem. *Prôtzeine* 'košara za kruh'
- cekar/ceker** < **(cekar)*-*j-^b* / **(ceker)*-*j-^b* ← avstr. nem. *Zecker* 'ročna košara iz slame ali ličja'
- pehar** < **(pexar)*-*j-^b* ← stvnem. *behhari* 'kozarec, kelih, vrč', srvnem. *becher*
- pantovec** < **(pant)*-*ov-^bbc-^b* ← bav. nem. *Pand, Pant* 'trak' (tvorjeno po nem. *Bandweide* 'sahalinska vrba')
- tarča** < **(tarč)*-^a ← srvnem. *tartsche, tarsche* 'majhen, okrogel ščit'
- plenir** < **(plenir)*-*j-^b* / **(pleněr)*-*j-^b* // ≤ **(pleñir)*-*j-^b* / **(pleñěr)*-*j-^b*, nejasno, verjetno v zvezi s terg. furl. *planer* 'košara'
- čeStela** < **(čestel)*-^a ← it. *cestella*, furl. *cestele* 'košarica' (*S* ≥ *š* v T082–T084, T099)
- teštela**, nejasno, morda v povezavi s *čeStela*
- kaštela**, nejasno, morda v povezavi s *čeStela*
- tamana** < **(taman)*-^a ← furl. *tamane* 'košara, jerbas', *tamana* 'jerbas' (ASLEF, V5969, T212a, V5975, T169a)

žbrinca < *(*žbrinc*)-a ← furl. *sbrinzie* 'vrsta okrogle košare iz debelih vrbovih šib, ki se uporablja za shranjevanje sena ali trave kot piče vprežni živini med potjo'

škundra < *(*škundr*)-a ≤ *(*škudr*)-a ← rom. *skudra 'plitva posoda'

dzej < *(*zej*)-b ← furl. *zei* 'koš'

želj, nejasno, morda v povezavi s furl. *zei* 'koš'

ceslja, nejasno, morda povezano s sln. *cesati* 'trgati v velikih kosih', to pa morda iz srvnem. *ceisen*, stvnem. *ceisan* 'kuštrati' (ESSJ I: 62)

koselnica, nejasno

cambah, cambuh, nejasno

lorcen, nejasno

žagnež, nejasno

žagnič, nejasno

žagnjak, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *šviglja* v T071, *želj* v T072, *kljukar* v T080, *teštela* v T085, *tamana* v T087, *koselnica* v T092, *procka* v T242, *ceslja* v T339, *žegenkorp* v T365, *žegenkorpa* v T383 in *krušnik* v T415.

Kot enkratnice s *koš*- so kartirani leksemi *koš* v T105, *košarna* v T275 in *košarica* v T410.

Kot enkratnici s *korp*- sta kartirana leksema *korpče* v T358 in *korpača* v T378.

Kot enkratnica s *korb*- je kartiran leksem *korb* v T022.

Kot enkratna besedna zveza s *košara* je kartiran leksem *košara glavača* v T291.

Kot enkratne besedne zveze s *korp* so kartirani leksemi *pobreznast korp* v T017, *glavski korp* v T054 in *žegnast korp* v T355.

Kot enkratni besedni zvezi s *korba* sta kartirana leksema *ta velika korba* v T248 in *ta boljša korba* v T349.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *korpica* v T001 in T316, *korpič* v T012, T333 in T335, *cambah* v T031, T200 in T229, *lorcen*, *žagnež*, *žgenski korp* in *pantovec* v T052, *žagnjak* in *žagnič* v T054, *pletanica* v T074, *berač* v T095 in T160–T161, *žbrinca* v T101, *košara* v T155, T333, T341, T374, T381 in T404, *jerbas* v T162, *cajna* v T198, T334, T338, T358, T360 in T376, *korba* v T200, T348–T349 in T368, *ta okrogla korba* v T247, *uhač* v T291, *tarča* v T325, *pleter* v T326, *pehar*, *korbič* in *sevka* v T332, *sevník* v T333, *sejačka* v T334, *ločnik* v T357–T358, *korpa* in *korpača* v T359, *pleterka* v T370 in T372, *korpec* v T370 in T374, *korbulja* v T370 in T401, *korbec* v T370, *ceker* v T370, *korpa za kvasenice* in *žegnana korpa* v T372, *slamnjača* v T372 in T378, *cekar* v T386, *drvenka* v T401, *korbelj* v T404, *slamnatna korbulja* in *korbljec* v T414, *sevalnjak* v T415 ter opisni poimenovanji *korp za k žegnu nesti* v T365 in *nizka široka košara* v T414.

S simbolom za »ni poimenovanja« je kartiran odgovor v T385.

4. Uporabljena dodatna literatura

EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/becher>, dostop 7. 12. 2022); Gregorič 2014; Rajh 2010; Todorović 2020; TSVK 6

5. Primerjaj

SLA: V319.01 *koš* (3/86), V471.01 *oprtni koš* (3/88), V472.01 *brenta* (3/89); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 6137 *oprtnik*; ASLEF: 5969 (T212a), 5975 *oprtnik* (T169a); HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Jervas je vrsta velike okrogle košare z ravnim dnom, najpogosteje pletene iz olupljenega vrbovega šibja, na južnem Pohorju tudi iz slame, povezane z leskovo beko, leskovimi trakovi. Velike jervase so v preteklosti uporabljali večinoma za velikonočni žegen. V ta namen so ljudje izbirali pletarsko bolj kakovostne jervase, pogosto okrašene z različno pletenimi motivi. Pletarsko izstopajoče jervase so praviloma več desetletij uporabljali samo za velikonočne praznike.

Jervase so poleg drugih pletarskih izdelkov pletli in prodajali pletarji v spodnji Dravinjski dolini, v spodnji Savinjski dolini, v Ribniški dolini in drugod. Ribniški suhorobarji so jih prodajali od hiše do hiše in na tržnicah večjih mest. Na ljubljanski tržnici so jih v 50. in 60. letih 20. stoletja zaradi nadzora oblasti prodajali zavite v papir.

Na vzhodnih območjih Slovenije je izraz *jervas* manj znan. Podobno košaro, ki so jo uporabljali v isti namen, so imenovali *košara*, *ta velika košara* ipd. K velikonočnemu blagoslovu so z jedmi naložene jervase na glavah nosile večinoma ženske. Podložile so jih s svitkom, valjasto podlago, izdelano iz prediva, opletenega s suknom in ovitega z belimi, rdečimi, zelenimi in modrimi trakovi. Takšen jervas je dekle, ženska, nosila na glavi od doma do cerkve, kjer ga je odložila k blagoslovu pred oltar, nato pa še nazaj do doma. Z jedmi napolnjene jervase so prekrili z belimi platnenimi prti, pogosto okrašenimi z vezenimi motivi križa, IHS, jagenjčka in cvetja. V preteklosti so jervase uporabljali tudi kot prvo posteljo novorojenca, za prenašanje hrane ipd. V letih pred 2. svetovno vojno so ženske iz Vipavske doline z jervasom na glavi nosile prodajat v Trst jajca, kokoši in maslo, v Idrijo, Cerkno in Logatec tudi sadje.

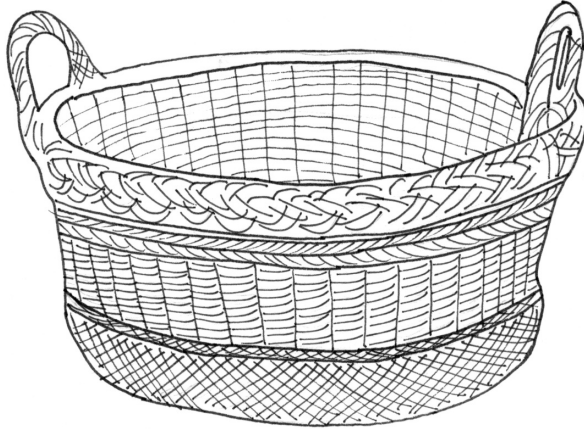
Jervasu podobno manjšo okroglo košaro so na Krasu in v Istri imenovali *plenir*. Z izrazom *jervas* so v Zlakovi na južnem Pohorju poimenovali okroglo košaro, pleteno iz pšenične ali ržene slame in viter iz leskovega lesa. Jervas je moral biti izdelan iz tesno ovite slame, torej tanek in zbit, saj so bili debelejšje pleteni jervasi mehki, zato niso bili dovolj trpežni. Takšne jervase so uporabljali predvsem za luščenje fižola, orehov ipd.

Velikonočni praznični jervasi večinoma niso imeli ročajev, da je bila njihova podoba bolj svečana. Z dvema ročajema so bili opremljeni jervasi, namenjeni za vsakdanjo rabo. V Mančah v Vipavski dolini so imeli jervase z dvema ročajema za

nabiranje jabolk in drugega sadja. Takšni jervasji so bili izdelani iz neolupljenega vrbovega šibja in so bili pogosto izdelek krajevnih, celo hišnih pletarjev.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/88

SLA V471.01 'oprtni koš'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'visoka, spodaj zožena pletena posoda za prenašanje (česa) na hrbtu', knj. *koš* (ð) oz. *oprtni koš* (ř; ð), sta v gradivu najpogosteje zapisana leksema splošno razširjeni *koš* ter *oprtnik* z besedotvorno različico *oprtnjak* z arealom v osrednjem delu primorske in zahodnem delu rovtarske narečne skupine. Manjše areale tvorijo še leksemi *žrlin* v ziljskem, *prtovnik* v poljanskem in *puta* v prekmurskem narečju ter *brenta* v vzhodnogorenjskem podnarečju. Besednozvezna poimenovanja tipa (*na/po/za/ob*)*ramni koš*, *oprtni koš* so značilna za gorenjsko in dolensko narečno skupino.

Pomenska razlaga je pripisana naslednjim leksemom: *brencelj* v T089 je 'koš za seno', *moser* v T112 'koš za gnoj', *košara* v T118 'koš za listje', *brenta* v T220, T222–T223 'koš za listje/travo (z redko pletenim ogrodjem)', *pleter* v T238 'koš za seno', *pletanjak* v T383 'gosto pleten koš za travo', *pleteni koš* v T244 'koš za rezanico', *letvični koš* v T244 'koš za seno' in v T247 'koš za nastilj', *oprtni koš* v T247 'koš za seno', *kripa* v T316, T317 in T319 'koš za listje', *krošnja* v T317 'koš za drva, veje', *listnik* v T321 'koš za listje', *listnjak* v T383 'koš iz šibja za listje in slamo'. V T015 naj bi se *rezijanski koš* imenoval tako, »ker so hodili z njim Rezijani«. Redkeje rabljena je beseda *terjera* v T154.

Po podatkih zapisovalcev oprtnih košev niso imeli v T022 in T107, redki pa so v T132. V pasivno narečno besedišče spadajo leksemi *žrlin* v T005 (»ga nimajo«), *oprtnik* v T087 (»niso ga poznali«) in *oprtoovski koš* v T233 (»jih ni«).

Kot nerelevantni so bili izločeni odgovori *oprtič* 'priprava iz jermenov, s katero nosijo meh moke na hrbtu' v T353, *krpele* v T368 in *locne* v T370, T405 'priprava iz vrvi in lesenega ogrodja za prenašanje sena ali listja' ter *cizovnik* 'koš za gnoj' v T179, T182 in *koš* 'koš za voz' v T372.

2. Morfološka analiza

koš < *koš-b (< *kos-j-b) 'koš'

listni koš < **list-bn-b-j-b koš-b* ← *list-bn-b (← *list-b 'list') + *koš-b

listnati koš < **list-bn-at-b-j-b koš-b* ← *list-bn-at-b + *koš-b

seneni koš < **sén-en-b-j-b koš-b* ← *sén-en-b (← *sén-o 'seno') + *koš-b

rezanski koš < **rěz-a-n-bsk-b-j-b koš-b* ← *rěz-a-n-bsk-b (← *rěz-a-n-b ← *rěz-a-ti 'rezati, sekati') + *koš-b

rezanič(i) koš < **rěz-a-n-ič-bn-b(-j-b) koš-b* ← *rěz-a-n-ic-a (← *rěz-a-n-b ← *rěz-a-ti) + *koš-b

letveni koš < *(let)-tv-en-tv-j-b koš-b ← *(let)-tv-en-tv ← *(let)-tv-v-b / *(let)-tv-a ← neka stvnem. beseda, sorodna z stvnem. *latta* 'letev') + *koš-b

letvični koš < *(let)-tv-ič-bn-tv-j-b koš-b ← *(let)-tv-ič-bn-tv
(← *(let)-tv-ic-a ← *(let)-tv-v-b / *(let)-tv-a) + *koš-b

malinski koš < *(m̀lin)-bšk-tv-j-b koš-b ← *(m̀lin)-bšk-tv (← *(m̀lin)-tv < *(m̀lin)-tv ← lat. *molīnum*, *molīna* 'mlin') + *koš-b

ramni koš < *orm(-en)-bn-tv-j-b koš-b ← *orm(-en)-bn-tv (← *orm-a / *orm-ε, rod. *orm-en-e / *orm-o 'rama') + *koš-b

ramenski koš < *orm-en-bšk-tv-j-b koš-b ← *orm-en-bšk-tv
(← *orm-ε, rod. *orm-en-e 'rama') + *koš-b

(ta) naramni koš < *(t-) na-orm(-en)-bn-tv-j-b koš-b ←
(*ta/*tv/*tē/*tε 'ta') + *na-orm(-en)-bn-tv (← *na- 'na' + *orm-a / *orm-ε, rod. ed. *orm-en-e / *orm-o 'rama') + *koš-b

ta obraMni koš < *t-ob-orm(-en)-bn-tv-j-b koš-b ←
*ta/*tv/*tē/*tε + *ob-orm(-en)-bn-tv (← *ob- 'ob, pri, okoli' + *orm-a / *orm-ε, rod. ed. *orm-en-e / *orm-o) + *koš-b (*Mn* ≥ *vn* v T213)

poramni koš < *po-orm(-en)-bn-tv-j-b koš-b ← *po-orm(-en)-bn-tv
(← *po- 'po' + *orm-a / *orm-ε, rod. ed. *orm-en-e / *orm-o) + *koš-b

zaramni koš < *za-orm(-en)-bn-tv-j-b koš-b ← *za-orm(-en)-bn-tv
(← *za- 'za' + *orm-a / *orm-ε, rod. ed. *orm-en-e / *orm-o) + *koš-b

nahrbtni koš < *na-xrb-bt-bn-tv-j-b koš-b ← *na-xrb-bt-bn-tv (← *na 'na' + *xrb-bt-tv 'hrbet') + *koš-b

ta prtني koš < *t-prt-bn-tv-j-b koš-b ← *ta/*tv/*tē/*tε + *prt-bn-tv (← *prt-i-ti 'privezati (tovor na hrbet)') + *koš-b

oprtn(i) koš < *o(b)-prt-bn-tv(-j-b) koš-b ← *o(b)-prt-bn-tv
(← *o(b)-prt-i-ti ← *o(b)- 'ob, pri, okoli' + *prt-i-ti) + *koš-b

prtenski koš < *prt-bn-bšk-tv-j-b koš-b ← *prt-bn-bšk-tv
(← *prt-iti) + *koš-b

oprtnski koš < *o(b)-prt-bn-bšk-tv-j-b koš-b ← *o(b)-prt-bn-bšk-tv
(← *o(b)-prt-i-ti) + *koš-b

prtovski koš < *prt-ov-bšk-tv-j-b koš-b ← *prt-ov-bšk-tv
(← *prt-i-ti) + *koš-b

oprtoški koš < *o(b)-prt-ov-bšk-tv-j-b koš-b ← *o(b)-prt-ov-bšk-tv
(← *o(b)-prt-i-ti) + *koš-b

oprtaV koš < *o(b)-prt-a-v-tv koš-b ← *o(b)-prt-a-v-tv (← *o(b)-prt-a-ti ← *o(b)- 'ob, pri, okoli' + *prt-a-ti 'privezati (tovor na hrbet)') + *koš-b

- oprtačji koš** < **o(b)-pъrt-a-č-bj-b-j-b* koš-*b* ← **o(b)-pъrt-a-č-bj-b*
(← **o(b)-pъrt-a-ti*) + *koš-b
- ta velik koš** < *t-vel-ik-ъ koš-*b* ← **ta/*tъ/*tě/*tę* + *vel-ik-ъ 'velik'
(← *vel-b 'velik') + *koš-b
- pletен koš** < *plet-e-n-ъ koš-*b* ← *plet-e-n-ъ (← *ples-ti (< *plet-ti)
'plesti') + *koš-b
- (ta) spleTen koš** < (**t-*) *sъ(n)-plet-e-n-ъ* koš-*b* ←
(**ta/*tъ/*tě/*tę*) + **sъ(n)-plet-e-n-ъ* (← **sъ(n)-ples-ti* ← **sъ(n)-*
'skupaj, z; od zgoraj navzdol' + *ples-ti) + *koš-b ($T \geq d$ v T195)
- šibnat koš** < *šib-ъn-at-ъ koš-*b* ← *šib-ъn-at-ъ (← *šib-ъn-ъ ← *šib-a
← *šib-a-ti 'metati, mahati, vihteti, hitro premikati') + *koš-b
- paličnat(i) koš** < **pal-ič-ъn-at-ъ(-j-b)* koš-*b* ← *pal-ič-ъn-at-ъ (← **pal-*
ič-ъn-ъ ← *pal-ic-a 'palica' ← *pal-ъ 'debel') + *koš-b
- vejnatni koš** < **věj-ъn-at-ъn-ъ-j-b* koš-*b* ← *věj-ъn-at-ъn-ъ (← **věj-ъn-*
at-ъ ← *věj-ъn-ъ ← *věj-a 'veja') + *koš-b
- ovočnjati koš** < *ovoč-ъn-at-ъ-j-b koš-*b* ← *ovoč-ъn-at-ъ (< **ovoč-ъn-j-*
at-ъ ← *ovoč-e 'sadje, plod') + *koš-b // **(ovoč)-ъn-at-ъ-j-b* koš-*b*
← **(ovoč)-ъn-at-ъ* (< **(ovoč)-ъn-j-at-ъ* ← **(ovoč)-e* ← hrv. *ovoče*
'sadje') + *koš-b
- rezijanski koš** < **(rezij)-an-ъsk-ъ-j-b* koš-*b* ← **(rezij)-an-ъsk-ъ*
(← **(Rezij)-an-ъ* ← **(Rezij)-a* ← furl. *Résie* 'Rezija') + *koš-b
- tolminski koš** < **(tŕmyn)-ъsk-ъ-j-b* koš-*b* ← **(tŕmyn)-ъsk-ъ* (← **(Tŕmyn)-*
ъ 'Tolmin', etimološko nejasno (ESSZI: 430)) + *koš-b
- obrtni koš**, nejasno
- koš za na hrbet** < **koš-b za na xrb-b-ъt-ъ* ← *koš-b + *za + *na + **xrb-b-*
ъt-ъ
- koš za na ramo** < **koš-b za na orm-ъ* ← *koš-b + *za + *na + *orm-a
- koš za seno** < *koš-b za sěn-o ← *koš-b + *za + *sěn-o
- koš na ruče** < *koš-b na rōč-ę ← *koš-b + *na + *rōč-a (< *rōk-j-a
← *rōk-a 'roka')
- koša** < *koš-a
- košara** < *koš-ar-a
- listnik** < *list-ъn-ik-ъ ← *list-ъn-ъ ← *list-ъ 'list'
- listnjak** < *list-ъn-ak-ъ (< *list-ъn-j-ak-ъ)
- prtnik** < *pъrt-ъn-ik-ъ ← *pъrt-ъn-ъ ← *pъrt-i-ti
- prtovnik** < *pъrt-ov-ъn-ik-ъ
- oprte** (im. mn.) < **o(b)-pъrt-ę* ← **o(b)-pъrt-i-ti*
- oprtnik** < **o(b)-pъrt-ъn-ik-ъ* ← **o(b)-pъrt-ъn-ъ*
- oprtnjak** < **o(b)-pъrt-ъn-ak-ъ* (< **o(b)-pъrt-ъn-j-ak-ъ*) ← **o(b)-*
pъrt-ъn-ъ
- oprtovník** < **o(b)-pъrt-ov-ъn-ik-ъ*
- oprtež** < **o(b)-pъrt-ež-ъ*

- zaplečnjak** < *za-plet-ьń-ak-ъ (< **za-plet-ьń-j-ak-ъ*) ← *za-plet-ьń-ъ (← **za-* + *plet-e 'pleče')
- zaraMnik** < **za-orm(-en)-ьń-ik-ъ* ← **za-orm(-en)-ьń-ъ* (*Mn* ≥ *vn* v T302)
- rebrenik** < *rebr-en-ik-ъ / *rebr-ьń-ik-ъ ← *rebr-o 'rebro'
- vitrnjak** < *vi-tr-ьń-ak-ъ (< *vi-tr-ьń-j-ak-ъ) ← *vi-tr-a (← *vi-ti *vьj-ъ 'viti')
- latnjak** < **(lat)-ьń-ak-ъ* (< **(lat)-ьń-j-ak-ъ*) ← stvnem. *latta*, srvnem. *latte* 'letev'
- krosna** < *krosn-a 'lesena konstrukcija, lesen izdelek'
- krošnj-** < *krosń-a (< *krosn-j-a) / *krosń-ę (< *krosn-j-ę) (im. mn.)
- kranjska svetloba** < **(korń)-ьsk-a-j-a svět-l-ob-a* ← **(korń)-ьsk-ъ* 'kranjski' (← **(korń)-*, prim. lat. *Carnia*, *Carniola*, sln. *Kranjska*, *Kranj*) + *svět-l-ob-a (← *svět-l-ъ 'svetel')
- pletenjak** < *plet-e-ń-ak-ъ (< *plet-e-n-j-ak-ъ) ← *plet-e-n-ъ ← *ples-ti (< *plet-ti)
- pleter** < *plet-er-ъ
- bremarica** < *ber-m-ar-ic-a ← *ber-me, rod. ed. *ber-men-e 'breme' ← *ььr-a-ti *ber-ъ 'nabirati, zbirati'
- brenta** < **(brent)-a* ← ben. it. *brenta*, furl. *brènte* 'brenta, čebrič'
- žerlin** < **(žerlin)-ъ* ← ben. it. *gerlino* 'košek'
- kripa** < **(krip)-a* ← nem. (*Wagen*)*krippe* 'koš pri vozu'
- kripnjak** < **(krip)-ьń-ak-ъ* (< **(krip)-ьń-j-ak-ъ*)
- kripič** < **(krip)-it-ъ*
- korba** < **(korb)-a* ← srvnem. *korbe* 'košara'
- korp** < **(korp)-ъ* ← srvnem. *korp* 'košara'
- puta** < **(put)-a* ← bav. srvnem. *put(t)e* 'posoda, brenta'
- pukljač** < **(puklĭ)-ač-ъ* ← bav. nem. *Puckel*
- pukeljcorp** < **(puklĭcorp)-ъ* ← kor. nem. *Puckelkorb* 'nahrbtni koš'
- žbrincja** < **(žbrincj)-a* ← furl. *sbrinzie* 'vrsta okrogle košare iz debelih vrbovih šib, ki se uporablja za shranjevanje sena ali trave kot piče vprežni živini med potjo'
- brencelj**, nejasno, morda v zvezi s furl. *sbrinzie*, kar je etimološko povezano s sln. *brenta* (← ben. it. *brenta*, furl. *brènte* 'brenta, čebrič')
- cambah**, nejasno
- belenk**, nejasno
- moser**, nejasno
- terjera**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *belenk* v T004, *pukeljcorp* v T018, *korba* v T059, *žbrincja* v T063, *zaplečnjak* v T074, *brencelj* v T089, *moser* v T112, *terjera* v T154, *bremarica* v T156, *rebrenik* v T169, *cambah* v T253 in *vitrnjak* v T339.

Kot enkratnica s *krip-* je kartiran leksem *kripič* v T226.

Kot enkratnica s *plet-* je kartiran leksem *pletenjak* v T383.

Kot enkratnice s *-prt-* so kartirani leksemi *oprtež* v T103, *oprtovník* v T166, *prtník* v T184 in *oprte* (im. mn.) v T417.

Kot *-raMni koš* so kartirani leksemi *ramni koš* v T263, *naramni koš* v T187, T203, T206–T207, T209–T210, T214, T219, T250, T255–T260, T262–T263, T265–T266 in T273, *ta naramni koš* v T201 in T212, *poramni koš* v T211 in T224, *ta obramni koš* v T213 ter *zaramni koš* v T263 in T267.

Kot *-pleTen koš* so kartirani leksemi *spleten koš* v T031, *pleten koš* v T244, *spleden koš* in *ta spleden koš* v T195.

Kot enkratne besedne zveze s *koš* z levim prilastkom so kartirani leksemi *listni koš* v T010, *rezijanski koš* v T015, *ta velik koš* v T030, *oprtenški koš* v T170, *prtenski koš* v T172, *ta prten koš* v T186, *tolminski koš* v T198, *prtovski koš* v T229, *seneni koš* v T233, *rezanični koš* v T236, *oprtač koš* v T254, *oprtačji koš* v T292, *malinski* in *ramenski koš* v T300, *obrti koš* v T307, *paličnati koš* v T347, *listnati koš* v T381 in *vejnatni koš* v T386.

Kot enkratne besedne zveze s *koš* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *koš na ruče* v T055, *koš za na hrbet* v T154 in *koš za seno* v T233.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *krosna* v T004, *listnik* in *kranjska svetloba* v T166, *koš* v T169 in T247, *oprtovníski koš* in *rezanski koš* v T233, *senen koš* v T236, *letvični koš*, *letveni koš* in *pleten koš* v T244, *šibnat koš* in *zaramnik* v T302, *kripnjak* v T312, *kripa* v T317, *ovočnjati koš* in *latnjak* v T386, nerelevantna odgovora *cizovník* v T179 in *krpele* v T386 ter »ni podatka« v T381.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *cizovník* v T182, *oprtič* v T353, *krpele* v T368 in *locne* v T370, T405 in T414.

S simbolom za »ni poimenovanja« so označeni odgovori v T022, T107, T391–T392 in T412.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T389 in T395.

4. Uporabljena dodatna literatura

ESSZI; LIÖ (https://lioe.dioe.at/db?q=all_fields,pucklkorp, dostop 22. 8. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V319.01 *koš* (3/86), V320.01 *jerbas* (3/87), V472.01 *brenta* (3/89); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 692; ALI: 6137; ASLEF: 5974; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Oprtni koš je visoka, pogosto zgoraj razširjena in pri dnu ožja, večinoma iz viter ali klanih letev pletena posoda. Bil je vsestransko uporaben predmet, namenjen za

prenos različnih bremen, za hrambo predmetov (trske za kurjavo), pa tudi vzrejni pripomoček (za kokoši, čebele) ali oprema pustnih likov. Uporablja se za prenašanje sveže trave in sena, listja, žitne in ajdove slame ter omlačenega žita in ajde, neoluščene in oluščene koruze, razsekane koruznice, gnoja, različnega peska in kamenja, jedi za prehrano delavcev ob košnji ter delu na poljih in v gozdu, za nošenje živil in drobne galanterije za prodajo (npr. *potovke* v Savinjski dolini), za pustne in druge šege (npr. *otepovci* v Bohinju) in vrsto drugih različnih opravil vsakdanjega delovnega cikla na kmetiji, v obrti, nekoč tudi v rudarstvu, industriji in drugod.

Koši za vsakdanjo delovno rabo na kmetijah in drugod so bili različno oblikovani in pleteni iz različnih gradiv, kar je vplivalo na njihovo podobo in zasnovo in s tem na njihovo krajevno ali celo obrtniško prepoznavnost.

Koši so bili izdelani iz različnih, praviloma naravnih gradiv: klanih leskovih trakov, obdelanih v vitre za opletanje, klanih ali olupljenih leskovih palic, smrekovih, jelovih, jagedovih in drugih vrst lesa za izdelavo košnega dna. Iz klanih lesenih palic so ponekod izdelovali t. i. *letvane koše* (Male Lašče, Velike Lašče, Rašica), koše potlačene valjaste oblike za prenašanje manj sipkih bremen, ki so imeli na vrhu in pri dnu enak obseg. Od 80. let 20. stoletja pa so nekateri pletarji vitre nadomeščali z ozkimi plastičnimi trakovi ali raznobarvnimi žičkami iz odpadne embalaže. Izdelovanje košev je bilo del samooskrbne dejavnosti kmečkega prebivalstva. Večinoma je bilo to moško delo v zimskih mesecih. Navadno so celotni postopek od izdelave viter in drugega gradiva do izdelave košev pletarji opravili v *hišah* s krušno pečjo. Koše so pletli večinoma za domače potrebe, ponekod tudi za sosede in sorodstvo, ponekod je domače (hišno) pletarstvo preraslo v obrt (npr. pletarji v Žičah v Dravinjski dolini, v Topovljah v Spodnji Savinjski dolini in drugod). Pletarsko znanje se je širilo iz roda v rod, od 19. stoletja dalje tudi s pletarskimi tečaji in osnovnošolskimi krožki.

Na Šentviški gori na Cerkljanskem so poznali lesen trinožni podstavek, kamor je nosač postavil naložen koš, da si ga je lažje oprtal na ramena. Tako moški kot ženske in odraščajoči otroci so poleti vsak dan kosili travo na bližnjem travniku ali v sadovnjaku in v koš naloženo travo prinašali v domači hlev ali svinjak. S košem so prenašali tudi plevel, ki so ga v Plužnjah na Cerkljanskem po njivah med drugimi nabirali tudi odraščajoči otroci in ga v košu odnašali domov kot krmo živini.

V Prešni Loki pri Sevnici so poznali velike koše, pletene iz ržene slame, namenjene predvsem za spravlanje omlačenega žita in fižola v strokih ali v zrnju. Za spravilo podobnih pridelkov so v Šentpavlu pri Šentvidu pri Stični poznali koš okroglaste oblike, imenovan *cambah*, izdelan iz gosto pletenih viter in z lokastim lesenim ročajem nad bolj izravnano hrbtno stranjo.

Koši za travo niso bili povsod in vedno gosto pleteni. V Spodnjih Zrečah ob vznožju južnega Pohorja so poznali velike koše za seno iz redko pletenega vrbovega šibja. Podobno redko pletene koše iz močnega vrbovega šibja so poznali tudi v Hmeljčiču pri Mirni Peči na Dolenjskem. Ta na široko pleteni koš, imenovan *kranjska svetloba*, je bil visok 1,10 m in tudi zgoraj širok 1,10 m. V srednje velikih

in gosto pletenih koših značilno prisekano stožčaste oblike so v Kočariji pri Kostanjevici na Krki prenašali v sadovnjakih nabrano sadje in sveže pokošeno travo za krmo prašičem.

Mnogo bolj valjaste oblike so bili koši za prenašanje sena in suhega listja. Izdelani so bili iz klanih letvic, na redko utorjenih v zgornji in spodnji obroč, slednji je imel dno omreženo iz redko pletenega vrbovega šibja ali svedrasto navitih smrekovih vejic. Ročaji so bili izdelani iz srobota, konopljine vrvi idr. Podobne redko pletene in ponekod bolj trebušaste koše so poznali tudi v Vatovljah v Brkinih (za listje), bolj ravne pa v Ospu v Slovenski Istri (za slamo in seno). V Velikem Banu pri Šentjerneju, pa tudi na Velikem Vrhu pri gradu Borl v severovzhodnih Halozah je imel koš obliko narobe obrnjene kupole. Podobno redko pletene in povsem valjaste koše s tremi lesenimi obroči in redkimi poveznimi palicami so izdelovali tudi v Artiži vasi pri Šentvidu pri Stični, kjer so z njimi prenašali seno za »živini pokladat«, tj. za polaganje sena v hlevske jasli. Mnogo nižje oblikovane koše z velikimi obroči in redkim opletom iz srobota, v novejšem času tudi žice, so uporabljali na Krasu in v Repentaboru v Italiji. Takšni koši so bili namenjeni predvsem za prenašanje listja in sveže pokošene trave. Breme so si tako ženske kot moški oprtali na glavo.

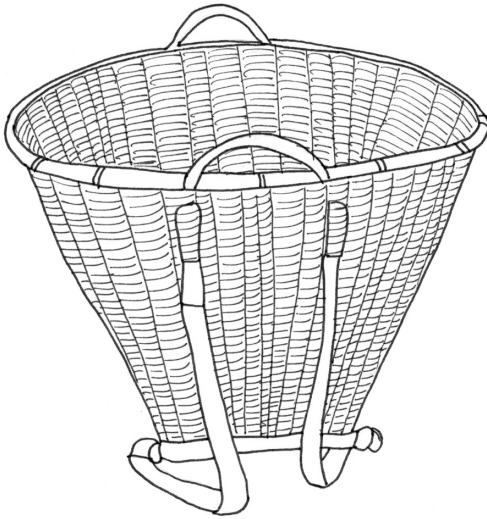
V hribovitem svetu je bila med najbolj napornimi kmečkimi opravili nošnja gnoja od voza do njive ali celo od doma na njive in v vinograde. Zgodaj spomladi so na tak način gnojili njive na Šentviški Gori na Cerkljanskem, na Veseli Gori nad Šentrupertom na Dolenjskem in drugod. Težaško delo so tam opravljali predvsem moški, ponekod tudi ženske.

Trdno pleteni koš iz kostanjevega protja, naložen s kamenjem, so v Malencah pri Kostanjevici na Krki uporabljali za obtežitev lesene stiskalnice za grozdje ali sadje, pa tudi za prenašanje »šodra in debelega kamenja«. V koših so ponekod nosili drva in dračje, navadno od drvarnice do hišne peči. Drva in lesni drobir so pogosto prenašale ženske, npr. na Starem Vrhu pri Mokronogu, zlasti pa v hribovitem Robidišču in v sosednjih vaseh nad Kobaridom. Oprtani s košem so se gospodarji odpravili na košnjo senožeti ali pa v koših prinašali hrano pastirjem.

Gosto pleten koš je bil primeren tudi za druga kmečka dela in vzrejo živali. V *kofi* brez dna so npr. v Ospu nad Dekani prali radič, v Robidišču nad Kobaridom pa so z narobe obrnjenim košem prekrili mlado kokljo s piščanci ali za tri dni kokoš, ki *kloče*.

Prim.: Grafenauer 1970; Ložar 1944; Valenčič 1970a.

7. Skica

Komentar in karta: 3/89

SLA V472.01 'brenta'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Poleg besedja za pomen 'visoka lesena posoda, navadno za grozdje', knj. *brenta* (ê), gradivo vsebuje še druga poimenovanja za posode, ki so po obliki ali namenu podobne *brenti*, pri čemer prevladuje pomen '(zaprta) posoda za prenašanje tekočin (na hrbtu)', npr. posoda za vodo (*puč* v T005, *bokalon* v T065, *lempa* v T067, T071). Ta ni povsod iz lesa (*bokalon* v T065 je 'posoda iz ilovice', *brenta* v T213 'kovinska posoda', *bajdlin* v T401 pa 'plastična posoda'), nekatere posode so se nosile v rokah (*brentač* v T137, *putrih* v T188), lahko so imele naramnice ali ročaj oz. uho (v T085, T087, T118, T143), lahko je šlo za manjše posode (*brenta* v T030–T031, *brentela* v T118, *kalalo* v T131, *brentač* v T137, *bonica* v T231) ali sodčke (*puč* v T043). Na ta pomenski premik je vplivalo tudi dejstvo, da se vprašanje nahaja v razdelku Planina, ki so ga zapisovalci na območju brez planinske paše izpuščali, zaradi česar je bilo gradivo pogosto nezadostno popisano ravno na vinorodnih območjih.

Po drugi strani so zapisovalci, ki so spraševali po obstoju leksema *brenta*, kot odgovor zabeležili leksem ne glede na njegov pomen. Med izpričanimi pomeni leksema *brenta* so 'posoda za vodo in grozdje' v T307, T356, T377 in T413, 'posoda za vodo' v T011, T030–T031 (8–10 litrov prostornine), T168, T251 in T317–T318, 'posoda za sadje' v T023, 'posoda za grozdje' v T299–T300, T319 in T349, 'posoda za mleko' v T071 in T090, 'posoda za prevažanje grozdja na vozu' v T084 in T086, 'mera za žito, fižol' v T127 (za druge istrske govore prim. Cossutta 2010: 78), 'kad' v T128, T166, 'sodu podobna lesena posoda za napajanje konj' v T411, 'posoda/priprava za gašenje ognja' v T410, »priprava za prešanje sira« v T147–T148, 'koš za listje' v T220 in T222–T223, 'ovčji meh' v T008, zabeleženi pa so tudi preneseni pomeni, npr. 'debel človek' v T202, 'pogolten človek' v T231, 'neroden človek' v T300. V nekaterih točkah je beseda *brenta* »redka« (v T029, T090, T156, T234) ali pa spada v pasivno (v T233, T241, T247) oz. nedomače besedišče (v T253). V T086 je *brenta* 'ovalna lesena posoda brez ušesa, ki drži do 50 litrov, v kateri prevažajo grozdje do doma', *brentica* pa 'ovalna lesena posoda z ušesom, na hrbtni strani ploščata, uporabljana med trgatvijo in za prelivanje mošta'. Pomen obeh leksemov se ujema tudi z bolj skupimi pomenskimi razlagami v drugih briških govorih (v T085–T087). V T090 je kot »starejši« označen leksem *lempa*. Takih posod po opombah zapisovalcev niso poznali v T063.

Ker so pomenske razlage sorazmerno redke, vsakemu posameznemu leksemu ni mogoče določiti pomena in jasno ločiti med poimenovanji za označevanje različne predmetnosti, tako da je gradivo dopuščalo le izdelavo karte z besedjem za pomen

'posoda za prenašanje tekočin/grozdja'. Kljub temu sta na karti dobro vidna areala obeh najpogostejših leksemov: *puta* se v strnjem arealu pojavlja v severovzhodnih narečjih, leksem *brenta* pa je zabeležen tako rekoč povsod drugod (razen v terskem narečju). V T349 in T356 sta poimenovanji *brenta* in *puta* pomensko specializirani (T349 »za nošnjo grozdja« : »zaprta brenta za bernjo«; T356 'zaprta posoda za vodo' : 'posoda za grozdje'). V T166 in T169 je *i*-jevski odraz ob potrjenih težavah z določanjem kolikosti visokih samoglasnikov v cerkljanščini v zgodnjih zapisih za SLA obravnavan kot dolg (prim. gesli *brenta*, *brinta* v Kenda-Jež 2002b: *21, *22).

2. Morfološka analiza

b//reNta < *(*brent*)-a ← ben. it. *brenta*, furl. *brènte* 'brenta, čebrič' (// ≥ ə v T003; N ≥ 0 v T143)

b//rentica < *(*brent*)-ic-a (// ≥ ə v T003)

brentač < *(*brent*)-ač-č

brentič < *(*brent*)-ič-č

brinta ≤ *(*brent*)-a

brentela < *(*brentel*)-a ← trž., istr. it. *brentela* 'brenta z ročajem', furl. *brentièle* (Cossutta 2010: 145)

dežica < *děž-ic-a ← *děž-a 'vrsta posode'

plavnik < *plav-ɔn-ik-č ← *plav-ɔn-č ← *plav-i-ti / *plav-a-ti ← *plu-ti *plov-ɔ 'premikati se, teči, pluti, plavati'

ban(j)ka < *(*bañ*)-ɔk-a ← *(*bañ*)-a ← vulg. lat. *banea (klas. lat. *bal(i)nea* '(kopalna) kad') / *(*ban*)-ɔk-a ← *(*ban*)-a ← srvnem. *wanne* '(kopalna) kad'

bremarica < *ber-m-ar-ic-a ← *ber-mę, rod. ed. *ber-men-e 'breme' ← *bɔr-a-ti *ber-ɔ 'nabirati, zbirati'

pu//ta < *(*put*)-a ← bav. srvnem. *put(t)e* 'posoda, brenta' (// ≥ p v T355)

puč < *(*puč*)-č ← srvnem. *pütsche* 'posoda, sod za slanico'

putrih < *(*putrix*)-č ← bav. srvnem. *puterich* 'cev, posoda'

ornica < *(*orn*)-ic-a ← ben. it. *orna*, furl. *orne* 'majhna kad kot merska enota za vino; navadno šest veder'

lodrica < *(*lodr*)-ic-a ← trž., ben. it. *ludro* 'meh'

kalalo < *(*kal*)-a-dl-o ← *(*kal*)-a-ti (← it. *calare*, ben. it. *calar*, furl. *calâ* 'spustiti')

bokalon < *(*bokalon*)-č ← furl. *bocalon* 'vrček, bokalček'

bajdlin < *(*bajdlin*)-č ← avstr. nem. *Weidling* 'široka, skledi podobna kuhinjska posoda' (ÖW 2018)

bariglica < *(*barigl*)-ic-a ← *(*barigl*)-a, nejasno, verjetno v zvezi s furl. *bariglot*, *bareglot* 'nosilo' (tu z manjšalno pripono)

brenda, nejasno, v zvezi z *brenta*

brentuč, nejasno, verjetno v zvezi z *brenta*

lempa, nejasno, verjetno v zvezi z *lampar/lempar*, to pa z *ejmpar/ajmpar* 'vedro' (SLA 2.2: 227)

jempa, nejasno, morda v zvezi z *lampar/lempar* (SLA 2.2: 227)

pučma, nejasno, morda v zvezi s kor. nem. *Putschn* 'sod' (Pohl 2007: 78; prim. WBÖ 3: 1527–1531)

bonca, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pučma* v T037, *bokalon* v T065, *dežica* v T076, *bremarica* v T101, *plavnik* v T111, *brentela* v T118, *kalalo* v T131, *bariglica* v T146, *lodrica* v T156, *jempa* v T204, *bonca* v T231, *brenda* v T292 in *bajdlin* v T401.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *ornica* v T109 in *putrih* v T165–T166, nerelevantni odgovori *korpa* v T071, *brenta* v T231 in *kripa* v T317 ter podatek o zapisu brez razdelka Planina v T137. Kot nerelevantni so kartirani odgovori *brenta* v T008, T127–T128, T147–T148, T220, T222–T223, T410–T411, *korp* v T025 ('iz upogljivega materiala spletena odprta posoda z ročajem', TSVK 6: 132) in *listnik* v T216.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T004, T006–T007, T020, T022, T063, T152, T161, T210, T229, T238, T246, T280 in T412.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T092, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Cossutta 2010; Kenda-Jež 2002b; Pohl 2007; TSVK 6; WBÖ 3; ÖW 2018

5. Primerjaj

SLA: V468.01 *kad* (2/46), V471.01 *oprtni koš* (3/88), OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 608 *brenta brez ročajev*; ALI: 6105 *brenta brez ročajev*, 3949; ASLEF: 3881 *brenta brez ročajev*, 3829; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Brenta je lesena in od 80. let 20. stoletja tudi plastična posoda v obliki ploščatega in visokega koša za prenašanje obranega grozdja od obiralcev grozdja do kadi v prostoru s prešo ali do odvoznega voza ali traktorja. Brente so bile dlje časa v rabi zlasti v bolj strmih vinogradih (npr. v Halozah), kjer je saditev trt potekala pravokotno na plastnice oz. od nižjih delov vinograda proti vrhu. Kjer je že obstajala terasasta zasnova vinogradov (npr. ponekod na Primorskem) ali pa so terase uvedli po 2. svetovni vojni (npr. v ljutomersko-ormoškem okolišu), so prej kot drugod začeli opuščati nošenje obranega grozdja z brentami in sprva uvedli prevoz od trgačev do kleti z vprežnimi živalmi in vozovi, nato pa z manjšimi traktorji, in sicer najprej na območjih ob italijanski meji, od 70. let 20. stoletja pa tudi drugod po slovenskem ozemlju.

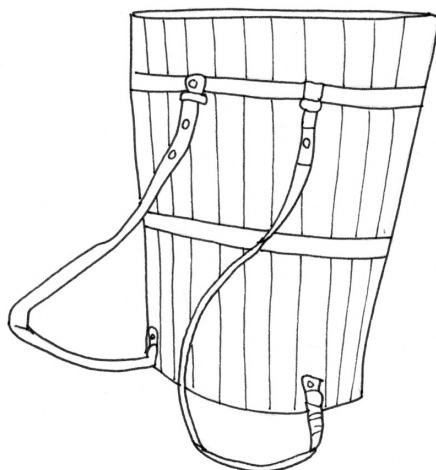
Sprva so obiralci, trgači, grozde obirali v pletene košare s pritrjenim ročajem v obliki loka, v 70. letih 20. stoletja pa so se vedno bolj uveljavljala plastična vedra z gibljivim ročajem in druge plastične posode, ki so povsem zadržale morebitno izcejanje sokov grozdnih jagod in zmanjšale možnost onesnaženja grozdja med obiranjem, kar je pomembno prispevalo h kakovosti vina. Obrano grozdje so obiralci stresali brentačem v oprtano leseno ali plastično brento, ti pa so nato grozdje odnesli do zbiralnih kadi, postavljenih na vprežnem vozu, ali pa do vinske kleti (zidanice, hrama), kadar je bila ta blizu obiralnega mesta. V obsežnejših in od kleti bolj oddaljenih vinogradih so brentači grozdje stresali v visoke kadi, naložene na (lojtrski) vprežni voz (Jeruzalem, Gradišče pri Vipavi) ali na voz z velikim pletenim košem (npr. Hrastov Dol, Šentvid pri Stični), obloženim s platnom, nato pa so napolnjeni voz z vprežno govejo živino ali konji in v novejšem času s traktorjem odpeljali do vinske kleti. Nosači so si število prenesenih brent od obiralcev do zbirnih čebrov ob nadzoru gospodarjev zarezovali na leseno palico, *rovaš*, saj so v takem primeru za opravljeno težaško delo dobili ustrezno plačilo.

Večina slovenskih vinogradnikov je brente kupovala od ribniških suhorobarjev, ki so brente skupaj z drugo suho robo prodajali od hiše do hiše po večjem delu Slovenije in tudi čez mejo. Suhorobarji so izdelovali brente različnih oblik in velikosti. Manjše so bile namenjene otrokom – za igro ali navajanje na delo, večje ženskam, velike pa večinoma krepkim mlajšim moškim. Suhorobarsko izdelovanje brent se je ohranilo v današnji čas. Brente ter drugo leseno kmečko orodje in naprave so izdelovali tudi rokodelci na območju med Črnim Vrhom, Zadlogom in Vojskim. Te so večinoma prodajali po Vipavski dolini in na Krasu.

Brente pa niso bile povsod v rabi. Posestniki manjših vinogradov, ki so obiranje grozdja opravili le ob pomoči družinskih članov in sorodnikov, so obrano grozdje do zbirnega mesta prenašali v pletenih košarah ali koših.

Prim.: Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/90

SLA V804(a).01 'breme'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

V804(a).01 *breme* je oblikoslovno vprašanje iz gramatičnega dela vprašalnice, namenjeno zajetju celotne sklanjatvene paradigme samostalnika. Deloma je bilo dopolnjeno z gradivom, zbranim za V730b *breme* med primeri »z navadno neregularnim refleksom za *ě*«, in z razlikovalnim gradivom iz V158B *butara*. Obe gramatični vprašanji prinašata zelo malo podatkov o narečnih besednih pomenih, ki bi bili posebej zanimivi za geolingvistično obravnavo v tem zvezku atlasa, npr. *breme* 'seneno breme' v T029, T031, T204 (prim. Karničar 1990: 127; Razpet 2006: 19); 'naročje, količina, ki gre med upognjeni roki in prednji del telesa' v T019 (prim. TSVK 1: 192; Škofic – Klinar 2015: 25); 'butara' v T085, T097, T107, T109, T110–T113, T134, T166, T358–T359, T363–T364, T370, T384, T392–T393, T396, T399, T401 (prim. Novak 1996: 23), v istem pomenu še *bremec* v T004, *bremce* v T106 in *bremček* v T395 ter *breme* 'sveženj drv' v T322. Primerjava z gradivom za V158B *butara* kaže, da bi lahko imele različice leksema *breme* različen pomen, npr. v T111 *breme* (splošno) : *brema* ('butara'), enako pomensko razmerje je za različici *breme* : *bremen* izpričano v T358–T359 in T384. Iz obravnave ni bilo mogoče izločiti tistih leksemov, ki bi morda imeli v govorih samo pomen 'težava, skrb, nadloga'.

Na karti je zato predstavljen splošni pomen 'težak predmet, ki se nosi navadno na ramenih', knjižno *brême* (*é*). Ob splošnoslovenskem leksemu *breme* (z različicami *bremen*, *brema* in *bremo*, nastalimi po stranskosklonskih in medparadigmatskih izravnava) manjši areal tvori še leksem *bremec* v ziljskem narečju. Drugi leksemi posamično nastopajo na obrobju.

Beseda *breme* se »redko« uporabljata v T136, T218, T244, T246, T253, T257, T267, T272, v T244, T247, T272 in T417 je označena kot »nedomača«, v T029 pa kot »starejša«. Beseda *teret* je v T411 označena kot »novejša«. V T204 *breme* navadno nastopa v zvezi v *bremena navezati seno*.

2. Morfološka analiza

breme < *ber-mę, rod. ed. *ber-men-e 'breme' ← *bbr-a-ti *ber-ǫ 'nabirati, zbirati'

bremo < *ber-m-o / *ber-mę

brema < *ber-m-a

bremen < *ber-men-b

bremeno < *ber-men-o

bremce < *ber-m-bc-e

bremec < *ber-m-bc-b

bremček < *ber-m-bč-bk-b

teža < *tęž-a 'teža'

naročje < *na-rqč-bj-e ← *na rqc-ě (mest. ed.) (← *na 'na' + *rqk-a 'roka')

žmeča < *žbm-ęč-a (< *žbm-ęk-j-a) ← *žbm-ęk-a-ti ← *žęti *žbm-q 'stiskati' / *žbm-ęt-a (< *žbm-ęt-j-a) ← *žbm-ęt-b ← *žę-ti *žbm-q 'stiskati' (ESSJ IV: 471)

hudina < *xud-in-a ← *xud-b 'slab, slaboten, suh'

peza < *(*pez*)-*a* ← it. *pesa* 'tehtanje, tehtnica'

pezo < *(*pez*)-*o* ← it. *peso* 'teža, utež, breme'

ter < *(*ter*)-*b* ← star. madž. *terhi, tērhe, tērē* 'breme' (ESSJ IV: 172, *ter* IV)

teret < *(*teret*)-*b* ← srb., hrv. *teret* 'breme' (ERHSJ III: 500, *trh*)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pezo* v T116, *naročje* v T323, *ter* v T401, *žmeča* v T414 in *hudina* v T417.

Kot enkratnice z *brem-* so kartirani leksemi *bremeno* v T097, *bremce* v T106 in *bremček* v T395.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *brema* v T090.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *puta* v T407.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T001–T003, T008, T011–T012, T242 in T307.

4. Uporabljena dodatna literatura

Karničar 1990; Novak 1996; Razpet 2006; Škofic – Klinar 2015; TSVK 1

5. Primerjaj

SLA: V158B.01 *butara* (2/74); OLA: 786; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Breme je samostojen predmet, večja količina česa, npr. slame, sena, stelje, živil, krmil, gnojil, kar je zavito v rjuho, naloženo v koš, košaro, nahrbtnik, šolsko torbo, bisago, torbico, brento ali podobno veliko posodo, povezano z vrvmi ali s trakovi, skratka vse, kar si nosač naloži na rame, pleča ali pa nosi v rokah. Za prenos nekaterih predmetov je bilo potrebnih več nosačev. Z bremeni so (bile) otovorjene tudi živali, konji, osli, mule, psi. Bremena, ki so se nosila na daljše razdalje, so bila prilagojena telesu in ergonomiji odrasle osebe ali otroka, saj so ponekod izdelovali tudi manjše nosilno posodje, npr. koše, košare, da so skozi igro, pripoved, spodbudo idr. navajali otroke na delo in opravila odraslih.

Breme je tudi velik povež sena, ki so ga lastniki in uporabniki senožetnih planin in visokogorskih travnikov pripravljali na hribovitih območjih. Senožeti so na tem

hribovitem svetu kosili večinoma le enkrat letno, potem so jih prepustili paši živine. Zaradi kamnitega in strmega ozemlja sta bila košnja in spravilo sena naporna, saj urejenih voznih poti večinoma ni bilo. Zato so nosači z vrvmi trdno povezana bremena nosili, na pobočjih pa se skupaj z njimi dričali po ustaljenih rižah vse do doma oz. do mesta, kjer so bremena lahko naložili na lesene samotežne sani ali vprežne vozove.

Priprava bremena je bilo natančno opravilo. Pri povezovanju bremena sta navadno sodelovala nosač in grabljica, nosač je z rokami tlačil in z vilami dolagal seno, grabljica pa je breme sproti večkrat ograbila. Nosač je breme povezal s parom vrvi, ga zategoval in nazadnje na vrhu bremena napravil vozec s posebej oblikovano kljuko. Ko je bilo breme povezano, je nosač sedel pod breme, grabljica pa mu ga je pomagala zvaliti na pleča. Delo z bremeni je bilo naporno in obenem nevarno opravilo, ki so ga opravljali krepki in izkušeni nosači.

Prim.: Šarf 1991; Novak 1970

7. Skica

Komentar in karta: 3/91 SLA V470.01 'palica'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Na zbiranje narečnega gradiva za vprašanje V470.01 je vplivala njegova umestitev v razdelek *Planina*. Zaradi odsotnosti planinskega pašništva je namreč ta razdelek povsem izpuščen v 56 zapisih, verjetno pa je to povzročilo tudi delni pomenski premik v smeri 'pastirska palica'. Za pomen 'dolga, tanjši, v prerezu okrogel lesen predmet', knj. *pálica* (á), je splošno rabljen leksem *palica*, strnjeno se na manjših območjih pojavljajo le še leksemi *kravalja* na južnem robu notranjskega narečja ter *bat* in *bot* v prekmurskem narečju.

Natančnejši pomeni so pripisani leksemom *baldon* v T120 (»debela palica«), *krabala* oz. *krabalica* v T120 (»palica, s katero hodijo starčki«), *krabalica* v T127 (»zakrivljena ovčarska palica«), *kravalja* v T154 (»za opiranje pri hoji, zgoraj zakrivljen«), T155 (»pastirska palica«) in T156 (»zakrivljena palica«), *kolček* v T156 (»ravna palica«), *krivka* v T239, T242, T252 in T255 (»zakrivljena palica«), *palica* v T401, T414 (»z zakrivljenim zgornjim delom«), *pavša* v T247 (»za opiranje«) in *kopavša* v T248 (»za opirati«), *gorjača* v T302 (»za otroke« [?]) in *bot* (»palica, ki nima zakrivljenega zgornjega dela«) v T414. Leksem *štejbile* v T158 je označen kot »starejši«.

Iz gradiva je bil kot nerelevanten izločen leksem *polentar* 'kuhalnica za polento' (prim. Vuga 2107: 27, za širši areal SDLA-SI I: 410; Todorović 2020: 609).

2. Morfološka analiza

palica < *pal-ic-a 'palica' ← *pal-ъ 'debel'

kriva palica < **kriv-a-j-a pal-ic-a* ← *kriv-ъ 'kriv' + *pal-ic-a

palička < *pal-ič-ъk-a

kol < *kol-ъ 'kol'

kolek < *kol-ъk-ъ

kolček < *kol-ъč-ъk-ъ

Kolej < *kol-ej-ъ ($K \geq \emptyset$ v T020)

klin < *kl-in-ъ 'klin' ← *kol-ti 'klati, tolči'

šiba < *šib-a ← *šib-a-ti 'delati hitre gibe, tepsti, vihteti, švigati, metati'

šibica < *šib-ic-a

krivka < *kriv-ъk-a ← *kriv-ъ 'kriv'

bat < *bat-ъ 'palica, kij'

batina < *bat-in-a

pik < *(*pik*)-ъ ← bav. nem. *Pik* 'kramp', 'konica krampa'

krevlja < *(*krevlĭ*)-a ← srvnem. *kröuwel*, *krewel*, *kröul* 'kavelj za jemanje lonca iz peči'

štokača < *(*štok*)-a-č-a ← *(*štok*)-a-ti ← nem. *stochern* 'drezati, suvati', glasovno prilagojeno po sln. *štok* 'palica' (← nem. *Stock* 'palica')

štekljača < *(*štekĭ*)-a-č-a ← *(*štekĭ*)-a-ti ← *(*štekĭ*)-b ← bav. nem. *Stäckel* 'železna konica na sprehajalni palici', 'sprehajalna palica z železno konico', 'splavarjeva palica z železnim kavljem na koncu'

štekljarica < *(*štekĭ*)-ar-ic-a

gajžla < *(*gajžl*)-a ← srvnem. *geisel* 'bič'

gajžlak < *(*gajžl*)-ak-*ʔ*

pavša < *(*pavš*)-a ← bav. nem. *Pausch* 'šop, sveženj'

štejbile < *(*štejbile*)-*∅* ← rutarsko nem. *stäu(e)le* (Kranzmayer – Lessiak 1983: 150), srvnem. *stebelĭn* 'paličica' (Lexer 1872–1878)

krabala < *(*korbal*)-a ← lat. *curbula* (prim. ben. it. *corbola* 'vrsta raka z dolgim repom') (ESSJ II: 84)

krabalica < *(*korbal*)-ic-a

kravalja ≤ *(*korvalĭ*)-a ← lat. *curbula*

bot < *(*bot*)-*ʔ* ← madž. *bot* 'palica'

štap < *(*štap*)-*ʔ* ← hrv., srb. *štap* 'palica'

korobač < *(*korobač*)-*ʔ* ← hrv., srb. *korbač* 'bič'

gorjača, nejasno (SES)

kopavša, nejasno, morda povezano s *pavša*

pelca, nejasno, morda povezano z bav. nem. *Polzen*, *Polze*, tudi *Pelze* 'podporni količek' (WBÖ 3: 590)

baldon, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pelca* v T022, *baldon* v T120, *štejbile* v T158, *štekljarica* v T193, *pavša* v T247, *kopavša* v T248, *korobač* v T276, *gorjača* v T302, *štekljača* v T332, *štokača* v T383, *štap* v T408 in *pik* v T413.

Kot enkratnica s *kol-* je kartiran leksem *kolej* v T020.

Kot enkratnica s *pal-* je kartiran leksem *palička* v T300.

Kot enkratnica s *krabal-* je kartiran leksem *krabala* v T120.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *krabalica* v T120, *batina* in *kolček* v T156, *šiba* v T300 in T302, *klin* in *šibica* v T300 ter *gajžla*, *gajžlak* in *kolek* v T386.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *polentar* v T097.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343,

T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395, T398–T399.

Z rdečo izogloso je na karti označen areal naglasnega pomika *pálica* > *palica* v T025, T027, T029–T031, T033–T035, T037–T038, T040, T043–T049, T050, T052 in T415.

4. Uporabljena dodatna literatura

Kranzmayer – Lessiak 1983; ¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/st%C3%A4blein>, dostop 14. 6. 2022); Lexer 1872–1878 (<https://www.woerterbuchnetz.de/Lexer>, dostop 14. 6. 2022); Todorović 2020; Vuga 2017; WBÖ 3

5. Primerjaj

SLA: V289A.01 *držalo pri cepcu* (3/17), OLA: 3440 *debela ožgana palica, s katero poganjajo ovce*; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 543 *sprehajalna palica*; ASLEF: 1651 *sprehajalna palica*; HJA: 712; LinGeH: 446; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Palica je daljši, v prerezu večinoma tanjši okrogel lesen predmet, namenjen za oporo pri hoji, v določenih okoliščinah tudi pripomoček za nošnjo bremena, obešenega na palici, priložnostno orodje za označevanje zemljišč, za osnovno osebno obrambo, nekdanji učno-vzgojni pripomoček v šoli ali pri verouku idr. Krajše in tanjše palice uporabljajo dirigenti, čarovniki, mažoretke, poveljniki pihalnih godb, v preteklosti ponekod tudi predavatelji in turistični vodniki.

Še do nedavnege (ponekod v Julijskih Alpah še sedaj) je bila palica tako kot pokrivalo, ogrinjalo in rog obvezni del opreme pastirjev, ki so na srednjih in visokih planinah ali po dolinskih pašnikih pasli skupne črede drobnice in govedi ali le čredo enega samega gospodarja. Nekateri pastirji so palice, ki so rabile za oporo ter za spodbujanje in usmerjanje črede, likovno bogato okrasili z izrezovanjem lubja. Pastirji s tako okrašenimi palicami so zbuvali pozornost in občudovanje zlasti ob priganjanju drobnice in govedu na planine ali ob vračanju domov.

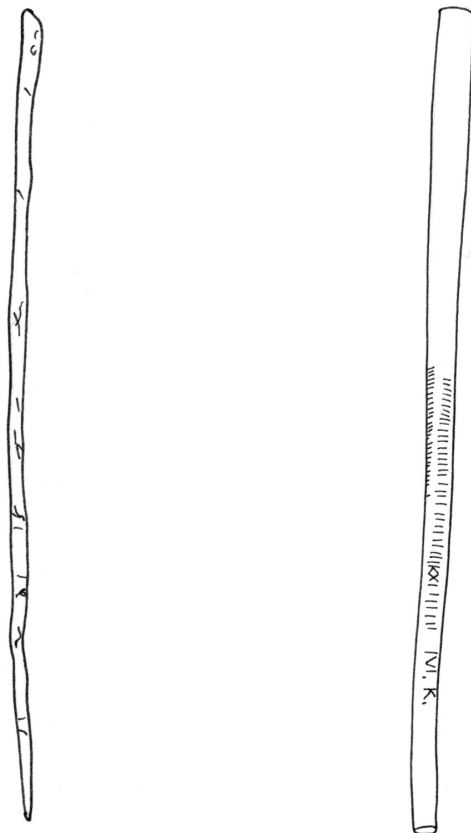
Od srede 17. stoletja do 2. svetovne vojne so bile sprehajalne palice pomemben (modni) dodatek celovitega oblačilnega videza moških predstavnikov plemstva in meščanstva. S palicami so moški poudarjali svoj družbeni položaj, eleganco in nedelo. Sprehajalna palica je nadomestila nošenje mečev in častnih poveljevalnih palic, ki so v višjih družbenih slojih prav tako v navadi. Sprehajalne palice, imenovane tudi *špancirštok*, so s svojo vitkostjo, ergonomijo in likovnimi dodatki izkazovale družbeni položaj lastnika in s tem bistveno odstopale od oblikovno enostavnejših opornih palic s polkrožnim držajem. Moški so se s sprehajalnimi palicami udeleževali mestnih promenad z damskim spremstvom ter z elegantnim gibanjem, izbranim vljudnostnim komuniciranjem in (ne nazadnje) koketiranjem polnili vsebine popoldanskih čajank v posebnih klepetalnicah.

Palice so bile v 60. in 70. letih 20. stoletja še na splošno v rabi zlasti med starejšim prebivalstvom. Oblikovno so bile prilagojene in prepoznavne glede na spol uporabnika. Palice z dodanimi ozkimi usnjenimi pasovi so uporabljali za priganjanje in usmerjanje vprežnih konj in govedu, ponekod na Krasu tudi oslov in mul. Leseni deli bičev so bili ponekod pleteni v kite in dopolnjeni z različnimi geometrijskimi motivi, stik med palico in usnjenim pasom pa je pogosto krasil rdeče obarvani cvet iz usnja ali drugih gradiv.

Palicam podobni predmeti so bili rovaši, posebej razširjeni v vinogradništvu in kletarstvu, na katere so si nosači brent vrezovali število brent grozdja, ki so jih prinesli do zbirnega mesta.

Prim.: /

7. Skica

Komentar in karta: 3/92

SLA V321B.01 'lesa'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

V prenovljeni vprašalnici iz leta 1961 je bilo prvotno vprašanje V321 *dera* razdeljeno na obstojško-pomensko vprašanje V321A *dera* (*Če poznajo besedo, določiti pomen*) in leksično vprašanje V321B *lesa* (*za sušenje sadja*). Na karti je torej predstavljeno gradivo, zbrano po novi vprašalnici, iz starejšega gradiva pa so upoštevani vsi leksemi z ustreznim pomenom. Za pomen 'priprava za sušenje sadja', knj. *lesa* (*é*), je najpogostejše splošno razširjeno poimenovanje *lesa*, arealno strnjeno pa se pojavljajo še leksemi *dera*, *leska* in *picon*.

Priprava je bila pletena (*dera* v T030, T034, T050, *lesa* v T050), narejena iz srobotna (*lesa* v T090 in T332), iz trstike (*grižjola* v T063, *picon* v T090), iz viter (*lesa* v T229, T241 in T275), iz vrbja (*lesa* v T229), iz (leskovega) šibja (*lesa* v T272 in T278) ali iz lesa (*dera* v T034). Ponekod je bila oblikovana kot deska (*dera* v T029, T030 in T045), oder (*dera* v T024 in T034), okvir (*dera* v T170, prim. Tominec 1964: 82), mreža (*leska* v T383), izdelana v obliki kvadrata (*picon* v T085) ali srca (*lesa* v T085). Namenjena je bila tudi za stiskanje sadja (*dera* v T036). V T083 je *lesa* manjša od *picon*a. V T258 in T260 so *leso* (in *dero*) uporabljali za sušenje sadja in lanu, v T314 pa samo za sušenje lanu. V T268 je bila *dera* priprava za sušenje koruze, žita, tudi sadja, v T353 pa je bila *redoseja* namenjena samo sušenju gob.

Kjer je bilo vprašanje razumljeno pomensko-obstojško, so bili navedeni še drugi pomeni leksema *lesa*: 'vrata v plotu' (T005, T038), 'vrata v ogradi za konje' (T025b), 'vrata v plotu na pašniku' (T039), 'vrata/odprtina v (pleteni) ograji' (T013, T023) in 'vrata na vrt' (T017). V T255 izrecno piše, da so *leso* uporabljali »za sušenje sadja na sušilni jami in za zapiranje vrat poleti«. Morda gre za isti predmet tudi v T266 (*lesa* : *lesa* [na sušilnici]) in T267, kjer sta izpričana oba pomena.

Med novejšimi zapisi je z označevalnikom »starejše« označen leksem *lesa* v T278. Leksem, zapisan v T063, spada v pasivno narečno besedišče, saj naj tam les ne bi uporabljali. Leksema *lesa* v T231, T311 in T341 ter *dera* v T046 sta v gradivu zapišana v množini.

Ponekod *les* niso poznali, ker so sadje sušili na peči (T391) ali na tleh (T156) ali pa so za sušenje v peči oz. pečici (T022, T025, T252 in T387) uporabljali drugačne priprave. Sadja navadno niso sušili v T355 in T413.

Zapisovalci so v gradivu pogosto navajali še poimenovanja za sušilnice oz. sušilne prostore, v katerih so bile nameščene sušilne priprave: *paštva* v T030–T031, T158 in T166; *paštev* v T159 in T191; *pašt* v T187; *paštuba* v T204, T244, T279 in T411;

sušilnica v T050, T181, T202, T264, T266, T271, T275 in T303; *na sušni jami* (mest. ed.) v T282 in *laniščnica* v T369.

2. Morfološka analiza

lesa < *lēs-a ← *lēs-ъ 'les'

lesica < *lēs-ic-a

leska < *lēs-ъk-a

lesce < *lēs-ъc-e

dera < *(*der*)-*a* ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre, derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'

derice (im. mn.) < *(*der*)-*ic-ę*

dernice (im. mn.) < *(*der*)-*ъn-ic-ę*

sušica < *suš-ic-a ← *sux-ъ 'suh'

rešeto < *reš-et-o 'rešeto'

rehta < *rex-ъt-a (ESSJ III: 168)

pečina < *peč-in-a ← *peč-ъ (< *pek-t-ъ) 'peč' ← *peči (< *pek-ti) 'peči'

pečnica < *peč-ъn-ic-a (Čn ≥ šn v T294; Ramovš 1924: 292)

polica < *pol-ic-a ← *pol-ъ 'deska'

reta < *(*rět*)-*a* ≤ *(*rětr*)-*a* ← bav. nem. *Reiter* 'rešeto'

picon < *(*picon*)-*ъ* ← furl. *peçon* 'lesa, rešetka iz protja' (po obsoškem furl. prehodu [č] > [c])

piconovJe < *(*picon*)-*ov-ъj-e* ($J \geq \acute{I}$ v T100)

grížjola < *(*grížjol*)-*a* ← furl. *grisiolo* 'rogozovina, rogoznica, lesena oz. pletena rešetka'

leha, nejasno, morda v zvezi z *leha* (< *lěx-a 'gredica, pas obdelane zemlje')

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *grížjola* v T063, *rešeto* v T112, *leha* v T236, *rehta* v T317, *sušica* v T360 in *polica* v T405.

Kot enkratnica z *les-* je kartiran leksem *lesce* v T234.

Kot enkratnici s *peč-* sta kartirana leksema *pečina* v T148 in *pešnica* (*pečnica*) v T294.

Kot enkratnici z *der-* sta kartirana leksema *dernice* v T018 in *derice* v T223.

Kot enkratnica s *picon-* je kartiran leksem *piconovlje* (*piconovJe*) v T100.

Kot opisno poimenovanje je kartiran leksem *mreža za sadje sušiti* v T240.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran nerelevantni odgovor *sušilnica* v T050 in T202.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *lesa* v T005, T017, T023, T025, T036, T038–T039, T266 in T314, *grížjola* v T063, *sušilnica* v T181, T260, T264, T271–T272, T275 in T304, *paštva* v T030–T031, T158 in T166, *paštev* v T159 in T191 ter *pašt* v T187, *paštuba* v T204, T244, T279 in T411, *laniščnica* v T369 in *redoseja* v T353.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T022, T025, T156, T252, T280, T328, T355, T365, T367–T368, T371, T374–T375, T387, T391–T392, T397, T412–T413 in T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

Tominec 1964; EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/Darre>, dostop 31. 10. 2020)

5. Primerjaj

SLA: V321A.02 *dera – pomen* (3/111), V296.01 *velnica* (3/20); OLA: 3418; ALE: /; SDLA-SI: 506, 558 *lesa za sušenje sliv*; ALI: 3705, 3837 *lesa za sušenje sliv*; ASLEF: 3362, 3742 *lesa za sušenje sliv*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Lesja je pletena lesena priprava za sušenje sadja, zlasti hrušk, jabolk, sliv, češpelj, orehov idr., ki se nato do pozne pomladi oz. do nove sadne letine posušeno hrani v ustreznih posodah.

Lese pravokotne oblike so izdelovali na Kobariškem in v južnih predelih Dolenjske. Takšna lesja je bila izdelana iz podolgovatih deščic, ki sta bili na obeh krajih obrezani zakrivljeno navzgor. Obe deščici sta imeli na spodnji strani niz lukenj, kamor je pletar vtaknil palice in jih nato po dolgem opletel z vrbovimi ali leskovimi palicami ali srobotom. V Slavčah v Goriških Brdih so bile lese narejene iz debelejših palic, na vsaki strani podaljšanih v dva ročaja, dno pa je bilo opleteno z leskovim šibjem. V Kozariščah v Loški dolini je bila lesja izdelana iz podolgovatega okvirja iz letvic in prečno vgrajenih klanih leskovih palic, v Ložu v Loški dolini so poznali lesjo iz podolgovatega lesenega okvirja z dnom, spletenim iz leskovih viter, v Hlebčah pri Velikih Laščah pa so izdelovali lese s podobnimi lesenimi okvirji in razmeroma tanko opletanim dnom iz vrbovih palic, pri čemer so imele nekatere tamkajšnje lese prisekana diagonalna vogala. Splošno razširjene kapljasto oblikovane lese iz leskovih palic in leskovega, vrbovega ali srobotovega opleta so izdelovali doma na kmetijah v Slavčah v Goriških Brdih, v Mančah v Vipavski dolini, v Podragi v Vipavski dolini in drugod po Sloveniji.

Večinoma so sadje na lesah sušili na ogreti krušni peči ali po kurjenju v njej. Čez nekaj dni se je sadje primerno osušilo in privzelo značilen vonj in okus po oglju in pepelu. Tako posušeno sadje, npr. jabolčne krlje, so ljudje uživali presno ali kuhano kot kompot za osvežilno in okrepitevno pijačo.

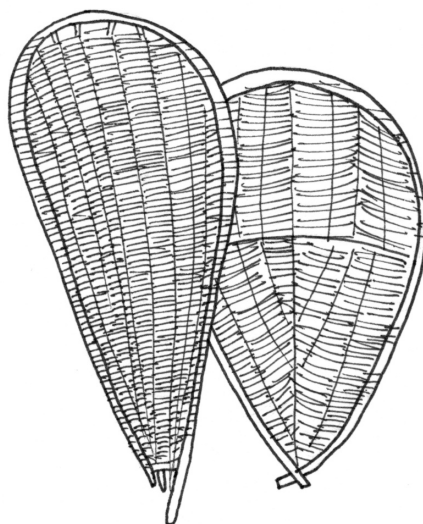
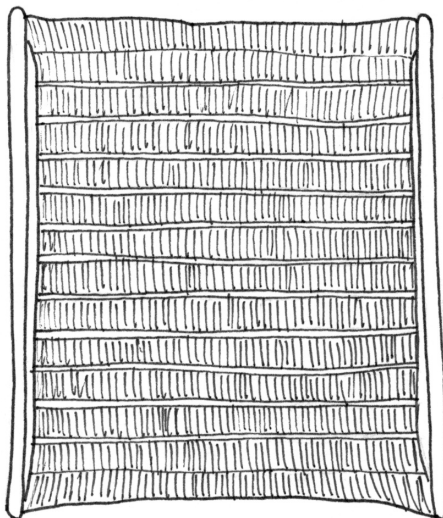
Že pred desetletji so takšen način sušenja sadja večinoma povsod opustili predvsem iz zdravstvenih razlogov, ker naj bi bilo v krušnih pečeh in (tudi) v posebnih, za to namenjenih manjših stavbah, preveč zdravju škodljivega ogljika. Zato se v zadnjih letih vse bolj uveljavlja gospodinjsko sušenje jabolk, hrušk, sliv in tudi drugih živil z aparati za sušenje sadja. Ponekod na Štajerskem (okolica Šentjurja pri Celju) se ohranja in po sodobnih tehnologijah razvija sušenje gob na lesenih lesah, ki jih

lastniki drugo vrh druge zlagajo v zračne lesene zaboje in jih zlagajo na police pod odprte lope gospodarskih poslopij ali v posebne lesene sušilne lope.

Prim.: Ložar 1944; Novak 1960; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/93

SLA V455.01 'planina'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Za pomen 's travo porasel svet, navadno v gorah, namenjen za pašo, lahko z bivališči za pastirje in stajami za živino', knj. *planina* (*i*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *planina*, na Notranjskem tudi *gora*. Druga zapisana poimenovanja so redkejša in (najverjetneje) označujejo vzvišenine različnih relativnih višin in oblik, torej *planine* v pomenu 'visoki hribi, zlasti skalnati' (npr. *velika gora*, *hrib*, *hriber*, *breg*, *visoki breg*, *grič*), ter (skupne) pašnike. Pri zbiranju gradiva je očitno prišlo do različnih interpretacij vprašanja bodisi že pri izpraševalcih bodisi pri informantih, zlasti v krajih, kjer planinske paše niso poznali – vendar pa je iz zbranih podatkov težko nedvoumno razlikovati med pomeni 'planina', 'visoka vzpetina' in 'skupni pašnik'.

V T076 je ob poimenovanju *planina* s pomenskim pojasnilom »pašnik, ki je daleč od vasi, kjer se končajo senožeti in ostanejo krave in konji vse poletje«, zapisano še enkratno poimenovanje *komonja* s pojasnilom, da je to »pašnik blizu vasi in je skupna last – tja gonijo na pašo vsak dan«. Za T031 je v opombi pojasnjeno, da je bila »planina [...] ograjena, da živali niso ušle čez mejo«. V T049 izraz *planina* uporabljajo »za sodobno gorsko pašo na opuščenih kmetijah«. V T411 je v opombi zapisano, da ima poimenovanje *planina* pomen 'hrib, višja vzpetina'.

Za točke T137, T223, T253, T267 in T370 je v gradivu zapisano, da besedo *planina* poznajo le iz knjižnega jezika.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je leksem *planina*, kjer je izpričan le kot zemljepisno lastno ime, tj. v T134 z opombo »samo kot krajevno ime na Vipavskem« in v T128 z opombo »ime vasi«, ter (*sveta*) *planina* z opombo »božja pot, samo krajevno« v T300.

V nekaterih točkah je v opombah zapisano, da tam živine ne pasejo (T176), nimajo planine (T262, T351 in T405) ali izraza zanjo ne poznajo (T109, T385 in T392).

V 55 zapisanih točkah (T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399) so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

2. Morfološka analiza

plaNina < *poln-in-a ← *poln-ъ 'raven, neporaščen z drevjem' (po disimilaciji $N-n \geq m-n$ v T404)

pláNina < *poln-in-a ← *poln-ъ 'raven, neporaščen z drevjem' (po disimilaciji $N-n \geq m-n$ v T070) (naglas po cirkumflektiranih oblikah s predlogi, npr. v tož. ed. *vъ polniŋo > *v plânino*, prim. nadiško sln. *u plà:nno*) (Šekli 2008: 99)
pašnik < *paš-ъn-ik-ъ ← *paš-ъn-ъ ← *paš-a (< *pas-j-a) ← *pas-ti 'pasti'
pašnjak < *paš-ъn-ak-ъ (< *paš-ъn-j-ak-ъ)
spašnjak < **sъ(n)-paš-ъn-ak-ъ* ← **sъ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *paš-ъn-ak-ъ
pasovnik < *pas-ov-ъn-ik-ъ
gora < *gor-a 'gora', 'gorski gozd'
grič < *grič-ъ / *gъrič-ъ 'majhna gora'
breg < *berg-ъ 'vzpetina, breg'
hrib < *xrib-ъ 'gorski greben, hrbet'
hriber < *xrib-r-ъ
snežnik < *sněž-ъn-ik-ъ ← *sněž-ъn-ъ ← *sněg-ъ 'sneg'
gmajna < **(gmajn)-a* ← srvnem. *gemeine* 'občinska skupna posest'
komunja < **(komuň)-a* ← furl. *comugne* 'zemljišče v javni posesti'
paskulič < **(paskul)-it-ъ* ← **(paskul)-ъ* ← furl. *pascul* 'paša, pašnik'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *pasovnik* v T043, *paskulič* v T059, *komunja* v T076 in *snežnik* (naveden v im. mn.) v T229.

Kot enkratnici s korenem *-paš-* sta kartirana leksema *spašnjak* v T349 in *pašnjak* v T401.

Kot enkratnica s *hrib-* je kartiran leksem *hriber* v T339.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *breg* v T339 in T392 ter odgovor, da izraz *planina* »ni v rabi« v T109.

Kot nerelevantni so kartirani odgovori *planina* v T134 in *Planina* v T128, (*sveta*) *planina* v T300 ter *vrh* v T386, *gora* v T219, T247, T393, T407–T409 in T413, *velika gora* v T392, *visoki bregi* v T368 in *hribi* v T299.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T176, T262, T351, T385, T392, T405.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka *Planina* v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395, T398 in T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Badjura 1953; Dizionario 2011; Finžgar 1970; Šekli 2008; Vojvoda 1994

5. Primerjaj

SLA: V553.01 *hrib*, V555.01 *gora*; OLA: 2557 *gora*; ALE: /; SDLA-SI: 702 *planina*, *pastirska bajta*; ALI: 4931; ASLEF: 4094; HJA: 1360; LinGeH: 1190; UMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Planina je večinoma s travo in ponekod z redkim drevjem in ruševjem poraščen svet hribovja in gora, namenjen za poletno pašo goveje živine, ovc, koz in konj ter ponekod na senožetnih planinah tudi za enkratno košnjo trave. Na Slovenskem je največ planin v Julijskih Alpah, v manjšem obsegu v Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah. V Karnijskih Alpah so imeli svoje planine s pastirskimi stanovi kmetje iz krajev v Spodnji Ziljski dolini.

Pašna območja v sredogorju in visokogorju so ponekod imenovali tudi *gôra* ali *planšarija* in s temi izrazi označevali veliko, plano in ponekod tudi z redkim drevjem poraščeno ozemlje v gorah, večinoma uro hoda ali več oddaljeno od stalnih bivališč njegovih pašnih upravičencev, praviloma kmetov ali lastnikov pašnih planin in drugih tamkajšnjih zemljišč (značilno za območje Savinjskih Alp). Nekoč je bila pašna živinoreja splošno razširjena tudi na nižje ležečih območjih, kjer so bili iz gozda izkrceni pašniki blizu stalnim naselbinam, ki so sčasoma po pašni dejavnosti dobile tudi krajevno ime.

Pašništvo na planinah se je obdržalo v Julijskih Alpah, Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah, na večini senožetnih planin v teh gorovjih pa so košnjo opustili v 70. letih 20. stoletja predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile in zmanjševanja števila kmečkega prebivalstva. Na planinah se v pašni dobi (od pozne pomladi do zgodnje jeseni) pasejo molzna in jalova goveja živina, ovce, koze in konji. Na ustreznem mestu so v gruči ali posamič postavljene pastirske kočice oz. pastirski stanovi, kjer v pašni dobi prebivajo pastirji, na velikih skupnih mlečnih planinah tudi sirarji. Ob pastirskih stanovih so pogosto tudi ograde, tamarji in večinoma leseni, ponekod tudi s kamnom ograjeni zavetni hlevi za živali.

Glede na izrabo in lastništvo se planine ločijo na senožetne planine, kjer se trava kosi enkrat na leto in nato na planino priženejo živino, skupne pašne planine, ki so značilne zlasti za Julijske Alpe, del Karavank in Kamniških Alp, in zasebne pašne planine, ki prevladujejo na območju Savinjskih Alp, v hribovju nad Matkovim kotom, Logarsko dolino in Robanovim kotom. Takšno zasebno pašništvo je verjetno povezano z zemljiškim lastništvom tega območja in z razvojem sedanje stalne naselitve ter sega v obdobje med 14. in 15. stoletjem. Večinoma pa so bile lastniki planin vaške in solastninske skupnosti, v srednjem veku ponekod tudi zemljiški gospodje.

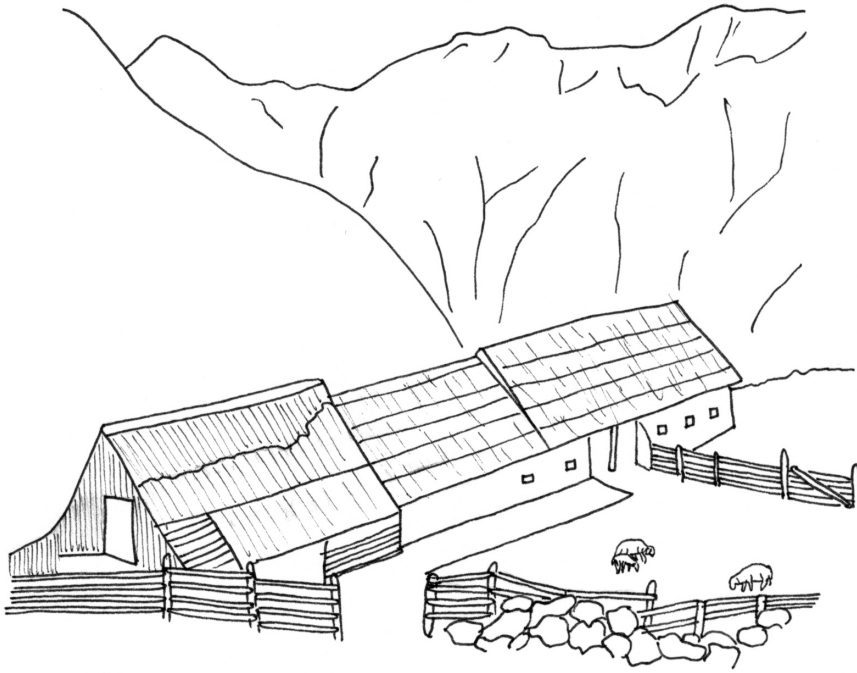
Pašništvo v planinah so alpski Slovani verjetno prevzeli od staroselcev, na kar navajajo posamezna poimenovanja delov enot nekaterih planin (npr. *tamar*, ograjen

prostor za živino – beseda je znana tudi v furlanskem jeziku, kjer je *tamar* ograja, v katero ponoči v planini zaprejo živino). Splošno znana označba za pastirstvo v planinah je planšarstvo, tudi *plánovanje*, ki pomeni predvsem skrb pastirjev za živino med dnevno pašo in skrb za varno prenočevanje v pastirskih zavetiščih tik ob stanovih. Na mlečnih planinah, kjer so pasli in molzli krave mlekarice, ovce in koze, je bilo razvito tudi mlekarjenje in sirarjenje. Na današnjem slovenskem ozemlju je bilo planinsko planšarstvo razvito že v prazgodovini, kar dokazujejo novejša arheološke raziskave. Pomen planinskega pašništva se je občutno zmanjšal po 2. svetovni vojni, ko so upravičenci in lastniki pašnih planin svoje kmetije v dolini preusmerjali v rejo goveje živine v velikih hlevih na kmetiji in obenem v ustanavljanje mlekarn v dolini. Z opuščanjem planinskega pašništva pa se spreminja tudi podoba planinske in planšarske kulturne krajine ter se izgublja velik del tamkajšnje kulturne dediščine.

Na skupnih ali zasebnih planinah so pašni upravičenci ali lastniki postavljali različne stavbe, pastirske kočice, sirarne, hleve in senike. Njihova podoba je bila odvisna od vrste živine (molzna, jalova, mešana, drobnica), lastništva planine (skupna, združna, najemniška, zasebna) in gospodarske izrabe planine (prireja živine, mlečno gospodarstvo, košnja). Na Bovškem in Tolminskem so imeli pašni upravičenci skupno sirarno in skupni hlev za drobnico (Trenta), na tolminskih planinah je imel pašni upravičenec tudi svoj hlev. Stavbe v planinah se na različnih območjih razločujejo po načinu prostorske razporeditve znotraj posameznega pastirskega naselja, načinu gradnje stavb in naprav ter uporabi stavbnega materiala – večinoma je prevladoval les, ponekod kot podložno ali zidno gradivo tudi kamen, na planinah na Tolminskem, Bovškem in v Trenti so po 1. svetovni vojni za gradnjo uporabljali ostanke vojaških objektov, med drugim so za kritje stavb pogosto uporabljali pločevino kot ostanek vojaške opreme.

Prim.: Bogataj 1999; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Repinc 2000; Renčelj idr. 1995; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/94

SLA V453.01 'stan – tamar'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomena 'pastirska kočā' in 'ograjn prostor za živino, preprosta stavba za bivanje živali (v planini)', knj. *stān* (*ā*) in *tāmar* (*ā*) je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *stan*, drugo najpogostejše pa *tamar* (v ziljskem, rožanskem in gorenjskem narečju). Pogosta poimenovanja so še *staja*, *bajta* in *koča*, redkejša pa *hlev* in *štala*. V ziljskem narečju se uporablja leksem *fača*. V govorih primorske narečne skupine se uporabljata romanizma *kazon* in *kazera*.

V T005 je ob leksemu *tamar* pripisana opomba »za listje, za voz«, v T007 pa »brez strehe«. V T008 je ob leksemu *tamar* opomba, da je to »ograja okoli sirarne«, ob drugem leksemu (enkratnici) *zely* pa, da je to »staro ime za tamar«. V T015 je ob leksemu *tamar* opomba »za živino«, ob leksemu *pastirska bajta* pa »za ljudi«. V T067 je ob drugem leksemu *stan* pripisano, da je to »ograjn prostor za živino« (*hram* pa je »delavnica, kjer se spi«), v T316 pa, da je *stan* »ovčja staja«. V T147 je ob poimenovanju *staje* pripisana opomba »za ovce«, v T279 je *staja* »ograjn prostor v hlevu«, v T383 pa je to »stavba, kamor se med slabim vremenom zateče živina«. V T355 je v opombi zapisano, da je *bajta* »pastirjevo bivališče«, *gorica* pa »ograjn prostor za živino«, medtem ko je *bajta* v T005 »lesena stavba – stanovanjska«. V T223 je enkratnica *čredinke* pojasnjena kot »ograjni prostori za ločevanje živali – mlade, stare, breje, teleta ...«.

Za T030–T031, T082 in T087 je v opombah zapisovalcev zapisano, da stanu ali tamarja tam niso poznali, v T097, T137, T168, T262, T272, T280, T351, T387–T388 in T412–T413, da ga tam ni, v T109 in T229, da beseda ni v rabi, v T170, T187, T210, T241, T245, T324 in T392, da besede ne poznajo, v T144, da ni planin in v T178, da ne pasejo. Za T213 piše, da izraz tam ni domač.

Odgovor na to vprašanje ni zapisan v 55 točkah, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

2. Morfološka analiza

stan < *sta-n-ъ *'kar stoji' ← *sta-ti 'vstati'

staj- < *sta-j-a / *sta-j-ę (im. mn.) *'prostor, kjer živina stoji' ← *sta-j-a-ti ← *sto-j-a-ti 'stati'

ovčja staja < **ov-bč-bj-a-j-a sta-j-a* ← *ov-bč-bj-b (← *ov-bc-a 'ovca') + *sta-j-a

koča < *kot-a 'koča'

- pastirska koča** < **pas-t-yŕ-ɓsk-a-j-a kqí-a* 'koča' ← *pas-t-yŕ-ɓsk-ɔ
(← *pas-t-yŕ-ɔ ← *pas-ti 'pasti') + *kqí-a
- tamar** < *(*tamar*)-*j-ɔ* 'ograda za živino, staja'; izvor in etimologija te alpske besede nista znana (tako tudi furl. *tàmar*, *tàmer* 'ograda, v katero ponoči v planini zaprejo živino' in kor. nem. *tummer*, *tunger* v enakem pomenu)
- bajta** < *(*bajt*)-*a* ← ben. it. *baita*, furl. *baite* 'koča, bajta'
- pastirska bajta** < **pas-t-yŕ-ɓsk-a-j-a (bajt)-a* ← *pas-t-yŕ-ɓsk-ɔ + *(*bajt*)-*a*
- pastirjeva bajta** < **pas-t-yŕ-ev-a-j-a (bajt)-a* ← *pas-t-yŕ-ev-ɔ (← *pas-t-yŕ-ɔ) + *(*bajt*)-*a*
- bajt** < *(*bajt*)-*ɔ*
- hlev** < *xlěv-ɔ 'hlev, staja'
- planinski hlev** < **poln-in-ɓsk-ɔ-j-ɔ xlěv-ɔ* 'hlev, staja' ← *poln-in-ɓsk-ɔ
(← *poln-in-a ← *poln-ɔ 'raven, neporaščen z drevjem') + *xlěv-ɔ
- štala** < *(*štal*)-*a* ← it. *stalla* 'hlev' / nem. *Stall* 'hlev'
- kazon** < *(*kazon*)-*ɔ* ← furl. *cason* 'koča, koliba'
- kazera** < *(*kazer*)-*a* ← it. *casera*, furl. *casere* 'tamar'
- hiša** < *(*xyš*)-*a* ← stvnem. *hūs* [hūš] 'hiša'
- hram-** < *xorm-ɔ / *xorm-i (im. mn.) 'šotor, zgradba, hiša'
- gorica** < *gor-ic-a ← *gor-a 'gora', 'gorski gozd' // < *dvor-ic-a ← *dvor* 'hiša (z gospodarskimi poslopji), posestvo; dvorišče, ograjen prostor znotraj dvoriščnih površin kot staja za drobnico ali svinje' < *dvor-ɔ 'dvorišče' in 'dvor, hiša' (SES *gorica*²; Šivic-Dular 1996: 437)
- klet** < *klět-ɔ 'zidanica, soba, shramba, klet'
- ograja** < **o(b)-gord-a* (< **o(b)-gord-j-a*) ← **o(b)-gord-i-ti* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ogrado'
- zagrajeno** < *za-gord-e-n-o ← *za-gord-e-n-ɔ (< *za-gord-j-e-n-ɔ)
← *za-gord-i-ti ← *za 'za' + *gord-i-ti
- meja** < *med-a (< *med-j-a) 'meja'
- čredinke** (im. mn.) < *čerd-in-ɔk-ɛ ← *čerd-a 'vrsta (enakih živali), čreda'
- tromar**, nejasno, morda v zvezi s *tamar*
- zelj**, nejasno, morda v zvezi z nem. *Selde* 'koča'
- fača**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *zelj* v T008, *hiša* v T056, *kazera* v T057, *tromar* v T096, *čredinke* v T223, *meja* in *ograja* v T302, *gorica* v T355 in *klet* v T370.

Kot enkratnica z *bajt-* je kartiran leksem *bajt* v T160.

Kot enkratna besedna zveza z *bajta* je kartiran leksem *pastirjeva bajta* v T166.

Kot enkratna besedna zveza s *koča* je kartiran leksem *pastirska koča* v T206.

Kot enkratna besedna zveza s *hlev* je kartiran leksem *planinski hlev* v T059.

Kot enkratna besedna zveza s *staja* je kartiran leksem *ovčja staja* v T155.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *hrami* v T067, *kazon* in *bajta* v T075, *koča* in *bajta* v T201, *koča* v T317 ter odgovor »ni poimenovanja« v T229.

Kot opis je kartiran odgovor *zagrajeno* v T023.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T030–T031, T082, T087, T097, T109, T137, T144, T168, T170, T178, T187, T210, T213, T229, T238, T241, T245, T262, T271, T280, T300, T324, T328, T332, T351, T353, T368, T375, T385, T387–T388, T392 in T412–T413.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka *Planina* v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Šivic-Dular 1996

5. Primerjaj

SLA: V160.01 *plot* (3/95), V460.01 *ograja* (3/96), V462.01 *pletena ograja* (3/97), V455.01 *planina* (3/93), V454A.01 *pastir – splošno* (3/100), V129B.01 *slaba hiša* (2/3), V157.01 *klet* (2/32); OLA: 3376, 3420 *lesena ali kamnita zgradba, v kateri živijo pastirji*, 3421 *salaš*, 3422 *koliba*; ALE: /; SDLA-SI: 705 *več pastirskih bajt*, 707 *ograja, ograjen prostor za živali*; ALI: 4279, 4933 *odprt hlev, ograd*; ASLEF: 1103, 4096 *odprt hlev, ograd*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Stan in tamar sta povezani stavbi ali le zavetni ogradi, namenjeni poletnemu pastirskemu pašništvu v srednjevisokih in visokih planinah, v slovenskem etničnem prostoru zlasti v Julijskih Alpah, Kamniških Alpah, Karavankah in Karnijskih Alpah. Tamar, ki so ga poznali že staroselci pred naselitvijo Slovanov, je lahko samostojna stavba ali zgradba, priključena pastirski koči, kamor se ponoči in pred slabim vremenom (nekoč tudi pred plenilci, volkovi) zateče živina, ponekod pa v njej tudi molzejo. V Karnijskih Alpah (npr. na Brški planini) leseni pastirski koči večinoma pravijo *fača*, zraven stoječi leseni staji pa *tamar*.

Stanovi so v Bohinju in na Veliki planini del pastirskega naselja z značilnimi šotorasto zasnovanimi pastirskimi kočami. Pastirski stan je ponekod povsem lesena in na opornih tramovih postavljena stavba, ponekod so jih prislanjali ob breg, da je pod spodnjim delno odprtim delom imela čez noč zavetje živina, v enoprostornem pritličju pa je bilo pastirjevo zavetišče (npr. na planini Vodiški vrh v Bohinju). Drugod v Julijskih Alpah (npr. na planini Zajamniki) so bili večinoma eno ali dvo-prostorni pastirski leseni stanovi postavljeni na kamnite temelje, vhod v bivalni prostor je bil z ožje zatrepne strani, streha z naklonom okrog 45° je bila krita

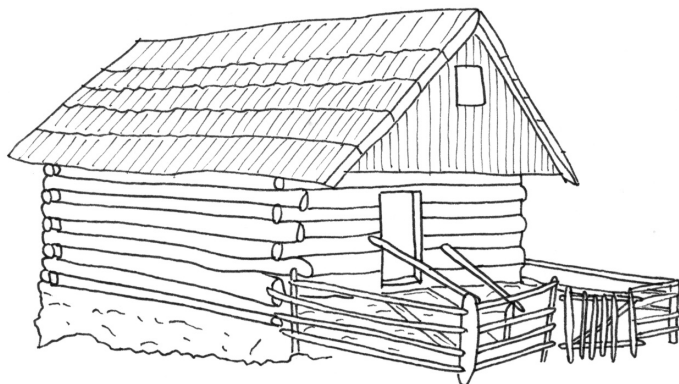
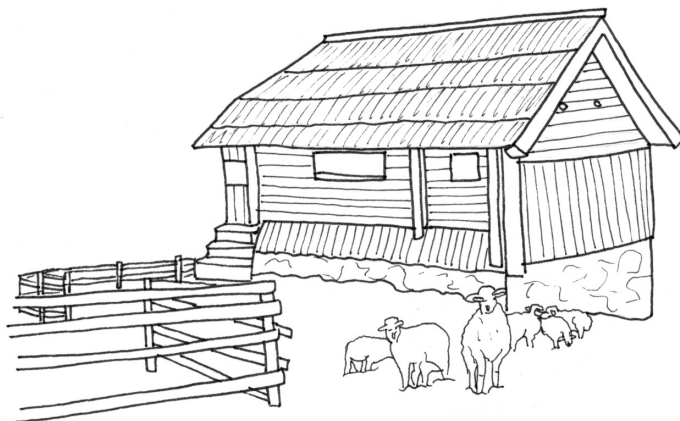
s skodlami. V starejših stanovih je dim z ognjišč prosto izhajal skozi line ali vhodna vrata, v posodobljenih in novih lesenih stanovih so vgrajeni cevasti dimniki za odvod dima iz novejših grelnih naprav in kuhinjskih štedilnikov. Tako zasnovan stan je pastirjem zadostoval za dvo- do trimesečno bivanje v planini. V Bohinju so poleg takšnih stavb postavljali tudi pastirske hišice s kuhinjo in prostorom za spanje, na Bovškem (npr. v trentarskih planinah) so pastirji tudi po več mesecev bivali v večinoma povsem iz kamna zidanih hišicah. Na bovško-trentarskem območju so v planini imeli tudi staje v obliki dvokapnih streh, prekritih s skodlami ali daljšimi žaganimi deščicami; ponekod so bile strehe s kapnimi legami postavljene zgolj na večje kamnite skale (npr. na planini Zapotok), drugod je bila streha oprta na lesene stebre, glede na nagnjenost zemljišča in zavetno lego pa so ostenje med stebri zaprli s prečno ali pokonci pritrjenimi deskami (planina Trbiščna, planina Dupla, planina Zapotok). V novejšem času so pastirski stanovi zidani tudi iz opeke in cementa.

Ljudje in živali so bili v planinah tesno povezani med jutranjo in večerno molžo, čez dan na paši in tudi čez noč, saj sta človek in žival pogosto bivala pod isto streho, v med seboj povezanih stavbah ali v stavbah, ki so bile postavljene zelo blizu druga drugi. V tolminskih skupnih govejih planinah so staje, tj. stavbe s hlevom v pritličnem delu in prostorom za bivanje pastirja na podstrešju, zidali iz kamna. V bovških in trentarskih planinah so bili pastirjevi bivalni prostori in prostori za sirjenje mleka drug ob drugem, ob njih pa staje za drobnico. Tudi v Dolski planini v Karnijskih Alpah so fače in tamarji postavljeni v gruči in z enotno usmerjenimi dvokapnimi strehami.

Število pastirskih stanov in staj za živali po posameznih planinah je bilo odvisno od več dejavnikov, med drugim od vrste pašnih živali, števila nosilcev pašnih pravic, razsežnosti posameznih planin, od oddaljenosti od doma v dolini, lastništva planin in tudi načinov njihove osnovne dejavnosti ter medsebojne povezanosti nosilcev pašnih pravic pri skupni pridelavi sira, skute in sirotke (to so ponekod že na planini dajali prašičem, tja prignanim za nekaj mesecev, npr. na planini Trbiščna v Trenti). Z opuščanjem pašnih planin in s spremembami v načinu življenja, zlasti pa ob povečanih gmotnih možnostih predvsem mestnega prebivalstva, se od 70. let 20. stoletja spreminja namembnost nekaterih pastirskih stanov in tamarjev. Nekateri so pokupili tedenski počitnikarji, ki stavbe preurejajo po svoje, saj je njihov način življenja in njihova predstava o življenju v planini bistveno drugačna od življenja in dela pastirjev, planšarjev, sirarjev. Predvsem pa na nekdanjih pašnih planinah primanjkuje pašnih živali, krav, ovc, koz, konj, prašičev. Zato se planine opuščajo, stanovi, staje, tamarji propadajo, pa tudi vegetativna podoba planin se je z leti že marsikje občutno spremenila.

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Dolinar 1954; Ložar 1944; Novak 1942; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; SEL 2004; Šalehar idr. 2013

7. Skica

Komentar in karta: 3/95

SLA V160.01 'plot'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'ograja iz kolov, lat', knj. *plót* (*ô*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *plot*, drugo najpogostejše poimenovanje je *ograja* oz. *graja* (redkeje *ograda*); druga poimenovanja so redka.

V T191 je za *plot* v opombi zapisano, da je lesen, *ograja* pa iz mreže oz. žice. V T202 je ob leksemih *plot* in *ograja* pripisano, da »iz vej pletenih ograj nimajo«. V T213 je ob leksemu *plot* zapisano, da »se ne vidi skozi, ker je bilo s krajci popolnoma zabito«, v T230, da je *plot* lesen, v T231, T268 in T395, da je *plot* pletena ograja (*rante* pa iz lesa), v T351, da je *plot* spleten iz šibja (*ograja* pa je iz lat), v T241, da je *plot* 'ograja iz desk in kolov', v T365 in T415, da je *plot* 'lesena ali spletena ograja', v T382, da je *plot* 'vsaka ograja', v T417 pa je ob leksemu *plot* pojasnilo: »koli so bili postavljeni vertikalno en zraven drugega«. V T256 je *plot* označen z označevalnikom »starinsko«, v T258 pa »redko«. V T137 je ob enkratnici *štekati* pripisana opomba, da je to 'lesena ograja', ob enkratnici *ringjera* pa, da je to 'železna ograja'; v T376 je ob enkratnici *plotovje* pripisano, da je to 'pletena ograja'. V T258 in T268 je za *planke* zapisano, da je to 'lesena ograja', v T299 pa za *ograj* piše, da je »obložena s plankami«. V T413 je *pleter* 'iz šibja spleten plot'. V T253 je leksemu *ograja* pripisan označevalnik »redko«. V T084 je ob leksemu *frata* pripisano, da je to 'živa meja' in da besede *plot* tam ne poznajo.

V T087 leksema *plot* ne poznajo, v T261 pa v opombi piše, da tam »ne ograjujejo«.

2. Morfološka analiza

plo/t < *plot-ъ 'plot' ← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti' (// ≥ p v T355)

plotovje < *plot-ov-ъj-e

pleter < *plet-eř-ъ (< *plet-er-j-ъ) ← *ples-ti (< *plet-ti)

graja < *gord-a (< *gord-j-a) 'ograda' ← *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ogrado'
← *gord-ъ 'ograda'

grajka < *gord-ъk-a

zgraja < **sъ(n)-gord-a* ← **sъ(n)-gord-i-ti* ← **sъ(n)-* 'skupaj, z' +
*gord-i-ti

zagraja < *za-gord-a ← *za-gord-i-ti ← *za 'za' + *gord-i-ti

zagrajeno < *za-gord-e-n-o ← *za-gord-e-n-ъ (< *za-gord-j-e-n-ъ)

← *za-gord-i-ti ← *za 'za' + *gord-i-ti

ograja < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' +
*gord-i-ti 'zagrajevati, delati ograjo'

ograjba < *o(b)-gord-*bb*-a

ograd < *o(b)-gord-*ṽ* ← *o(b)-gord-*i-ti*

ograda < *o(b)-gord-a ← *o(b)-gord-*i-ti*

lesa < *lēs-a 'iz šibja spleten izdelek: plot, vrata v plotu, rešeto ipd.' ← *lēs-*ṽ* 'les'

frata < *(frat)-a ← furl. *frate* 'poseka, krčevina', it. *fratta* 'grmovje, goščava, živa meja' / kor. nem. *Frate*, tirol. nem. *Fratte* 'poseka, gozdna jasa'

seča < *sēč-a (< *sēk-j-a) ← *sēti (< *sēk-ti) 'seči, sekati'

preseka < *per-sēk-a ← *per-sēti ← *per- 'skozi, prek, čez, k' + *sēti

zaloga < *za-log-a ← *za-leti ← *za- 'za' + ← *leti (< *leg-ti) 'leči'

zadejano < *za-dē-j-a-n-o ← *za-dē-j-a-ti ← *za- 'za, zadaj' + *dē-j-a-ti (← *dē-ti 'položiti, postaviti, vtakniti, narediti')

plank- < *(plank)-a / *(plank)-*ę* (im. mn.) ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'

rante (im. mn.) < *(rant)-*ę* ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letva'

rampe (im. mn.) < *(ramp)-*ę* ← *(ramp)-a ← nem. *Rampe* 'rampa, ograja'

paradana < *(paradan)-a ← furl. *paradane* 'deščena pregrada'

pared < *(pared)-*ṽ* ← trž. it. *parede* 'stena, zid', trž. it. *paredo* 'stena, zid, pregrada'

čiza < *(čiz)-a ← furl. *cise* 'živa meja'

rečinto < *(rečint)-o (m.) ← it. *recinto* 'ograjn prostor, ograja, ograda'

raštel < *(raštel)-*ṽ* ← it. *rastello* 'ograjn'

vrzela < *vbrz-*ě-l*-a ← *vbrz-*ě-ti* ← *verz-ti *vbrz-*ǫ* 'vezati, vezati vrata, zapirati'

vereja < *ver-*ěj*-a ← *ver-ti *vbr-*ǫ* 'zaticati, vtikati, zapirati'

štekat < *(štekat)-*ṽ* ← it. *steccato* 'kolje, deščena pregrada'

ringjera < *(ringjer)-a ← it. *ringhiera* 'ograjn'

zahagano < *za-(xag)-a-n-o ← *za-(xag)-a-n-*ṽ* ← *za-(xag)-a-ti ← *za- 'za, zadaj' + *(xag)-a-ti (← *(xag)-a ← srvnem. *hage*, *hagen* 'ograjn, utrdba'

(Striedter-Temps 1963: 79), bav. nem. *Hag* 'ograjn, plot', prim. sln. *aga* 'živ plot' (Pleteršnik))

kater, nejasno, najverjetneje v zvezi s sln. *gater* (← srvnem. *gater*, nem. *Gatter* 'mreža, ograja za zaščito pred divjadjo') (po bav. nem. prehodu g- > k-)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vrzela* v T059, *preseka* v T076, *paradana* v T097, *raštel* v T113, *pared* v T121, *štekat* v T137, *rampe* v T229, *zaloga* v T298, *kater* v T284 in *seča* v T404.

Kot enkratnica s korenem *plot-* je kartiran leksema *plotovje* v T376.

Kot enkratnica s korenem *plet-* je kartiran leksem *pleter* v T413.

Kot enkratnici s korenem *-graj-* sta kartirana leksema *zagraja* v T103 in *zgraja* v T370.

Kot enkratnica s korenem *-grad-* so kartirani leksemi *ograd* v T415.

Kot opis sta kartirana odgovora *zadejano* v T056 in *zagrajeno* v T405.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ograda* in *plot* v T076, *lesa* v T090, *graja* v T187 in T229, *planka* v T223, *planke* v T258 in T317, enkratnici *ringjera* v T137 in *vereja* v T213 ter *zahagano* v T415.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T087 in T261.

4. Uporabljena dodatna literatura

EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/hag>, dostop 12. 12. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V460.01 *ograja* (3/96), V462.01 *pletena ograja* (3/97), V453.01 *stan – tamar* (3/94); OLA: 938; ALE: /; SDLA-SI: 505; ALI: 3703, 3070, 3931 *živa meja*; ASLEF: 3360, 3613, 3817 *živa meja*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Plot je lesena ograja iz kolov, lat, letev, leskovih, kostanjevih in vrbovih palic ter šibja, smrekovih in jelovih krajnikov idr. podobnih lesenih gradiv, ki so jih v plot povezovali z leskovimi in vrbovimi vejami, s srobotom ali smrekovimi in jelovimi vejami, zmehčanimi nad ognjem, od 60. let 20. stoletja pa jih vse pogosteje pritrjevali z žičniki, žebli, žico, vijaki, plastičnimi trakovi idr.

Plotovi so se razlikovali po uporabljenih gradivih, zlasti pa po izvedbi. Debelejši nosilni koli in palice so bili večinoma zabiti v zemljo, nanje so bile vodoravno ali vzporedno z zemljiščem pritrjene oporne letve, kamor so pokončno ali postrani pritrjevali osnovno gradivo plota. Najbolj pogosti so bili pokončni opleti nosilnega ogrodja, kakršne so gradili na Zakojci, Bukovem in v Zakraju na Cerkljanskem, v Podgradu in Materiji v Brkinih, v Robidišču in Kredu nad Kobaridom in drugod. V plotove so pokončno vpenjali tudi različno dolge, klane in pogosto ploščate kostanjeve ali leskove palice, ki so jih na nosilno ogrodje privezovali z vrbovim ali leskovim protjem, ponekod samo na zgornjem prečnem nosilcu, tako je nastala geometrijsko enovita in predvsem trdna povezovalna veriga, ki se je obdržala več let. V Zakojci in Zakraju na Cerkljanskem so v plotove vgrajevali tudi postrani opletene palice, ki so jih enakomerno vtikali od spodnjega dela enega do srede drugega in vrha tretjega nosilnega kola ter tako spletli trden in za drobnico, kokoši in druge male živali povsem neprehoden plot. Posebej goste oplete v plotovih so izdelovali tudi na Kredu in na Rjavčah v Brkinih, kjer so jih kot lese iz slame in vej nameščali pred vrata hleva ali kot plot za zavarovanje mlade vinske trte in drevja čez zimo. Na Bavšici v Trenti so poznali tudi plotove, sestavljene iz parov pokončnih kolov, med katere so leže drugega vrh drugega polagali neobtesane kole naravnih oblik.

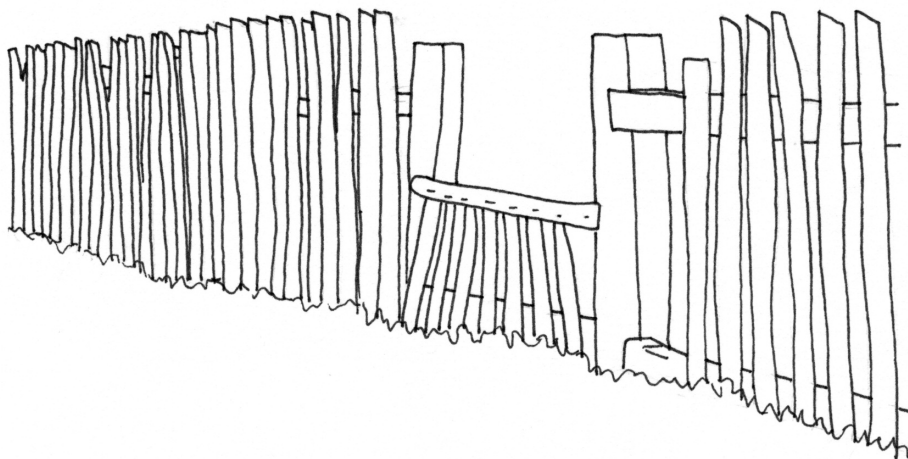
V daljše plotove so bili lahko na mestih, kjer so zasebne ali vaške pešpoti prečkale zagrajene pašnike in travnike, vgrajeni znižani prehodi. Ponekod so za prehod ograjenih zemljišč z vprežno živino imeli v plotovih vstavljene širše razpetine, *lese* s pletenimi

vrti. Takšne *lese* so odpirali z drsnim premikanjem v smeri ograje ali z razpiranjem navzven, če je imel tak plot vgrajene nosilne kavlje.

S plotovi, pleteni iz kolov in lat, so ponekod ograjevali gnojišča za gospodarskimi poslopji ali na dvoriščih. Z razsežnimi plotovi so ograjevali tudi zemljišča zunaj strnjenih naselij, ponekod kot prepreko, da živina ni silila na pašo v gozd.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/96

SLA V460.01 'ograja'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'naprava, ki se postavi okrog zemljišča, prostora za preprečevanje prehoda', knj. *ogrāja* (*ā*), je v narečjih najpogostejše poimenovanje *ograja* (redkeje tudi *ograda* ali *ograd*), drugo najpogostejše poimenovanje je *plot*, manj pogosto še *planke*; druga poimenovanja so redka.

V nekaterih točkah so informanti dodatno pojasnili pomene posameznih leksemov. Tako je ob leksemu *ograja* v T004 zapisana opomba »na dolinskih pašnikih«, v T023 pa ima *ograja* pojasnilo »za krave in večje živali«, leksem *plot* pa je tu 'ograja za svinje'. V T031 je *plot* »lesena ograja«, v T054 pa je »iz desk ali tudi spletena«, medtem ko je *ograja* tu »bolj za živo mejo«. V T247 poznajo leksema *plot* in *ograja*, a ob drugem je zapisana opomba, da je »boljše vrste«. V T275 je pripisano, da je *ograja* »za živino: iz stebričkov in rant, za vrt(ec); mreža«. V T370 je ob leksemu *plot* opomba, da je to »pokončna« *ograja*, *rante* pa »povzdolžna«. V T417 je ob edinem leksemu *ograja* še pojasnilo »koli so bili postavljeni horizontalno«. V T378 piše, da je leksem *ograja* »novejši« (ob starejšem *plot*), v T271 pa se leksem *ograja* »redko rabi«. Leksem *gater* v T375 ima (tudi) pomen 'žična ograja'. V T223 je *planika* »visoka ograja, skozi katero se ne vidi, ne nujno na pašniku«, v T241 pa so *planke* »po dolgem zbite deske«. V T068 je ob leksemu *mir* pojasnilo, da je to »ograja iz zloženega kamenja«. Leksem *ograd* ima v T382 pomen 'ograjen vrt'.

Odgovor na to vprašanje ni zapisan v več točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

2. Morfološka analiza

grada < *gord-a ← *gord-i-ti *'zagrajevati, delati ogrado' ← *gord-ь 'ograda'

ograda < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti

ograd < **o(b)-gord-ь* ← **o(b)-gord-i-ti*

graja < *gord-a (< *gord-j-a) ← *gord-i-ti

grajka < *gord-ьk-a

ograja < **o(b)-gord-a* ← **o(b)-gord-i-ti*

ograjba < **o(b)-gord-ьb-a*

ograjnica < **o(b)-gord-e-n-ic-a*

zagraja < *za-gord-a ← *za-gord-i-ti ← *za 'za' + *gord-i-ti

plo/t < *plot-ь 'plot' ← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti' (// ≥ p v T355)

lesa < *lēs-a ← *lēs-ъ 'les'

staja < *sta-j-a *'prostor, kjer živina stoji' ← *sta-j-a-ti ← *sto-j-a-ti 'stati'

zid < *zid-ъ 'zid' ← *zbd-a-ti *zid-ǫ (< *zid-jǫ) 'zidati'

mir < *(*myr*)-ъ ← lat. *mīrus* 'zid, stena'

plank- < *(*plank*)-a / *(*plank*)-ę (im. mn.) ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'

rante (im. mn.) < *(*rant*)-ę ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letva'

šrange (im. mn.) < *(*šrang*)-ę ← bav. srvnem. *schränge* 'ograja, plot, planke'

škarpa < *(*škarp*)-a ← it. *scarpa* 'škarpa, zid med dvema višinama zemljišča'

seča < *sěč-a (< *sěk-j-a) ← *sěti (< *sěk-ti)

osek < **o(b)-sěk-ъ* ← **o(b)-* + *sěti 'seči, sekati'

gater < *(*gatr*)-ъ ← srvnem. *gater*, nem. *Gatter* 'mreža, ograja za zaščito pred divjadjo'

zahagano < **za-(xag)-a-n-o* ← **za-(xag)-a-n-ъ* ← **za-(xag)-a-ti* ← **za-* 'za,

zadaj' + *(*xag*)-a-ti (← *(*xag*)-a ← srvnem. *hage*, *hagen* 'ograja, utrdba'

(Striedter-Temps 1963: 79), bav. nem. *Hag* 'ograja, plot', prim. sln. *aga* 'živ plot'

(Pleteršnik))

medrnja, nejasno, morda v zvezi z terg. furl. *màndria*, furl. *màndrie* 'ograda'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *mir* v T068, *medrnja* v T069, *šrange* (im. mn.) v T250, *škarpa* v T323, *gater* v T375, *seča* v T404 in *zid* v T413.

Kot enkratnici z *-graj-* sta kartirana leksema *grajka* v T402 in *ograjnica* v T412.

Kot enkratnica z *grad-* je kartiran leksem *grada* v T166.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *lesa* v T097, *staja* v T155 in T201, *planka* v T223 in *planke* v T262 ter *ograja* v T395.

Kot opis so kartirani odgovori *ograjeno* v T074, *zagrajeno* v T030 in T405 ter *zahagano* v T415.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T078, T084, T086, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T137, T141, T150, T153, T157, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T304, T325, T329, T337, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389 in T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V140(b).01 *zunanjzi zidovi hiše* (2/16), V165(a).01 *sadni vrt* (2/66), V160.01 *plot* (3/95), V462.01 *pletena ograja* (3/97), V453.01 *stan – tamar* (3/94); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 505 *plot*; ALI: 3703 *plot*; ASLEF: 3360 *plot*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Ograja je lesena, kovinska (lahko kovana iz železa), kamnita ali opečna naprava za ograditev manjšega ali večjega zemljišča in pogosto tudi varovalni in oporni člen v stavbarstvu (na stopniščih, balkonih, odprtih zunanjih hodnikih – gankih hiš in gospodarskih poslopij, na terasah različnih stavb – razglednega stolpa, vodnega zbiralnika, stanovanjske in poslovne stolpnice), je tudi obzidje grajske stavbe, samostanske posesti, palube plovila idr. Ograja je namenjena zlasti zamejitvi, ograditvi in varovanju zemljišč, grajenih stavb in naprav, naravnih znamenitosti idr. Je pomemben prostorski in gradbeni člen bivalnih prostorov, gospodarskih, poslovnih, vzgojno-izobraževalnih, varstvenih, zdravstvenih zavodov, letališč, vojaških postojank, rekreativnih in športnih stavb in naprav, zaporov, živalskih vrtov, pokopališč idr. Ograje na zemljiščih so namenjene predvsem omejevanju, usmerjanju in preprečevanju prostega prehoda ljudem in živalim. V preteklosti so imele podobno kot plotovi pomembno vlogo pri lastniških in uporabniških razmerjih v vaških, trških in mestnih skupnostih. Ograje so bile pomemben del normativnega prava naselbinskih enot in so usmerjale ravnanje prebivalcev in obiskovalcev. Kršenje teh pravil, npr. vstopanje brez dovoljenja na ograjeno zemljišče, je lahko povzročilo resne spore in poslabšalo medsebojne in zlasti sosedske odnose.

Iz kamna zgrajene suhozidne ograde so značilne zlasti za zahodne Julijske Alpe, Kras in Istro. Suhozidne ograde, zgrajene večinoma iz kamna in brez dodanih vezivnih gradiv, tj. apnene ali cementne malte, navadno zamejujejo zemljišča, pred naravnimi vplivi varujejo obdelovalno zemljo in so obenem hramba odvečnega kamenja na poljih in travnikih, ponekod pa je del takega kupa kamenja lahko preurejen v začasna zavetišča. Podobne kamnite ograde so imeli tudi na visokogorski planini Bela nad Bavšico, kjer so služile tudi kot usmerjevalna pot drobnici na pašo in nazaj.

Ponekod imajo lesene ograje vgrajene prehode, prelaze, tj. za polovico ali tretjino znižano višino lat, da je mogoč prestop z ene strani na drugo. Na obeh straneh prelaza sta lahko leseni stopnici, da je prestop varnejši. Takšni prelazi so bili v ograje vgrajeni ob pešpoteh, ki so prečkale z ograjo obdano zemljišče, večinoma travnik ali sadni vrt ob domačiji, kjer so se pasle kokoši, drobnica ali svinje.

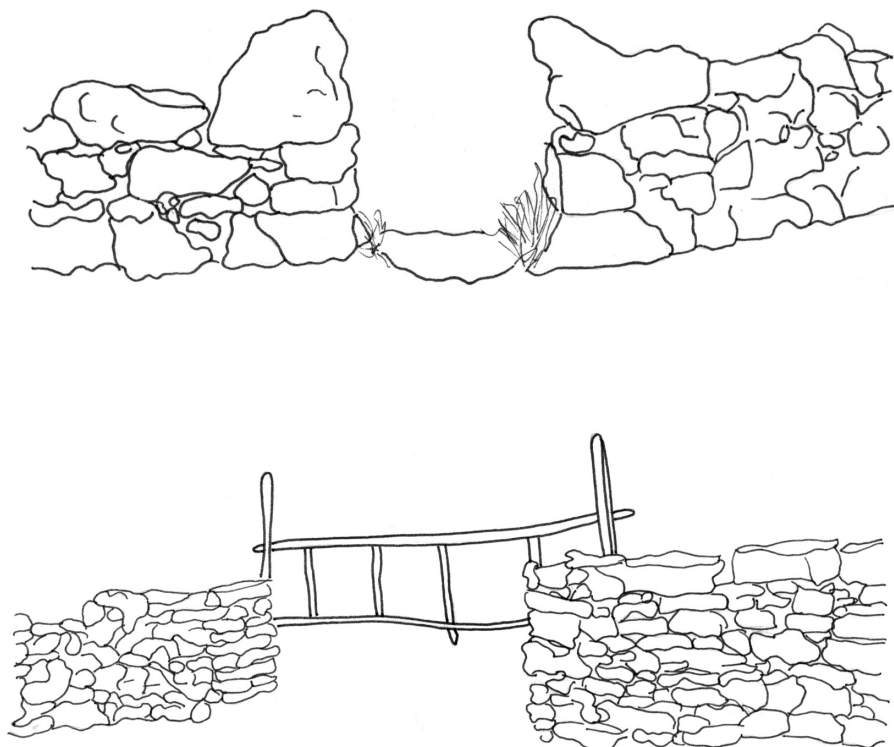
Gradiva za postavitev ograj so se z leti spreminjala in tehnološko dopolnjevala. Na splošno so bile v preteklosti najbolj razširjene lesene ograje različnih oblik, dolžin in višin. Takšne ograje so imele v zemljo zabite lesene nosilne kole, na katere je bil najpogosteje pritrjen par vzporedno z zemljiščem pritrjenih lat, kamor so se pokončno ali poševno pritrjevale smrekove, jelove ali borove žagane deske, klane kostanjeve ali akacijeve letve idr. Na kraških območjih so ograje gradili iz povsod dosegljivega kamna. Na Krasu in Notranjskem se je ponekod v strnjениh in gospodarsko razvitih krajih uveljavila gradnja visokih kamnitih ograj, ki spominjajo na obrambne zidove. Takšne zidane ograje so skupaj s stavbami obdajale notranje dvorišče (*borjač*) domačij in so se na javno vaško pot odpirale le s kamnitim vhodnim portalom.

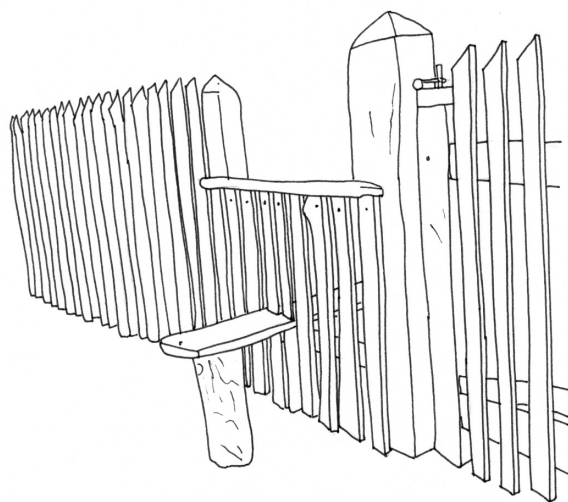
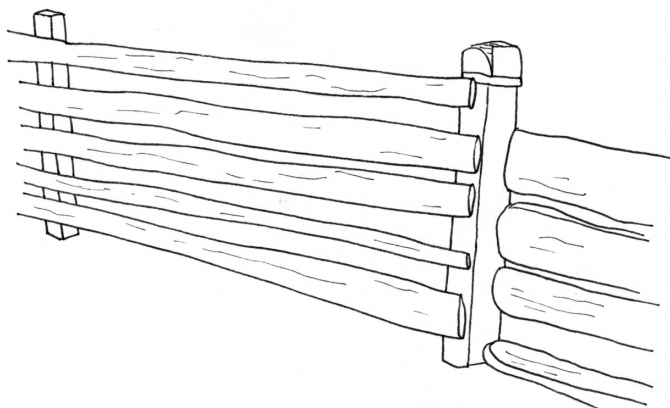
Ponekod so bila v lesene in zidane ograje umeščena eno- ali dvokrilna vrata. Njihova širina in izvedba je bila odvisna od pomena dostopne oz. izhodne poti.

Ponekod so imeli ob hišah z ograjami obdane zelenjavne ali okrasne vrtove. Ograje so se navadno dotikale dveh vogalov stavb in imele tam vgrajena ena ali dvojje vrata. Takšne ograje so bile sprva večinoma iz klanih, pozneje tudi žaganih letvic, ki so jih ponekod likovno dopolnili s postrani prirezanimi vrhnjimi deli in različno višino lat ali tudi z vgradnjo vmesnih kamnitih ali opečnih stebrov, ponekod dopolnjenih še s piramidastimi strešicami. Od začetka 60. let 20. stoletja so se začele uvajati različne žičnate ograje v obliki mreže, po letu 2000 pa tudi ograje iz plastike, ki imitirajo les, različne paličaste kovinske ograje, ograje s ploščami različnih velikosti, ki ščitijo pred pogledi in hrupom, in ograje iz dvojnih mrež in mednje nasutega prodnega ali lomljenega kamenja, ki jih ponekod dodatno ozelenijo z bršljanom.

Prim.: Šarf 1991; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/97

SLA V462.01 'pletena ograja'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'pletena naprava, ki se postavi okrog zemljišča, prostora za preprečevanje prehoda', knj. *pletèna ográja* (*é; ā*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *plot* oz. *pleteni plot*, drugo najpogostejše poimenovanje je *ograja* (z različico *graja*) oz. *pletena ograja*; druga poimenovanja so redkejša.

V T023 je ob leksemu *ograja* zapisano, da je »pletena, tudi če so bile dile in rante«, ob leksemu *plot* pa pojasnilo, da je to »ograja za svinje, lahko pletena«. V T176 je ob leksemu *plot* zapisano, da »ni samo pleten«, v T254 pa, da je »iz protja«. V T242 ob leksemu *ograja* piše, da je to »meja z dratom«, v T378 pa ob leksemu *pletena ograja* piše, da je to »novejše« poimenovanje. V T076 je ob leksemu *lesa* pripisano, da je to »pletena ograja«, v T152, da je »pletena iz šib«, v T253 ima označevalnik »starinsko« in v T302 opombo »za vrata«. V T307 piše, da so *planke* »ograja iz vej«.

Leksem *plot* ima lahko različne desne prilastke, npr. *plot iz protja* v T243, *plot iz sroboti* v T383, *plot iz šibja* v T386 ali *plot iz vej* v T410. Tudi leksem *ograja* oz. *graja* ima lahko različne desne prilastke, npr. *graja iz lesk* v T156, *ograja iz šibja* v T148 ali *ograja iz protja* v T186.

V T109 je ob poimenovanju *spletena ograja* pri drugem zapisovalcu zapisano, da poimenovanje »ni v rabi«, v T229 je ob leksemu *ograja* pri drugem zapisovalcu zapisano, da je ni. V T001–T008, T011–T012, T015, T030, T035, T109, T137, T168, T200, T202, T210, T213, T223, T236, T245, T262, T271, T275, T300, T331–T332, T334, T342, T344, T353, T384 in T412 pletenih ograj ne poznajo oz. jih ni, v T385 poznajo le »plot iz desk«.

V več točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina, odgovor na to vprašanje ni zapisan.

2. Morfološka analiza

plot < *plot-ъ 'plot' ← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti'

pleTeni plot < **plet-e-n-ъ-j-ъ plot-ъ* ← *plet-e-n-ъ (← *ples-ti) + *plot-ъ ($T \geq d$ v T158, T198, T203, T221)

spleTeni plot < **sъ(n)-plet-e-n-ъ-j-ъ plot-ъ* ← **sъ(n)-plet-e-n-ъ* (← **sъ(n)-ples-ti* ← **sъ(n)-* 'skupaj' + *ples-ti) + *plot-ъ ($T \geq d$ v T029)

troteni plot < *(*trot*)-*en-ъ-j-ъ plot-ъ* ← *(*trot*)-ъ (← srvnem. *drāt* 'žica' (po bav. nem. prehodu *d* > *t*-, po bav. nem. prehodu *a* > *o*) + *plot-ъ

- grajeni plot** < **gordĕ-e-n-ŷ-j-b plot-ŷ* ← *gordĕ-e-n-ŷ (< *gord-j-e-n-ŷ ← *gord-i-ti 'graditi') + *plot-ŷ
- šibnati plot** < **šib-ŷn-at-ŷ-j-b plot-ŷ* ← *šib-ŷn-at-ŷ (← *šib-ŷn-ŷ ← *šib-a ← *šib-a-ti 'metati, mahati, vihteti, hitro premikati') + *plot-ŷ
- stoječi plot** < **sto-j-ĕt-b-j-b plot-ŷ* ← *sto-j-ĕt-b (← *sto-j-a-ti 'stati') + *plot-ŷ
- drenski plot** < **dern-ŷsk-ŷ-j-b plot-ŷ* ← *dern-ŷsk-ŷ (← *dern-ŷ 'dren') + *plot-ŷ
- plot iz šibja** < **plot-ŷ jbz šib-ŷj-a* ← *plot-ŷ + *jbz 'iz' + *šib-ŷj-e (← *šib-a)
- plot iz sroboti** ≤ **plot-ŷ jbz skrobŷt-i* ← *plot-ŷ + *jbz + *skrobŷt-ŷ (← *skrobŷt-ŷ 'srobot')
- plot iz vej** < *plot-ŷ jbz vĕj-ŷ ← *plot-ŷ + *jbz + *vĕj-a 'veja'
- plot iz protja** < **plot-ŷ jbz prŷt-ŷj-a* ← *plot-ŷ + *jbz + *prŷt-ŷj-e (← *prŷt-ŷ 'šiba')
- plotovje** < *plot-ov-ŷj-e
- pletanjača** < *plet-e-ŷ-aĉ-a (< *plet-e-n-j-aĉ-a) ← *plet-e-n-ŷ
- pleter** < *plet-er-ŷ ← *ples-ti
- protje** < *prŷt-ŷj-e ← *prŷt-ŷ
- graja** < *gordĕ-a (< *gordĕ-j-a) 'ograda' ← *gord-i-ti '*zagrajevati, delati ogrado' ← *gord-ŷ 'ograda'
- (ta) spleTena graja** < (**t-*) *sŷ(n)-plet-e-n-a-j-a gordĕ-a* ← (*ta/*tŷ/*tĕ/*tĕ 'ta') + **sŷ(n)-plet-e-n-ŷ* (← **sŷ(n)-ples-ti* ← **sŷ(n)-* 'skupaj' + *ples-ti) + *gordĕ-a ($T \geq d$ v T187)
- dratena graja** < *(*drat*)-*en-a-j-a gordĕ-a* ← *(*drat*)-*en-ŷ* (← *(*drat*)-*ŷ* ← *srvnem. drāt* 'žica') + *gordĕ-a
- graja iz lesk** < **gordĕ-a jbz lĕsk-ŷ* ← *gordĕ-a + *jbz + *lĕsk-a 'leska'
- ograja** < **o(b)-gordĕ-a* ← **o(b)-gord-i-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *gord-i-ti 'zagrajevati, delati ograjo'
- pleTena ograja** < **plet-e-n-a-j-a o(b)-gordĕ-a* ← *plet-e-n-ŷ + **o(b)-gordĕ-a* ($T \geq d$ v T071, T090, T097, T160, T166, T229, T250)
- spletena ograja** < **sŷ(n)-plet-e-n-a-j-a o(b)-gordĕ-a* ← **sŷ(n)-plet-e-n-ŷ* (← **sŷ(n)-ples-ti* ← **sŷ(n)-* 'skupaj' + *ples-ti) + **o(b)-gordĕ-a*
- dratena ograja** < *(*drat*)-*en-a-j-a o(b)-gordĕ-a* ← *(*drat*)-*en-ŷ* + **o(b)-gordĕ-a*
- drotnata ograja** < *(*drot*)-*ŷn-at-a-j-a o(b)-gordĕ-a* ← *(*drot*)-*ŷn-at-ŷ* (← *(*drot*)-*ŷ* ← *srvnem. drāt* 'žica' (po bav. *nem. prehodu a > o*)) + **o(b)-gordĕ-a*
- drotnasta ograja** < *(*drot*)-*ŷn-ast-a-j-a o(b)-gordĕ-a* ← *(*drot*)-*ŷn-ast-ŷ* (← *(*drot*)-*ŷ*) + **o(b)-gordĕ-a*

- mrežasta ograja** < *merž-ast-a-j-a o(b)-gordá-a ← *merž-ast-ъ (← *merž-a 'mreža') + *o(b)-gordá-a
- mrežnata ograja** < *merž-ъn-at-a-j-a o(b)-gordá-a ← *merž-ъn-at-ъ (← *merž-a) + *o(b)-gordá-a
- žična ograja** < *žič-ъn-a-j-a o(b)-gordá-a ← *žič-ъn-ъ (← *žica 'žica') + *o(b)-gordá-a
- ograja iz šibja** < *o(b)-gordá-a jъz šib-ъj-a ← *o(b)-gordá-a + *jъz + *šib-ъj-e (← *šib-a)
- ograja iz protja** < *o(b)-gordá-a jъz prот-ъj-a ← *o(b)-gordá-a + *jъz + *prот-ъj-e
- ograjba** < *o(b)-gordá-ъb-a ← *o(b)-gord-i-ti
- pleTena ograjba** < *plet-e-n-a-j-a o(b)-gordá-ъb-a
← *plet-e-n-ъ + *o(b)-gordá-ъb-a (T ≥ d v T074)
- ograda** < *o(b)-gord-a ← *o(b)-gord-i-ti
- spleten ograd** < *sъb(n)-plet-e-n-ъ o(b)-gord-ъ ← *sъb(n)-plet-e-n-ъ + *o(b)-gord-ъ
- meja** < *međ-a (< *med-j-a) 'meja'
- dratena meja** < *(drat)-en-a-j-a međ-a ← *(drat)-en-ъ + *međ-a
- mreža** < *merž-a
- dračje** < *dor-č-ъj-e ← *dor-č-ъ (< *dor-k-j-ъ) / *dor-k-a ← *dъr-a-ti *der-q 'trgati'
- oboj** < *ob-(v)oj-ъ ← *ob-(v)i-ti ← *ob- 'okoli' + *vi-ti 'viti, plesti, obračati, upogibati'
- planke** (im. mn.) < *(plank)-e ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- gater** < *(gatr)-ъ ← srvnem. *gater*, nem. *Gatter* 'mreža, ograja za zaščito pred divjadjo'
- paradana** < *(paradan)-a ← furl. *paradane* 'deščena pregrada'
- pintovec** < *(pint)-ov-ъc-ъ ← *(pint)-a ← bav. srvnem. *pinte* (nem. *Binde*) 'trak, povoj'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *paradana* v T097, *oboj* v T261, *dračje* v T350, *gater* v T375, *protje* v T390 in *pintovec* v T414.

Kot enkratnica s *plot-* je kartiran leksem *plotovje* v T376.

Kot enkratnici s *plet-* sta kartirana leksema *pletenjača* v T364 in *pleter* v T413.

Kot enkratnica z *ograj-* je kartiran leksem *ograjba* v T080.

Kot enkratni besedni zvezi s *plot* z levim prilastkom sta kartirana leksema *drenski plot* v T349 in *stoječi plot* v T396.

Kot enkratne besedne zveze s *plot* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *plot iz protja* v T243, *plot iz sroboti* v T383, *plot iz šibja* v T386 in *plot iz vej* v T410.

Kot enkratne besedne zveze z *-graj-* z levim prilastkom so kartirani leksemi *pledena ograjba* (*pleTena grajba*) v T074, *mrežasta ograja* v T191, *mrežnata*

ogreja v T208, *dratena graja* v T209, *žična ograja* v T304, *drotnasta ograja* v T310 in *drotnata ograja* v T347.

Kot enkratna besedna zveza z *-grad-* z levim prilastkom je kartiran leksem *spleten ograd* v T052.

Kot enkratne besedne zveze z *-graj-* z desnim prilastkom so kartirani leksemi *ogreja iz šibja* v T148, *graja iz lesk* v T156 in *ogreja iz protja* v T186.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *plot* v T090, *dratena meja* in *mrežasta ograja* v T187, *troteni plot* v T372 in *šibnati plot* v T392.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T001–T008, T011–T012, T015, T030, T035, T109, T137, T168, T200, T202, T210, T213, T223, T229, T236, T245, T262, T271, T275, T300, T331–T332, T334, T342, T344, T353, T384–T385 in T412.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T287, T298, T325, T329–T330, T333, T335–T336, T340, T345, T348, T359, T362, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V160.01 *plot* (3/95), V460.01 *ogreja* (3/96), V453.01 *stan – tamar* (3/94);
OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 505 *plot*; ALI: 4933 *odprti hlev, ograda*; ASLEF:
4096 *odprti hlev, ograda*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Pletena ograja je grajena iz klanih ali žaganih kolov in opleta iz leskovih, vrbovih, kostanjevih palic, vej in protja s praprotjo, ponekod na Tolminskem tudi iz ostankov vojaških žičnatih ograj. Palice so h kolom privezovali s srobotom, vrbo, beko, tankimi smrekovimi vejami idr.

Z različno pletenimi ograjami so npr. ograjevali pešpoti in kolovozne poti, po katerih so vodili živino in drobnico na pašo, vrtove, travniške sadovnjake ob domačijah, kjer so na prosto pašo spuščali drobnico, svinje, kokoši, gosi, race idr. S pletenimi ograjami so ograjevali zelenjavne, zeliščne in okrasne vrtove ob domačijah, gnojišča na dvoriščih domačij ali na zadnji strani gospodarskih poslopj.

Pletene ograje so se razlikovale po gostoti opletja, načinu pletenja, izbranem gradivu, višini in dolžini ograje, načinu obdelave lesenega in drugega gradiva, namembnosti in tudi po kakovosti pletenja, saj so ponekod izkazovale tudi visoko ročno spretnost petarjev, večinoma gospodarjev in odraslih članov družine.

Najbolj preproste pletene ograje so bile večinoma ob poteh, kjer so na pašo gnali drobnico in govedo. Sestavljali so jih le gosto in predvsem bodičasto grmičevje, posamični koli in palice ter prepletene veje, da so čim bolj zgostili ograjo, da čeznjo niso silile na pašo gnane živali. Takšne naravne in deloma pletene ograje, *živice*, so bile v rabi zlasti v Slovenski Istri in Brkinih, kjer so prevladovale ograje iz gostega trnja in nekaj dodanih opletov iz palic in lat.

Ograje z dvema ali tremi vodoravno umeščenimi drogovi in mednje pokončno vpletene palicami in vejami različnih vrst lesa so bile razširjene na območju Kobarida, kjer so iz vrbovih vej (*bečja*) na gosto spletli tudi vhodno vratno krilo v vrtni ali drugi ograji oz. plotu.

Posebna vrsta iz lesa pletenih ograj je bila razširjena ponekod na Dolenjskem, npr. v Brlogu, Vrbju in Vrtači pri Kostanjevici na Krki ter v Gorenjem Vrhpolju pri Šentjerneju, kjer so postavljali ograje tako, da so v zemljo dokaj na gosto zabili različno visoke klane kole in jih približno do višine dveh tretjin od tal povezovali v oplet s po šestimi ali devetimi leskovimi, vrbovimi ali bekinimi šibami. Ponekod so v taki pleteni ograji, plotu, imeli vhod s širokim vratnim krilom iz na gosto spletenega leskovega šibja, drugod so imeli vgrajene prelaze, znižane prehode v ograji, ki jih je bilo mogoče prestopiti z enim korakom, a so bili hkrati dovolj visoki, da so živalim preprečevali prehod.

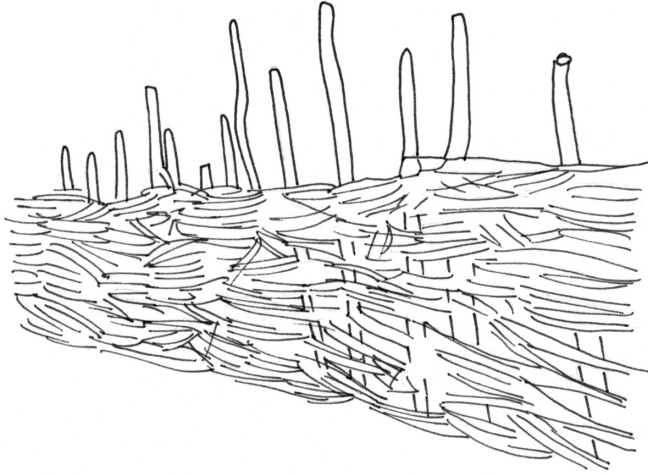
Dokaj razširjene so bile goste pletene ograje, narejene iz pokončnih v zemljo zabitih kolov in vodoravnega opleta iz leskovih, vrbovih, bekovih in drugih upogljivih šib grmičastega rastlinja. Takšne pletene ograje s polnim vodoravnim opletom so bile pogoste na območju Dolinskega v Prekmurju, ponekod na Dolenjskem, v Brkinih, na Kobariškem in drugod.

V zahodni in jugozahodni Sloveniji so izdelovali tudi ograje z navpično pritrjenimi palicami različnega, npr. leskovega lesa, ki so jih vpletali med navpične in v zemljo zabite nosilne kole ter med vsaj dva vodoravno na kole pritrjena drogova. Tu so poznali tudi gosto pletene ograje s poševno pritrjenimi palicami, približno pod kotom 45°, npr. v Zakojci na Cerkljanskem in v Ospu pri Dekanih.

Posebno vrsto zelo močnih pletenih ograj so v svoje apnenice vgrajevali apnarji predvsem na Dolenjskem, kjer so v izkopano in ponekod tudi z opeko obzidano apneno jamo zložili apnenčaste kamne, pri vrhu pa so v obdajajoče zemljišče dokaj na gosto zabili visoke kole in jih opletli s protjem in močnimi leskovimi palicami. Nato so na notranji strani pletenega obroča nasuli zemljo vse do kupolasto zloženega kamenja, da sta dim in ogenj lahko izhajala le skozi ozko luknjo vrh kamnite kupole. Z opletom in zemljo so bistveno povečali termično moč apnenice, pripravljene za žganje apna.

Prim.: SEL 2004; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/98

SLA V461.01 'kol ograje'

Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'dolg, srednje debel, v prerezu navadno okrogel predmet kot element (lesene) ograje', knj. *kòl ográje* (ǫ; ā), je v narečjih najpogostejši leksem *kol*. V nekaterih točkah nastopa v besednih zvezah: *kol ograje* v T166, T191, T273, T310 in T317, *kol od ograje* v T090, T191 in T221, *kol pri ograji* v T229, T314 in T332, *kol za ograjo* v T071 in T184, *kol za plot* v T009 in T195 ter *kol v plotu* v T198 in T323. Pogosti leksemi so še *kolec* – tudi v besednih zvezah *kolec ograje* v T133 in T148, *kolec od ograje* v T088, T097, T110 in T142, *kolec graje* v T109 ter *kolec od graje* v T146. Pogosta sta tudi leksema *steber* in *soha*, manj pogosti pa *planka*, *vereja*, *stolp*, *lata*, *remelj*, *količ* in *baba*.

Vprašanje V461.01 je sicer del razdelka Planina, vendar se odgovori tam, kjer ta del vprašalnice ni bil že vnaprej izpuščen, nanašajo na različne vrste ograj, pri katerih so lahko koli bodisi pokončni nosilni bodisi nanje pritrjeni vodoravni deli ograje. Opombe o pomenu leksema so redke, verjetno se nanašajo na okolja, v katerih postavljajo ograje iz kolov. Kot poimenovanje pokončnega elementa sta bila opredeljena leksema *stolpec* v T246 (»v zemljo zabit [kol]«) in *steber* v T266 (»tisti, ki je zabit«), kot prečne palice pa *remelj* v T244 oz. *remeljni* v T266, *planka* v T253, *durheng* v T382 in *kolec* v T417. V T266 so *rante* pokončne palice med dvema stebroma, pritrjene na *remeljne*. Ker se isti leksemi kot odgovori brez pomenske razlage pojavljajo še v drugih točkah, poimenovanja za prečne palice niso obravnavana kot nerelevantna. V T212 je *vereja* lahko lesena ali cementna, *stebri* v T236 so betonski, *soha* v T372 pa naj bi bila splošno poimenovanje za 'lesen steber'. V T349 je *kol* pokončna palica v pleteni ograji, *stolp* pa steber ograje iz desk. Podobno po debelini ločujejo tanjši *kolec* od debelejšega *pala* v T136 oz. *kol* od *stolpa* v T351. Po podatkih zapisovalcev v T271, T300 in T331 za kole ograje nimajo posebnega izraza.

2. Morfološka analiza

kol < *kol-ǫ 'kol'

plotni kol < **plot-ǫn-ǫ-j-ǫ kol-ǫ* ← *plot-ǫn-ǫ (← *plot-ǫ 'plot'
← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti') + *kol-ǫ

kol za plot < *kol-ǫ za plot-ǫ ← *kol-ǫ + *za 'za' + *plot-ǫ

kol pri plotu < *kol-ǫ pri plot-u ← *kol-ǫ + *pri 'pri' + *plot-ǫ

kol v plotu < **kol-ǫ vǫ(n) plot-u* ← *kol-ǫ + **vǫ(n)* 'v' + *plot-ǫ

- kol za ograjo** < *kol-*ṽ* za o(b)-gord-*ǵ* ← *kol-*ṽ* + *za + *o(b)-gord-*a*
 (< *o(b)-gord-*j-a* ← *o(b)-gord-*i-ti* ← *ob- 'okoli' + *gord-*i-ti*
 *'zagrajevati, delati ogrado' ← *gord-*ṽ* 'ograda')
- kol (od) ograje** < *kol-*ṽ* (ot*ṽ*) o(b)-gord-*ǵ* ← *kol-*ṽ* + (*ot*ṽ* 'od') +
 *o(b)-gord-*a*
- kol pri ograji** < *kol-*ṽ* pri o(b)-gord-*i* ← *kol-*ṽ* + *pri + *o(b)-gord-*a*
- kol graje** < *kol-*ṽ* gord-*ǵ* ← *kol-*ṽ* + *gord-*a* (← *gord-*i-ti*)
- kolc-** < *kol-*bc-ṽ* / *kol-*bc-i* (im. mn.)
- kolec za plot** < *kol-*bc-ṽ* za plot-*ṽ* ← *kol-*ṽ* + *za + *plot-*ṽ*
- kolec (od) ograje** < *kol-*bc-ṽ* (ot*ṽ*) o(b)-gord-*ǵ* ← *kol-*ṽ* +
 (*ot*ṽ*) + *o(b)-gord-*a*
- kolec (od) graje** < *kol-*bc-ṽ* (ot*ṽ*) gord-*ǵ* ← *kol-*ṽ* + (*ot*ṽ*) +
 *gord-*a*
- količ** < *kol-*it-ṽ*
- količ plota** < *kol-*it-ṽ* plot-*a* ← *kol-*it-ṽ* + *plot-*ṽ*
- količ v plotu** < *kol-*it-ṽ* v*ṽ*(*n*) plot-*u* ← *kol-*it-ṽ* + *v*ṽ*(*n*) +
 *plot-*ṽ*
- kolej** < *kol-*ej-ṽ*
- kolek** < *kol-*vk-ṽ*
- kolek plota** < *kol-*vk-ṽ* plot-*a* ← *kol-*vk-ṽ* + *plot-*ṽ*
- kolček** < *kol-*č-ṽk-ṽ*
- stebr-** < *st*ṽbbr-ṽ* / *st*ṽbbr-i* (im. mn.) 'steber'
- stebriček** < *st*ṽbbr-it-ṽk-ṽ*
- vereja** < *ver-*ǵj-a* ← *ver-*ti* *v*ṽr-ǵ* 'zaticati, vtikati, zapirati'
- iver** < *j*ṽ-ver-ṽ* / *j*ṽ-ver-ṽ* 'trska'
- baba** < *bab-*a* 'stara ženska'
- babica** < *bab-*ic-a*
- stolp** < *st*ṽlp-ṽ* 'stolp, steber'
- stolpec** < *st*ṽlp-bc-ṽ*
- soha** < *so*x-a* 'kar je odsekano, razcepljeno, razcepljen kol ipd.'
- soha za plot** < *so*x-a* za plot-*ṽ* ← *so*x-a* + *za + *plot-*ṽ*
- klin** < *kl-*in-ṽ* 'klin' ← *kol-*ti* 'klati, tolči'
- proSt//ec** < *prost-*bc-ṽ* ← *prost-*ṽ* 'prost, svoboden' (*S* ≥ *š*, // ≥ *r* v T291)
 (ERHSJ III: 52–53)
- plank-** < *(plank)-*a* / *(plank)-*ǵ* (im. mn.) ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- pal** < *(pal)-*ṽ* ← furl. *pal*, ben. it. *pal*, it. *palo* 'kol, drog'
- lajšta** < *(lajšt)-*a* ← nem. *Leiste* 'letev'
- lata** < *(lat)-*a* ← stvnm. *latta*, srvnem. *latte* 'letev'
- lat** < *(lat)-*ṽ*
- rant-** < *(rant)-*a* / *(rant)-*ǵ* (im. mn.) ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante*
 'letva'

remelj < *(*reml̥*)-*b* ← bav. nem. *Riemling* 'dve coli debel in petnajst col širok ploh' / bav. nem. *Rämling* 'vrsta kola' / bav. nem. *Rähmel, Remel* 'rogovilasto poleno, ki se ne da razklati' (v T244 < *(*rēm̥l̥*)-*b*)

remeljč < *(*reml̥*)-*bc-b*

rimelj < *(*riml̥*)-*b* ← bav. nem. *Riemling* 'dve coli debel in petnajst col širok ploh' / bav. nem. *Rämling* 'vrsta kola' / bav. nem. *Rähmel, Remel* 'rogovilasto poleno, ki se ne da razklati'

rimeljč < *(*riml̥*)-*bc-b*

špica < **st̥p-ic-a* 'napera, prečka, palica' / < *(*špic*)-*a* ← nem. *Spitze* 'konica'

štampelj < *(*štemp̥l̥*)-*b* ← srvnem. *stempfel* 'drog, lesen podpornik'

štrempfelj < *(*štremp̥f̥l̥*)-*b* ← nem. *Strempfel* 'drog' (¹DWB; Kranzmayer – Lessiak 1983: 154 'tolkač')

žvarcelj < *(*žvarcl̥*)-*b* ← srvnem. *swart(e)* 'krajnik' (> nem. *Schwarte*, avstr. nem. *Schwartl* s sln. -*æc*) (ESSJ IV: 490)

durheng < *(*durxeng*)-*ᵝ*, nejasno, morda v zvezi z nem. *Durchhang* 'poves' (²DWB)

(h)age (im. mn.) < *((*x*)*ag*)-*ę* ← *((*x*)*ag*)-*a* ← srvnem. *hage, hagen* 'ograja, utrdba' (Striedter-Temps 1963: 79), bav. nem. *Hag* 'ograja, plot', prim. sln. *aga* 'živ plot' (Pleteršnik)

konj, nejasno, morda povezano s furl. *coni* 'klin', 'zagozda'

ivereja, nejasno, morda iz *vereja* po naslonitvi na *iver*

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *štrempfelj* v T013, *(h)age* v T051, *konj* v T076, *plot* v T265, *proštrec* (*proSt//ec*) v T291, *špica* v T305, *klin* v T353 in *durheng* v T382.

Kot enkratnici s *kol-* sta kartirana leksema *kolej* v T023 in *kolček* v T156.

Kot enkratnica z *bab-* je kartiran leksem *babica* v T195.

Kot enkratnica z *lat-* je kartiran leksem *lat* v T368.

Kot enkratnica z *remelj-* je kartiran leksem *remeljč* v T197.

Kot enkratnica z *rimelj-* je kartiran leksem *rimeljč* v T209.

Kot enkratnici z *iver-* sta kartirana leksema *iver* in *ivereja* v T204.

Kot enkratne besedne zveze s *kol-* so kartirani leksemi *kol graje* v T207, *kol pri plotu* v T313, *količ plota* v T392 in *kolek plota* v T397.

Kot enkratna besedna zveza s *soha* je kartiran leksem *soha za plot* v T371.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *kolec od ograje* v T136, *kolec* v T234, *kolci za plot* v T236, *remelj* v T244, *kol* v T247, *remeljni* v T266, *rante* v T267, *steber* v T269 in *količ v plotu* v T392.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T271, T300 in T331.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T077–T078, T084, T086, T092, T094, T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T264, T268, T281, T287,

T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

¹DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb/strempfel>, dostop 11. 12. 2022); ²DWB (<https://www.dwds.de/wb/dwb2/durchhang>, dostop 12. 12. 2022); EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/hag>, dostop 12. 12. 2022); Kranzmayer – Lessiak 1983

5. Primerjaj

SLA: V460.01 *ograja* (3/96), V463.01 *deske ograje* (3/99), V470.01 *palica* (3/91); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 579 *kol, opornik za trto*; ALI: 3945; ASLEF: 3825 *opornik za trto*; HJA: 710; LinGeH: 444; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Kol je osrednji nosilni in povezovalni člen ograj ali plotov, prvotno izdelan iz trdnega lesa listavcev, kostanja, hrasta, akacije (od konca 19. stoletja), tudi leske, ponekod še iz smreke, jelovine, bora. Spodnji del kolov, ki so bili zabiti v zemljo oz. z njo zasuti, so ponekod ožgali na ognju, da bi podaljšali njegovo obstojnost. Pred leti so ta del premazovali z odpadnim oljem, danes pa s katranom.

Na podeželju so prevladovali leseni koli različnih višin, pri vrhu koničasto ali postrani obrezani. Graditelje je sicer bolj vodila funkcionalnost kot estetika, vendar so bili koli in vsa ograja tudi zaradi tega slikovit likovni poudarek domov in vasi. Med najbolj prepoznavnimi so bili koli na Kobariškem in Bovškem ter v Trenti, podobno rustikalne so postavljali tudi v Brkinih, na širšem območju Kostanjevice ob Krki, v krajih pod Gorjanci, na območju Roža idr.

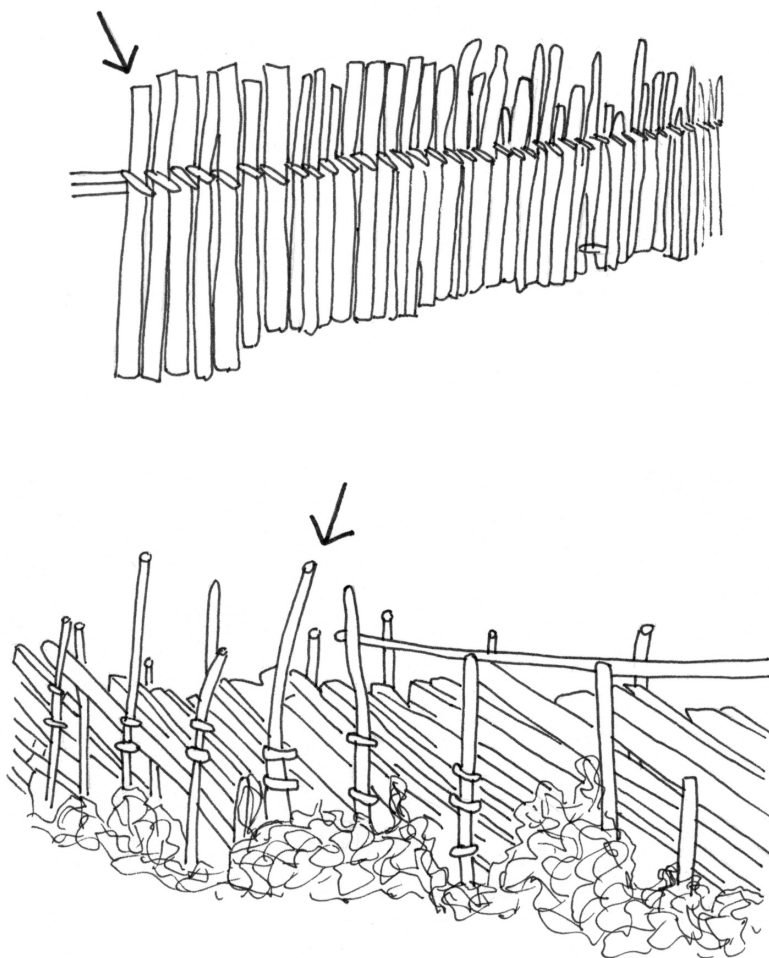
Ponekod na Dolenjskem in v Goriških Brdih so postavljali tudi lesene ograje, pri katerih so bili koli in late praviloma enako visoki, navadno iz žaganega lesa. Takšne skladno oblikovane ograje so bile pogoste v krajih, kjer so poznali t. i. *prelaze*, dele ograj, ki so bili za tretjino ali polovico nižani. Odrasel človek je lahko prelaz prestopil z enim korakom ali pa je stopil na stopnici na obeh straneh. Takšni prelazi so bili zlasti na Dolenjskem postavljeni na mestih, kjer je zemljišče prečkala služnostna pot, zato da so ograde ostajale ves čas zaprte, kadar so se tam pasli drobnica, govedo, prašiči, kokoši, gosi idr.

Pri pašnikih ob njivah in na robu gozdov so predvsem na območjih z mešanim ali prevladujočim iglastim gozdom postavljali razsežne ograje s smrekovimi, kostanjevimi ali hrastovimi koli in nanje pogosto s srobotom privezovali prečne drogove, navadno iz smrekovih ali jelovih sušic ali (tudi) mlajših svežih iglavcev, posekanih ob trebljenju gozda. V 60. in 70. letih 20. stoletja so bile te še značilne za območje južnega Pohorja.

Od srede 19. stoletja, ko so postale ograje pomemben likovni poudarek domačije, hiše, vile, so dobili koli in kolom sorodni oporni stebriči pogosto izstopajoč prostorski izraz, posebej pri vhodih, kjer so kole včasih nadomestili kamniti, opečnati ali iz betona uliti stebriči. Od 90. let 20. stoletja se leseni ali kovinski koli vse bolj uporabljajo za oporo različnih vrst ograj, pletenih iz žice. V trgovinah z gradbenim materialom so na voljo leseni koli ograj valjastega ali kvadratastega prereza in različne izvedbe kovinskih palic, drogov, ki skupaj s kovinskimi mrežami postajajo povsem nova tehnična oprema dvorišč, vrtov, različnih zaščitnih ograj idr.

Prim.: SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/99

SLA V463.01 'deske ograje'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'ploščat kos lesa iz podolžno razžaganega debla (pri ograji)', knj. *dèska* in *deskà* (*ě/ä*), sta v slovenskih narečjih najpogostejši poimenovanji *planjke* in *late*, druga pogostejša poimenovanja so *deske*, *dilje*, *rante*, *remeljni* in *mužljari*, manj pogosta pa še *lajšte*, *žaganice*, *krajniki*, *blanje* in *plahi*; druga poimenovanja so redkejša.

V T097 je ob leksemu *žaganice* še leksem *late* z opombo »če se vidi skož«. Leksem *konice* ima v T031 opombo, da so to »lesene deske«. V T279 je opomba, da leksem *mužnarji* pomeni »široke«, *lajšte* pa »ozke« deske ograje. V T307 je opomba, da leksem *planka* pomeni desko »pokonci med dvema rantama«, *ranta* pa »počez med dvema koloma«. V T385 je opomba, da leksem *deske* pomeni »poprečne«, *late* pa »pokončne« deske ograje, v T387 pa je ob leksemu *lata* naveden še leksem *blanja*, ki pomeni »široko« desko ograje.

V T256 je poleg leksema *krajevec* ob prvem leksemu *planke* zapisano, da je to poimenovanje »starejše«.

V T030, T109, T137, T152, T161, T210, T241, T271, T300, T331, T342 in T375 je v opombah zapisano, da desk ograje ne poznajo oz. jih tam ne uporabljajo, v T001–T002 in T111 pa, da zanje nimajo posebnega poimenovanja.

Odgovora na to vprašanje ni v 55 točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

2. Morfološka analiza

desk- < *(*d̥sk*)-a / *(*d̥sk*)-e (im. mn.) 'deska' < *(*d̥sk*)-a ← rom. *deska 'lesena plošča'

dilj- < *(*dił*)-a / *(*dił*)-e (im. mn.) ← nem. *Diele* 'deska'

la//t- < *(*lat*)-a / *(*lat*)-e (im. mn.) ← stvnem. *latta*, srvnem. *latte* (*l* ≥ *p* v T368)

letv- < *(*let*)-*ɔv*-a / *(*let*)-*ɔv*-e (im. mn.) ← neka stvnem. beseda, sorodna s stvnem. *latta* 'letev'

laJšt- < *(*lajšt*)-a / *(*lajšt*)-e (im. mn.) ← nem. *Leiste* 'letev; okrajek, obrobek' (pred prehodom srvnem. *š* > *s*) (*J* ≥ ∅ v T118)

lištra (im. ed.) < *(*lištr*)-a ← srvnem. *liste*, stvnem. *lišta* 'trak (rob, lata, letev)' (verjetno s sekundarnim *r* v soglasniškem sklopu *st*)

rant- < *(*rant*)-a / *(*rant*)-e (im. mn.) ← bav. nem. *Rante* 'palica', nem. *Rante* 'letva'

- blanj-** < *(*blań*)-*a* / *(*blań*)-*ę* (im. mn.), nejasno, morda v zvezi z dalmat. *plana* 'deska', zaradi vzglasnega *b*- najverjetneje z istriot. ali furl. posredovanjem
- plank-** < *(*plank*)-*a* / *(*plank*)-*ę* (im. mn.) ← srvnem. *planke*, nem. *Planke* 'deska'
- ploh-** < *(*plox*)-*ъ* / *(*plox*)-*і* (im. mn.) ← bav. srvnem. *ploch*, bav. nem. *Ploch* 'ploh' (nem. *Bloch* 'ploh') / *plox-*ъ* 'plosk, raven'
- žaganic-** < *(*žag*)-*a-n-ic-a* / *(*žag*)-*a-n-ic-ę* (im. mn.) ← *(*žag*)-*a-n-ъ* ← *(*žag*)-*a-ti* 'žagati' ← *(*žag*)-*a* 'žaga' ← stvnem. *saga* 'žaga'
- remelj-** < *(*reml̥*)-*ъ* / *(*reml̥n*)-*і* (im. mn.) ← bav. nem. *Riemling* 'dve coli debel in petnajst col širok ploh' / bav. nem. *Rämling* 'vrsta kola' / bav. nem. *Rähmel*, *Remel* 'rogovilasto poleno, ki se ne da razklati'
- remelj-** < *(*reml̥*)-*ъc-ъ* / *(*reml̥*)-*ъc-і* (im. mn.)
- Špelt-** < *(*špelt*)-*a* / *(*špelt*)-*ę* (im. mn.) ← srvnem. *spelte* 'odklan kos lesa, odkolek' (*Š* ≥ *s* v T052)
- kraj** (im. ed.) < *kraj-*ъ* 'skrajni rob, začetek, konec'
- krajci** < *kraj-*ъc-і* (im. mn.)
- krajevc-** < *kraj-ev-ъc-ъ / *kraj-ev-ъc-і (im. mn.)
- skrajevci** < **sъ(n)-kraj-ev-ъc-і* (im. mn.) ← **sъ(n)-* 'skupaj, z' + *kraj-ъc-ъ
- krajnik-** < *kraj-ъn-ik-ъ / *kraj-ъn-ik-і (im. mn.) ← *kraj-ъn-ъ
- okrajniki** < **o(b)-kraj-ъn-ik-і* (im. mn.) ← **o(b)-* 'ob, okoli' + *kraj-ъn-ik-ъ
- okrajk-** < **o(b)-kraj-ъk-ъ* / **o(b)-kraj-ъk-і* (im. mn.) ← **o(b)-* + *kraj-ъk-ъ
- plot** (im. ed.) < *plot-ъ 'plot' ← *ples-ti (< *plet-ti) 'plesti'
- plotnica** (im. ed.) < *plot-ъn-ic-a ← *plot-ъn-ъ
- lesa** (im. ed.) < *lēs-a ← *lēs-ъ 'les'
- konice** < **kon(ъn)-ic-ę* (im. mn.) ← *kon-ъ 'konec, začetek'
- kolek** (im. ed.) < *kol-ъk-ъ ← *kol-ъ 'kol'
- štafelj** (im. ed.) < *(*štafl̥*)-*ъ* ← srvnem. *stafel*, *staffel* 'stopnica, stopnja' (ESSJ IV: 104)
- šajte** < *(*šajt*)-*ę* (im. mn.) ← nem. *Scheit* 'poleno, cepanica'
- žvarcelj-** < *(*žvarcl̥*)-*ъ* / *(*žvarcl̥n*)-*і* (im. mn.) ← srvnem. *swart(e)* 'krajnik' (> nem. *Schwarte*, avstr. nem. *Schwartl* s sln. -*æc*) (ESSJ IV: 490)
- žvorci** < *(*žvorc*)-*і* (im. mn.), nejasno, morda v zvezi s srvnem. *swart(e)* 'krajnik' (po bav. nem. prehodu *a* > *o*)
- švarkelj-** < *(*švarkl̥n*)-*і* (im. mn.) ← avstr. nem. *Schwartl* 'krajnik' (po nar. sln. spremembi *tl* ≥ *kl*)
- škvorci**, nejasno, morda v zvezi s *švarkelj*
- špani** < *(*špan*)-*і* ← *(*špan*)-*ъ* ← kor. nem. *Span*, nem. *Gespann* 'vprega, zaprega'
- špricelj** (im. ed.), nejasno, morda v zvezi z nem. *Spreize* 'drog; opora, podpora'
- mužci**, nejasno, morda v zvezi sln. *muzati* 'strgati, gladiti, čistiti' (prim. rus. *muzdá* 'ograja', *muzdát* 'ograditi' (ESSJ II: 209) / sln. *muga* 'črta, linija', hrv. *muga* 'krajnik')

mužljár-, nejasno

mužnar-, nejasno

focn- < *(*focn*)-i (im. mn.) / *(*focn*)-ę (im. mn.), nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *konice* v T031, *šajte* v T067, *lištra* v T090, *lesa* v T142, *mužci* v T144, *žvorci* v T180, *škvorci* v T282, *štafelj* v T350, *špricelj* v T372, *špani* v T411 in *kolek* v T414.

Kot enkratnice s *-kraj-* so kartirani leksemi *kraj* (im. ed.) v T004, *okrajniki* v T216 in *skrajevci* v T278.

Kot enkratnica s *plot-* je kartiran leksem *plotnica* (im. ed.) v T309.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *vrhi*, *remeljni* in *krajniki* v T009, *late* v T052 in T097, *remelj* (im. ed.) v T187, *remeljč* (im. ed.) v T200, *krajci* v T208, *mužljár* (im. ed.) v T246, *švarkeljni* in *blanje* v T370, *okrajek* (im. ed.) v T410 in *špelta* (im. ed.) v T415 ter »ni podatka« v T381.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T001–T002, T030, T109, T111, T137, T152, T161, T210, T241, T271, T300, T331, T342 in T375.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Brinar 1970

5. Primerjaj

SLA: V160.01 *plot* (3/95), V460.01 *ograjá* (3/96), V462.01 *pleténa ográjá* (3/97), V301.01 *late kozolca* (3/47); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Deske so sestavni del ograje, plota, ki ograjuje ali zamejuje določeno zemljišče ali je del oprave stanovanjskih, gospodarskih in drugih stavb. Izkazujejo lahko izvedbene, materialne (snovne), funkcionalne, prostorske, socialne, likovne, časovne, pa tudi obrtniške veščine in znanja. Ograje so grajene z izrazito uporabnimi cilji in nameni, a tudi z manjšim ali večjim likovnim poudarkom, kar se je v preteklosti izkazovalo zlasti z obdelavo desk z značilnimi krajevno ali pokrajinsko prepoznavnimi vzorci. Za območja Julijskih Alp, Karavank in nekatera območja vzhodnega dela osrednje Slovenije so bile značilne ograje iz žaganih desk, bodisi razrezane samo po debelini

debla ali tudi *žamane*, t. j. obrezane po obeh ožjih straneh. Za deske ograj so namenili večinoma slabši les iglavcev, ki so ga po dotrajanosti skurili v peči (tak les se je sicer na prostem v ograjah obdržal tudi desetletje in več). Na nosilne kole so deske ograj pribijali s kovaško izdelanimi žebli ali jih (redko) privezovali s srobotom. Pogosto so za ograje uporabljali tudi krajnike brez skorje ali z njo, ki pa je sčasoma z desk odpadla sama.

Sodeč po dosegljivih slikovnih in ne vedno najbolj natančnih pisnih virih je vendarle mogoče sklepati, da je bila najbolj razširjena raba žaganih desk za ograje predvsem na Gorenjskem in v alpskem svetu nasploh, kar je mogoče pojasniti z razširjenostjo iglastih gozdov in tudi z ugodnimi hidrološkimi pogoji, s tem pa tudi z razširjenostjo vodnih žag, v preteklosti predvsem venecijank, ki so omogočale razrez lesa.

Splošno razširjene so bile tudi ograje s pokončno pritrjenimi deščicami, ki so bile na vrhu eno ali dvostransko obžagane. Takšne ograje so zapirale predvsem dvorišča domačij, zelenjavne in okrasne vrtove idr. Postavljali so jih npr. kot ograje vrtov v Škednju pri Slovenskih Konjicah, kot dvoriščne ograje v Srednji vasi v Bohinju, kot glavno zaporo ograj z zidanimi stebri na Uncu pri Rakeku in drugod.

V večjem delu današnjega slovenskega prostora so bile razširjene lesene ograje s pokončno pritrjenimi deščicami predvsem na stanovanjskih hišah, osrednjih gospodarskih poslopih, kaščah in ponekod tudi na dvojnih kozolcih (*toplarjih*). Pogosto so bile deščice takšnih ograj izrezane z različnimi motivi v obliki srčkov, križcev, kar in drugih motivov, ponekod tudi z letnicami izgradnje stavbe ali z začetcami priimka in imena lastnika oz. graditelja (Zgornja Savinjska dolina, Zadrecška dolina idr.).

V Julijskih Alpah in Karavankah so bile do 70. let 20. stoletja pogoste razsežne lesene ograje, ki so zamejevale tudi od domačije bolj oddaljene travnike, pašnike in njive. Zgrajene so bile iz v zemljo zabitih nosilnih stebričev ali kolov in nanje bolj ali manj vodoravno pritrjenih žaganih desk, pogosto različnih širin, brez stranske obrezanosti. Takšne razsežne travniške in pašniške ograje so postavljali npr. na območju Pake in Vitanja na južnem Pohorju, v Trenti in Soči na Bovškem, v avstrijskem delu Karavank v Slovenjem Plajberku in drugod.

Ponekod so v ograje iz desk vgrajevali tudi prelaze, t. j. okrog 1 do 1,5 m široke in za tretjino ali polovico znižane dele ograje, kjer je bil mogoč prestop odraslega človeka, ne da bi bilo treba odpreti vrata ali leso v ograji. Takšni prelazi so bili v rabi na zemljiščih, kjer se je pasla drobnica, svinje in druge domače živali in je zemljišče prečkala vaška ali hišna pešpot. Takšne prehode v ograjah iz žaganih desk so imeli npr. na Resniku in Skomarju na južnem Pohorju in drugod.

V Ziljski dolini na avstrijskem Koroškem so poznali ograje s križno povezanimi deskami, ki so jih na kole in drogove privezovali z vrbovimi vejami, s protjem in srobotom. Ograje so bile postavljene na pašnikih in so živini preprečevale dostop do bližnjih njiv in travnikov. Takšne ograje so postavljali npr. na pašnikih v Rutu in Dolah v okolici Beljaka, prehod pa zastrli s premičnimi drogovi.

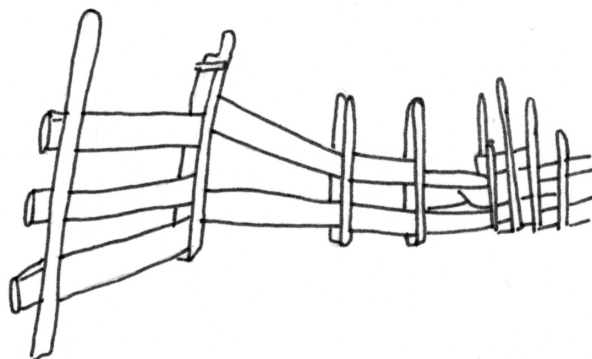
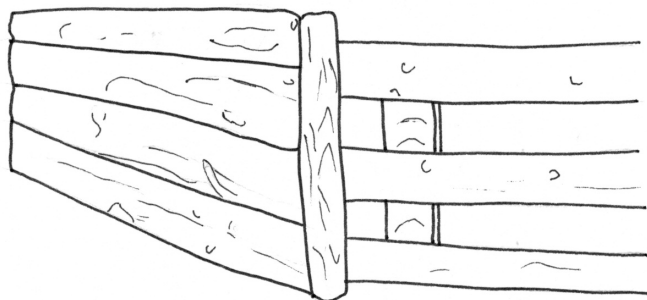
Pokončne deske so vgrajevali tudi v ograje in zlasti v visoka vrata na dvorih, z ograjami zaprtih domačijah, predvsem v vaseh ob Kolpi v Beli krajini. Takšna zaprta dvorišča z vrati iz desk so se ohranila v Žuničih, Velikem Nerajcu, Miličih in drugod, do nedavnega tudi v Tešanovcih v Prekmurju.

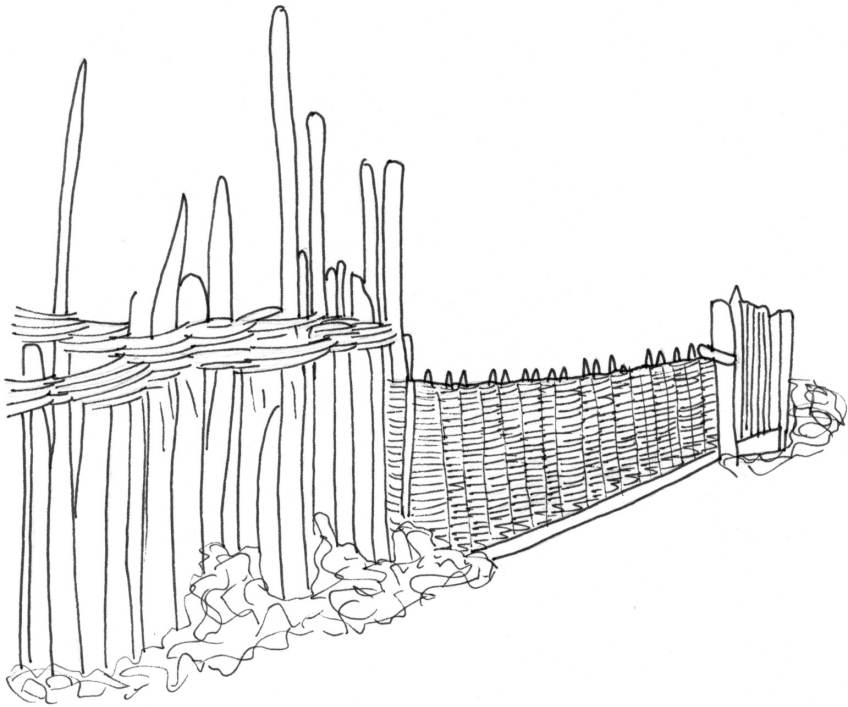
Posebne oblike so bile ograje iz tesanih drogov, ki so jih nabijali ali navezovali na pokončne kole. Takšne ograje ob domačijah in med zemljišči so postavljali v Gribljah v Beli krajini, v Kotu pri Lendavi in v Melincih pri Beltincih v Prekmurju, pa tudi v Šmihelu nad Mozirjem v Savinjskih Alpah.

Po letu 1990 so se predvsem v trgih in mestih uveljavile ograje z različno obdelanimi in vgrajenimi deskami, ki so dosežek oblikovalskih vplivov širših razsežnosti in pogosto industrijski ali obrtniški izdelek. Uveljavljajo se ograje s pokončno, leže in navzkrižno pod določenim kotom pritrjenimi deskami in deščicami.

Prim.: SEL 2004; Šarf 1991; Valenčič 1970a

7. Skica

Komentar in karta: 3/100

SLA V454A.01 'pastir – splošno'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V454 *pastir – planšarica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V454A *pastir – splošno* s podvprašanjema a) *pastir, ki pase za celo vas* in b) *pastir, ki pase za enega gospodarja* ter V454B *planšar* in *planšarica*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, leksemov za vse te pomene ne zajema – v ta komentar so zato vključena le poimenovanja s splošnim pomenom 'pastir', ne pa tudi tisti v gradivu zapisani leksemi, ki poimenujejo druge ožje pomene. Odgovora na to vprašanje ni v 54 zapisanih točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina. Za pomen 'kdor pase, čuva živino', knj. *pastír* (i), je v narečjih najpogostejši leksem *pastir*, razpršeno se uporablja tudi leksem *črednik*, drugi leksemi so redki ali enkratnice.

Poimenovanje *pastir* je večinoma splošno, v nekaterih točkah pa označuje le tistega, ki pase krave, medtem ko se pastir ovc imenuje *ovčar* (T149) ali *čoban* (T292). V T001–T004, kjer so zapisi za SLA nastali pred letom 1961, je v opombah zapisano, da poimenovanje *mitar* označuje glavnega pastirja mlečne živine, *konjar* pastirja konj in *ovčar* pastirja ovc – vsi pasejo na planini. Za T198 je v opombi pojasnjeno, da *pastir* in *črednik* paseta »vse leto«, *pitnik* pa »samo jeseni po polju«. Poimenovanji *hertar* v T376 in *črednik* v T258 imata označevalnik »staro« – obe sta kot drugi leksem zapisana ob *pastirju*.

Pomensko neustrezni in zato nerelevantni so leksemi *bejda* v T076 in *pogonič* v T093, oba v pomenu 'pomočnik govedarja', *poganjec* 'pomagač' v T145, *pogon* s pomenskim pojasnilom 'pogonjač' v T067 oz. 'pomagač' v T068 ter *prvajvač* 'pomagač pri volarju, priganjač živine' v T312.

Ponekod je poimenovanje *pastir* morda prevzeto iz knjižnega jezika, saj imajo nekateri zapisani odgovori opombo, da »tu ne pasejo pastirji niti za vso vas niti za posamezne gospodarje« (T328), ali opombo, da besedo poznajo, a je ne uporabljajo (T085 in T087), ali da je pastir pasel »ovce, ki jih oni niso imeli« (T412).

V T030, T060, T156 in T353 pastirjev in poimenovanj zanje niso poznali.

2. Morfološka analiza

pastir < *pas-t-yr-b ← *pas-ti 'pasti'

pastirček < *pas-t-yr-bč-bk-č

črednik < *čerd-čn-ik-č ← *čerd-čn-č ← *čerd-a 'vrsta (enakih živali), čreda'

govedar < *gov-č-d-ar-b ← *gov-č-d-o ← *gov-č 'govedo'

kravar < *korv-ar-b ← *korv-a 'krava'
volar < *vol-ar-b ← *vol-b 'vol'
konjar < *koñ-ar-b ← *koñ-b 'konj'
kozar < *koz-ar-b ← *koz-a 'koza'
ovčar < *ov-bč-ar-b ← *ov-bc-a 'ovca'
poganjač < *po-gan-j-a-č-b ← *po-gan-j-a-ti ← *po-gon-i-ti ← **po-* 'po' + *gon-i-ti '*gnati (živino na pašo)'
potepenek < *po-tep-e-n-čk-b ← *po-tep-e-n-b ← *po-tep-ti ← **po-* '+ *tep-ti 'tepsti, tolči'
pitnik < *pit-bn-ik-b ← *pit-bn-b ← *pit-a-ti 'hraniti'
tretjinik < **tre-t-bj-in(-bn)-ik-b* ← *tre-t-bj-in-a ← *tre-t-bj-b ← *tr-bj-e 'trije', *tr-i 'tri'
čoban < *(*čoban*)-b ← hrv. *čoban* 'pastir'
mitar < *(*myt*)-ar-b ← *(*myt*)-o ← stvnem. *mūta* 'carina'
hertar < *(*xert*)-ar-b ← *(*xert*)-b ← srvnem. *hert*, nem. *Herde* (v bav. nem. izgovoru brez izglasnega -e) 'čreda'
montanjur < *(*montanur*)-j-b ← furl. *montagnâr*, *montagnûl* 'hribovec'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *mantanjur* v T057, *poganjač* v T090, *tretjinik* v T201 in *hertar* v T376.

Kot enkratnica s *pastir-* je kartiran leksem *pastirček* v T349.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *ovčar* v T001–T004, *konjar* v T003, *kozar*, *volar* in *kravar* v T008, *govedar* v T068, *pitnik* v T198 in *potepenek* v T200 ter nerelevantni odgovori *poganjec* v T145, *pogon* v T067 in T068 ter *prvajvač* v T312.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *bejda* v T076 in *pogonič* v T093.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T030, T060, T156 in T353. S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V454A(a).01 *pastir*, ki pase za celo vas (3/101), V454A(b).01 *pastir*, ki pase za enega gospodarja (3/102), V454B(a).01 *planšar* (3/103), V454B(b).01 *planšarica* (3/104); OLA: 2036, 2037, 3413 *ovčar*; ALE: 335; SDLA-SI: /; ALI: 4366 *kravji pastir*, 4314 *ovčji pastir*, 4315 *kozji pastir*; ASLEF: 3952 *kravji*

pastir, 1135 *ovčji pastir*, 1136 *kozji pastir*; HJA: 949 *ovčar*, 1021 *pastir*; LinGeH: 613 *ovčar*, 647 *pastir*; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Pastir je oseba, ki pase živino ali drobnico na zasebnem, skupnem, srenjskem ali najetem zemljišču v nižinskem, sredogorskem in visokogorskem svetu. Pašo lahko opravlja poklicno po dogovoru z lastniki živali na izbranih zemljiščih. Govejo živino v nižinskem svetu dnevno pasejo na pašnikih v bližini doma, nekoč pa so večinoma pasli na vaških gmajnah. Ponekod so se pastirji s čredo ovc po več dni ali tednov premikali iz kraja v kraj (transhumanca, tj. polnomadsko pašništvo, za katero je značilno sezonsko ali občasno, postopno seljenje pastirjev in živali na večje razdalje zaradi iskanja ugodne paše). V gorskem svetu pa se pastirji skupaj z živino lahko za več mesecev, najpogosteje od kresa (24. 6.) do malega šmarna (8. 9.), začasno preselijo v planino v pastirski stan, kjer pasejo živino, na mlečnih planinah pa sodelujejo tudi pri izdelavi sira in skute.

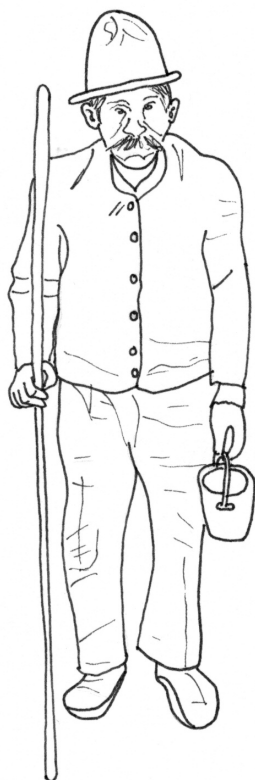
Pastirji so bili v planinah oblečeni v vsakdanja delovna oblačila svojega časa, pogosto v enostavnih in za pašo, delo in letni čas prilagojenih krojih. Tako so npr. okrog leta 1950 pastirji navadno nosili dolge ohlapne hlače, privezane s pasom, svetlejše bombažne srajce z dolgimi rokavi, ki so si jih med delom v stanu zavihali čez komolec, obuti so bili v močne usnjene čevlje ali škornje, nekateri tudi v cokle ali natikače. Za pašo je pastir oblekel suknjič ali ovčji kožuh, si obul močne usnjene čevlje, na glavo si je dal klobuk in si oprtal platneno ali usnjeno torbo z malico ter se med hojo opiral na do ramen ali komolcev dolgo palico. Ponekod (npr. na Veliki planini v Kamniško-Savinjskih Alpah) se je ob oživiljanju pastirskih šeg in navad ter pristajanju na pastirsko prvobitnost oblikoval stereotipni oblačilni kostum – v značilno opravo pastirja z Velike planine tako spadata tudi klobuk s širokimi krajci in plašč iz lipovega lubja. Pastirji in pastirice so imeli ponekod s seboj v planini tudi bolj praznja oblačila.

Ob koncu 20. stoletja, ko se intenzivna hlevska živinoreja še ni povsod uveljavila, so ponekod v vzhodni in severovzhodni Sloveniji nekateri mali in srednji kmetje v poznopoletnih in jesenskih mesecih še pasli predvsem vsak svojo živino na svojih bližnjih, že pokošenih travnikih. Govejo živino so tako navadno pasli še pred prvo molžo, v zgodnjih jutranjih urah, nato pa še popoldne vse do druge, večerne molže. Živino so pasli praviloma družinski člani, nekoč še pred šolskim poukom tudi otroci, sicer pa največkrat hišni gospodarji in gospodarice, ponekod tudi starejši družinski člani. Paša goveje živine in drobnice z najetimi pastirji se sicer opušča vse od srede 60. let 20. stoletja. Takrat so tudi vaški pastirji prenehali s pašo goveje živine v nižinskem svetu. Do drugega desetletja 21. stoletja so se obdržali le nekateri pastirji in pašne planine v Julijskih Alpah, Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah. Drugod je dejavnost zamrla, čeprav nekateri lastniki še pasejo govejo živino in kozje črede na planem ob pomoči električnih pastirjev, ki jih lastniki razpeljejo okoli pašnih površin.

Prim.: Cevc 1995; Križnar 1974; Miklavčič-Brezigar 1996; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/101

SLA V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V454 *pastir – planšarica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V454A *pastir – splošno* s podvprašanjema a) *pastir, ki pase za celo vas* in b) *pastir, ki pase za enega gospodarja* ter V454B *planšar* in *planšarica*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, leksemov za vse te pomene ne zajema – v ta komentar so zato vključena le poimenovanja z eksplicitno izraženim ožjim pomenom 'pastir, ki pase za celo vas', ne pa tudi tisti v gradivu zapisani leksemi, ki poimenujejo druge pomene. Odgovora na to vprašanje ni v 55 zapisanih točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

Za pomen 'kdor pase, čuva živino (za vso vas oz. več gospodarjev)', knj. *pastír (t)*, sta v narečjih najpogostejša leksema *črednik* in *pastir*, ki je nekajkrat zapisan s pridevniškim prilastkom *vaški*, druga poimenovanja so redka in razpršena.

Za T008 je ob leksemu *pastir* zapisanih še več poimenovanj za pastirje in njihove pomočnike: leksem *spravnik* označuje »osebo, ki je sirila« in je bil »nekak gospodar črede ovc in koz«, *kotlar* je bil »njegov pomočnik«, *ovčar*, *ovčji mojster* in *ovčji pogonič* ter *kozar*, *kozji mojster* in *kozji pogonič* so prav tako pasli drobnico; v isti točki je bil *črednik* »pomagač pastirja pri kravah«, tj. *kravarja*, *volar* pa je pasel vole. Prav tako je *tretjinik* v T195 *govedarjev* »pomočnik«. Ob poimenovanjih *kravar* in *kozar* je v T005 zapisana opomba, da teh skupnih pastirjev »danes ni več«, podobno je tudi v T231 zapisano, da je *črednik* pasel za vso vas »pred petdesetimi leti«, torej v začetku 20. stoletja, v T239 pa, da »jih ni več«; tudi v T372 je ob leksemu *hertar* zapisana opomba, da je bil to pastir, ki je »nekoč« pasel za vso vas. Poimenovanje *kanas* v T391 ima zapisano pojasnilo, da »pase svinje za celo vas«, poimenovanje *črednik* v T411 pa, da je bil to »navadno starejši človek«, medtem ko opomba ob poimenovanju *pastir* v T261 pojasnjuje, da so to bili »otroci«.

Za T030, T060, T223, T255 in T331 je v opombah zapisano, da tam ne poznajo oz. niso poznali skupne paše, v T049 pa, da tam »ni bilo skupnih pašnikov«; v T275, T405 in T410 je »pasel vsak svoje« oz. »vsak zase«; v T156 so »gnali past [...] otroci ali pa starejši v družini«; opomba, da so »pasli otroci«, je zapisana tudi v T025; v T063, T082, T087, T202, T241, T267, T342, T353, T356, T385 naj izraza za skupnega pastirja ne bi poznali.

2. Morfološka analiza

pastir < **pas-t-yr'-b* ← *pas-ti 'pasti'

vaški pastir ≤ **vbs-bšk-b-j-b pas-t-yr'-b* ← *vbs-bšk-b (← *vbs-b 'vas') + **pas-t-yr'-b*

srenjski pastir ≤ **serd-bñ-bšk-b-j-b pas-t-yr'-b* ← *serd-bñ-bšk-b (← *serd-bñ-a (< *serd-bn-j-a) 'srenja' ← *serd-a 'sredina') + **pas-t-yr'-b*

mestni pastir < **měst-bn-b-j-b pas-t-yr'-b* ← *měst-bn-b (← *měst-o 'kraj, opredeljen prostor') + **pas-t-yr'-b*

pastirček < *pas-t-yr-bč-bk-b

črednik < *čerd-bn-ik-b ← *čerd-bn-b ← *čerd-a 'vrsta (enakih živali), čreda'

vaški črednik ≤ **vbs-bšk-b-j-b čerd-bn-ik-b* ← *vbs-bšk-b + *čerd-bn-ik-b

črednikar < **čerd-bn-ik-ar'-b*

govedar < **gov-ę-d-ar'-b* ← *gov-ę-d-o ← *gov-ę 'govedo'

kravar < **korv-ar'-b* ← *korv-a 'krava'

kozar < **koz-ar'-b* ← *koz-a 'koza'

tretjinik < **tre-t-bj-in(-bn)-ik-b* ← *tre-t-bj-in-a ← *tre-t-bj-b ← *tr-bj-e 'trije', *tr-i 'tri'

tretjivnik < **tre-t-bj-iv-bn-ik-b*

poganjač < *po-gan-j-a-č-b ← *po-gan-j-a-ti ← *po-gon-i-ti ← **po-* 'po' + *gon-i-ti *'gnati (živino na pašo)'

ovčji pogonič < **ov-bč-bj-b-j-b po-gon-i-č-b* ← *ov-bč-bj-b (← *ov-bc-a 'ovca') + *po-gon-i-č-b (← *po-gon-i-ti)

kozji pogonič < **koz-bj-b-j-b po-gon-i-č-b* ← *koz-bj-b (← *koz-a 'koza') + *po-gon-i-č-b

spravnik < **sṛ(n)-prav-bn-ik-b* ← **sṛ(n)-prav-i-ti* ← **sṛ(n)-* 'skupaj z' + *prav-i-ti (← *prav-b 'pravi')

kotlar < **kotl-ar'-b* ← *kotl-b 'kotel'

planšar < **poln-išč-ar'-b* ← *poln-išč-e ← *poln-b 'širok, raven neporasel svet'

barovčín < **ob-(v)ar-ov-bč-in-b* ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + *var-ov-a-ti (← **(var)-a* / **(var)-b* 'pazljivost, pozornost, skrb, nega' ← stvnem. *giwāra* 'varnost' / *wāra* 'zaščita')

boriš < *bor-yš-b ← *bor-ti se 'bojevati se, prepirati se'

trajber < **(trajber)-j-b* ← nem. *Traiber* 'gonič'

ovčji mojster < **ov-bč-bj-b-j-b (mojstr)-b* ← *ov-bč-bj-b + *(*mojstr*)-b (← srvnem. *mōister* 'mojster')

kozji mojster < **koz-bj-b-j-b (mojstr)-b* ← *koz-bj-b + *(*mojstr*)-b

majer < **(majer)-j-b* ← srvnem. *meier*, nem. *Meier* 'oskrbnik'

hertar < **(xert)-ar'-b* ← **(xert)-b* ← srvnem. *hert*, nem. *Herde* (v bav. nem. izgovoru brez izglasnega -e) 'čreda'

čoban < **(čoban)-b* ← hrv. *čoban* 'pastir'

montanjur < **(montañur)-j-b* ← furl. *montagnâr*, *montagnûl* 'hribovec'

kanas < **(kanas)-b* ← madž. *kanász* 'svinjski pastir'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kozar* v T005, *spravnik* in *kotlar* v T008, *montanjur* v T057, *majar* v T202, *planšar* v T317, *trajber* v T339, *hertar* v T372, *barovčin* v T378, *kanas* v T391, *boriš* v T401 in *čoban* v T412.

Kot enkratnica s *pastir*- je kartiran leksem *pastirček* v T349.

Kot enkratnica s *črednik*- je kartiran leksem *črednikar* v T158.

Kot enkratnici s *tretji*- sta kartirana leksema *tretjinik* v T195 in *tretjivnik* v T193.

Kot enkratni besedni zvezi s *pastir* sta kartirana leksema *srenjski pastir* v T009 in *mestni pastir* v T278.

Kot enkratna besedna zveza s *črednik* je kartiran leksem *vaški črednik* v T272.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *pastir*, *črednik*, *ovčji oz. kozji mojster* in *ovčji oz. kozji pogonič* v T008 ter *poganjač* v T193.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T025, T030, T049, T060, T063, T082, T087, T156, T202, T223, T241, T255, T267, T275, T331, T342, T353, T356, T385, T405 in T410.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V454A.01 *pastir – splošno* (3/100), V454A(b).01 *pastir, ki pase za enega gospodarja* (3/102), V454B(a).01 *planšar* (3/103), V454B(b).01 *planšarica* (3/104); OLA: 2036, 2037, 3413 *ovčar*; ALE: 335; SDLA-SI: /; ALI: 4366 *kravji pastir*, 4314 *ovčji pastir*, 4315 *kozji pastir*; ASLEF: 3952 *kravji pastir*, 1135 *ovčji pastir*, 1136 *kozji pastir*; HJA: 949 *ovčar*, 1021 *pastir*; LinGeH: 613 *ovčar*, 647 *pastir*; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Pastir, ki pase za vso vas, pase govejo živino ali drobnico za več rejcev ter za opravljeno delo dobi dogovorjeno plačilo in oskrbnino v prehrani za čas, ki ga skupaj z živalmi prebije na pašniku, k čemur se prišteva tudi prihod na pašo in odhod domov. Letni čas in dolžina trajanja paše je (bila) različna. Pastirji, čredniki, so na gmajnah, tj. na skupni srenjski zemlji, v Spodnji Savinjski dolini pasli predvsem pozno poleti in zgodaj jeseni, podobno so pasli pastirji velikih vaških ovčjih čred na Pivškem in Postojnskem (tu je bilo znano sezonsko in tudi dnevno menjavanje pašnih območij, transhumanca) in na sosednjem Hrvaškem (Lika, Primorje, Dalmacija),

od koder so pastirji še ob koncu 80. let 20. stoletja prignali velike črede ovc na območje vzhodne in jugovzhodne Slovenije.

V skupnem planinskem pašništvu so se pastirji skupaj s čredami v planine preselili v času kresa (24. 6.) in tam ostajali do malega šmarna (8. 9.) – odvisno tudi od vremenskih razmer. Naselili so se v pastirskih stanovih in po okoliških pašnikih v planini pasli črede goveje živine, ovc in koz. Pašo so pogosto opravljali skupaj s pomočniki, izrazito skupno delo je bila jutranja in večerna molža, medtem ko je bilo sirjenje mleka praviloma naloga planšarjev, ki so tudi čez dan ostali v planšariji, pastirski bajti, in v nekaterih planinah skrbeli tudi za prašiče, ki so se čez dan pasli v bližnji okolici, jih krmili s sirotko, čez noč pa so jih zapirali v lesene svinjake, kakršne so npr. še v 50. letih 20. stoletja imeli v planini Trebiščna v Trenti.

V Julijskih Alpah se je prepoznavnost planin, kjer je pastir (večinoma s pomočniki) pasel živino za vso vas, izkazovala predvsem v številu in zasnovi na planini postavljenih stavb. Navadno so bile v takšni planini po tri ali štiri med seboj pogosto povezane stavbe s prostori, kjer je prebival pastir s pomočniki, prostori za sirjenje in skladiščenje mleka ter hlevi za zavetje goveje živine, ovc, koz in ponekod tudi svinj in konj (npr. planina Mangart).

Na ovčjih planinah v zgornjem Posočju in Trenti je bila osrednja bivalna in delovna stavba pastirjev hram. Osrednji prostor te stavbe je bila sirarnica, kjer so kuhali na kolovratu, tam so imeli nekatere mlekarke potrebščine in tudi pograd za spravnik, tj. osebo, ki se je ukvarjala s sirjenjem ovčjega mleka. V hramih ali prostoru oz. stavbi zraven njega je ponekod še danes prostor za molžo drobnice in klet, kjer zorijo sirovi hlebi. Hlevi stojijo samostojno ali v nadstropnem delu stavbe. Od zadnjih let 20. stoletja je več hramov zapuščenih in propadajo. Pastirska in sirarska dejavnost se tako ohranja le še na nekaj planinah.

Prim.: Cevc 1995; Križnar 1974; Ložar 1944; Miklavčič Brezigar 1996; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/102
SLA V454A(b).01 'pastir,
ki pase za enega gospodarja'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V454 *pastir – planšarica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V454A *pastir – splošno* s podvprašanjema a) *pastir, ki pase za celo vas* in b) *pastir, ki pase za enega gospodarja* ter V454B *planšar* in *planšarica*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, leksemov za vse te pomene ne zajema – v ta komentar so zato vključena le poimenovanja z eksplicitno izraženim ožjim pomenom 'pastir, ki pase za enega gospodarja', ne pa tudi tisti v gradivu zapisani leksemi, ki poimenujejo druge pomene. Odgovora na to vprašanje ni v 55 zapisanih točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

Za pomen 'kdor pase, čuva živino za enega gospodarja', knj. *pastir* (*i*), je v narečjih najpogostejši leksem *pastir* (z nekajkrat zapisano izpeljanko *pastirček*), redkeje tudi *hlapec*, druga poimenovanja so zelo redka in razpršena.

V T417 je zapisano, da so bili *pastirji* »otroci«, v T001–T002, da so bili to navadno »dečki doma«. Poimenovanje *volar* ima v T152 zapisano pojasnilo, da je pasel »krave za enega lastnika«. Za poimenovanje *pastir* v T152, T236, T275 in T410 je v opombah zapisano, da je »vsak pasel zase«. Ob leksemu *pastir* v T386 je zapisana opomba, da so bili *pastirji* »izraziti individualisti«.

Za T025 (kjer so »pasli otroci«), T030, T060, T063, T082, T087, T156 (kjer so »gnali past [...] otroci ali pa starejši v družini«), T202, T353, T385 in T405 (kjer je »vsak pasel zase«) je v opombah zapisano, da tam posebnega poimenovanja za *pastirja*, ki bi pasel za enega gospodarja, ne poznajo.

2. Morfološka analiza

pastir < *pas-t-yr-b ← *pas-ti 'pasti'

pastirček < *pas-t-yr-bč-bk-b

hlapec < *xolp-bc-b ← *xolp-b 'sluga, suženj, fant'

volar < *vol-ar-b ← *vol-b 'vol'

kravar < *korv-ar-b ← *korv-a 'krava'

ovčar < *ov-bč-ar-b ← *ov-bc-a 'ovca'

čoban < *(*čoban*)-b ← hrv. *čoban* 'pastir'

montanjur < *(*montañur*)-j-b ← furl. *montagnâr*, *montagnûl* 'hribovec'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *montanjur* v T057 in *kravar* v T413.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *ovčar* v T148.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T025, T030, T060, T063, T082, T087, T156, T202, T353, T385 in T405.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V454A.01 *pastir – splošno* (3/100), V454A(a).01 *pastir, ki pase za celo vas* (3/101), V454B(a).01 *planšar* (3/103), V454B(b).01 *planšarica* (3/104); OLA: 2036, 2037, 3413 *ovčar*; ALE: 335; SDLA-SI: /; ALI: 4366 *kravji pastir*, 4314 *ovčji pastir*, 4315 *kozji pastir*; ASLEF: 3952 *kravji pastir*, 1135 *ovčji pastir*, 1136 *kozji pastir*; HJA: 949 *ovčar*, 1021; LinGeH: 613 *ovčar*, 647; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Pastir, ki pase za enega gospodarja, opravlja eno od pogostih del v sredogorskih in visokogorskih planinah ter na pašnih območjih v dolinah in nižinskem svetu. Posamična paša živine in drobnice se je uveljavila zlasti v planinah, kjer je več pastirskih stanov različnih lastnikov ali pašnih upravičencev združenih na enem pašnem območju, na eni pašni planini. Značilen primer takšne posamične oblike paše živine je planina Zajamniki nad Bohinjem, kjer se je ob poti sredi pobočja v nizu zvrstilo okrog trideset pastirskih stanov in staj za živino. Paša za enega gospodarja je značilna tudi za planine v Kamniško-Savinjskih Alpah, npr. za Veliko planino, kjer so v značilnih stanovih nastanjeni ponekod pastirji, drugod pastirice, ki pasejo in obenem tudi sirijo mleko. Veliko mleka in mlečnih izdelkov prodajo turistom, planincem, ki v poletnih mesecih dnevno obiskujejo Veliko planino predvsem zaradi enostavne dostopnosti z vzpenjačo. Podobna oblika paše za enega gospodarja je znana tudi na Golteh nad Mozirjem ter v Matkovem kotu, v Logarski dolini in Robanovem kotu. Nekatere planine in posameznim kmetijam pripadajoča pašna območja so tod opustili že v 80. letih 20. stoletja, druge pa še delujejo in so pomemben člen turistične dejavnosti.

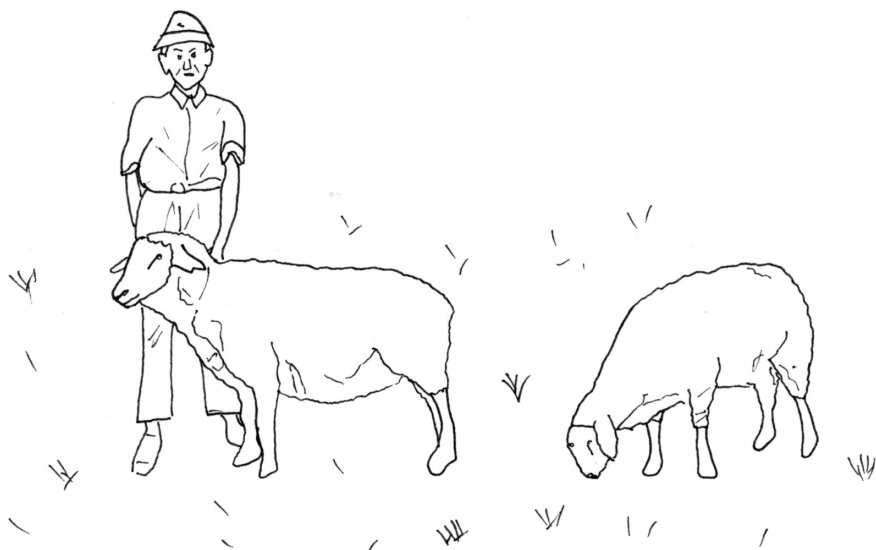
Nekoliko drugačna oblika paše le za enega gospodarja je bila značilna za nižinska območja južnega in jugovzhodnega Pohorja, Dravinjske doline, Haloz, krajev pod Donačko goro in Bočem, nekatera območja Dolenjske in večji del Bele krajine, in

sicer predvsem paša goveje živine v družinskem krogu. Pastirji so bili starejši družinski člani, pogosto tudi otroci. Na teh območjih se je živina pasla praviloma šele po drugi ali tretji košnji, ko je bila trava še zelena, pa vse do prve zmrzali. Pasli so predvsem ožji družinski člani, pogosto otroci (tudi šolarji pred poukom) in sosjedje. V zadnjih letih je tak način posamične paše že precej opuščen predvsem zaradi zmanjšanja števila malih in srednjih kmetov, veliki kmetje pa so se večinoma preusmerili v intenzivno hlevsko rejo živine.

Prim.: Cevc 1995; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/103 SLA V454B(a).01 'planšar'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V454 *pastir – planšarica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V454A *pastir – splošno* s podvprašanjema a) *pastir, ki pase za celo vas* in b) *pastir, ki pase za enega gospodarja* ter V454B *planšar* in *planšarica*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, torej ne zajema leksemov s pomenom 'planšar', odgovora na to vprašanje tudi ni v 55 zapisanih točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

Za pomen 'kdor pase, oskrbuje v planinah živino, zlasti govejo, in se ukvarja s predelovanjem mleka', knj. *plánšar* (*â*), je najpogostejši leksem *planšar*, redkeje sta zapisana leksema *pastir* (v T035 z opombo, da tam »planšarjev ni bilo«) in *majar* oz. *majer*, druga poimenovanja so enkratnice. V T363 je pojasnjeno, da je *planšar* »tisti, ki na planini pase živino cele vasi«; isto poimenovanje je v T085, T316 in T401 zapisano z opombo, da beseda tam ni domača (besedo »poznajo, a ne uporabljajo«).

Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta leksema *spravnik* 'mlekar' v T068 in *sirar* 'tisti, ki na planini izdeluje sir' v T223.

Za T020, T060, T063, T087, T180, T213, T217, T223, T271, T275, T279–T280, T302, T324–T325, T332, T342, T351, T353, T375, T385, T392 in T412 je v opombi zapisano, da tam nimajo planin in zato tudi nimajo poimenovanja za planšarja.

2. Morfološka analiza

planšar < *poln-išč-ar-b ← *poln-išč-e ← *poln-b 'širok, raven neporasel svet'

planinec < *poln-in-č-b ← *poln-in-a ← *poln-b 'raven, neporaščen z drevjem'

planinčar < *poln-in-č-ar-b

pastir < *pas-t-yr-b ← *pas-ti 'pasti'

majer/majar < *(*majer*)-*j-b* / *(*majar*)-*j-b* ← srvnem. *meier*, nem. *Meier* 'oskrbnik'

kravar < *korv-ar-b ← *korv-a 'krava'

kozar < *koz-ar-b ← *koz-a 'koza'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *kozar* v T076 in *kravar* v T413.

Kot enkratnici s *planin-* sta kartirana leksema *planinčar* v T074 in *planinec* v T216.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *spravnik* v T068 in *sirar* v T223.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T020, T060, T063, T087, T180, T213, T217, T223, T271, T275, T279–T280, T302, T324, T332, T342, T351, T353, T375, T385, T392 in T412.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V454A.01 *pastir – splošno* (3/100), V454A(a).01 *pastir, ki pase za celo vas* (3/101), V454A(b).01 *pastir, ki pase za enega gospodarja* (3/102), V454B(b).01 *planšarica* (3/104); OLA: 3412 *starejši pastir, ki vodi delo na (ovčji) planini*; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Arheološke raziskave potrjujejo planšarsko dejavnost že v prazgodovinskem obdobju. V letih po 2. svetovni vojni planine zaradi industrializacije in preusmerjanja delovne sile – planšarjev – v donosnejše poklice postopoma izgubljajo svoj gospodarski pomen, na občutno zmanjševanje planšarstva pa so vplivale tudi preusmeritve kmetij s pašnimi pravicami v hlevsko živinorejo in razvijanje novih oblik sirarstva v dolini. Planšar je pastir v srednje ali visoko ležečih pašnih planinah, kjer v pašnem obdobju, večinoma od kresa (24. 6.) do malega šmarna (8. 9.), začasno prebiva v pastirski koči, čez dan pase živino in drobnico ter ponekod na mlečnih planinah sam ali s pomočniki iz dnevno pomolzenega mleka izdeluje sir in skuto. Planšarji so pasli govejo živino ali drobnico na planinah v zasebni lasti (Savinjske Alpe), na skupnih planinah vsak svojo (planina Zajamniki) ali skupno čredo živine (Kriška planina) ali drobnice (planina Mangart). Na skupnih ovčjih in kozjih planinah na Bovškem imajo zidane hrame s sirarno, kletjo in enim (planina Mangart) ali več hlevi (planina Za Skalo).

V planini je (bil) planšar z živino na paši od jutra do večera. Na mlečnih planinah živino navadno pomolzejo v staji ali hlevu zjutraj in zvečer. V sirarni izkušen (navadno) starejši planšarjev pomočnik opravi postopek sirjenja mleka in izdelave skute.

Planšarji so nekoč nosili večinoma vsakdanja delovna oblačila iz svojega domačega življenjskega okolja. V preteklosti so bile lesene cikle njihovo poglavitno obuvalo, ponekod tudi močni usnjeni in na podplatih okovani čevlji. Od 60. let 20. stoletja se uveljavljajo različna industrijsko izdelana obuvala, tudi nizki gumijasti in usnjeni

škornji in za delo primerna oblačila. V sončnih dneh so tudi med planšarji priljubljene kratke hlače, ponekod tudi bolj planinsko-pohodniška oprava. V preteklosti so med moškimi za zaščito pred soncem in dežjem prevladovali klobuki, na Veliki planini in v Karavankah pogosto klobuki s širokimi zavihki, med ženskami različne naglavne rute, danes tudi kape, različni slamnati klobuki idr. Planšarji so se pred dežjem in mrazom zaščitili z usnjenimi ogrinjali, ponekod tudi z brezrokavniki iz ovčje kože (Trenta, Bovško). Na Veliki planini so se pastirji in planšarji ogrinjali v do kolen segajoč plašč, ki so ga izdelovali iz lipovega lubja.

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Renčelj idr.1995; Repinc 2000; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/104

SLA V454B(b).01 'planšarica'

Jožica Škofic

1. Gradivo

Prvotno vprašanje V454 *pastir – planšarica* iz Ramovševe vprašalnice je bilo v prenovljeni vprašalnici po letu 1961 razdeljeno na več vprašanj, tj. na V454A *pastir – splošno* s podvprašanjema a) *pastir, ki pase za celo vas* in b) *pastir, ki pase za enega gospodarja* ter V454B *planšar* in *planšarica*. Gradivo, zbrano pred letom 1961, torej leksemov s pomenom 'planšarica' ne zajema, odgovora na to vprašanje tudi ni v 55 zapisanih točkah SLA, v katerih so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

Za pomen 'ženska, ki pase, oskrbuje v planinah živino, zlasti govejo, in se ukvarja s predelovanjem mleka', knj. *plánšarica* (*â*), so najpogostejši leksemi *planšarica* in *planšarka* ter *pastirica* in *pastirka*, druga poimenovanja so redka, npr. *majerica*, ali enkratnice. Poimenovanje *planšarica* je v T085 in T316 zapisano z opombo, da beseda tam ni domača. Poimenovanje *pastirica* ima v T223 opombo, da tam sicer nimajo planin, v T035 pa, da »so bile ženske redko oskrbnice v planini«; v T288 ima odgovor *pastirica* opombo, da »pase za enega gospodarja«. Poimenovanji *čobanka* v T285 in *čobanica* v T292 sta pojasnjeni s pomenom 'pastirica'.

Za T020, T030, T060, T063, T087, T090, T180, T213, T217, T236, T271, T275, T279–T280, T302, T305–T306, T324, T332, T342, T353, T375, T385 in T392 je v opombi zapisano, da tam nimajo planin, v T236 pa, da ženske ne pasejo – zato tudi nimajo oz. ne poznajo poimenovanja za planšarico.

2. Morfološka analiza

planšarica < *poln-išč-ar-ic-a ← **poln-išč-ar'-b* ← *poln-išč-e ← *poln-ь 'širok, raven neporasel svet'

planšarka < *poln-išč-ar-ьk-a

planinčica < *poln-in-ьč-ic-a ← *poln-in-ьc-b ← *poln-in-a ← *poln-ь 'raven, neporaščen z drevjem'

planinčarica < **poln-in-ьč-ar-ic-a*

pastirka < *pas-t-yr-ьk-a ← **pas-t-yr'-b* ← *pas-ti 'pasti'

pastirica < *pas-t-yr-ic-a

pastirskica < **pas-t-yr-ьsk-ic-a*

volarica < *vol-ar-ic-a ← **vol-ar'-b* ← *vol-ь 'vol'

kravarica < *korv-ar-ic-a ← **korv-ar'-b* ← *korv-a 'krava'

mlekarica < *melk-ar-ic-a ← **melk-ar'-b* ← *melk-o 'mleko'

majerica/majarica < *(majer)-ic-a / *(majar)-ic-a ← *(majer)-j-b ← srvnem. *meier*, nem. *Meier* 'oskrbnik'

čobanka < *(čoban)-ъk-a ← *(čoban)-ъ ← hrv. *čoban* 'pastir'

čobanica < *(čoban)-ic-a

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnici sta kartirana leksema *mlekarica* T024 in *kravarica* v T413.

Kot enkratnica s *planšar-* je kartiran leksem *planšarka* v T192.

Kot enkratnica s *pastir-* je kartiran leksem *pastirskica* v T059.

Kot enkratnica s *planin-* je kartiran leksem *planinčarica* v T074.

Kot enkratnici s *čoban-* sta kartirana leksema *čobanka* v T285 in *čobanica* v T292.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T020, T030, T060, T063, T087, T090, T180, T213, T217, T236, T271, T275, T279–T280, T302, T305–T306, T324, T332, T342, T353, T375, T385 in T392.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka *Planina* v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V454B(a).01 *planšar* (3/103), V454A.01 *pastir* – *splošno* (3/100); OLA: 2038 *pastirica*; ALE: 336 *pastirica*; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Planšarice so ženske, ki na planini skrbijo za živino in drobnico ter sirarijo, sir in skuto pa v novejšem času tudi prodajajo planincem (npr. na planini Mangart). Na pašnih planinah z zasebnim posamičnim planšarstvom so bile planšarice pogosto družinske članice, ki so jih pri delu v dolini najlaže pogrešali – to so bila dekleta (v zadnjih desetletjih marsikje študentke, tudi prekarne delavke) in neporočene članice družine ali najete delavke za vsako kmetijo posebej. Na planinah s skupnim pašništvom so pašni upravičenci najemali skupne planšarice, ki so ob številnejših čredah imele še pomočnice ali pomočnike zlasti za molžo in sirarjenje. Planšarico so z živili in drugimi življenjskimi potrebščinami v zasebnih planinah redno oskrbovali družinski člani iz doline, na skupnih planinah pa po ustaljenem zaporedju pašni upravičenci. Planšarice so skupaj s planšarji razvile posebno planšarsko kulturo, ki se zaradi ustaljenega delovnega procesa ni bistveno spreminjala – z napeljavo

elektrike do planinskih stanov in z namestitvijo sončnih kolektorjev pa se je kakovost bivanja v planini zelo posodobila in približala kulturi bivanja v planinskih postojankah. Oblačilni videz planšaric se je z leti spreminjal in posodabljal, podobno kot oblačilni videz drugih poklicnih in socialnih skupin. Planšarice v Bohinju so v letih pred 1. svetovno vojno nosile bele bluze z dolgimi ali tričetrtinskimi rokavi, čez bluze so imele oblečene brezrokavne obleke, ki so segale do gležnjev, in čez pas privezan svetel predpasnik. Krajši predpasniki so bili spodaj oblikovani koničasto, daljši so segali nekaj centimetrov nad spodnji rob krila oz. obleke. Na glavi so imele privezane naglavno ruto, ki so jo praviloma zavezovale pod temenom (po opisu fotografije iz Makarovič 1976) – a taka je bila verjetno bolj praznja oblačilna podoba, ki se je razlikovala od oblačilnega videza planšaric med delom. Danes se planšarice oblačijo tudi v dolge ali kratke hlače, obute so v športna in za hribe primerna obuvala, nosijo kratke majice, ob dežju in hladnem vremenu pa se ogrnejo s puloverji, bundami, kapami, vetrovkami idr.

Tudi *majerice* so opravljale predvsem dela v pastirskem stanu, pripravljale hrano in sirarile. Z opuščanjem paše v planinah sta se ponekod (npr. v Logarski dolini) njihov pomen in dejavnost občutno zmanjšala, ohranila pa se je priprava *maslovnika*, goste in mastne kremne jedi iz kuhane kisle ali sladke smetane z zakuhano belo, ajdovo ali koruzno moko in jajci, ki se uživa z ajdovimi žganci in kruhom.

Prim.: Bogataj 1999; Cevc 1972; Cevc 1984; Cevc 1995; Makarovič 1976; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Renčelj idr.1995; Repinc 2000; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/105

SLA V456.01 'sir'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'mlečni izdelek, ki se dobi z odstranitvijo sirotke, navadno z zorenjem', knj. *sir* (*l*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *sir*. Leksem *sira* moškega spola, ki je zapisan v T004, je posebnost nekaterih ziljskih govorov. V dveh točkah prekmurskega narečja se uporablja hungarizem *šajt*.

Ponekod splošno poimenovanje ni zapisano. Leksem *kiseljak* se v T391 uporablja v pomenu 'kravji sir', v T396 pa v pomenu 'domači sir'. Leksem *sirčič* v T004 je v opombi pojasnjen kot »mehki sir iz kislega mleka«.

Za 55 točkah SLA odgovor na to vprašanje ni zapisan, saj je vprašanje uvrščeno v poglavje Planina, ki so ga nekateri zapisovalci v celoti izpustili. Za točke T049, T252, T349, T384 in T405 v gradivu piše, da sira tam niso delali (v T049 in T349 je sicer zapisan knjižni leksem *sir*). Za T178 je pojasnjeno, da tu ne pasejo (in torej ne izdelujejo sira).

2. Morfološka analiza

sir < *syr-ɔ 'skuta', 'sir' ← *syr-ɔ 'kisel, surov, vlažen'

sira < *syr-a

sirčič < *syr-ɔč-ít-ɔ

kiseljak < *kys-ě-l-ak-ɔ (< *kys-ě-l-jak-ɔ) ← *kys-ě-l-ɔ 'kisel' ← *kys-ě-ti 'kisati se, fermentirati'

stavnik < *sta-v-ɔn-ik-ɔ ← *sta-v-i-ti 'postavljati'

mohant < *(*moxant*)-ɔ ← kor. nem. *Machet* 'sir za mazanje', 'narezano meso za juho' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

šajt < *(*šajt*)-ɔ ← madž. *sajt* 'sir'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnica je kartiran leksem *stavnik* v T198.

Kot enkratnici s *sir*- sta kartirana leksema *sira* in *sirčič* v T004.

Kot nerelevantna sta kartirana odgovora *švicarski sir* v T394 in *švajcarski sir* v T307, T349, T351 in T396.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343,

T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Kenda-Jež idr. 2016: 41; Neweklovsky 2013

5. Primerjaj

SLA: V458.01 *skuta* (3/108), V457.01 *sirotko* (3/107); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 881; ASLEF: 2794; HJA: 1002; LinGeH: 579; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Sir je živilo, ki nastane po sesirjenju iz kravjega, ovčjega ali kozjega mleka. Za sirjenje mleka so v preteklosti in ponekod vse do 90. let 20. stoletja uporabljali doma pridobljeno sirilo – sirišče, ki so ga delali iz nasoljenega in posušenega, drobno narezanega ali zmletega jagnječjega, telečjega ali svinjskega želodca, ponekod tudi iz posušenih in zmletih iztrebkov mladih jagnjet. Sirišče so namočili v vodi ali slani sirotki in s tem pospešili sirjenje mleka v velikem, večinoma bakrenem sirarskem kotlu. V sodobnem planinskem kmečkem, podjetniškem in industrijskem sirarstvu mleko sirijo z dodajanjem siril oz. encimov, ki razkrajajo mlečne beljakovine. Sirjenje mleka je ponekod potekalo v ustrezno urejenem zavetju na prostem, večinoma pa v stavbah, pastirskih stanovih, v zaprtih in čistih prostorih, ob katerih je bil po navadi še prostor z lesenimi policami za zorenje, sušenje in shrambo sira.

Sirjenje mleka in izdelovanje sirov je zahtevalo določeno stopnjo znanja in izkušenj, ki so jih sirarji pridobivali s prenašanjem znanja iz roda v rod, od leta 1874, ko je bila v Podljubelju ustanovljena prva specializirana šola na Slovenskem, pa tudi na vse bolj številnih izobraževalnih srečanjih.

Na Slovenskem se je pridelava sira uveljavila predvsem v alpskem svetu in je bila tesno povezana s srednjegorskim in visokogorskim pašništvom goveje živine, ovc in koz, kjer je bilo sirjenje in pridelava sirov in drugih mlečnih proizvodov nujno iz povsem gospodarskih razlogov. Pridelava in predvsem zorenje sira temeljita na večtedenskih in večmesečnih delovnih postopkih, kar se je ugodno usklajevalo predvsem z gorskim pašništvom, zato se je sirarstvo skupaj s pridelavo in prodajo najbolj razširilo na planinah v Alpah in Karavankah. Proizvodnja sira se je namreč povsem uskladila z življenjskim in delovnim ciklom na planinah, kamor so lastniki živali čez poletne mesece odpeljali živino na pašo in s takšno obliko ekstenzivne živinoreje razbremenili rejo živine doma oz. v dolini. Planinsko pašništvo in sirarstvo se je obdržalo do današnjih dni tudi zato, ker na planini pridelano mleko in sir tudi danes ohranjata posebno tržno vrednost. Ob posamičnem oz. družinskem sirjenju se je ponekod razvilo tudi skupno oz. srenjsko sirjenje. Zlasti na območjih z razvitim planinskim pašništvom (Brkini, Kobariško, Bovško, Trenta idr.) so imele vaške skupnosti organizirano skupno sirarstvo. Planinsko pašništvo in sirarstvo je bilo znano tudi v hribovju nad Spodnjo Savinjsko dolino in v Zasavskem hribovju. Na

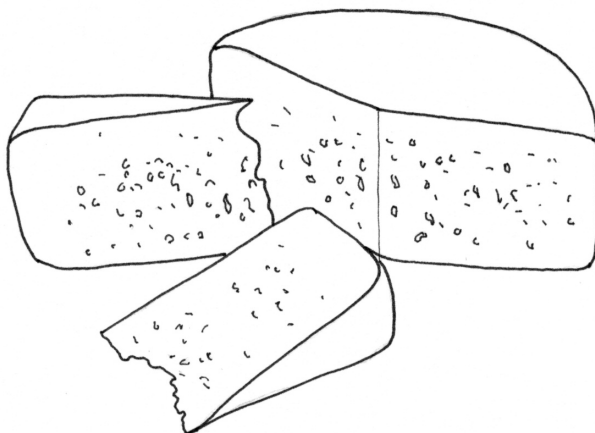

Žagi, približno na pol poti med Kobaridom in Bovcem se je obdržala stoletna razmejitev med tolminskim sirarstvom iz kravjega in bovškim sirarstvom iz ovčjega in kozjega mleka.

Mlečni izdelki so bili v preteklosti sicer del prehrane večinskega kmečkega prebivalstva, v novem veku pa se je vse bolj uveljavljala prodaja sira plemstvu in meščanstvu, ponekod tudi delavstvu, kar je sirarje spodbujalo k povezovanju v proizvodno in tržno konkurenčnejše mlekarske zadruga. Zlasti na območju Julijskih Alp so se sirarji zgledovali po švicarskih vzorih in obdržali tudi nekatere izvirne vrste sira, med katerimi je zelo znan zlasti bohinjski mohant, nasoljen sir iz kislega mleka, ponekod začinjen s kumino in shranjen v lesenih posodah, dežah. Na slovenskem alpskem območju so po kakovosti izstopali zlasti tolminski in bohinjski siri – nekateri proizvajalci so svoje sire zaščitili z geografsko prepoznavnimi oznakami in s tem prispevali k dvigu kakovosti proizvodnje sira. Vendar so po kakovostnih sirihi znana tudi druga slovenska območja – na planoti Nanos so sir izdelovali že v 16. stoletju. Proizvajali so ga člani pašnih skupnosti iz Podnanosa, Lozic in Podrage ter ga prodajali v kraje po Vipavski dolini, v Gorico in predvsem v Trst. Med poznavalci sira je cenjen tudi trapist, ki so ga po letu 1888 pridelovali redovniki trapisti na brestaniškem gradu Rajhenburg. Po 2. svetovni vojni se je okrepila industrijska proizvodnja sira, razvila so se velika mlekarska podjetja, v 80. in 90. letih 20. stoletja pa se je uveljavilo tudi več zasebnih proizvajalcev sira.

Prim.: Bogataj 1999; Hazler 1975; Hazler 1988; Hazler 1995; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Repinc 2000; Renčelj idr.; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/106 SLA V459.01 'sesiriti se'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'zaradi delovanja (mlečnih) bakterij postati kašast, zdrizast' (mleko), knj. *sesiriti se* (*i*), se v slovenskih narečjih najpogosteje uporabljata leksema *sesiriti se* (v T154 z označevalnikom »redko«) in *zasiriti se* ter druge izglagolske sestavljenke z istim korenem: *usiriti*, *izsiriti*, *posiriti* in *podsiriti*. Pogost je tudi glagol *skisati se* in opisna poimenovanja z glagolom *iti* (npr. *iti vkup*) ali *skočiti* (npr. *skočiti vkup*). Odgovori, ki niso zapisani v nedoločniku, ampak v 3. os. ed. ali v del. na -l s. sp. ed., npr. *se sesiri*, *se usiri*, *se skisa* ali *se je usirilo*, *se je skisalo*, *se ukiseljuje* (v T064 z označevalnikom »staro«) ipd., so kartirani v nedoločniški obliki (*sesiriti se*, *skisati se* itd.). V nekaterih točkah je glagol zapisan skupaj s samostalnikom *mleko*, npr. *mleko se sesiri* (T272, T275), *mleko se zasiri* (T007), *mleko se usiri* (T065, T075, T081, T300), *mleko se skisa* (T132, T275, T410), *mleko se zje* (T109, T132, T143), *mleko se skvasi* (T058), *mleko gre vkup* (T004, T032, T039), *zvara vkup skoči* (T370) ali *mleko se sede* (T375).

V 55 zapisanih točkah so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina, zato tam odgovor na to vprašanje ni zapisan.

V T109 je zapisano, da leksem ni v rabi, v T355 pa je navedeno, da sira niso delali.

2. Morfološka analiza

siriti se < *syr-i-ti se ← *syr-i-ti (← *syr-ṽ 'kisel, surov, vlažen') + *se 'se'

Sesiriti se < **sṽ(n)-syr-i-ti se* ← **sṽ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + *syr-i-ti + *se (*S* ≥ *z* po disimilaciji *s-s* ≥ *z-s* v T347, T351, T353)

izsiriti se < *jbz-syr-i-ti se ← **jbz-* 'iz' + *syr-i-ti + *se

zasiriti se < *za-syr-i-ti se ← **za-* 'za' + *syr-i-ti + *se

usiriti se < *vṽ-syr-i-ti se ← **vṽ(n)-* 'v' + *syr-i-ti + *se

posiriti se < *po-syr-i-ti se ← **po-* 'po' + *syr-i-ti + *se

podsiriti se < *podṽ-syr-i-ti se ← **podṽ-* 'pod-' + *syr-i-ti + *se

osiriti se < **o(b)-syr-i-ti se* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *syr-i-ti + *se

presiriti se < *per-syr-i-ti se ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + *syr-i-ti + *se

kisati se < *kys-a-ti se ← *kys-a-ti 'kisati, fermentirati' + *se

skisati se < **sṽ(n)-kys-a-ti se* ← **sṽ(n)-* + *kys-a-ti + *se

ukisati se < **vṽ(n)-kys-a-ti se* ← **vṽ(n)-* + *kys-a-ti + *se

zakisati se < *za-kys-a-ti se ← **za-* + *kys-a-ti + *se

skisniti se < **sṽ(n)-kys-n-i-ti se* ≤ **sṽ(n)-kys-nq-ti se* ← **sṽ(n)-* + *kys-nq-ti + *se

- sesti se** < *sēs-ti se ← *sēs-ti (< *sēd-ti) 'sesti' + *se
sesesti se < **sṽ(n)-sēs-ti se* ← **sṽ(n)-* + *sēs-ti + *se
zasesti se < *za-sēs-ti se ← **za-* + *sēs-ti + *se
usesti se < **vṽ(n)-sēs-ti se* ← **vṽ(n)-* + *sēs-ti + *se
izsesti se < *jbz-sēs-ti se ← **jbz-* + *sēs-ti + *se
sedavati < *sēd-a-va-ti ← *sēd-a-ti ← *sēs-ti
sedniti se < *sēd-n-i-ti se ≤ *sēd-nq-ti se ← *sēs-ti se
zgristi se < **sṽ(n)-gryz-ti se* ← **sṽ(n)-* + *gryz-ti 'gristi' + *se
zagristi se < *za-gryz-ti se ← **za-* + *gryz-ti + *se
izjesti se < *jbz-jēs-ti se ← **jbz-* + *jēs-ti (< *jēd-ti) 'jesti' + *se
izpodjesti se < **jbz-podṽ-jēs-ti se* ← **jbz-* + **podṽ-* + *jēs-ti + *se
zakuhati se < **za-(kux)-a-ti se* ← *za + *(*kux*)-*a-ti* (← stvnem. *kohhōn* 'kuhati') + *se
podkuhati se < **podṽ-(kux)-a-ti se* ← **podṽ-* + *(*kux*)-*a-ti* + *se
zgotiti se < **sṽ(n)-gost-i-ti se* ← **sṽ(n)-* + *gost-i-ti (← *gost-ṽ 'gost') + *se
zgotniti se < **sṽ(n)-gost-n-i-ti se* ≤ **sṽ(n)-gost-nq-ti se* ← **sṽ(n)-* + *gost-nq-ti + *se
obariti se < **ob-(v)ar-i-ti se* ← **ob-* + *var-i-ti 'kuhati' + *se
zbariti se < **sṽ(n)-ob-(v)ar-i-ti se* ← **sṽ(n)-* + **ob-* + *var-i-ti + *se
seseči se < **sṽ(n)-sēti se* ← **sṽ(n)-* + *sēti (< *sēk-ti) 'seči, sekati' + *se
skvasiti se < **sṽ(n)-kvas-i-ti se* ← **sṽ(n)-* + *kvas-i-ti (← *kvas-ṽ 'sredstvo za fermentacijo') + *se
spariti se < **sṽ(n)-par-i-ti se* ← **sṽ(n)-* + *par-i-ti 'segrevati, žgati' + *se
skaziti se < *jbz-kaz-i-ti se (ĚSSJa 9: 37) ← **jbz-* + *kaz-i-ti 'kvariti' + *se
vzdigniti se < **vṽz-dvig-n-i-ti se* ≤ **vṽz-dvig-nq-ti se* ← **vṽz-* 'gor, nazaj' + *dvig-nq-ti (← *dvig-ti) + *se
vstati se < **vṽ(z)-sta-ti se* ← **vṽ(z)-* + *sta-ti + *se
seskutiti/izskutiti se < **sṽ(n)-(skut)-i-ti se* / **jbz-(skut)-i-ti se* ← **sṽ(n)-* / **jbz-* + *(*skut*)-*i-ti se* (← *(*skut*)-*a* 'skuta') + *se
izpodskutiti se < **jbz-podṽ-(skut)-i-ti se* ← **jbz-* + **podṽ-* + *(*skut*)-*i-ti* + *se
scerati se < **sṽ(n)-(cer)-a-ti se* / **jbz-(cer)-a-ti se* ← **sṽ(n)-* / **jbz-* + *(*cer*)-*a-ti* (← srvnem. *zeren*, *zern* 'použiti, prehranjevati se', 'raztrgati, uničiti' + *se
strujati se, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *vzdigniti se* v T160, *skaziti se* v T278, *vstati se* v T282, *seseči se* v T285, *scerati se* v T314, *spariti se* v T368 in *strujati se* v T378. Kot enkratnici s *-sir-* sta kartirana leksema *osiriti se* v T071 in *presiriti se* v T291. Kot enkratnice s *-kis-* so kartirani leksemi *zakisati se* v T156, *kisati* v T202 in *skisniti se* v T288.

Kot enkratnici s *-skut-* sta kartirana leksema *seskutiti/izskutiti se* in *izpodskutiti se* v T152.

Kot enkratnici s *sed-* sta kartirana leksema *sedavati* v T390 in *sedniti se* v T405.

Kot enkratnica z *-jesti* je kartiran leksem *izpodjesti se* v T154.

Kot enkratnica z *-bariti* je kartiran leksem *zbariti se* v T089.

Kot opisno poimenovanje so kartirani odgovori (*mleko*) *iti (v)kup* v T004, T006, T032, T034, T036, T039, T051–T052, T055, T100, T136, T161, T358, T360, T363, T374 in T415, *iti skup* v T114, *skočiti skup* v T367, *skočiti vkup* v T369–T370, T372–T374, T376, T381 in T402, *zleteti (v)kup* v T051, *vreči se vkup* v T404, *potegniti (v)kup* v T415, *kis(e)lo (g)ratati* v T022, T025, T033 in T414, *sirotko ratati* v T159 in *žmitek ratati* v T158 ter *ščipki so se naredili* v T049, *napraviti se sir* v T307 in nejasni *opel delati* v T187.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *skisati se* v T067, T133, T166, T169, T208 in T236, *usiriti se* v T087, *sesiriti se* v T154, T208, T247, T291, T311, T317 in T370, *gostiti* v T169, *z gostiti se* v T193 in *z gostniti se* v T090, *siriti* v T223, *izpodkutiti se* v T156, *zasesti se* v T227, *usesti se* v T372 in *sesti se* v T387, *zagristi se* v T234 in T237, *zgristi se* v T234, T236, T244 in T317, ter opisno poimenovanje *iti vkup* v T090, T097 in T386.

Kot nerelevanten odgovor je kartiran odgovor *sedeno mleko* v T012.

S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T109 in T355.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T118, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T291, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

ÈSSJa 9; EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/zehren>, dostop 8. 6. 2022)

5. Primerjaj

SLA: V456.01 *sir* (3/105), V457.01 *sirotko* (3/107), V458.01 *skuta* (3/108); OLA: 3427; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 4412, 4404 *strjeno, sesirjeno mleko*; ASLEF: 3999, 3991 *strjeno, sesirjeno mleko*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Sirjenje mleka je del mlekarske dejavnosti ob pridelovanju sira, skute in sirotke. Za sirjenje se mleku med segrevanjem dodaja sirišče iz jagnječjega, telečjega ali svinjskega želodca, ponekod tudi iz iztrebkov mladih jagnjet, s čimer se nadzorovano spodbudi proces sirjenja mleka in s tem pridobi osnovo za pridelavo določenih vrst sira, skute in sirotke.

V tradicionalnem planinskem pašništvu in sirarstvu je sirjenje mleka potekalo večinoma v velikih bakrenih kotlih, kjer so sveže mleko segrevali do zelene temperature okrog 50°C, ga odstavili od ognja in mu dodajali sirišče, sirilo, ki je med mešanjem sesirilo mleko v kotlu. Postopek sirjenja zahteva od mlekarja oz. sirarja natančno delo pri vseh postopkih segrevanja in ohlajanja mleka, njegovo stalno prisotnost in zlasti ustrezno stopnjo čistoče. Prostor, v katerem se siri mleko, kotel za sirjenje in vse potrebno orodje, npr. lesene mešalne kuhalnice, *trnači*, lesene zajemalke, prti za zajemanje in odcejanje sira in skute, miza za odcejanje sira, leseni modeli za oblikovanje sira, korito za osoljevanje sira ter vsa druga oprema v sirnem in shrambnem prostoru morajo biti čisti, saj je zadostna higiena opreme in nosilcev dejavnosti pogoj za kakovostno sesirjenje mleka in zorenje sira.

Sesirjenje mleka je mogoče tudi v vsakdanjem gospodinjstvu, in sicer tako načrtovano kot nenačrtovano zaradi neustreznega hranjenja mleka med prevozom domov, okvare hišnih hladilnih ali grelnih naprav, neustreznega hranjenja v ogrevanih prostorih itd. Nenačrtovano sesirjeno mleko so v gospodinjstvih uporabili v lastni prehrani za pripravo različnih jedi, ga namenili za hrano živalim ali zavrgli. Iz načrtovano sesirjenega mleka so marsikje pripravljali skuto, ki so jo uporabljali tudi za pripravo različnih vrst štrukljev, v vzhodni Sloveniji pa za različne vrste gibanic.

Prim.: Bogataj 1999; Hazler 1975; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1970; Novak 1961; Novak 1969; Renčelj idr. 1995; Repinc 2000; SEL 2004

Komentar in karta: 3/107

SLA V457.01 'sirotka'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'rumenzelenkasta tekočina, ki (kot stranski produkt) ostane pri izdelavi sira, skute', knj. *sirotka* (*i*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *sirotka*, ponekod *sirotev* in *sirota* (v ziljskem, terskem, obsoškem in nadiškem narečju). Druga poimenovanja so redkejša, npr. *žura* in *žur* v istrskem, kraškem in notranjskem narečju (v T152 s pojasnilom, da je *žur* voda, ki ostane od sira), *zvara* v rezijanskem in *cmer* v prekmurskem narečju.

V zapisih za T154 piše, da tam ne delajo sira, v T260 pa, da ne delajo ničesar iz mleka. Da sirotke ne poznajo oz. ne delajo, je zapisano še v T087, T097, T238, T252, T271 in T300.

V T065 je ob leksemu *kislina* opomba, da je to »stara sirotka«, v T396 pa, da je *kiselina* »od kiseljaka«, tj. skute, *cmer* pa »od putra«, tj. masla.

V 55 zapisanih točkah so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina.

2. Morfološka analiza

sir < *syr-ɔ 'skuta', 'sir' ← *syr-ɔ 'kisel, surov, vlažen'

sirnica < *syr-ɔn-ic-a

sirišče < *syr-išč-e

sirota < *syr-ɔt-a

sirovka < *syr-ov-ɔk-a

siroTka ≤ *syr-ov-at-ɔk-a ← *syr-ov-at-ɔ 'kisel, vlažen' ← *syr-ɔ / *syr-ɔt-ɔk-a ← *syr-i-ti 'delati sir' ← *syr-ɔ ($T \geq \emptyset$ v T165–T166, T168, T179–T182; $T \geq d$ v T012–T013, T015, T024; $Tk \geq xk$ v T158–T160, T162, T184–T195, T197–T198, T200–T209, T211–T212, T214–T219, T223–T224, T227, T229)

sirotev ≤ *syr-ov-at-ɔv-ɔ / *syr-ɔt-ɔv-ɔ

sirotva ≤ *syr-ov-at-ɔv-a / *syr-ɔt-ɔv-a

sirotkova ≤ **syr-ov-at-ɔk-ov-a* / *syr-ɔt-ɔk-ov-a

siračka ≤ *syr-ač-ɔk-a

zvara < **sɔ(n)-var-a* / *jɔz-var-a ← **sɔ(n)-var-i-ti* / *jɔz-var-i-ti 'skuhati' ← **sɔ(n)* 'skupaj, z' / **jɔz-* 'iz' + *var-i-ti 'kuhati'

kislina/kiselina < *kys-ě-l-in-a ← *kys-ě-l-ɔ 'kisel' ← *kys-ě-ti 'kisati se, fermentirati'

zmetk- < **sɔ(n)-mɛt-ɔk-a* / **sɔ(n)-mɛt-ɔk-i* (im. mn.) ← **sɔ(n)-mɛt-ɔk-ɔ* ← **sɔ(n)-mɛ-ti* ← **sɔ(n)-* + *mɛ-ti *mɔn-ɔ 'stiskati'

sedovje < *sěd-ov-bj-e ← *sěd-ě-ti 'sedeti'
drozgua < *drozg-ɔv-a ← *drozg-a 'nekaj zmečkanega, zmečkano sadje; usedlina'
splaviš < **sɔ(n)-plav-yš-ɔ* ← **sɔ(n)-plav-i-ti* ← **sɔ(n)-* + *plav-i-ti 'plaviti'
 (← *plu-ti 'premikati se, teči, pluti, plavati')
žur < *(*žur*)-ɔ ← stvnem., srvnem. *sūr* 'kisel, grenek, oster (okus)'
žura < *(*žur*)-a
cmer < *(*cmer*)-ɔ ← srvnem. *smēr* 'maščoba'
mohot < *(*moxot*)-ɔ ← kor. nem. *Machet* 'sir za mazanje', 'narezano meso za juho' (po bav. nem. prehodu *a > o*)
batuda < *(*batud*)-a ← furl. *batude* 'sirotka'
žajrat, nejasno, morda v zvezi z nem. *sauer* 'kisel' (Kranzmayer – Lessiak 1983: *žāur* 'kisel') ← stvnem., srvnem. *sūr* 'kisel, grenek, oster (okus)'
koranta, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *sedovje* v T061, *koranta* v T083, *žajrat* v T158, *drozgua* v T307, *mohot* v T311 in *splaviš* v T404.

Kot enkratnice s *sir*- so kartirani leksemi *sir* v T305, *sirotkova* v T359 in *siračka* v T411.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *batuda*, ki je enkratnica v T083, in *žura* v T097.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *kislo mleko* v T136.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T087, T097, T154, T238, T252, T260, T271 in T300.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T291, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Kranzmayer–Lessiak 1983

5. Primerjaj

SLA: V456.01 *sir* (3/105), V458.01 *skuta* (3/108); OLA: 3432; ALE: /; SDLA-SI: 687; ALI: 4419; ASLEF: 4006; HJA: 1003; LinGeH: 583; ÚMNYa: /

6. Etnološka osvetlitev

Tekočina, ki po sirjenju in odstranitvi glavnine sira ali skute ostane v sirni posodi, bakrenem kotlu, je sirotka. Sirotka se izceja tudi iz sira, povezanega v krpo, ko se ta v obodu/modelu suši na (leseni) mizi z žlebom. Večinoma so jo prestrezali v lesen

škaf ali vedro, ponekod se je izcejala kar po tleh (Sužiška planina). Dobro odtečen sir so nato obtežili s kamni in ga tako pustili nekaj ur, da se je povsem odcedil.

Sirotka je sladko-kislega okusa, priljubljena osvežilna pijača v poletnih mesecih, primerna tudi za dietno prehrano, na planinah in kmetijah so jo krmili tudi prašičem. V planinah je bila sirotka poleg vode prevladujoča pijača pastirjev zlasti ob posameznih obrokih. Na Tolminskem, na Krasu, ponekod v Istri in v Prekmurju so jo gospodinje uporabljale tudi za mesenje krušnega testa, ki je bilo zato sočnejše. V Prekmurju so iz sirotke pripravljali tudi različne juhe. Na več območjih Slovenije so sirotko uživali ob žgancih. Na alpskem območju so jo ponekod pomešali s pinjencem, tekočino po izločitvi masla iz smetane med mešanjem v lesenih pinjah. Tako obogateno sirotko so po več mesecev hranili v lesenih posodah in jo ogreto pili k raznim jedem, žgancem, kruhu.

Že pred več stoletji je v Evropi sirotka veljala za zdravilno pijačo. Ponekod je bila tudi menjalno sredstvo. Pivški pastirji so jo menjavali za vino, ko so s čredami ovc v pomladanskih mesecih pasli v Istri (transhumanca). Danes se večinoma uporablja kot dopolnilno krmilo za živali, predvsem prašiče, ponekod se uveljavlja tudi kot začimbni dodatek nekaterim jedem, iz nje izdelujejo vrsto prehranskih dodatkov za športnike.

Prim.: Bogataj 1999; Hazler 1975; Hazler 1988; Hazler 1995; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Repinc 2000; Renčelj idr. 1995; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/108

SLA V458.01 'skuta'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Za pomen 'mehek nezorjen mlečni izdelek, narejen iz sirotke ali mleka', knj. *skuta* (*ú*), je v slovenskih narečjih najpogostejše poimenovanje *skuta*, druga poimenovanja so redkejša. Ponekod se za pomen 'skuta' uporablja kar leksem *sir*. V nekaterih ziljskih krajevnih govorih uporabljajo še leksem *špres* (gl. Pronk 2009; Neweklovsky 2013; Škofic – Klinar 2015 (v T008 je *skuta* 'skuta iz sirotke', *špres* pa 'skuta iz kislega mleka'); Kenda-Jež idr. 2016: 81), v prekmurskem narečju pa leksem *kiseljak*. Leksem *koljada* ima v T142 pomen 'skuta iz mladega mleka'.

Veliko točk SLA nima odgovora na to vprašanje, saj je uvrščeno v poglavje Planina, ki so ga nekateri zapisovalci v celoti izpustili. Za točki T252 in T289 dolenske narečne skupine je sicer zapisan knjižni leksem *skuta*, a v gradivu piše, da skute tam ne delajo, v T244 pa je leksem *skuta* označen kot »redek«. V T049 in T411 je leksem *skuta* označen kot »novejši«.

Pomensko neustrezna in zato nerelevantna sta leksema *zvara* 'prvo mleko po teletu' v T204 in *mohant* 'sir iz skisanega mleka' v T224.

Za T252, T305, T342 in T392 je v gradivu zapisano, da skute tam niso delali, zato poimenovanja zanj ne poznajo.

2. Morfološka analiza

skuta < *(*skut*)-a ← neka srlat. predloga iz lat. *excocta* *'skuhana, zvarjena, s kuhanjem izsušena' (prim. it. *scotta* 'sirotka', furl. *scòta*, *scuète* 'skuta')

sir < *syr-ɔ 'skuta', 'sir' ← *syr-ɔ 'kisel, surov, vlažen'

kisel sir < *kys-ě-l-ɔ syr-ɔ ← *kys-ě-l-ɔ 'kisel' (← *kys-ě-ti 'kisati se, fermentirati') + *syr-ɔ

domač sir < *dom-at-ɔ syr-ɔ ← *dom-at-ɔ (← *dom-ɔ 'dom, hiša') + *syr-ɔ

mehki sir < **mɛk-ɔk-ɔ-j-ɔ syr-ɔ* ← *mɛk-ɔk-ɔ 'mehek' + *syr-ɔ

sirček < *sir-ɔč-ɔk-ɔ

sirče < *sir-ɔč-ɛ

sirotka < *syr-ov-at-ɔk-a ← *syr-ov-at-ɔ 'kisel, vlažen' ← *syr-ɔ /

< *syr-ɔt-ɔk-a ← *syr-i-ti 'delati sir' ← *syr-ɔ

kiseljak < *kys-ě-l-ak-ɔ (< *kys-ě-l-jak-ɔ) ← *kys-ě-l-ɔ

mlezovina < *melz-ov-in-a ← *melz-ti *mɔlz-q 'molsti'

zmlezva < **sɔ(n)-melz-ɔv-a* ← **sɔ(n)-* 'skupaj z' + *melz-ti

mlezVa < *melz-ɔv-a (zV ≥ zg v T177, kot *zvon* ≥ *zgon*)

žmitki < *ž_{bm}-yt-*ɔk*-i (im. mn.) ← *ž_{bm}-yt-*ɔk*-*ɔ* ← *ž_{bm}-yt-a-ti (← *ž_ɛ-ti *ž_{bm}-*ɔ* 'stiskati') (ESSJ IV: 472)

ščipk- < *ščip-*ɔk*-i (im. mn.), *ščip-*ɔk*-*ɛ* (im. mn.), *ščip-*ɔk*-a ← *ščip-a-ti 'puliti, skubsti, ščipati'

zabel < *za-běl-*ɔ* ← *za-běl-i-ti ← *za- 'za' + *běl-i-ti (← *běl-*ɔ* 'bel')

zvara < *s_ɔ(n)-var-a / *j_{ɔz}-var-a ← *s_ɔ(n)-var-i-ti / *j_{ɔz}-var-i-ti 'skuhati' ← *s_ɔ(n) 'skupaj, z' / *j_{ɔz}- 'iz' + *var-i-ti 'kuhati'

špres < *(špres)-*ɔ* ← furl. *spres* 'sir, ki je bil komaj ločen od sirotke in še ni bil postavljen v model'

koljada < *(*kolád*)-a 'mlezivo, skuta' ← furl. *coglâde* 'skuta; sirotka; sesirjeno mlezivo', it. *cagliata* 'sirotka; skuta'

mohant < *(*moxant*)-*ɔ* ← kor. nem. *Machet* 'sir za mazanje', 'narezano meso za juho' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

mohot < *(*moxot*)-*ɔ* ← kor. nem. *Machet* 'sir za mazanje', 'narezano meso za juho' (po bav. nem. prehodu *a > o*)

šamla, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *zabel* v T016, *zvara* v T204, *mohant* v T224 in *šamla* v T262.

Kot enkratnici z *-mlez-* sta kartirana leksema *mlezva* v T177 in *zmlezva* v T229.

Kot enkratnica s *sir-* je kartiran leksem *sirče* v T231.

Kot enkratne besedne zveze s *sir* so kartirani leksemi *kisel sir* v T412, *domač sir* v T267 in *mehki sir* v T380.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *sirček* in *sir* v T231.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *kislo mleko* v T397.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T252, T305, T342 in T392.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T116, T121–T124, T135, T137, T141, T150, T153, T178, T235, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T352, T362–T363, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Grafenauer 1958; Kenda-Jež idr. 2016: 81; Neweklovsky 2013; Pronk 2009; Škofic–Klinar 2015

5. Primerjaj

SLA: V456.01 *sir* (3/105), V457.01 *sirotka* (3/107); OLA: 3434; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 4421; ASLEF: 4008; HJA: /; LinGeH: 582b; ŪMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

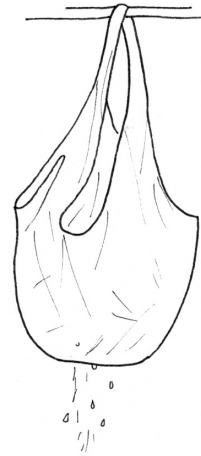
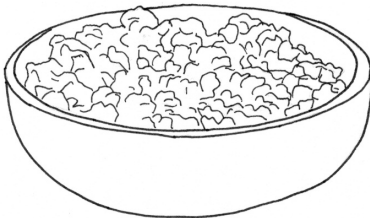
Skuta je mehak mlečni izdelek z enakomerno zrnato strukturo ter kiselkastim okusom in vonjem, kar je odvisno od postopkov njene izdelave, vrste uporabljenega sirila in deleža dodanega mleka. Skuta je stranski proizvod pri izdelavi sira ali glavni izdelek pri predelavi mleka. Zaradi sorazmerno preprostega postopka pridelave so skuto poznali in uživali že staroselci pred prihodom Slovanov, ki so ob naselitvi usvojili znanje pridelave skute in sira. V srednjem veku je bila skuta pomembna kot dajatev plemstvu in plačilno sredstvo. Skuto je danes mogoče iz mleka pridelati v domačem gospodinjstvu, proizvajajo jo zasebni sirarji in mlekarska podjetja, ki ji lahko primešajo razne dodatke in s tem širijo ponudbo različnih vrst, videzov in okusov skute.

Za odcejanje sveže skute, odvzete iz sirarskega kotla, so nekoč uporabljali platno, ki ga je v drugi polovici 20. stoletja večinoma nadomestilo kovinsko cedilo. Da bi se skuta kot pomembno prehransko dopolnilo lahko ohranila dlje časa, so jo nekoč osoljeno shranjevali v lesenih posodah, s staranjem pa je dobivala izrazitejši kiselkast okus. Od 70. let 20. stoletja dalje se opušča tradicionalna pridelava skute in shranjevanje v lesenih posodah, proizvodnja in embaliranje pa sta se občutno posodobila.

Skuta je bila že v preteklosti pomemben del prehrane tudi zunaj območij z alpskim pašništvom in razvitim sirarstvom. Uživali so jo kot samostojno jed ali dodatek jedem po vsem današnjem slovenskem ozemlju. Pomembna je bila pri pripravi različnih vrst kvašenih in pečenih jedi, zlati pri pripravi gibanic, štrukljev, zavitkov, tort in njim sorodnih močnatih jedi. Skuto so jedli s kruhom, bučnim oljem in čebulo, začinjeno s soljo, kumino, česnom, rdečo papriko. Na Tolminskem je znana tudi juha iz skute, *skútnica*. Posebna vrsta skute je *mlezivo*, pripravljeno iz kravjega mleka prve dni po kotenju – mlezivo so z gretjem in pečenjem zgostili v skuto in jo uživali kot glavno jed, osoljeno in začinjeno s kumino ali kot nadev štrukljev in ajdovih krapov.

Prim.: Bogataj 1999; Ložar 1944; Novak 1960; Novak 1961; Novak 1969; Novak 1970; Renčelj idr. 1995; Repinc 2000; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/109

SLA V465.02 'pinja'

Tjaša Jakop

1. Gradivo

Vprašanje V465 je namenjeno popisu poimenovanj različnih naprav za izdelavo surovega masla – za kartiranje je primerno le gradivo za pomen 'pinja'.

Za pomen 'lesena posoda za izdelovanje masla', knj. *pinja* (*i*), je v narečjih najpogostejši in najbolj razširjen leksem *pinja* (z besedotvornima različicama *pinjica* ali *pinjičica*), v panonski narečni skupini leksem *motilnica*, v obeh belokranjskih narečjih pa *maslenka*.

V T001 je ob leksemu *pinjičica* zapisano pojasnilo: »Sirjenje je bila zadeva Laha – najemnika iz Furlanije. Za sirjenje in metenje v koči (iz zasirjenega mleka) so se rabili kotel, škafi, pinčica.« V T229 je ob leksemu *putrih* zapisan pomen 'sodček z vretenom'. V T023 je ob edinem leksemu *pinja* pripisan označevalnik »star.«.

V T252 so »medli kar v latvici z leseno žlico le manjše količine za domačo rabo«, v T266, T332, T355 pa so maslo delali »v skledi« in »s kahalnico«, v T383 le »s kahalnico«. Da predmeta nimajo, je ob odgovoru *pinja* zapisano še v T310, medtem ko v T271, T300, T305, T324, T331, T342, T353 in T385 nimajo oz. ne poznajo te naprave. Da (surovega) masla ne delajo doma, je zapisano v T328.

Pomensko neustrezen in zato nerelevanten je odgovor *pinja* 'posoda za kisanje mleka' v T357.

V 55 zapisanih točkah so zapisovalci v celoti izpustili poglavje Planina, zato tam tudi poimenovanje za pinjo ni zapisano.

2. Morfološka analiza

pinja < *(*piń*)-a ← furl. *pigne* 'pinja', it. *pigna* star. 'lonec'

pinjica < *(*piń*)-ic-a

pinjičica < *(*piń*)-ič-ic-a

pinjenica < *(*piń*)-e-n-ic-a ← *(*piń*)-e-n-ɔ ← *(*piń*)-i-ti

pinjev < *(*piń*)-ɔv-ɔ

motilnica < *mqt-i-l-ɔn-ic-a ← *mqt-i-ti 'kaliti, mešati vodo'

motenik < *mqt-e-n-ik-ɔ ← *mqt-e-n-ɔ

metilnica < *mɛt-i-l-ɔn-ic-a ← *mɛs-ti (< *mɛt-ti) 'mešati, vznemirjati, žvrkljati'

metalnica < *mɛt-a-l-ɔn-ic-a ← *mɛt-a-ti ← *mɛs-ti

vmetilnica < **vɔ(n)-mɛt-i-l-ɔn-ic-a* ← **vɔ(n)-mɛs-ti* ← **vɔ(n)-'v' + mɛs-ti*

vmetnica < **vɔ(n)-mɛt-ɔn-ic-a* ← **vɔ(n)-mɛs-ti*

meTenica < *mɛt-e-n-ic-a ← *mɛs-ti ($T \geq d$ v T409)

maslenka < *masl-en-ьk-a ← *masl-en-ь ← *masl-o (< *maz-sl-o) ← *maz-a-ti 'mazati'

maselnica < *masl-ьn-ic-a

step < **sь(n)-tep-ь* ← **sь(n)-tep-ti* ← **sь(n)-* 'skupaj, z' + *tep-ti 'tepsti, tolči'

stapnica < **sь(n)-tap-ьn-ic-a* ← **sь(n)-tap-a-ti* ← **sь(n)-* 'skupaj, z' + *tap-a-ti (← *top-a-ti) (prim. čak. hrv. *stapati* 'mesti maslo', Skok III: 428, 460; ESSJ IV: 153) ← onomatopeja *tap (SES: *tapati*)

putrih < *(*putrix*)-ь ← bav. srvnem. *puterich* 'meh, posoda'

putrnica < *(*putr*)-ьn-ic-a ← bav. nem. *Putter* (nem. *Butter*) 'maslo'

cefta < *(*cefti*)-a ← bav. nem. *Zefte* 'vinski sod', štaj. nem. *Zefte* 'srednje velika posoda za tekočine'

tunjica, nejasno, morda v zvezi s srvnem. *tunna* 'kad, čeber, sod'

tinja, nejasno, morda v zvezi z ben. it. *tin*, it. *tino*, *tina* 'kad, čebrič'

žlajkar, nejasno, morda v zvezi s srvnem. *slagen*, nem. *schlagen* 'udariti'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *tinja* v T114, *stapnica* v T308, *cefta* v T386, *medenica* (*meTenica*) v T409 in *step* v T413.

Kot enkratnica s *pinj-* je kartiran leksem *pinjenica* v T174.

Kot enkratnice z *-met-* so kartirani leksemi *vmetnica* v T349, *vmetilnica* v T380 ter *metalnica*.

Kot enkratnica z *mot-* je kartiran leksem *motenik* v T391.

Kot enkratnica s *putr-* je kartiran leksem *putrnica* v T364.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran enkratni leksem *tunjica* v T409.

Kot nerelevanten je kartiran odgovor *pinja* v T357.

S simbolom za »ni poimenovanja« so kartirani odgovori v T252, T266, T271, T300, T305, T324, T328, T331–T332, T342, T353, T355, T383 in T385.

S simbolom za »ni podatka« so označeni zapisi brez razdelka Planina v T026, T028, T053, T078, T084, T086, T092, T094, T101–T102, T116, T121–T124, T135, T137, T141, T153, T157, T178, T235, T264, T268, T281, T287, T298, T301, T303–T304, T325, T329–T330, T333, T335–T337, T340, T343, T345, T348, T352, T359, T362–T363, T366, T374, T379, T381, T389, T395 in T398–T399.

4. Uporabljena dodatna literatura

Koštiál 1940

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: 674; ALI: 4347; ASLEF: 3931; HJA: /;

LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

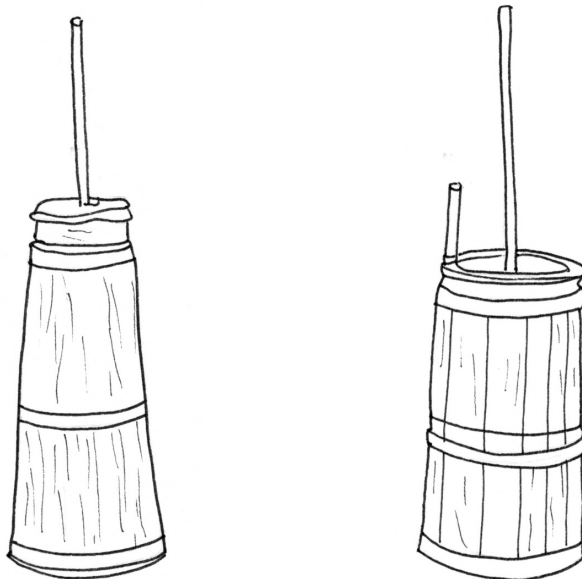
Naprava za izdelovanje surovega masla – pinja je bila sprva v celoti izdelana iz lesenih dog, ki jih je na dveh ali treh mestih (odvisno od velikosti pinje) obdajal lesen obroč, v letih med svetovnjima vojnoma pa so lesene nadomestili kovaško izdelani železni obroči, na Primorskem ponekod tudi medeninasti. Ponekod je bila pinja tudi lončena naprava za metenje surovega masla iz sladke in kisle smetane. V Brezovem Brdu v Brkinih so bile znane pinje, izdolbene iz enega kosa lesa, večinoma iz divjega topola.

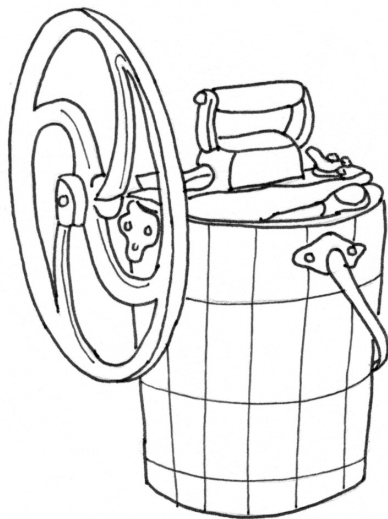
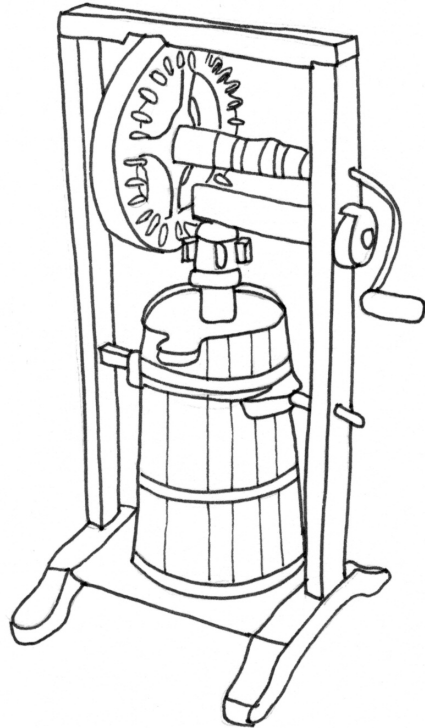
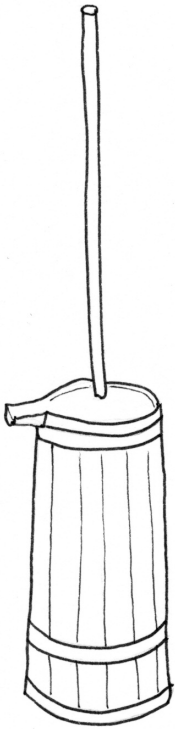
Pinja je bila največkrat stožčaste oblike in pri dnu nekoliko širša kot zgoraj. Nekoliko manjša zgornja okrogla odprtina je bila pokrita z lesenim pokrovom z luknjo na sredini, kamor je bila vtaknjena okrogla palica, na katero je bila spodaj prečno nasajena okrogla deščica z več luknjicami. S premikanjem palice navzgor in navzdol se je v posodo vlita smetana postopoma spreminjala v gosto stepeno smetano in nato v maslo. Poleg lesenih pinj za ročno metenje s palico so v Sužidu in Podbeli pri Kobaridu poznali tudi pinje stožčastih in sodčastih oblik, ki so jih, napolnjene s smetano, obračali z ročaji. Takšne pinje so bile vgrajene v lesena ali kovinska stojala. Znane so bile tudi tehnično še bolj izpopolnjene pinje z ročnim vrtenjem osrednje mešalne palice preko zobatih kolesc in industrijsko izdelane pinje z lesenim škaфом in nanj pritrjenim litoželeznim ohišjem z zobatimi kolesci in velikim pogonskim kolesom, ki ga je lahko vrtel tudi elektromotor.

V 60. letih 20. stoletja so lesene pinje za ročno obdelavo sladke smetane večinoma izginile iz rabe, nadomestili pa so jih različni ročni in kasneje električni mešalniki.

Prim.: Novak 1960; Novak 1970; SEL 2004

7. Skica

Komentar in karta: 3/110

SLA V284.03 *igo* – pomen

Januška Gostenčnik

1. Gradivo

V zbranim gradivu navedene pomenske opredelitve izraza *igo* so tu združene v šest skupin. Večinoma se pomeni v narečjih ujemajo s knjižnim pomenom, tj. *igo* je 'lesena vprežna priprava, ki se da živali na vrat' oz. 'jarem'. Ponekod je izraz še natančneje pomensko opredeljen kot 'jarem, ki se uporablja za enega in dva vola' ali 'jarem, ki se uporablja za dva vola'. *Igo* je lahko tudi zgolj del jarma ali pa čelni jarem, to je 'vprežna priprava, ki se da živali na čelo'. Edini v gradivu navedeni pomen, ki precej odstopa od drugih, je enkratna pojavitev, tj. *igo* kot 'del pri žagi venecijanki' (v T353).

V večini točk SLA leksema *igo* ne poznajo.

2.1 Morfološka analiza

ig- < *jbg-o / *jbg-a < *jbg-o 'jarem, igo'

ižes- < **jž-es-* (po naslonitvi na tip *kol-o, rod. ed. *kol-es-e; najverjetneje prvotno *ižeso, v govorih s samoglasniškim upadom izglasnega *-o)

2.2 Pomenska razlaga

'lesena vprežna priprava, ki se da živali na vrat'

'jarem za enega ali dva vola'

'jarem za dva vola'

'del jarma'

'čelni jarem'

'del pri žagi venecijanki'

3. Posebnosti kartiranja

/

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V284.01 *igo* (3/71), V283.01 *jarem* (3/68), V283(a).01 *jarem za enega vola* (3/69), V283(b).01 *jarem za dva vola* (3/70); OLA: 827; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

/

Komentar in karta: 3/111

SLA V321A.02 *dera* – pomen

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Do preureditve vprašalnice leta 1961 je umestitev vprašanja V321 *dera* na konec razdelka Orodje v niz vprašanj *sveder – koš – jerbās – dera – kolovrat* nakazovala le, da se pričakovani odgovor nanaša na pripravo, ki je (vsaj deloma) pletena. Šele nova različica vprašalnice je odgovor bolj nedvoumno povezala s pomenom 'priprava za sušenje', zaradi večpomenskosti dotedanjih odgovorov pa je bilo vprašanje razdeljeno na onomaziološki (V321B: lesa za sušenje sadja) in obstojško-pomenski (V321A: leksem *dera* in njegov pomen) del. Temu sledi tudi gradivska razdelitev odgovorov na vprašanje iz prvotne vprašalnice. V gradivo za V321A.01 so bili zajeti samo leksem *dera* in njegove tvorjenke. Leksemi s pomenom 'lesa za sušenje sadja' so bili premeščeni v V321B.01, leksemi s pomenom 'spodnja deska na vozu' v V273(b).01, leksemi s pomenom 'voz z ravno nakladalno ploskvijo' pa v V266.01. Izločeni so bili odgovori, ki jim zgornjih pomenov ni bilo mogoče pripisati: *mentrga* (za mesenje kruha) v T110, *nečka* v T284, *kašča* in *gank* v T136. Zaradi popolnosti prikaza je bilo gradivo za kartiranje dopolnjeno z odgovori na vprašanje V485.01 *jetika*, iz gradiva za V273(a).01 *spodnja deska na vozu* pa sta bili dodani dve pomenski razlagi leksema *dera* (T250 in, T280).

Po podatkih zapisovalcev predmetov ali samega poimenovanja ne poznajo v T001–T002, T004, T006–T008, T087, T107, T117, T127, T132, T155, T159, T161, T180, T304, T306, T328, T332, T342, T351, T355, T365–T368, T371, T407, T410 in T413–T414.

Sinhrono lahko narečno gradivo za leksem *dera* obravnavamo kot štiri enakozvočnice. Poleg treh, katerih vzporednice so izpričane tudi v knjižnem jeziku: *déra*¹ (*é*) 'lesen pod, oder za sušenje zrnja, sadja', *déra*² in *déra* (*é*, *é*) 'dninarsko delo, pri katerem si mora delavec prinesiti hrano s seboj' (z označevalnikom »nar. vzhodno«) ter *díra*, tudi *déra* (*i*, *é*) 'voz z ravno nakladalno ploskvijo', se v ziljskem, rožanskem in podjunskem narečju *dera* pojavlja še kot poimenovanje za tuberkulozo. Zanesljivost in podrobnost pripisanih pomenskih razlag v zbranem gradivu močno niha, saj sega od skopih opredelitev, npr. 'za sušenje' (T229), 'vrsta voza' (T176), do enciklopedičnih pojasnil, npr. 'priprava s kolesi, na kateri se pod pečjo suši sadje, žito, grejejo nogavice ipd.' (T178), 'priprava na vozu v obliki zaboja, ki je zgoraj odprt; stranice se lahko odpirajo' (T317). Zaradi tega je gradivo primerno le za grobo pomensko razčlenbo. Priprave za sušenje so tako razvrščene po namembnosti, čeprav se med sabo lahko zelo razlikujejo tako po obliki kot po velikosti. Iz gradiva je mogoče izluščiti tudi pot pomenskega prenosa od 'priprave za sušenje' do 'voza z ravno

nakladalno ploskvijo', prim. 'prostor oz. ploščad (navadno iz desk), kjer sušijo proso, sončnice itd., ali voz, ki ima tako ploščad' (T241).

2.1 Morfološka analiza

dera < *(*der*)-a ← kor. nem. *Derre*, štaj. nem. *Dörre* 'sušica', srvnem. *darre*, *derre* 'ogrodje ali lopa za sušenje sadja ali žita'

dere (im. mn.) < *(*der*)-e

derica < *(*der*)-ic-a

derice (im. mn.) < *(*der*)-ic-e

dernik < *(*der*)-bn-ik-ъ

dernice (im. mn.) < *(*der*)-bn-ic-e

2.2 Pomenska analiza

'priprava za sušenje'

'priprava za sušenje sadja'

'priprava za sušenje žita'

'priprava za sušenje proso'

'priprava za sušenje sadja/za ležanje nad krušno pečjo' (TSVK 2: 155)

'priprava za sušenje sadja in lanu'

'zgornji pod na skednju'

'deska na peči'

'priprava za sejanje peska'

'polica nad ognjiščem'

'spodnja deska na vozu'

'ravna nakladalna ploskev na vozu'

'zgoraj odprta, zaboju podobna priprava na vozu'

'voz z ravno nakladalno ploskvijo'

'dnina brez prehrane'

iti v dero 'iti na dnino brez prehrane'

delati v dero 'delati brez prehrane'

delati k deri 'delati brez plačila'

hoditi v dero 'delati za plačilo'

'tuberkuloza'

3. Posebnosti kartiranja

Karta je obstojško-pomenska. Z barvo simbolov so med sabo ločeni posamezni pomenski sklopi enakozvočnic: črni so simboli leksemov, povezanih z izhodiščnim pomenom 'priprava za sušenje', rdeči simboli se nanašajo na poimenovanja dela ali vrste voza, modri na lekseme s pomenom 'delo' in frazeme s pomenom 'delati/iti na delo', zeleni pa označujejo pomen 'tuberkuloza'.

Kot enkratni so kartirani trije pomeni leksema *dera*: ‘zgornji pod v skednju’ v T244, ‘polica nad ognjiščem’ v T279 in ‘zgoraj odprta, zaboju podobna priprava na vozu’ v T317.

Kot enkratnica z *der-* brez pomenske razlage je kartiran leksem *derica* v T213.

Kot enkratnici z *der-* ‘priprava za sušenje sadja’ sta kartirana leksema *dernice* v T018 in *derice* v T223.

Kot frazemi z *dera* v pomenu ‘delati/iti na delo pod določenimi pogoji’ so kartirani odgovori v *dero iti* ‘iti na dnino brez prehrane’ v T370, T372, T374, T376–T377, T381–T382, *delati k deri* ‘delati brez plačila’ v T368, *delati v dero* ‘delati brez prehrane’ v T372 in *hoditi/iti v dero* ‘delati za plačilo’ v T388 in T395.

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta s simbolom za komentar kartirana leksema *dera* brez pomenske razlage v T176, T193, T223, T234 in T244 oz. *dera* ‘deska na peči’ v T029 in ‘priprava za sušenje sadja in lana’ v T258 ter *dernik* brez pomenske razlage v točki T213.

S simbolom za »ni izraza« so kartirani odgovori v T001–T002, T004, T006, T008, T087, T107, T117, T127, T132, T144, T155–T156, T158–T159, T161, T180, T189, T202, T269, T271, T275, T278, T304, T306–T307, T316, T324, T328, T332, T342, T351, T355, T364–T368, T371, T385, T387, T392, T397, T401, T407, T409–T410 in T412–T414.

4. Uporabljena dodatna literatura

Tominec 1964; TSVK 2; EWD (<https://www.dwds.de/wb/etymwb/Darre>, dostop 31. 10. 2020)

5. Primerjaj

SLA: V266.01 *voz* (3/50), V273(a).01 *spodnja deska na vozu* (3/56), V321B.01 *lesa* (3/92), V485.01 *jetika* (1/90); OLA: 3418 *lesa*; ALE: /; SDLA-SI: 558 *lesa za sušenje sliv*; ALI: 3837 *lesa za sušenje sliv*; ASLEF: 3742 *lesa za sušenje sliv*; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Dera je lesena sušilna priprava, vgrajena pod ostenje lesenega poda (Brankovo pri Velikih Laščah), pod ostrešje poda s kaščo (Medvedjek, občina Velike Lašče), ob bočno stran lesenega poda (Gradež pri Velikih Laščah), pod ostrešje *hisa*, pod kapni del ostrešja kozolca s podom ali pod ostrešje oz. zatrep poda (Drašiči pri Metliki), ob boku dvojnega kozolca med drogovi v oknih (Šentjurij pri Velikih Laščah) ali kot podaljšek dvojnega kozolca (Stavča vas pri Žužemberku), pod zatrep kašče (Hrovača pri Ribnici, Brode v Poljanski dolini) in drugam. Z njo so bila opremljena kmečka poslopja, nastala v 19., ponekod še v prvi polovici 20. stoletja.

Dera je lahko zasnovana kot predal, ki se izvleče izpod ostrešja ali ostenja gospodarskega poslopja. Večinoma je imela vsaj dve leseni kolesci (ponekod tudi štiri),

ki sta bili nasajeni v leseni žlebasti tirnici, da je bilo dero lažje izvleči. Premikanje je omogočal kol, zataknen v ozko lestev, pritrjeno pod dno dere. V iztegnjenem položaju je bilo treba dero podpreti z dvema koloma (pri manjših tudi le z enim), tako da je spominjala na odprt pohištvni predal.

Dere so kmetje uporabljali za sušenje stročnic, koruze, žita in sadja ter za beljenje čebeljega voska. S spreminjanjem načinov shranjevanja živil in krmil se je pomen der občutno zmanjšal v 60. letih 20. stoletja. Ohranjenih jih je le še nekaj v Ribniški dolini (npr. dera na kašči Škrabčeve domačije v Hrovači), na Gorenjskem in v Škofjeloškem hribovju. Ponekod na Pohorju, v Spodnji Savinjski dolini, v okolici Vač in drugod je ohranjenih nekaj zidanih sušilnic za sadje, ki so imele vgrajene lesene sušilne predale s pletenim dnom.

Dera je tudi vrsta vprežnega voza z ravno, neograjeno leseno ploskvijo, položeno na ogrodje voza, namenjena za nakladanje gnoja in prevoz poljskih pridelkov (krompirja, pese, sadja, hmelja), naloženih v lesene zaboje, koše ipd. Z derami in njim podobnimi lesenimi ploskvami so bili opremljeni predvsem vozovi na nižinskih, ravninskih območjih. V hribovitem svetu jih niso uporabljali zaradi nevarnosti razsutja bremena.

Prim.: SEL 2004

Komentar in karta: 3/112

SLA V305.02 *mrva* – pomen

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Na karti sta prikazana razširjenost leksema *mrva* in njegov pomen, kadar so ga zapisovalci zabeležili. Ker je bilo vprašanje o pomenu leksema *mrva* v vprašalnico dodano ob njeni preureditvi leta 1961, se pred tem pomenski podatki pojavljajo samo sporadično. Pri določanju obstoja leksema in njegovih pomenov si je bilo mogoče pomagati z gradivom za V303a 'seno – splošno' in V303b 'prva košnja', zajetih v komentar in karto V303.01 'seno'.

V največ primerih je leksem *mrva* zapisan brez pomenske razlage, tam, kjer so zapisovalci pomen zapisali, pa se najpogosteje rabi v pomenih 'posušena trava', 'seneni drobir' (navadno so tu zapisane oblike množinske) in '(posušena) trava prve košnje'. Manjkrat so zapisani pomeni 'posušena trava in detelja', 'travno seme', 'drobtina', 'malo', 'slabo seno', 'krma', 'slaba krma' ter 'sveže pokošena trava'. Drugi pomeni so enkratni.

Leksem *mrva* ima v T176 označevalnik »starinsko«, v T231 in T310 »redko«, leksem *senene mrve* v T248 pa »novejše«.

2.1 Morfološka analiza

mrv- < **m̥brv-a* / **m̥brv-ε* (im. mn.) 'kar je zdrobljeno'

ovčja mrva < **ov-bč-bj-a-j-a m̥brv-a* ← *ov-bč-bj-b (← *ov-bc-a 'ovca')
+ **m̥brv-a*

senene mrve (im. mn.) < **s̥n-en-y-j-ε m̥brv-ε* ← **s̥n-en-ɔ* (← **s̥n-o* 'seno') + **m̥brv-a*

2.2 Pomenska analiza

'krma'

- 'posušena trava'
- 'posušena trava in detelja'
- '(posušena) trava prve košnje'
- 'slaba krma'
- 'slabo seno'
- 'sveže pokošena trava'
- 'ostanek pokošene trave'
- 'trava iz gozda'
- 'visoka trava'

‘planinska krma’
 ‘korenjeva cima kot krma za krave’
 ‘koruzno steblo’
 ‘seneni drobir’
 ‘seme’
     ‘travno seme’
 ‘drobtina’
 ‘malo’
 ‘slaba postelja’
imeti tako posteljo kot ena mrva ‘imeti razmetano posteljo’

3. Posebnosti kartiranja

Karta je obstojško-pomenska. Kot enkratni so kartirani naslednji pomeni leksema *mrva*: ‘seme’ v T097, ‘ostanek pokošene trave’ v T202, ‘visoka trava’ v T269, ‘planinska krma’ v T357, ‘koruzno steblo’ v T361, ‘trava iz gozda’ v T371 in ‘korenjeva cima kot krma za krave’ v T386 ter ‘slaba postelja’ v T404.

Kot frazem z *mrva* v pomenu ‘imeti razmetano posteljo’ je kartiran odgovor *imeti tako posteljo kot ena mrva* v T404.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani pomen leksema *mrva* ‘krušna drobtina’ v T410, *mrva* brez pomske razlage v T097 in T148 ter odgovor, da »ni izraza« v T090, T097, T187 in T191.

Odgovori z drugimi leksemi (prim. V305.01 *mrva*) so na tej karti označeni s simbolom »ni izraza«.

4. Uporabljena dodatna literatura

Smole – Peev 2007

5. Primerjaj

SLA: V039 *ščepec* (1/43), V303.01 (3/37) *seno*, V305.01 *mrva* (3/40); OLA: 667; ALE: /; SDLA-SI: 465a *suha trava*; ALI: 3645 *nepokošena suha trava*; ASLEF: 3297 *nepokošena suha trava*; HJA: /; LinGeH: /; ŪMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

/

Komentar in karta: 3/113

SLA V196.07 *meti* – pomen

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

V prenovljeni vprašalnici iz leta 1961 je bilo prvotnemu vprašanju V196 *meti* fl. dodano še podvprašanje: Ali je beseda *meti*, *manem* znana v zvezi s prosom oz. kakšen pomen ima?, ki je nastalo zaradi sorazmerno pogostih opomb o obstoju, pomenu in rabi leksema v do tedaj zbranem gradivu. Kljub na novo oblikovanemu vprašanju pa je tudi novejšje gradivo neenovito in niha od neizpolnjevanja pomenskih odgovorov, kratkih odgovorov na prvi del vprašanja (npr. »beseda je znana v zvezi s prosom« v T169, »samo za proso« v T271) do natančnejših pomenskih razlag. Zaradi načina, na kakršnega je bilo vprašanje zastavljeno, je bilo pomene najlažje razčleniti na podlagi sopojavnic (*meti* kaj). Ker gre za lekseme z istim izhodišnim pomenom, so bile v gradivo za pomensko karto zajete tudi vse oblikotvorne različice glagola. To obenem omogoča tudi lažje razumevanje nekaterih pomenskih prenosov. Obstoj pomena 'mesti smetano' pri glagolih *mesti manem* v T264 in *meti manem* v T267 je npr. posledica sovplivanja pomenov glagolov *meti* in *mesti*.

Izraz *meti* (in njegove različice), knj. *méti* (é), se najpogosteje uporablja v pomenu 'ločevati zrna prosa od latov s stopanjem po njih', areal izpričanega pomena pa je bolj ali manj omejen na gorenjsko in dolnjsko narečno skupino s posavskim narečjem ter prekmursko narečje. Prenos pomena na druge postopke obdelovanja prosa ali na luščenje drugih kulturnih rastlin (navadno z rokami) se pojavlja redko in razpršeno – 'vršiti' v T023, T198, 'phati' v T363, 'luščiti fižol' v T206, T213, T395, 'ružiti koruzo' v T076, 'luščiti seme' v T395. Osnovni pomen leksema *meti* iz knjižnega jezika 'premikati prste sem in tja in močnejše pritiskati' nastopa v zvezah 'meti si roke' in 'meti si oči', ki se v gradivu za SLA večinoma pojavljajo v osrednjem delu primorske narečne skupine in v osrednjeslovenskih narečjih. Podpomen 'mečkati med prsti, dlanmi' je izpričan redko, prav tako v knjižnem jeziku zastareli pomen 'mečkati, drobiti'. Narečni pomen 'mencati perilo' je zabeležen v prekmurskem in čebranskem narečju.

2.1 Morfološka analiza

meti < *mę-ti *тън-ǫ 'meti, tretji, stiskati'

umeti < *u-mę-ti ← **u-* 'proč' + *mę-ti

ometi < **o(b)-mę-ti* ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + *mę-ti

metiti < *mę-t-i-ti ← *mę-ti

menoti < *тън-nǫ-ti

ven menoti < *вън-ъ тън-nǫ-ti ← *вън-ъ 'ven' + *тън-nǫ-ti

maniti < **m̥n-n-i-ti* ≤ **m̥n-nɔ-ti*

izmaniti/zmaniti < **j̥bz-m̥n-n-i-ti* / **s̥b(n)-m̥n-n-i-ti* ← **j̥bz-* ‘iz’ / **s̥b(n)-* ‘skupaj z; od zgoraj navzdol’ + **m̥n-n-i-ti*

ven izmaniti / ven zmaniti < **v̥bn-ɔ j̥bz-m̥n-n-i-ti* / **v̥bn-ɔ s̥b(n)-m̥n-n-i-ti* ← **v̥bn-ɔ* + **j̥bz-* / **s̥b(n)-* + **m̥n-n-i-ti*

manati < **m̥n-a-ti* ≤ **m̥ɛ-ti* **m̥n-ɔ* (po narečni izravnavi sedanjške in nedoločniške osnove ter naslonitvi na spregatev glagolov na *-a-ti -a-m*)

mesti < **m̥ɛs-ti* (< **m̥ɛt-ti*) ‘mešati, vznemirjati, žvrkljati’ / *mes-ti (< *met-ti) ‘pometati’ (po križanju glagolov *meti* in *mesti*)

umesti < **u-m̥ɛs-ti* / *u-mes-ti ← **u-* + **m̥ɛs-ti* / *mes-ti

2.2 Pomenska analiza

‘meti proso’

‘meti žito’

‘meti deteljo’

‘vršiti (proso)’

‘phati proso’

‘ružiti koruzo’

‘luščiti fižol’

‘luščiti seme’

‘odstranjevati pleve pri prosu in ajdi’

‘mečkati med prsti, dlanmi’

‘meti seme’

‘meti žitno klasje’

‘mečkati, drobiti’

‘gnesti’

‘mencati perilo’

‘meti živino’ [?]

‘mesti smetano’

‘meti (si) roke’

‘meti si oči’

‘obotavljati se, biti v zadregi’

3. Posebnosti kartiranja

Pomen dovršnih tvorjenk je kartiran pri njihovem nedovršnem paru: *umeti* (T220) in *ometi* (T244) pri *meti*, *zmaniti* in *ven zmaniti* (T405) pri *maniti*, *ven menoti* (T397) pri *menoti*, *umesti* (T146) pri *mesti*.

Kot enkratnica je kartiran leksem *metiti* brez pomenske razlage v T055.

Kot enkratni so kartirani naslednji pomeni leksemov *meti*: ‘gnesti’ v T005, ‘meti deteljo’ v T036, ‘ružiti koruzo’ v T076, ‘meti živino’ [?] v T195, ‘obotavljati se, biti v zadregi’ v T178, ‘phati proso in ajdo med dvema kamnoma’ v T363, ‘meti

žito' v T280, 'mesti smetano' v T267 in 'vršiti' v T198; ter *maniti*: 'meti žitno klasje' v T405).

Kot tretji odgovor v posamezni točki sta z znakom za komentar kartirana leksema *meti* ('mečkati, drobiti' v T005, brez pomenske razlage v T166, T169, T193, T206, T234 in T236, 'mečkati med prsti, dlanmi' v T185, *meti* si oči 'biti zaspan' v T193, 'meti deteljo' v T213, 'meti proso' v T264) in *menoti* 'luščiti seme' v T395 ter odgovor »ni izraza« v T202.

S simbolom za »ni izraza« so kartirani odgovori v T006, T011–T013, T018–T019, T022, T024, T026, T029–T031, T035, T041, T044, T054, T056, T071, T076, T083–T084, T086–T087, T090, T092, T094–T095, T097, T100–T102, T106–T107, T110, T117–T118, T120, T123–T124, T126–T127, T132, T134–T135, T144, T148, T151–T152, T154–T155, T164–T165, T188, T235, T278, T282–T283, T286, T290–T292, T296, T304, T306–T307, T311, T313–T317, T319, T322, T324–T325, T330, T336–T337, T342, T345–T346, T351, T353, T355, T359, T361–T363, T365–T366, T370, T372–T377, T380, T382, T385, T389, T398, T400, T403–T404, T407–T412 in T416–T417.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V196.01 *meti* (3/24), V198.01 *ličkati* (3/22), V198a.01 *ružiti* (3/23); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

/

Komentar in karta: 3/114

SLA V551.02 *laz* – pomen

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Vprašanje o pomenu leksema *laz* je bilo v vprašalnico dodano po njeni preureditvi, zato se v gradivu, zapisanem pred letom 1961, ti podatki pojavljajo sporadično. V zbranem gradivu navedene pomenske opredelitve so združene v deset skupin, ki so si pomensko vendarle precej podobne. Odstopajo le pomenska pojasnila, da je *laz* ‘zemlja med vinogradi’, ‘hribovito območje, oddaljeno od vasi’ in ‘del njive’, ki pa se pojavljajo zelo redko. Beseda *laz* se v narečjih pogosto uporablja tudi kot ledinsko ime ali del hišnega imena, kar kaže na to, da je leksem v številnih govorih znan le še kot toponim, kot apelativ pa ne več.

V več kot sedemdesetih točkah leksema *laz* ne poznajo. V T248 je zapisano, da besedo poznajo, vendar *lazov* pri njih ni.

2.1 Morfološka analiza

laz < *laz-ь ‘ozek prehod, strm svet’

2.2 Pomenska analiza

‘s travo porasel nekdam izkrčen svet v gozdu ali ob njem’

‘nezaraščena dolina sredi gozda’

‘ograjen travnik v gozdu’

‘travnik, ki se kosi’

‘travnik v hribovitem svetu, zaraščen z drevjem’

‘zemlja med vinogradi’

‘hribovito območje, oddaljeno od vasi’

‘del njive’

‘ledinsko ime’

‘del hišnega imena’

3. Posebnosti kartiranja

/

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V551.01 *laz* (3/31); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI:; HJA: /; LinGeH: /;
ÚMŇyA: /

6. Etnološka osvetlitev

/

Komentar in karta: 3/115

SLA V550.02 *senožet* – pomen

Mojca Kumin Horvat

1. Gradivo

Vprašanje o pomenu leksema *senožet* je bilo v vprašalnico dodano po njeni preureditvi, zato se v gradivu, zapisanem pred letom 1961, ti podatki pojavljajo samo sporadično. V narečjih je leksem *senožet* lahko ženskega (*senožet -i*) ali moškega spola (*senožet -a*), zapisan pa je tudi leksem *senožeta*, ki je ponekod ženskega spola v ednini, drugod najverjetneje srednjega spola v množini – pri pomenski analizi so upoštevane vse različice. Navedene pomenske opredelitve so združene v deset skupin, ki so si pomensko precej podobne. Odstopajo le enkratni pomeni ‘pašnik’ v T297, ‘z žitom posejana njiva’ v T416 in ‘laz’ v T009.

V več kot polovici zapisanih krajevnih govorov leksema *senožet* ne poznajo, ponekod se pojavlja le še kot toponim, kot apelativ pa ne več. V T090 ima izraz *senožet* pomensko pojasnilo »nizko«.

2.1 Morfološka analiza

senožet < *sěn-o-žę-t-b ← *sěn-o ‘trava, seno’ + *žę-t-b ‘košnja’ (← *žę-ti *žbn-ǫ (< *žbn-j-ǫ) ‘sekati, tolči’)

senožet < *sěn-o-žę-t-b

senožeta < *sěn-o-žę-t-a (im. ed. ž. / im. mn. s.)

2.2 Pomenska analiza

‘travnik’

‘travnik v hribovitem svetu’

‘travnik za košnjo v hribovitem svetu’

‘travnik za košnjo’

‘travnik, oddaljen od vasi’

‘večji travnik’

‘travnik blizu gozda’

‘gozd in travnik v hribovitem svetu’

‘izkrčen gozd’

‘pašnik’

‘z žitom posejana njiva’

‘laz’

‘ledinsko ime’

3. Posebnosti kartiranja

Simboli so rdeči, kjer se leksem *senožet/senožeta* uporablja kot zemljepisno lastno ime, in črni, ko označujejo apelativ.

Kot enkratni so kartirani pomeni 'laz' v T009, 'pašnik' v T297 in 'z žitom posejane njive' v T416.

Kot tretji odgovor v posamezni točki je z znakom za komentar kartiran leksem *senožet* v T090.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: V550.01 *senožet* (3/30); OLA: 678; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: /; HJA: /; LinGeH: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

/

3 Besedno kazalo

- 1 V besedno kazalo so uvrščene vse poknjžene besede in besedne zveze iz morfološke analize (razdelek 2. Morfološka analiza) v komentarjih.
- 2 Velike črke, poševnice, vezaje in druge posebne znake v tem kazalu je treba razumeti, kot je povedano v uvodu v poglavju 1.11 Morfološka analiza.
- 3 Podčrtane besede in besedne zveze pomenijo vprašanja (in besede, ki jih sestavljajo) iz vprašalnice za SLA, ki jih je v tretjem zvezku SLA 115. Brez njih je v tem seznamu 2388 iztočnic (skupaj z njimi pa 2520).
- 4 Zapis **pas** 3/018 (V291.01 'gožva') ▶ **pas njive** 3/006 (V572.01 'leha') se bere takole: beseda *pas* je zapisana v komentarju št. 18 tretjega zvezka SLA v pomenu 'gožva', po katerem sprašuje vprašanje V291.01 iz vprašalnice za SLA; za znakom ▶, ki uvaja besednozvezni razdelek, je navedena besedna zveza *pas njive*, ki je zapisana v komentarju št. 6 tretjega zvezka SLA; vprašanje V572.01 iz vprašalnice za SLA sprašuje po pomenu 'leha'.
- 5 V tem seznamu niso navedene iztočnice, ki so v morfoloških analizah navedene z vezajem, pač pa so take iztočnice razvezane v oblike, ki so navedene v gradivu, npr.: **ročk-**, ki je v gradivu navedena tako v ednini kot množini, je v tem besednem kazalu razvezana v **ročka (ročke, Imn)** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/081 (V272.01 'ročica').
- 6 Samomnožinski samostalniki so navedeni le v tej obliki, npr.: **sanice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otročke sani').
- 7 Kakovostni pridevniki so navedeni v nedoločni obliki v imenovalniku moškega spola, če so tako zapisani tudi v gradivu, npr.:
močen ▶ močen kmet 3/002 (V185.01 'gruntar')
težek (težak, težki) ▶ težak kmet 3/002 (V185.01 'gruntar'), **težki paver** 3/002 (V185.01 'gruntar')
spleten (spleTen, spleTeni) ▶ (ta) spleTen koš 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **spleten ograd** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spletena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **(ta) spleTena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spleTeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
Vrstni pridevniki so navedeni v določni obliki v imenovalniku moškega spola, ne glede na to, v kateri obliki so navedeni v gradivu, npr. **samčaste telege** in **samčasta telega** kot: **samčasti ▶ samčast- teleg-** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- 8 Glagoli so navedeni v nedoločniku: **kositi** 3/033 (V312.01 'kositi')

A

age (Imn) 3/098 (V461.01 'kol ograje')
aha 3/060 (V275.01 'os'), 3/061
 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062
 (V275(b).01 'železna os')

ajfoh ▶ **ajfoh drevo** 3/007 (V286.02 'plug –
 splošno' in 'enojni plug'), **ajfoh izes**
 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

ajnakselj 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček
 z dvema kolesoma')

ajnfaher 3/007 (V286.02 'plug – splošno'
 in 'enojni plug')

ajnfahrt ▶ **ajnfahrt drevo** 3/007 (V286.02
 'plug – splošno' in 'enojni plug')

ajnfahter 3/007 (V286.02 'plug – splošno'
 in 'enojni plug')

ajnfohen ▶ **ajnfohen/ajnfohni plug** 3/007
 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni
 plug')

ajnfus ▶ **ajnfus plug** 3/007 (V286.02
 'plug – splošno' in 'enojni plug')

ajnjšpanigar 3/069 (V283(a).01 'jarem za
 enega vola')

ajnjšpanik 3/069 (V283(a).01 'jarem za
 enega vola')

ajjšponik ▶ **ajjšponik telege** 3/069
 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

aks¹ 3/060 (V275.01 'os'), 3/061
 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062
 (V275(b).01 'železna os') ▶ **aks lesen**
 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesen aks**
 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **podžiljen**
aks 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **aks**
železen 3/062 (V275(b).01 'železna os'),
železen aks 3/062 (V275(b).01 'železna
 os')

aks² 3/061 (V275(a).01 'lesena os') ▶ **aks**
drvena 3/061 (V275(a).01 'lesena os'),
lesena aks 3/061 (V275(a).01 'lesena
 os'), **železna aks** 3/062 (V275(b).01
 'železna os')

aksa 3/060 (V275.01 'os'), 3/061
 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062
 (V275(b).01 'železna os') ▶ **lesena aksa**
 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **železna**
aksa 3/062 (V275(b).01 'železna os')

aksar 3/061 (V275(a).01 'lesena os')

aksen 3/060 (V275.01 'os')

aksštuk 3/054 (V276A.01 'oplen') ▶ **zadnji**
aksštuk 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del
 voza')

anfohten ▶ **anfohtno igo** 3/069 (V283(a).01
 'jarem za enega vola')

angel 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

aratro 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in
 'enojni plug')

avspleh 3/061 (V275(a).01 'lesena os')

aza 3/060 (V275.01 'os'), 3/061
 (V275(a).01 'lesena os')

B

baba (**babe**, Imn) 3/046 (V300.01 'stebri
 kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')

babica 3/098 (V461.01 'kol ograje')

bagelj 3/043 (V304.02 'kopica sena –
 splošno' in 'kopica sena za čez noč'),
 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez
 zimo')

baglja 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za
 čez zimo')

bagrček 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček
 s štirimi kolesi')

bagrle 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček
 s štirimi kolesi')

bagrli 3/078 (V271.01 'ročni voziček'),
 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z
 dvema kolesoma')

bajdlin 3/089 (V472.01 'brenta')

bajt 3/094 (V453.01 'stan – tamar')

bajta 3/094 (V453.01 'stan – tamar') ▶
pastirjeva bajta 3/094 (V453.01 'stan –
 tamar'), **pastirska bajta** 3/094 (V453.01
 'stan – tamar')

bajtar 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajtar 3/003 (V186.01 'bajtar'), 3/080
 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi
 kolesi')

bajten 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajter 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajtljar 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajtljer 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajtnar 3/003 (V186.01 'bajtar')

bajtner 3/003 (V186.01 'bajtar')

bakan 3/002 (V185.01 'gruntar')

- balancin** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- baldon** 3/091 (V470.01 'palica')
- banjka** 3/089 (V472.01 'brenta')
- banka** 3/089 (V472.01 'brenta')
- baraka** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- bared** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet')
- barela (bArela)** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- barelica (bArelica)** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- bariglica** 3/089 (V472.01 'brenta')
- barjon** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- baroc** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- barovčín** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- bašt** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/082 (V783.01 'sedlo')
- bašta** 3/082 (V783.01 'sedlo')
- bat** 3/091 (V470.01 'palica')
- batina** 3/091 (V470.01 'palica')
- batuda** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- beka** 3/018 (V291.01 'gožva')
- belancin** 3/064 (V274.01 'vaga')
- belančir** 3/064 (V274.01 'vaga')
- belenk** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- beliti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- berač** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- bet** 3/016 (V290.01 'cepec')
- bilancin** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- bilančín** 3/064 (V274.01 'vaga')
- bilančir** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- bint** 3/020 (V296.01 'velnica')
- binta** 3/020 (V296.01 'velnica'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- bintati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- bintlji (binTlji, Imn)** 3/020 (V296.01 'velnica')
- bintljivati (binTljivati)** 3/019 (V297.01 'vejati')
- bintmlin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- bintmlinati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- bintmul (binTmul)** 3/020 (V296.01 'velnica')
- biroč** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- birt** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar') ▶ **velik birt** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- blanja (blanje, Imn)** 3/099 (V463.01 'deske ograje'), 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **plužna blanja** 3/010 (V287.01 'lemež'), **železna blanja** 3/010 (V287.01 'lemež'), **kolna blanja** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), **kolske blanje** (im. mn.) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- blek** 3/029 (V549.01 'travnik')
- blokirati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- bogat** ▶ **bogat kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **bogat kontadin** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **bogat paver** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- bogataš** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- bogatec** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- bogati** ▶ (**ta**) **bogati** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- bogatinec** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- bogen** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- bognar** 3/051 (V270.01 'lojtnik')
- bogšajt** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')

- bokalon** 3/089 (V472.01 'brenta')
- boklja** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- bokola** 3/059 (V269.01 'pesto')
- bokolon** 3/059 (V269.01 'pesto')
- bokul** 3/059 (V269.01 'pesto')
- bokula** 3/059 (V269.01 'pesto')
- bolha** 3/059 (V269.01 'pesto')
- boljši** ▶ **ta boljša korba** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- bonca** 3/089 (V472.01 'brenta')
- borata** 3/020 (V296.01 'velnica')
- boriš** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- borotati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- boršt** 3/029 (V549.01 'travnik')
- bot** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/091 (V470.01 'palica')
- bracadura** ▶ **bracadura ta prva** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **bracadura od zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- brajda** 3/004 (V547.01 'polje')
- brana** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- branovlak (branovlaki, Imn)** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- branovlek** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- branovnjak** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- branvlek (braNVlek)** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- brazda** 3/006 (V572.01 'leha') ▶ **drevo na eno brazdo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **drevo na dve brazde** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- brazdjar** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- brdine (Imn)** 3/030 (V550.01 'senožet')
- breg** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/093 (V455.01 'planina')
- bregelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- brema** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremarica** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), 3/089 (V472.01 'brenta')
- bremce** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremček** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- breme** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- breme** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremec** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremen** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremeno** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremo** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- bremza** 3/072 (V278.01 'zavora')
- bremzati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **bremzati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- brencelj** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- brenda** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brenta** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brenta (breNta)** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), 3/089 (V472.01 'brenta')
- brentač** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brentela** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brentica** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brentič** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brentuč** 3/089 (V472.01 'brenta')
- brinta** 3/089 (V472.01 'brenta')
- briški** ▶ **briški jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- brjunglavac** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- brklja** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- brlonk** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- brus** 3/035 (V309.01 'osla') ▶ **kameni brus** 3/035 (V309.01 'osla')
- brusec** 3/035 (V309.01 'osla')
- brusilni** ▶ **brusilni kamen** 3/035 (V309.01 'osla')
- brusiti** ▶ **kameN za (koso) brusiti** 3/035 (V309.01 'osla')
- brusni** ▶ **brusni kameN** 3/035 (V309.01 'osla')
- brv** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- buča** 3/059 (V269.01 'pesto')
- buriti** 3/023 (V198a.01 'ružiti')

butica 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

butičina 3/016 (V290.01 'cepec')

bužgati 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti')

bužiti 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')

C

cajna 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')

cajnka 3/087 (V320.01 'jerbas')

cakrle 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

cambah 3/087 (V320.01 'jerbas'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

cambuh 3/087 (V320.01 'jerbas')

campaki (Imn) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

cefta 3/109 (V465.02 'pinja')

cekar 3/087 (V320.01 'jerbas')

ceker 3/087 (V320.01 'jerbas')

cel ▶ **pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')

cel ▶ **cel pura** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **cel zemljak** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **cel(i) jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

cep 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu') ▶ **palica od cepu** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

cepe (Imn) 3/016 (V290.01 'cepec')

cepec 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

cepec 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu') ▶ **držalo pri cepcu** 3/015 (V292.01 'mlatič'), **roč od cepca** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

cepele 3/016 (V290.01 'cepec')

cepi (Imn) 3/016 (V290.01 'cepec')

cepič 3/015 (V292.01 'mlatič'), 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

cepičnjak 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

cepje 3/016 (V290.01 'cepec')

cepmi ▶ **cepna os** 3/018 (V291.01 'gožva'), **cepmi remen** 3/018 (V291.01 'gožva')

cepovi (Imn) 3/016 (V290.01 'cepec')

cepovje 3/016 (V290.01 'cepec')

ceslja 3/087 (V320.01 'jerbas')

cilindrati 3/019 (V297.01 'vejati')

ciza 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

cizovnik 3/078 (V271.01 'ročni voziček')

cmer 3/107 (V457.01 'sirotka')

cokelj 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

cokla ▶ **cokla (za podkladanje kolesa)** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

coklja (cokLja) 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)') ▶ **zažlajfati s cokljo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')

coklje (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')

cokola 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

colek 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

copanica 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

cotelj 3/082 (V783.01 'sedlo')

cugšajt 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')

cuketa 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

cvajradelj 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

cvajšpanigar 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

cvajšpanik 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

cvike (Imn) 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

Č

čageljc 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

čapun 3/036 (V310.01 'oselnik')

čapur 3/036 (V310.01 'oselnik')

čaroč 3/078 (V271.01 'ročni voziček')

čarpint 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/060 (V275.01 'os')

čeprlj 3/081 (V272.01 'ročica')

čestela (čeStela) 3/087 (V320.01 'jerbas')

čevester 3/071 (V284.01 'igo')

čez ▶ **kopica sena splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), **kopica sena za čez zimo** 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')

činžavec 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

čistina 3/031 (V551.01 'laz')

čistiti 3/019 (V297.01 'vejati')

čivešter 3/071 (V284.01 'igo')

čivirec 3/086 (V319.01 'koš')

čiza 3/095 (V160.01 'plot')

čjaveštrine 3/071 (V284.01 'igo')

člen 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

čoban 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')

čobanica 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')

čobanka 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')

čok 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

čoket 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

čredinke (Imn) 3/094 (V453.01 'stan – tamar')

črednik 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas') ▶ **vaški črednik** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')

črednikar 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')

črevelj 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

črta 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')

črtalnik 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')

črtalo ▶ **črtalo (nož pri plugu)** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')

črtalo (črtala, Imn) 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/010 (V287.01 'lemež')

črtar 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')

črtlada 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')

čužiti 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti')

D

del ▶ **prednji del voza** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji del voza** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')

del ▶ **prednji del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) sprednji del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) zadnji del** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')

delček 3/006 (V572.01 'leha')

delec 3/006 (V572.01 'leha')

dera 3/111 (V321A.02 'dera – pomen')

dera (dere, Imn) 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/092 (V321B.01 'lesa'), 3/111 (V321A.02 'dera – pomen')

derica (derice, Imn) 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), 3/092 (V321B.01 'lesa'), 3/111 (V321A.02 'dera – pomen')

dernice (Imn) 3/092 (V321B.01 'lesa'), 3/111 (V321A.02 'dera – pomen')

dernik 3/111 (V321A.02 'dera – pomen')

deska ▶ **deska na vozu** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), **spodnja deska na vozu** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **stranska deska na vozu** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), **deske ograje** 3/099 (V463.01 'deske ograje')

deska (deske, Imn) 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/099 (V463.01 'deske

- ograje'), 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu') ▶ **plug na eno desko** 3/007, V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **plug na dve deske** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **podna deska** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **stransk-desk-** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), **gnojna deska** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- detelja** ▶ **nemška detelja** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **tretja detelja** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- deti** ▶ **deti zavor** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **deti zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- devati** ▶ **devati lanc prek** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- dežica** 3/089 (V472.01 'brenta')
- dilja (dilje, Imn)** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/085 (V282.01 'smuč'), 3/099 (V463.01 'deske ograje') ▶ **(ta) spodnja dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **ta široka dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **ta vozna dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **skončna dilja** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- diljica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- diljice (Imn)** 3/085 (V282.01 'smuč')
- dno** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- dober** ▶ **dober kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- dobrava** 3/030 (V550.01 'senožet')
- dol** ▶ **dol zavreti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **dol zapreti s šlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- dolenji** ▶ **dolenja konica** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- dolg** ▶ **dolg voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **dolga kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **dolga vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **dolgi jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- dolgo** ▶ **voz na dolgo** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- dolina** 3/006 (V572.01 'leha')
- dolinica** 3/006 (V572.01 'leha')
- domač** ▶ **domač sir** 3/108 (V458.01 'skuta')
- doppelhar** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- dopler** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- dračje** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- drap** 3/040 (V305.01 'mrva')
- drapač** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drateni** ▶ **dratena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **dratena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **dratena meja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- dražovje** 3/040 (V305.01 'mrva')
- drbač** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drejar** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- drenski** ▶ **drenski plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- drešati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- drevce** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drevcelj** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drevček** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- dreves** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- drevesce** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drevešček** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo') ▶ **drevo na eno brazdo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **drevo za orati** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **ajfoh drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **ajnfah drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **enobrazdno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **enojno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **leseno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **majhno drevo** 3/007

- (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **drevo na duplo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo na dve brazde** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo za jarke** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo za krompir** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo'), **drevo za lehe** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo za oborati** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **(ta) topelt drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **dvobrazdno drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **kupično drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **veliko drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **železno drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **nožek pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **nožič pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **roče pri drevesu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- dritelj (driTelj; dritlji, Imn)** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga') ▶ **veliki dritelj** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **mali dritelj** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- driteljc (driTeljc; driteljci, Imn)** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- drob** 3/040 (V305.01 'mrva') ▶ **senasti drob** 3/040 (V305.01 'mrva'), **senen(i) drob** 3/040 (V305.01 'mrva')
- drobir** 3/040 (V305.01 'mrva')
- drobiš (drobiš)** 3/040 (V305.01 'mrva')
- drog** 3/076 (V765a(b).02 'žrd')
- drogelj** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- drogo** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- drot** 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- drotnasti ▶ drotnasta ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- drotnati ▶ drotnata ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- drozga** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- drščiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- drugi ▶ vnuka (druga otava)** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- drugi ▶ druga košnja** 3/038 (V306.01 'otava'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **(ta) druga otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- drva** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- drveni ▶ drvena aksa** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **aks drvena** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- drvenka** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- drvina** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
- drvo** 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)') ▶ **drvo za žlajf** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- držaj** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- držalo ▶ držalo (ročice) pri plugu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), **držalo pri cepcu** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- držal** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- držala** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- držalo (držala, Imn)** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/081 (V272.01 'ročica')
- držalce** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- dupljak** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- duplo ▶ drevo na duplo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- durheng** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- dva ▶ jarem za dva vola** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- dva ▶ oralo na dva lemeža** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plug na dva tala** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plug z dvema klini** 3/070 (V286(b).01 'dvojni plug'), **dva jarma** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem za dva junca** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **male kola na dva potača**

3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

dve ▶ ročni voziček z dvema kolesoma
3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

dve ▶ drevo na dve brazde 3/008
(V286(b).01 'dvojni plug'), **plug na dve deske** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **vozič na dve koli** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dveh kolah** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

dvobrazdni ▶ dvobrazdni plug 3/008
(V286(b).01 'dvojni plug'), **dvobrazdno drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

dvojni ▶ dvojni plug 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

dvojni ▶ dvojni plug 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **dvojni jarem** 3/070
(V283(b).01 'jarem za dva vola')

dvokolesnica 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

dzej 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')

E

edenec 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

en ▶ jarem za enega vola 3/069
(V283(a).01 'jarem za enega vola'), **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')

en ▶ drevo na eno brazdo 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **plug na eno desko** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **jarem za enega junca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

enobrazdni ▶ enobrazden/enobrazdni plug 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **enobrazdno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

enojni ▶ plug – splošno in enojni plug 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

enojni ▶ enojno drevo 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **enojni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

entriga 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

F

fača 3/094 (V453.01 'stan – tamar')

falat ▶ prednji falat 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji falat** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')

falčet 3/034 (V308.01 'kosa')

faler 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

fidrati 3/022 (V198.01 'ličkati')

figa 3/018 (V291.01 'gožva')

fihlej 3/035 (V309.01 'osla')

filar 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

fitar 3/003 (V186.01 'bajtar')

fjanko 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

flek 3/006 (V572.01 'leha')

fligelj 3/009 (V286a.01 'ralo')

flika 3/006 (V572.01 'leha')

flincati 3/022 (V198.01 'ličkati')

flug 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

focne (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')

focni (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')

forajtarica 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')

fordergeštelj 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza')

forejc 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')

foter 3/037 (V303.01 'seno'), 3/040 (V305.01 'mrva')

fotra 3/040 (V305.01 'mrva')

fožati 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')

frata 3/031 (V551.01 'laz'), 3/095 (V160.01 'plot')

fren 3/072 (V278.01 'zavora')

frenirati ▶ frenirati s kadeno 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **frenirati**

- s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **frenirati s frenom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- freno** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **frenirati s frenom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- frščada** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- futer** 3/037 (V303.01 'seno'), 3/040 (V305.01 'mrva')
- futraža** 3/040 (V305.01 'mrva')
- G**
- gabeljni** (Imn) 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- gajžla** 3/091 (V470.01 'palica')
- gajžlak** 3/091 (V470.01 'palica')
- galjota** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- ganc** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- gara** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- gare** (Imn) 3/050 (V266.01 'voz'), 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **lejtrske gare** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **samotežne gare** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- gareta** (**garete**, Imn) 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- garica** ▶ **kola z garicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z garicami** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **garična garica** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- garice** (Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- garični** ▶ **garična garica** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- garičnik** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- garičnjak** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- garjotica** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- garnjak** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- garovčič** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- garovec** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- gartelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- gater** 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- gatra** 3/047 (V301.01 'late kozolca') ▶ **voz z ga//trami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- gazda** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar') ▶ **veliki gazda** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gerdžati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- geštelj** ▶ **prednji geštelj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji geštelj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- gig** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- glava** 3/059 (V269.01 'pesto')
- glavača** ▶ **košara glavača** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- glavina** 3/059 (V269.01 'pesto')
- glavski** ▶ **glavski korp** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- globač** 3/018 (V291.01 'gožva')
- gmajna** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz'), 3/093 (V455.01 'planina')
- gnojni** ▶ **gnojna deska** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), **gnojni koš** 3/086 (V319.01 'koš')
- gnojnica** (**gnojnice**, Imn) 3/055 (V273.01 'deska na vozu')
- golosek** 3/031 (V551.01 'laz')
- gora** 3/093 (V455.01 'planina')
- gorica** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- gorjača** 3/091 (V470.01 'palica')
- gorman** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- gornjak** 3/086 (V319.01 'koš')
- gornjec** 3/018 (V291.01 'gožva')

- gorši** ▶ **gorši kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gospodar** ▶ **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- gospodar** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar') ▶ **veliki gospodar** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gostač** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- gošča** ▶ **za goščo** 3/030 (V550.01 'senožet')
- gote** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- gotelj** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- gotovina** 3/027 (V189.01 'moka')
- govedar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- gož** (**g/ož**) 3/018 (V291.01 'gožva'), 3/066 (V274(b).01 'vpredna vaga'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **ledrna gož** 3/018 (V291.01 'gožva'), **lesena gož** 3/071 (V284.01 'igo'), **železna gož** 3/071 (V284.01 'igo')
- goža** (**G//o//Ža**) 3/018 (V291.01 'gožva')
- gožev** 3/018 (V291.01 'gožva')
- goževka** (**goŽevka**) 3/018 (V291.01 'gožva')
- gožka** 3/018 (V291.01 'gožva')
- gožva** 3/018 (V291.01 'gožva')
- gožva** 3/018 (V291.01 'gožva')
- gožvica** 3/018 (V291.01 'gožva')
- grabiti** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- grabljanje** 3/040 (V305.01 'mrva')
- grada** 3/096 (V460.01 'ograja')
- gradanica** 3/016 (V290.01 'cepec')
- graja** ▶ **graja iz lesk** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja') ▶ (**ta**) **spleTena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **dratena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **kol graje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec (od) graje** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- grajeni** ▶ **grajeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- grajka** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja')
- grebati** ▶ **plug za grebati** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- greda** 3/006 (V572.01 'leha')
- gredelj** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- gretelj** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- grič** 3/093 (V455.01 'planina')
- grif** (**grifi** Imn) 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- grizjola** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- grlica** 3/018 (V291.01 'gožva')
- grnoti** 3/041 (V313.01 'sušiti')
- grobi** ▶ **grobi kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- grospezicer** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- grote** (Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma') ▶ **voz z grotami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z grotimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- grotelj** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- groten** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- grunt** 3/004 (V547.01 'polje'), 3/029 (V549.01 'travnik')
- gruntar** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gruntar** (**gruNtar**) 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar') ▶ **veliki gruntar** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **mali gruntar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- gruntaš** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gruntar** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gruntner** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gruntnar** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar')
- gutati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- guza** 3/018 (V291.01 'gožva')

H

- haba** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/010 (V287.01 'lemež')
- hage** (Imn) 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- hajfelj** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- hajfenplug** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- hajflja** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- hak** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- hakelj** 3/071 (V284.01 'igo'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- hakeljc** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- ham** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/071 (V284.01 'igo')
- handvagrli** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- hapjejhelj** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- harfa** (**harfe**, Imn) 3/045 (V299.01 'kozolec')
- harfne** (Imn) 3/045 (V299.01 'kozolec')
- havfen** 3/059 (V269.01 'pesto')
- hejštodelj** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- hertar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- hiflja** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- hintgeštelj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- hiša** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- hišar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- hitati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- hitrice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- hlavec** (**hlapec**) 3/003 (V186.01 'bajtar'), 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu'), 3/072 (V278.01 'zavora'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- hlev** 3/094 (V453.01 'stan – tamar') ▶ **planinski hlev** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- hlevar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- hodeljni** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- hofovec** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- hofater** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- holpcug** ▶ **holpcug plug** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- holpcajk** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- holpcek** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- holpjarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- holpjoh** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- holpjoher** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- holpjuh** 3/068 (V283.01 'jarem')
- homot** (**homoti**, Imn) 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **leseni homot** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- hopjejher** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- hram** (**hrami**, Imn) 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- hrbet** (**hrbti**, Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **koš za nabhbet** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- hrib** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/093 (V455.01 'planina')
- hriber** 3/031 (V551.01 'laz'), 3/093 (V455.01 'planina')
- hudina** 3/090 (V804(a).01 'breme')

I

- iga** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/110 (V284.03 'igo – pomen')
- igla** 3/060 (V275.01 'os'), 3/063 (V277.01 'sora'), 3/071 (V284.01 'igo')
- iglica** 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

igo 3/071 (V284.01 'igo'), 3/110 (V284.03 'igo – pomen')

igo 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/110 (V284.03 'igo – pomen') ▶ **anfohtno igo** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **topelt igo** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **topeltno igo** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

igovec 3/071 (V284.01 'igo')

istri (Imn) 3/040 (V305.01 'mrva')

iver 3/098 (V461.01 'kol ograje')

ivereja 3/098 (V461.01 'kol ograje')

iz ▶ **graja iz lesk** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **ograja iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **ograja iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz sroboti** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz vej** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')

izčinjati 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')

izjesti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

izklepati 3/032 (V311.01 'klepati')

izkopač 3/009 (V286a.01 'ralo')

izluščiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')

izmaniti 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen') ▶ **ven izmaniti** 3/113 (V196.07 'meti – pomen')

izmašinati 3/014 (V293.01 'mlatiti')

izmencati 3/024 (V196.01 'meti')

izpajtljati (izpajtljati) 3/019 (V297.01 'vejati')

izpodjesti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

izpodskutiti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

izretati 3/019 (V297.01 'vejati')

izrovač 3/009 (V286a.01 'ralo')

izrušiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')

izsesti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

izsiriti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

izskutiti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

iztepati 3/024 (V196.01 'meti')

iztepstsi 3/024 (V196.01 'meti')

iztolči 3/024 (V196.01 'meti')

izvejati 3/019 (V297.01 'vejati')

izveti 3/019 (V297.01 'vejati')

izvevati 3/019 (V297.01 'vejati')

ižes 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/110 (V284.03 'igo – pomen') ▶ **ajfoh ižes** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **topelt ižes** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

J

jajčnik 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

jarek 3/009 (V286a.01 'ralo') ▶ **drevo za jarke** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

jarem 3/068 (V283.01 'jarem') ▶ **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za dva vola** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

jarem 3/018 (V291.01 'gožva'), 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **briški jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **mali jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **samski jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem od samca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za enega junca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za samca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **dvojni jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **dva jarma** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem od para** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem s kambi** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem za dva junca** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem za par** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **cel(i) jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **dolgi jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **laški jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **veliki jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

jaremček 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

jarémnik 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

jarica 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')

jarka 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')

jarkar 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

jarmec (jarmci, Imn) 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

jarmek 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

jarmen 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

jarmenček 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

jarmič 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **ta veliki jarmič** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

jarmiček 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')

jasa 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/031 (V551.01 'laz')

javha 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

javhar 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

jazbec 3/018 (V291.01 'gožva')

jeher 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')

jempa 3/089 (V472.01 'brenta')

jerbas 3/087 (V320.01 'jerbas')

jerbas 3/087 (V320.01 'jerbas')

jermen 3/018 (V291.01 'gožva')

jermenica 3/018 (V291.01 'gožva')

jubal 3/076 (V765a(b).02 'žrd')

jugo 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')

juglo 3/071 (V284.01 'igo')

junec ▶ jarem za dva junca 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem za enega junca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

K

kabaroc 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

kadena ▶ frenirati s kadeno 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapreti s kadeno** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')

kajla 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

kajšljar 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajšljer 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajžar 3/002 (V185.01 'gruntar'), 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajžer 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajžljjar 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajžljjer 3/003 (V186.01 'bajtar')

kajžnik 3/003 (V186.01 'bajtar')

kalalo 3/089 (V472.01 'brenta')

kaleš 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

kamba (kambe, Imn) 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi') ▶ **jarem s kambi** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')

kambič 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/071 (V284.01 'igo')

kamen¹ (kameN) 3/035 (V309.01 'osla'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)') ▶ **brusilni kamen** 3/035 (V309.01 'osla'), **brusni kameN** 3/035 (V309.01 'osla'), **kamen koseni** 3/035 (V309.01 'osla'), **kameN za (koso) brusiti** 3/035 (V309.01 'osla'), **kamen za koso** 3/035 (V309.01 'osla'), **kosni kamen** 3/035 (V309.01 'osla')

kamen² ▶ kameni brus 3/035 (V309.01 'osla')

- kamnica (kamnice, Imn)** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- kampanja** 3/004 (V547.01 'polje')
- kanas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- kankolje** (Imn) 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kanton** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- kapus** 3/005 (V548.01 'njiva')
- kapusnjak (kapuSnjak)** 3/006 (V572.01 'leha')
- kara** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- karamata** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- kareta** 3/050 (V266.01 'voz'), 3/051 (V270.01 'lojtnik'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- karetica** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- karatina** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- karjola** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- karjota** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- karjuha** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- karoca** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- kartofelrudar** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- kason** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- kaštela** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- kater** 3/095 (V160.01 'plot')
- kavalon** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- kavelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kavkelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kavselj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kazera** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- kazon** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- kebe** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- kebice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- ketina (ketine, Imn)** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi') ▶ **zavreti s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažljafati s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavirati s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavoriti s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapremzati s ketino/na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **bremzati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **frenirati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **rajsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zahakljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zaplenkati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajtsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zaraj/Tljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **žljafati na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **pripeti ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- ki** ▶ **pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- kimpež** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kimpovec** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- kinkolt** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

- kipštok** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- kis** 3/071 (V284.01 'igo')
- kisati se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- kisel** ▶ **kisel sir** 3/108 (V458.01 'skuta')
- kiselina** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- kiseljak** 3/105 (V456.01 'sir'), 3/108 (V458.01 'skuta')
- kislina** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- kiše** (Imn) 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- klada** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- klaja** 3/040 (V305.01 'mrva')
- klajica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- klajnica (klajnice, Imn)** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- klamba** 3/68 (V283.01 'jarem'), 3/69 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/70 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')
- klambič** 3/69 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/071 (V284.01 'igo')
- klanica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- kleha** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- klepati** 3/032 (V311.01 'klepati')
- klepati** 3/032 (V311.01 'klepati')
- klešče** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- klešter** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- kleštra** 3/071 (V284.01 'igo')
- klet** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- klin** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)'), 3/081 (V272.01 'ročica'), 3/091 (V470.01 'palica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica') ▶ **plug z dvema klini** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- klinec** 3/081 (V272.01 'ročica')
- klinja** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- ključ** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- ključnica** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kljuka** ▶ **kljuka pri verigi** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- kljuka** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kljucar** 3/087 (V320.01 'jervas')
- kljukaš** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kljumba** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- klop** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- kmet** 3/001 (V181.01 'kmet')
- kmet (K//met)** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar'), 3/003 (V186.01 'bajtar') ▶ **(ta) večji kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **bogat kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **dober kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **gorši kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **grobi kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **močen kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **premožen kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **težak kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **topelšni kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **velik(i) kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **majhen K//met** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali k//met** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **reven kmet** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **ubogi kmet** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kmetavzar (Kmetavzar)** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- kobilica** 3/018 (V291.01 'gožva'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- koča** 3/094 (V453.01 'stan – tamar') ▶ **pastirska koča** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- kočar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kočer** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kočijica** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kočljar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kočljer** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kočnar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kočner** 3/003 (V186.01 'bajtar')

- kočni** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kodar** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- kodinje** (Imn) 3/020 (V296.01 'velnica')
- kofa** 3/086 (V319.01 'koš')
- kogelj** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- koklja** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- kol** ▶ **kol ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- kol¹** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/091 (V470.01 'palica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje') ▶ **kol graje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol pri ograji** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol pri plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol v plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol za ograjo** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **plotni kol** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- kol²** 3/058 (V268.01 'kolo')
- kola** 3/058 (V268.01 'kolo')
- kolo** 3/058 (V268.01 'kolo')
- kole** (Imn) 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- kola** (Imn) 3/050 (V266.01 'voz'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **kola na lestvice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z garicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lesTnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lesTvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **dolga kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lestvična kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrna kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **velika kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **prednja kola** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prva kola** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **sprednja kola** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnja kola** (im. mn.) 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **male kola na dva**
- potača** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dveh kolah** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dve koli** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **mal-kola** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- kolarička** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kolec** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- kolca** (Imn) ▶ **kolca na štirih kolesih** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **plužna kolca** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **(ta) mal-kolca** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročna kolca** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **male kolca** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **rajdana kolca** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **rajdeljna kolca** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- kolce** 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/018 (V291.01 'gožva')
- kolce** (Imn) 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kolci** (Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- kolčeca** (Imn) 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- kolček** 3/091 (V470.01 'palica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- koldiš** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- kolec** ▶ **kolec (od) graje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- kolej** (**Kolej**) 3/091 (V470.01 'palica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- kolek** 3/091 (V470.01 'palica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01

- ‘deske ograje’) ► **kolek plota** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’)
- kolentrugla** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- koles** 3/058 (V268.01 ‘kolo’)
- kolesa** (Imn) ► **ta prednja kolesa** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’)
- koleselj** 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’, 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- koleseljce** 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’)
- kolesen** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- kolica** 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’, 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’), 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’) ► **male kolica** 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- kolice** (Imn) 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- količ** 3/075 (V280.01 ‘cokla (za podkladanje kolesa’), 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’) ► **količ plota** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’), **količ v plotu** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’)
- koljada** 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
- kolni** ► **kolna blanja** 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- kolnica** (kolnice, Imn) 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’), 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- kolo** 3/058 (V268.01 ‘kolo’) ► **ročni voziček s štirimi kolesi** 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’), **ročni voziček z dvema kolesoma** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- kolo** ► **kolca na štirih kolesih** 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- kolobre** (Imn) 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’)
- kolon** 3/001 (V181.01 ‘kmet’), 3/002 (V185.01 ‘gruntar’), 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- kolona** (kolone, Imn) 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- kolski** ► **kolske blanje** (im. mn.) 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- komat** 3/066 (V274(b).01 ‘vp्रेžna vaga’), 3/068 (V283.01 ‘jarem’), 3/069 (V283(a).01 ‘jarem za enega vola’), 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’), 3/071 (V284.01 ‘igo’) ► **volovi komat** 3/069 (V283(a).01 ‘jarem za enega vola’)
- komunja** 3/093 (V455.01 ‘planina’)
- končnica** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’)
- konec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’) ► **(ta) prednji konec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **(ta) prvi konec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **(ta) sprednji konec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **(ta) zadnji konec** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), **prednji konec** 3/054 (V276A.01 ‘oplen’)
- konica** (konice, Imn) 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’), 3/099 (V463.01 ‘deske ograje’) ► **voz s konicami** 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’), **dolenja konica** 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’), **stranska konica** 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- konj** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’)
- konjar** 3/100 (V454A.01 ‘pastir – splošno’)
- konjski** ► **konjske sani** 3/083 (V281.02 ‘sani’)
- konka** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- kontadin** 3/001 (V181.01 ‘kmet’) ► **(ta) veliki kontadin** 3/002 (V185.01 ‘gruntar’), **bogat kontadin** 3/002 (V185.01 ‘gruntar’), **(ta) mali kontadin** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’), **ubogi kontadin** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- kontrapeza** 3/071 (V284.01 ‘igo’)
- kopa** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’)
- kopavša** 3/091 (V470.01 ‘palica’)

- kopica** ▶ **kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), **kopica sena za čez zimo** 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’)
- kopica** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’), 3/049 (V304a.01 ‘ostrv, ostrnica’)
- ▶ **ta mala kopica** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), **ta velika kopica** 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’)
- kopič** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’)
- kopir** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’)
- koranta** 3/107 (V457.01 ‘sirotka’)
- korb** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korba** 3/086 (V319.01 ‘koš’), 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’) ▶ **(ta) okrogla korba** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **ta boljša korba** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **ta velika korba** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbec** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbelj** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbica** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbič** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbljača** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbljec** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korbulja** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’) ▶ **slamnatna korbulja** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korde** (Imn) 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’), 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- kordole** (Imn) 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- koreta** 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’), 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- koretina** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- korobač** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- korola** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- korona** 3/029 (V549.01 ‘travnik’)
- korp** 3/086 (V319.01 ‘koš’), 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’) ▶ **glavski korp** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **pobreznast korp** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **prelasten korp** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **žeGenski korp** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **žegnast korp** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korpa** 3/086 (V319.01 ‘koš’), 3/087 (V320.01 ‘jerbas’) ▶ **korpa za kvasenice** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’), **žegnana korpa** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korpača** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korpče** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korpec** 3/086 (V319.01 ‘koš’), 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- corpica** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- korpič** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- kortovec** 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’)
- kos** 3/006 (V572.01 ‘leha’), 3/029 (V549.01 ‘travnik’) ▶ **prednji kos** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **prvi kos** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **ta sprednji kos** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **(ta) zadnji kos** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), **podžiljen kos** 3/061 (V275(a).01 ‘lesena os’)
- kosa** 3/034 (V308.01 ‘kosa’)
- kosa** 3/034 (V308.01 ‘kosa’), 3/037 (V303.01 ‘seno’) ▶ **kameN za (koso) brusiti** 3/035 (V309.01 ‘osla’), **kamen za koso** 3/035 (V309.01 ‘osla’)
- kosek** ▶ **tretji kosek** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- koselnica** ▶ **koselnica** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- koseni** ▶ **kamen koseni** 3/035 (V309.01 ‘osla’)
- kosir** 3/035 (V309.01 ‘osla’)
- kositi** 3/033 (V312.01 ‘kositi’)
- kositi** 3/033 (V312.01 ‘kositi’)
- kosni** ▶ **kosni kamen** 3/035 (V309.01 ‘osla’)
- kosnjak** 3/035 (V309.01 ‘osla’)
- koš** 3/086 (V319.01 ‘koš’) ▶ **oprtni koš** 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’)

- kozar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- kozel** 3/045 (V299.01 'kozolec'), 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- kozji ▶ kozji mojster** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **kozji pogonič** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- kozlec** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- kozli** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- kozlovec** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- kozlovišče** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- kozol** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- kozolčnjak** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- kozolec** 3/045 (V299.01 'kozolec') ▶ **stebri kozolca** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), **late kozolca** 3/047 (V301.01 'late kozolca'), **stol v kozolcu** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- kozovec** 3/045 (V299.01 'kozolec')
- koža** 3/018 (V291.01 'gožva')
- kožiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- kožuhanje** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- kožuhati (kožuHati)** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- krabala** 3/091 (V470.01 'palica')
- krabalica** 3/091 (V470.01 'palica')
- kraj** 3/006 (V572.01 'leha'), 3/099 (V463.01 'deske ograje') ▶ **prvi kraj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji kraj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- krajci** (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- krajevec (krajevci Imn)** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- krajni ▶ krajna žaganica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- krajnik (krajniki, Imn)** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- kramp** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- krampič** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- kranjska ▶ kranjska svetloba** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- kravalja** 3/091 (V470.01 'palica')
- kravar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja'), 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- kravarica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- kravina** 3/040 (V305.01 'mrva')
- krča** 3/031 (V551.01 'laz') ▶ **lazna krča** 3/031 (V551.01 'laz')
- krčel** 3/071 (V284.01 'igo')
- krevlja** 3/091 (V470.01 'palica')
- krevljice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- krinica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- kripa** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- kripica** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- kripič** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- kripnjak** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- kriv ▶ kriva palica** 3/091 (V470.01 'palica')
- krivka** 3/091 (V470.01 'palica')
- križ** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica'), 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- križi** (Imn) 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- krma** 3/037 (V303.01 'seno'), 3/040 (V305.01 'mrva'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica') ▶ **tretja krma** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- krompir ▶ drevo za krompir** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- krosna** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- krošnja (krošnje, Imn)** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')

- krpeli** (Imn) 3/018 (V291.01 'gožva')
krplje (Imn) 3/085 (V282.01 'smučī')
krščanje 3/023 (V198a.01 'ružiti')
krtič 3/083 (V281.02 'sani')
krtiče (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
kruka 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
krušnik 3/087 (V320.01 'jerbas')
kucler 3/003 (V186.01 'bajtar')
kučka 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
kuhlja 3/020 (V296.01 'velnica')
kulak 3/002 (V185.01 'gruntar')
kuli 3/036 (V310.01 'oselnik')
kultivator 3/009 (V286a.01 'ralo')
kumf 3/036 (V310.01 'oselnik')
kup 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')
kupec 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
kupič 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
kupični ▶ kupično drevo 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
kurte (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
kusa 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
kuzla 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
kvaka 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
kvasenica ▶ korpa za kvasenice 3/087 (V320.01 'jerbas')
- L**
lac 3/018 (V291.01 'gožva')
laderfar 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
lajbkis 3/071 (V284.01 'igo')
lajšta (laJšt-; lajšte, Imn) 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
lajtervagen 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
lanc ▶ devati lanc prek 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zabremzati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- lanket** 3/063 (V277.01 'sora')
lankina 3/063 (V277.01 'sora')
lankvada 3/063 (V277.01 'sora')
lankvadara 3/063 (V277.01 'sora')
lastinar 3/003 (V186.01 'bajtar')
laški ▶ laški jarem 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')
lat 3/098 (V461.01 'kol ograje')
lata ▶ late kozolca 3/047 (V301.01 'late kozolca')
lata (late, Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
latnik 3/047 (V301.01 'late kozolca')
latnjak 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
latva 3/047 (V301.01 'late kozolca')
laz 3/031 (V551.01 'laz'), 3/114 (V551.02 'laz – pomen')
laz 3/004 (V547.01 'polje'), 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/031 (V551.01 'laz'), 3/114 (V551.02 'laz – pomen')
lazez 3/031 (V551.01 'laz')
lazina 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz')
lazje 3/031 (V551.01 'laz')
lazni ▶ lazni plug 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **lazna krča** 3/031 (V551.01 'laz')
lazno 3/031 (V551.01 'laz')
leč 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/081 (V272.01 'ročica')
leder 3/018 (V291.01 'gožva')
ledina 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/037 (V303.01 'seno')
ledrni ▶ ledrna gož 3/018 (V291.01 'gožva')
ledrno 3/018 (V291.01 'gožva')
lege (Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca')
legnar 3/051 (V270.01 'lojtrnik') ▶ **voz z legnarjem** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
leha 3/006 (V572.01 'leha')

- leha** 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/006 (V572.01 'leha'), 3/092 (V321B.01 'lesa') ▶ **drevo za lehe** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- lehica** 3/006 (V572.01 'leha')
- lejter** ▶ **lejter voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtra**¹ 3/020 (V296.01 'velnica')
- lejtra**² 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- lejtre** (Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **kola z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **senske lejtre** (im. mn.) 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtranica (lejtranice, Imn)** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrast** ▶ **lejtrast voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- lejtratni** ▶ **lejtratni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrice** (Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- lejtrnati** ▶ **lejtrnati voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrni** ▶ **lejtrni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrnica (lejtrnice, Imn)** 3/051 (V270.01 'lojtrnik') ▶ **voz z lejtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrnik** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrovski** ▶ **lejtrovski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lejtrski** ▶ **lejtrske gare** (im. mn.) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- leksejlni** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- lemeš** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- lemež** 3/010 (V287.01 'lemež')
- lemež** 3/010 (V287.01 'lemež') ▶ **oralo na dva lemeža** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plužni lemež** 3/010 (V287.01 'lemež')
- lemežek** 3/010 (V287.01 'lemež')
- lempa** 3/089 (V472.01 'brenta')
- lesa** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- lesa** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/092 (V321B.01 'lesa'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- lesce** (Imn) 3/092 (V321B.01 'lesa')
- lese** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- lesen** ▶ **lesena os** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- lesen** ▶ **lesen plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **leseno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **leseno ralo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **leseni plug** 3/009 (V286a.01 'ralo'), **lesena lopata** 3/020 (V296.01 'velnica'), **lesen pod** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **lesen aks** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **aks lesen** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesena aks** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesena aksa** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesena nared** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesena os** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **lesena podvoz** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **leseni homot** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **lesena gož** 3/071 (V284.01 'igo'), **lesena pura** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- lesenjak** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- lesica** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- leska** ▶ **graja iz lesk** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), 3/092 (V321B.01 'lesa')
- lestnice** (Imn) ▶ **kola z lesTnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lestvica** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lestvice (lesTvice-, Imn)** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **kola z lesTvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lestvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola na lestvice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

- lestvični** ▶ **lestvična kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lestvičnjak** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- letva** (**letve**, Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- letveni** ▶ **letven koš** 3/086 (V319.01 'koš'), **letveni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- letvični** ▶ **letvični koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- ličiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- ličkati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- ličkati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- likati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- listnati** ▶ **listnati koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- listni** ▶ **listni koš** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- listnik** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- listnjak** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- lištra** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- livada** 3/029 (V549.01 'travnik')
- liza** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- liže** (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')
- ljuka** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- ljuljka** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- lobnica** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- locen** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- locne** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ločica** 3/029 (V549.01 'travnik')
- ločnik** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- lodrica** 3/089 (V472.01 'brenta')
- lodža** 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otročke sani')
- log** 3/029 (V549.01 'travnik')
- lojnica** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- lojtra** (**lojtre**, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **kola z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **na lojtro voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtre** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtro** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtran** ▶ (**ta**) **lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtranci** (Imn) ▶ **voz z lojtranci** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtranice** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- lojtranica** (**lojtranice**, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik') ▶ **voz na lojtranice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicmi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtranik** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtraniški** ▶ **lojtraniški voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtranski** ▶ **lojtranski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrast** ▶ **lojtrast voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtratni** ▶ **lojtratni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrčki** ▶ **lojtrčki voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrčni** ▶ **lojtrčn(i) voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrčnik** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrčnjak** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtre** (Imn) 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- lojtrica** (**lojtrice**, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik') ▶ **voz z lojtrico** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtricami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrna** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- lojtrnati** ▶ **lojtrnati voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- lojtrnica** (**lojtrnice**, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu') ▶ **voz z lojtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrnice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voziček z lojtrnicami** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

lojtrni ▶ **(ta) lojtrn- voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrna kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrnik 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrnik 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrniški ▶ **lojtrniški voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrnjak 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrnski ▶ **lojtrnski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtrski ▶ **lojtrski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtršček 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

lojtršnji ▶ **lojtršnji voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')

loka 3/029 (V549.01 'travnik')

lončica 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')

lonica 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')

lopata 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/020 (V296.01 'velnica') ▶ **lopata od vardžinona** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **lesena lopata** 3/020 (V296.01 'velnica')

lopatica 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/020 (V296.01 'velnica')

lorcen 3/087 (V320.01 'jerbas')

lovnica 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')

loza 3/031 (V551.01 'laz')

ložinski ▶ **ložinski plug** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

lupati 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/022 (V198.01 'ličkati')

lupiti (Lupiti) 3/022 (V198.01 'ličkati')

lusk 3/028 (V190.01 'otrobi')

luskinja 3/028 (V190.01 'otrobi')

luščiti (Luščiti) 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')

M

maček 3/072 (V278.01 'zavora'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

mačka 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

majar 3/103 (V454B(a).01 'planšar')

majarica 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')

majčken ▶ **majčken voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')

majer 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/103 (V454B(a).01 'planšar')

majerica 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')

majhen ▶ **majhen K//met** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **majhen paver** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **ta majhen plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **majhno drevo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **ta majhne vage** (im. mn.) 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')

majiti 3/022 (V198.01 'ličkati')

makinati 3/014 (V293.01 'mlatiti')

mali ▶ **(ta) mali kontadin** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali gruntar** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali k//met** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali paver** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali posestnik** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **ta mala otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **ta mala kopica** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), **(ta) mal- vag-** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **mali dritelj** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **mali vagir** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **ta mali triTelj** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **mali jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **(ta) mal- kolca** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **mali vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **ta mali voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **male kola na dva potača** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **male kolca** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **ta mali voziček** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **mal- kola** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **male**

- kolica** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **mali voznjak** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **(ta) male sani** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **ta male sanke** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **koš ta mali** 3/086 (V319.01 'koš')
- malin (maLin)** 3/026 (V187.01 'mlin')
- malinica** 3/026 (V187.01 'mlin')
- malinski ▶ malinski koš** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- malohišnik ▶ malohišnik** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- manati** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- mandeljč** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- manice** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- maniti** 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- manoti** 3/024 (V196.01 'meti')
- mantije** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- maseljčar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- maselnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- maslenka** 3/109 (V465.02 'pinja')
- mašin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- mašinati** 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')
- mašiniti** 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/024 (V196.01 'meti')
- mečina** 3/021 (V295.01 'pleva')
- medrnja** 3/096 (V460.01 'ograja')
- mehki ▶ mehki sir** 3/108 (V458.01 'skuta')
- meja** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja') ▶ **dratena meja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- mekinje** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- melja** 3/027 (V189.01 'moka')
- meloti** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- mencati** 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti')
- meniti** 3/024 (V196.01 'meti')
- menoti** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen') ▶ **ven menoti** 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- merica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- merjasec** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/010 (V287.01 'lemež')
- mesati** 3/024 (V196.01 'meti')
- mesti** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- mestni ▶ mestni pastir** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- mešati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- met (meti, Imn)** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- metalnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- metenica (meTenica)** 3/109 (V465.02 'pinja')
- meti** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- meti** 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- metilnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- metiti** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- mezeva** 3/004 (V547.01 'polje')
- mezevje** 3/004 (V547.01 'polje')
- miken ▶ miken voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- mir** 3/096 (V460.01 'ograja')
- mitar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno')
- mlač** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mlača** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mlačenje** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mlačev** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mlačva** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mladica** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- mlat** 3/013 (V294.01 'mlačev'), 3/016 (V290.01 'cepec')
- mlatec** 3/015 (V292.01 'mlatič'), 3/016 (V290.01 'cepec')
- mlatelj** 3/015 (V292.01 'mlatič')
- mlatenje** 3/013 (V294.01 'mlačev')
- mlatev** 3/013 (V294.01 'mlačev')

mlatič 3/015 (V292.01 ‘mlatič’)
mlatič 3/015 (V292.01 ‘mlatič’)
mlatidev 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatidva 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatilo 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatitba 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatitev 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatiti 3/014 (V293.01 ‘mlatiti’)
mlatiti 3/014 (V293.01 ‘mlatiti’), 3/024
 (V196.01 ‘meti’)
mlatitje 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatitva 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatje 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatlej 3/016 (V290.01 ‘cepec’)
mlatnja 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlatovec 3/015 (V292.01 ‘mlatič’)
mlatva 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
mlekarica 3/104 (V454B(b).01
 ‘planšarica’)
mleti 3/025 (V188.01 ‘mleti’)
mleti 3/025 (V188.01 ‘mleti’)
mlezovina 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
mlezva (mlezVa) 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
mlin 3/026 (V187.01 ‘mlin’)
mlin 3/026 (V187.01 ‘mlin’) ▶ **vejatni mlin**
 3/020 (V296.01 ‘velnica’), **vetni mlin**
 3/020 (V296.01 ‘velnica’), **vetrni mlin**
 3/020 (V296.01 ‘velnica’)
moc 3/059 (V269.01 ‘pesto’)
močen ▶ močen kmet 3/002 (V185.01
 ‘gruntar’)
mohant 3/105 (V456.01 ‘sir’), 3/108
 (V458.01 ‘skuta’)
mohot 3/107 (V457.01 ‘sirotka’), 3/108
 (V458.01 ‘skuta’)
mojster ▶ kozji mojster 3/101
 (V454A(a).01 ‘pastir, ki pase za celo
 vas’), **ovčji mojster** 3/101 (V454A(a).01
 ‘pastir, ki pase za celo vas’)
mok 3/027 (V189.01 ‘moka’)
moka 3/027 (V189.01 ‘moka’)
moka 3/027 (V189.01 ‘moka’)
montanjur 3/100 (V454A.01 ‘pastir –
 splošno’), 3/101 (V454A(a).01 ‘pastir, ki
 pase za celo vas’), 3/102 (V454A(b).01
 ‘pastir, ki pase za enega gospodarja’)

morel 3/043 (V304.02 ‘kopica sena –
 splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’)
moser 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’)
motenik 3/109 (V465.02 ‘pinja’)
moti 3/047 (V301.01 ‘late kozolca’)
motilnica 3/109 (V465.02 ‘pinja’)
mreža 3/097 (V462.01 ‘pletena ograja’)
mrežasta ▶ mrežasta ograja 3/097
 (V462.01 ‘pletena ograja’)
mrežnata ▶ mrežnata ograja 3/097
 (V462.01 ‘pletena ograja’)
mrva 3/040 (V305.01 ‘mrva’), 3/112
 (V305.02 ‘mrva – pomen’)
mrva (mrve, Imn) 3/037 (V303.01 ‘seno’),
 3/038 (V306.01 ‘otava’), 3/040 (V305.01
 ‘mrva’), 3/112 (V305.02 ‘mrva – pomen’)
 ▶ **suha mrva** 3/037 (V303.01 ‘seno’),
ovčja mrva 3/040 (V305.01 ‘mrva’),
 3/112 (V305.02 ‘mrva – pomen’), **senene**
mrve 3/040 (V305.01 ‘mrva’), 3/112
 (V305.02 ‘mrva – pomen’)
mrvica 3/040 (V305.01 ‘mrva’)
mrviti 3/023 (V198a.01 ‘ružiti’)
mržiti 3/023 (V198a.01 ‘ružiti’)
mučkati 3/024 (V196.01 ‘meti’)
mulpleh 3/010 (V287.01 ‘lemež’)
murava 3/040 (V305.01 ‘mrva’)
muravina 3/040 (V305.01 ‘mrva’)
muša 3/043 (V304.02 ‘kopica sena –
 splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’)
mužci (Imn) 3/099 (V463.01 ‘deske ograje’)
mužgati 3/023 (V198a.01 ‘ružiti’)
mužljar (mužljari, Imn) 3/099 (V463.01
 ‘deske ograje’)
mužnar (mužnarji, Imn) 3/099 (V463.01
 ‘deske ograje’)

N

na ▶ deska na vozu 3/055 (V273.01 ‘deska
 na vozu’), **spodnja deska na vozu** 3/056
 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’),
stranska deska na vozu 3/057
 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’),
velika vaga na ojesu 3/065 (V274(a).01
 ‘velika vaga na ojesu’)
na ▶ drevo na eno brazdo 3/007 (V286.02
 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **plug na**

- eno desko** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **drevo na duplo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo na dve brazde** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **oralo na dva lemeža** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plug na dva tala** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plug na dve deske** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **na lojtro voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola na lestvice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na dolgo** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrance** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtre** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrnice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na š kale** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na škalice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na špangeljne** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **zapremzati s ketino/na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlafjati na rajs** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **žlafjati na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti na rajs** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **voz na roko** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **vozič na roke/rokah** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **male kola na dva potača** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dve koli** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dveh kolah** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **kolca na štirih kolesih** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **koš za na hrbet** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **koš za na ramo** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **koš na ruče** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **nagornjak** 3/003 (V186.01 'bajtar') **nahrbtni ▶ najtavečji paver** 3/002 (V185.01 'gruntar') **najtavečji ▶ nahrbtni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš') **naklepiti** 3/032 (V311.01 'klepati') **nalojtran ▶ nalojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- naplan** 3/054 (V276A.01 'oplen') **naramni ▶ naramni koš** 3/086 (V319.01 'koš'), **(ta) naramni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš') **narba** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi') **nared** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os') ▶ **prvi nared** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prv- nared** 3/060 (V275.01 'os'), **zadnji nared** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnj- nared** 3/060 (V275.01 'os'), **lesena nared** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **železna nared** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- narejati** 3/019 (V297.01 'vejati') **naročje** 3/090 (V804(a).01 'breme') **naružiti** 3/023 (V198a.01 'ružiti') **nasad** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu') **nasen** 3/021 (V295.01 'pleva') **navaden** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug') ▶ **navaden/navadni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
- navilj** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')
- nečice** (Imn) 3/020 (V296.01 'velnica') **nečke** (Imn) 3/020 (V296.01 'velnica') **nemški ▶ nemška detelja** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- njiva** 3/005 (V548.01 'njiva') **njiva** (N*Ji*Va, N*Jiv*-) 3/004 (V547.01 'polje'), 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/006 (V572.01 'leha'), 3/029 (V549.01 'travnik') ▶ **ozka njiva** 3/006 (V572.01 'leha'), **pas njive** 3/006 (V572.01 'leha')
- njivača** 3/029 (V549.01 'travnik') **njivica** 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/006 (V572.01 'leha')
- noč ▶ kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- noga** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- noli** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- novina** 3/031 (V551.01 'laz')

nož 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
 ▶ **nož pri plugu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **plužni nož** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
nožek 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)') ▶ **nožek pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
nožič 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)') ▶ **nožič pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
nuljka 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')

O

obariti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
obarjalec 3/009 (V286a.01 'ralo')
občinjati 3/019 (V297.01 'vejati')
oblačni ▶ **oblačni koš** 3/086 (V319.01 'koš')
obloda 3/028 (V190.01 'otrobi')
obloga 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
obloja 3/028 (V190.01 'otrobi')
oblojtran ▶ **o(b)lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
oboj 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
oboralnik 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
oborati ▶ **drevo za oborati** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
obotavček 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
obotavec 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
obračalni ▶ **obračalni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
obračalnik 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
obračati ▶ **obračati (seno)** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
obračati 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
obračevati 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
obramni (obraMni) ▶ **ta obraMni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

obratiti 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
obravnavati 3/019 (V297.01 'vejati')
obrniti 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
obroček 3/018 (V291.01 'gožva') ▶ **ta usnjast(i) obroček** 3/018 (V291.01 'gožva')
obrov 3/029 (V549.01 'travnik')
obrtni ▶ **obrtni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

od ▶ **plug od železa** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **lopata od vardžinona** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **rogje od pluga** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), **palice od cepcu** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), **roč od cepca** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), **bracadura od zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **jarem od samca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem od para** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **kol (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec (od) graje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje')

oder 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
odrnica 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
odvezovati 3/022 (V198.01 'ličkati')
ofer 3/003 (V186.01 'bajtar')
ofuliti 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')

ogal 3/006 (V572.01 'leha')
ogon 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/006 (V572.01 'leha')

ogona 3/006 (V572.01 'leha')

ogonski ▶ **ogonski plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

ograd 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ogreja') ▶ **spleten ograd** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')

ograda 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/031 (V551.01 'laz'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ogreja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja')

- ograja** 3/096 (V460.01 'ograja') ▶ **pletena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **kol ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **deske ograje** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- ograja** 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja') ▶ **ograja iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **ograja iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **dratena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **drotnasta ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **drotnata ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **mrežasta ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **mrežnata ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **pleTena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spletena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **žična ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **kol (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec (od) ograje** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol pri ograji** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol za ograjo** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- ograjba** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja') ▶ **pleTena ograjba** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- ograjnica** 3/096 (V460.01 'ograja')
- ogrebač** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- ogrebalnik** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- ogrinjač** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- oja** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- oje** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)') ▶ **velika vaga na ojesu** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- oje** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)'), 3/081 (V272.01 'ročica')
- ojica (ojice, Imn)** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- ojnarice (Imn)** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- ojnica (ojnice, Imn)** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- ojnice (Imn)** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- okopalnik** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- okrajek (okrajki, Imn)** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- okrajniki (Imn)** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- okrogel ▶ (ta) okrogla korba** 3/087 (V320.01 'jervas')
- okrušiti** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- oličiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- olojtran ▶ o(b)lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- olupiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- oluščiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- omaniti** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- ometi** 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- omrviti** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- opaz** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- opelj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- ophati** 3/024 (V196.01 'meti')
- oplaz** 3/006 (V572.01 'leha'), 3/031 (V551.01 'laz')
- oplen** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- oplen (oplén, óplen)** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen') ▶ **oplen prednji** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **spređnji oplén** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednji oplén** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **oplen zadnji** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji oplén** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- opléna** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- opleva** 3/021 (V295.01 'pleva')
- opora** 3/081 (V272.01 'ročica')
- opornjak** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- oprtačji ▶ oprtačji koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtačji ▶ oprtačji koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprte (Imn)** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

- oprtnski ▶ oprtnski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtež** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtni ▶ oprtni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtni ▶ oprtni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtnik** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtnjak** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtovník** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- oprtovníski ▶ oprtovníski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- opucati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- orača** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- oralá** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
- oralnik** 3/010 (V287.01 'lemež')
- oralo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug') ▶ **oralo na dva lemeža** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- orati ▶ drevo za orati** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- ore** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- orličí** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- ornica** 3/029 (V549.01 'travník'), 3/037 (V303.01 'seno'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), 3/040 (V305.01 'mrva'), 3/089 (V472.01 'brenta')
- orobkati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- oružiti** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- os** 3/060 (V275.01 'os') ▶ **lesena os** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **železna os** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- os** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os') ▶ **cepna os** 3/018 (V291.01 'gožva'), **lesena os** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **železna os** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- osak** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- osebenik** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- osebenjek** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- osebenjekar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- osek** 3/096 (V460.01 'ograja')
- osel** 3/035 (V309.01 'osla')
- oselnik** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- oselnik (Oselnik)** 3/035 (V309.01 'osla'), 3/036 (V310.01 'oselnik')
- oselnjak (oseLnjak)** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- osina (osine, Imn)** 3/021 (V295.01 'pleva'), 3/059 (V269.01 'pesto')
- osipač** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- osipalnik** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- osiriti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- osla** 3/035 (V309.01 'osla')
- osla** 3/035 (V309.01 'osla')
- oslica (oSlica)** 3/035 (V309.01 'osla'), 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- oslo** 3/035 (V309.01 'osla')
- oslovník** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- oslung** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- osnica** 3/060 (V275.01 'os')
- osolnik** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- osovina** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- osredek** 3/006 (V572.01 'leha'), 3/018 (V291.01 'gožva')
- osrednik** 3/018 (V291.01 'gožva')
- osrednja** 3/018 (V291.01 'gožva')
- osrednjica** 3/018 (V291.01 'gožva')
- ostrgača** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrica** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrilnik** 3/035 (V309.01 'osla')
- ostrn** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrna** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrnica** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

- ostrnica (Ostrnica)** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrnišče (Ostrnišče)** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrove** (Imn) 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrovica** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrovka** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrožje (Ostrožje)** 3/040 (V305.01 'mrva')
- ostrugati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- ostrv** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrv (Ostrv)** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrva** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrvica** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- ostrvnica** 3/040 (V305.01 'mrva'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')
- ostrži** (Imn) 3/040 (V305.01 'mrva')
- osušiti** 3/041 (V313.01 'sušiti')
- osvora (osVora)** 3/063 (V277.01 'sora')
- ošujati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- otava** 3/038 (V306.01 'otava'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otava** 3/038 (V306.01 'otava'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), 3/040 (V305.01 'mrva') ▶ **(ta) druga otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **(ta) tretja otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **ta mala otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **zadnja otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavček** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavčič** 3/038 (V306.01 'otava'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavec** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavek** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavica** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavič** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavna ▶ otavna košnja** 3/038 (V306.01 'otava')
- otavnica** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavnik** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otavnjak** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- otepati** 3/024 (V196.01 'meti')
- otka** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- otolči** 3/024 (V196.01 'meti')
- otrobi** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- otrobi** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- otrobe** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- otrobje** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- otročji ▶ otročje sani** 3/084 (V281(b).01 'otročje sani'), **otročje sanke** 3/084 (V281(b).01 'otročje sani')
- otročski ▶ otroške sani** 3/084 (V281(b).01 'otročje sani')
- otročski ▶ otroške sani** 3/084 (V281(b).01 'otročje sani'), **otročje sanke** 3/084 (V281(b).01 'otročje sani'), **otročski voziček** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- ovčar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- ovčji ▶ ovčja mrva** 3/040 (V305.01 'mrva'), **ovčja staja** 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), **ovčji mojster** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **ovčji pogonč** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **ovčja mrva** 3/112 (V305.02 'mrva – pomen')
- ovočnjati ▶ ovočnjati koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- ozek ▶ ozka njiva** 3/006 (V572.01 'leha')
- ožnik** 3/036 (V310.01 'oselnik') (V310.01 'oselnik')
- ožrd** 3/076 (V765a(b).02 'žrd') (V765a(b).02 'žrd')
- ožuriti** 3/022 (V198.01 'ličkati') (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti') (V198a.01 'ružiti')

P

- pagile** 3/018 (V291.01 'gožva') (V291.01 'gožva')
- pajtelj (pajTelj)** 3/020 (V296.01 'velnica') (V296.01 'velnica')
- pajtljati (pajTljati)** 3/019 (V297.01 'vejati') (V297.01 'vejati')
- pal** 3/098 (V461.01 'kol ograje') (V461.01 'kol ograje')
- palica** 3/091 (V470.01 'palica')
- palica** 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/091 (V470.01 'palica') ▶ **palica od cepu** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), **kriva palica** 3/091 (V470.01 'palica')
- palička** 3/091 (V470.01 'palica')
- paličnat ▶ paličnat(i) koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- palota** 3/020 (V296.01 'velnica')
- pantovec** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- par ▶ jarem za par** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **telege za par** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem od para** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- paradana** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- paradiž** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- parapet** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- pared** 3/095 (V160.01 'plot')
- parnati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- paruč** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- parvaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- pas** 3/018 (V291.01 'gožva') ▶ **pas njive** 3/006 (V572.01 'leha')
- paskulič** 3/093 (V455.01 'planina')
- pasovnik** 3/093 (V455.01 'planina')
- pasti ▶ pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- pastir** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno')
▶ **pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- pastir** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja'), 3/103 (V454B(a).01 'planšar') ▶ **mestni pastir** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **srenjski pastir** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **vaški pastir** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- pastirček** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- pastirica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- pastirjev ▶ pastirjeva bajta** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- pastirka** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- pastirski ▶ pastirska bajta** 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), **pastirska koča** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- pastirskica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- paša** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz')
- pašnik** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/093 (V455.01 'planina')
- pašnjak** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/093 (V455.01 'planina')
- paver** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar') ▶ **bogat paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **najtavečji paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **težki paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **velik(i) paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **majhen paver** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **mali paver** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- pavha** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- pavrinjak** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- pavša** 3/091 (V470.01 'palica')
- pečina** 3/092 (V321B.01 'lesa')

- pečnica (pečnica)** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- pehar** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- pekelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- pelca** 3/091 (V470.01 'palica')
- perače** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- perno** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pero** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- peruša** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- pesicar** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- pest** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pesta** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pestica** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pestnik** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- pesto** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pesto** 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/060 (V275.01 'os')
- pestvo (pestvo)** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pešča** 3/059 (V269.01 'pesto')
- pešija** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- pešijica** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- peški ▶ peški vozek** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- petljar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- petrek** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- petrenica** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- petrinec** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- peza** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/071 (V284.01 'igo'), 3/090 (V804(a).01 'breme')
- pezo** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- phati (Phati)** 3/024 (V196.01 'meti')
- picon** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- piconovje (piconovje)** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- piče** 3/040 (V305.01 'mrva')
- pik** 3/091 (V470.01 'palica')
- pinja** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pinja** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pinjenica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pinjev** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pinjica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pinjičica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- pintovec** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- pitnik** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno')
- plan** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- planina** 3/093 (V455.01 'planina')
- planina (plaNina, pláNina)** 3/093 (V455.01 'planina')
- planinčar** 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- planinčarica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- planinčica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- planinec** 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- planinski ▶ planinski hlev** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- planka (planke, Imn)** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/085 (V282.01 'smuči'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograjja'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- planšar** 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- planšar** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), 3/103 (V454B(a).01 'planšar')
- planšarica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- planšarica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- planšarka** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- planta** 3/004 (V547.01 'polje'), 3/005 (V548.01 'njiva')
- plast** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')
- plasta** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- plastič** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč')
- plastiti** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- plat** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- plati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- platišče** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/059 (V269.01 'pesto')

- platničar** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- platon** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- plavnik** 3/089 (V472.01 'brenta')
- plaznica** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- pleče** ▶ **koš za pleči** 3/086 (V319.01 'koš')
- pleha** 3/006 (V572.01 'leha')
- plehaksar** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- plenir** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- pleša** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz')
- plešnja** 3/029 (V549.01 'travnik')
- pletan** ▶ **pletena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- pletan (pleTen-)** ▶ **pletan koš** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš') ▶ **pleTena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **pleTena ograjba** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **pleTeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- pletanec** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')
- pletanica (pLetenica)** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')
- pletanjača** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- pletanjak** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- pletar** 3/087 (V320.01 'jerbas'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- pletarka** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')
- pleti** 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')
- plev** 3/021 (V295.01 'pleva')
- pleva** 3/021 (V295.01 'pleva')
- pleva (pleve, Imn)** 3/028 (V190.01 'otrobi'), 3/021 (V295.01 'pleva')
- plevel** 3/021 (V295.01 'pleva')
- pleviti** 3/019 (V297.01 'vejati')
- plevje** 3/021 (V295.01 'pleva')
- plevšati** 3/024 (V196.01 'meti')
- ploh (plohi, Imn)** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- plot** 3/095 (V160.01 'plot')
- plot** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograj'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), 3/099 (V463.01 'deske ograje') ▶ **plot iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz sroboti** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz vej** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **drenski plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **grajeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **pleTeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spleTeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **stoječi plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **šibnati plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **troteni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **kol za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **soha za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec plota** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **količ plota** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol pri plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol v plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **količ v plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- plotni** ▶ **plotni kol** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- plotnica** ▶ **plotnica** 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- plotovje** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug') ▶ **enojni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **dvojni plug** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **držalo (ročice) pri plugu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/010 (V287.01 'lemež') ▶ **plug na eno desko** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **plug od železa** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **ajnfohen/ajnfohni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **enobrazden/enobrazdni plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

- ‘enojni plug’), **navaden/navadni plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **ta majhen plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **ajnfus plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **enojni plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **lesen plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **obračalni plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **ogonski plug** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **plug na dva tala** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **plug na dve deske** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **plug z dvema klini** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **ta večji plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **topelšen/topelšni plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **dvobrazdni plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **dvojni plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **lazni plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **ložinski plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **plug za grebati** 3/009 (V286a.01 ‘ralo’), **holpcug plug** 3/009 (V286a.01 ‘ralo’), **leseni plug** 3/009 (V286a.01 ‘ralo’), **nož pri plugu** 3/011 (V288.01 ‘črtalo (nož pri plugu)’), **rogje od pluga** (im. mn.) 3/012 (V289A.01 ‘držalo (ročice) pri plugu’)
- plužica** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- plužne** (Imn) 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- plužni** ▶ **plužna kolca** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’), **plužna blanja** 3/010 (V287.01 ‘lemež’), **plužni lemež** 3/010 (V287.01 ‘lemež’), **plužno železo** 3/010 (V287.01 ‘lemež’), **plužni nož** 3/011 (V288.01 ‘črtalo (nož pri plugu)’), **plužn- ročic-** 3/012 (V289A.01 ‘držalo (ročice) pri plugu’)
- plužnica** (**plužnice**, Imn) 3/012 (V289A.01 ‘držalo (ročice) pri plugu’)
- plužnja** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’)
- plužnjaki** (Imn) 3/012 (V289A.01 ‘držalo (ročice) pri plugu’)
- pobreznast** ▶ **pobreznast korp** 3/087 (V320.01 ‘jervas’)
- pod** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’) ▶ **lesen pod** 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’), **vozni pod** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’)
- podel** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), 3/054 (V276A.01 ‘oplen’), 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’), 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’) ▶ (**ta**) **prvi podel** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **prednji podel** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **sprednji podel** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), (**ta**) **zadnji podel** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), **prvi podel** 3/054 (V276A.01 ‘oplen’), 3/065 (V274(a).01 ‘velika vaga na ojesu’)
- podela** 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- podelec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’) ▶ **ta prednji podelec** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **ta zadnji podelec** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- podelo** ▶ **prednje podelo** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **prvo podelo** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **zadnje podelo** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- poden** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’), 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’) ▶ **prvi poden** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **zadnji poden** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), **vozni poden** 3/055 (V273.01 ‘deska na vozu’), 3/056 (V273(a).01 ‘spodnja deska na vozu’)
- podiljček** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- podiz** 3/071 (V284.01 ‘igo’)
- podkuhati se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)

- podlaga** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- podlaganica** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- podlahka** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- podloga** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- podmetek** 3/063 (V277.01 'sora')
- podni** ▶ **podna deska** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- podnica** (**podnice**, Imn) 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- podotava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- podotavek** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- podotavič** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- podotavka** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- podotavljenec** 3/038 (V306.01 'otava')
- podotavnik** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- podrezalo** 3/010 (V287.01 'lemež')
- podritnik** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- podružnik** 3/002 (V185.01 'gruntar'), 3/003 (V186.01 'bajtar')
- podsiriti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- podstava** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- podvoz** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os') ▶ **lesena podvoz** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), **železna podvoz** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- podvoza** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- podvoznica** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- podvoznik** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- podžiljec** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- podžiljen** ▶ **podžiljen aks** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- podžiljin** 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- poganjač** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- pogonič** ▶ **kozji pogonič** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **ovčji pogonič** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- pok** 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/083 (V281.02 'sani')
- poke** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- poki** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- pokositi** 3/033 (V312.01 'kositi')
- polaganje** 3/004 (V547.01 'polje'), 3/040 (V305.01 'mrva')
- poleno** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- polica** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/092 (V321B.01 'lesa')
- polička** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- polja** 3/004 (V547.01 'polje')
- polje** 3/004 (V547.01 'polje')
- polje** 3/004 (V547.01 'polje'), 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet')
- polovinar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- polšter** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- polza** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- polž** 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/063 (V277.01 'sora')
- pontežel** 3/055 (V273.01 'deska na vozu')
- poramni** ▶ **poramni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- porbagelj** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- poseči** 3/033 (V312.01 'kositi')
- poseji** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- poseje** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi') ▶ **mali posestnik** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- poseve** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- posevice** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- posevki** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
- posiriti** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- posmojke** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- postat** 3/006 (V572.01 'leha')
- postranica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- posušiti** 3/041 (V313.01 'sušiti')

- pošident** 3/001 (V181.01 'kmet')
- potač** 3/058 (V268.01 'kolo') ▶ **male kola na dva potača** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- potepenek** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno')
- požnjak** 3/030 (V550.01 'senožet')
- prečiniti** 3/019 (V297.01 'vejati')
- prečnik** 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- pred** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza')
- predal** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- prednji** ▶ **prednji del voza** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza')
- prednji** ▶ **prednji- trab-** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednja kola** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednja prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednja kolesa** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednje podelo** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji falat** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji geštelj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji kos** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji podel** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji rištoh** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji ročičnik** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji štolt** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **oplen prednji** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prednji konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prednji rušt** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prednji talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prednji voz** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednji oplén** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednji podelec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednji konec** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- pregljec** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- prek** ▶ **devati lanc prek** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- prekelje** 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- preklja** 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- prelasten** ▶ **prelasten voz** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **prelasten korp** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- prelog** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz')
- prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma') ▶ **(ta) sprednja prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prednja prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prva prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnja prema** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- premek** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- premetati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- premetavati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- premica** (**premice**, Imn) 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- premožen** ▶ **premožen kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- premz** 3/072 (V278.01 'zavora')
- premza** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zapremzati s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- prempzati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- preobračati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- prepajtljati** (**prepajtljati**) 3/019 (V297.01 'vejati')
- preroč** (**preRoč-**) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- preroči** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

- preseka** 3/031 (V551.01 'laz'), 3/095 (V160.01 'plot')
- presevati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- presiriti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- prešt** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- preštija** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- pret** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- pretakati** 3/024 (V196.01 'meti')
- pretlje** (Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- prtlji** (Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- pretresti** 3/019 (V297.01 'vejati')
- prevračati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- pri** ▶ **držalo (ročice) pri plugu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), **držalo pri cepcu** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), **kljuka pri verigi** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- pri** ▶ **nož pri plugu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **nožek pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **nožič pri drevesu** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **roče pri drevesu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), **kol pri ograji** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol pri plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- prigeljč** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- prikrajnice** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- prilastnik** 3/086 (V319.01 'koš')
- priloge** (Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- primež** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- pripeti** ▶ **pripeti ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- priroč¹** (**priRoč-**; **priroči**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- priroč²** (**priRoč-**; **priroče**, Imn) 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- priročje** (**priRočje**) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- pristava** 3/029 (V549.01 'travnik')
- privzdigovati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- priželjc** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- prižlajfati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- prižljíči** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- prlj** 3/081 (V272.01 'ročica')
- procajna** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- procka** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- progón** 3/006 (V572.01 'leha')
- prostec** (**proSt//ec**) 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- proštrec** (**proSt//ec**) 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- protje** 3/097 (V462.01 'pletena ograja') ▶ **ograja iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz protja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- prtenski** ▶ **prtenski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- prtni** ▶ **ta prtni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- prtnik** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- prtovnik** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- prtovski** ▶ **prtovski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- pručka** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- pruka** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- prukica** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- prukna** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- prvi** ▶ **prvo železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), **prva toza** 3/037 (V303.01 'seno'), (**ta**) **prva košnja** 3/037 (V303.01 'seno'), **prvi tajo** 3/037 (V303.01 'seno'), **prv-trabje** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prva kola** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prva prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **bracadura ta prva** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi kos** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi kraj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi**

nared 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/060 (V275.01 'os'), **prva nared** 3/060 (V275.01 'os'), **prvi poden** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi štelj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi zboj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prvi konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prvi podel** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prvi talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvo podelo** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **prvi podel** 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')

psica 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')

pšeti 3/024 (V196.01 'meti')

puč 3/089 (V472.01 'brenta')

pučma 3/089 (V472.01 'brenta')

pukelj 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')

pukeljkorp 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

pukljač 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

pukša (puKŠa) 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os')

pulej 3/036 (V310.01 'oselnik')

punta 3/010 (V287.01 'lemez')

pura 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma') ▶ **cel pura** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **lesena pura** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

puša 3/059 (V269.01 'pesto')

puta 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), 3/089 (V472.01 'brenta')

putrh 3/059 (V269.01 'pesto')

putrih 3/089 (V472.01 'brenta'), 3/109 (V465.02 'pinja')

putrnica 3/109 (V465.02 'pinja')

pužiti 3/23 (V198a.01 'ružiti')

R

račnati ▶ **račnati koš** 3/086 (V319.01 'koš')

radšlap 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

radšuh 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

ragajn 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

rahla 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

rajcelj 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

rajda 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os')

rajdan ▶ **rajdana kolca** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

rajdeljni ▶ **rajdeljna kolca** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

rajfelj (rajfeljni, Imm) 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

rajhelj 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')

rajs 3/072 (V278.01 'zavora'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')

▶ **zažlajfati na rajs** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti na rajs** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')

rajša 3/072 (V278.01 'zavora')

rajsar 3/009 (V286a.01 'ralo'), 3/072 (V278.01 'zavora')

rajsati 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **rajsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')

rajtar 3/020 (V296.01 'velnica')

rajtelj¹ 3/082 (V783.01 'sedlo')

rajtelj² (rajTelj) 3/018 (V291.01 'gožva'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

rajter 3/020 (V296.01 'velnica')

rajtšajt 3/064 (V274.01 'vaga')

rajštang 3/054 (V276A.01 'oplen')

rajštonig 3/054 (V276A.01 'oplen')

rajštuk 3/054 (V276A.01 'oplen')

ralica 3/009 (V286a.01 'ralo')

- ralnik** 3/010 (V287.01 'lemež')
- ralo** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- ralo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo') ▶ **leseno ralo** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
- ramenski ▶ ramenski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- ramni ▶ ramni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- rama ▶ koš za na ramo** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- rampe** (Imn) 3/095 (V160.01 'plot')
- rampin** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- ranta** (**rante**, Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/076 (V765a(b).02 'žrd'), 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja'), 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- rašlje** (Imn) 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- raštel** 3/095 (V160.01 'plot')
- ravbar** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- ravna** 3/029 (V549.01 'travnik')
- ravnina** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet')
- razklad** 3/006 (V572.01 'leha')
- razmešati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- razor** 3/006 (V572.01 'leha')
- razslačiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- razsvornica** 3/063 (V277.01 'sora')
- raztepsti** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- razvor** (**razVor**) 3/063 (V277.01 'sora')
- razvora** (**razVora**) 3/063 (V277.01 'sora')
- reber** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet')
- rebra** 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- rebrenik** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- rebrnica** (**rebrnice**, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- recelj** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- rečinto** 3/095 (V160.01 'plot')
- redkosejati** 3/024 (V196.01 'meti')
- redosa** 3/020 (V296.01 'velnica')
- rehta** 3/092 (V321B.01 'lesa')
- remelj** (**remeljni**, Imn) 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/047 (V301.01 'late kozolca'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- remeljč** (**remeljci**, Imn) 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- remeni** 3/018 (V291.01 'gožva') ▶ **cepni remen** 3/018 (V291.01 'gožva'), **srednji remen** 3/018 (V291.01 'gožva')
- remenje** 3/018 (V291.01 'gožva')
- rep** 3/006 (V572.01 'leha')
- repica** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/063 (V277.01 'sora')
- resa** (**rese**, Imn) 3/021 (V295.01 'pleva')
- resina** (**resine**, Imn) 3/021 (V295.01 'pleva')
- resinka** 3/021 (V295.01 'pleva')
- rešetal** 3/020 (V296.01 'velnica')
- rešetati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- rešeto** (**rešeta**, Imn) 3/020 (V296.01 'velnica'), 3/092 (V321B.01 'lesa')
- reta** 3/020 (V296.01 'velnica'), 3/092 (V321B.01 'lesa')
- retati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- retra** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- retrati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- reven** 3/003 (V186.01 'bajtar') ▶ **reven kmet** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- revež** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- revnica** 3/021 (V295.01 'pleva')
- rezala** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezalo** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezalnica** (**RezaLNica**) 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezalnik** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezanica** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezanični ▶ rezanični koš** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

- rezanka** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- rezanski** ▶ **rezanski koš** 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- rezijanski** ▶ **rezijanski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- rezilo** 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- reža** 3/006 (V572.01 'leha')
- ribati** 3/023 (V198a.01 'ružiti'), 3/024 (V196.01 'meti')
- rida** 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- ridolf** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- ridolfelj** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- rifljati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- rigelj** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- rihtati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- rimelj** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- rimeljč** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- rimpin** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- rinček** 3/018 (V291.01 'gožva')
- ring** 3/059 (V269.01 'pesto')
- ringjera** 3/095 (V160.01 'plot')
- rink** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- rinka** 3/018 (V291.01 'gožva'), 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- rištof** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- rištoh** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os') ▶ **prednji rištoh** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji rištoh** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- rištok** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- rob** 3/030 (V550.01 'senožet')
- robanec** 3/063 (V277.01 'sora')
- robati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- robiti** 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- robkati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- roč** (**roči**, Imn) 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu') ▶ **roč od cepca** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- roča** (**roče**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/081 (V272.01 'ročica') ▶ **roče pri drevesu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ročaj** (**ročaji**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/081 (V272.01 'ročica')
- ročala** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ročalnica** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ročalo** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- roček** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')
- ročica** (**ročice**, Imn) 3/081 (V272.01 'ročica') ▶ **držalo (ročice) pri plugu** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ročica** (**ročice**, Imn) 3/081 (V272.01 'ročica'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu') ▶ **plužn- ročice-** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- ročičnik** 3/059 (V269.01 'pesto') ▶ **prednji ročičnik** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji ročičnik** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- ročišče** 3/081 (V272.01 'ročica')
- ročka** (**ročke**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/081 (V272.01 'ročica')
- ročkica** 3/081 (V272.01 'ročica')
- ročni** ▶ **ročni voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni voziček z dvema kolesoma** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **ročni voziček s štirimi kolesi** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- ročni** ▶ **ročna kolca** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi

kolesi'), **ročne sanke** 3/083 (V281.02 'sani')

ročnik (**ročni//k; ročniki**, Imn) 3/016 (V290.01 'cepec'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

ročnice (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

ročnjak 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu')

rodelj 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')

rodeljni (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')

rodlje (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')

rog 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/036 (V310.01 'oselnik')

rogač 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')

rogi (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

rogelj (**roglji**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

rogje (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu') ▶ **rogje od pluga** (im. mn.) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

rogovi (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

roka (**roke**, Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu'), 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu') ▶ **vozič na rokah** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **vozič na roke** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **voz na roko** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')

roranica 3/020 (V296.01 'velnica')

rorati 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')

roštalivati 3/019 (V297.01 'vejati')

rov 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet'), 3/031 (V551.01 'laz')

rožiči (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')

rti (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')

rtič (**rtiči**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani')

ruče (Imn) ▶ **koš na ruče** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

rud 3/060 (V275.01 'os'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')

ruda 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)'), 3/081 (V272.01 'ročica')

rudo 3/081 (V272.01 'ročica')

rudič 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')

rufati 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')

runica 3/055 (V273.01 'deska na vozu')

runiti 3/024 (V196.01 'meti')

rušiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')

rušt ▶ (**ta**) **prednji rušt** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **zadnji rušt** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')

rušteng 3/054 (V276A.01 'oplen')

ruštik 3/054 (V276A.01 'oplen')

rut 3/031 (V551.01 'laz')

rutič 3/031 (V551.01 'laz')

ružiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')

ružiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')

S

s ▶ **ročni voziček s štirimi kolesi** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

s ▶ **voz s konicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalerami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalerjami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **jarem s kambi** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **bremzati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **frenirati s kadeno** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **frenirati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **rajsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zahakljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zaplenkati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapremzati s ketino/na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapreti s kadeno** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zaraj//Tljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'),

- zavirati s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavoriti s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažljafati s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **dol zapreti s šljafom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **frenirati s frenom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zapremzati s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažljafati s cokljo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- sakič** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- samar** 3/082 (V783.01 'sedlo')
- samčasti** ▶ **samčast- teleg-** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- samec** 3/007 (V286.02 'plug – plošno' in 'enojni plug'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola') ▶ **jarem od samca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- samice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- samokolčnik** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- samokolka** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- samokolnik** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- samoteznice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- samotež** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **samotež voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- samotežne** (Imn) 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- samotežni** ▶ **samotežne gare** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **samotežni voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **samotežni vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **samotežni voziček** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **samotežni vozež** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/083 (V281.02 'sani'), **samotežne sani** 3/083 (V281.02 'sani')
- samotežnik** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- samski** ▶ **samski jarem** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- sanci** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sančice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sani** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani') ▶ **otroške sani** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sani** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani') ▶ **konjske sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **samotežne sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **velike sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **vprežne sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **zaprežne sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **(ta) male sani** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **otročje sani** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **otroške sani** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sanice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sanivček** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sanivec** 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sanka** 3/083 (V281.02 'sani')
- sanke** (**sa/Nke**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), 3/085 (V282.01 'smuč') ▶ **ta velike sanke** 3/083 (V281.02 'sani'), **ročne sanke** 3/083 (V281.02 'sani'), **vprežne sanke** 3/083 (V281.02 'sani'), **ta male sanke** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **otročje sanke** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **otroške sanke** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')

- sankice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 ‘otroške sani’)
- sanovka** 3/083 (V281.02 ‘sani’), 3/084 (V281(b).01 ‘otroške sani’)
- sapin** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- scerati se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sčinjati** 3/019 (V297.01 ‘vejati’), 3/024 (V196.01 ‘meti’)
- sebenjač** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- sebenjak** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- seča** 3/029 (V549.01 ‘travnik’), 3/030 (V550.01 ‘senožet’), 3/095 (V160.01 ‘plot’), 3/096 (V460.01 ‘ograja’) ▶ **tretja seča** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- seči** 3/033 (V312.01 ‘kositi’)
- sečiti** 3/033 (V312.01 ‘kositi’)
- sedavati** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sedel** 3/082 (V783.01 ‘sedlo’)
- sedla** 3/082 (V783.01 ‘sedlo’)
- sedlo** 3/082 (V783.01 ‘sedlo’)
- sedlo** 3/082 (V783.01 ‘sedlo’)
- sedniti se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sedovje** 3/107 (V457.01 ‘sirotka’)
- seh** 3/011 (V288.01 ‘črtalo (nož pri plugu)’)
- sejača** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- sejačka** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- sejalnica** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- sekati** 3/033 (V312.01 ‘kositi’)
- sela** 3/082 (V783.01 ‘sedlo’)
- seljak** 3/001 (V181.01 ‘kmet’)
- semleti** 3/025 (V188.01 ‘mleti’)
- semola** 3/028 (V190.01 ‘otrobi’)
- senasti** ▶ **senasti drob** 3/040 (V305.01 ‘mrva’)
- seneni** ▶ **senen(i) drob** 3/040 (V305.01 ‘mrva’), **senene mrve** 3/040 (V305.01 ‘mrva’), 3/112 (V305.02 ‘mrva – pomen’), **senen(i) voz** 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’), **senen(i) koš** 3/086 (V319.01 ‘koš’), 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’)
- seno** 3/037 (V303.01 ‘seno’) ▶ **kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), **kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 ‘kopica sena – splošno’ in ‘kopica sena za čez noč’), **kopica sena za**
- čez zimo** 3/044 (V304(b).01 ‘kopica sena za čez zimo’), **obračati (seno)** 3/042 (V314.01 ‘obračati (seno)’)
- seno** 3/037 (V303.01 ‘seno’), 3/038 (V306.01 ‘otava’), 3/040 (V305.01 ‘mrva’) ▶ **tretje seno** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava’), **suho seno** 3/040 (V305.01 ‘mrva’), **voz za seno** 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’), **koš za seno** 3/088 (V471.01 ‘oprtni koš’)
- senokoš** 3/029 (V549.01 ‘travnik’), 3/030 (V550.01 ‘senožet’)
- senokoša** 3/030 (V550.01 ‘senožet’)
- senožet** 3/030 (V550.01 ‘senožet’), 3/115 (V550.02 ‘senožet – pomen’)
- senožet** 3/029 (V549.01 ‘travnik’), 3/030 (V550.01 ‘senožet’), 3/031 (V551.01 ‘laz’), 3/115 (V550.02 ‘senožet – pomen’)
- senožeta** 3/029 (V549.01 ‘travnik’), 3/030 (V550.01 ‘senožet’), 3/115 (V550.02 ‘senožet – pomen’)
- senški** ▶ **senške lejtje** 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’), **senški voz** 3/051 (V270.01 ‘lojtrnik’)
- seseči se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sesesti se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sesiriti se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sesiriti se (Sesiriti se)** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- seskutiti se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sesti se** 3/106 (V459.01 ‘sesiriti se’)
- sevalnjak** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- sevka** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- sevník** 3/087 (V320.01 ‘jerbas’)
- shod** 3/048 (V302.01 ‘stol v kozolcu’)
- sir** 3/105 (V456.01 ‘sir’)
- sir** 3/105 (V456.01 ‘sir’), 3/107 (V457.01 ‘sirotka’), 3/108 (V458.01 ‘skuta’) ▶ **domač sir** 3/108 (V458.01 ‘skuta’), **kisel sir** 3/108 (V458.01 ‘skuta’), **mehki sir** 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
- sira** 3/105 (V456.01 ‘sir’)
- siračka** 3/107 (V457.01 ‘sirotka’)
- sirče** 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
- sirček** 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
- sirčič** 3/105 (V456.01 ‘sir’)
- sirišče** 3/107 (V457.01 ‘sirotka’)

- siriti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- sirnica** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- siromah** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- siromak** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- sirota** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- sirotev** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- sirotka** (**siroTka**) 3/107 (V457.01 'sirotka'), 3/108 (V458.01 'skuta')
- sirotkova** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- sirotva** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- sirovka** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- skale** (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')
- skarišče** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- skaziti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- ski** (**Ski**) 3/085 (V282.01 'smuči')
- skije** (**Skij-**) (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')
- skiji** (**Skij-**) (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')
- skisati se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- skisniti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- skok** 3/083 (V281.02 'sani')
- skolarji** (Imn) 3/055 (V273.01 'deska na vozu')
- skončni** ▶ **skončna dilja** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- skončnik** (**skončniki**, Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- skopač** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- skrajevci** (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- skubiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- skušati** (**skušati**) 3/022 (V198.01 'ličkati')
- skuta** 3/108 (V458.01 'skuta')
- skuta** 3/108 (V458.01 'skuta')
- skvasiti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- slačiti** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- slamnatni** ▶ **slamnatna korbulja** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- slamnjača** (**slaMNjača**) 3/087 (V320.01 'jerbas')
- slita** 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- slug** 3/005 (V548.01 'njiva'), 3/006 (V572.01 'leha')
- smojke** (Imn) 3/085 (V282.01 'smuči')
- smuč** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- smuči** (**Imn**) 3/085 (V282.01 'smuči')
- smuč** (**Smuč-**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), 3/085 (V282.01 'smuči')
- smuče** (**Smuč-**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), 3/085 (V282.01 'smuči')
- smučice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- smučke** (**Smučke**, Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), 3/085 (V282.01 'smuči')
- smuke** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/085 (V282.01 'smuči')
- smukice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- snežnik** 3/093 (V455.01 'planina')
- snita** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- sodati** (Imn) 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- soha** (**sohe**, Imn) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje') ▶ **soha za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- solčador** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- sora** 3/063 (V277.01 'sora')
- sotelj** 3/082 (V783.01 'sedlo')
- sovora** 3/063 (V277.01 'sora')
- sovra** 3/063 (V277.01 'sora')
- spajtljati** (**spajTljati**) 3/019 (V297.01 'vejati')
- spariti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- spašnik** 3/030 (V550.01 'senožet')
- spašnjak** 3/093 (V455.01 'planina')
- splaviš** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- spleten** (**spleTen**, **spleTeni**) ▶ (**ta**) **spleTen koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **spleten ograd** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spletena ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), (**ta**) **spleTena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **spleTeni plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- spodnji** ▶ **spodnja deska na vozu** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- spodnji** ▶ **spodnje železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), (**ta**) **spodnja dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')

- spodotavka** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- spodotavnik** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- spodvož** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os')
- spolza (Spolza)** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- spravljeti** 3/041 (V313.01 'sušiti'), 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- spravnik** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- spred ▶ (ta) spred** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **voz spred** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza')
- sprednji ▶ (ta) sprednja prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) sprednji** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) sprednji del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) sprednji konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **sprednja kola** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **sprednji opleni** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **sprednji podel** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta sprednji kos** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza')
- srednja** 3/018 (V291.01 'gožva')
- srednji ▶ srednji remen** 3/018 (V291.01 'gožva'), **srednja štanga** 3/063 (V277.01 'sora')
- srednjica** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovež** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredoveža** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovoz** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovozek** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovožen (sredovozni, Imn)** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovožek** 3/018 (V291.01 'gožva')
- sredovožen** 3/018 (V291.01 'gožva')
- srenjski** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- srobot ▶ plot iz sroboti** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- staja (staje, Imn)** 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), 3/096 (V460.01 'ograja') ▶ **ovčja staja** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- stan** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- stan** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- stapnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- starina** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/031 (V551.01 'laz'), 3/037 (V303.01 'seno'), 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- stavnik** 3/105 (V456.01 'sir')
- šteber ▶ stebri kozolca** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- šteber (stebri, Imn)** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- stebriček** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- stegna** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- stegnjača** 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- stekline (Imn)** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- steljnik** 3/031 (V551.01 'laz')
- step** 3/109 (V465.02 'pinja')
- stepati** 3/024 (V196.01 'meti')
- steren** 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- steri (Imn)** 3/040 (V305.01 'mrva')
- stirnik** 3/063 (V277.01 'sora')
- stog** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), 3/045 (V299.01 'kozolec'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')
- stogovec** 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')
- stoječi ▶ stoječi plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- stol ▶ stol v kozolcu** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- stol** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu'), 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- stolček** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- stolči** 3/024 (V196.01 'meti')
- stolčti** 3/032 (V311.01 'klepati')
- stolec** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- stolek** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- stolica** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- stolič** 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
- stolp (stolpi, Imn)** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

stolpec 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/081 (V272.01 'ročica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')

stopati 3/024 (V196.01 'meti')

stožer 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

stoževnik (stoževniki, Imn) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

stožje (Stožje) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

stožnik (stožniki, Imn) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

stožnjak (stožnjaki, Imn) 3/046 (V300.01 'stebri kozolca')

strame (Strame, Imn) 3/051 (V270.01 'lojtnik')

stran 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

stranica 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

stranski ▶ stranska deska na vozu 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

stranski ▶ stransk- desk- 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), **stranska konica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

stranščica (stranščice, Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

strgača 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

strmina ▶ travnik v strmini 3/030 (V550.01 'senožet')

strnišče 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')

strnje 3/030 (V550.01 'senožet')

strujati se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

strže 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

stržen 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica')

suh ▶ suha mrva 3/037 (V303.01 'seno'), **suho seno** 3/040 (V305.01 'mrva')

sušica 3/092 (V321B.01 'lesa')

sušiti 3/041 (V313.01 'sušiti')

sušiti 3/041 (V313.01 'sušiti')

svetloba ▶ kranjska svetloba 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

svora (S//vora) 3/059 (V269.01 'pesto'), 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os'), 3/063 (V277.01 'sora'), 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')

svornica 3/063 (V277.01 'sora')

Š

šaflja 3/020 (V296.01 'velnica')

šafljati 3/019 (V297.01 'vejati')

šajde (Imn) 3/031 (V551.01 'laz')

šajkelj 3/054 (V276A.01 'oplen')

šajt 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vpredna vaga'), 3/105 (V456.01 'sir')

šajte (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')

šajtelj 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vpredna vaga')

šajtrga 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')

šak 3/009 (V286a.01 'ralo')

šamla 3/108 (V458.01 'skuta')

šapati 3/019 (V297.01 'vejati')

šapin 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')

šapun (šapuN) 3/036 (V310.01 'oselnik')

šapur 3/036 (V310.01 'oselnik')

šarabolnik 3/009 (V286a.01 'ralo')

šaraglje (Imn) 3/051 (V270.01 'lojtnik'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

šavflja 3/020 (V296.01 'velnica')

ščalar 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')

ščalina 3/051 (V270.01 'lojtnik')

ščelar 3/051 (V270.01 'lojtnik')

ščenec 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')

ščipka (ščipke, Imn) 3/108 (V458.01 'skuta')

ščipki (Imn) 3/108 (V458.01 'skuta')

šeflja 3/020 (V296.01 'velnica')

- šemole** (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
šemolini (Imn) 3/028 (V190.01 'otrobi')
šešula (**Šešula**) 3/020 (V296.01 'velnica')
ši 3/085 (V282.01 'smučí')
šiba 3/091 (V470.01 'palica')
šibica 3/091 (V470.01 'palica')
šibje ▶ **ograja iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'), **plot iz šibja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
šibnat ▶ **šibnat koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
šibnati ▶ **šibnati plot** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
šija (**šije**, Imn) 3/085 (V282.01 'smučí')
šinja 3/054 (V276A.01 'oplen')
širok ▶ **ta široka dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
šjeraj 3/072 (V278.01 'zavora')
šjerati 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
škale (Imn) ▶ **voz s škalami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na škale** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
škaler 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/055 (V273.01 'deska na vozu') ▶ **voz s škalerami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalerjami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
škalice (Imn) ▶ **voz na škalice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
škalir 3/050 (V266.01 'voz'), 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
škarjič 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
škarpa 3/096 (V460.01 'ograja')
škelar 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
škundra 3/087 (V320.01 'jerbas')
škvorci 3/099 (V463.01 'deske ograje')
šlajf 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **dol zapreti s šlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
šlajfa 3/072 (V278.01 'zavora')
šlajfati 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
šlajsati 3/022 (V198.01 'ličkati')
šlapslin 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- šlit** 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
šlita (**šlite**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), 3/085 (V282.01 'smučí')
šlitne (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/085 (V282.01 'smučí')
šnelar 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
šnoj 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
šolati 3/022 (V198.01 'ličkati')
šolcador 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
šolčador 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug')
šolen 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
šoliti 3/022 (V198.01 'ličkati')
šopati 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/024 (V196.01 'meti')
šopinati 3/022 (V198.01 'ličkati')
šopiniti 3/022 (V198.01 'ličkati')
špalj 3/072 (V278.01 'zavora')
špaljica 3/072 (V278.01 'zavora')
špaljilnica 3/072 (V278.01 'zavora')
špaljinica 3/072 (V278.01 'zavora')
špangeljni (Imn) 3/081 (V272.01 'ročica') ▶ **voz na špangeljne** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
špani (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')
španica 3/047 (V301.01 'late kozolca')
špekter 3/016 (V290.01 'cepec')
špelta (**Špelt-**; **špelte**, Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')
špic ▶ **špic vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
špica 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)'), 3/062 (V275(b).01 'železna os'), 3/081 (V272.01 'ročica'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
špichakelj 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
špič 3/010 (V287.01 'lemež')
špiljarka 3/064 (V274.01 'vaga')
špiljvaga 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')

- špirovci** (Imn) 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- špola** 3/059 (V269.01 ‘pesto’)
- šponda (šponDa)** 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- šprajc** 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’), 3/064 (V274.01 ‘vaga’)
- šprajcar** 3/017 (V289B.01 ‘držalo pri cepcu’)
- šprajce** (Imn) 3/047 (V301.01 ‘late kozolca’)
- špres** 3/108 (V458.01 ‘skuta’)
- špricelj** 3/099 (V463.01 ‘deske ograje’)
- špringer** 3/077 (V285(a).01 ‘kljuka pri verigi’)
- špritle (špriTla)** 3/077 (V285(a).01 ‘kljuka pri verigi’)
- špruncelj** 3/071 (V284.01 ‘igo’)
- šrajf** 3/072 (V278.01 ‘zavora’)
- šrajfati** 3/074 (V279(b).01 ‘zavreti z zavoro’)
- šranga** 3/065 (V274(a).01 ‘velika vaga na ojesu’)
- šrange** (Imn) 3/071 (V284.01 ‘igo’), 3/096 (V460.01 ‘ograja’)
- šravf** 3/059 (V269.01 ‘pesto’)
- štafelj (štafeljni, Imn)** 3/047 (V301.01 ‘late kozolca’), 3/099 (V463.01 ‘deske ograje’)
- štala** 3/094 (V453.01 ‘stan – tamar’)
- štanga** 3/067 (V267.01 ‘oje (štanga)’)
- štanga (štange, Imn)** 3/017 (V289B.01 ‘držalo pri cepcu’), 3/047 (V301.01 ‘late kozolca’), 3/049 (V304a.01 ‘ostrv, ostrnica’), 3/060 (V275.01 ‘os’), 3/061 (V275(a).01 ‘lesena os’), 3/062 (V275(b).01 ‘železna os’), 3/063 (V277.01 ‘sora’), 3/067 (V267.01 ‘oje (štanga)’), 3/076 (V765a(b).02 ‘žrd’), 3/081 (V272.01 ‘ročica’) ▶ **srednja štanga** 3/063 (V277.01 ‘sora’)
- štangica** 3/081 (V272.01 ‘ročica’)
- štantar** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- štap** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- štejbile** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- štekat** 3/095 (V160.01 ‘plot’)
- štekelj** 3/061 (V275(a).01 ‘lesena os’)
- štekljač** 3/061 (V275(a).01 ‘lesena os’)
- štekljača** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- štekljar** 3/061 (V275(a).01 ‘lesena os’)
- štekljarica** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- štelj** 3/059 (V269.01 ‘pesto’) ▶ **prvi štelj** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **zadnji štelj** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- štempelj** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’)
- štilj** 3/012 (V289A.01 ‘držalo (ročice) pri plugu’), 3/017 (V289B.01 ‘držalo pri cepcu’), 3/081 (V272.01 ‘ročica’)
- štiri ▶ ročni voziček s štirimi kolesi** 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- štiri ▶ kolca na štirih kolesih** 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- štirlek** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- štirnik** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- štobic** 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- štok** 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- štokača** 3/091 (V470.01 ‘palica’)
- štolt ▶ prednji štolt** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **zadnji štolt** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- štrajfanje** 3/013 (V294.01 ‘mlačev’)
- štrajfati** 3/014 (V293.01 ‘mlatiti’), 3/024 (V196.01 ‘meti’)
- štrajhati** 3/024 (V196.01 ‘meti’)
- štrempfelj** 3/098 (V461.01 ‘kol ograje’)
- štuc** 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- štucelj** 3/016 (V290.01 ‘cepec’)
- štuntar** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- štuntnar** 3/003 (V186.01 ‘bajtar’)
- šubgan** 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’), 3/080 (V271(b).01 ‘ročni voziček s štirimi kolesi’)
- šubgare** (Imn) 3/078 (V271.01 ‘ročni voziček’)
- šubla** 3/020 (V296.01 ‘velnica’)
- šuh** 3/075 (V280.01 ‘cokla (za podkladanje kolesa)’)
- šupil** 3/007 (V286.02 ‘plug – splošno’ in ‘enojni plug’)
- švarkelj (švarkeljni, Imn)** 3/099 (V463.01 ‘deske ograje’)

švigati 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/024 (V196.01 'meti')

švigelj (**švigeljni**, Imn) 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')

šviglja 3/087 (V320.01 'jerbas')

T

ta ▶ (**ta**) **bogati** 3/002 (V185.01 'gruntar'), (**ta**) **večji kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), (**ta**) **veliki kontadin** 3/002 (V185.01 'gruntar'), (**ta**) **mali kontadin** 3/003 (V186.01 'bajtar'), (**ta**) **ubogi** 3/003 (V186.01 'bajtar'), **ta majhen plug** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), (**ta**) **topelt drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **ta večji plug** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **ta usnjast(i) obroček** 3/018 (V291.01 'gožva'), (**ta**) **prva košnja** 3/037 (V303.01 'seno'), (**ta**) **druga otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **ta mala otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **ta tretj-** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), (**ta**) **tretja košnja** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), (**ta**) **tretja otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **ta mala kopica** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), **ta velika kopica** 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), (**ta**) **lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), (**ta**) **lojtrn- voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **ta pred** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednja kolesa** (im. mn.) 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prednji konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prednji rušt** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prednji talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prednji voz** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednji opljen** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta prednji podelec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prvi konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prvi podel** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **prvi talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **spred** 3/052 (V276B(a).01

'prednji del voza'), (**ta**) **sprednja prema** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **sprednji** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **sprednji del** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **sprednji konec** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **ta sprednji kos** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **bracadura ta prva** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), (**ta**) **zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji del** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji konec** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji kos** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji opljen** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji podel** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji rušt** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji talj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **zadnji voz** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **ta zadnji podelec** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), (**ta**) **spodnja dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **ta široka dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **ta vozna dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **ta večja vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **ta večji triTelj** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), (**ta**) **velika vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **vaga ta večja** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **ta majhne vage** (im. mn.) 3/066 (V274(b).01 'vp्रेžna vaga'), (**ta**) **mal- vag-** 3/066 (V274(b).01 'vp्रेžna vaga'), **ta mali triTelj** 3/066 (V274(b).01 'vp्रेžna vaga'), **ta veliki jarmič** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), (**ta**) **mal- kolca** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ta mali voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **ta velike sanke** 3/083 (V281.02 'sani'), (**ta**) **male sani**

- 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **ta male sanke** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani'), **koš ta mali** 3/086 (V319.01 'koš'), **ta boljša korba** 3/087 (V320.01 'jerbas'), **(ta) okrogla korba** 3/087 (V320.01 'jerbas'), **ta velika korba** 3/087 (V320.01 'jerbas'), **(ta) naramni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **ta obraMni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **ta prtmi koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **(ta) spleTen koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **ta velik koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **(ta) spleTena graja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja'),
- taberhar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- taca** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- tačka** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- taj** ▶ **prvi tajo** 3/037 (V303.01 'seno')
- tajo** ▶ **tretji taj** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- tajselj** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- tajslja** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- tal** ▶ **plug na dva tala** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- talajzen** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- taličke** (Imn) 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- talige** (Imn) 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- talj** ▶ **(ta) prednji talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prvi talj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) zadnji talj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- tamana** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- tamar** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- tamar** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- tamon** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- tangljati** 3/032 (V311.01 'klepati')
- tapa** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- tarča** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- tartolanc** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- tasnik** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- tasnjak** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- tavolac** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- telega (telege, Imn)** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **ajšponik telege** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **samčast- teleg-** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **telege za par** (im. mn.) 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- telegica (telegice, Imn)** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- teležica** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- teležnjak** 3/071 (V284.01 'igo')
- telige** (Imn) 3/071 (V284.01 'igo')
- teptati** 3/024 (V196.01 'meti')
- ter** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- terc** 3/063 (V277.01 'sora')
- teren** 3/029 (V549.01 'travnik'), 3/030 (V550.01 'senožet')
- teret** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- terjera** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- terne** (Imn) 3/040 (V305.01 'mrva')
- teštela** 3/087 (V320.01 'jerbas')
- tezne** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- teznice** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- teža** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- težak** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- težek (težak, težki) ▶ težak kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **težki paver** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- tiloš** 3/031 (V551.01 'laz')
- timon** 3/067 (V267.01 'oje (štanga)')
- tinja** 3/109 (V465.02 'pinja')
- tiščej** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- tobolec** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- tolči** 3/014 (V293.01 'mlatiti'), 3/024 (V196.01 'meti')
- tolčiti** 3/014 (V293.01 'mlatiti')
- tolminski ▶ tolminski koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')

- topa** 3/075 (V280.01 ‘cokla (za podkladanje kolesa)’)
- topeldjugo** 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’)
- topelš** ▶ **topelš vaga** 3/064 (V274.01 ‘vaga’)
- topelšni** (topelšen, topelšni) ▶ **topelšen/topelšni plug** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **topelšni kmet** 3/002 (V185.01 ‘gruntar’)
- topelt** ▶ (ta) **topelt drevo** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), **topelt igo** 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’), **topelt izes** 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’)
- topeltni** ▶ **topeltno igo** 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’)
- toplak** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- topljar** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- topler** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’), 3/070 (V283(b).01 ‘jarem za dva vola’)
- toplinšek** 3/008 (V286(b).01 ‘dvojni plug’)
- toporišče** 3/017 (V289B.01 ‘držalo pri cepcu’)
- toza** ▶ **prva toza** 3/037 (V303.01 ‘seno’)
- trab** (*trabi*, Imn, *trabje*, Imn) 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’) ▶ **prednj- trab-** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), **zadnji trabje** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’), **prv- trabje** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’)
- trabi** (Imn) 3/079 (V271(a).01 ‘ročni voziček z dvema kolesoma’)
- trabje** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’), 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’) ▶ **prv- trabje** 3/052 (V276B(a).01 ‘prednji del voza’)
- trajber** 3/101 (V454A(a).01 ‘pastir, ki pase za celo vas’)
- trakelj** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- tram** 3/046 (V300.01 ‘stebri kozolca’)
- trame** (Imn) 3/047 (V301.01 ‘late kozolca’)
- trap** (*trapi*, Imn) ▶ **zadnj- trap-** 3/053 (V276B(b).01 ‘zadnji del voza’)
- trata** 3/029 (V549.01 ‘travnik’)
- trava** 3/037 (V303.01 ‘seno’), 3/040 (V305.01 ‘mrva’)
- travnič** 3/029 (V549.01 ‘travnik’)
- travnik** 3/029 (V549.01 ‘travnik’)
- travnik (traVNik)** 3/004 (V547.01 ‘polje’), 3/029 (V549.01 ‘travnik’), 3/030 (V550.01 ‘senožet’) ▶ **travnik v strmini** 3/030 (V550.01 ‘senožet’)
- travnjak** 3/029 (V549.01 ‘travnik’)
- trebež** 3/031 (V551.01 ‘laz’)
- trebiti** 3/019 (V297.01 ‘vejati’)
- trepn** 3/057 (V273(b).01 ‘stranska deska na vozu’)
- tretjača** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- tretji** ▶ **ta tretja** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), (ta) **tretja košnja** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), (ta) **tretja otava** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretja detelja** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretja krma** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretja seča** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretje seno** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretji kosek** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’), **tretji taj** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- tretjica** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- tretjinik** 3/100 (V454A.01 ‘pastir – splošno’), 3/101 (V454A(a).01 ‘pastir, ki pase za celo vas’)
- tretjinja** 3/039 (V307.01 ‘vnuka (druga otava)’)
- tretjivnik** 3/101 (V454A(a).01 ‘pastir, ki pase za celo vas’)
- tritelj** (**triTelj**; **tritlji**, Imn, **triteljni**, Imn) 3/064 (V274.01 ‘vaga’), 3/065 (V274(a).01 ‘velika vaga na ojesu’), 3/066 (V274(b).01 ‘vprežna vaga’) ▶ **ta večji triTelj** 3/065 (V274(a).01 ‘velika vaga na ojesu’), **ta mali triTelj** 3/066 (V274(b).01 ‘vprežna vaga’)
- tritelje** (**triTelje**; **triteljci**, Imn) 3/064 (V274.01 ‘vaga’), 3/065 (V274(a).01 ‘velika vaga na ojesu’), 3/066 (V274(b).01 ‘vprežna vaga’)

triteljvaga (triTeljvaga) 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
trogač 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
trojka 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
trokšir 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
tromar 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
trositi 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
troteni ▶ troteni plot 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
truga 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
trugica 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
truglač 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
truglica 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
trupina 3/059 (V269.01 'pesto')
tružica 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
tružnica 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
tulec 3/036 (V310.01 'oselnik')
tunjica 3/109 (V465.02 'pinja')

U

ubogi ▶ ubogi kmet 3/003 (V186.01 'bajtar'), **ubogi kontadin** 3/003 (V186.01 'bajtar'), (**ta**) **ubogi** 3/003 (V186.01 'bajtar')
ubožec 3/003 (V186.01 'bajtar')
učinjati 3/019 (V297.01 'vejati')
uhač 3/087 (V320.01 'jerbas')
ukisati se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
umesti 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
umeti 3/024 (V196.01 'meti'), 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
urjuga 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
usekati 3/033 (V312.01 'kositi')
usesti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
usiriti se 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
usnjast ▶ ta usnjast/usnjasti obroček 3/018 (V291.01 'gožva')

usnje (uSnje) 3/018 (V291.01 'gožva')
ustopati 3/024 (V196.01 'meti')
uveti 3/019 (V297.01 'vejati')
uvetrati 3/019 (V297.01 'vejati')

V

v ▶ stol v kozolcu 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
v ▶ travnik v strmini 3/030 (V550.01 'senožet'), **kol v plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **količ v plotu** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
vaga 3/064 (V274.01 'vaga') ▶ **velika vaga na ojesu** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **vprežna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
vaga (vage, Imn) 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), 3/071 (V284.01 'igo') ▶ **topelš vaga** 3/064 (V274.01 'vaga'), **vaga ta večja** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **vaga velika** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **ta večja vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), (**ta**) **velika vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **dolga vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), (**ta**) **mal-vag-** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **špic vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **vpregna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **vprežna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **ta majhne vage** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
vagica (vagice, Imn) 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
vagir (vagirji, Imn) 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga') ▶ **veliki vagir** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **mali vagir** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
vagirček 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')

- vagirec** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- vagrli** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- vajvat** 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- vala** 3/029 (V549.01 'travnik')
- vale** (Imn) 3/004 (V547.01 'polje')
- vardzenon** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- vardžina** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- vardžinon** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo')
- ▶ **lopata od vardžinona** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
- varilnik** 3/072 (V278.01 'zavora')
- varnuh** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- vas** ▶ **pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- vaški** ▶ **vaški črednik** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **vaški pastir** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas')
- važica** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- večji** ▶ **(ta) večji kmet** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **ta večji plug** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **vaga ta večja** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **ta večja vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **ta večji triTelj** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- veja** ▶ **plot iz vej** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
- vejača** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejačka** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejačkati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vejak** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejalnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejalnik** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejančka** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejanca** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejaš** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vejati** 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')
- vejatni** ▶ **vejatni mlin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejavec** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejec** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejevka** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejevnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vejnati** ▶ **vejnati koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- vejnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vela** 3/060 (V275.01 'os'), 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/062 (V275(b).01 'železna os')
- veleposestnik** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- velik** ▶ **velika vaga na ojesu** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu')
- velik** ▶ **velik birt** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **velik(i) K//met** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **velik(i) paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **veliki gazda** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **veliki gospodar** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **veliki gruntar** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **velik(i) paver** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **(ta) veliki kontadin** 3/002 (V185.01 'gruntar'), **veliko drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **ta velika kopica** 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), **velika kola** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **veliki voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **veliki vagir** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **(ta) velika vaga** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **vaga velika** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **veliki dritelj** 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), **veliki jarem** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **ta veliki jarmič** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **velike sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **ta velike sanke** 3/083 (V281.02 'sani'), **ta velika korba** 3/087 (V320.01 'jerbas'), **ta velik koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- veljak** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- velnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- velnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- velnik** 3/020 (V296.01 'velnica')

- velnikati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- velnjak** 3/020 (V296.01 'velnica')
- ven** ▶ **ven zmaniti** 3/024 (V196.01 'meti'),
ven izmaniti 3/113 (V196.07 'meti – pomen'), **ven menoti** 3/113 (V196.07 'meti – pomen')
- vencar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- vencerl** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- vencerlin** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- vender (Vender)** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug')
- vereja** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- veriga** ▶ **zavreti z verigo** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **kljuka pri verigi** 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- veti** 3/019 (V297.01 'vejati'), 3/024 (V196.01 'meti')
- vetni** ▶ **vetni mlin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetnik** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetnjak** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetovnik** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetrati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vetrih** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetriti** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vetrni** ▶ **vetrni mlin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetrnica** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vetrnjak** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vevati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vevec** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vezati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- videluvati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- vilavka** 3/018 (V291.01 'gožva')
- vile** (Imn) 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
- viničar** 3/003 (V186.01 'bajtar')
- vinta** 3/017 (V289B.01 'držalo pri cepcu'), 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zažlajfati z vinto** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- vintati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vintmlin** 3/020 (V296.01 'velnica')
- vintovec** 3/020 (V296.01 'velnica')
- virt** 3/001 (V181.01 'kmet'), 3/002 (V185.01 'gruntar')
- vitrnjak** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- vlaček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- vlačice** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlačuga (vlačuge, Imn)** 3/083 (V281.02 'sani')
- vlačulje** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlačun** 3/083 (V281.02 'sani')
- vlak** 3/010 (V287.01 'lemez'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlaka** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlake** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlakica (vlakice, Imn)** 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- vlakuže** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- vmetilnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- vmetnica** 3/109 (V465.02 'pinja')
- vnuka** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- vnuka (VnuKa)** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)')
- voder** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- vodir (Vodir)** 3/036 (V310.01 'oselnik')
- vogal** 3/006 (V572.01 'leha')
- vogšajt** 3/064 (V274.01 'vaga'), 3/065 (V274(a).01 'velika vaga na ojesu'), 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- volkovšek** 3/029 (V549.01 'travnik')
- vol** ▶ **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za dva vola** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola')
- vol** ▶ **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
- volar** 3/100 (V454A.01 'pastir – splošno'), 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- volarica** 3/104 (V454B(b).01 'planšarica')
- volovi** ▶ **volovi komat** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')

- voz** 3/050 (V266.01 'voz') ▶ **prednji del voza** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji del voza** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **deska na vozu** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), **spodnja deska na vozu** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **stranska deska na vozu** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
- voz** 3/050 (V266.01 'voz'), 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **voz na dolgo** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtranice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtre** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na lojtrnice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na škale** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na škalice** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz na špangeljne** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s konicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalerami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz s škalerjami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z ga//trami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z grotami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z grotimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z legnarjem** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lestvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranci** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicmi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtricami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrico** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtro** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z žojo** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz za seno** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **na lojtro voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **(ta) lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **(ta) lojtrn-voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **dolg voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejter voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrast voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtratni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrnati voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrovski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lejtrski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtraniški voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtranski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrast voz** 3/051, (V270.01 'lojtrnik'), **lojtratni voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrčki voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrčn(i) voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrnati voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrniški voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrnski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtrski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **lojtršnji voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **nalojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **o(b)lojtran voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **senen(i) voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **senski voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **veliki voz** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz spred** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **(ta) prednji voz** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **voz zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji voz** 3/053, (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **voz na roko** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **voz z garicami** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **majčken voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **miken voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **samotež voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **samotežni voz** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **prelasten voz** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- voza** 3/018 (V291.01 'gožva')
- vozej** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **samotežni vozej** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')

- vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **mali vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **ročni vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **samotežni vozek** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **peški vozek** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- vozelej** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- vozica** 3/061 (V275(a).01 'lesena os'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- vozič** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **vozič na roke/rokah** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **vozič na dve koli** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **vozič na dveh kolah** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- voziček** ▶ **ročni voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **ročni voziček s štirimi kolesi** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **ročni voziček z dvema kolesoma** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- voziček** ▶ **voziček z lojtrnicami** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi') ▶ **ta mali voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi'), **otroški voziček** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma'), **ročni voziček** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **samotežni voziček** 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- vozičič** 3/078 (V271.01 'ročni voziček')
- vozni** ▶ **ta vozna dilja** 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **vozni pod** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), **vozni poden** 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu')
- voznica** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- voznjak** ▶ **mali voznjak** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- vož** 3/018 (V291.01 'gožva')
- voža** 3/018 (V291.01 'gožva')
- vožva (VožVa)** 3/018 (V291.01 'gožva')
- vprega** 3/068 (V283.01 'jarem')
- vpregni** ▶ **vpregna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- vprežni** ▶ **vprežna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga')
- vprežni** ▶ **vprežna vaga** 3/066 (V274(b).01 'vprežna vaga'), **vprežne sani** 3/083 (V281.02 'sani'), **vprežne sanke** 3/083 (V281.02 'sani')
- vrat** 3/029 (V549.01 'travnik')
- vratnina** 3/037 (V303.01 'seno'), 3/038 (V306.01 'otava'), 3/040 (V305.01 'mrva')
- vrbaneč** 3/054 (V276A.01 'oplen')
- vrenih** 3/072 (V278.01 'zavora')
- vrjavati** 3/019 (V297.01 'vejati')
- vrsta** 3/006 (V572.01 'leha')
- vršajati** 3/024 (V196.01 'meti')
- vršiti** 3/024 (V196.01 'meti')
- vrt** 3/029 (V549.01 'travnik')
- vrtelj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), 3/054 (V276A.01 'oplen')
- vrzela** 3/095 (V160.01 'plot')
- vstati se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- vzadi** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- vzdigniti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')

Z

- z** ▶ **zavreti z verigo** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z zavoro** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **ročni voziček z dvema kolesoma** 3/079

- (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- z ▶ plug z dvema klini** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **kola z garicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lesTnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lesTvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **kola z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z ga//trami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z grotami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z grotimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z legnarjem** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrimi** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lejtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lestvicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrah** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranci** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtranicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtricami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrico** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtrnicami** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z lojtro** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **voz z žojo** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **zabremzati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapremzati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajsati z zavorjem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavirati z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavorom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z žlajdrnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z zavirnilnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z zavrenkom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **žlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajsati z zavirloom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zarajsati z zavorjem** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavoriti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavirloom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z vinto** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z zavirloom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z zavorom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajfprigljem** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **žlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **voz z garicami** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), **voziček z lojtrnicami** 3/080 (V271(b).01 'ročni voziček s štirimi kolesi')
- za ▶ kopica sena – splošno in kopica sena za čez noč** 3/043 (V304.02 'kopica sena – splošno' in 'kopica sena za čez noč'), **kopica sena za čez zimo** 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo'), **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za dva vola** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **pastir, ki pase za celo vas** 3/101 (V454A(a).01 'pastir, ki pase za celo vas'), **pastir, ki pase za enega gospodarja** 3/102 (V454A(b).01 'pastir, ki pase za enega gospodarja')
- za ▶ drevo za orati** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo za krompir** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), 3/009 (V286a.01 'ralo'), **drevo za lehe** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **drevo za oborati** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **plug za grebati** 3/009 (V286a.01 'ralo'), **za goščo** 3/030 (V550.01 'senožet'),

- kameN za (koso) brusiti** 3/035 (V309.01 'osla'), **kamen za koso** 3/035 (V309.01 'osla'), **voz za seno** 3/051 (V270.01 'lojtrnik'), **jarem za enega junca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za enega vola** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za samca** 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), **jarem za dva junca** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **jarem za par** 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **telege za par** (im. mn.) 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), **drvo za žlajf** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)'), **koš za pleči** 3/086 (V319.01 'koš'), **korpa za kvasenice** 3/087 (V320.01 'jerbās'), **koš za na hrabet** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **koš za na ramo** 3/088 (V471.01 'oprtni koš'), **kol za ograjo** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kol za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **kolec za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje'), **soha za plot** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- zabel** 3/108 (V458.01 'skuta')
- zabremzati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zabremzati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zabur** 3/040 (V305.01 'mrva')
- zad** ▶ **bracadura od zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **voz zad** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- zadejano** 3/095 (V160.01 'plot')
- zadi** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- zadnji** ▶ **zadnji del voza** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- zadnji** ▶ **zadnje železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), **zadnja otava** 3/039 (V307.01 'vnuka (druga otava)'), **zadnj- trap-** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnja kola** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnja prema** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnje podelo** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji aksštuk** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji falat** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji geštelj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji kraj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji nared** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), 3/060 (V275.01 'os'), **zadnja nared** 3/060 (V275.01 'os'), **zadnji poden** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji rištoh** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji ročičnik** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji štelj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji štol** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji trabje** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **zadnji zboj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **oplen zadnji** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji del** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji konec** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji kos** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji opleni** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji podel** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji rušt** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji talj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **(ta) zadnji voz** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza'), **ta zadnji podelec** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- zadrgniti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zafrenati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zagozda** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- zagraja** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja')
- zagrajeno** 3/094 (V453.01 'stan – tamar'), 3/095 (V160.01 'plot')
- zagrebač** 3/009 (V286a.01 'ralo')
- zagristi se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zahagano** 3/095 (V160.01 'plot'), 3/096 (V460.01 'ograja')
- zahakljati** ▶ **zahakljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')

- zajec** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- zakisati se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zakuhati se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zaloga** 3/095 (V160.01 'plot')
- zamečka** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- zamet** 3/028 (V190.01 'otrobi')
- zamleti** 3/025 (V188.01 'mleti')
- zaobračati** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- zaobrniti** 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
- zapirati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zaplečni ▶ koš zaplečni** 3/086 (V319.01 'koš')
- zaplečnjak** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- zaplenkati ▶ zaplenkati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zapor** 3/072 (V278.01 'zavora')
- zapreg** 3/071 (V284.01 'igo')
- zapremzati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zapremzati s ketino/na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapremzati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapremzati s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zapreti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zapreti s kadeno** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zapreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **dol zapreti s šlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zapežni ▶ zapežne sani** 3/083 (V281.02 'sani')
- zarajsati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zarajsati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajsati z zavorjem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zarajsati z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zarajtljati (zarajTljati)** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo') ▶ **zaraj//Tljati s ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zaramni ▶ zaramni koš** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- zaramnik (zaraMnik)** 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
- zasesti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zasiriti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zašlajfati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zašpaljiti** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zatka** 3/071 (V284.01 'igo')
- zatrnica** 3/081 (V272.01 'ročica')
- zavintati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zaviralnica** 3/072 (V278.01 'zavora')
- zavirati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zavirati s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavirati z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zavirilnica ▶ zašlajfati z zavirilnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zavirilo** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zarajsati z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zašlajfati z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavirjalica** 3/072 (V278.01 'zavora')
- zavod** 3/029 (V549.01 'travnik')
- zavojiti** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavor** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **deti zavor** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zarajsati z zavorjem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavorom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zašlajfati z zavorom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavora** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zavreti z zavoro** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavora** 3/072 (V278.01 'zavora')
- zavoranica** 3/072 (V278.01 'zavora')

- zavorati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavornica** 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zavirati z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **deti zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zavoriti (zavoriti, zavòriti)** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zavoriti s ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavoriti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavreči** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zavrenk** ▶ **zažlajfati z zavrenkom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zavreti** ▶ **zavreti z verigo** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z zavoro** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavreti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zavreti s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z zavornico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavorom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z žlajdrnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **dol zavreti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z žlajdro** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti na rajs** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti s premzo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zavrnuti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zazavirati** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zazavreti** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- zažlajdrati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- zažlajfati (zažlajFati)** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **zažlajfati na rajs** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati s ketino/ketinami** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z lancem** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z zavirilnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z zavrenkom** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zažlajfati s cokljo** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z vinto** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z zavirilom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z zavorom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajfprigljem** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'),
- zbarela** 3/078 (V271.01 'ročni voziček'), 3/079 (V271(a).01 'ročni voziček z dvema kolesoma')
- zbariti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zblinčja** 3/086 (V319.01 'koš')
- zboj** ▶ **prvi zboj** 3/052 (V276B(a).01 'prednji del voza'), **zadnji zboj** 3/053 (V276B(b).01 'zadnji del voza')
- zdrobiti** 3/024 (V196.01 'meti')
- zelenje** 3/037 (V303.01 'seno')
- zelj** 3/094 (V453.01 'stan – tamar')
- zelnik** 3/006 (V572.01 'leha')
- zemljak** ▶ **cel zemljak** 3/002 (V185.01 'gruntar')
- zgoditi se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zgodniti se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zgraja** 3/095 (V160.01 'plot')
- zgristi se** 3/106 (V459.01 'sesiriti se')
- zid** 3/096 (V460.01 'ograja')

zima ▶ **kopica sena za čez zimo** 3/044 (V304(b).01 'kopica sena za čez zimo')
zlikati 3/022 (V198.01 'ličkati')
zлита 3/084 (V281(b).01 'otročke sani')
zluščiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')
zmaniti 3/113 (V196.07 'meti – pomen') ▶
ven zmaniti 3/024 (V196.01 'meti')
zmašinati 3/014 (V293.01 'mlatiti')
zmencati 3/024 (V196.01 'meti')
zmešati 3/042 (V314.01 'obračati (seno)')
zmetka 3/107 (V457.01 'sirotka')
zmetki (Imn) 3/107 (V457.01 'sirotka')
zmlatiti 3/014 (V293.01 'mlatiti')
zmleti 3/025 (V188.01 'mleti')
zmlezva 3/108 (V458.01 'skuta')
zob 3/012 (V289A.01 'držalo (ročice) pri plugu')
zotelj 3/082 (V783.01 'sedlo')
zretati 3/019 (V297.01 'vejati')
zrušiti 3/023 (V198a.01 'ružiti')
zvara 3/107 (V457.01 'sirotka'), 3/108 (V458.01 'skuta')
zvejati 3/019 (V297.01 'vejati')
zveti 3/019 (V297.01 'vejati')
zvevati 3/019 (V297.01 'vejati')
zvintljati (zvinTljati) 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')

Ž

žaganica (žaganice, Imn) 3/055 (V273.01 'deska na vozu'), 3/056 (V273(a).01 'spodnja deska na vozu'), 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu'), 3/099 (V463.01 'deske ograje') ▶ **krajna žaganica** 3/057 (V273(b).01 'stranska deska na vozu')
žagnež 3/087 (V320.01 'jerbas')
žagnič 3/087 (V320.01 'jerbas')
žagnjak 3/087 (V320.01 'jerbas')
žajrat 3/107 (V457.01 'sirotka')
žbrinca 3/086 (V319.01 'koš'), 3/087 (V320.01 'jerbas')
žbrinca (žbrinc//ja) 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
žegenkorp 3/087 (V320.01 'jerbas')
žegenski (žeGenski) ▶ žeGenski korp 3/087 (V320.01 'jerbas')

žegnan ▶ **žegnana korpa** 3/087 (V320.01 'jerbas')
žegnast ▶ **žegnast korp** 3/087 (V320.01 'jerbas')
želar 3/002 (V185.01 'gruntar'), 3/003 (V186.01 'bajtar')
železen ▶ **železna os** 3/062 (V275(b).01 'železna os')
železen ▶ **železno drevo** 3/008 (V286(b).01 'dvojni plug'), **železna blanja** 3/010 (V287.01 'lemež'), **železen aks** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **aks železen** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna aks** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna aksa** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna nared** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna os** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna podvoz** 3/062 (V275(b).01 'železna os'), **železna gož** 3/071 (V284.01 'igo')
železo 3/010 (V287.01 'lemež') ▶ **plug od železa** 3/007 (V286.02 'plug – splošno' in 'enojni plug'), **plužno železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), **prvo železo** 3/010 (V287.01, lemež'), **spodnje železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), **zadnje železo** 3/010 (V287.01 'lemež'), **prvo železo** 3/011 (V288.01 'črtalo (nož pri plugu)')
želj 3/087 (V320.01 'jerbas')
žerlin 3/086 (V319.01 'koš'), 3/088 (V471.01 'oprtni koš')
žernadnik 3/003 (V186.01 'bajtar')
žeselj 3/048 (V302.01 'stol v kozolcu')
žičen ▶ **žična ograja** 3/097 (V462.01 'pletena ograja')
žila 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola')
žilj 3/066 (V274(b).01 'vpredna vaga'), 3/068 (V283.01 'jarem'), 3/069 (V283(a).01 'jarem za enega vola'), 3/070 (V283(b).01 'jarem za dva vola'), 3/071 (V284.01 'igo')
žlajdra 3/072 (V278.01 'zavora') ▶ **zapremzati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **zavreti z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01

- 'zavreti z verigo'), **žlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- žlajdrnica** ▶ **zavreti z žlajdrnico** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo')
- žlajf** 3/072 (V278.01 'zavora'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- ▶ **zavoriti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zavreti z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **zažlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **žlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro'), **drvo za žlajf** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- žlajfa** 3/072 (V278.01 'zavora')
- žlajfar** 3/072 (V278.01 'zavora'), 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)')
- žlajfati** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro') ▶ **žlajfati na ketino** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **žlajfati z žlajdro** 3/073 (V279(a).01 'zavreti z verigo'), **žlajfati z žlajfom** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- žlajfen** 3/072 (V278.01 'zavora')
- žlajferji** (Imn) 3/047 (V301.01 'late kozolca')
- žlajfi** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- žlajfklada** 3/072 (V278.01 'zavora')
- žlajfprigelj** 3/075 (V280.01 'cokla (za podkladanje kolesa)') ▶ **zažlajfati z žlajfprigljem** 3/074 (V279(b).01 'zavreti z zavoro')
- žlajkar** 3/109 (V465.02 'pinja')
- žlajsati** 3/022 (V198.01 'ličkati')
- žlefe** (Imn) 3/083 (V281.02 'sani')
- žlihati** 3/014 (V293.01 'mlatiti')
- žlit** (**žliT-**) 3/054 (V276A.01 'oplen'), 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- žlita** (**žliT-**; **žlite**, Imn) 3/083 (V281.02 'sani'), 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- žlitke** (Imn) 3/084 (V281(b).01 'otroške sani')
- žmeča** 3/090 (V804(a).01 'breme')
- žmitki** (Imn) 3/108 (V458.01 'skuta')
- žmolja** 3/018 (V291.01 'gožva')
- žoja** 3/051 (V270.01 'lojtrnik') ▶ **voz z žoj** 3/051 (V270.01 'lojtrnik')
- žrd** 3/076 (V765a(b).02 'žrd')
- žrd** (**žrD**) 3/010 (V287.01 'lemež'), 3/049 (V304a.01 'ostrv, ostrnica'), 3/076 (V765a(b).02 'žrd')
- žrmlje** 3/026 (V187.01 'mlin')
- žuliti** 3/024 (V196.01 'meti')
- žur** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- žura** 3/107 (V457.01 'sirotka')
- žuriti** 3/022 (V198.01 'ličkati'), 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- žurkati** 3/023 (V198a.01 'ružiti')
- žvarcelj** 3/098 (V461.01 'kol ograje')
- žvarceljni** (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')
- žvipla** (**žVipla**) 3/077 (V285(a).01 'kljuka pri verigi')
- žvorci** (Imn) 3/099 (V463.01 'deske ograje')

4 Odzadnji seznam iztočnic v besednem kazalu

- 1 Besede iz vprašanj v vprašalnici za SLA tu niso navedene.
- 2 Na koncu odzadnjega abecednega seznama so še enkrat navedene iztočnice z vezajem na koncu.

baba	tunjica	stranica	metilnica
haba	ojica	postranica	vmetilnica
šiba	tretjica	rezanica	motilnica
ograjba	vlakica	lobnica	kolnica
kamba	ročkica	pečnica	kamnica
klamba	pastirskica	končnica	konica
svetloba	prukica	podnica	lonica
narba	krabalica	ograjnica	stapnica
korba	zavirjalica	pinjenica	rebrnica
mlatitba	palica	jermenica	žlajdrnica
taca	ralica	petrenica	odrnica
kolčeca	barelica	kvasenica	simnica
babica	iglica	košenica	ornica
šibica	bariglica	pletenica	zavornica
korbica	truglica	metenica	svornica
pinjičica	kobilica	špaljinica	razsvornica
planinčica	kolica	malinica	zatrnica
lončica	polica	dolinica	vetrnica
ločica	stolica	krinica	lejtrnica
ročica	grlica	klajnica	lojtrnica
stranščica	oslica	vejnica	ostrnica
mladica	premica	ojnica	putrnica
vagica	čobanica	lojnica	dvokolesnica
telegica	ključanica	gnojnica	osnica
štangica	gradanica	ročalnica	vmetnica
trugica	podlaganica	sejalnica	plotnica
lehica	žaganica	vejalnica	runica
klajjica	vejanica	zaviralnica	otavnica
kočijjica	klanica	metalnica	vejevnica
pešijjica	copanica	rezalnica	revnica
špaljica	španica	maselnica	lovnica
diljica	roranica	koselnica	ostrvnica
srednjica	zavoranica	velnica	plaznica
osrednjica	lejtrnica	špaljilnica	voznica
pinjica	lojtrnica	zavirilnica	podvoznica

plužnica	teležica	rajda	ograja
tružnica	plužica	brajda	zgraja
repica	tružica	brenda	staja
kripica	pelca	šponda	žbrincja
kopica	kolca	obloda	zblinčja
korpica	žbrinca	ruda	meja
špica	bonca	batuda	vereja
planinčarica	karoca	gazda	ivereja
garica	fača	brazda	veja
jarica	strgača	zagozda	šija
majarica	ostrgača	šlajfa	pešija
štekljarica	sejača	žlajfa	preštija
mlekarica	vejača	kofa	kravalja
volarica	korbljača	harfa	melja
bremarica	šteklača	podlaga	detelja
planšarica	pletanjača	vaga	šaflja
košarica	stegnjača	triteljvaga	šeflja
forajtarica	slamnjača	špiljvaga	hiplja
kravarica	gorjača	parvaga	hajflja
lodrica	tretjača	telega	šavflja
derica	štokača	vprega	baglja
majerica	mlača	iga	šviglja
merica	korpača	figa	kuhlja
pastirica	orača	entriga	dilja
gorica	glavača	šranga	preklja
lojtrica	njivača	štanga	boklja
ostrica	žmeča	zaloga	coklja
lesica	seča	obloga	koklja
psica	koča	podloga	brklja
sušica	roča	noga	žmolja
lopatica	tarča	šajtrga	polja
karetica	krča	vlačuga	ceslja
brentica	pešča	urjuga	tajslja
garjotica	gošča	truga	korbulja
pestica	buča	aha	krevlja
butica	frščada	leha	blanja
otavica	koljada	kleha	kampanja
njivica	klada	pleha	srednja
ostrovica	žlajfklada	bolha	osrednja
mrvetica	črtlada	soha	tretjinja
ostrvetica	grada	karjuha	klinja
lestvetica	ograda	javha	pinja
gožvetica	livada	pavha	šinja
vozica	lankvada	klaja	tinja
važica	greda	graja	medrnja
dežica	rida	zagraja	plešnja

košnja	loka	čestela	dolina
krošnja	moka	kaštel	kislina
mlatnja	roka	teštel	strmina
komunja	ščipka	vela	planina
plužnja	jarka	vrzela	košenina
oja	špiljarka	igla	vratnina
obloja	planšarka	kolentrugla	ravnina
žoja	pleterka	rahla	trupina
vlaka	pastirka	žila	starina
baraka	deska	kajla	resina
kvaka	leska	šamla	osina
procka	kranjska	karjola	batina
sejačka	zatka	grižjola	ketina
vejačka	zmetka	kola	karetina
mačka	otka	bokola	koretina
siračka	sirotka	cokola	čistina
tačka	ljuka	semola	glavina
zamečka	kljuka	špola	kravina
palička	vnuka	korola	muravina
polička	kruka	žvipla	novina
kolarička	pruka	osla	osovina
vejančka	vilavka	špritle	gotovina
ročka	podotavka	bokula	mlezovina
kučka	spodotavka	šešula	drvina
pručka	vejevka	kuzla	lazina
beka	sevka	gajžla	vardžina
preseka	goževka	rama	cajna
podlahka	krivka	pučma	procajna
flika	sanovka	brema	gmajna
grajka	sirovka	prema	prukna
ljuljka	ostrovka	krma	ogona
nuljka	gožka	na	kolona
banjka	krabala	paradana	korona
trojka	ročala	tamana	košarna
samokolka	orala	brana	lojtrna
banka	štala	kadena	ostrna
čobanka	vala	oplena	krosna
planka	rezala	stegna	ravna
sanka	držala	mečina	otavna
rezanka	šubla	pečina	tapa
maslenka	sedla	butičina	kripa
drvenka	podela	ledina	jempa
rinka	barela	hudina	lempa
resinka	zbarela	lankina	kljumpa
cajnka	sela	ščalina	kopa
konka	brentela	kiselina	topa

škarpa	hiša	mrežasta	premza
korpa	pukša	pesta	koza
lankvadara	koša	vrsta	loza
gara	senokoša	bašta	toza
kara	muša	lajšta	voza
košara	puša	skuta	podvoza
zvara	peruša	puta	guza
rebra	pavša	glava	futraža
žlajdra	kopavša	dobrava	lodža
škundra	ta	trava	reža
dera	lata	murava	mreža
ringjera	karamata	otava	teža
terjera	mrežnata	podotava	sredoveža
kazera	lopata	podstava	goža
sira	frata	pristava	koža
gora	borata	mlačva	voža
opora	trata	dva	trab
zavora	cuketa	mlatidva	hrib
sovara	reta	pleva	kamb-
svora	gareta	opleva	rob
osvora	kareta	mezeva	drob
razvora	koreta	drozgva	Otrob-
gatra	senožeta	njiva	zob
retra	cefta	sirotkova	korb
lejtra ¹	rehta	drva	lac
lejtra ²	slita	mrva	tavolac
lojtra	šlita	ostrva	korbec
fotra	zlita	latva	jazbec
kleštra	žlita	mlatva	zajec
lištra	snita	letva	vejec
bracadura	bajta	mlatitva	korbljec
pura	špelta	sirotva	pregljec
košura	planta	mlezva	podžiljec
žura	ranta	zmlezva	gornjec
sovra	koranta	gožva	obarjalec
jasa	brenta	vožva	delec
lesa	binta	za	podelec
kolesa	brinta	aza	tobolec
resa	vinta	peza	kolec
rajša	punta	kontrapeza	stolec
aksa	galjota	ciza	tulec
redosa	karjota	čiza	kozlec
kosa	palota	liza	samec
kusa	sirota	polza	bremec
paša	črta	spolza	jarmec
pleša	plasta	bremza	robanec

vrbanec	stranščic-	kabaroc	travnič
ščenec	vagic-	terc	cepič
edenec	<i>telegic-</i>	štuc	kripič
podotavljenec	ojic-	krajevc-	krampič
pletenec	vlakic-	zagrebač	kopič
klinec	premic-	ogrebač	korpič
planinec	žaganic-	globač	špič
petrinec	lejtranic-	korobač	kupič
bogatinec	lojtranic-	drbač	grič
konec	podnic-	rogač	košič
junec	klajnic-	trogač	mlatič
hlapec	ojnic-	uhač	brentič
cepec	gnojnic-	štekljač	rtič
stolpec	kolnic-	pukljač	rtič-
korpec	kamnic-	poganjač	krtič
kupec	konic-	sebenjač	krtič-
vagirec	rebrnic-	ogrinjač	plastič
čivirec	lejtrnic-	truglač	rutič
proštrec	lojtrnic-	mlač	otavič
merjasec	lestnic-	domač	podotavič
brusec	plužnic-	drapač	vozič
bogatec	špic	osipač	nožič
mlatec	lojtric-	skopač	prigeljč
prostec	lestvic-	izkopač	roč
vejavec	šprajc	berač	čaroč
brjunglavec	forejc	brentač	peroč
otavec	mandeljč	kotač	preRoč-
obotavec	čageljč	potač	biroč
činžavec	hakeljč	gostač	priroč ¹
krajevec	prekeljč	izrovač	priroč ²
vevec	remeljč	leč	priRoč-
sanivec	remeljč-	klambič	ključ
hofovec	rimeljč	korbič	smuč
igovec	koleseljč	vozičič	Smuč-
stogovec	greteljč	sirčič	puč
kozlovec	driteljč	otavčič	paruč
kimpovec	driTeljč-	garovčič	brentuč
garovec	triteljč	rudič	razklad
mlatovec	triTeljč-	škarjič	ograd
pantovec	priželjč	sakič	nasad
pintovec	jarmc-	količ	zad
vintovec	ganc	stolič	bared
kortovec	lanc	paskulič	nared
kozovec	tartolanc	jarmič	pared
ubožec	moc	žagnič	pred
štobic	baroc	pogonič	spred

zid	drevce	pretlje	cepele
od	perače	vlačulje	štejbile
shod	pleče	krščanje	pagile
pod	krtiče	štrajfanje	vile
zavod	korpče	polaganje	kordole
žrd	sirče	kožuhanje	kole
ožrd	klešče	grabljanje	šemole
rud	ročišče	mlačenje	bagrle
kebe	strnišče	zelenje	cakrle
otrobe	ostrnišče	remenje	trame
kebice	skarišče	mlatenje	strame
vlačice	sirišče	kodinje	breme
nečice	toporišče	mekinje	focne
sančice	platišče	luskinje	locne
smučice	kozlovišče	strnje	harfne
diljice	smuče	usnje	brdine
krevljice	ručē	oje	stekline
sankice	šajde	cepeje	čjaveštrine
smukice	korde	mlatje	terne
škalice	žlefe	mlatitje	šlitne
kolice	age	protje	tezne
samice	hage	plevje	samotežne
manice	lege	mezevje	plužne
lojtranice	talige	sedovje	cepe
sanice	telige	piconovje	rampe
ročnice	šrange	cepovje	košpe
prikrajnice	priloge	plotovje	gare
ojnice	trabje	dražovje	šubgare
dernice	šibje	lazje	kolobre
lestnice	otrobje	ostrožje	ore
teznice	dračje	stožje	lejtre
samoteznice	pičje	vlake	lojtre
samotežnice	naročje	nečke	seseči se
garice	priročje	taličke	zakuhati se
ojnarice	poseje	smučke	podkuhati se
derice	rogje	cvike	strujati se
hitrice	skije	smojke	scerati se
lejtrice	mantije	posmojke	kisati se
posevice	rodlje	sanke	zakisati se
lestvice	šaraglje	čredinke	skisati se
šprajce	coklje	poke	ukisati se
držalce	žrmlje	žlitke	vstati se
kolce	kankolje	smuke	sedniti se
bremce	polje	skale	vzdigniti se
lesce	krplje	škale	skisniti se
drevcesce	rašlje	vale	zgotniti se

obariti se	šravf	otrobi	žlajferji
zbariti se	<i>teleg-</i>	krajci	tretji
spariti se	breg	kolci	kozji
siriti se	zapreg	lojtranci	plužnjaki
zasiriti se	ig-	sanci	campaki
podsiriti se	gig	škvorci	lojtrčki
presiriti se	rajtštonig	žvorci	mehki
sesiriti se	dolg	skrajevc	okrajniki
osiriti se	rajtštang	špirovci	poki
usiriti se	durheng	mužci	ščipki
izsiriti se	rušteng	stoječi	ski
skvasiti se	ring	zavreči	srenjski
zgostiti se	oslung	seči	konjski
izpodskutiti se	log	poseči	kolski
seskutiti se	prelog	prižljíči	samski
izskutiti se	slog	orlič	rezijanski
skaziti se	rog	rožič	lojtranski
izpodjesti se	rog-	tolč	stranski
izjesti se	drog	otolč	rezanski
sesti se	stog	stolč	žegenski
zasesti se	holpcug	iztolč	ramenski
sesesti se	flug	preroč	drenski
usesti se	plug	smuč	senski
izsesti se	hajfenplug	zadi	prtenski
zagristi se	cambah	vzadi	oprtenki
zgristi se	siromah	žlajfi	malinski
lese	mupleh	ubogi	tolminski
kiše	avspleh	rogi	planinski
šajte	seh	drugi	ložinski
gote	vrenih	oprtačji	ogonski
grote	vetrih	večji	lojtrnski
oprte	putrih	najtavečji	pastirski
kurte	ajfoh	otročji	lejtrski
dve	holpjoh	ovčji	lojtrski
poseve	ploh	poseji	luski
ostrove	ploh-	skiji	glavski
liže	rištah	pretlji	lejtrovski
strže	putrh	bintlji	prtovski
vlakuže	cambuh	zadnji	oprtoovski
grif	holpjuh	prednji	laški
šlajf	varnuh	sprednji	vaški
žlajf	suh	srednji	peški
šrajf	šuh	spodnji	lojtraniški
ridolf	radšuh	dolenji	lojtrniški
kumf	trabi	lojtršnji	briški
rištof	grobi	skolarji	nemški

otroški	enojni	gorši	zarajtljati
zmetki	gnojni	grebati	zvintljati
žmitki	dvojni	ribati	spravljati
posevki	obračalni	robati	ovočnjati
mali	brusilni	mencati	občinjati
krpeli	kolni	zmencati	sčinjati
noli	ramni	izmencati	učinjati
bagrli	naramni	flincati	izčinjati
vagrli	zaramni	opucati	ošujati
handvagrli	obramni	obračati	pretakati
kuli	poramni	zaobračati	robkati
kozli	cepni	preobračati	orobkati
špani	ledrni	prevračati	vejačkati
sani	vetrni	sodati	ličkati
focni	lejtrni	šlajfati	mučkati
oblačni	lojtrni	zašlajfati	sekati
zaplečni	kosni	žlajfati	usekati
rezanični	brusni	zažlajfati	likati
kupični	topelšni	prižlajfati	zlikati
garični	vejatni	šrajfati	velnikati
letvični	vejnatni	štrajfati	zaplenkati
lestvični	slamnatni	rufati	žurkati
skončni	lejtratni	švigati	šolati
kočni	lojtratni	bogati	plati
ročni	nahrbtni	ostrugati	manati
lojtrčni	vetni	bužgati	šibnati
podni	topeltni	mužgati	račnati
enobrazdni	plotni	žlihati	zafrenati
dvoobrazdni	obrtni	štrajhati	makinati
grajeni	prtni	phati	bintmlinati
seneni	oprtni	ophati	šopinati
koseni	mestni	kožuhati	mašinati
drateni	listni	vršajati	zmašinati
troteni	lazni	narejati	izmašinati
drveni	vozni	redkosejati	parnati
letveni	zaprežni	vejati	lejtrnati
vpregni	vprežni	zvejati	lojtrnati
šemolini	samotežni	izvejati	drotnati
krajni	plužni	šafljati	listnati
gabeljni	cepi	rifljati	šapati
žvarceljni	steri	tangljati	klepati
rajdeljni	štiri	zahakljati	naklepati
hodeljni	pri	pajtljati	izklepati
rodeljni	istri	prepajtljati	otepati
špangeljni	ši	spajtljati	stepati
lekseljni	boljši	izpajtljati	iztepati

šopati	vrgavati	skubiti	izrušiti
stopati	obravnavati	slačiti	sušiti
ustopati	premetavati	razslačiti	osušiti
lupati	obračevati	ličiti	posušiti
fidrati	devati	oličiti	mlatiti
zažlajdrati	presevati	drščiti	zmlatiti
cilindrati	vevati	luščiti	obratiti
šjerati	zvevati	oluščiti	metiti
blokirati	izvevati	zluščiti	plastiti
frenirati	bintljivati	izluščiti	čistiti
zpirati	roštalivati	majiti	pleviti
zavirati	privzdigovati	zašpaljiti	mrviti
zazavirati	odvezovati	zavojiti	omrviti
orati	videluvati	beliti	kožiti
oborati	vezati	šoliti	mržiti
rorati	bremzati	ofuliti	bužiti
zavorati	zabremzati	žuliti	čužiti
retrati	prempzati	maniti	pužiti
vetrati	zapremzati	omaniti	ružiti
uvetrati	gerdžati	zmaniti	naružiti
lejtrati	fožati	izmaniti	oružiti
mesati	sečiti	meniti	meloti
šlajsati	tolčiti	zadrgniti	moti
žlajsati	stolčiti	prečiniti	manoti
rajsati	deti	šopiniti	menoti
zarajsati	mleti	mašiniti	gnoti
mešati	zamleti	obrniti	rti
zmešati	semleti	zaobrniti	samčasti
razmešati	zmleti	zavrniti	senasti
drešati	pleti	runiti	drotnasti
skušati	meti	lupiti	mesti
plevšati	ometi	olupiti	umesti
premetati	umeti	posiriti	pretresti
retati	pripeti	zavoriti	raztepsti
zretati	zapreti	vetriti	iztepsti
izretati	zavreti	buriti	rogovi
rešetati	zazavreti	žuriti	volovi
rihtati	pšeti	ožuriti	cepovi
hitati	veti	kositi	prvi
bintati	uveti	pokositi	križi
vintati	zveti	trositi	ostrži
zavintati	izveti	brusiti	ročaj
borotati	grabiti	vršiti	šjeraj
teptati	trebiti	rušiti	kraj
gutati	robiti	okrušiti	taj
sedavati	zdrobiti	zrušiti	staj-

držaj	hapjejhelj	roglj-	opornjak
tišče	hakelj	dilj-	vetrnjak
vozelej	špichakelj	štilj	vitrnjak
fihlej	trakelj	navilj	lojtrnjak
kolej	pekelj	žilj	tasnjak
mlatlej	štekelj	šnoj	kosnjak
pulej	šajkelj	prlj	kapusnjak
posej-	cokelj	čepelj	pašnjak
košej	švarkelj	pretlj-	spašnjak
dzej	<i>švarkelj-</i>	<i>blanj-</i>	latnjak
vozej	pukelj	zadnj-	vetnjak
Skij-	kavkelj	prednj-	oprtnjak
šij-	remelj	sprednj-	listnjak
špalj	remelj-	srednj-	travnjak
talj	rimelj	konj	otavnjak
korbelj	štempelj	krošnj-	branovnjak
recelj	opelj	oj-	voznjak
špricelj	koleselj	oboj	teležnjak
rajcelj	žeselj	zboj	požnjak
brencelj	tajselj	tretj-	stožnjak
špruncelj	ajnakselj	hak	stožnjak-
žvarcelj	kavselj	vejak	toplak
štucelj	mlatelj	seljak	kulak
drevcelj	dritelj	kiseljak	vlak
cvajradelj	driTelj-	veljak	branovlak
gredelj	tritelj	zemljak	branovlak-
rodelj	triTelj-	dupljak	gajžlak
hejštodelj	pajtelj	zaplečnjak	siromak
štafelj	<i>rajtelj</i> ¹	cepičnjak	osak
hajfelj	rajtelj ²	garičnjak	šak
rajfelj	šajtelj	lestvičnjak	težak
rajfelj-	cotelj	kozolčnjak	ročk-
ridolfelj	gotelj	ročnjak	holpček
štrempfelj	grotelj	lojtrčnjak	vlaček
bagelj	sotelj	sebenjak	maček
porbagelj	zotelj	lesenjak	jarmiček
bregelej	gartelj	pletanjak	stebriček
fligelj	vrtelj	žagnjak	voziček
rigelj	štelj	pavrinjak	podiljček
žlajfprigelj	geštelj	sevalnjak	delček
švigelj	fordergeštelj	oselnjak	kolček
švigelj-	hintgeštelj	velnjak	stolček
kogelj	kavelj	kripnjak	jaremček
rogelj	črevelj	garnjak	bremček
drogelj	zelj	gornjak	jarmenček
rajhelj	želj	nagornjak	rinček

roček	velik-	stirnik	holpcajk
obroček	cvajšpanik	štirnik	okrajk-
bagrček	ajnšpanik	lejtrnik	plank-
vagirček	lojtrnik	lojtrnik	belenk
sirček	prečnik	tasnik	zavrenk
pastirček	ročičnik	pašnik	rink
drevešček	garičnik	spašnik	brlonk
lojtršček	jajčnik	malohišnik	čok
otavček	samokolčnik	krušnik	skok
obotavček	skončnik	latnik	mok
drevček	skončnik-	vetnik	pok
sanivček	ločnik	pitnik	pok-
osredeč	ročnik	podritnik	širok
okrajek	lojtrčnik	prtnik	štok
osebenjek	žernadnik	oprtnik	rištok
blek	črednik	prilastnik	kipštok
flek	osrednik	pestnik	ščipk-
colek	osebenik	veleposestnik	desk-
kolek	rebrenik	listnik	zmetk-
stolek	motenik	plavnik	aksštuk
štirlek	tretjinik	spravnik	rajštuk
branvlek	krajnik	travnik	težk-
branovlek	krajnik-	otavnik	jubal
premek	steljnik	podotavnik	predal
jarmek	ogrebalnik	spodotavnik	ogal
potepenek	obračalnik	stavnik	vogal
jarek	vejalnik	sevník	mal-
prek	osipalnik	stoževnik	pal
petrek	okopalnik	stoževnik-	oral-
osek	ralnik	tretjivnik	tal
kosek	oralnik	oslovník	rešetal
golosek	oboralnik	pasovnik	črtal-
toplinšek	črtalnik	vetovnik	rezal-
vokovšek	rezalnik	prtovnik	držal
podmetek	oselnik	oprtovník	držal-
otavek	velnik	cizovnik	zabel
podotavek	zelnik	podvoznik	cel
lazek	varilnik	snežnik	cel-
ozek	ostrilnik	samotežnik	krčel
vozek	šarabolnik	kajžnik	del
sredovozek	samokolnik	ožnik	sedel
lemežek	osolnik	stožnik	podel
težek	zaramnik	stožnik-	podel-
nožek	jarévník	podružnik	angel
sredovožek	ajšponik	pik	okrogel
velik	dernik	ruštik	morel

kisel	havfen	barovčin	samotežn-
osel	lajtervagen	kontadin	plužn-
raštel	bogen	podžiljin	rudo
plevel	majhen	malin	igo
kozel	ajnfohen	bajdlin	dolgo
pontežel	podžiljen	klin	drogo
šupil	majčken	mlin	jugo
dol	miken	bintmlin	topeldjugo
kol ¹	člen	vintmlin	tajo
kol ²	šolen	vencerlin	fjanko
kol-	oplen	žerlin	ročalo
stol	kamen ¹	šlapslin	kalalo
vol	kamen ²	sapin	ralo
kozol	remen	šapin	oralo
vencerl	bremen	rampin	črtalo
bokul	jarmen	rimpin	rezalo
bintmul	jermen	čjaveštrin-	podrezalo
ham	senen	resin-	držalo
hram	trepen	osin-	sedlo
hram-	teren	mašin	podelo
tram	steren	ragajn	juglo
jarem	fren	picon	zavirilo
holpjarem	nasen	baldon	mlatilo
čoban	lesen	ogon	rezilo
rajdan	kolesen	progon	kolo
šubgan	aksen	barjon	duplo
bakan	pleten	bokalon	oslo
plan	pleTen-	kavalon	bremo
naplan	spleten	kolon	zahagano
gorman	anfohten	kolon-	zadejano
žegnan	bajten	bokolon	dno
lojtran	groten	tamon	zagrajeno
nalojtran	prelasten	timon	poleno
oblojtran	ven	vardzenon	bremeno
olojtran	reven	vardžinon	freno
stran	železen	kason	seno
stan	talajzen	platon	ledrno
focn-	sredovozen	kanton	perno
en	premožen	kazon	lazno
locen	sredovožen	lojtrn-	pero
lorcen	stržen	ostrn	aratro
žičen	ajnfohn-	topelŠn-	rešeto
močen	balancin	vlačun	rečinto
navaden	belancin	čapun	pesto
poden	bilancin	šapun	drevo
žlajfen	bilančin	sredovozn-	drvo

pestvo	drejar	fitar	bajtner
železo	kočljjar	mitar	gruntner
pezo	štekljar	bajtar	moser
radšlap	kajšljjar	rajtar	ter
drap	petljjar	štantar	holfater
trap	bajtljjar	gruntar	gater
<i>trap-</i>	kajžljjar	štuntar	kater
štap	mužljjar	črtar	pleter
cep	<i>mužljjar-</i>	hertar	ajnfahter
cep-	konjar	kravar	bajter
rep	gruntnjjar	hlevar	rajter
step	cekar	kozar	lejter
stolp	osebenjekar	kmetavzar	špekter
stolp-	črednikar	kajžjar	foter
kramp	žlajkar	stebr-	čevester
klop	jarkar	reber	mojster
korp	kljukar	steber	klešter
pukeljkorp	ščalar	hriber	čivešter
žegenkorp	ščelar	trajber	polšter
košp	škelar	dober	futer
košp-	šnelar	grospezicer	paver
kup	želar	kočer	iver
ravbar	filar	leder	kajžer
pesicar	volar	vender	stožer
šprajcar	toplar	oder	drobir
vencar	kotlar	voder	belančir
viničar	samar	ofer	bilančir
platničar	tamar	špringer	vodir
maseljčar	tromar	ajnfaher	vagir
planinčar	kočnar	jeher	vagir-
kočar	legnar	hoppejher	škalir
ovčar	bognar	holpjoher	mir
govedar	lastinar	majer	plenir
kodar	polovinar	kočljjar	krompir
gospodar	bajtnar	kajšljjar	kopir
kartofelrudar	gruntnar	bajtljjar	sir
žlajfar	štuntnar	kajžljjar	kosir
laderfar	mužnar	cekar	trokšir
cvajšpanigar	<i>mužnar-</i>	faler	pastir
ajnšpanigar	par	škaler	šolčador
pehar	rajsar	škaler-	solčador
dopelhar	aksar	kucler	šolčador
taberhar	plehaksar	dopler	zapor
javhar	hišjar	topler	kultivator
majar	planšjar	cmer	zavor
brazdjjar	košjar	kočner	razvor

razor	bat	štolt	gožev
gatr-	bogat	mohant	<i>NJiv-</i>
lejtr-	štekati	rant-	kriv
lojtr-	lat	pošident	obrov
<i>čevestr-</i>	lat-	bint	brv
<i>čiveštr-</i>	falat	čarpint	mrv-
zabur	mlat	grunt	ostrv
montanjur	plat	bot	letv-
čapur	komat	srobot	z
šapur	šibnat	mohot	laz
žur	paličnat	plot	oplaz
s	paličnat-	homot	iz
jerbas	žajrat	homot-	<i>ciz-</i>
kanas	vrat	drot	premz
pas	postat	birt	koz-
koles	vajvat	virt	voz
koles-	hrbt-	vrt	podvoz
res-	bet	samčast-	spodvoz
špres	hrbet	usnjast	sredovoz
dreves	falčet	usnjast-	opaž
ižes	lanket	plast	trebež
ižes-	čoket	žegnast	lemež
kis	klet	pobreznast	primež
lajbkis	met	lejtrast	žagnež
rajs	met-	lojtrast	kimpež
aks ¹	zamet	pest	samotež
aks ²	kmet	pest-	oprtež
os	parapet	bašt	revež
kos	garet-	prešt	sredovež
ajnfus	teret	laJšt-	paradiž
kapus	pret	boršt	podiz
brus	rešet-	rušt	križ
vejaš	senožet	rut	polž
kljukaš	ajnfaht	rovt	gož
bogataš	šlit	v	nož
gruntaš	šlit-	oprtav	vož
kaleš	žlit	mlačev	
lemeš	bajt	mlatidev	
drobiš	šajt	pinjev	
koldiš	bogšajt	pastirjev	kamb-
boriš	vogšajt	hlev	Otrob-
splaviš	cugšajt	plev	stranščic-
topelš	rajtšajt	plev-	vagic-
koš	topelt	mlatev	<i>telegic-</i>
senokoš	Špelt-	mlatitev	ojic-
tiloš	kinkolt	sirotev	vlakic-

premic-	staj-	ščipk-	škaler-
žaganic-	posej-	desk-	vagir-
lejtranic-	Skij-	zmetk-	gatr-
lojtranic-	šij-	težk-	lejtr-
podnic-	rajfelj-	mal-	lojtr-
klajnic-	švigelj-	oral-	čevestr-
ojnic-	švarkelj-	črtal-	čiveštr-
gnojnic-	remelj-	rezal-	koles-
kolnic-	driTelj-	držal-	res-
kamnic-	triTelj-	cel-	ižes-
konic-	roglj-	podel-	lat-
rebrnic-	dilj-	kol-	paličnat-
lejtrnic-	pretlj-	hram-	hrbt-
lojtrnic-	<i>blanj-</i>	<i>focn-</i>	met-
lestnic-	zadnj-	pleTen-	garet-
plužnic-	prednj-	ajnfohn-	rešet-
lojtric-	sprednj-	<i>čjaveštrin-</i>	šlit-
lestvic-	srednj-	resin-	Špelt-
remelj-	krošnj-	osin-	rant-
driTelj-	oj-	kolon-	homot-
triTelj-	tretj-	lojtrn-	samčast-
jarmc-	stožnjak-	topelŠn-	usnjast-
krajevc-	branovlak-	sredovozn-	pest-
rtič-	ročk-	samotežn-	laJšt-
krtič-	velik-	plužn-	plev-
preRoč-	skončnik-	<i>trap-</i>	<i>NJiv-</i>
priRoč-	krajnik-	cep-	mrv-
Smuč-	stoževnik-	stolp-	letv-
<i>teleg-</i>	stožnik-	košp-	<i>ciz-</i>
ig-	okraj-	<i>mužljar-</i>	koz-
rog-	plank-	<i>mužnar-</i>	
ploh-	pok-	stibr-	

5 Literatura

Zvezdica (*) pred okrajšavo navedenega dela označuje temeljne narečjeslovne in jezikovnogeografske priročnike in vire, ki so bili uporabljeni pri izdelavi komentarjev in kart. V razdelku 4 se navajajo le izjemoma.

- ALE 1973 = *Atlas Linguarum Europae = A.L.E.: Premier Questionnaire: onomasiologie, vocabulaire fondamental*, Nimègue: Secrétariat de la Rédaction de l'A.L.E., 1973. (Razmnoženo.) (<http://www.lingv.ro/ALE.html>, dostop 17. 3. 2023.)
- *ALI = *Atlante linguistico italiano* 1–9, gradivo zbrali Ugo Pellis idr., ur. Lorenzo Massobrio idr., Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato – Libreria dello Stato, 1995–2018.
- *ASLEF = *Atlante storico-linguistico-etnografico friulano* 1–6, ur. Giovanni Battista Pellegrini, Padova: Istituto di Glottologia e Fonetica dell'Università – Udine: Istituto di Filologia Romanza della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Udine, 1972–1986.
- Arhiv 22 = Arhiv Inštituta za slovenski jezik: 22 (1948–), Ljubljana. (Tipkopis, rokopis.)
- Arhiv 26 = Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik: 26 (1958–), Ljubljana. (Tipkopis, rokopis.)
- Babič 2022 = Vanda Babič, *Učbenik stare cerkvene slovanščine*, Ljubljana: Založba Univerze, 42022 (12003).
- Badjura 1953 = Rudolf Badjura, *Ljudska geografija: Terensko izrazoslovje*, Ljubljana: DZS, 1953.
- Bajec 1950 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika 1: Izpeljava samostalnikov*, Ljubljana: SAZU, 1950 (Dela razreda za filološke in literarne vede 1).
- Bajec 1959 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika 4: Predlogi in predpone*, Ljubljana: Triglavska tiskarna, 1959 (Dela razreda za filološke in literarne vede 8).
- Bajzek Lukač 2009 = Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika 1: A–L*, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti – Filozofska fakulteta, 2009 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 66).
- Bajzek Lukač 2019 = Mária Bajzek, *Magyar-szlovén nagyszótár*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2019. (www.szotar.net, dostop 16. 3. 2023.)
- Baš 1928a = Franjo Baš, Kóbanski hram, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 23/1–2 (1928), 17–42.
- Baš 1928b = Franjo Baš, Vetrenjače u Sloveniji, *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu* 3 (1928), 66–76.
- Baš 1929 = Franjo Baš, Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. Vpliv hmeljske kulture na njegov razvoj, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24/1–2 (1929), 71–90.
- Baš 1953/1954 = Franjo Baš, Pripombe k požigalništvu, *Slovenski etnograf* 6–7 (1953/1954), 83–102.

- Baš 1967 = Angelos Baš, *Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju v dobi kapitalistične izrabe gozdov*, Maribor: Obzorja, 1967.
- Baš 1968 = Angelos Baš, *Ralo in plug*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1968.
- Baš 1970 = Franjo Baš, *Gospodarska poslopja*, GDZS 1, 595–610.
- Baš 1974 = Angelos Baš, *Savinjski splavarji*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974.
- Baš 1980 = Angelos Baš, *Slovensko ljudsko izročilo*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Baš 1984 = Franjo Baš, *Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podeželju: Izbrani etnološki spisi*, Ljubljana: Slovenska matica, 1984.
- Bavcon idr. 2019 = Jože Bavcon – Blanka Ravnjak – Nada Praprotnik, *Senožeti, rovti – strme in pisane površine*, Ljubljana: Botanični vrt Univerze v Ljubljani, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo, 2019.
- BDO = *Bayerns Dialekte Online*, 2023 (<https://bdo.badw.de>), dostop s portala Wörterbuchnetz (https://woerterbuchnetz.de/#0_razlicica_01/23).
- Beguš 2011 = Gašper Beguš, Relativna kronologija naglasnih pojavov govora Žirovske kotline poljanskega narečja, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 8 (2011), 19–33.
- Belaj 1968/1969 = Vitomir Belaj, O starosti slovenskih mlinov na veter, *Slovenski etnograf* 21–22 (1968/1969), 10–102.
- Benacchio 2022 = Rosanna Benacchio, Sulle orme di M. Matičetov: i prestiti verbali dal tedesco, v: *Tra ricerca sul campo e studio a tavolino: Contributi per i cento anni dalla nascita dell'accademico Milko Matičetov = Med terenom in kabinetom: Ob 100. obletnici rojstva akademika Milka Matičetovega*, ur. Marija Stanonik – Han Steenwijk, Padova: Cleup, 23–30.
- Benedik 1994 = Francka Benedik, Slovenska narečna imena za oslo in oselnik, v: Inja Smerdel, *Oselniki: zbirka slovenskega etnografskega muzeja*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1994 (Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 4), 301–315.
- Benedik 1996 = Francka Benedik, Narečni izrazi za koruzo, koruzni storž, ličkati in ružiti, *Razprave razreda za filološke in literarne vede SAZU* 15, Ljubljana: SAZU, 1996, 7–25.
- Benedik 1999 = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1999.
- Benkő gl. EWUng 1992–1997
- Bernik 2005 = Rajko Bernik, *Tehnika v kmetijstvu: obdelava tal, setev, gnojenje – predavanja za študente agronomije in zootehnike*, Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, 2005. (<https://repositorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=118167&lang=slv>, dostop 17. 3. 2023.)
- Bezljaj gl. ESSJ
- Blaznik 1970 = Pavle Blaznik, Enote individualne posesti, v: GDZS 1, 161–184.
- Boerio 1867 = Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia: Cecchini, ³1867.
- Bogataj 1978 = Janez Bogataj, Turizem na vasi (kmečki turizem) in etnologija, *Etnologija in sodobna slovenska družba = Ethnology and today's Slovene society*, ur. Janez Bogataj – Mitja Guštin, Brežice: Posavski muzej – Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1978 (Posavski muzej Brežice 5).

- Bogataj 1982 = Janez Bogataj, *Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke*, Novo mesto: Dolenjski list, Dolenjski muzej – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja, 1982.
- Bogataj 1989 = Janez Bogataj, *Domače obrti na Slovenskem*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989.
- Bogataj 1992 = Janez Bogataj, *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*, Ljubljana: Prešernova družba, 1992.
- Bogataj 1996 = Janez Bogataj, Sestavine kulturne istovetnosti (identitete) slovenskega podeželja, *Anthropos* 28 (1996).
- Bogataj 1999 = Janez Bogataj, *Mleko*, Ljubljana: Založba Rokus, 1999.
- Boryś 2005: Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- Brecelj 2005 = Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*, Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 2005.
- Brinar 1970 = Miran Brinar, *Gozdarski slovar*, Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov gozdarstva in industrije za predelavo lesa Slovenije, 1970.
- Brozović 1963 = Dalibor Brozović, O fonetskoj transkripciji u srpskohrvatskom dijalektološkom atlasu, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 6 (1963), 93–116.
- Brozović 1981 = Dalibor Brozović, O fonetskoj transkripciji, v: FO 1981.
- Buccarella 2013 = Aldo Buccarella, *Dizionario popolare (illustrato) italiano-bisiac*, Monfalcone: Incontri Bisiachi, 2013.
- Celinić 2010 = Anita Celinić, *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*, Split: Književni krug – Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2010 (Biblioteka znanstvenih djela 163).
- Cevc 1972 = Tone Cevc, *Velika planina. Življenje, delo in izročilo pastirjev*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.
- Cevc 1984 = Tone Cevc, *Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem: kulturnozgodovinski in etnološki oris*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1984.
- Cevc 1988 = Tone Cevc, *Kmečke hiše v Karavankah. Stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kopo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovskim Storžičem in Peco*, Celovec: Drava – Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1988.
- Cevc 1992 = Tone Cevc, *Bohinj in njegove planine: srečanja s planšarsko kulturo*, Bled: Triglavski narodni park – Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje (izd.) – Radovljica: Didakta (zal.), 1992.
- Cevc 1995 = *Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah: stavbna tipologija in varovanje stavbne dediščine = Die Sennhütten in den Ostalpen: die Bautypologie und der Schutz der Sennhütten*, ur. Tone Cevc, Ljubljana: ZRC SAZU, 1995.
- Cortelazzo – Zolli 1999 = Manlio Cortelazzo – Paolo Zolli, *Il nuovo etimologico: dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli, 1999.
- Cossutta 2010 = Rada Cossutta, *Romanizmi v poljedelskem in vinogradniškem izrazju slovenske Istre*, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2010.
- Cossutta gl. SDLA-SI
- Crevatin gl. SDLA-SI

- Čop – Cevc 1993 = Jaka Čop – Tone Cevc, *Slovenski kozolec = Slovene Hay-rack*, Žirovnica: Založba Agens, 1993.
- Čujec Stres 2010–2014 = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolmingskega govora 1–2*, Zatoimin: Stres inženiring, 2010–2014.
- Debenjak 2001 = Doris Debenjak – Božidar Debenjak – Primož Debenjak, *Veliki nemško-slovenski slovar = Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch*, Ljubljana: DZS, ²2001 (¹1992).
- Dizionario 2011 = *Dizionario italiano-friulano – furlan-talian*, Pordenone: Biblioteca dell'Immagine, ⁴2011 (¹2002) (Chaos 36).
- *DOF = Alessandro Carozzo, *DOF: dizionari ortografic talian-furlan – furlan-talian*, Udine: Serling – Informazion furlane, 2008 (Cemût si scrivial?).
- Dolinar 1954 = Jože Dolinar, Rateče, rateško pastirjenje in še kaj, *Planinski vestnik* 10/5 (1954), 268–275.
- Doria 1987 = Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino: storico etimologico fraseologico*, con la collaborazione di Claudio Noliani, Trieste: Edizioni »Italo Svevo« – Edizioni »Il Meridiano«, 1987.
- Dovjak 2011 = Rok Dovjak, *Srednji spol samostalnikov na -e v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA): diplomsko delo*, Ljubljana: [R. Dovjak], 2011. (Razmnoženo.)
- ¹DWB = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Erstbearbeitung (1854–1960)*, digitalizirana različica, v: *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. (<https://www.dwds.de/wb/dwb1>)
- ²DWB = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, Neuarbeitung, A–F, (1965–2016)*, digitalizirana različica, v: *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. (<https://www.dwds.de/wb/dwb2>)
- DWDS = *Wörterbuecher*, v: *Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache*. (<https://www.dwds.de/d/woerterbuecher>)
- Erat 2008 = Janez Erat, *Furlansko-slovenski slovar 1–5*, 2008. (<https://www2.ung.si/~jezik/furlanscina/>, dostop 27. 3. 2023.)
- ERHJ = *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika 1: A–Nj*, Ranko Matasović – Tijmen Pronk – Dubravka Ivšić – Dunja Brozović Rončević, 2016; 2: *O–Ž*, Ranko Matasović – Dubravka Ivšić Majić – Tijmen Pronk, 2021, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- *ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I: A–J*, 1971; II: *K–poni¹*, 1972; III: *poni²–Ž*, 1973; IV: *Kazala*, 1974, ur. Mirko Deanović – Ljudevit Jonke, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- *ESSJ = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1977 (¹1976); II: *K–O*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1982; III: *P–S*, dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Mladinska knjiga (zal.), 1995; IV: *Š–Ž*, avtorji gesel France Bezlaj, Marko Snoj in Metka Furlan, uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2005; V: *Kazala*, izdelala Marko Snoj in Simona Klemenčič, Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center,

- Inštitut za slovenski jezik, Etimološko-onomastična sekcija (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2007.
- ĚSSJa = *Ětimologiĉeskij slovar' slavjanskijh jazykov: praslavjanskij leksiĉeskij fond* 9: *jъz–*klenje, 1983; 13: *kroměžirъ–*kyžiti, 1987; 20: *morzatъjъ–*mъrsknqti 1994, ur. O. N. Trubačev – A. F. Žuravlev (2005–), Moskva: Nauka, 1974–.
- eSSKJ = *eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika* 2016–. (www.fran.si)
- ESSZI = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC, 2009.
- EWD = Wolfgang Pfeifer idr., *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen* (1993), digitalizirana in predelana različica, v: *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. (https://www.dwds.de/d/wb-etymwb)
- EWUng = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–7, ur. Benkő Loránd, Budapest: Akadémiai kiadó, 1992–1997.
- Faggin 1985 = Giorgio Faggin, *Vocabolario della lingua friulana* 1: A–L; 2: M–Z, Udine: Del Bianco, 1985.
- Finžgar 1970 = Vilko Finžgar, Planine na Slovenskem, GDZS 1, 352–353. (Zemljevid.)
- *FO 1981 = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić idr., Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981 (Posebna izdanja LV).
- Furlan gl. NESSJ
- Furlan 1998 = Metka Furlan, Praslovanski adverb *dōma ‘domi; domum’: k psl. lok. sg. na *-a tematskih osnov, *Folia onomastica Croatica* 7 (1998), 89–106.
- Furlan 2009 = Metka Furlan, Asimilacijski vzorec v gornjeseniških primerih tipa smétke ‘smeti’ v širšem slovenskem kontekstu, v: *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi* [Slovenski slavistični kongres, Monošter, 1.–3. oktober 2009], Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2009 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 20), 120–130.
- Furlan 2011 = Metka Furlan, O nastanku slovenskih parov tipa žrd : žrk, v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, 2011 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 80), 46–56.
- Furlan 2012 = Metka Furlan, Primorsko gradivo z v iz b v širšem slovenskem in slovanskem kontekstu, *Jezikoslovni zapiski* 18/1 (2012), 47–69.
- Furlan 2013 = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013.
- Furlan 2023 = Metka Furlan, Praslovanski ijevski samostalnik *qъb ‘kača’, *Filologija* 80 (2023), 19–34.
- GDZS 1 = *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev* 1 – *Zgodovina agrarnih panog: Agrarno gospodarstvo*, ur. Bogo Grafenauer – Pavle Blaznik – Sergij Vilfan – Fran Zwitter, Ljubljana: SAZU, Inštitut za zgodovino, Sekcija za občo in narodno zgodovino (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.), 1970.
- Gornik Bučar – Merzelj 1998 = Dominika Gornik Bučar – Franc Merzelj, *Žagarski praktikum*, Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za lesarstvo, 1998.

- Gostenčnik 2013a = Januška Gostenčnik, *Izoglose na stiku slovenskega kostelskega narečja in kajkavskega goranskega narečja: doktorska disertacija*, Ljubljana: [J. Gostenčnik], 2013. (Razmnoženo.)
- Gostenčnik 2013b = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora grada Gerovo (prema zapisu Božidara Finke), *Slavia Centralis* 6/1 (2013), 38–58.
- Gostenčnik 2014a = Januška Gostenčnik, Govor kraja Banja Loka (SLA T283) (po gradivu za SLA), *Annales: anali za istrske in mediteranske študije = annali di Studi istriani e mediterranei = annals for Istrian and Mediterranean studies: series historia et sociologia* 24/2 (2014), 343–355.
- Gostenčnik 2014b = Januška Gostenčnik, Primerjava govorov Babnega Polja in Ravnic v luči starejših in mlajših slovenskih jezikovnih sprememb, *Jezikoslovni zapiski* 20/2 (2014), 25–36.
- Gostenčnik 2018 = Januška Gostenčnik, *Krajevni govori ob Čabranki in Zgornji Kolpi*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (Linguistica et philologica 36).
- Gostenčnik 2020 = Januška Gostenčnik, Kostelsko narečje, *Slavistična revija* 68/3 (2020), 353–372.
- Gostenčnik 2023 = Januška Gostenčnik, Narečna klasifikacija govora kraja Ravna Gora v Gorskem kotarju, *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 15, 2023 [v tisku].
- Grafenauer – Blaznik – Vilfan – Zwitter 1970 gl. GDZS 1
- Grafenauer 1905 = Ivan Grafenauer, Zum Accente im Gailthalerdialekte, *Archiv für slavische Philologie* 27 (1905), 195–228.
- Grafenauer 1970a = Bogo Grafenauer, Poljedelsko orodje, v: GDZS 1, 201–218.
- Grafenauer 1970b = Bogo Grafenauer, Poljedelski obdelovalni načini, v: GDZS 1, 225–250.
- Gregorič 2014 = Jože Gregorič, *Kostelski slovar*, ur. Sonja Horvat – Ivanka Šircelj-Žnidaršič – Peter Weiss, Ljubljana: Založba ZRC – Kostel: Občina, 2014 (Zbirka Slovarji).
- Greenberg 2002 = Marc L. Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*, prev. Marta Pirnat-Greenberg, Maribor: Aristej, 2002. – Prevod dela: *A historical phonology of the Slovene language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000 (Historical phonology of the Slavic languages 13).
- Grimm gl. ¹DWB, ²DWB
- Guček 1989 = Svetozar Guček, *Slovenija, zibelka smučanja v Srednji Evropi*, Ljubljana: Založba Kmečki glas, 1989.
- Habe 1996 = France Habe, *Mlini in žage na vodni pogon na Pivki in Planinskem polju nekoč in danes*, Postojna: Društvo za varstvo kraškega okolja Postojna (izd.) – Občina (zal.), 1996 (Ljudje in kraji ob Pivki 3).
- Habe – Šilc-Telič 1997 = France Habe – Magda Šilc-Telič, *Mlini in žage na vodni pogon na Cerkniskem in Loškem polju ter Blokah nekoč in danes: posvečeno 50-letnici Zveze organizacij za tehnično kulturo Slovenije*, Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije – Postojna: Gozdno gospodarstvo Postojna (izd.) – Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije (zal.), 1997.
- Hazler 1975 = Vito Hazler, *Breginj: terenski zapiski*, 1975. (Rokopis.)
- Hazler 1988 = Vito Hazler, *Zgornja Savinjska dolina: terenski zapiski*, 1988. (Rokopis.)
- Hazler 1995 = Vito Hazler, *Koroška: terenski zapiski*, 1995. (Rokopis.)

- Hazler 1999 = Vito Hazler, *Podreti ali obnoviti: zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*, Ljubljana: Založba Rokus, 1999.
- Hazler 2007 = Vito Hazler, Kozolci – slovenska prepoznavnost: slovenska kulturna dediščina, *GEA* 17/11 (2007), 60–65.
- Hazler 2011 = *Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije: Idejna zasnova za stalno muzejsko postavitev v Žalcu*, ur. Vito Hazler, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2011 (Zbirka kulturna dediščina 6).
- Hazler 2014 = Vito Hazler, Mlini ob potoku Temnjaški vrelec v Lokovini pri Dobrni, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62/3 (2014), 571–586.
- Hazler 2018–2021 = Vito Hazler, *Južno Pohorje: terenski zapiski*, 2018–2021. (Rokopis.)
- HJA = *Hrvatski jezični atlas: upitnik*, Zagreb, 1997. (Razmnoženo.)
- Horvat gl. Kumin Horvat
- IPA 1999 = *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*, Cambridge idr.: Cambridge University Press, 1999.
- Jakop 2003 = Tjaša Jakop, Priprava Atlasa narečnega tesarskega izrazja (ANTI), v: *Glasoslovje, besedoslovje in besedotvorje v delih Jakoba Riglerja*, ur. Zinka Zorko – Mihaela Koletnik, Maribor: Slavistično društvo, 2003 (Zora 25), 160–170.
- *Jakop 2008a = Tjaša Jakop, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Linguistica et philologica 21).
- Jakop 2008b = Tjaša Jakop, *The dual in Slovene dialects*, Bochum: N. Brockmeyer, 2008 (Diversitas linguarum 18).
- Jakop 2009 = Tjaša Jakop, The influence of the grammatical category of number on neuter nouns in Slovene dialects, *Dialectologia et geolinguistica* 17 (2009), 12–31.
- Jakop 2020 = Tjaša Jakop, Izrazi za sani in smuči (po gradivu za Slovenski lingvistični atlas), *Hrvatski dijalektološki zbornik* 24 (2020), 107–142.
- *Ježovnik 2022 = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2022 (Linguistica et philologica 43).
- Jurjec 2005a = Peter Jurjec, Fonetični opis govora Ovcje vasi, v: *Ovcja vas in njena slovenska govornica: raziskovalni tabor Kanalska dolina 2003*, 29. 6. 2003–5. 7. 2003 = *Valbruna e la sua parlata slovena: stage di ricerca Val Canale 2003*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Slovensko kulturno središče Planika Kanalska dolina – Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU – Založba ZRC, 2005, 60–70.
- Jurjec 2005b = Peter Jurjec, Začetne opombe k laringalizaciji v slovenščini, *Slovenski jezik = Slovene Linguistic Studies* 5 (2005), 135–168.
- Jurjec 2019a = Peter Jurjec, Opacity in Šmartno Slovenian, *Phonology* 36/2, 265–301.
- Jurjec 2019b = Peter Jurjec, Glasoslovne raziskave slovenskih narečij na Univerzi v Torontu, *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*, ur. Hotimir Tivadar, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019 (Obdobja 38), 59–69.
- Karničar 1990 = Ludwig Karničar 1990, *Der Obir-Dialekt in Kärnten: die Mundart von Ebriach/Obirsko im Vergleich mit den Nachbarmundarten von Zell/Sele und Tröger/Korte (Phonologie, Morphologie, Mikrotoponymie, Vulgonamen, Lexik, Texte)*, Graz 1986, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1990 (Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte 551).

- Karničar 2008 = Ludvik Karničar, Fonetično zapisovanje narečnih etnoloških besedil, *Traditiones* 37/1 (2008), 155–167.
- Kenda-Jež 1996 = Karmen Kenda-Jež, Uvodna pojasnila, v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996, VII–XVIII.
- Kenda-Jež 2000 = Karmen Kenda-Jež, Dialektološke raziskave na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, v: *Slovensko jezikoslovje danes in jutri: Slovenski slavistični kongres, Celje, 1999*, ur. Zoltan Jan, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2000, 195–206 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10).
- Kenda-Jež 2002a = Karmen Kenda-Jež, Model idealnega govorca v slovenskih dialektoloških raziskavah, *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*, ur. Marko Jesenšek – Bernard Rajh – Zinka Zorko, Maribor: Slavistično društvo, 2002 (Zora 18), 150–165.
- Kenda-Jež 2002b = Karmen Kenda-Jež, *Cerkljansko narečje: teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja: doktorska disertacija*, Ljubljana: [Karmen Kenda-Jež], 2002. (Razmnoženo.)
- Kenda-Jež 2015 = Karmen Kenda-Jež, *Shranli smo jih v bančah: slovarski prispevek k poznavanju oblačilne kulture v Kanalski dolini = contributo lessicale alla conoscenza dell'abbigliamento in Val Canale*, Ukve: S.K.S. Planika Kanalska dolina – Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ²2015 (¹2007, ³2019 = Slovar oblačilnega izrazja ziljskega govora v Kanalski dolini (www.fran.si)).
- Kenda-Jež idr. 2016 = Karmen Kenda-Jež – Robert Grošelj – Vera Smole, Govorjena besedila iz Lipalje vasi, v: Robert Grošelj idr., *Lipalja vas in njena slovenska govorica*, Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2016 (Linguistica et philologica 34).
- Kerenčič 1939 = Jože Kerenčič, *Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica*, Maribor: [Jože Kerenčič], 1939.
- Kluge 2011 = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin – Boston: de Gruyter, ²⁵1989.
- Kolarič 1939 = Franc Kolarič, Vinogradna posest v Slovenskih gorica (Ptujski politični okraj brez Jeruzalemskih goric), *Geografski vestnik* 15 (1939), 58–69.
- Koletnik 1999 = Mihaela Koletnik, Fonološki opis voličinskega in črešnjevke govora, *Slavistična revija* 47/1 (1999), 69–87.
- Koletnik 2000 = Mihaela Koletnik, Fonološki opis govora v Radencih, *Jezikoslovni zapiski* 6 (2000), 155–165.
- Koletnik 2000/2001 = Mihaela Koletnik, Govor pri Sv. Trojici v Slovenskih gorica, *Jezik in slovstvo* 46/3 (2000/2001), 81–90.
- Koletnik 2002 = Mihaela Koletnik, Fonološki opis govora na Zgornji Velki (SLA 364), *Jezikoslovni zapiski* 8/1 (2002), 139–149.
- Koletnik 2003 = Mihaela Koletnik, Fonološki opis govora pri Negovi (SLA 367), *Jezikoslovni zapiski* 9/2 (2003), 81–92.
- Koletnik 2007 = Mihaela Koletnik, Govor pri Negovi v Slovenskih gorica (SLA 367), v: *Jezikovna predanost: akademiku prof. dr. Jožetu Toporišču ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek – Zinka Zorko, Maribor: Slavistično društvo – Ljubljana: SAZU, 2006 (Zora 44), 469–476.

- Koletnik 2008 = Mihaela Koletnik, *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke študije*, Maribor: Filozofska fakulteta, 2008 (Zora 60).
- Koletnik 2013a = Mihaela Koletnik, Besedje iz pomenskega polja »kmetija – prostori in oprema v hiši, gospodarska poslopja« v slovenskogoriškem narečju, *Jezikoslovni zapiski* 19/2 (2013) = *Dialektološki razgledi*, 113–138.
- Koletnik 2013b = Mihaela Koletnik, Poimenovanja za orodje v slovenskogoriškem narečju, v: *Zbornik prispevkov s simpozija 2013*, ur. Danila Zuljan Kumar – Helena Dobrovoljc, Nova Gorica: Založba Univerze, 2015 (Škrabčevi dnevi 8), 84–104.
- Koletnik 2015a = Mihaela Koletnik, Medjezikovni stiki v prleškem besedju za »hišo«, v: *Leopold Volkmer: prvi posvetni pesnik na slovenskem Štajerskem*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2015 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 106), 97–129.
- *Koletnik 2015b = Mihaela Koletnik, *Medjezikovni stiki v besedju iz pomenskega polja kmetija v slovenskogoriškem narečju*, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2015 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 109).
- Koštiál 1937/1939 = Ivan Koštiál, O oselniku, *Etnolog* 10–11 (1937/1939), 22–24.
- Koštiál 1940 = [Ivan] J. Koštiál, O slovenski in srbohrvatski ljudski mlekerski terminologiji, *Etnolog* 13/1 (1940), 125–128.
- Kotnik 1943 = France Kotnik, *Slovenske starosvetnosti: nekaj zapiskov, orisov in razprav*, Ljubljana, 1943 (Slovenska poljudnoznanstvena knjižnica 1/4).
- Kozar 1996 = Marija Kozar, *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem = A magyarországi szlovének néprajzi szótára*, Monošter: Zveza Slovencev na Madžarskem – Szombathely: Savaria Múzeum, 1996.
- Kranzmayer – Lessiak 1983 = Eberhard Kranzmayer – Primus Lessiak, *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien*: Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, ²1983 (¹1944).
- Kreft 2014 = Timotej Kreft, *Sodobno klepanje kose: raziskovalna naloga*, Velenje: [Timotej Kreft]. (<http://mladiraziskovalci.scv.si/ogled?id=1414>, dostop 26. 2. 2020.)
- Križnar 1974 = Naško Križnar, Planinsko naselje v porečju zgornje Soče (prispevek k zgodovini in tipologiji), *Goriški letnik* 1, Nova Gorica: Goriški muzej, 1974.
- Kumin Horvat 2010 = Mojca Horvat, Sadni, zelenjavni in cvetlični vrt v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA), *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 46 = *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010, 164–170.
- Kumin Horvat 2012 = Mojca Horvat, *Morfološka struktura in geolingvistična interpretacija rastlinskih poimenovanj v slovenskih narečjih: doktorska disertacija*, Ljubljana: [M. Horvat], 2012. (Razmnoženo.)
- *Kumin Horvat 2018 = Mojca Kumin Horvat, *Besedotvorni atlas slovenskih narečij: Kulturne rastline*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2018.
- Lexer 1862 = Matthias Lexer, *Kärntisches Wörterbuch*, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1862.
- Lexer 1872–1878 = Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* 1–3: A–M, 1969–1872; N–U, 1873–1876, V–Z, 1876–1878, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1872. Digitalizirana različica v: *Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities*, Različica 01/23. (<https://www.woerterbuchnetz.de>)

- LinGeH = *LinGeH – Upitnik: Projekt Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju*, Zadar – Zagreb – Rijeka – Pula: Hrvatska zaklada za znanost – Sveučilište u Zadru, 2021.
- LIÖ = *Lexikalisches Informationssystem Österreich*, projekt Deutsch in Österreich: Variation – Kontakt – Perzeption, Universität Wien, Institut für Germanistik – Österreichische Akademie der Wissenschaften – Austrian Centre for Digital Humanities & Cultural Heritage, WBÖ-Belegdatenbank [= podatkovna zbirka WBÖ]. (<https://lioe.dioe.at>)
- Logar 1958/1959 = Tine Logar, Iz priprav za lingvistični atlas, *Jezik in slovstvo* 4 (1958/59), 129–135.
- Logar 1975 = Tine Logar, O zapisu besedil, v: Tine Logar, *Slovenska narečja: besedila*, Ljubljana: Mladinska knjiga, ¹1975 (Kondor 154), 85–87. (Ponatis v: Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana: Mladinska knjiga, ²1993 (Cicero), 101–103.)
- Logar 1981 = Tine Logar, *Izhodišni splošnoslovenski fonološki sistem*, v: FO 1981, 29–33.
- Logar 1991 = Tine Logar, Razvoj slovenske dialektologije kot lingvistične geografije po Franu Ramovšu, v: *Sedemdeset let slovenistike: zborovanje slavistov ob stoletnici rojstva Frana Ramovša, Ljubljana 1990*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1991 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije), 75–78.
- *Logar 1996 = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- Logar – Rigler 1983 = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Univerzum, 1983.
- Ložar 1944 = Rajko Ložar, *Narodopisje Slovencev* 1, Ljubljana: Klas, 1944 (Znanstvena knjižnica 1).
- Lundberg 2001 = Grant H. Lundberg, Typology of Tone Loss in Haloze, Slovenia: An Acoustic and Autosegmental Analysis, *Slovenski jezik = Slovene Linguistic Studies* 3 (2001), 169–189.
- Machek 1997 = Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ⁴1997 (¹1957).
- Makarovič 1965/1966 = Gorazd Makarovič, Križevato kolo na Slovenskem, *Slovenski etnograf* 18–19 (1965/1966), 21–35.
- Makarovič 1976 = Marija Makarovič, Kmečka noša v Bohinju, *Slovenski etnograf* 29 (1976), 75–90.
- Makarovič 1978 = Marija Makarovič, *Kmečko gospodarstvo na Slovenskem*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.
- Makarovič 1981 = Gorazd Makarovič, *Slovenska ljudska umetnost: Zgodovina likovne umetnosti na kmetijah*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981.
- Makarovič 1995 = Marija Makarovič, Družinsko življenje v luči slovenskega narodopisja, *Družina: Zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine v Cankarjevem domu v Ljubljani, 25. in 26. oktober 1994*, ur. Jože Ramovš, Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno, 1995, 221–245.
- Malnar 2008 = Slavko Malnar, *Rječnik govora čabarskog kraja*, Čabar: Matica hrvatska, Ogranak Čabar, 2008.

- Manzini – Rocchi 1995 = Giulio Manzini – Luciano Rocchi, *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistira*, Trieste – Rovigno: Unione Italiana – Fiume, Università popolare di Trieste, Istituto regionale per la cultura istriana – Trieste, Regione del Veneto – Venezia, 1995.
- Melik 1931 = Anton Melik, *Kozolec na Slovenskem*, Ljubljana: Znanstveno društvo, 1931.
- Melik 1936 = Anton Melik, *Slovenija 1–2*, Ljubljana: Slovenska matica, 1936.
- Melik 1953 = Anton Melik, Mlini na Slovenskem, *Geografski vestnik* 25 (1953), 3–26.
- Mende 1956 = Manfred Mende, *Romanische Lehnwörter im Slowenischen*, 1956. (Doktorska disertacija. Razmnoženo.)
- Merkù 1999 = Pavle Merkù, *Slovenska krajevna imena v Italiji: Priročnik = Toponimi sloveni in Italia: Manuale*, Trst: Mladika, 1999.
- Meyer-Lübke 1911 = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: C. Winter, 1911.
- Mihelič 1985 = Darja Mihelič, *Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1985 (Dela prvega razreda SAZU 27).
- Miklavčič-Brezigar 1996 = Inga Miklavčič-Brezigar, Materialna kultura v domoznanski literaturi na Goriškem, *Traditiones* 25 (1996), 239–253.
- Miklošič 1886 = Franz Miklosich [= Franc Miklošič], *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien: Wilhelm Braumüller, 1886.
- Mukič 2005 = Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem, 2005.
- Mušič 1970 = Marjan Mušič, *Arhitektura slovenskega kozolca*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1970.
- *NESSJ = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika 2017–*. (www.fran.si)
- Neweklowsky 2013 = Gerhard Neweklowsky, *Der Gailtaler slowenische Dialekt: Feistritz an der Gail/Bistrica na Zilji und Hohenthurn/Straja vas*, Klagenfurt – Wien = Celovec – Dunaj: Drava, 2013.
- Novak 1942 = Vilko Novak, Ovčarstvo pod Stolom in v Planici, *Etnolog* 15 (1942), 89–95.
- Novak 1960 = Vilko Novak, *Slovenska ljudska kultura: oris*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1960.
- Novak 1961 = Vilko Novak, Übersicht über Viehhaltungsformen und Alpwesen in Slowenien, v: *Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa: Ethnographische Studien*, ur. Márta Belényesy – Béla Gunda, Budapest: Ungarische Akademie der Wissenschaften, 1961, 647–662.
- Novak 1969 = Vilko Novak, Über die Milchwirtschaft bei den Völkern Jugoslawiens, v: *Viehwirtschaft und Hirtenkultur: Ethnographische Studien*, ur. László Földes, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1969, 547–602.
- Novak 1970 = Vilko Novak, Živinoreja, *GDZS* 1, 343–394.
- Novak 1996 = Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, priredil in uredil Vilko Novak, Murska Sobota: Pomurska založba, ²1996 (¹1985, ³2009) (Panonika).
- OLA 1964 = *Fonetičeskaja transkripcija dlja Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa*, Moskva, 1964.
- OLA 1965 = *Voprosnik Obščeslavjanskogo lingvističeskogo atlasa*, Moskva: Nauka, 1965.

- OLA 1978 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas – vstupitel'nyj vypusk: obščie principy – spravočnye materialy*, ur. R. I. Avanesov, Moskva: Nauka, 1978.
- OLA 1994 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas – vstupitel'nyj vypusk: obščie principy – spravočnye materialy*, Moskva: Nauka, ²1994 (razširjena in dopolnjena izdaja).
- *OLA L4 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 4: Sel'skoe hozjajstvo*, ur. Adriana Ferenciková, Bratislava: VEDA, 2012.
- *OLA L8 = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 8: Professii i obščestvennaja žizn'*, ur. Jan Basara – Janusz Siatkowski, Warszawa, 2003.
- Orel 1944 = Boris Orel, Slovenski ljudski običaji, v: Ložar 1944, 263–349.
- Orel 1956 = Boris Orel, Ljudske smuči na Bloški planoti, v Vidovskih hribih in v njih soseščini, *Slovenski etnograf* 9 (1956), 17–90.
- Orel 1961 = Boris Orel, Ralo na Slovenskem, *Slovenski etnograf* 14 (1961), 15–40.
- Orožen Adamič idr. = Milan Orožen Adamič – Drago Perko – Drago Kladnik, *Priročni krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana: DZS, 1996.
- ÖW = *Österreichisches Wörterbuch*, Wien: Österreichischer Bundesverlag – Jugend und Volk, ⁴³2018.
- Pavel 1909 = Pável Ágost [= Avgust Pavel], *A vashidegküti szlovén nyelvjárás hangtana*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1909.
- Pavel 1976 = Pável Ágoston [= Avgust Pavel], *Válogatott tanulmányai és cikkei*, Szombathely: Vas megye tanácsa végrehajtó bizottságának, 1976.
- Pirona 2001 = Giulio Andrea Pirona – Ercole Carletti – Giovanni Battista Corgnani, *Il Nuovo Pirona: vocabolario friulano*, aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau, Udine: Società filologica friulana, 2001 (¹1935, ²1992).
- Pleteršnik 1894–1895 = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1–2, Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894–1895. (Ponatisi: Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974; Celovec: Wieser, 2004/05; *Slovensko-nemški slovar: transliterirana izdaja* 1–2, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006 (Slovarji). (www.fran.si)
- Pohl 2007 = Heinz Dieter Pohl, *Kleines Kärntner Wörterbuch*, Klagenfurt: Johannes Heyn, ²2007 (¹1989, *Kleine Kärntner Mundartkunde mit Wörterbuch*).
- Poklač Vojtech 2001 = Saša Poklač, *Akanje v slovenskih narečjih (po gradivu za Slovenski lingvistični atlas): diplomsko delo*, Ljubljana: [S. Poklač], 2001. (Razmnoženo.)
- Poklač Vojtech 2011 = Saša Poklač Vojtech, *Glasoslovje in frazeologija dolenjških govorov med Krko in Gorjanci: doktorska disertacija*, Ljubljana: [Saša Poklač], 2011. (Razmnoženo.)
- Prašnički idr. 2016 = *Belanski narečni govor: urejeno slovarsko gradivo, slovnice in glasovne posebnosti, besedne zveze in zvočni posnetki govora*, ur. Martin Prašnički – Mira Petrovič – Petra Petek – Petra Letonja, Cirkulane: Društvo za ožvitev gradu Borl, 2016 (Svet Belanov 3).
- Priestly 1989 = Tom S. Priestly, Baudouin de Courtenay as phonetician: his description of the *zasopli vokali* in the dialect of Resia, *Slavistična revija* 37/1–3 (1989), 233–240.
- *Pronk 2009 = Tijmen Pronk, *The Slovene Dialect of Egg and Patschach in the Gailtal, Austria*, Amsterdam – New York: Rodopi, 2009 (Studies in Slavic and General Linguistics 36).

- Pronk-Tiethof 2013 = Saskia Pronk-Tiethoff, *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*, Amsterdam – New York, 2013 (Leiden Studies in Indo-European 20).
- Prunč 1980 = Erich Prunč, Forschungskonzept zur Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten, v: *Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten: Grundsätzliches und Allgemeines*, ur. Stanislaus Hafner – Erich Prunč, Graz: Institut für Slawistik der Universität Graz, 1980 (Slowenistische Forschungsberichte 1), 38–55.
- Radinja 1979 = Darko Radinja, Geografsko raziskovanje vodnih mlinov in mlinarstva na Slovenskem, *Geografski vestnik* 51 (1979), 121–145.
- Rajh 2010 = Bernard Rajh, *Gúčati po antújoško: gradivo za narečni slovar severozahodno-prleškega govora*, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2010 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 109).
- Ramovš 1918 = Fran Ramovš, Slovenische Studien, *Archiv für slavische Philologie* 37 (1918), 123–174.
- *Ramovš 1924 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 2: Konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela I/2).
- Ramovš 1931 = Fran Ramovš, *Dialektološka karta slovenskega jezika*, Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra I, 1931.
- *Ramovš 1935 = *Historična gramatika slovenskega jezika 7: Dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela I/7).
- *Ramovš 1952 = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*, Ljubljana: DZS – Univerzitetna študijska komisija, 1952.
- *Ramovš 1971 = Fran Ramovš, *Zbrano delo 1: Članki in razprave*, ur. Tine Logar – Jakob Rigler, Ljubljana: SAZU, 1971 (Dela razreda za filološke in literarne vede 23/I).
- *Ramovš 1997 = Fran Ramovš, *Zbrano delo 2: Razprave in članki*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: SAZU, 1997 (Dela razreda za filološke in literarne vede 23/II).
- Ramšak 1996 = Mojca Ramšak, Življenjski pogoji viničarjev v Svečinskih goricah pred 2. svetovno vojno, *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 6 = 57 (1996), 295–328.
- Ravnik 1996 = Mojca Ravnik, *Bratje, sestre, strniči, zermani*, Ljubljana: Založba ZRC – Koper: Lipa, 1996.
- Razpet 2006 = Marko Razpet, *Kako se reče po cerkljansko*, Cerklje: Občina – Ljubljana: Jutro, 2006.
- Renčelj idr. 1995 = Stanko Renčelj – Janez Bogataj – Bogdan Perko, *Siri nekdanj in zdaj*, Ljubljana: Kmečki glas, 1995.
- Repinc 2000 = Martina Repinc, *Mlekarice iz tržaške okolice*, Opčine – Trst: Slovensko kulturno društvo Tabor, 2000.
- *REW = Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch* 1–3, Heidelberg: C. Winter, 1953–1958 (Indogermanische Bibliothek 2: Wörterbücher).
- *Rigler 1963a = Jakob Rigler, *Južnotranjski govori: Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*, Ljubljana: SAZU, 1963 (Dela razreda za filološke in literarne vede 13).

- Rigler 1963b = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14 (1963), 25–78.
- Rigler 1967 = Jakob Rigler, Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu I, *Slavistična revija* 15 (1967), 129–152.
- *Rigler 2001 = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: Jezikoslovnogodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Rosamani 1990 = Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione giuliano-dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel Convegno di Rapallo del 12-XII-1920*, Trieste: Lint, 1990.
- Sau 2009 = Silvano Sau, *Dizionario del dialetto Isolano: raccolta di parole e modi di dire della parlata isolana di ieri, di oggi e, forse, di domani*, Isola: Il Mandracchio, 2009.
- Schmidt 1952 = Leopold Schmidt, *Gestaltheiligkeit im bäuerlichen Arbeitsmythos: Studien zu den Ernteschnittgeräten und ihrer Stellung im europäischen Volksglauben und Volksbrauch*, Wien: Verlag des Österreichischen Museums für Volkskunde, 1952 (Veröffentlichungen des Österreichischen Museums für Volkskunde 1).
- Schneeweis 1960 = Edmund Schneeweis, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin: W. de Gruyter & Co., 1960.
- Schweizerisches Idiotikon = Friedrich Staub – Ludwig Tobler idr., *Schweizerisches Idiotikon: Wörterbuch der schweizerdeutschen Sprache* 1–17, Frauenfeld: Huber (1–8), Huber & Co. Aktiengesellschaft (9–16), Schwabe (17), 1881–2022. (<https://www.idiotikon.ch>)
- *SDLA-SI = Rada Cossutta – Franco Crevatin, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre (SDLA-SI)*: I, 2005; II, 2006, Koper: Založba Annales – Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper – Zgodovinsko društvo za južno Primorsko (Annales Majora).
- Sedej 1983 = Ivan Sedej, Kmečki dvorci na Slovenskem, *Varstvo spomenikov* 25 (1983).
- Sedej 1989 = Ivan Sedej, *Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem*, Ljubljana: Prešernova družba, 1989.
- SEL 2004 = *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- *SES = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2016 (Zbirka Slovarji). (¹1997, ²2003, ponatis 2009, Ljubljana: Modrijan.) (www.fran.si)
- Sitar 1995 = Sandi Sitar, *Z vozili skozi čas*, Ljubljana: Prešernova družba, 1995.
- Skok gl. ERHSJ
- *SLA = *Slovenski lingvistični atlas* (gradivska zbirka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani).
- *SLA 1.1 = *Slovenski lingvistični atlas 1: Človek (telo, bolezni, družina) 1: Atlas*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas). (www.fran.si)
- *SLA 1.2 = *Slovenski lingvistični atlas 1: Človek (telo, bolezni, družina) 2: Komentarji*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas). (www.fran.si)
- *SLA 2.1 = *Slovenski lingvistični atlas 2: Kmetija 1: Atlas*, ur. Jožica Škofic – Karmen Kenda-Jež – Mojca Horvat, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Jezikovni atlas). (www.fran.si)

- *SLA 2.2 = *Slovenski lingvistični atlas 2: Kmetija 2: Komentarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Jezikovni atlas). (www.fran.si)
- *Sławski 1974–1979 = Franciszek Sławski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego [1], v: *Słownik prasłowiański I: A–B*, 1974, 43–141; [2], v: *Słownik prasłowiański II: C–dawnota*, 1976, 13–60; [3], v: *Słownik prasłowiański III: dawnъ–dobъrati*, 1979, 11–19, ur. Franciszek Sławski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. (Ponatis v: Franciszek Sławski, *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011 (Rozprawy Wydziału Filologicznego 80), 11–182.)
- Smerdel 1988 = Inja Smerdel, »Dolincove sani« iz Stare Loke, *Slovenski etnograf* 31 (1983/1987), 181–202.
- Smerdel 1989 = Inja Smerdel, *Ovčarstvo na Pivki: transhumanca od srede 19. do srede 20. stoletja ali trije »ovčarji«: etnološka razprava*, Koper: Založba Lipa, 1989.
- Smerdel 1994 = Inja Smerdel, *Oselniki*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1994 (Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja 4).
- Smerdel 1995 = Inja Smerdel, Žrmlje iz Babnih Brd, *Etnolog* 5 = 56 (1995), 375–378.
- Smerdel 2008 = Inja Smerdel, *Orala: zbirka Slovenskega etnografskega muzeja = Ploughing implements: the collection of the Slovene Ethnographic Museum*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2008 (Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 10).
- Smole 1988 = Vera Smole, *Govor vasi Šentrupert in okolice – glasoslovje in naglas: magistrsko delo*, Ljubljana: [Vera Smole], 1988. (Tipkopis.)
- Smole 1994 = Vera Smole, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora: doktorsko delo*, Ljubljana: [Vera Smole], 1994. (Razmnoženo.)
- Smole 1995 = Vera Smole, Tesarska terminologija v Mirnski dolini, *Jezikoslovni zapiski* 2 (1995), 227–240.
- Smole 1996 = Vera Smole, Poimenovanja za kozolec ter njegov steber, late in stol v slovenskih narečjih, *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje* 25 (1996), 309–319.
- Smole 2006 = Vera Smole, Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 54 (2006), posebna številka = *Slovensko jezikoslovje danes*, 125–135.
- Smole – Peev 2007 = Vera Smole – Kosta Peev, Košnja in z njo povezano izrazje v slovenskih in makedonskih narečjih, v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, Ljubljana: Filozofska fakulteta – Oddelek za slovenistiko – Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2007 (Obdobja 24), 457–468.
- Snoj, gl. ESSZI, SES
- Snoj 2006 = Marko Snoj, *Slovar jezika Janeza Svetokriškega* 1–2, Ljubljana: SAZU – Fundacija dr. Bruno Breschi – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.), 2006 (Dela razreda za filološke vede SAZU 49/7–8).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* 2001, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC, ZRC SAZU (zal.), 2001. (www.fran.si)

- *SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I: A–H, 1970; II: I–Na, 1975; III: Ne–Pren, 1979; IV: Preo–Š, 1985; V: T–Ž, 1991, Ljubljana: SAZU oz. (od 4. knjige naprej) SAZU – ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.). (www.fran.si)
- Stanonik 1977 = Marija Stanonik, Govor Žirovske kotline in njegovega obrobja, *Slavistična revija* 25/2–3 (1977), 293–309.
- Stanonik 1987 = Marija Stanonik, *Promet na Žirovskem: Etnološki vidik – od popotne palice do avtomobila*, Žiri: DPD Svoboda, Literarna sekcija – Krajevna konferenca SZDL, 1987 (Knjižnica Žirovskega občasnika 2).
- *Steenwijk 1992 = Han Steenwijk, *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*, Amsterdam – Atlanta (GA): Rodopi, 1992 (Studies in Slavic and General Linguistics 18).
- Stele 1928 = France Stele, *Valvasorjeva Ljubljana*, Ljubljana: Blasnika Nasl., 1928.
- *Striedter-Temps 1963 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin: Osteuropa-Institut – Wiesbaden: Otto Harrasowitz, 1963 (Veröffentlichungen der Abteilung für Slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin 27).
- Struna 1955 = Albert Struna, *Vodni pogoni na Slovenskem*, Ljubljana: Knjižnica Titovih zavodov Litostroj, 1955 (Vodniki Tehničnega muzeja Slovenije 9).
- Svetek 2011 = Edvard Svetek, *Ohranimo kozolec!*, Celje: Mohorjeva družba, 2011.
- Šalehar idr. 2013 = Andrej Šalehar – Danijela Bojkovski – Metka Žan-Lotrič – Drago Kompan, O starih pasmah ovc v Sloveniji po zgodovinskih virih do leta 1945, *Kmetovalec: strokovna kmetijska revija, glasilo društva kmetijskih svetovalcev Slovenije* 81/11 (2013), 12–16. (<http://www.genska-banka.si/wp-content/uploads/2018/08/Ovce.pdf>, dostop 9. 2. 2020.)
- Šarf 1956 = Fanči Šarf, Sani v hribovskih predelih Gorenjske, *Slovenski etnograf* 9 (1956), 137–168.
- Šarf 1971 = Fanči Šarf, *Kmečka hiša v slovenskem panonskem svetu*, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1971.
- Šarf 1991 = Fanči Šarf, Košnja, *Enciklopedija Slovenije 5: Kari–Krei*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, 332–333.
- Šekli 2006 = Matej Šekli, Naglas samostalnikov tipa *ključ ključa* pri Valjavcu in Škrabcu ter v slovenskem knjižnem jeziku in slovenskih krajevnih govorih, v: *Škrabčeva misel 5: zbornik s simpozija 2005*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 2006, 145–160.
- Šekli 2008 = *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Linguistica et philologica 22).
- Šekli 2009 = Merila določanja mej med slovenskimi narečji in podnarečji, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 26), 291–318.
- Šekli 2013a = Matej Šekli, Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja, *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 9 (2013), 3–53.
- Šekli 2013b = Matej Šekli, Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov, *Jezikoslovni zapiski* 19/1 (2013) = *Slovensko in slovansko*, 71–99.
- *Šekli 2014 = Matej Šekli, *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropsčine do praslovanščine*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014.

- Šekli 2015 = Matej Šekli, Pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 21/2 (2015), 31–44.
- *Šekli 2018 = Matej Šekli, *Tipologija lingvogenез slovenskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (*Linguistica et philologica* 37).
- Šeme 2016 = Primož Šeme, *Analiza preteklosti in perspektiva nadaljnega razvoja slovenskega alpskega smučanja* (diplomsko delo), Ljubljana: [Primož Šeme], 2016. (<https://www.fsp.uni-lj.si/COBISS/Diplome/Diploma22040200SemePrimoz.pdf>, dostop 24. 3. 2020.)
- Šivic-Dular 1996 = Alenka Šivic Dular, Slovensko gorica/zorica 'dvorišče', '(vaški) trg', 'ograda', *Slavistična revija* 44/4 (1996), 437–449.
- Škofic 1996 = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem: doktorska disertacija*, Ljubljana: [Jožica Škofic], 1996. (Razmnoženo.)
- *Škofic 2019 = Jožica Škofic, *Krajevni govor Kroke*, Ljubljana: Založba ZRC, 2019 (*Linguistica et philologica* 38).
- Škofic – Kenda-Jež 2021 = Jožica Škofic – Karmen Kenda-Jež, Tonemska in kolikostna nasprotja v slovenskih narečjih, v: *1. Slovenski pravorečni posvet*, ur. Tanja Mirtič – Marko Snoj, Ljubljana: SAZU, 2021 (Razprave razreda za filološke in literarne vede 25), 194–216.
- Škofic – Klinar 2015 = Jožica Škofic – Klemen Klinar, *Rateški slovar: ad abnjaka da žoka in ad agrabka da žlef*, Kranjska Gora: Občina, 2015.
- Šlenc 2001 = *Veliki italijansko-slovenski slovar*, Ljubljana: DZS, 2001.
- Štepec 2001 = Dušan Štepec, Stanje mlinov in žag v krajinskem parku Kolpa, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41/3–4 (2001), 98–103, 169.
- Štepec 2011 = Dušan Štepec, *Kozolec na prepihu časa: Simončičev toplar v Bistrici na Dolenjskem*, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2011 (Vestnik 22).
- Šturm 1928 = Fran Šturm, Romanska lenizacija medvokaličnih konzonantov in njen pomen za presojo romanskega elementa v slovenščini, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 7 (1928), 21–46.
- Titl 1988 = Julij Titl, *Vodni mlini in mlinarstvo v Slovenski Istri*, Koper: Lipa, 1988.
- Todorović 2020 = Suzana Todorović, *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre 2: števnik in opisni pridevniki, čas in koledar, življenje, poroka in družina, hiša in posestvo = Atlante linguistico istroveneto dell'Istria nordoccidentale 2: numerali e aggettivi qualificativi, scorrere del tempo a calendario, vita, matrimonio e famiglia, casa e podere*, Koper = Capodistria: Libris – Italijanska unija = Unione Italiana – Osrednja knjižnica Srečka Vilharja = Biblioteca centrale Srečko Vilhar, 2020.
- Tominec 1964 = Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt: kratka monografija in slovar*, Ljubljana: SAZU, 1964 (Dela razreda za filološke in literarne vede 20).
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- TSVK = *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten* 1: A- bis B-, 1982; 2: C–dn, 1987; 3: do–F, 1992; 4: G–H, 1994; 5: I–Ka, 2007; 6: kd–kv, 2009; 7: L–mi, 2012, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sonderpublikation).

- Umek 1970 = Ema Umek, Lov in lovstvo, v: GDZS 1, 469–494.
- ÚMNYA = Jenő Kiss idr., *Új Magyar Nyelvjárás Atlasz*. (http://umnya.elte.hu/letoltheto_umnya.php, dostop 28. 3. 2023.)
- Unger – Khull 1903 = Theodor Unger – Ferdinand Khull, *Steirischer Wortschatz als Ergänzung zu Schmellers Bayerischem Wörterbuch*, Graz: Leuschner u. Lubensky's Universitäts-Buchhandlung, 1903.
- Urbas 1956 = Tončica Urbas, Krplje in smuči na Pohorju, *Slovenski etnograf* 9 (1956), 91–116.
- Valenčič 1970a = Vlado Valenčič, Vrste zemljišč, v: GDZS 1, 131–146.
- Valenčič 1970b = Vlado Valenčič, Kulturne rastline, v: GDZS 1, 251–272.
- Valenčič 1972 = *Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja*, ur. Vlado Valenčič, Ljubljana: Mestni arhiv, 1972.
- Valvasor 1994 = Janez Vajkard Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske: izbrana poglavja*, ur. Bogomil Gerlanc, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Vilfan 1970 = Sergij Vilfan, Kmečka hiša, v: GDZS 1, 559–593.
- Vnuk 2012 = Ciril Vnuk, *Slovar severovzhodnega ormoškega govora s kratkim opisom*, Ormož: Zgodovinsko društvo, 2012.
- Vojvoda 1994 = Metod Vojvoda, Planina, *Enciklopedija Slovenije 8: Nos-Pli*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994, 374–375.
- VSL 1997–1998 = *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah*, ur. Marija Javornik, Ljubljana: DZS, 1997–1998.
- Vuga 2017 = Katarina Vuga, *Sukenščina še živi*, Solkan: [Katarina Vuga], 2017.
- WBÖ = *Bayerisch-österreichisches Wörterbuch – Österreich = Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich* 1: *A–Azor*, 1963–1970; 2: *B, P–Bezirk*, 1971–1976; 3: *Pf–Cytisus*, 1977–1983; 4: *D, T–tätzig*, 1984–1998; 5: *deu–twasper*, 2000–2013, Wien – Graz – Köln: Herman Böhlhaus Nachf. (zv. 1–3), Kommission für Mundartkunde und Namenforschung (3–30), Institut für österreichische Dialekt- und Namenlexika (31/32–38), Österreichische Akademie der Wissenschaften (39–).
- Zdovc 2010 = Pavel Zdovc, *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem = Die Slowenischen Ortsnamen in Kärnten*, Ljubljana: SAZU, ²2010 (¹1993, Celovec: Slovenski znanstveni inštitut) (Razprave razreda za filološke in literarne vede 21).
- Zerzer 1962 = Johann Zerzer, *Die deutschen Lehnwörter in der slowenischen Mundart von Suetschach* (doktorsko delo), Wien, 1962.
- *Zorko 1995 = Zinka Zorko, *Narečna podoba Dravske doline*, Maribor: Kulturni forum, 1995 (Piramida 3).
- *Zorko 1998 = Zinka Zorko, *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, Maribor: Slavistično društvo, 1998 (Zora 6).
- Zorko 2008 = Zinka Zorko, *Prekmursko ravensko podnarečje na Cankovi, Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008 (Zora 55), 257–269.
- *Zorko 2009 = Zinka Zorko, *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, Maribor: Filozofska fakulteta – Mednarodna založba Oddeka za slovanske jezike in književnosti, 2009 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 64).

- Žagar 1985 = Zora Žagar, *Tonina hiša – etnološka zbirka v Ravnu*, Piran: Pomorski muzej Sergej Mašera, 1985.
- Žejn 2014 = Andrejka Žejn, *Določitev poteka izoleks v slovenskih narečjih na avstrijskem Koroškem: doktorska disertacija*, Ljubljana: [A. Žejn], 2014. (Razmnoženo.)
- Žgeč 1935 = Franc Žgeč, Haloze, *Sodobnost* 3/1 (1935), 20–34, 111–118, 173–177, 224–228, 273–276.

6 Krajšave in simboli

Simboli

*	rekonstrukcija
**	nezanesljiva rekonstrukcija
/	ali
//	fakultativna prvina
<	razvoj iz
>	razvoj v
≤	nepravilen razvoj iz
≥	nepravilen razvoj v
→	tvorjeno v
←	tvorjeno iz
↳	gradivo iz drugega vira
-∅	ničta končnica
∅	onemeli glas (v morfološki analizi)
‘xxx’	pomen
⟨xxx⟩	nerelevanten odgovor
[xxx]	nekartirano sobesedilo (v gradivu)
[x]	izgovor (v morfološki analizi)

Krajšave

angl.	angleško
avstr.	avstrijsko
bav.	bavarsko
ben.	beneško
daj./D	dajalnik
dalmat.	dalmatsko
denom.	denominaliziran
dv.	dvojina
ed.	ednina
ekspr.	ekspresivno
fr.	francosko
fl.	fleksija
furl.	furlansko
germ.	germansko
gl.	glej
gor.	gorenjsko
got.	gotsko

hrv.	(knjižno) hrvaško
ide.	indoevropsko
im./I	imenovalnik
ipd.	in podobno
isslov.	izhodiščno splošnoslovensko
istriot.	istriotsko
it.	(knjižno) italijansko
itd.	in tako dalje
izd.	izdal ipd., izdaja
kajk.	kajkavsko
klas.	klasično
knj.	knjižno
kor.	koroško
lat.	latinsko
lj.	ljudsko
m/m.	moški spol
madž.	madžarsko
mest./M	mestnik
mn.	množina
n. v.	nova vrsta
nam.	namesto
nar.	narečno
nedol.	nedoločnik
nem.	(knjižno) nemško
nov.	novejše
npr.	na primer
nvnem.	novovisokonemško
op.	opomba
or./O	orodnik
os.	oseba
oz.	oziroma
pgerm.	pragermansko
pog.	pogovorno
poud.	poudarjalno
poz.	pozni
poznolat.	poznolatinsko
pril.	priloga
prim.	primerjaj
privz.	privzeto
psl.	praslovansko
redk.	redko, redkejšo
rod./R	rodilnik

rom.	romansko	teh.	tehnično
rus.	rusko	terg.	tergestinsko
s/s.	srednji spol	tirol.	tirolsko
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti	tj.	to je
sed.	sedanjik	tož./T	tožilnik
skup.	skupno, skupinsko	turš.	turško
sl.	slovansko	ur.	uredil, urednik, urednica
slabš.	slabšalno	V	(pred trimestno številko) vprašanje SLA, npr. V001; samoglasnik (npr. v zvezi VrV)
sln.	slovensko	vlat.	vulgarno latinsko
sp.	spol	vulg.	vulgarno
srgr.	srednjegrško	vzh.	vzhodno
srvnem.	srednjevisokonemško	zah.	zahodno
star.	starejše	zal.	založil
stfr.	starofrancosko	zgerm.	zahodnogermansko
stfurl.	starofurlansko	zgod.	zgodnji
str.	stran	ZRC	Znanstvenoraziskovalni center
stvnem.	starovisokonemško	zv.	zvalnik
št.	številka	ž/ž.	ženski spol
štaj.	štajersko		
T	(pred trimestno številko) točka SLA, npr. T001		

7 Summary

Slovenian Linguistic Atlas 3: Farming***SLA 3.1: Atlas******SLA 3.2: Commentaries*****From the history of the *Slovenian Linguistic Atlas (SLA)***

Dialectology is the science which explores the geographically limited varieties of individual languages – that is, the (local) dialects, both on a synchronic and diachronic level. The distribution of dialects and their classification can be displayed using dialect maps: an updated map of Slovenian dialects (version 2023) is published in this volume. It was prepared by researchers of the Dialectological Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language (ISJFR) ZRC SAZU on the basis of the Map of Slovenian Dialects by Tine Logar and Jakob Rigler in 1983, updated with new dialectological findings and contemporary dialect data. As a sub-field of dialectology, geolinguistics is interested in the spatial distribution of specific language phenomena of one or more languages which is then displayed on a linguistic map or in linguistic atlases. For geolinguistics the geographical presentation of the selected dialect material presents only the starting point for interpretation and further exploration of the language.

The *Slovenski lingvistični atlas (SLA)* [Slovenian Linguistic Atlas (SLA)], which is the basic work of modern Slovenian dialectology and geolinguistics, was established by the linguist Fran Ramovš in 1934, but proper preparation for the Atlas started after the Second World War at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language (Kenda-Jež 2000, 196). Both, the network of localities and the questionnaire were rearranged on several occasions during this period. The current SLA network has been expanded to include 417 local dialects, and the SLA questionnaire contains 870 numbered questions (3065 including all the sub-questions). Questions are divided into 15 semantic fields: 1) Human body, 2) Clothing, 3) House, 4) Village, 5) Holidays, 6) Tools, 7) Livestock, 8) Plants, 9) Alpine pasture, 10) Diseases, 11) Time, 12) Landscape, 13) Family, 14) Counting and numbers, 15) Miscellaneous. These are followed by grammatical questions (from question № 700 onwards), mainly covering the phonetics and morphology.

The collection of dialect material which is stored at ZRC SAZU (in the Dialectological Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language) in Ljubljana, currently comprises around 720 records of local dialects, i.e. 367,090 index cards in the catalogue and 390 notebooks (and, additionally, 182 notebooks outside the SLA network). Most of the material was gathered by Tine Logar or by his students from Faculty of Arts at the University of Ljubljana, along with a number of other Slovenian linguists. Over the last ten years, the collection has been supplemented by records of 51 so-far-unexplored local dialects (mainly in neighbouring

countries). All the archived material has been scanned and edited in electronic form and is accessible to researchers by a computer server. Along with the linguistic analysis for publication in SLA the material is gradually being digitised.

In the second half of the 20th century many papers were written based on the analysis of the SLA dialect material by Tine Logar, Jakob Rigler and others. An introductory volume to the SLA, prepared by Francka Benedik, was published in 1999 (*Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*) [Guide to the collection of dialect material for the Slovenian Linguistic Atlas (SLA)], accompanied by the study written by Karmen Kenda-Jež.

The participation in the OLA [Slavic Linguistic Atlas] has given Slovenian dialectologists valuable experience, enabling them to start publishing their own linguistic maps for the SLA at the end of the 1980s. The first hand-drawn lexical map was published in 1988 by Vera Smole and the first phonetic map in 1990 by Francka Benedik. Around 50 linguistic maps (mainly lexical but also some phonetic and morphological ones) have been published in the last two decades of the 20th century: all of them were re-published in *Ponovne objave člankov s kartami za Slovenski lingvistični atlas (do leta 2008)* [Re-publication of papers with maps for the Slovenian Linguistic Atlas (up to 2008)] as an electronic publication on CD-ROM and on the internet (http://bos.zrc-sazu.si/c/Dial/Ponovne_SLA/P/index.html), edited by Peter Weiss, Jožica Škofic and Karmen Kenda-Jež. The first maps using computer-automated map-making tools were published in 2001; these were compiled by Jožica Škofic, in cooperation with various (mostly external) collaborators. Zoran Stančič and Tomaž Podobnikar (both from the Spatial Information Centre of ZRC SAZU) prepared an experimental digitised map with Slovenian borders, rivers, larger cities and numbered data-points included in the SLA network, along with their coordinates.

In 1996 Zoran Stančič was the first person to write about the possibility of using the GIS (Geographical Information System) to research Slovenian dialects which – in addition to improved and automated mapping – also pointed out the possibility of using the GIS for more complex analytic operations in dialectology and geolinguistics. The Syncomp Company, in cooperation with the dialectologist Karmen Kenda-Jež, produced a set of basic symbols, which could be used for mapping phonetic as well as lexical maps and Peter Weiss prepared a set of symbols for mapping in SLA and OLA (the SIMBola font has been developed on the basis of symbols used for OLA [Slavic Linguistic Atlas], ALE [European Linguistic Atlas] and other (mainly Slavic) linguistic atlases). Peter Weiss also developed a transcription system – ZRCola (<https://zrcola.zrc-sazu.si/>).

The electronic blank map for the SLA (produced by Jerneja Fridl from The Anton Melik Geographical Institute of ZRC SAZU) is a map of the Slovenian linguistic territory (including the Slovenian language in neighbouring countries), with relief, rivers, national borders and the larger towns in a scale of 1 : 750,000 and 1 : 1,100,000. Peter Pehani from the Institute of Anthropological and Spatial

Studies of ZRC SAZU has (with the help of the database of Geodetski zavod Slovenije [Geodetic Agency of Slovenia]) set geographical coordinates of data-points from the SLA network and position of the symbols on the map and in collaboration with dialectologists prepared the digitised map of the Slovenian dialects. In 2000 Tomaž Seliškar developed a special version of the SlovarRed database, which together with the Geographic Information System (GIS) enables not only the detailed input of dialect data and its analysis at different linguistic levels, but also various cartographic modes of displaying linguistic data on the map and includes the records' metadata, and scans of archived material (binders and card catalogues). In 2007 the first map has been made with the help of the SlovarRed database (by Jožica Škofic).

Published discussions and analyses of dialect material from the archives for the Slovenian linguistic atlas (SLA) show the continuous concern for professional (linguistic) publication of this important part of the Slovenian linguistic and cultural heritage, as well as the professional development of researchers participating in the project, and the development of the profession itself (i.e. the Slovenian dialectology and geolinguistics). The current group of Ljubljana dialectologists managed to publish this basic project of the Slovenian linguistics after nearly 80 years since the idea of this atlas arose and after 66 years of collecting the dialect material with the SLA questionnaire. The first volume of SLA was published in 2012 (SLA 1 Human – body, diseases, family) with the financial support of the applied project *Besedje iz pomenskega polja »človek« v slovenskih narečjih – geolingvistična predstavitev* (L6-9529-0618-07) [Vocabulary of the semantic field of 'human' in Slovenian dialects: A geolinguistic presentation], which was co-financed between 2007 and 2010 by the Slovenian Research Agency (ARRS) and the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana (SAZU) with the support of the Slovenian Book Agency (JAK).

In 2016, the second volume of SLA has been published (SLA 2 – Farm (a house, rooms and equipment, the outbuildings and some domestic chores)). This volume has also been published with the financial support of the applied project *Materialna kulturna dediščina v slovenskih narečjih – geolingvistična predstavitev* (L6-4042) [Material Cultural Heritage in Slovenian Dialects: A Geolinguistic Presentation], which was co-financed between 2011 and 2014 by the Slovenian Research Agency (ARRS) and the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana (SAZU).

In the years 2016–2023, the third volume of the SLA was prepared: SLA 3 brings words from the thematic group farming – peasant landowners, arable land, farm chores and tools, cart and its parts, Alpine pasture.

Commentaries

In 2007, when work on the first volume of the Slovenian Linguistic Atlas started, the participating dialectologists began to form a uniform format for the commentary on the basis of their own experience as well as a study of other linguistic atlases. The commentaries, alongside an introductory presentation of the key word, aim to present morphological analyses, peculiarities of the mapping and the possible treatment of dialect lexis in the linguistic literature and other atlases that are addressing the Slovenian language (OLA – Slavic Linguistic Atlas, ALE – European Linguistic Atlas, SDLA – (regional) Slovenian dialectological lexical atlas by Rada Cossutta, ALI – Italian Linguistic Atlas, ASLEF – Friulian historical, linguistic and ethnographical atlas, HJA – Croatian Linguistic Atlas, LinGeH – Linguistic geography of Croatia in European context and ÚMNYA – New Atlas of Hungarian Dialects). For the second and the third volume of SLA we also added a section with the ethnological interpretation of lexemes and sketches of named objects, drawn for these specific volumes.

Commentaries in the SLA are made up of the following sections:

- Section 1 (*Gradivo* [Materials]) gives more details on the meaning of the dialect material presented on the map. It also addresses possible ambiguity issues or words with more than one meaning (or a double meaning) in the questionnaire itself that might make interpretation problematic. Explanations and clarifications produced by field-workers and their notes on time and style in relation to the dialect material are also presented.
- Section 2 (*Morfološka analiza* [Morphological analysis]) shows the structure of the form (morpheme) of the lexemes on the map in their Proto-Slavic form. Phonetically abstracted lexemes (following the phonetic rules of each dialect, subdialect or even local dialect) are followed by their Proto-Slavic transposition and by their word-formational predecessors or sources from foreign languages (e.g. Italian, Friulian or German). Data generalisation (and therefore the reduction of the overly large number of data symbols) makes the lexical maps clearer and more expressive. The entries in this section are organised according to word-family order, from the most common or widespread to rare lexemes, non- or less-compound forms are followed by compound forms with the same root or phrases with the same core. Inherited (Slovenian) lexemes are followed by borrowed ones (from the languages in contact), and the morphologically unclear and unexplained lexemes are presented at the end.

- Section 3 (**Posebnosti kartiranja** [Mapping features]) aims to explain the mapping (cartography) method.
The third volume of the SLA includes lexical and word-formational symbol maps; isoglosses are used only to mark some specific phonological developments or morphological features of lexically otherwise not very diverse material. This section also lists lexemes that appear only once (so-called *enkratnice*), unique phrases, descriptive denominations, descriptions, and unmapped lexemes (marked on a map with an indicator pointing to the commentary or indicating that it is irrelevant to the map in question).
- Section 4 (**Uporabljena dodatna literatura** [Use of additional literature]) refers to those bibliographic units in the literature that are not marked with an asterisk in the Literature section (an asterisk is used to mark those books which are not specifically mentioned in this Section because they have been used in nearly every commentary).
- Section 5 (**Primerjaj** [Compare]) is directed towards those commentaries and maps in the SLA which cover the same lexemes as the question presented. It also points towards other linguistic atlases that include the Slovenian language territory either in full or in part.
- In section 6 (**Etnološka osvetlitev** [Ethnological section]) ethnologist Vito Hazler briefly presents each one of the discussed expressions from material cultural heritage. It seems that the linguistic analysis alone cannot explain the diversity of lexemes, which are used in different environments (regions).
- Section 7 (**Skica** [Drawing]) further visualizes lexemes presented in this volume. These sketches appear necessary because the dialect material shows a different notion of named idioms.

Maps

A special hierarchy of symbols has been formulated in the Slovenian Linguistic Atlas based on the deliberate and established practice of the Slavic Linguistic Atlas. The symbols were mainly chosen by the authors of the maps themselves, in line with the agreement that the outline of the symbols should indicate the root of the lexeme and the inner part the word-formational construction of the lexemes. The choice of symbol was based on the morphological analysis.

The meaning of symbols:

- asterisk (right above the network data-point) means ‘commentary’ and is used when a local dialect has more than two expressions (lexemes) for one meaning;
- underscore (below the data-point) means ‘ni zapisa [no record or no material]’ (this character only appears at data-point T406, where it is no longer possible to find speakers of Slovenian language);
- slash to the left of the data-point means there is no answer ‘ni odgovora’ for the local dialect in question;
- a large five-pointed star indicates a lexeme that only appears once (‘enkratnica’); all such lexemes are addressed in Section 3 of the commentary;
- various basic symbols on the map (circle, triangle, square, rectangle, pentagons or hexagons and other more complex symbols) mark lexemes with different roots or word-formational bases;
- morphologically relevant morphemes are also morphemes marking gender if the gender is clearly identifiable from the material (otherwise only the word-base is mapped, without the ending);
- compound words with a common root and various affixes (word-formational variants) are marked with a different inner part of the same basic outline symbols;
- the same inner part of different outline symbols denotes the same word-formational affix of compound words with a different root/word-formational base;
- unique compound words with a common root are displayed on the map using the same basic symbol containing a star;
- basic symbols in combination with other basic symbols denote the compound words made of two word-formational bases which already have their own symbols in the map legend;
- different basic symbols with the same additional symbol denote a multi-word lexeme with attribute and core, presented by basic symbol:
  - a phrase with an adjectival attribute is marked by an additional symbol below the basic symbol representing the core of the word-phrase;
  - a phrase with a non-adjectival attribute is marked by an additional symbol above the symbol representing the core of the word-phrase;
  - a prepositional phrase is marked by an additional symbol to the left of the symbol representing the core of the word-phrase;

- single phrases with a common core are displayed on the map using the same basic star-containing symbol, and with a point to the left or to the right side of the symbol or beneath the symbol;
- if a multi-word lexeme or answer is on the border between description and set phrase and does not form an areal (i.e. occasional word), it is marked with a symbol for »opisno poimenovanje [descriptive denomination]«;
- the symbol »opis [description]« indicates answers that are not lexically appropriate, like ellipsis with a silent core of the phrase, metonymy, etc.;
- the symbol »ni poimenovanja [no term]« marks answers such as ‘the term is not known/used’, ‘there is no such term’, etc.; where it is noted alongside a local dialect that a German word only is used for a specific meaning, but which one is not indicated, this is marked on the map with a commentary symbol;
- the symbol »ni izraza [no expression]« is used only on semantical maps, namely in cases where the expression (in the sense of lexeme = expression/meaning) with the searched meaning was not written down in the individual local dialect;
- the symbol »nerelevanten odgovor [irrelevant answer]« denotes an answer that is semantically inappropriate due to possible misinterpretation of the question;
- the symbol »ni podatka [no information]« is used in the net-points for which the questionnaire is filled in, but the entire thematic set of questions is missing (e.g. for words from the Alpine pasture chapter).

Regarding the lists of dialect words in SLA 3

Every map is accompanied by a commentary and by a list of registered dialect lexemes; despite various deficiencies, e.g. problems related to the changes made to phonetic transcription as a result of many decades of data-collection, the material in the SLA is written exactly as stored in the archive. Several methods of transcribing dialect material were used over the period in which material was collected for the SLA (the last method sought to harmonise Slovenian national transcription with that used in the Slavic Linguistic Atlas). Since SLA records have not consistently followed this agreement and the new transcription system has only gradually come into force, it has not been possible to harmonise the records of all material without time-consuming re-checking in the field. With inconsistent recording of vowel quality and quantity, diphthong variants and phonetic consonant variants, the greatest problem is presented by the recording of accent. To avoid misinterpretation of accent, the introduction to the SLA contains a map with the tonemic and non-tonemic local dialects included in the SLA.

In the lists of dialect words, one can find complete dialect lexis collected for each question. The dialect material for each question is arranged by data-points T001 to T417 in the network of localities. If any local dialect was recorded several times, records follow each other chronologically, separated by a semicolon (multiple answers from the same author or same record are separated from each other by a comma and recorded in the same sequence as appears in the file or sheet). If the fieldworker recorded no answer, this is marked with a slash (this symbol is also used if the file is empty or if there is a dash or deleted zero, or if the record contains an indication that the informant cannot remember a word or does not know the answer). If it is stated in the material that the word is not known, this is marked with a cross. The context of the mapped lexeme is written in square brackets.

Jožica Škofic
(Translated by Tjaša Jakop)

302 -

303. zelēni, (Heu)
sivčema zelēni

304 gūpca

304b gupica (ne delajo!)

304a ustāriwa,
n. ustāriā,

ISSN 2232-5255

9 789610 507482

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ustārijax
stārijam (6 pl)